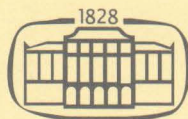

Petőfi 5 Sándor összes művei

KRITIKAI KIADÁS

Költemények

AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST

PETŐFI SÁNDOR
ÖSSZES MŰVEI

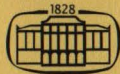
5. kötet

PETŐFI SÁNDOR
ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI

(1847)

Petőfi Sándor összes művei kritikai kiadásának az 5. kötete az 1847-ben írt verses műveket tartalmazza, szám szerint 163-at. Petőfi ebben az esztendőben töltötte be 24. életévét, s ezzel jogilag is nagykorúvá lett. Az *Összes költeményeit* ekkor megjelentető költő tollán feltűnő a költői tárgyak változatossága: az Arany-barátság, a természet- és szabadságkultusz, a Szendrey Júliával kötött házasság. Az otthonteremtés és a házastársi líra versei mellé az elbeszélő költemények sorában a *Szécsi Mária*, *A táblabíró* c. szatíra töredéke és a *Bolond Istók* társul. Ennek a hangnem sokfélesége felel meg és a virtuózan kezelt poétai eszköztár, amely most már vitathatatlan világirodalmi jelenségnek mutatja Petőfi Sándort.

A szövegközlésben lényeges változást jelentett, hogy a főszöveg alapjául nem a költő életében megjelent kötetkiadás szolgált, hanem zömében az autográf versgyűjtő füzet, amelybe Petőfi, az *Összes költeményei* mintájára, egy hasonló terjedelmű leendő kötet számára verseit egybe-másolta. A sorozat korábbi köteteihez hasonlóan felépült jegyzetapparátusban az említett sokféleség egyrészt a keletkezés-történet, másrészt a motívumháló fokozottabb követését kívánta meg a sajtó alá rendezőtől, Kerényi Ferencről.

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

PETŐFI SÁNDOR ÖSSZES MŰVEI

5. kötet

PETŐFI SÁNDOR

ÖSSZES MŰVEI

Szerkeszti

KERÉNYI FERENC

5. kötet

AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST

PETŐFI SÁNDOR
ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI
(1847)

KRITIKAI KIADÁS

Sajtó alá rendezte
KERÉNYI FERENC

AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST

Megjelent a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Lektorálta

FRIED ISTVÁN

ISBN 963 05 2671 9 (sorozat)
ISBN 978 963 05 8586 6 (5. kötet)

Kiadja az Akadémiai Kiadó,
az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének
tagja
1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 19.

Első magyar nyelvű kiadás: 2008
© Kerényi Ferenc, Budapest 2008

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítást, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Hungary

VERSSZÖVEGEK

1847

567. EGY BARÁTOM AZ IFJUSÁG...

Egy barátom az ifjuság,
Maholnap már ez is itt hágy,
S másra, tudom, helyébe nem
Akadok,

5 Jaj istenem, be magamra
Maradok.

Attól tartok, hogy ezután
Nem szeret már engem leány,
Vagy ha szeret, én nem tudom
10 Szeretni,
Kacsintanak, de hiába,
Szemei.

Attól tartok, hogy ezután
Nem gyűlölök már igazán,
15 Tán magam nem leszek rossz, de
Mí haszna?
Ha hidegen vállat rántok
A rosszra.

Ha már ifjuságom elmegy,
20 Csak e kettő maradjon meg,
Legyek képes, a ki hogyan
Érdemli,
Teljes szívből szeretni és
Gyűlölni!

Pest, 1847. [jan.]

568. HA FÉRFI VAGY, LÉGY FÉRFI...

Ha férfi vagy, légy férfi,
S ne hitvány gyöngö báb,
Mit kény és kedv szerint lök
A sors idébb-odább.
5 Félénk eb a sors, csak csahol;
A bátraktól szalad,
Kik szembe szállanak vele...
Azért ne hagyj magad!

Ha férfi vagy, légy férfi,
10 S ne szád hirdesse ezt,
Minden Demosthenesnél
Szebben beszél a tett.
Építs vagy ronts, mint a vihar,
S hallgass, ha műved kész,
15 Mint a vihar, ha megtevé
Munkáját, elenyész.

Ha férfi vagy, légy férfi,
Legyen elved, hited,
És ezt kimondd, ha mingyárt
20 Véreddel fizeted.
Százszorta inkább éltedet
Tagadd meg, mint magad;
Hadd vesszen el az élet, ha
A becsület marad.

25 Ha férfi vagy, légy férfi,
Függetlenségedet
A nagy világ kincséért
Áruba ne ereszd.
Vesd meg, kik egy jobb falatért
30 Eladják magokat.
„Koldúsból és függetlenség!”
Ez légyen jelszavad.

Ha férfi vagy, légy férfi,
Erős, bátor, szilárd,
35 Akkor, hidd, hogy sem ember,
Sem sors könnyen nem árt.
Légy tölgyfa, mit a fergeteg
Ki képes dönteni,
De méltóságos derekát
40 Meg nem görbítheti.

Pest, 1847. [jan.]

569. KUTYAKAPARÓ

Kivül-belül szomorú csárda ez
A Kutyakaparó,
Éhenszomjan szokott itt maradni
A jámbor utazó,
5 Mert eledelt nem kap, és hogyha csak
Rá pillant borára,
Megátkozza Nőét, hogy szőlőt is
Vett be a bárkába.

A kis szobán hosszú vékony asztal
10 Nyujtózkodik végig,
Feldőléstül erőtlen lábai
Már csak alig védik.
A milly hosszú az asztal, mellette
Olyan hosszú a pad,
15 Közepe, nem a sok ülés, hanem
Vénség miatt horpad.

Átellenben az ágy. Réges-régen
Lehetett megvetve;
Lefekünni beléje, nem támad
20 Senkinek is kedve.
Fejét egyik vállára bocsátá
A pufók kemence,
Redők gyanánt tisztes agg homloka
Meg van repedezve.

25 Mogorva vén ember itt a csaplár,
Szavát sem hallani,
Száját ő csak azért tart, hogy legyen
Mivel ásítani.
Illyen a csaplár, a vén Dömötör;
30 Hát a felesége?
Ez takaros menyecske lehetett
Annak idejébe',

De az idő a szegény jó asszonyt
Megviselte rútul,
35 Noha ötven, ötvenöt esztendőn
Még nem igen van túl.
Boglyas fakó haja beillenék
Repce-petrencének,
És melléje mingyárt szörnyü képe
40 Madárijesztőnek

Ő sem igen beszél; s ha szól, száját
Szidalomra nyitja,
Hogy a vármegye a betyárokat
Már mind kipusztítja;
45 Még mikor a világ ezeké volt,
Ha nem csordult, cseppent,
De ezek híjával a kereset
Egészen megcsökkent. —

Odabenn a Kutyakaparóban
50 Így forog a világ,
Illy szomorún, s az ember vidámabb
Dolgot kívül se' lát.
Ablaka csak egy van, és annak is
Üveg csak a fele,
55 Fele pedig ő kalendáriom
Kitépelt levele.

Pendelyes gyerek voltam még, mikor
Az az eső esett,

Melly falának két harmadrészeről
60 Levitte a meszet,
S a mi rajta imitt-amott maradt,
Az egészen sárga,
S korommal írt furcsa figurákkal
Van tele firkálva.

65 Pózna végén a bronz a cégére,
Ha véle összevesz
A szellő, mint az akasztott ember,
Oly búsán lengedez.
Jószágból a csaplárnak nem jutott
70 Egyéb egy kuvasznál,
A ház végén szundikál naphosszat,
Nem árt, nem is használ.

És a millyen maga ez a csárda,
Olyan a vidéke,
75 Körülötte a homokbuckáknak
Se' hossza se' vége.
A meztelen homokban alig teng
Egy-két gyalogbodza,
Melly fekete gyümölcsét nyaranként
80 Kedvetlenül hozza.

A harangszó a távol falukból
Meghalni jár ide,
S az eltévedt madár körül néz csak
S odább megy ízibe.
85 Még a nap sem süt itt úgy, mint máshol;
Bágyadtabb sugára,
Míntha szánakozva tekintene
Ez árva csárdára.

A csárdától vagy száz lépésnyire,
90 Kopár dombtetőn fent,
Senki által meg nem látogatva,
Áll egy régi kőszent;

Ennek is valaki egy kopott tarisznyát
Akasztott nyakába,
95 Mintha mondta volna: menj isten hírével,
Mit állsz itt hiába?

Pest, 1847. [jan. első fele]

570. SZOMORÚ ÉJ

Éjfél lesz, és én még sem alhatom,
Mert gondomat el nem altathatom.
Mi fog történni vélem s a hazával?
E kettős kérdés tépi lelkemet.
5 Ah, nem érem be a magam bajával,
Még te is gyötresz, hazaszeretet!

Ez hát a költő sorsa, mindig ez,
Hogy örök vészű tengeren evez?
S mit ér, ha őt a haragos habokból
10 Mentő sajkával partra is tevék,
Ha itt az bántja, hogy mi lesz azokból,
Kik ott maradtak a hajóba' még?

Apám, apám, mért is taníttatál,
Miért az eke mellett nem hagyál?
15 A könyvet szép, de csalfa tündér lakja;
Ha fölnyitod, megkapja szívedet,
És fölvisz a legragyogóbb csillagra,
De le nem hoz... a magasból levet.

Inkább a napba, mint a könyvbe nézz.
20 A napvilágtól szemed fénye vész.
Nem így a könyvvel; oly világ van ebben,
Melly erősíti még szemeidet,
S közel hoz mindent... s minden vajmi szebben
Tünik föl, hogyha távol nézheted.

25 Miért tanultam? mért nem maradék
Földművelő, a minek szánt az ég?
Nem tölteném most kínos virasztással
A végtelenbe nyúló éjszakát;
Lelkem fölött az álom víg dallással
30 Madár módjára ringatná magát.

Volnék földműves, vagy volnék juhász!
Ki messze, kint a pusztákon tanyáz,
S míg ellegelget kolompolva nyája,
Ő hús bokorba vészi bé magát,
35 S nem hallja senki sem, ugy fujdogálja
Saját kedvéért a kis furulyát.

Vasárnap tisztát venni haza jár,
Hol a szerelmes lányka várja már.
A lányka jó, fris, szereti a dolgot,
40 S olly szép, mint a megszületett tavasz;
Csókot kap és ad a juhász, s ő boldog,
Hiszi tehát, hogy a világ is az.

Pest, 1847. [jan.]

571. [SZABADSÁG, SZERELEM!]

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért föláldozom
Az életet,
5 Szabadságért föláldozom
Szerelmemet.

Pest, 1847. [jan. közepe]

572. PALOTA ÉS KUNYHÓ

Miért vagy olly kevély, te palota?
Uradnak fényében kevélykedel?...
Azért van rajta gyémánt, hogy szíve
Mezítelenségét takarja el.
5 Szakítsd le a cafrangokat,
Mit rá szolgálja aggatott,
S nem ismeresz isten munkájára,
Olly nyomorúság marad ott.

S hol vette gazdád ama kincseket,
10 Mik semmiből őt mindenné teszik?
Ott, hol a héja a kis madarat,
Mit szétszakít, mellynek vérén hizik.
A héja vígan lakomáz,
S szomszéd bokornak fészkekben
15 Madárfiúk zokognak, várván
Anyjokra, melly meg nem jelen.

Fitogtasd csak, te gőgös palota,
Az orzott kincsek ragyogásait,
Ragyogj csak, ugy sem ragyogsz már soká,
20 Meg vannak már számlálva napjaid.
S kívánom, hogy minélelébb
Láthassam omladékodat,
S hitvány lakóid összezúzott
Csontját az omladék alatt! — —

25 S te kis kunyhó a magas palota
Szomszédságában, mért szerénykedel?
Miért bújtál a lombos fák mögé,
Azért-e, hogy inséged földjed el?
Fogadj be, kis sötét szoba;
30 Nekem nem kell szép öltözet,
De szép szív... s a sötét szobákban
Találni fényes szíveket.

Szent a küszöb, mellyen beléptem én,
Oh szent a szalmakunyhók küszöbe!
35 Mert itt születnek a nagyok, az ég
A megváltókat ide küldi be.
Kunyhóból jó mind, a ki a
Világnak szenteli magát,
S a nép még is minden felől csak
40 Megvetést és inséget lát.

Ne féljeteK, szegény jó emberek,
Jön rátok is még boldogabb idő;
Ha mult s jelen nem a tiétek is,
Tiétek lesz a végtelen jövő. —
45 A földre hajtom térdemet
E szűk, de szent földél alatt:
Adjátok rám áldástokat, s én
Rátok adom áldásomat!

Pest, 1847. [jan.]

573. A KUTYÁK DALA

Süvölt a zivatar
A felhős ég alatt;
A tél iker fia,
Eső és hó szakad.
5 Mi gondunk rá? mienk
A konyha szöglete,
Kegyelmes jó urunk
Helyezettett ide.
S gondunk ételre sincs.
10 Ha gazdánk jóllakék,
Marad még az asztalán,
S mienk a maradék.

Az ostor, az igaz,
Hogy pattog némellykor,
15 És pattogása fáj,
No de: ebsont beforr.

S harag multán urunk
Ismét magához int,
S mi nyaljuk boldogan
20 Kegyelmes lábait!

Pest, 1847. [jan.]

574. A FARKASOK DALA

Süvölt a zivatar
A felhős ég alatt;
A tél iker fia,
Eső és hó szakad.

5 Kietlen pusztaság
Ez, a mellyben lakunk;
Nincs egy bokor se', hol
Meghúzhatnók magunk.

Itt kívül a hideg,
10 Az éhség ott belül,
E kettős üldözőnk
Kínoz kegyetlenül;

S amott a harmadik:
A töltött fegyverek.
15 A fehér óra le
Piros vérünk csepeg.

Fázunk és éhezünk
S átlóve oldalunk,
Részünk minden nyomor...
20 De szabadok vagyunk!

Pest, 1847. [jan.]

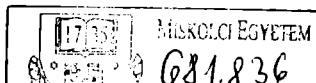
575. A XIX. SZÁZAD KÖLTŐI

Ne fogjon senki könnyelműen
A húrok pengetésihez!
Nagy munkát vállal az magára,
Ki most kezébe lantot vesz.
5 Ha nem tudsz mást, mint eldalolni
Saját fájdalomad s örömed:
Nincs rád szüksége a világnak,
S azért a szent fát félre tedd.

Pusztában bujdosunk, mint hajdan
10 Népevel Mózsés bujdosott,
S követte, mellyet isten küldé
Vezérül, a lángoszlopot.
Ujabb időkben isten ilyen
Lángoszlopoknak rendelé
15 A költőket, hogy ők vezessék
A népet Kánaán felé.

Előre hát mind, a ki költő,
A néppel tűzön-vízen át!
Átok reá, ki elhajtja
20 Kezéből a nép zászlaját,
Átok reá, ki gyávaságból
Vagy lomhaságból elmarad,
Hogy, míg a nép küzd, fárad, izzad,
Pihenjen ő árnyék alatt!

25 Vannak hamis proféták, a kik
Azt hirdetik nagy gonoszan,
Hogy már megállhatunk, mert itten
Az ígéretnek földje van.
Hazugság, szemtelen hazugság,
30 Mít milliók cáfolnak meg,
Kik nap hevében, éhen-szomjan,
Kétségbeesve tengenek.

Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
35 Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,
Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán:
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
40 Mert itt van már a Kánaán!

És addig? addig nincs megnyugvás,
Addig folyvást küszködni kell. —
Talán az élet, munkáinkért,
Nem fog fizetni semmivel,
45 De a halál majd szemeinket
Szelíd, lágy csókkal zárja be,
S virágkötéssel, selyempárnán
Bocsát le a föld mélyibe.

Pest, 1847. [jan. 12. — febr. 20.]

576. EGRESSY ETELKE

Ez a te lányod, Gábor? én nem hihetem.
Barátom, ember lyánya ilyen nem lehet.
Csupán a képzelet s az is ritkán teremt
Illy kedves kis leányt, illy tündér gyermeket.

5 Shakspeare, kit úgy szeretsz, Shakspeare képzelete
Teremté e leányt egy boldog perciben,
S megtestésíté a múzsa, ki téged úgy
Szeret, s ajándokul hagyá ott kebleden.

Gyönyörrel nézem én e szép kis alakot,
10 De őt illetni kézzel szinte nem merem,
Még csak melléje is aggódva lépek én,
Félvén, hogy őt elfújja majd lehelletem.

Olly szellemi e lány, olly tisztán szellemi!
Eszembe is jut róla a mesés világ;
15 Illy lényekkel lehettek az Olymp körül
Megnépesítve a források és a fák.

S ha ő reám tekint... barátom, mondd neki,
Mondd meg leányodnak: ne nézzen én reám!
Ki gondolná, milyen fájó emlékezet
20 Kél bennem e szelíd szemeknek sugarán?

Ha ő reám tekint: előttem föltünik
Az első, gyermeki ártatlanság kora.
A mit már elveszték, még minden megjöhet;
Ez egy, mi nem jön el többé soha, soha! —

25 Boldog vagy, férfiú, és boldog vagy te, nő,
Kik azt mondjátok e lánykának: gyermekem,
Hanem ti nálatok még boldogabb lesz az,
Ki ekkép fogja majd szólítani: kedvesem!

Őt bírni, milly öröm, milly boldogság leszen.
30 Midőn e lányka a világra született,
Az isten levevé a legszebb csillagot
Az égről, és szívnek tevé keblébe ezt.

Pest, 1847. [jan. vége]

577. SZENT SÍR

Messze, messze, messze,
Honnan a madár jó
Tavasz kezdetével,
Messze, messze, messze,
5 Hova a madár megy
Húvös, ködös ősszel,

Messze tengerparton
Áll a szent sír, a zöld
Tenger sárga partján;
10 Vadbokor fölötte,
Rá sötét fátyolként
Árnyékot borítván.

E vadbokron kívül
Nem gyászolja senki
15 A dicső halottat,
Ki a zajos élet
Lejártával itt most
Század óta hallgat.

Végső volt honában,
20 Ki a szabadságért
Hősi kardot ránta.
Hogy lett volna híve
A sors, ha hazája
Sem volt hű iránta?

25 Számüzé magát, hogy
Gyáva nemzetét ne
Lássa; mert ha látná:
Megátkozná, míg a
Messzeségből néma
30 Fájdalommal néz rá.

Itten nézte a hős
A szülőföldről
Ballagó felhőket,
Mellyeken az estfény,
35 (Vagy talán honának
Szégyenpírja?) égett.

Itten űlt a parton,
S hallgatá a csendes
Tenger mormogását,

40 S gondolá, hogy hallja
Fölríadt népének
Távoli zugását.

S várta, várta, várta,
Mikor jön már a hír,
45 Hogy szabad hazája?
S addig várt, addig várt,
Míg a halál jött e
Hír helyett hozzája.

S otthonn már nevét is
50 Alig ismerik; csak
Egy emlékszik rája,
Egyedül csak egy ... a
Költő, a szabadság
Ez örök-lámpája.

Pest, 1847. [jan.]

578. IDE, KIS LYÁNY..

Ide, kis lyány, ide hozzám, egy szóra,
Vagy ha tán jobb neven veszed: egy csókra,
Azt sem bánom, ha kettő lesz belőle,
De még ez is, ha úgy tetszik, pengőbe'.

5 Jer ide már, jer ide már, ha mondom,
Ne légy olyan akaratos, galambom!
Eszem azt a képmutató szivedet,
Ugy is tudom, hogy a csókot szereted.

Mit beszélsz, hogy nem értesz te hozzája?
10 Kopasz mentség! megtanítlak én rája,
Megtanítlak amugy hirtelenében,
Mert nekem ez már régi mesterségem.

Mestere voltam már gyerek koromba',
Lesbe álltam amott a kis ajtóba,
15 Ha jöttek az iskolából a lányok,
Kiugrottam, csókkal estem utánok.

Add ide hát azt a piros kis szádat,
Most láttam az ólba menni anyádat,
Tudod, soká szedi össze a tojást,
20 Addig akár agyon csókoljuk egymást!

Pest, 1847. [jan. vége]

579. ARANY JÁNOSHOZ

TOLDI írójához elküldöm lelkemet
Meleg kézfogásra, forró ölelésre!...
Olvastam, költőtárs, olvastam művedet,
S nagy az én szívemnek ő gyönyörűsége.

5 Ha hozzád ér lelkem, s meg talál égetni:
Nem tehetek róla... te gyújtottad úgy fell!
Hol is tehetél szert ennyi jóra, ennyi
Szépre, mely könyvedben csillog pazar fénnel?

Ki és mi vagy? hogy így tűzokádó gyanánt
10 Tenger mélységéből egyszerre bukkansz ki.
Más csak levelenként kapja a borostyánt,
S neked rögtön egész koszorút kell adni.

Ki volt tanítód? hol jártál iskolába?
Hogy lantod illy mesterkezekkel pengeted.
15 Az iskolákban nem tanulni, hiába,
Illyet... a természet tanított tégedet.

Dalod, mint a puszták harangja, egyszerű,
De olly tiszta is, mint a puszták harangja,
Mellynek csengése a rónákon keresztül
20 Vándorol, s a világ zaja nem zavarja.

S ez az igaz költő, ki a nép ajkára
Hullatja keblének mennyei mannáját.
A szegény nép! olyan felhős láthatára,
S felhők közt kék eget csak néhanapján lát.

25 Nagy fáradalmaid ha nem enyhíti más,
Enyhítsük mi költők, daloljunk számára,
Legyen minden dalunk egy-egy vigasztalás,
Egy édes álom a kemény nyoszolyára! —

Ezen gondolatok elmém környékezték,
30 Mídon a költői szent hegyre jövék fel;
Mít én nem egészen dicstelenül kezdék,
Folytasd te, barátom, teljes dicsőséggel!

Pest, 1847. febr. 4.

580. HÁROM FIÚ

Szólt az édes apa legelső fiához,
A mint ez paripát nyergel és kantároz:
„Csapd vissza, fiam, a gyepre paripádat,
Ne ülj rá; ne hagyd itt szegény vén apádat!”

5 De felelt a fiú: „apám, el kell mennem,
Háború zajában hírt-nevet szereznem!”
S fölugrott a lóra, kengyelben két lába,
Sebes vágatva ment háború zajába.

Haza jött a ló, de bezeg üres nyerge,
10 Ott áll a kapunál kapálva, nyerítve.
Hova lett gazdája? ellenség leszúrta,
Fejét lenyiszálta és karóra húzta. —

Szólt az édes apa középső fiához,
A mint ez paripát nyergel és kantároz:
15 „Csapd vissza, fiam, a gyepre paripádat,
Ne ülj rá; ne hagyd itt szegény vén apádat!”

De felelt a fiú: „apám, el kell mennem,
Minden úton-módon kincseket szereznem!”
S fölugrott a lóra, kengyelben két lába,
20 Sebes vágatva ment erdők vadonába.

Haza jött a ló, de bezeg üres nyerge,
Ott áll a kapunál kapálva, nyerítve.
Hova lett gazdája? rabla, fosztogata,
A nemes vármegye végre megsokalta.

25 Egyszer borozgatott fényes jó kedvébe’,
Elfogták, s bevitték tömlőc-sötétségbe.
Nedves tömlőc-falról sok víz csorga rája,
Kivitték száradni az akasztófára. —

Szólt az édes apa legkisebb fiához:
30 „Eredj, fiam, te is, nyergelj és kantározz;
Szerezz hírt és kincset, kövesd két bátyádat,
Menj te is, menj, hagyd el szegény vén apádat!”

De felelt a fiú: „apám, én nem megyek,
Hírvágy, kincsvágy soha nem bántott engemet.
35 Gondolatom sem száll falu határán tul;
Ásó-kapa választ el minket egymástul.”

Állott is szavának, szent volt fogadása.
Nem lett híre, kincse, de lett boldogsága,
S apjával fogadta őt be egy sírverem,
40 Rajta zöld pázsit és tarka virág terem.

Pest, 1847. [febr.]

581. MAGYAR VAGYOK

Magyar vagyok. Legszebb ország hazám
Az öt világrész nagy területén.
Egy kis világ maga. Nincs annyi szám,
A hány a szépség gazdag kebelén.

Van rajta bérc, a melly tekintetet vét
A kaszpi tenger habjain is túl,
És rónasága, mintha a föld végét
Keresné, olyan messze messze nyúl.

Magyar vagyok. Természetem komoly,
10 Mint hegedűink első hangjai;
Ajkamra fel-felröppen a mosoly,
De nevetésem ritkán hallani.
Ha az öröm legjobban festi képem:
Magas kedvemben sírva fakadok;
15 De arcom víg a bánat idejében,
Mert nem akarom, hogy sajnáljatok.

Magyar vagyok. Büszkén tekintek át
A multnak tengerén, a hol szemem
Egekbe nyúló kősziklákat lát,
20 Nagy tetteidet, bajnok nemzetem.
Európa színpadán mi is játszottunk,
S mienk nem volt a legkisebb szerep;
Ugy rettegé a föld kirántott kardunk,
Mint a villámot éjjel a gyerekek.

25 Magyar vagyok. Mi mostan a magyar?
Holt dicsőség halvány kísértete;
Föl-föltünik s lebúvik nagy hamar
— Ha vert az óra — odva mélyibe.
Hogy hallgatunk! a második szomszédig
30 Alig hogy küldjük életünk nesztét.
S saját testvérink, kik reánk készítik
A gyász s gyalázat fekete mezét.

Magyar vagyok. S arcom szégyenben ég,
Szégyenlenem kell, hogy magyar vagyok!
35 Itt mi nálunk nem is hajnallik még,
Holott máshol már a nap úgy ragyog.
De semmi kincstért s hírért a világon
El nem hagynám én szülőföldemet,

Mert szeretem, hõn szeretem, imádom
40 Gyalázatában is nemzetemet!

Pest, 1847. [febr.]

582. KESERŰ ÉLET, ÉDES SZERELEM

Másnak szívem mindig jót kívánt,
S engem még is minden ember bánt.
Szétszaggatják rajtam takarómat
S tüskékkel tömik meg vánkosom;
5 Reggelenként aztán kinevetnek,
A miért rémekkel álmodom.
Cseppenj bé keserü életem
Poharába, édes szerelem!

Meghasadt lant keblem; húrjain
10 Vad kezekkel nyargal át a kín,
S olyan a dal, mellyet rajta penget,
Mint a szélbe zúgó tûzharang.
Néha téved a harmóniátlan
Hangzavarba egy két tiszta hang.
15 Cseppenj bé keserü életem
Poharába, édes szerelem!

Ez az egy, mi tépett lelkeket
Összeolvashatná némileg;
Ez az egy fa, mit kétségb'esésem
20 Vízözönje még el nem lepett,
Mellynek ágán bujdosó reményem
Még lel egy kis menedékhelyet.
Cseppenj bé keserü életem
Poharába, édes szerelem!

25 Lyányka, tóled egy tekintetet,
Millyet a nap őszi tájra vet,
Mellynek nincs már éltető erője,
S még is olyan kedves, olyan szép!

Mert meghozza boldogabb napoknak,
30 A tavasznak emlékezetét.
Cseppenj bé keserü életem
Poharába, édes szerelem!

Pest, 1847. [febr. 23. előtt]

583. A TISZA

Nyári napnak alkonyúlatánál
Megállék a kanyargó Tiszánál
Ott, hol a kis Túr siet beléje,
Mint a gyermek anyja kebelére.

5 A folyó olly símán, olly szelíden
Ballagott le parttalan medrében,
Nem akarta, hogy a nap sugára
Megbotoljék hajjai fodrába’.

Síma tükrén a piros sugárok,
10 (Mint megannyi tündér) táncot jártak,
Szinte hallott lépteik csengése,
Mint parányi sarkantyúk pengése.

A hol álltam, sárga fövény-szőnyeg
Volt terítve, s tartott a mezőnek,
15 Mellyen a levágott sarju-rendek,
Mint a könyvben a sorok, heverték.

Túl a réten néma méltóságban
Magas erdő; benne már homály van,
De az alkony üszköt vet fejére,
20 S olyan, mintha égne s folyna vére.

Más felől, a Tisza tulsó partján,
Mogyoró- s rekettye-bokrok tarkán,
Köztök egy csak a nyilás, azon át
Látni távol kis falucska tornyát.

25 Boldog órák szép emlékeképen
Rózsafelhők usztak át az égen.
Legmesszebből rám merengve néztek
Ködön át a mármarosi bércek.

Semmi zaj. Az ünnepélyes csendbe
30 Egy madár csak néha füttyentett be.
Nagy távolban a malom zugása
Csak olyan volt, mint szunyog dongása.

Túlhan, vélem átellenben épen,
Pór menyecske jött. Korsó kezében.
35 Korsaját míg tele merítette,
Rám nézett át; aztán ment sietve.

Ottan némán, mozdulatlan álltam,
Míntha gyökeret vert volna lábam.
Lelkem édes, mély mámorba szédült
40 A természet örök szépségétül.

Oh természet, oh dicső természet!
Melly nyelv merne versenyezni véled?
Milly nagy vagy te! mentül inkább hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mondasz. —

45 Késő éjjel értem a tanyára
Fris gyümölcsből készült vacsorára.
Társaimmal hosszan beszélgettünk.
Lobogott a rőzseláng mellettünk

Többek között szóltam én hozzájuk:
50 „Szegény Tisza, miért is bántjátok?
Annyi roszt kiabáltok róla,
S ő a föld legjámborabb folyója.”

Pár nap mulva fél szendergésemből
Félrevert harang zugása vert föl.

55 Jön az árviz! jön az árviz! hangzék,
S tengert láttam, a hogy kitekinték.

Mint az örült, ki letépte láncát,
Vágtatott a Tisza a rónán át,
Zúgva, böge törte át a gátot,
60 El akarta nyelni a világot!

Pest, 1847. [febr.]

584. A FELHŐK

Ha én madár volnék: örökké
A felhők közt szállonganék.
Ha festő volnék: egyebet sem,
Csupán felhőket festenék.

Ugy kedvelem én a felhőket!
Megüdvözlöm mindegyiket
Érkeztekor, s elmondom néki
Távoztakor: isten veled.

Oh nékem olyan jó barátim
10 E tarka égi vándorok.
Ugy ismernek már, hogy talán még
Azt is tudják, mit gondolok.

Oly sokszor néztem én őket, ha
Szép halkan szenderegtenek
15 A hajnal és az alkony keblén,
Mint ártatlan kis gyermekek.

És néztem őket, hogyha jöttek
Mint haragos vad férfiak,
Hogy a viharral, e zsarnokkal,
20 Élet-halálra vívjanak.

És néztem, hogyha virasztott a
Beteg ifjú, a holdvilág,
S ők halvány arccal ezt, miként hű
Lyánytestvérek, körülfogák.

25 Láttam már minden változásban,
Mellyen csak általmentenek;
S akármikor s akárhogy látom,
Mindég egyformán tetszenek.

Miért vonzódom úgy hozzájuk?
30 Mert ők lelkemnek rokoni,
Melly mindig új s új alakot vált
S még is folyvást az egykori.

Lehet még másban szinte hozzám
A felhőt hasonlítani:
35 Vannak neki, miként szememnek,
Könyűi és villámai.

Pest, 1847. [febr.]

585. CSUKLYÁBAN JÁR A BARÁT..

Csuklyában jár a barát,
Szentnek kell lennie,
Menyecskéknél, lányoknál
Nincs ő neki helye.

5 Kabátban jár a deák,
Ha mozog is szive,
Menyecskékhez, lányokhoz
Korán még mennie.

Mentében jár a huszár,
10 Trombita megharsan,
Menyecskéktől, lányoktól
Káplárhoz fut gyorsan.

Subában jár a juhász,
Kutya baja néki,
15 Menyecskékkel, lányokkal
Szép világát éli!

Pest, 1847. [febr.]

586. A MAGYAR IFJAKHOZ

Lesz-e gyümölcs a fán, mellynek nincs virága?
Avvagy virág vagy te, hazám ifjusága?...
Jaj az olyan kertnek,
Jaj még annak is, mert megverte az isten,
5 A hol, mint ti vagytok, magyar ifjak, ilyen
Virágok teremnek!

Felhő alakjába lelkem átöltözik,
Ugy száll a hon fölött nyugattól keletig
Sötétben, csendesen;
10 Ha volna mennyköve, mint van a felhőnek,
Csapásítól, ifjak, sokan hevernétek
A port, élettelen.

Mert ti az életet meg nem érdemlitek.
Egész nagy csillagok voltak őseitek,
15 És ti? csak parányok!
Ne adja a balsors, hogy e szegény haza
Bajában reátok szorúljon valaha...
Ti meg nem ónátok.

Szivetek mindig-nyilt-ajtajú palota,
20 Tódulnak, tódulnak seregestül oda
Víg, zajos vendégek;
Garázda népséggel telik meg a terem,
S ezek között helye nincs az örömtelen
Honfiérezménynek.

25 Sziveteknek alig marad egy szöglete,
A hol titkon magát pók gyanánt szövö be
A hazaszeretet,
S ez is csak addig van, míg jön az önérdék,
És azt javasolja, hogy lesöpörjétek,
30 Mint hitvány szemetet.

Oh milly gyöngék vagytok! kiknél a hazának
Fénye nem ér annyit, mint a hiúságnak
Mulandó csilláma.

Oh milly gyöngék vagytok! nap süthetne rátok,
35 S e helyett kis lámpa, mellyet körülálltok,
Nyomorú kis lámpa.

Szent hazaszeretet, mibe mártsam tollam?
Hogy dicső képedet híven lerajzoljam,
Oly híven, oly szépen,
40 Hogy megbűvöld, ki rád szemét fogja vetni,
Hogy örök tanyára tégy szert valamennyi
Magyar kebelében.

Ti bálványimádók, hiúság rabjai!
Jertek, gyilkot fogok szivembe mártani,
45 Hadd feccsenjen vére
Szét fejeitekre... tán sikere leszen,
Tán megtértek tőle... jertek hozzám ezen
Uj keresztelésre!

Pest, 1847. [febr. 25. előtt]

587. A SZÉL

Ma lágyan suttogó, szelíd szellő vagyok,
Zöldelő mezőkön föl s alá sétálok,
Csókot lehelek a bimbók ajakára,
Édes meleg csókom hú szerelmi zálog.
5 „Nyíljatok, nyíljatok, tavasz szép leányi,!”

Ezt sugom fülökbe, „nyíljatok, nyíljatok!”
És ők szemérmesen levetik leplőket,
S én szép keblőkön a kéjtől elájulok.

- Holnap süvöltő hang, vad fuvalom leszek,
10 Reszket előttem a bokor, mert fél tőlem,
Látja, hogy kezemben kés van, köszörült kés,
S tudja, hogy lombjait azzal lemetélem.
A virágoknak ezt sziszegem fülébe:
„Balga, könnyenhívő lányok, hervadjatok!”
15 Ők hervadtan hullnak az ősz kebelére,
S én rajtok hidegen, gúnyosan kacagok.

- Ma lágy szellő vagyok, csendes folyó gyanánt
Úszom át a léget néma nyugalomban,
Létezésemet csak a kis méhe tudja,
20 Melly haza felé tart a rétről fáradtan;
Ha fáradtan száll a kis méh a tehertől,
Mellyet oldalán visz, mellyből mézet készít,
Tenyeremre veszem a kicsiny bogarat,
Ugy segítem elő lankadt röpülésit.

- 25 Holnap vihar leszek, zúgó bögő vihar,
Szilaj paripámon a tengert bejárom,
S mint a tanító a csintalan gyermeknek,
Sötétzöld üstökét haragosan rázom.
Bejárom a tengert, s ha hajót találok:
30 Szárnyát, a lobogó vitorlát kitépem,
S árbocával írom a habokba sorsát,
Hogy nem fog pihenni többé kikötőben!

Pest, 1847. [febr.]

588. ÉDES ÖRÖM, ITTALAK MÁR...

Édes öröm, ittalak már,
És hova lett az a pohár,

A mellyből ittalak téged?
Összetörött, cseréppé lett.

Keserű bú, ittalak már,
És hova lett az a pohár,
A mellyből ittalak téged?
Összetörött, cseréppé lett.

Fényes nap a szív öröme,
10 Sötét felhő takarja be.
Sötét felhő a szív bújja,
Szellő jön és odább fújja.

Olyan vagyok, mint az árnyék,
Míntha temetőben járnék.
15 Elmult idő, elmult idő,
Te vagy, te vagy a temető.

A temető éjjelében
Bolygótűz az én vezérem.
Mult napjaim sírja felett
20 Bolygótűz az emlékezet.

Mozdúlni kezd a levegő,
Halk, de hűvös fuvalom jó,
És tőlem suttogva kérdi:
Nem legjobb-e soh'sem élni?

Pest, 1847. [febr. vége]

589. UJONNAN VISSZAJÖTT A RÉGI BAJ...

Ujonnán visszajött a régi baj,
A melly a más világnak követe,
S hozzám így szól: szedd össze magadat,
El fogsz utazni, a föld mélyibe. —

5 Eróm fut, mint a gyáva hadsereg,
Itt hágy magamra, gyöngén, egyedül,
És vérem, a vég-búcsuzásra tán,
Elhagyván arcomat, szivembe gyűl.

Mit tétovázol úgy, halál, miért
10 Meg nem halok vagy mért vagyok beteg?
Félsz hozzám nyúlni, te hatalmas úr?
Vagy csak ijesztesz?... meg nem ijedek.
Ki az étellel, mint én, szembeszállt,
Az bátoran néz a halál szemébe!
15 Az élet rövid béke s hosszú harc
És a halál rövid harc s hosszú béke.

De még kár lenne érettem talán.
Oh keblemben még annyi dal szunyad,
Egész egy erdő magva, melly ha felnő,
20 Sok fáradt útasnak hüs árnyat ad.
S eddig csak írtam, hol van még a tett?
Piros betűk az ünnep napjai,
S így életemnek nincs még ünnepe,
Hogy az legyen, vérem kell ontani!

25 Megérem-e ezt én? vagy mielőtt
Rivalgó zaj közt harci paripára
Pattanhatnék föl: tán szép csendesen
Rá fektetnek majd szent Mihály lovára?
Ha meg kell halnom, hogyha most halok meg,
30 Jój el sietve, kedves kikelet,
Jój el hamar, hogy láss még egyszer engem,
Hogy lássalak még egyszer tégedet.

Kettőztesd meg lépésid, szép tavasz,
A déli tájról gyorsan jőj elő:
35 Ha már az élet olly borús vala,
Legyen halálom napján jó idő.
Jój, drága vendég, s hozz virágokat,
— A föld most olyan rideg puszta rom —

Ha már virágtalan volt életem,
40 Legyen virágos legalább sirom!

Pest, 1847. márc. 1.

590. A NÉP NEVÉBEN

Még kér a nép, most adjatok neki!
Vagy nem tudjátok, milly szörnyű a nép,
Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?
Nem hallottátok Dózsa György hírét?
5 Izzó vas trónon őt elégetétek,
De szellemét a tűz nem égeté meg,
Mert az maga tűz; ugy vigyázzatok:
Ismét pusztúthat e láng rajtatok!

S a nép hajdan csak eledelt kívánt,
10 Mivelhogy akkor még állat vala;
De az állatból végre ember lett,
S emberhez illik, hogy legyen joga.
Jogot tehát, emberjogot a népnek!
Mert jogtalanság a legrútább bélyeg
15 Isten teremtményén, s ki rá süti:
Isten kezét el nem kerülheti.

S miért vagytok ti kiváltságosok?
Miért a jog csupán ti nálatok?
Apáitok megszerzék a hazát,
20 De rája a nép-izzadás csorog,
Mit ér, csak ekkép szólni: itt a bánya!
Kéz is kell még, melly a földet kihányja,
A míg föltűnik az arany ere...
S e kéznek nincsen semmi érdeme?

25 S ti, kik valljátok olyan gőgösen:
Mienk a haza és mienk a jog!
Hazátokkal mit tennétek vajon,

Ha az ellenség ütne rajtatok?
De ezt kérdezni! engedelmet kérek,
30 Majd elfeledtem győri vitézségtek.
Mikor emeltek már emlékszobort
A sok hős lábna, melly ott úgy futott?

Jogot a népnek, az emberiség
Nagy szent nevében, adjatok jogot,
35 S a hon nevében egyszersmind, a melly
Eldől, ha nem nyer új védoszlopot.
Az alkotmány rózsája a tiétek,
Töviseit a nép közé vetétek;
Ide a rózsa néhány levelét
40 S vegyétek vissza a tövis felét!

Még kér a nép, most adjatok neki;
Vagy nem tudjátok: milly szörnyű a nép,
Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?
Nem hallottátok Dózsa György hírét?
45 Izzó vas trónon őt elégetétek,
De szellemét a tűz nem égeté meg,
Mert az maga tűz ... ugy vigyázzatok:
Ismét pusztíthat e láng rajtatok!

Pest, 1847. [márc. 16. előtt]

591. HÁBORÚ VOLT...

Háború volt mindig éltem
Legszebb gondolatja,
Háború, hol vérét a szív
Szabadságért ontja!

5 Egy szentség van a világon,
Mellyért fegyverünkkel
Sírunkat megásni méltó,
Mellyért vérzenünk kell;

Ez a szentség a szabadság!
10 Örültek valának
Mind azok, kik más egyébért
Étet áldozának.

Békét, békét a világnak,
De ne zsarnokkénytől,
15 Békét csupán a szabadság
Fölszentelt kezéből.

Majd ha így lesz a világon
Általános béke,
Vessük akkor fegyverünket
20 Tenger fenekére.

De míg így nincs: addig fegyvert,
Fegyvert mind halálíg!
Tartson bár a háború az
Ítélet napjáig!

Pest, 1847. [márc.]

592. DE MÉRT IS GONDOLOK RÁ?...

De mért is gondolok rá?
Mért gyötrődöm? ... hiszen
Még csak hírért sem hallom,
Még csak nem is izen.

5 Hát illy hamar felejt, illy
Hamar felejthetett?
Az még valószínűbb, hogy
Soha sem szeretett.

Azt tartják: nem a nyelv, de
10 A szem mond igazat.
Én hittem ezt, s hitemnek
Gyümölcse kárhozat.

Hittem szemének, a melly
Azt mondá, hogy szeret...
15 Szégyeld magad, szégyeld, te
Könnyenhivő gyerek!

Most már egyéb nincs hátra,
Mint őt felejteni.
Ki innen, ki szivemből,
20 Emlékem kincsei!

Hajós vagyok, ki vészkor
Mindent tengerbe vét,
Hogy az üres hajóban
Megmentse életét.

Pest, 1847. [márc.]

593. AZ ÁRVA LYÁNY

I.

Csak egy lénnel van kevesebb,
Mint tennap volt,
S nekem úgy tetszik: az egész
Világ kiholt.

5 Meghalt anyám, le is tevék
A sírba őt;
Lelkemből varrtam én reá
A szemfedőt.

Anyám, miért nem vitted el
10 Életemet,
Ha már belőle elvived
Az örömet?

Te nap valál, én sugarad.
Itt mért hagyál?

15 Hisz sugarát elviszi a
Nap, ha leszáll.

Beszélek hozzád; hallod-e
A bús panaszt?
Hiába van szórn, te, anyám,
20 Nem hallod azt.

Itt állok, a hol rajtad a
Sír halma kél,
S messzebb vagy még is a világ
Legvéginél.

25 Midőn koporsód szögezék,
Fzt rebegém:
„Ébredj föl, kedves jó anyám,
Édes szülém!”

Fölkelt-e a föltámadás
30 Majd tégedet,
Kit gyermeked siralma sem
Ébreszthetett?!

II.

Virasztánk kínosan,
Anyám, te s én;
35 Kis mécsünk reszketett,
Haldokló éltedet
Jelképezvén.

Magam valék anyám
Fájdalminál;
40 De nem soká' közénk
Egy vendég érkezék...
Jött a halál.

Anyácskám, édesem,
Jó szívedet
45 Keze megérinté,
S verése szűnt belé
S hidegedett.

Midőn közel vala
A szörnyü vég,
50 Mint hervadt fára le
Az ős esős köde,
Rád borulék.

Beléd akartam én
En éltetem
55 Csókolni... s oh szülém,
Te csokolád belém
A tiedet!

III.

Virágot ültettem
Anyám sírhalmára,
60 Harmat nem is kell, mert
Könnyem csorog rája.

Még holta után is
Kedvét keresem én,
Ezen virágokat
65 Csak azért ültetém.

Kedvelője volt a
Virágoknak anyám,
Szép intését mintha
Még most is hallanám:
70 „Szeresd a virágot
Es ne féltsd szívedet,

Mert, ki ezt szereti,
Rosz ember nem lehet;

A virág s az erény
75 Két atyafi-gyermek,
Egy szívben egymással
Nem ellenkezhetnek.

Tudod, mi a virág?
A földnek jósága;
80 Tudod, mi a jóság?
A lélek virága.” —

Virágot ültettem
Anyám sírhalmára.
Le az égből, anyám
85 Tekintesz-e rája?

Látod-e az égből
Viruló sírodat,
S viruló sírodnál
Hervadt leányodat?

Pest, 1847. [márc.]

594. KÉT SOHAJ

Kecskemét városa
Siralomházában
Két ifjú legény ül
Nagy szomorúságban.
5 Hadd üldögéljenek!
Ugy sem ülnek hónap,
Hónap ilyen tájon
Levegőben lógnak.

Előttök étel, bor,
10 De nem kell nekiek,
Hisz ők éhen-szomjan
Már ugysem halnak meg.

Előttök van a tál,
Előttök az üveg..
15 Az étel meghűlt, s a
Bor megmelegedett.

Csak úgy üldögélnek
Hallgatag kedvökben;
Nagyot sohajtanak
20 Egyszer mind a ketten.

„Ki után sohajtasz,
Édes jó pajtásom?”
— „Szeretőmhöz röpiült
Az én sohajtásom.

25 Szeretőmhöz küldöm
Haldokló lelkemet,
Az egyetlen egyhez,
Ki engemet szeret.

Széles e világon
30 Senki meg se látott,
De kipótolta ő
Az egész világot.

Alig vettem észre,
Hogy meghalt az anyám,
35 Szegény jó leányzó
Ugy gondot viselt rám.

Áldom a jó lelkét,
Áldja meg az isten,

Soha életében
40 Egy könnyet se ejtsen!

Hát te, cimborám, te
Kiért sóhajtottál?”
— „Az én sohajom is
Ott jár galambomnál.

45 Galamb?... majd mit mondok!
Kigyó, mérges kigyó.
Ő volt engemet a
Rosz utra csábitó.

Miatta elhagytam
50 Jó öreg anyámat,
Aztán cserbe hagyott,
Szépen odább állott.

Átkozom-rosz lelkét
Verje meg az isten,
55 Holtig sírjon-ríjon,
Mást ne is tehessen.

Váljék pokolkővé
Mindenik könnycseppje,
S szívét elevenen
60 Hamuvá égesse!”

Pest, 1847. [márc.]

595. MI VOLT NEKEM A SZERELEM?

Mi volt nekem
A szerelem?
Számos ízben könny patakja,
Gyöngye sajka úszott rajta,
5 Benne lelkem volt a sajkás,
Hajtó szellőm a sohajtás.

Mi volt nekem
A szerelem?
Aggodalmak erdősége,
10 Hangzott sűrű közepébe
Farkasoknak ordítása,
Denevérek vijjogása.

Mi volt nekem
A szerelem?
15 Oktalan kis balga gyermek,
A ki pillangókat kerget,
Kergeti lélek-szakadva,
Mig bebotlik egy árokba.

Mi volt nekem
20 A szerelem?
Holt remények szemfedője,
Sötét búbánatból szöve,
Vagy piros szekér, a mellyen
Vesztőhelyre vittek engem.

25 Mi most nekem
A szerelem?
Rózsafán kis madárfészek,
Mellyben vígan füttyörészek,
S ha földulja a fergeteg,
30 Odább szállok, mást építek.

Pest, 1847. [márc.]

596. TEDD LE, BOJTÁR, A SUBÁDAT...

Tedd le, bojtár, a subádat,
Mennykő szántsza meg a hátad,
Látod, már a patak is letette,
Vele a langy tavasz letétette.

5 Falu végén foly a patak,
Fehér keble csak úgy dagad,
Dagad, dagad széles jó kedvében,
Hogy az ég lenéz megint rá kéken.

Hova szállott a cinege?
10 Honnan jöttél, fülemile?
Akárhonnan, semmi gondom rája,
Csak te dalolj, bokrok furulyája.

Kizöldült a kis kert fája,
Míntha toll nőtt volna rája;
15 El ne röpülj, megtollasodott fa,
Hadd üljek rózsámmal árnyékkodba.

Minek mégy a boltba, kis lány,
Pántlikát akarsz venni tán?
Nézd, a mező szebb pántlikát árul,
20 Szebbet, ingyen, sok ezer virágbul.

Pest, 1847. [márc.]

597. AZ EMBERISÉG SORSA

A fának lombokat hoz a tavasz,

[Pest,] 1847. [márc.?)

598. VILÁGOSSÁGOT!

Sötét a bánya,
De égnek benne mécsek.
Sötét az éj,
De égnek benne csillagok.
5 Sötét az ember kebele,
S nincs benne mécs, nincs benne csillag,
Csak egy kis hamvadó sugár sincs.

Nyomoru ész,
 Ki fénynek hirdeted magad,
 10 Vezess, ha fény vagy,
 Vezess csak egy lépésnyire!
 Nem kérlek én, hogy átvilágíts
 A más világnak fátyolán,
 A szemfedőn.
 15 Nem kérdem én, hogy mi leszek?
 Csak azt mondd meg, hogy mi vagyok
 S miért vagyok?
 Magáért születik az ember,
 Mert már magában egy világ?
 20 Vagy ő csak egy gyűrűje
 Az óriási láncnak,
 Mellynek neve emberiség?
 Élünk-e önnön öröminkek,
 Vagy sírjunk a síró világgal? —
 25 Hány volt, ki más szivéből
 Kiszíta a vért
 Saját javára,
 És nem lett büntetése!
 S hány volt, ki más javáért
 30 A vért kiontá
 Saját szivéből,
 S nem lett jutalma!
 De mindegy; a ki áldozatnak
 Od'adja életét,
 35 Ezt nem díjért teszi,
 De hogy használjon társinak.
 S használ-e vagy sem?
 A kérdések kérdése ez,
 És nem a „lenni vagy nem lenni?”
 40 Használ-e a világnak, a ki érte
 Föláldozá magát?
 Eljő-e a kor,
 Mellyet gátolnak a roszak
 S a mellyre a jók törekednek,
 45 Az általános boldogság kora?

S tulajdonképen
Mi a boldogság?
Hisz minden ember ezt másban leli;
Vagy senki sem találta még meg?
50 Talán a mit
Mi boldogságnak nevezünk,
A miljom érdek,
Ez mind egyes sugára csak
Egy új napnak, melly még a láthatáron
55 Túl van, de egykor feljövend.
Bár volna így!
Bár volna célja a világnak,
Bár emelkednék a világ
Folyvást, folyvást e cél felé,
60 A míg elébb-utóbb elérné!
De hátha úgy vagyunk,
Mint a fa, melly virágozik
És elvirít,
Mint a hullám, a melly dagad
65 Aztán lesimúl,
Mint a kő, mellyet fölhajítanak,
Aztán lehull,
Mint a vándor, ki hegyre mászik,
S ha a tetőt elérte,
70 Ismét leballag,
S ez így tart mindörökké:
Föl és alá, föl és alá ...
Irtóztató, irtóztató!
Kit még meg nem szállott e gondolat,
75 Nem fázott az soha,
Nem tudja még: mi a hideg?
E gondolathoz képest
Meleg napsugár a kigyó,
Melly keblünkön jégcsap gyanánt
80 Vérfagyalón végigcsuszik,
Aztán nyakunkra tekerőzik,
S torkunkba fojtja a lélekzetet —

Pest, 1847. [márc.]

599. SZÓKE ASSZONY, SZÓKE ASSZONY...

Szóke asszony, szóke asszony,
Fehér hattyu, fehér hattyu!
Sorsod olyan fekete,
Mint a holló, mint a holló.

5 Mért adá neked az isten
E szépséget? vagy is inkább
Ezt a férjet mért adá,
Ki nem tudja, hogy mi a szép?

Kebeledbe mért tevé az
10 Isten ezt a gazdag szívet?
Ezt a tündér zongorát,
Mit nem tud pengetni férjed.

Oh ha én birnám e hangszert!...
Pillanatra érintém csak,
15 És dalától reszketett
Örömeben a teremtés.

Vége, vége már e dalnak,
Elváltunk, és nem tudom, hogy
Nézek-e még valaha
20 Szép szemed kék csillagára?

Be-benéztem elmerengve
Gyönyörű kék szemeidbe,
Mint a tenger mélyibe
Néz a sajkás, holdas éjben.

25 De fölöttünk sötét felhő
Támadott, melly elborítja
A holdfényes éjszakát ...
Férjed jött sötét orcával.

Szörnyü ember! van hatalma,
30 Tőled mindent megtagadni,
És a mellett van joga,
Tőled mindent követelni.

Meggyűlöltem őt, meg; mert él
Hatalmával és jogával:
35 Tőled mindent követel,
És nem enged semmit, semmit.

Volnál képes őt szeretni?
És lehetnél véle boldog?
Soha, soha sem hiszem,
40 Noha mindig olly vidám vagy.

Mért mosolygál én előttem?
Engem el nem ámitottál;
Jól tudom, hogy a mosoly
Gyakran könnyek álorcája.

45 Jól tudom, hogy éjjelenként,
Hogyha férjed mélyen alszik,
Te virasztasz, mert szobád
És a város bármi csendes:

De szived rémek tanyája,
50 Mellyek csengő poharakba
Töltik és isszák megölt
Örömidnek omló vérét.

Mit tevő légy? mit tevő légy?
Legalább átkozd meg őket,
55 Átkozd meg, kik tégedet
Illy nyomoruságba löktek;

Mondj megsemmisítő átkot
Hajlékukra, ha még élnek,

És ha már meghaltanak,
60 Mondj átkot koporsójokra!...

Szegény asszony, hogy tennéd ezt?
Nem szabad megátkoznod, sőt
Tisztelned s szeretned kell,
Mert hiszen ezek szülőid. —

65 Szőke asszony, szőke asszony,
Fehér hattyu, fehér hattyu!
Sorsod olyan fekete,
Mint a holló, mint a holló.

Pest, 1847. [márc.]

600. KATONA-ÉLET

„Nehéz nekem már a bocskor,
Könnyü nekem már az ostor,
Csizmát húzok a lábamra,
Kardot fogok a markomba.
5 Muzsika szól, verbuválnak,
Fölcsapok én katonának, hahaha!”

Ezt az egyet bölcsen teszed;
Látom, már megjön az eszed.
Arany élet, bizony isten!
10 Megpróbáltam, párja sincsen.
Muzsika szól, verbuválnak,
Csapj föl, öcsém, katonának, hahaha!

Katonának kutya baja,
Van mit enni és innia,
15 Hogy ne volna? öt napra jár
Tizenhat garas két krajcár.
Muzsika szól, verbuválnak,
Csapj föl, öcsém, katonának, hahaha!

Csak minden harmadnap strázsálsz,
20 Akkor is csak nyolc órát állsz,
Ha hideg van is, meg nem fagysz,
Ott a körmöd, bele fujhatsz.
Muzsika szól, verbuválnak,
Csapj föl, öcsém, katonának, hahaha!

25 Tisztogatás sem igen kell,
Minek is bajlódnál ezzel?
Ne félj; ha poros nadrágod,
Kiporozza a káplárod.
Muzsika szól, verbuválnak,
30 Csapj föl, öcsém, katonának, hahaha!

És az embert hogy szeretik!
Visszaviszik, ha elszökik,
És az alatt, míg vesszőzik,
Sétál vagy fut, a hogy tetszik.
35 Muzsika szól, verbuválnak,
Csapj föl, öcsém, katonának, hahaha!

Ha pedig az idő lejárt,
Obsitot kapsz, de mekkorát!
S tudod, mért kapsz ilyen nagyot?
40 Hogy legyen itthonn paplanod.
Muzsika szól, verbuválnak,
Csapj föl, öcsém, katonának, hahaha!

Pest, 1847. [márc.]

601. A SZERELEM

Úljetek föl képzetemnek
Csónakára, s ússzatok,
Ússzatok szivem taván át,
Szép leányok s asszonyok,
5 Míndnyájan, kiket szerettem,

A mióta szeretek,
Újjetek föl képzetemnek
Csónakára; jertek, jertek,
Hadd mulassak veletek.

- 10 És előjött valamennyi,
S istenemre, szép sereg!
És közöttök olyan is van,
Kit már alig ismerek,
Pedig őket mind egyenlőn,
15 Mind egy hévvel szeretém,
De hiába, a szerelmet,
Még mint kicsi gyöngye gyermek,
Régen, régen kezdtem én.

- S ez mutatja bölcseségem!
20 Már mint gyermek bölcs valék,
Tudtam akkor már, a mit más
Vén korában sem tud még,
Tudtam azt, hogy a világra
Csak egy nap süt melegen,
25 S ez a nap nem fönns az égen,
Hanem lenn a szív mélyében
Van, s e nap a szerelem.

- Higyetek nekem ti, a kik
Fáradoztok kincsekér':
30 A föld minden gyémántjánál
Egy pár szép szem többet ér;
S higyetek ti, kiknek lelke
Hír-dicsőségért a vér
Vagy virasztás ösvényén megy:
35 Egész babéردőnél egy
Rózsabimbó többet ér.

A fukar hadd számítgassa
A gyülő aranyokat,
Mást számítok én ... a kedves

- 40 Hölgyektől nyert csókokat.
S nékem a sors csak virággal
Ékesítse kalapom,
Nem kérek babért ujabban,
Sőt a mit már eddig kaptam,
45 Ha kell, azt is vissz'adom.

Székesfehérvár, 1847. [márc. 22. és 28. között]

602. A VIRÁGOK

- Ki a mezőre ballagok,
Hol fű között virág terem,
Virágok, szép virágaim,
Be kedvesek vagytok nekem!
5 Ha látom, mintha lányt látnék,
Szívem reszket, keblem dagad. —
Siromra, hogyha meghalok,
Ültessetek virágokat.
- Leülök a virág mellé,
10 És elbeszélgetek vele,
Szerelmet is vallok neki,
S megkérdem: engem szeret-e?
Nem szól, de úgy hiszem, hogy ért,
Hogy érti jól szavaimat. —
15 Siromra, hogyha meghalok,
Ültessetek virágokat.
- S ki tudja: az illat vajon
Nem a virág beszéde-e?
Csak hogy nem értjük, nem hat át
20 Testünkön lelkünk fülibe;
Szagolja csak s nem hallja meg
A test e szellemhangokat. —
Siromra, hogyha meghalok,
Ültessetek virágokat.

25 Igen, az illat a virág
Beszéde, annak dala ez,
S ha lényem durvább része a
Sírban rólam lefejelez:
Nem szagolom többé, hanem
30 Hallom majd e szép dalokat. —
Siromra, hogyha meghalok,
Ültessetek virágokat.

Virágillat, virág dala,
Te léssz majd ott bölcsődalom,
35 Mellynek lágy zengedelminél
Tavaszonként elaluszom,
S következendő tavaszig
Lelkem szép álmakkal mulat. —
Siromra, hogyha meghalok,
40 Ültessetek virágokat.

Pest, 1847. [márc. 28. után]

603. EULÁLIÁHOZ

Szép vagy, mint a csillag-sugár,
Melly fürdeni a tóba jár,
Ha fellegekkel nem kell vivnia,
Eulália!!

Kegyetlen vagy, miként a kő
Kegyetlen mint a temető,
Mit meg nem indit az árvák jajja,
Eulália!!

Értted, te szép kegyetlenség,
10 Világokat hóditanék,
De erőm a bútól már elfogy,
Eulália!!

Arcom, ez arc, melly egykoron,
Kitett a hajnalbaboron,
15 Most halvány, mint a hervadt viola,
Eulália!!

Tiéd az örök könyek,
Mellyek szememből ömlenek,
Tiéd keblemnek milljó sohaja,
20 Eulália!!

[Pest,] 1847. [ápr. eleje]

604. KIT FELEDNI VÁGYTAM ...

Kit feledni vágytam
S már-már elfeledtem,
Oh leány, mért tűnsz föl
Ujra képzetemben?
5 Miért tűnsz föl ujra
Piros orcáiddal,
Fekete szemeddel,
Fekete hajaddal?
Miért jut eszembe
10 Dús lelked kincstára,
Melly hét színbe játszik
Szívárvány módjára,
Mellynek ellenállni
Hasztalan törekvés,
15 Mert bűvös háló az,
Honnan nincs menekvés.
Miért jut eszembe
A boldogság képe,
Melly, míg nálad voltam,
20 Szállt szívem fölébe,
Mint vándor madár, hogy
Ottan megpihenjen,
S megpihenvén, róla

Ismét elröppenjen.
25 Szép, de nem jó csillag
Vitt engem te hozzád!
E csillag vezérli
A hajósok sorsát,
Kik egy ismeretlen
30 Hang után eveznek,
A melly vonja őket,
Míg örvénybe vesznek.
Mit használt, mit használt,
Tégedet találnom,
35 Ha megint eltűnél,
Mint az éji álom,
S most reményem is, e
Vakmerő kalandor,
Addig megy csak, hogy tán
40 Még meglátlak egykor,
De hogy összeforraszt
Véled ölelésem,
Oh ezt nem igéri
Még a reménység sem. —
45 Űzött a lemondás
A bú vadonába,
S hogy ennek határát
Keresém hiába,
Könnyelműség szárnyát
50 Vállaimra vettem,
És a csapodárság
Pillangója lettem.
Átröpültem már nagy
Hosszu messzeséget,
55 A midőn egyszerre
Utolért emléked,
S szárnyamat kitépte,
S átadott ujonnan
Régi bánatomnak,
60 Melly gyötör most jobban,
Mint a börtön ór a

Foglyot, a ki tőle
Elszökött és a ki
Ujra megkerüle.
65 Csörög lelkemen a
Fájdalom bilincse;
Lesz-e kéz, a melly ezt
Róla lefeszítse?
Nyujtsd kezed, leányka,
70 Mondd ki, hogy szerettél,
És hogy ott vagy még a
Régi érzelemnél,
Mondd ki, hadd hulljon le
Fájdalmam bilincse,
75 A szép szabadságot
Lelkem hadd köszöntse!
És ha szeretél s ha
Még szeretsz: mi gátol,
Elszakadnod értem
80 Az egész világot?
Én leszek világod,
És te istenem léssz...
Oh jer karjaimba...
Vagy még többet remélsz?...—
85 Vagy ha szembeszállni
Nincs erőd a vésszel,
Mellyet egyesülő
Szerelmünk idéz fel,
Mondd, hogy a boldogság
90 Senki mástól nem kell,
S bárha tőlem örök
Elválás rekeszt el,
Hidd, hogy lelkeink e
Kínos állapotját
95 Még a boldogok is
Irigyelni fogják!

Pest, 1847. [ápr. első fele]

605. AZ ITÉLET

A történeteket lapozám s végére jutottam,
És mi az emberiség története? vérfolyam, a melly
Ködbevesző szikláibul a hajdannak ered ki,
És egy hosszában szakadatlan foly le korunkig.
5 Azt ne higyétek, hogy megszűnt már. Nincs pihenése
A megeredt árnak, nincsen, csak a tenger ölében.
Vértengerbe szakad majd a vér hosszú folyója.
Rettenetes napokat látok közeledni, minőket
Eddig nem látott a világ; s a mostani béke
10 Ez csak ama sírcsend, a melly villámnak utána
A földrendítő mennydörgést szokta előzni.
Látom fátyolodat, te sötét mély titku jövendő,
És, meggyujtván a sejtés tündéri tüzét, e
Fátyolon átlátok, s attól, a mi ott van alatta,
15 Borzadok, iszonyodom, s egyszersmind kedvre derülök
És örülök szilajan. A háboru istene újra
Fölveszi páncélját s kardját markába szorítván
Lóra ül és végigszáguld a messze világon,
És a népeket, eldöntő viadalra, kihíja.
20 Két nemzet lesz a föld ekkor, s ez szembe fog állni:
A jók s a gonoszak. Melly eddig veszte örökké,
Győzni fog itt a jó. De legelső nagy diadalma
Vértengerbe kerül. Mindegy. Ez lesz az ítélet,
Mellyet ígért isten, próféták ajkai által.
25 Ez lesz az ítélet, s ez után kezdődik az élet,
Az örök üdvesség; s érette a mennybe röpülnünk
Nem lesz szükség, mert a menny fog a földre leszállni.

Pest, 1847. [ápr.]

606. ELSŐ ESKÜM

Fiú valék még, iskolás fiú,
Tizenöt éves; és az iskolázás
Rám nézve nyűg volt, nagy nehéz nyűg, a melly

Rajtam napestig szomorún csörömpölt,
 5 S még álmaimból is föl-fölriasztott.
 Lerázni vágytam e nyűgöt magamról,
 Lerázni vágytam minden áron azt.
 Már akkor, akkor ugy szerettelek,
 Olyan világ-fölgyújtó szenvedéllyel,
 10 Mint most szeretlek, drága szent szabadság! —
 Gondolkodám a mód felől: miként
 Szakíthatnám le rólam a bilincset?...
 Színészek jöttek, s elhatározám
 Közéjük állni és elmenni velök,
 15 El, habár a földhöz-ragadt nyomor
 Mind két kezével átölelne is,
 Habár apámnak átka és anyámnak
 Könyúi lesznek útitársaim,
 Csak hogy szabad, hogy független legyek.
 20 S elmentem volna, ámde megtudá
 E lázadó szándékomat tanítóm,
 S az indulásnak napján elfogott,
 És rám csuká szobámnak ajtaját,
 S rab voltam, míg a színésztársaság
 25 Határunkon túl messze, messze járt.
 Sirás, könyörgés, lárma, mind hiába!...
 Nem az fájt már, hogy nem leszek színész,
 De hogy maradni kényszerítének.
 A kényszerítés égett lelkemen,
 30 Mint a görögtűz, olthatatlanul.
 Itt tettem első esküvésemet,
 Nagy és szent esküt mondék börtönömben,
 Hogy életemnek egy főcélja lesz,
 S ez: a zsarnokság ellen küzdeni.
 35 S ez eskü most is olyan szent előttem,
 A millyen volt az első pillanatban,
 S verjen meg engem a hatalmas isten,
 Verjen meg még a más világon is,
 Ha valaha ez esküt elfelejtem!

Pest, 1847. [ápr.]

607. A TÜRELEMRŐL

Türelem, te a birkák s a
Szamarak dicső erénye,
Tégedet tanuljalak meg?
Menj a pokol fenekére!

5 Hogyha mint koldús járod be
A földet s kérsz menedéket:
Kérj akárhol, csak ne tőlem,
Szívem nem fogad be téged;

S ha bejárod, mint hódító,
10 Diadallal a világot:
Lesz egy szikla, s ez szívem lesz,
Mellyre nevedet nem vágod.

Türelem, kicséptelt szalma,
Mellyet a bárgyú világnak
15 Telt kalászként árulnak,
Kik magodból jóllakának;

Te üres fazék, mellyből a
Macska a tejfölt kiette,
S a szakácsné most szájtátva,
20 Fejcsóválva áll mellette.

Türelem, te... nem tudom, mi?
Mint gyűlöllek, mint utállak!
Mert a hol van kezdeted, ott
Vége van a boldogságnak.

25 Oh a föld boldog lehetne,
Hogyha rajta te nem volnál,
S míg te rajta lész, mindaddig
Megmaradunk a nyomornál.

El veled, te élet átka,
30 El veled, le a pokolba!
Nyeljen el, ki rút pofádat
Erre a szép földre toltá!

Pest, 1847. [ápr. 20. és 25. között]

608. F. A. EMLÉKKÖNYVÉBE

Olvastad úgy-e bár a bibliába'
Az olajos-korsó történetét?
Az van megírva róla, hogy hiába
Ömlött, mert újra mindig megtelék.

5 Ez olajos-korsó az élet kéje,
Azért kacagom a bolondokat,
Kik alig mártják nyelvöket beléje
Eszélytelen gazdálkodás miatt.

A bölcs hosszú kortyokban hajtogatja
10 E korsó édes nedvét untalan;
Mért gazdálkodnék? a midőn jól tudja,
Hogy minden percben ismét tele van.

Pest, 1847. ápr. 26.

609. ZÖLD MARCI

Négy ágú épület, a melly be sincs fedve,
Melly akasztófának vagyon keresztelve,
Akasztófa mellett hollók károgása,
Nem volt Zöld Marcinak hét országban mása.

5 Pej csikó szájában fényes acélzabla,
Hányta a szikrát, ha a csikó harapta.

Rajta, Zöld Marci, te futottál, röptél,
Mint a lobogó láng, kit elkapott a szél.

Ugyan csak megteszi!... Marci, hol vehetted
10 Lobogó gatyádat, lobogó ingedet?
Szép menyecskék varrták fehér patyolatból,
Csók lett érte díjok piros ajakadról.

Szép legény volt Marci, szerették a lányok.
Ha én utánam is annyian volnának!...
15 Amerre Marci járt, volt harang szólása,
Sok szerelmes szívnek hangos dobogása.

Minek volt sarkantyú kordován csizmáján?
A szép szó is fogott sörény paripáján.
Nem is a ló, hanem hát a tánc számára
20 Verette a csengőt csizmája sarkára.

Rá termett a táncra Marci, nem tanulta;
De ő tőle sokan tanulhattak volna.
Betért a csárdába, ha szólt a muzsika,
S szilaj kedvvel amugy magyarán megrakta.

25 Nem kívánczolt ő Bakony erdeibe,
Oda csak a félnék tolvaj rejtezik be,
Bokrok közé búvik, onnan ugrik elő,
Ugy ragadja torkon, a ki arra menő.

Marcinak Hortobágy volt rendes tanyája,
30 Hortobágy, a puszták óriás királya,
Kiállt az országút síkjára, s az utas
Száz lépésről látta, hogy majd lesz ne-mulass.

Ha gazdag utas jött, Marci így kiáltott:
„Ide az erszénnyel, ha nem kell halálod!”
35 Ha szegény utas jött, ezt mondta szívesen:
„Nesze az erszényem, s áldjon meg isten!”

Fegyverneki puszta, fegyverneki puszta
Szegény jó Zöld Marci halálát okozta,
Négy ágú épület volt halálos ágya
40 S temetési dala varjak károgása.

Pest, 1847. [ápr. 27. után]

610. RONGYOS VITÉZEK

Föl tudnám én is öltöztetni
Szép rím- s mértékbe versemet,
A mint illő meglátogatni
A társasági termeket.

5 De eszméim nem henye ifjak,
Kik élnek, hogy mulassanak,
Hogy felfürtözve, keztyűs kézzel
Látogatóba járjanak.

Nem cseng a kard, nem dörg az ágyú,
10 A rozsdá-álmom lepte meg;
De tart a harc... a kard s az ágyú
Helyett most eszmék küzdenek.

Ott állok én is a csatában
Katonáid közt, századom!
15 Csatázok verseimmel egy-egy
Harcos legény minden dalom.

Rongyos legények, de vitézek,
Mind bátran harcol, bátran vág,
S a katonának bátorsága
20 Teszi diszét, nem a ruhák.

S nem kérdem én, hogy költeményim
Túlélnek-e majd engemet?
Ha el kell esniök talán e
Csatában: ám hadd essenek.

25 Még akkor is szent lesz a könyv, hol
Meghalt eszméim nyugszanak,
Mert hősök temetője az, kik
A szabadságért haltanak.

Pest, 1847. [máj. 2. után]

611. HA ÉN KEDVESEMRŐL GONDOLKODOM...

Ha én kedvesemről gondolkodom,
Egy-egy virág minden gondolatom,
Gondolkodom rólad, szép kedvesem,
Ezt teszem napestig, egyebet sem.

Foly a lemenő nap arany vére
Violaszín hegyek tetejére.
Még messzebb van tőlem, kit szeretek,
Mint azok a violaszín hegyek.

Mért jár a nap keletről nyugatra?
10 Ha nap volnék, nem járnék én arra,
Nyugatról járnék én kelet felé,
Mert a legszebb lány ott keleten él.

Feljött az égre az esti csillag,
Ma megint olly különösen csillog,
15 Felöltözött ünnepi ruhába,
Tán azért, mert kedvesemet látta.

Mikor látlak, mikor látlak, rózsám?
Mikor leszesz megint közel hozzám?
Vajjon mikor nézek már szemedbe,
20 Szép szemedbe, hetedik egembe?

Pest, 1847. [máj. 9. előtt]

612. TŰZ

Nem akarok elrohadni,
Mint a fűzfa a mocsárban;
El akarok égni, mint a
Tölgy a fellegek lángjában.

5 Tűz kell nékem; víz maradjon
A békának és a hálnak
És a rosz poétáknak, kik
Béka módra kuruttyolnak.

Te vagy az én elemem, tűz! ...
10 Sokat fáztam életemben,
Szegény testem sokat fázott,
De meleg volt mindig lelkem. —

Jer, szeretlek, szép leányka,
Jer, szeretlek szenvedéllyel;
15 De tüzes légy! más különben
Elmehetsz isten hírével.

Hejh, kocsmáros, bort! ihatnám.
Tiszta bort! mert ha vizes lesz:
Megköszönhetd, ha kancsód a
20 Falhoz vágom, nem fejedhez. —

Csak így élet ez az élet,
Tüzes lyánnyal, tüzes borral...
És — a mit majd elfeledtem —
Nem maradhat még el a dal.

25 Mondjatok dalt, de tüzes dalt,
Mert szakadjon ki a nyelve,
Ki úgy dalol, hogy dalától
Nincsen a szív feltüzelve.

Nem akarok elrohadni,
30 Mint a fűzfa a mocsárban;
El akarok égni, mint a
Tölgy a fellegek lángjában!

Pest, 1847. [máj. 13. előtt]

613. HOL A LEÁNY, KI LELKEM RÖPÜLÉSÉT...

Hol a leány, ki lelkem röpülését
Követni bírná te kivüled?
És hol a férfi, aki én kivülem
Szived mélyére lemerülhet?
5 Egymáshoz illünk; a teremtés napján
Egymásnak voltunk már rendelve mi...
Isten kötötte össze lelkeinket,
Ember nem képes elválasztani.

Mint törnek ők s hadd törjenek reánk az
10 Önérdék rozsdás fegyverével;
Elhárítjuk mi könnyen a csapást a
Szerelem varázsvesszejével.
A szerelem a legnagyobb hős, ennek
Valának legtöbb diadalmai...
15 Isten kötötte össze lelkeinket,
Ember nem képes elválasztani.

Szeretjük egymást égő szerelemmel.
Te tiszta, szent vagy, oh leányka,
S az én szivemnek hogyha volt is foltja,
20 Leégeté szerelmem lángja.
Mért oltanátok el keblünk tüzét? melly
Oltár fölött is méltó állani...
Isten kötötte össze lelkeinket,
Ember nem képes elválasztani.

- 25 Tied vagyok, szép angyalom, tiéd, és
Te az enyém vagy mindörökre!
Együtt lépünk az élet határáig
Rózsákra, tövisekre,
S ha átörültük, átbusúltuk éltünk,
30 Együtt fogunk a sírban porlani...
Isten kötötte össze lelkeinket,
Ember nem képes elválasztani.

Erdőd, 1847. [máj. 17.]

614. ERDŐD, MÁJUS 17. 1847

Nevezetes a tennapi napom,
Furcsa dolgokat kellett hallanom.
Szerencséje, hogy az bánt úgy velem,
A kinek a leányát szeretem.

- 5 Mondott volna csak felényit is más,
Majd megtudná, mi a bosszuállás,
Majd kiálltunk volna a mezőre,
Zöld mezőre folya piros vére.

- De még hagyján, hogy én nekem esnek,
10 Hejh van, a mi jobban fáj szívemnek,
Az még sokkal jobban fáj én nekem,
Hogy téged is bántanak, kedvesem.

- Sokat szenvedsz, édes lelkem, szenvedsz,
És csak azért, mert engemet szeretsz.
15 Tűrj, galambom, tűrj még egy keveset,
Majd megszakasztom szenvedésedet.

- Légy csak egyszer az én feleségem,
Nem lesz párod a földkerekségen,
Nem lesz párod boldogság dolgába',
20 Még csak nem is vágysz a más világra!

615. RÖPÜL AZ ÚTI POR...

Röpül az úti por, dobog a föld, nyargal
A bőszült paripa egy szegény lovaggal.
Kihányta nyergéből a ló a lovagot,
De hajh a kengyelbe akadt egyik lába...
5 Talppal az ég felé, iszonyú állapot,
Fejével pedig ott lenn a föld porába',
A fakó port söpri fekete fürtével,
S köveket pirosít homloka vérével.

Csak úgy vagyok, mint e szerencsétlen lovag,
10 Kít szilaj paripa hurcol maga után,
Hurcol engemet az eszeveszett harag,
Még agyvelőmet is széjjelloccsantja tán.
Bár csak szétszakadna boldogtalan fejem,
Ugy is kopár föld az, nem süt a nap rája,
15 Csak sötét gondolat, a mi benne terem,
Sötét gondolatok tövise, dudvája.

Szeretem rózsámat, mint az isten maga,
Ki őt teremtette leányok gyöngyének,
Az ő nekem, a mi a csillag az éjnek,
20 Szeretőm a hűség tündöklő csillaga.
Köd ereszkedett rád, csillagom világa,
Köd ereszkedett rád, be halovány lettél!
Kértelek apádtól, kértelek hiába,
Nem kaptam egyebet hideg feleletnél.

Elűztek tőled, szép paradicsomkertem,
De nem angyal, a ki ott őrt áll előtted;
Ne félj, nem örökre váltunk el! te érted
Még többet is merek, ha már annyit mertem.
Elvittelek volna, mint nap a harmatot,
30 Mint az esti szellő a rózsalevelet,
De most, mint a nyílvesszővel, a zaklatott
Megsebzett oroszlán, úgy megyek el veled!

Erdőd, 1847. [máj. 19.]

616. BÁNYÁBAN

Ezer öltre vagyok ideleln a
Föld ölében,
Hol az ősi örök éj tanyázik
Vadsötéten.

5 A kis lámpa reszkető sugára
Félve néz a zordon éj arcára,
Mint a sasra a galamb.

Ezer öltre a virágoktól s a
Napvilágtól,
10 Ezer öltre! tán már a pokol sincs
Innen távol;
Vagy már benn is vagyok a pokolban?
Benne, mert a sátán háza ott van,
A hol az arany terem.

15 Bányaszellem, sátán, kincs királya,
Mit adsz értem?
Mennyit adsz, ha szívemet te néked
Eligérem?
Alkudjunk meg, jöszte, bányaszellem,
20 Most ez egyszer volt lejőni kedvem,
Vagy látsz többé vagy soha. —

Vártam, vártam, és hiába, mert a
Kincs királya
Benn maradt a sziklák tömegében,
25 Ki nem álla.
S mért nem állt ki? miért nem jelent meg?
Csak azért, mert tudta, hogy enyelgek,
Hogy szívem nem eladó.

Nem, szívem nem eladó, e szívnek
30 Nincsen ára,
Nem megy az be a hatalmasoknak
Kincstárába...

Széjjelosztom én a szegénységnek,
Kik kunyhóban és útfélen élnek,
35 Köztök ingyen osztom szét.

Nagybánya, 1847. [máj. 25.]

617. BÍROM VÉGRE JULISKÁMAT...

Bírom végre Juliskámat,
Mindörökre bírom őt,
Az enyémmnek vallhatom már
Isten és világ előtt.

5 Megjött már jó kedvem, és még
Nem hagyott el bánatom;
Sírjak-e vagy mosolyogjak
Örömemben? nem tudom.

10 Én vagyok hát az az ember,
A ki annyit szenvedék?
A kinek szivén a hány nap,
Annyi átok feküvék.

15 Én vagyok hát az az ember,
Ki most a legboldogabb?
Ki, míg a világ világ lesz,
Boldogságban párt nem kap.

Bár csak már lehullanának
A virágok s levelek!
Most az ősz lesz tavaszom, mert
20 Akkor vőlegény leszek...

De nem nézek a jövőbe,
Bele nézmem nem lehet,
Mert az olyan fényes nap, hogy
Megvakítná szememet.

25 Rád tekintek, holdvilágom,
Rád tekintek, mult idő,
Szinte olly szép, de szelídebb
Sugaraddal jőj elő.

Drága nap, mit nála tölték,
30 Kedvesemnél, drága nap!
Üdvességben egy öröklét
S futtában egy pillanat.

Oda vontam őt magamhoz,
Halkan vontam őt felém;
35 Mint égett, midőn legelső
Csókomat rá lehelém!

Mint égett arcátul ajkam!
Most is érzem melegét,
Míntha bennem egy elolvadt
40 Nap tűz-árja folya szét.

Sőt a sírtól sem félek már,
Hogy meghűt majd engemet,
Mert e láng még ott is fogja
Melegíteni szívemet.

Szatmár, 1847. [máj. 28.]

618. A MAJTÉNYI SÍKON

Mióta elváltam édes szeretőmtől,
Velem volt emléke, szüntelenül velem;
Valamint a három napkeleti királyt
A csillag, úgy kísért engem a szerelem.

5 Hagyj el most, szerelem, hagyj el, szép csillagom,
Nem neked való hely ez, a hova értem;
Vagy ha el nem maradsz, fátyolt vetek reád,
Hogy szembekötve jőj át a csatatéren.

Csatatér ez a sík, szent csatának tére,
10 Mert a szabadságért harcolának rajta,
Oh árva szabadság, haldokló kezedből
Undok árulás a fegyvert kicsavarta.

És a hősök, kik itt a hazáért vívtak,
Hazátlan bujdosók, földönfutók lettek,
15 És a latrok, kik a hazát elárulták,
Urak lőnek ... oh szív, szívem, ne repedj meg! —

Tavaszi délután, verőfényes idő,
Az égen kis fejér felhők uszdogálnak;
Hattyusereg tán e felhőcsoport? vagy a
20 Hősök szellemei, kik itt elhalának?

Csend van körülöttem, tünődöm, tünődöm...
De mit állok még itt? mért odább nem megyek?
Végzém, a mit kelle: elmondtam legszörnyűbb
Átkomat, s elsírtam legszentebb könnyemet.

[Kis]majtény, 1847. [máj. 30.]

619. LEGSZEBB VERSEM

Sok verset írtam én már össze,
S nem mindenik haszontalan;
De amely hírem megszerezze,
A legszebb vers még hátravan.

5 Legszebb lesz az, ha majdan Béccsel
Hazám bosszúja szembeszáll,
S én villogó kardom hegyével
Száz szívbe ezt írom: halál!

[Érmihályfalva, 1846. nov. 7—10. /
Érmihályfalva, 1847. máj. 30—31.]

620. TE AZ ENYIM, ÉN A TIED...

Te az enyim, én a tied,
Nekünk áll a világ!
Magas a nap fejünk fölött,
Messze földet belát,
5 De a meddig szeme elhat,
Nem lát nálunk boldogabbat.

Kicsiny leány az én rózsám,
Elfér az ölembe',
Kicsiny leány az én rózsám,
10 De nagy ám a lelke,
Rózsám lelke egész ország,
Még pedig a Tündérország.

Ha Juliskám eszembe jut,
Sötétben is látok,
15 Fényes szeme, fényes lelke
Hint reám világot;
Ha előttem e két fáklya,
Belátok a mennyországba. —

Tudod-e még, édes anyám,
20 Mikor gyermek voltam?
Kinn az utcán házunk előtt
Játszottam a porban,
Már ott a' járt a fejembe:
Ha belőlem király lenne!

25 Kinevettél akkor, anyám,
Jó ízűt nevettél,
Hogy fiad fejében ilyen
Balga gondolat kél.
De az isten meghallgatott,
30 Megsegített, király vagyok.

Király vagyok én, mióta
Bírom Juliskámat.
Nem fejemen, de szívemen
Hordom koronámat.
35 Eszemadta Juliskája,
Szívem arany koronája!

Nagyvárad, 1847. [jún. 1.]

621. ARANY LACINAK

Laci te,
Hallod-e?
Jer ide,
Jer, ha mondom,
Rontom-bontom,
Úlj meg itten az ölemben,
De ne moccanj, mert különben
Meg talállak csípni,
Igy ni!
10 Ugy-e fáj?
Hát ne kiabálj.
Szájadat betedd,
S nyisd ki füledet,
Nyisd ki ezt a kis kaput;
15 Majd meglátod, hogy mi fut
Rajta át fejedbe...
Egy kis tarka lepke.
Tarka lepke, kis mese,
Szállj be Laci fejibe...
20 Volt egy ember, nagy bajúszos.
Mit csinált? elment a kúthoz.
De nem volt viz a vederbe',
Kapta magát, telemerte.
És vajon minek
25 Merítette meg
Azt a vedret?

Tán a kertet
Kéne meglocsolnia?
Vagy ihatnék?... nem biz a.
30 Telt vederral a kezében
A mezőre ballag szépen,
Ott megállt és körülnézett;
Ejnye vajon mit szemlélhet?
Tán a fényes délibábot?
35 Hisz olyat már sokat látott...
Vagy a szomszéd falu tornyát?
Hisz azon meg nem sokat lát...
Vagy tán azt az embert,
Ki amott a kenderet
40 Áztatóba hordja?
Arra sincsen gondja.
Mire van hát?
Ebugattát!
Már csak megmondom, mi végett
45 Nézi át a mezőséget,
A vizet mért hozta ki?
Ürgét akar önteni.
Ninini:
Ott az ürge,
50 Hű, mi fürge,
Mint szalad!
Pillanat,
S odabenn van,
Benn a lyukban.
55 A mi emberünk se' rest,
Oda nyargal egyenest
A lyuk mellé,
S bele önté
A veder vizet;
60 Torkig tele lett.
A szegény kis ürge
Egy darabig türte,
Hanem aztán csak kimászott.
Még az inge is átázott.

- 65 A lyuk száján nyakon csípték,
Nyakon csípték, haza vitték,
S mostan...
Itt van...
Karjaimban,
70 Mert e fürge
Pajkos ürge
Te vagy, Laci, te bizony!

Szalonta, 1847. [jún. 2—9.]

622. MILLY SZÉP A VILÁG!

Én hittem-e egykor
Átoknak az életet?
Én bolygtam a földön,
Mint éji kísértet?
Elégeti arcom
A szégyeni láng! —
Milly édes az élet,
Milly szép a világ!

- Vad ifjukoromnak
10 Szélvésze kitombolt,
Kék, tiszta szemével
Mosolyg le a mennybolt,
Mint gyermekeikre
Az édesanyák —
15 Milly édes az élet,
Milly szép a világ!

- Minden napom egy bút
Gyomlál ki szivembül,
Kert újlag e szív,
20 Melly szélre zöldül,
És benne virít a
Sok tarka virág..

Milly édes az élet,
Milly szép a világ!

- 25 A bizodalom, kit
Oly rútul elűzék,
Két karral ujonnan
Lelkemre füződék,
Mint távoli utról
30 Jött régi barát...
Milly édes az élet,
Milly szép a világ!

- Jertek közelembbe,
Jó régi barátok,
35 Nem néz a gyanúnak
Kancsal szeme rátok,
Elvertem az ördög
Ez atyjafiát...
Milly édes az élet,
40 Milly szép a világ!

- Hát még ha eszembe
Jut ifju virágom,
A barna leány, e
Szép hajnali álom,
45 Kit én ugy imádok,
S ki engem imád —
Milly édes az élet,
Milly szép a világ!

Szalonta, 1847. [jún. 2—9.]

623. SÁRI NÉNI

A küszöbön guggol Sári néni,
Guggol s nem áll; nem akar már nőni.
Van nyergelve pápaszeggel orra,
Varrogat... tán szemfedőjét varrja.

5 Sári néni, hejh mikor kendet még
Sárikámnak, húgomnak neveztek!

A mi eddig ott lenn volt ruháján,
Odafölön van most a ránc orcáján;
Csak úgy lóg-lóg derekán ruhája,
10 Mintha villával volna hányva.
Sári néni, hejh mikor kendet még
Sárikámnak, húgomnak neveztek!

Haja tél, — ha látom, szinte fázom —
Fejér, mint a fejéřített vászon,
15 S borzasan űl feje tetejében,
Mint a gólyafészek a kéményen.
Sári néni, hejh mikor kendet még
Sárikámnak, húgomnak neveztek!

Befelé vette az utját szeme,
20 Rá űnt régi szűletőhelyire,
Ott benn pislog szomorún, nem vígan,
Mint a lámpa a beroskadt sírban.
Sári néni, hejh mikor kendet még
Sárikámnak, húgomnak neveztek!

25 Keble róna, puszta s csendes róna,
Mintha már alatta szív se' vóna;
Ott van még a szív, de mozdulatlan,
Csak nagy néha, csak elvétve dobban.
Sári néni, hejh mikor kendet még
30 Sárikámnak, húgomnak neveztek!

Vad, tékozló fiú az ifjúság,
Két marokkal szőrja gazdagságát,
De jön apja, a zsugori vénség,
S visszaszedi elpazarlott kincsét.
35 Sári néni, hejh mikor kendet még
Sárikámnak, húgomnak neveztek!

Szalonta, 1847. [jún. 2—9.]

624. A CSONKA TORONY

Vén torony áll a rónaság felett...
Letűnt századba visz a képzelet.

Kevélyen néztek hajdan e falak,
Mert ormukon szent jelt tartottanak.

5 A szabadság zászlója volt e szent jel;
Csak játszott a viaskodó szelekkel.

Piros szárnyát hívólag lengeté,
S kiben vér volt, elszántan jött elé.

Gyűlt a toronyba a sok ifju bajnok,
10 Harc-öltözetnek csillogása rajtok,

De fegyveröknél sokkal fényesebben
Sugárzott a hősbátorság szemökben.

„Markunkban a kard, s benne lesz, a mig
Szemfényünk vagy rabláncunk megtörik!”

15 Ezt harsogák, s melly ekkor kinn zugott,
A mennydörgés e zaj viszhangja volt. —

A sírba dőlt egy századév ezóta
Nincs a toronynak többé lobogója,

A szabadsági zászló lebukott,
20 Ti is alusztok, dicső bajnokok,

Kik szabadon inkább elestetek,
Semhogy rabszolgaságban éljetek.

A torony áll még egyes-egyedül,
Ez is maholnap már halomra dül.

25 Idétlen rom, mogorva, puszta váz,
Falai között senki sem tanyáz,

Csak a holt század fekszik odabent,
Szemfödele a hosszu, méla csend.

Szalonta, 1847. [jún. 2—9.]

625. LENNÉK ÉN FOLYÓVIZ...

Lennék én folyóviz,
Hegyi folyam árja,
Ki darabos utját
Sziklák között járja...

5 De csak úgy, ha szeretőm
Kis halacska volna,
Habjaimban úszna föl s le
Vigan lobickolva.

Lennék vad erdő a
10 Folyó két oldalán,
Feretgegekkel a
Harcot kiállanám...
De csak úgy, ha szeretőm
Kis madárka volna,
15 Bennem ütne fészket és ott
Ágamon dalolna.

Lennék váromladék
A hegy legtetején,
Bús pusztulásomat
20 Venném csak könnyedén...
De csak úgy, ha szeretőm
Ott a repkény volna,
Elnyuló zöld karjaival
Homlokomra folyna.

25 Lennék kicsiny kunyhó
A rejtett völgybe' lenn,
Eső-vágta sebbel
Szalmafedelelem...
De csak úgy, ha szeretőm
30 Bennem a tűz volna,
Tűzhelyemen lassacskán, de
Nyájasan lobogna.

Lennék felhődarab,
Összetépett zászló,
35 A vadontáj fölött
Fáradtan megálló...
De csak úgy, ha szeretőm
Az alkonyat volna,
Búshalovány arcom körül
40 Pirosan ragyogna.

Szalonta, 1847. [jún. 2—9.]

626. A GÓLYA

Sokféle a madár, s egyik ezt, másik azt
Leginkább kedveli,
Ezt ékes szólása, amazt pedig tarka
Tolla kedvelteti,
5 Kit én választottam, a dal-mesterséghez
Nem ért az a madár,
S egyszerű, mint magam... félig feketében,
Félig fejrben jár.

Nekem valamennyi között legkedvesebb
10 Madaram a gólya,
Édes szülőföldem, a drága szép alföld
Húséges lakója.
Tán ezért szeretem annyira, mert vele
Együtt növekedtem;

15 Még mikor bölcsőmben sírtam, ő már akkor
Kerepölt fölöttem.

Vele töltöttem a gyermekesztendőket.
Komoly fiú valék.

Míg társim a haza térő tehéncsordát
20 Estenként kergeték:
Én udvarunkon a nádkúp oldalánál
Húztam meg magamat,
S némán szemlélttem a szárnyokat-próbáló
Kis gólyafiakat.

És elgondolkodtam. Jól tudom, az gyakran
Fordult meg fejembe':
Miért hogy az ember nincs úgy, mint a madár,
Szárnyakkal teremtvé?
Csak a messzeséget járhatni meg lábbal
30 S nem a magasságot;
Mit ér nekem, mit a messzeség? mikor én
A magasba vágyok.

Fölfelé vágytam én. Ah, ugy irigyeltem
Sorsáért a napot,
35 A föld fejére ő tesz világosságból
Szótt arany kalapot.
De fájt, hogy estenként megszúrják... mert hiszen
Foly keblébül a vér;
Gondolám: hát így van? hát a ki világít,
40 Illyen jutalmat nyér? —

Kívánt időszak az ősz a gyermekeknek,
Mint anya jön elé,
A ki fiainak számára kosarát
Gyümölcsset terhelé.
45 Én ellenségemül néztem az ősz, s szólék,
Ha gyümölcsöt hozott:
Tartsd meg ajándékos, ha kedves madaram,
A gólyát elcsalod.

Szomorodott szívvel láttam gyülekezni,
50 Midőn távoznak;
Miként most eltűnő ifjuságom után,
Ugy néztem utánok,
S milyen bús látvány volt a házak tetején
A sok üres fészek,
55 Szellő lehelt reám, sejtés halk szellője,
Hogy jövőmbe nézek.

Mikor tél multával fehér hó-subáját
A föld levetette,
S virággal zsinórzott sötétzöld dolmányát
60 Ölté föl helyette:
Akkor az én lelkem is felöltözék új,
Ünnepi ruhába,
S gólya-várni néha elballagtam egész
A szomszéd határba. —

65 Később, hogy a szikra lángra lobbant, a hogy
Ifju lett a gyermek:
Talpam alatt égett a föld, neki esem,
És paripán termek,
S megeresztett kantárszárral vágaték ki
70 A puszták terére...
Még a szél is ugyan neki gyürközött, hogy
Lovamat elérje.

Szeretem a pusztát! ott érzem magamat
Igazán szabadnak,
75 Szemeim ott járnak, a hol nekik tetszik,
Nem korlátoztatnak,
Nem állnak körülöm mogorva sziklák, mint
Fenyegető rémek,
A csörgő patakot hányva-vetve, mintha
80 Láncot csörgetnének.

És ne mondja senki, hogy a pusztá nem szép!
Vannak szépségei,

De azokat, mint a szemérmes lyány arcát,
Sűrű fátyol fedi;
85 Jó ismerősei, barátai előtt
Leteszi fátyolát,
S rajta vesz mérően a megbűvölt szem, mert
Tündér kisasszonyt lát.

Szeretem a pusztát! be-bekalandoztam
90 Tüzes paripámon,
S midőn már ott jártam, a hol fizetésért
Sincs emberi lábnyom:
Lovamról leszálltam, gyepre heveredtem.
Egy futó pillanat
95 A tóra mellettem, s benne kit látok meg?
Gólya barátomat.

Oda is elkísért. Együtt ábrándoztunk
A puszta legmélyén,
Ó a víz fenekét, én a délibábot
100 Hosszasan szemlélvén.
Igy töltöttem vele gyermekségemet és
Ifjuságom javát,
Azért kedvelem, bár se' tolla nem ragyog,
Se' szép hangot nem ad.

105 Mostan is kedvelem és úgy tekintem én
A gólyamadarat,
Mint egyetlen valót, melly egy átálmodott
Szebb korból fönmaradt.
Megérkezésedet még mostan is minden
110 Esztendőben várom,
S kívánok szerencsés utat, ha távozol,
Legrégibb barátom!

Szalonta, 1847. [jún. 2—9.]

627. TÜNDÉRKALAND

Halljátok csak, mik nem történtenek velem!
Mulattató lesz tán, mert tárgya szerelem.

- Hétköznapi-életem fásító gondjait
Lerázni, a minap kedvem sétálni vitt.
Bolygék a főváros lármás utcáiban,
(Mert csak tolongás, zaj között vagyok vigan.
A természet nyugott, magányos rejtekén
Magamba szállok, és elkomorodom én.
De utcákon, holott, mint a champagnei bor,
10 Az élet, a sürgő világ pezsegve forr;
Utcákon a lélek percenként újat lát,
S nem fonja komolyan az eszmék fonalát.
Itt enyelegve lejt virágos kocsiján
A víg szórakozás, a szép könnyelmű lány.)
- 15 Jártam föl és alá. A tiszta, égi bolt
Magasról küldte le a napsugár-mosolyt;
De a forróságon koronként enyhite
Szelid, lágy fúvalom nyájas lehellete.
Tarkán hullámozott mindenfelé a nép,
20 Gyönyörködött szemem száz- meg százfélekép.
- Elöttem itt pompás úrhintó roboga,
Amott nyikorgott rosz napszámos-talyiga.

[Szalonta, 1847. jún. 2—9. ?]

628. PUSZTA FÖLD EZ, A HOL MOST JÁROK...

- Pusztai föld ez, a hol most járok,
Istenért sem látni virágot,
Rajta bokor sincsen, a hol a
Fülemile-madár szólana,
5 Az este is felhős, fekete,

Nincs a csillagoknak híre se'...
Hogy jutottál még is eszembe,
Barna kis lány, szívem szerelme?
Eszembe jutottál, édesem,
10 És most már ugy tetszik én nekem,
Míntha itten a szomszédomba'
Fülemile-madár szólana,
S mintha virágok közt ballagnék,
S csupamerő csillag voln' az ég!

Körösladány, 1847. [jún. 10.]

629. UTAZÁS AZ ALFÖLDÖN

Pompás kis utazás, valóban!
Alig van egy arasznyira
Fölöttem a felhő, oly terhes.
Szakad nyakamba zápora.
Bundám dohányzacskómra adtam,
Hogy az maradjon szárazon.
Csuron viz vagyok. Még megérem,
Hogy végre hallá változom.

Minő az út!... de vajon út ez?
10 Vagy fekete kovász talán?
Melly ha kisül, leszen belőle
Kenyér az ördög asztalán.
Ne dögönyözze kend csikóit,
Ne dögönyözze kend, kocsis,
15 Fölérünk Pestre, ott leszünk tán
Már az ítéletnapon is. —

Hejh, alföld, alföld, nem reméltem,
Hogy így fizess szerelmemért!
Vagy tán e zápor és ez a sár
20 Épen szerelmemért a bér?
Csakugyan az lesz... a záporban

Bucsúkönyűid ömlenek,
S karod a sár, a melly helyettem
A kereket öleli meg.

- 25 Szép tőled, kedves alföldem, szép,
Hogy engem ennyire szeretsz,
Hogy távozásom így megindít,
Hogy ilyen bánatot szerez;
Örülök rajta, hogy irántam
30 Illy érzékeny szived vagyok,
De, szó a mi szó, jobb szeretném,
Ha nem szeretnél illy nagyon.

Mezőtúr, 1847. [júni. 11.]

630. KÉRDEZD: SZERETLEK-E?

- Kérdezd: szeretlek-e? s megmondom én, hogy
Szeretlek, mert ezt mondhatom;
De oh ne kérdezd: mennyire szeretlek?
Mert én azt magam sem tudom!
5 Azt tudni csak, hogy mély a tengerszem,
De milyen mély? nem tudja senki sem.
- Mondhatnék esküt, hosszú és nagy esküt,
Az ég felé tartván kezem,
Hogy szívem minden dobbanása érted
10 És egyedül érted leszen,
Hogy öröklámpa benne a hűség,
Melly még ott lenn a föld alatt is ég.
- S mondhatnék átkot, hosszú és nagy átkot,
Melly, mint a villám, érjen el,
15 S égesse, tépje lelkemet legmélyebb
Pokolba mártott körmivel,
Ha elfeledlek téged, kedvesem,
Sőt ha rólad csak megfeledkezem.

- Nem mondok esküt és átkot. Jaj annak,
20 Jaj, a kit ez tart vissza csak.
Én eskü s átok nélkül is örökre
Lelkem lelkében tartalak,
Ott fogsz te állni magas-fényesen,
Mint a tejút a legmagasb egen.
- 25 S örök hűségem, oh ez a hűség is
Még a te érdemed csupán;
Hogy szerethetne mást többé, a kit te
Megszeretél, dicső leány?
Ki egyszer már a mennybe szállt vala,
30 Nem látja azt a föld többé soha!

Pest, 1847. [jú. 14—30.]

631. BUCSÚ-POHÁR

- Hadd támadjon föl mégegyszer a mult,
Hol szivünk és poharunk kicsordult,
Kedv s bor bennök meg nem férve már.
Koszorúnk egy levelét veszíti,
5 A szél épen engemet röpit ki...
Cimborák, ez a bucsú-pohár!
- A miért a sorshoz úgy esengtem,
Bár sokára, de megadta: engem
Házaselet boldogsága vár.
10 Hányt-vetett a vad hullámos élet,
S végre, végre meglelém a révet...
Cimborák, ez a bucsú-pohár!
- Nem veszem már a bort gyógyszeremnek,
Ha a kígyók lelkemen teremnek,
15 Mellyeket a bú szivembe zár;
Barna kis lány ajka mézet árul,
Mézzelelék édes ajakáru...
Cimborák, ez a bucsú-pohár!

- Még ez este vagyok a tiétek,
20 Töltsétek meg poharam, töltsétek,
Koccantgassunk, míg e nap lejár;
Holnap messze járok, más vidéken,
Üresen fog itten állni székem...
Cimborák, ez a bucsú-pohár!
- 25 S mert szeretlek benneteket, kívánom:
Nyiljon illy út nektek is utánam.
Feleség föld s ég közt a határ.
Adja isten azt az áldást rátok,
Hogy egyenként ezt kiálthassátok:
30 Cimborák, ez a bucsú-pohár!

Pest, 1847. [jún. 14—30.]

632. HIREZ SZÉPSÉG

- Róla és csak róla szól
Az új világ krónikája;
Tót ágast áll az esze,
Ki csak egyszer néz is rája.
- 5 Oda hagyja aranyát
A fukar s boltját a kalmár
S a poéta rímjeit,
Hogy kövessék őt, a hol jár.
- Ha látná őt a király,
10 Elfeledné trónját érte;
Árnya lenne a nap, és
Nem kívánkoznék az égre.
- A halálos beteget
Meggyógyítja szemsugára,
15 És az éhes jól lakik
Egy futó pillantatára. —

Így irák le őt nekem,
Így beszéle róla minden.
Mit csináljak? gondolám;
20 Már, mondok, csak megtekintem.

S megtekintém. Eh, bolond
A világ s az lesz örökre;
Mi a szép? úgy tudja csak,
Mint apám bármellyik ökre.

Szó sincs, szó sincs róla, hogy
Szép e lány. Uram kegyelmezz,
Hogy lehetne szép? hiszen
Nem hasonlít kedvesemhez.

Pest, 1847. [jún. 14—30.]

633. MI LÁRMA EZ MEGÉNT?

Mi lárma ez megént fülem körül?
Ki háborítja nyugtomat megént?
Hallgasson el, ki jó sorsán örül!
Majd megtanítok egy pár kóc legényt.

Ismét fölkelt a kritikus-csapat,
Ismét veszettül zúgnak ellenem.
Hagyjátok el kiabálástokat,
Míg engem el nem hágy a türelem.

Vagy feledétek már a múlt időt?
10 Nem ég, nem viszket többé hátatok?...
Nem árt meggondolni, hogy ezelőtt
Mi történt? s húzzátok meg magatok.

Tudjátok: durván bánom veletek. —
Hiába, ez már az én modorom:

- 15 Ha férfi bánt, majd karddal felelek,
De a kutyákat csak korbácsolom.

Pest, 1847. [jún.14—30.]

634. HOZZÁM JÖSZ-E?

- Csillagnak születél
Magasban, fényesen,
Belőled itt alatt
Kis mécsvilág leszen,
5 Melly csak szűk házamat
Világosítja meg;
Leány, hozzám jösz-e?
— „Ifjú, hozzád megyek!”

- Hallod, miket beszél
10 Felőlem a világ?
Hallod, mikép reám
Kígyót-békát kiált?
Ha igaz a hír: én
Nagyon rossz lehetek;
15 Leány, hozzám jösz-e?
— „Ifjú, hozzád megyek!”

- Apád egyetlen egy
Örömsugára vagy,
Eljöttöd kebliben
20 Rideg, vad éjet hagy,
S haragja, bújja, mint
Két rém, velünk lebeg;
Leány, hozzám jösz-e?
— „Ifjú, hozzád megyek!”

Pest, 1847. [jún. 14—30.]

635. FÖLSZEDTEM SÁTORFÁM...

- Fölszedtem sátorfám és világnak mentem. —
Homályos sejtések munkálódtak bennem,
Hogy, ha elindulok, találok valamit,
Találok, hanem a sejtés nem mondta: mit?
5 Még azt sem mondta: hogy melyik táj felé menjek?
Csak azt mondta: menjek, menjek, ne pihenjek.
Én e benső szónak engedelmeskedtem,
S az apai ház úgy elmaradt mögöttem,
Mint az álom a fölébredt ember mögött,
10 Apámhoz, anyámhoz még csak hírem se' jött.
Apám s anyám pedig búbánatba esék,
De a jó szomszédok őket fölkeresék,
S vigasztalásukra voltak ilyenformán:
„Sose búsuljanak Sándor fiok sorsán!
15 Illyen istentől elrugaszkodott gyerek
Az aggódást ingyen sem érdemeli meg.
Viszi, míg viheti, végre pedétiglen
Fölakasztják, a mit adjon is az isten,
Mert nem vagyok mai legény a világban,
20 De kicsiny mását sem láttam gonoszságban.”
Öreg szülőimet ekkép vigasztalák,
Szegény jó anyámmal fölfordult a világ,
Rá borúlt fejjel az ágy szélére, s ottan
Elveszett fiáért sírt szíveszakadtan.
Édes apám csak egy-két könnyet hullatott,
De azután annál többet káromkodott,
Kicifrázta, mint a szűcs a remek-bundát,
S kegyetlen haraggal im e szókat mondá:
„Hogy tiszta nevemnek illyen foltja vagyon!
30 Ha föl nem akasztják, én lövöm őt agyon.”
Híre ment e szónak, hozzám is elére,
Nem is tettem lábam apám küszöbére,
Mert nagyon jól voltam én annak tudója,
Hogy ígéreteit ő híven lerója.
35 Kedvem kerekedett beszólni sok ízben
Öregeimhez, de biz én be se' néztem,

- Csak akkor, hogy már megelétem a valamit,
Megelétem, megelétem, két ország tudja: mit.
Tudnivaló dolog, hogy nem lőtt meg apám,
40 Mikor azután az ajtót rájok nyitám;
Olyat örült, hogy a szíve is fájt bele,
Soha sem volt szívvel így teli kebele,
S bezeg nem mondja most, mint egykoron tevél,
Bezeg nem mondja, hogy beszennyeztem nevét.
45 Hát a jó szomszédok? Ők most ezt beszélik:
„Mondtam, szomszéd uram, mondtam én mindétig,
Ne bántsa a fiát, a szerencse fordul,
Derék ember válik abbul a Sándorbull!”

Pest, 1847. [jún.14—30.]

636. MÚZSÁM ÉS MENYASSZONYOM

- Kopogtatának. Kérdém: ki van ott?
„Leány,” felelt kinn, a ki kopogott.
„Leány? ah, úgy bocsánatot,
Ajtómat meg nem nyithatom;
5 Mit szólna majd menyasszonyom,
Ha megtudná idővel,
Hogy hölgyet fogadék el,
Mint vőlegény is ... mert házasodom.’
„Épen azért jövék,” felelt megint
10 Szomorú hangon a lány odakint,
„Épen azért jövék;
Nyiss ajtót, áldjon meg az ég,
Számomra csak kinyithatod,
Én régi szeretőd vagyok.”
15 „Mit? régi szeretőd? ugy annál
Kevésbé jössz be, bármiként akarnál.
Aztán nekem nincs régi szeretőd;
Rútul hazudtam, a midőn
Leánynak azt mondtam, hogy szeretem...
20 Az csak költői szalmaláng vala,

Melly született s ellobbana.
Ez bennem a legelső szerelem,
Büntessen isten engemet, ha nem!
„Senkit sem szeretél? az nem lehet,
25 Egyet szerettél, egyet, engemet;
Eressz be, én múzsád vagyok,
Vagy még most is hiába kopogok,
Midőn megmondám nevedet?”
„Te vagy, galambom, kedves múzsám?
30 Miért nem szóltál? jer be hozzám,
Jer, nyitva ajtóm és karom,
Ölelj meg, édes angyalom!
Igen, te voltál a egyetlen,
A kit szerettem eddig életemben,
35 S szeretni foglak síromig,
Te drága szép leány, a kit
Mellém a jó sors rendele,
Hogy légyen egy lény, mellynek kebele
Hiven ver értem akkor is még,
40 Midőn a mondhatatlan inség
Korában elhagy az egész világ.
S úgy lett. Az árva ifjút elhagyák
Baráti, ismerősei.
Te nem tudád csak őt felejteni,
45 Te voltál hű vigasztalója, társa,
Míg tartott hosszú, kínos bujdosása.
És mostan téged én feledjelek,
Kihez csatolnak oly szent kötelek?
Nem, nem, örökre itt maradsz szivemben,
50 Ez a szív nagy, megfértek benne ketten,
S hiszem, tudom,
Hogy egymás mellett békeségben éltek,
Mert hisz te és menyasszonyom
Testvérek vagytok ti, édes testvérek:
55 Együtt születtetek az égben,
A csillagok legszebbikében,

S onnan le együtt szálltatok
Szivárványból szőtt szárnyakon
Egy szép tavaszi hajnalon,
60 Hogy engem boldogítsatok!

Pest, 1847. [jún.14—30.]

637. AZ IDŐHÖZ

Nem a terhes szekér
Alföld fertőiben,
Nem a vitorlátlan
Hajó a tengeren,
5 Nem e jó lassan, nem e jó;
Te jössz lassan, te vén idő.

Ah, hogy megvénülél!
Alig bírod magad,
El is töréd azon
10 Fölül még lábadat.
Mint béna koldús, csúszsz elé,
Ki mankóját elveszíté.

Öledben ásitó
Fiaid, a napok;
15 Ásítani általuk
Én is kedvet kapok,
Ásítok olyan nagyokat,
Hogy majd elnyelem magamat.

Förtelmes vén idő,
20 Rosz lelkű hatalom,
Mint fogsz te futni majd,
Ha én nem akarom,
Mint fogsz te futni majd, midőn
Velem lesz édes szeretőm.

25 Akkor megifjodol,
Vén bőröd leveted,
S öltesz sas-szárnyakat
Köszvényes láb helyett,
És messze, gyorsan szállasz el
30 Az élet örömeivel.

Mostan röpj, idő,
Míg távol kedvesem;
Midőn együtt leszünk,
Midőn őt ölelem:
35 Nem bánom én, ha mindenik
Órad eltart egy századig!

Pest, 1847. [jún.14—30.]

638. AZ ERDŐNEK MADARA VAN...

Az erdőnek madara van,
És a kertnek virága van,
És az égnek csillaga van,
S a legénynek kedvese van.

5 Virítsz, virág, dalolsz, madár,
És te ragyogsz, csillagsugár,
S a lány virít, dalol, ragyog...
Erdő, kert, ég, legény boldog.

Hejh elhervad a virágszál,
10 Csillag lehull, madár elszáll,
De a leány, az megmarad,
A legény a legboldogabb.

Pest, 1847. [jún. 14—30.]

639. TOMPA MIHÁLYNÁL

Itt vagyok, itt vagyok testestül-lelkestül.
Mit bámulsz ugy? ne szúrj szemeddel keresztül.
Húnyd be a szemedet, ha neki nem hiszesz,
Ha nem hiszed, hogy itt csakugyan én vagyok;
5 S kérdezd meg szívedet, hiszen majd felel ez...
Hallod? én is hallom, oly hangosan dobog.

Mit gondoltál, mikor ráztam a kilincset:
Vajon ki az ördög háborítja csenedet?
Akárkit gondoltál, tudom, csak nem engem,
10 De azt is tudom, hogy jött volna akárki,
Nem fogadnál senkit nálam szívesebben,
S nem fognád forróbban karjaidba zárni.

Édes barátom! ... de szólj már te is egyet,
Bennem a gondolat gondolatot kerget,
15 Ugy vagyok, mint mikor az éhes megrakott
Asztalhoz vetődik, — ugy vagyok valóban, —
S nem tudja melyik tálhoz kapjon. Nem szólhatok,
Hejh pedig olyan sok mondani valóm van.

Uj hivatalodban hogy éled világod?
20 Hogyan vagy, mióta az istent szolgálod?
Szépecskén benőtt az udvarod; semmi a,
Még jó: nem vesz éhen múzsád szárnyas lova.
Mégfér-e együtt a lant és a biblia?
Nem vesz össze rajtad Apolló s Jehova?

25 S te, ki annyinak vagy megnyugtatósára,
Száll-e megnyugovás lelked hullámára?
Vesd ki, jó barátom, vesd ki azt a férget,
Melly titkon, de folyvást emészt téged belül;
Hidd el, szép a világ, hidd el, szép az élet!
30 Ha vehetünk, mért ne vennénk örömidből?

S vehetünk. Rajtunk áll, hogy boldogok legyünk.
Csak akaratos ne legyen természetünk.
Gyermek-dolog, inkább szomjazni, mintsem más
Pohárból inni, mint a mellyre kedve jött.
35 A bölcs — mert nem jogunk a sok válogatás —
A honnan jut, onnan issza az örömet.

Mondjak-e rá példát? példa vagyok magam...
De im harangoznak: tiszteletes uram,
Vegye hóna alá imádságos könyvét,
40 S végezze illendően a szent szolgálatot;
Én majd addig itt a kis kertben nézek szét,
S isteníge gyanánt szívom az illatot,

Mert az én templomom a nyílt, nagy természet...
Hanem akkor szóljunk, ha dolgodat végzed,
45 Akkor mondom el csak, hogy s mikép találtam
Homér-Arany Jánost, hazánk uj csillagát,
S az én csillagomtól, rózsámtól hogy váltam,
S oltár előtt áldást reánk mellyik pap ad,

Te fogsz megesketni, jó Mihály barátom...
50 De ideje végre, a szót kettévágnom,
Eredj, mert a harang immár elhallgatott,
Menj, ne várokoztasd jámbor híveidet,
S vigyázz: örömedben egyik bortalomat
Ne mondd el valahogy a mi-atyánk helyett.

Beje, 1847. [júl. 3.]

640. MURÁNY OMLADÉKAI

Itt állt a nagy, itt állt az erős Murány,
Ezt ostromolta hajdan Veselényi

[Murány, 1847. júl. 4. / Beje, 1847. júl. 5—7.]

641. ALKONY

Ollyan a nap, mint a hervadt rózsa,
Lankadtan bocsátja le fejét;
Levelei, a halvány sugárok,
Bús mosollyal hullnak róla szét.

- 5 Néma, csendes a világ körültem,
Távol szól csak egy kis estharang,
Távol s szépen, mintha égből jönne
Vagy egy édes álomból e hang.

- Hallgatom mély figyelemmel. Oh ez
10 Ábrándos hang jól esik nekem.
Tudj' isten, mit érzek, mit nem érzek,
Tudja isten, hol jár az eszem.

Diósgyőr, 1847. [júl. 8.]

642. PANYÓ PANNI

Panyó Panni hires nevem,
Pirulva kén említenem,
De lekopott rólam régen
Piros kendőm, a szemérem.

- 5 Illyen magam fajtájának
Se' országa se' hazája,
Vagyok a csárdák lakosa,
Keblem betyárok vánkosa.

- Tolvajnéppel cimborálok,
10 Én vagyok az orgazdájok,
Lopott jószág csengő ára
Hever a ládám fiába'.

Tolvajoknak én danolok,
Tolvajokkal én táncolok.
15 Mulassatok, jó betyárok,
Van muzsika: varju károg.

Hejh sok derék ifju legény,
Ki nyakamon függött szegény,
Ott függ most az akasztófán,
20 Ördög négy ágú villáján.

Hát magam mi véget érek?
Valahol megesz a féreg;
Ha már senkinek sem kellek,
A sövény alatt halok meg.

25 A sövény alatt dülök el,
A cigányok temetnek el,
Valami vén cigány lök be
Dögkutyával egy gödörbe.

Jaj nekem, de neked, anyám,
30 Te neked még inkább jaj ám!
Téged számoltat meg isten,
Mert miattad lettem ilyen.

Szép, jó legény kért meg engem,
Ki szeretett, kit szerettem.
35 Az anyám lebeszélte róla,
Ez volt a siralmas óra!

Szerencs, 1847. [júl. 9.]

643. SZÉPHALMON

Te a nemzet-hálátalanság
Égbekiáltó némasága,
A nemzet-szégyen Káin-bélyege,

- Oh Széphalom!
- 5 Azért kellett-e csak
Hozzád zarándokolnom,
Hogy egy hajtásra olly hosszút igyam
A keserűség poharából,
A millyet eddig még talán nem ittam?...
- 10 Ez volt tehát
A múzsák egykori tanyája,
Hol most haszonbérelő zsidó lakik?
Azon szobában,
Mellyben Kazinczy Ferenc
- 15 Élt s kilehelte tiszta lelkét,
Most piszkos nyávogó porontyok
Hentergenek,
S a szentek szentéből, nejének
Szobájából ím kamra lett,
- 20 Melly ronda lommal van tele.
Ki innen e falak közül!
Félek, hogy a ház rám szakad,
Mert nagy teher nehezkedik rá:
Az isten átka. — —
- 25 Nagy ég, a pompás kert mivé lett!
Még mostan is mosolyg, mosolyg,
De szívetszagatólag,
Mint a megőrült szép leány.
Elvadulának a gyümölcsfák,
- 30 S alattok fű terem buján,
Sűrűn és magasan;
Tán el akarja rejteni
A pusztulásnak szellemét,
Melly itt két kézzel dolgozik,
- 35 Vagy az utat akarja
Elfödni, melly a sír mellé vezet,
Hogy a halottnak nyúgodalmát
Ne háborítsa senki,
Mert nyugalomra nagy szüksége van,
- 40 Kit hetven évig üldözött az élet.
Itt nyugszik ő

Vad fák és vad füvek körében,
Fölötte hófehér szobor...
Miért fehér? miért nem fekete?
45 Vegyétek el s tűzzétek föl helyébe
Sötét sorsának zászlaját!
Olly bántó e fehér hazugság. —
És ezt is özvegye
Állítatá, ez oszlopot;
50 De könnyen telt ki tőle,
Mert nem maradt több,
Csupán hét árva gyermeke.
S miért tett volna oszlopot
Sírjához a haza?
55 Hiszen mit tett ő a hazáért?
Miatta hét esztendeig szivá csak
A börtönök dögvészes levegőjét,
És csak fél századig
Tartá vállán, mint Atlas az eget,
60 A nemzetiségnek ügyét.
Magyar nemzet, most nem volnál magyar,
Ő akkor volt az, midőn senki sem volt,
Midőn magyarnak lenni
Szégyen vala.
65 És te, hazám, te így fizetted őt!
Míg élt: fázott és éhezett,
S most sírja olyan elhagyott,
Mint számüzötté,
Ki idegen földön vesz el. —
70 Hálás haza,
A szent halott nevében
Vedd forró köszönetemet!
Ha gyermekem lesz,
Ki arra készül,
75 Hogy néked éljen:
Ide fogom majd őt vezetni
E sírhalomhoz... buzditásul.

Széphalom, 1847. [júl. 11.]

644. A MUNKÁCSI VÁRBAN

- Itt tüzé föl piros zászlaját a
Szabadságnak Zrínyi Ilona?
A szabadság hősinek tanyája
Ime íme most rabok hona.
- 5 Semmi más, mint dönthetetlen kőfal,
Semmi más, mint láncsörömpölések —
Bátran tudnék a vérpadra lépni,
Oh de ez a börtön... ettül félek.
- Föl s alá jár magas büszke fővel
- 10 Ott a sáncon egy ifjú fogoly;
Messze szállott lángtekintetével
Vajon hol jár gondolatja, hol?
Lépte gyors még; új vendég bizonynyal,
Erejét az éj s lánc nem töré meg —
- 15 Bátran tudnék a vérpadra lépni,
Oh de ez a börtön... ettül félek.
- Ott a másik sáncon egy öreg rab,
Nem tekint sem ide sem oda,
Lassan hordja könnyü, száradt testét...
- 20 Nehezebb már lánc, mint maga.
Tört szeméből holt sugár buvik ki,
Mint a sírból a kísértő lélek —
Bátran tudnék a vérpadra lépni,
Oh de ez a börtön... ettül félek.
- 25 Ifju rab, nézd, mint virít az erdő,
Akkor is, ha kijösz, zöld lesz az,
Ah de téged, téged akkorára
A nyomor s bú régen behavaz.
És te vén rab, tőled már talán csak
- 30 Itt vesz búcsut a lánc és az élet —
Bátran tudnék a vérpadra lépni,
Oh de ez a börtön... ettül félek.

Föld alól föl halk nyögés jön; mint a
Köszörült kés, metszi szívemet.
35 El, el innen! fönn vagyok, és még is
Környekez már-már az örület,
Hát ha még lenn volnék, hogyha ott lenn
Híznék rajtam lelki-testi féreg! —
Bátran tudnék a vérpadra lépni,
40 Oh de ez a börtön... ettül félek.

Munkács, 1847. [júl. 12.]

645. MELEG DÉL VAN...

Meleg dél van itt kinn a mezőben,
Rakja a nap a tüzet erősen.
Meleg dél van, meglippen a madár,
A fáradt eb kiöltött nyelvvel jár.
5 Két lány gyűjti ott a széna rendét,
Két siheder hordja a petrencét,
Hejh de nem telik nagy kedvök benne,
Mert ilyenkor súlyos a petrence.
Legjobb dolga van most a királynak,
10 Vagy ott annak a gulyásbojtárnak;
Király pihen aranyos karszéken,
Gulyásbojtár kedvese ölében.

Beregszász, 1847. [júl. 12.]

646. AMOTT AZ A HEGY...

Amott az a hegy tőlem
Mí messze, messze még!
Kék színe csak kevéssel
Sötétebb, mint az ég.

5 Egészen e hegyig kell
Még zarándoklanom,
Vándorsarúmat le
Csak ottan oldhatom.

Ott vár reám, ott vár a
10 Végcél, a jutalom,
Az én szerelmes édes
Kedves kis angyalom.

Tudom, tudom nagyon jól,
Hogy örömet hozok,
15 Hogy az örömtül szíve,
Lelke repesni fog;

Csak azt szeretném tudni,
Vajon most sejtí-e,
Hogy holnap illyentájban
20 Olly nagy lesz öröme.

Nagypeleske, 1847. [júl. 13.]

647. LÁTOM KELET LEGGAZDAGABB VIRÁNYIT...

Látom kelet leggazdagabb virányit,
A természetnek virág-háremét,
S a napnak rózsaszínű szempilláit:
Hasadt felhő mosolygó peremét;
5 Látok homályos pálmaligetet,
Hol a szellő rejtélyesen susog,
És énekel fényes madársereg...
Madarak? vagy tán zengő csillagok? —
— Látok nagy hegyről egy kék szigetet
10 A tenger és a messzeség ölében;
Körülem ősz van, amott kikelet,
Vándorló darvak úsznak át az égen
Az őszbül a tavaszba és utánok
Elküldi a szív minden vágyait,

- 15 S e vágy talán még jobban boldogít,
Mint ha ott volnék, a hol lenni vágyok. —
— Látok mesés, holdfényes éjszakát,
Az élet alszik, a halál viraszt:
A légen szellemek suhannak át,
20 Ruháiktól megrezzen a haraszt;
Nem alvilági rémes szellemek:
Boldog halottak, kik lejöttek
A holdsugárok arany fonalán
Csillagjaidból, mennyei magasság,
25 Hogy kedveseiket meglátogassák,
S hogy ajkaikra csókolják talán
Az édes álmat, mellyben lelkeik
Az ég üdvét előre érzik.
Látok mindent, mi soha sem a szemnek,
30 Csak a sejtésnek látható az éjben...
S mind ezt két szemben látom: kedvesemnek
Sötét világú, ábrándos szemében.

Szatmár, 1847. [júl. 17.]

648. KARD ÉS LÁNC

- Földre szállt a legszebb angyal
Isten engedelmmivel, hogy
Fölkeresse, megtekintse
A legszebbik szép leányt.
5 Megtalálta. Megszerette.
És ezentúl rája nézve
Szebb volt a föld, mint a menny,
És azért is minden éjjel
Le-lejárt a szép leányhoz.
10 Csillagról csillagra lépett,
És midőn elérte már
A legelső csillagot,
Ottan egy hattyúra ült,
Egy fejr hattyúra, és ez

15 Hozta őt a lányka mellé,
A ki őt kertébe várta,
S szűz mosollyal fogadá,
Mellytől a bimbók kinyíltak
És az elhervadt virágok
20 Újolag föléledének.
Ottan ültek és beszéltek,
Míg a hajnal nem hasadt,
És beszédök mindenről folyt,
A mi szép és a mi szent.
25 A leányka szemlesütve
Hallgatá a fényes angyalt,
S a hogy egyszer föltekintett,
Annyi bűbáj volt szemében,
Hogy az angyal térdre omlott,
30 És egy csókot kére tőle,
És a lány meg nem tagadta.
Milyen csók volt ez!... midőn
Összeért az angyal ajka
És a lányé, az egész föld
35 Megrezzent a kéj miatt,
Míntha az csak egy szív volna;
S odafönn az égen minden
Csillag egy-egy csengetyű lett,
Melly varázshangon csilingelt,
40 S e még nem hallott zenére
A virágok, mint megannyi
Tündérek, táncolni kezdtek,
És a hold — mivel talán az
Elpirult lány bele nézett —
45 Elpirúla szinte, s tőle
Rózsaszínű lett az éj.
És az angyal csókja szépen
Mégfogamzott: a leányka
Anya lett; oly gyermeket szült
50 Oly dicsőet, a minő csak
Akkoron születhetik, ha
Föld és ég ölelkezék.

Kardot szült a lányka, kardot,
És ez a kard... a szabadság.

- 55 Feljött a legrútabb ördög
Sátán engedelmivel,
Fel a földre, hogy meglelje
A legocsmányabb boszorkányt.
Megtalálta. Megszerette.
- 60 És ezentúl jobban tetszett
Néki a föld a pokolnál,
És azért is minden éjjel
Föl-följárt a boszorkányhoz.
Tűzokádó hegy torkában
- 65 Jöttek össze éjfelenként.
Béka fejű, kígyó farku,
Láng sörényű, sárkány lábú
Vad fekete paripa
Hozta föl az ördögöt,
- 70 S a boszorkány, denevérek
És baglyok kíséretében,
Hórihorgas seprőnyélen
Lovagolva jött elé a
Tűzokádó hegy torkába.
- 75 Ottan ültek és beszéltek,
Míg megszólalt a kakas,
És beszédök mindenről folyt,
A mi rút s szentségtelen.
S szólt az ördög: „Fázni kezdek,
- 80 Jöszte beljebb, jöszte beljebb,
Le a hegy legfenekére,
A tüzeknek őshonába...
Hah, még itt is fázom, fázom,
Szinte csattog a fogam...
- 85 Jer, ölelj meg, jer, csókolj meg!”
S ölelkeztek, csókolóztak.
Milyen csók volt ez!... midőn

Összeérték ajkaik,
A boszorkány s ördög ajka:
90 Összeborzadott a föld,
S dörgött, morgott, mintha vészes
Felhőket nyelt volna el,
S el kezdett okádni a hegy,
És okádtá ég felé a
95 Tűzesőt, tűzköveket,
És egy láng lett a világ,
Csak a csillagok s a hold
Vontak fátyolt arcaikra,
Sűrű fátyolt, feketét,
100 Hogy semmit ne lássanak.
S megfogant az ördög csókja,
Anyá lett s szült a boszorkány,
Szült olyan förtelmet, minő csak
Akkoron születhetik, ha
105 Föld s pokol ölelkezék.
Láncnak híják a boszorkány
Undok kölykét, láncnak híják,
És e lánc... a szolgaság.

—

És a mennynek s a pokolnak
110 Két szülötte, a szabadság
S szolgaság, a kard és a lánc,
Harcot űz élet-halálra,
Hosszu harcot, hosszú harcot,
Elfáradva, nem pihenve.
115 Tompa, csorba már a kard,
De a lánc is szakadoz.
Várjunk, várjunk egy kicsit,
Megtudjuk már nem sokára:
Mellyik lesz az úr a földön?
120 Mellyiké lesz a világ?

Szatmár, 1847. [júl. 14. és 17. között]

649. VÁLASZ, KEDVESEM LEVELÉRE

Megjött, megjött az óhajtott levél!
Elovasám, az isten tudja, hányszor,
S még számtalanszor olvasandom el,
Mindaddig, a míg mindenik betűje,
5 Minden vonási válhatatlanúl
Szivemhez nőnek csillagok gyanánt;
Legyen számatlan ragyogó világot
Magában tartó mindenség szivem!...
Most is kezemben e levél, s remegve
10 Érinti ajkam, félvén, hogy talán
Szentségtelenség megcsókolnom azt.
Elöttem olyan szentek e sorok!...
Oh lány, ki vagy te? nem tudod magad sem;
Hadd mondjam én meg, hogy ki és mi vagy.
15 Midőn feljöttem gyermekéveim
Szűk völgyéből az ifjuság hegyére,
S láttam körülém a roppant világot,
Melly szépségekben olyan gazdag, és
Gazdagságában olyan szép, hogy a szem
20 Egy élten át elgyönyörködhetik
Csak egy parányi részén is... midőn
Ezt a világot láttam, fölkiálték:
„Dicső, dicső a munka! hol keressem
A nagy mestert, ki mindezt alkotá?
25 Oh hol vagy, isten? hadd keresselek föl,
Hadd térdeljek le, hadd imádjalak!”
S utána küldém elmémet; bejárta
Minden vidékét a bölcselkedésnek,
Röpült gyorsabban, mint az üstökös,
30 Röpült, a merre más elméje járt,
S a merre nem járt, megfutá nagy útját,
S esztendők mulva búsan tért haza,
Búsan, fáradtan. Hasztalan bolyongott.
Ekkor veled volt szép találkozásom,
35 Veled, szép lányka, s megszerettelek.
Te megnyitád előttem kebledet,

Melly eddig még nem nyílt meg senkinek,
S ott láttam én, hogy a kit úgy kerestem,
A jó s nagy isten kebledben lakik,
40 Igen, te vagy az isten lakhelye!
Hol volt előtted és hol lesz utánad?
Azt nem tudom, de most benned lakik.
Hogy érdemeltem én, meglátni őt? e
Boldogság épen engemet hogy ért?
45 Vagy oh igen, megérdemeltem én,
Hogy színről-színre lássam, mert hiszen
Ugy, mint én, látni senki nem kívánta.
De netalán ha méltatlan valék:
Méltatlan, oh lány, nem leszek reá,
50 Hogy nékem ad az isten tégedet, hogy
Benned nekem megmutatá magát.
Tied szerelmem, osztatlan tiéd,
S e szerelem nagy! egykor a világot
Borítá el gyűlölség képiben;
55 Most téged illet, téged egyedül
E szerelemmé vált nagy gyűlölet,
E felhőktől-megvált mennyboltozat.
Tied jövődöm, parancsolj vele.
Lemondok érted minden vágyaimról,
60 Reményeimről ... ez még mind kevés,
De a mi több, de a mi sok, mi minden:
Ha úgy kívánod, elveimről is
Lemondok érted; hordom fejemen,
Míg élek, s ha meghaltam, síromon
65 A megvetés s gyalázat bélyegét! — ...
De ezt kívánni tőlem nem fogod,
Tudom, hogy nem; mert a kit te szeretsz,
Annak nevéen szégyenfolt nem lehet.
Sőt ösztönözni fogsz, hogy úgy haladjak,
70 A mint megkezdém pályázásomat.
S én úgy halok meg, a mint születém,
Meg nem fordulva, hajthatatlanul.
E névnek, mellyet én magam teremték,
Elpusztítója nem leszek magam.

75 A név, a mellyet örököl utódom,
Ha nem nagy is, de szép és tiszta név lesz...
Lehetne tán, lehetne tán nagy is,
Ha hozzá adnád lelked fénysugarit,
Ha vélem együtt síkra szállanál,
80 Oh mert bölcsődbe téged is, szerelmem,
A múzsa tett, a múzsa ringatott.
De te erőd nem ismered, s ki bizzék
A harcosban, ha maga sem bizik?
Jobb, jobb, maradj el a csaták teréről,
85 Hol úgy is a sors többnyire azért
Ád csak babért, hogy meggyilkoltatott
Boldogságunknak szemfedője légyen.
Maradj, maradj el a csaták teréről;
Nem lesz kevésbé kedves én előttem
90 Árnyas magányodnak homályiban,
Mint lennél kinn, bár bámultatva, a
Nyilvánosság napfényes ormáin;
Sőt kedvesebbé tészén a tudat,
Hogy a ki mély és nagy tenger lehetnél,
95 Csak mint kicsiny kis harmatcsepp ragyogsz
A szerénységnek rózsalevelén.

Szatmár, 1847. [júl. 17. után]

650. JÓ IDEJE LEMENT A NAP..

Jó ideje lement a nap,
Le is szállott már a harmat,
Már a hold is magasan van,
Éjfél is lesz innen-onnan.

5 Mit csinál mostan Juliskám?
Összetette kis kezit tán,
S imát mond; ha imádkozik:
Tudom, értem imádkozik.

Mit csinál mostan Juliskám?
10 Már régen el is alutt tán;
Ha elalutt és álmodik:
Tudom, felőlem álmodik.

S ha Juliskám se nem alszik,
Se pedig nem imádkozik,
15 Hanem csak úgy gondolkodik:
Tudom, rólam gondolkodik.

Gondolkozzál, gondolkozzál,
Gyönyörűséges virágszál!
Gondolataid olyanok,
20 Mint azok a szép csillagok.

És vajon a csillagokat,
Juliskám, nem te gondoltad?
Te gondoltad ki ezeket,
Mikor szerelmed született.

Szatmár, 1847. [júl. 17. után]

651. A BETEGSÉGGEL SZOMSZÉD A HALÁL...

A betegséggel szomszéd a halál...
Gyógyulj meg édes, szép menyasszonyom!
Mivé leszek, ha ajkaid helyett
Fejfádat csókolom?

5 Itt hagynál engem? engem! és miért?
Hogy minél előbb föl az égbe menj?
Szébb lesz neked, szébb lesz velem a föld,
Mint nélkülem a menny. —

Ne vedd el tőlem, oh sors, hívemet...
10 Megénekeltem már egy holt leányt...
Ne kívánd, hogy két koporsó közé
Szorúljak, ne kívánd!

Hagyd meg nekem, sors, hagyd meg őt nekem!
Hisz ő a díj egy olyan életért,
15 A melly beillik kárhozatnak is,
Ha nem nyer semmi bért.

Ő mennyországom, földi örömem,
Földi virágom, égi csillagom,
Ő a mindenség reám nézve... én
20 Oda nem adhatom.

Vagy vidd el őt, kegyetlen hatalom,
Vidd el, ha róla így határozál..
Egy tör megnyitja szívem ajtaját,
S lelke utána száll.

Szatmár, 1847. [júl. 17. után]

652. AZ ELHAGYOTT ZÁSZLÓ

Megtépve, megcsufolva,
Sivatag közepén,
Magában áll a zászló,
Mellyet szolgálok én.
5 Nagy és hosszú vihar volt,
Melly rajta ennyit tépe,
De, bármint meg van rontva,
Még most is látszik csonka
Szárnyán az isten képe.
10 És e szent jelnek egyre
Gyérülnek hívei,
Bálvány elébe mennek
Térdet, főt hajtani.
Hadd menjenek! nem méltók
15 Egy sorban állni vélünk.
Ha a fecskék ledérek
S éghajlatot cserélnek,
Mi sasok nem cserélünk.

Milly varázshatalmú e
20 Diszetlen csonka jell!
A legdicsebbek érte
S alatta haltak el.
Mutatja ez, mutatja,
Hogy az igazság itt van,
25 S ez isten oltáránál,
Bár a világ odább áll,
Megállok a siriglan!

Szatmár, 1847. [júl. második fele]

653. MÁR, GALAMBOM, ENGEDJ MEG...

Már, galambom, engedj meg, de
Ki kell mondanom:
Legyen vége a tréfának,
Mert nagyon unom.

5 Eddigi szeszélyedet csak
Megbocsátom még;
Más ennyit sem tűrne, régen
Mondta voln': elég.

Vinné el az ördög ezt az
10 Én jó szívemet!
Boldogságom ennek mindig
Áldozatja lett.

Kifog rajtam minden gyermek
És minden leány..
15 De fogadom, hogy másképp lesz,
Másképp ezután.

Azért vége a tréfának,
Szedd össze magad,
És hallgasd meg ünnepélyes
20 Komoly szavamat:

A mit eddig még nem tettél,
Bármint kértelek,
Tedd ezennel, tedd, ha mondom,
Rögtön csókolj meg!

Szatmár, 1847. [júl. végén]

654. KORONÁZÁS

(Heine után németből.)

Föl, föl, dalaim, jó dalaim!
Föl, fegyverkezzetek!
Hangoztassátok a harsonákat,
S emeljétek paizsra
5 Ez ifju leányt,
Ki mátul egész szívemet
Birandja mint királyné.

Üdvezlégy, ifju királyné!

Ott fönn lerántom a napról
10 A piros sugáru aranyat,
S belőle fölszentelt fejedre
Koronát fonok.
Az égboriték lobogó kék selymiből,
Amelyen az égi gyémántok ragyognak,
15 Egy drága darabot lemetszek,
S koronázási köpenyként
Királyi vállaidra akasztom.
Kiséretül adok neked
Fölcifrázott szonetteket, kevély
20 Tercinákat s udvarias stancákat;
Elméségem leszen kengyelfutód,
Bohócod képzeletem,
Heroldod humorom,

Nevető könnyűkkel a címeren.
25 Magam pedig, királyné,
Letérdelek előtted,
S hódolva, pirosbársony párnán
Átnyujtom a kis darab észet,
Amelyet elődöd
30 Még irgalomból meghagyott.

Szatmár, 1847. [aug. 5. előtt]

655. AUGUSZTUS 5-DIKÉN

Itt a gyűrű, itt a gyűrű,
Itt van végre ujjamon!
Itt van ajka, itt van ajka,
Itt van végre ajkamon!

Oh mi édes, oh mi édes
A csók piros ajakán!
A kerek világnak minden
Édessége itt van tán.

Csókolj, csókolj!... senki sem lát...
10 Szíjad, szíjad ajkamat!
S ha látnak is? jegyeseknek
Csókolózni már szabad.

Addsza ajkad, addsza orcád,
Homlokod, szemeidet,
15 Elborítom csókjaimmal,
Mint a hajnal az eget.

Szédülök... fogj meg karoddal,
Lágy karoddal, szép leány!
Csók-e ez vagy bor? biz én már
20 Nem is tudom igazán.

Bor lesz ez, bor! illyet ittak
Az olympi istenek,
S én, az ember, nem birom meg,
Fölforgatja eszemet.

25 Mámor szállt nehéz fejemre,
Oh de millyen mámor ez!
Égbe vitt... a föld alattam
Végtelen mélységbe vesz.

Túl jutottam már a felhők
30 Tarka vándor táborán; †
Csillagok között röpülök,
Mindenik egy csalogány,

Mint dalolnak, mint dalolnak!
Illyet nem hallott fülem.
35 S millyen fény! százezer villám
Nyargalózik körülem.

Hát a szívem, hát a szívem?
Ott van, ott van még a baj...
Fiu, ugy vigyázz magadra:
40 Örömdben meg ne halj!

Erdőd, 1847. [aug. 5.]

656. LEVÉL ARANY JÁNOSHOZ

Meghaltál-e? vagy a kezedet görcs bántja, imádott
Jankóm, vagy feledéd végkép, hogy létezem én is?
Vagy mi az ördög lelt?... híred sem hallja az ember.
Hogyha magába fogadt az öröklét bölcseje, a sír:
5 Akkor béke veled, legyenek szép álmaid ott lenn,
Feddő kérdésem nem fogja zavarni nyugalmaid,
Hogy mi okért hallgatsz? mért késel szólni levélben?
Hogyha pedig görcs bánt, menj a patikába s iparkodj'
Meggyógyulni, fiam, s aztán írv rögtön, azonnal.

- 10 S ha feledél engem? ha barátod volna feledve?
Dejsz úgy, öcsém, vessz meg, kívánom tiszta szivembül.
Te mikoron nevedet keblem mélyébe leírtad,
Mit tettél, tudod azt? gránitsziklába acéllal
Vágtál életen át múlás nélküli betűket;
- 15 Hát én? én nevetem karcoltam volna homokba,
Mellyet, névvel együtt, egy hó szellője is elfúj?
Megköszönöm, ha netán így van...no de elhiszem inkább,
Hogy rossz verseim is vannak, mint hogy te feledtél.
Lomha vagy, itt a bibéd; restelsz, mint jó magam, írni.
- 20 Kérlek, hagyd nekem a restséget, légy te serényebb,
Lásd, nekem úgy illik, (s olly jól esik!) úgy-e lemondasz
Róla, ha én kérlek? — Hah, már is látlak ugorni,
Mint ragadod nyakod a tollat, mint vágod az orrát
A tintába, miként húzod a sok hosszú barázdát
- 25 A papíron, ringy-rongy eszméket vetve beléjük...
Mert ne is írj inkább, hogyszem bölcs gondolatokkal
Terheld meg leveled s gyomrom, mert semmi bolondabb
Nincsen, mint az okos levelek, s én iszonyúképen
Irtózom tőlök; tán mert én nem tudok ollyat
- 30 Kompónálni, azért. Ez meglehet. Ámde hogy úgy van,
Esküszöm erre neked túróstészta, dohányra
És mindenféle, mi csak szent s kedves előttem. —
Drága komámasszony, kegyedet kérem meg aláz'san,
Üsse agyon férjét és szidja meg istenesen, ha
- 35 Még ezután sem fog nekem írni az ilyen-amollian.
Irjon mindentről hosszan, de kivált ha kegyedről
Ir röviden, haragunni fogok majd hosszú haraggal.
El ne feledje a barna Lacit s a szőke Julist, e
Kedves gyermekeket. Hát a kert hogy van, a mellynek
- 40 Rózsáin szemeim sokszor függének, a míg a
Messzeröpült lélek hívemhez vitte szerelmét.
És a csonka torony, melly a harcoknak utána
Most szomorún hallgat gyér fű-koszorúza fejével,
S várja jövődjét, melly lábát ráteszi, s akkor
- 45 Összeomol, mint a koldús, ha kikapja kezéből
A mankót a halál... áll még a gólya fölötte,
Méla merengéssel nézván a messze vidékbe?

- Mindenről akarok, mi nekem kedves vala, tudni.
 Jártam azóta dicső szép tájakon, ámde tiétek
- 50 Mindig eszemben volt, bár nincs mit rajta csodálni;
 A veletek töltött kor tette szivemben örökké.
 S jártam azóta magas fényes paloták körül, a hol
 Minden, minden nagy; gazdáik lelke kicsiny csak...
 Akkor eszembe jutott alacsony hajlékotok, ebben
- 55 Mind kicsinyecske, de a gazdának lelke nagy és szép! —
 Ejnye, mi a fene lelt engem, hogy szembe dicsérek?
 Most veszem észre, hohó! mind, a mit mondtam, hazugság,
 Csúnya hazugság volt. Le akartam csak kenyerezni
 A nótáros urat, hogy... hogy... hogy majd beszerezzen
- 60 Bakternek vagy kondásnak falujába, ha e szép
 Hivatalok valamellyike meg fog ürülni idővel.
 Hja, nekem is hozzá kell látnom végre, barátom,
 Házasodom, tudod azt, s tudod azt is, hogy jövedelmet
 Dús uradalmam nem hullat zsebeimbe, mióta
- 65 Századik édes apám eladá vagy meg se szerezt.
 S így az eléléshez nincsen mód, nincs! hivatal kell.
 Meghajtom fejemet, szépen mosolyogni tanúlok,
 Nyájás szófogadás, kígyó-csúszásu hizelgés
 Lesz kenyérem (s zsíros kenyérem)... hah, lesz a kutyának,
- 70 Nem pedig én nékem! pusztán a gondolat is már
 Lángfelhőket idéz véres szemeimnek elébe,
 És szívem tombol, mint a harmadfü csikó, ha
 A pányvás kötelet legelőször dobja nyakába
 A pásztor, hogy a ménesből kocsirúdho' vezesse.
- 75 Nem a tehertől fél, a mellyet húznia kell majd,
 Nem! hanem a hámtól, melly korlátozza futását.
 És a mit így elveszt, azt nem pótolja sem abrak
 Sem pedig a ragyogó szerszám. Mit néki az étel
 S a hiu fény! megleégeszik ő a pusztai gyepel,
- 80 Bármí sovány, s a záporosők szabad égnek alatta
 Verhetik oldalait s a bozót hadd tépje sörényét,
 Csak szabadon járjon, csak kergethesse tüzében
 A sivatag viharát s a villám sárga kígyóit — —
 Isten hozzátok! lelkeim múltatni szeretne
- 85 Még veletek, kedves hiveim, de az elragadó szél

Képeletem százzétü vitorlájába belé fújt,
Szétszakad a horgony, fut gályám, elmarad a part,
S ringat habkarján a látkör nélküli tenger,
És míg az orkán zúg, s a felhők dörögnek, én a
90 Lant idegébe kapok, s vad tüsszel zengi el ajkam
Harsány himnusodat, százszorszent égi szabadság!

Szatmár, 1847. aug. 6.

657. T. M. KISASSZONYHOZ

Hogyan vagy, kedves jó leányka?
Alig hogy hallom híredet,
Pedig nagyon szeretném tudni,
Vidám-e vagy bús életed?

5 Ha jól van dolgod, hadd örülnék,
Mert a boldogság úgy egész,
Sőt kétszerezve lesz az által,
Ha más is nyer belőle részt.

S ha bánatod van, hadd busúlnék
10 Veled, hadd venném át felét,
Másik felével a harcot csak
Könnyebben végigküzdened.

Elmondanád, mi bántja lelked,
Mí mérte rája a csapást?
15 S ha gyógyszer nem tudnék is adni,
Adhatnék tán vigasztalást.

Mint szeretném én, mint szeretném,
Ha el lehetne mondani:
Milly boldog vagyok, meddig mennek
20 Boldogságom határai...

Sőt nincs is annak, nincs határa,
Ugy nyúlik által lelkemen,

Miként a föld felett az ég, melly
Jelen van, mindenütt jelen.

- 25 S e nagy kéjtengert, mellynek minden
Cseppjében egy gyöngy, egy öröm
— Nem csak magam: másod magammal —
Nemes szivednek köszönöm.

- Tudd ezt, leányka, és ha sorsod
30 Nehéz: enyhíti e tudat;
Mert a boldogságnak testvére:
Boldoggá tenni másokat.

Szatmár, 1847. [aug. 6. után]

658. A KÖLTÉSZET

- Oh szent költészet, mint le vagy alázva,
Miként tiporják méltóságodat
Az ostobák, s ép' akkor, a midőn
Törekszenek, hogy fölemeljenek.
5 Azt hirdetik föl nem kent papjaid,
Azt hirdetik fenn szóval, hogy terem vagy,
Nagyúri, díszes, tündöklő terem,
Hová csupán csak fénymázas cipőkben
Lehet bejárni illedelmesen.
10 Hallgassatok, ti ál hamis próféták,
Hallgassatok, egy szótok sem igaz.
A költészet nem társalgó terem,
Hová fecsegni jár a cifra nép,
A társaság szemenszedett paréja;
15 Több a költészet! olyan épület,
Melly nyitva van boldog-boldogtalannak,
Mindenkinek, ki imádkozni vágy,
Szóval: szentegyház, a hová belépni
Bocskorban sőt meztláb is szabad.

Szatmár, 1847. [aug. 9. és 20. között]

659. AZ ÉN PEGAZUSOM

Nem angol ló az én Pegazusom,
Vékony nyakkal, hórihorgas lábbal,
Nem is német teherhordó állat,
Széles háttal, medve-topogással.

5 Magyar csikó az én Pegazusom,
Eredeti derék magyar fajta,
Világospej síma selyem szőrrel,
A napsugár hanyatt esik rajta.

Nem nevelték benn az istállóban,
10 Nem is igen járt az iskolába;
Kinn született, ott kinn fogtam el a
Kis-kunsági szép nagy pusztaságba'.

Nem bosszantom a hátát nyereggel,
Egy kis csótár van csak rá terítve,
15 Ugy ülök rajt, és sebesvágatva
Ragad, mert ő a villám testvére.

A pusztákra visz legörömelebb,
Mert a puszta születési helye,
Hejh, ha arra fordítom a kantárt,
20 Ugy megugrik, alig bírok vele.

A falukban megállok egy szóra,
Hol a lyányság, mint a méhe-raj, áll;
A legszebbtől egy virágot kérek,
Akkor aztán, akkor újra haj-rál!

25 Visz csikóm, s csak szavamba kerülne,
Hogy kivigyem ebből a világból;
Ha szakad a tajték róla: ez a
Sok tűztől van, nem a fáradságtól.

Pegazusom soha sem fáradt el,
30 Hamarjában még el sem is fárad,
Biz ezt ne is tegye, mert még messze
Vagyon útam, vágyaim határa.

Vágtass, lovam, vágtass, édes lovam,
Ha követ vagy árkot lelsz, ugord át,
35 S lábad alá ha ellenség botlik,
Rúgd agyon az ilyen-olyan adtát!

Szatmár, 1847. [aug. 9. és 20. között]

660. ISMÉT KÖNNY!

Azt hittem, hogy szememből a sors
Örökre számúze,
S ismét pillámon vagy, sötét
Fájdalmak fényes követe!

5 Alig vidultam a boldogság
Nyájas napsugarán,
Ismét felhő takarta el,
Melly önti záporát reám.

De nem, nem zápor ez; csak egy könny,
10 Egy könnycseppecske csak,
És még is kínosabb talán,
Mint volna egy egész patak.

Oh sírtam én már, sokat sírtam
Miattad, szerelem,
15 És siratálak tégedet,
Szegény pusztuló nemzetem,

De ennél keserűbb könyűt még
Nem ejtettem soha,

Sem érted, égő szerelem,
20 Sem érted, hamvadó haza.

E könny, mint a tüzes vas, mint a
Pokolnak lángja, süt...
Irtóztatón, irtóztatón
Orromba ment a pípafüst!

Szatmár, 1847. [aug. 9. és 20. között]

661. FALU VÉGÉN KURTA KOCSMA...

Falu végén kurta kocsmá,
Oda rúg ki a Szamosra,
Meg is látná magát benne,
Ha az éj nem közelegne.

5 Az éjszaka közeledik,
A világ lecsendesedik,
Pihen a komp, kikötötték,
Benne hallgat a sötétség.

De a kocsmá bezeg hangos!
10 Munkálódik a cimbalmos,
A legények kurjogatnak,
Szinte reng belé az ablak.

„Kocsmárosné, arany virág,
Ide a legjobb borát,
15 Vén legyen, mint a nagyapám,
És tüzes, mint ifjú babám!

Húzd rá cigány, húzzad jobban,
Táncolni való kedvem van,
Eltáncolom a pénzemet,
20 Kitáncolom a lelkemet!”

Bekopognak az ablakon:
„Ne zúgjatok olyan nagyon,
Azt üzeni az uraság,
Mert lefekütt, alunni vágy.”

25 „Ördög bújjék az uradba,
Te pedig menj a pokolba!...
Húzd rá, cigány, csak azért is,
Ha mingyárt az ingemért is!”

Megint jönnek, kopogtatnak:
30 „Csendesebben vigadjanak,
Isten áldja meg kendteket,
Szegény édesanyám beteg.”

Feleletet egyik sem ad,
Kihörpentük boraikat,
35 Végét vetik a zenének
S haza mennek a legények.

Szatmár, 1847. [aug. 9. és 20. között]

662. A VÁNDOR LEGÉNY

Hogyha üres az embernek
Zsebje: üres a has is.
Zsebem üres, ennél fogva
Üres az én hasam is.

Tennap ettem utójára,
Az igaz, hogy keveset,
No de semmi! van elég, ki
Én helyettem is evett.

S holnap újra nap lesz, akkor
10 Ehetem majd... ha lesz mit.

Addig reménység anyámnak
Szívom édes emleit.

Hasam üres, de helyette
Teli vannak szemeim,
15 Megtöltötték a hidegtől
Kiszorított könnyeim.

És ez jó, hogy illy hideg van,
Legalább sietnem kell,
S így a csárdát, mely még messze,
20 Szaporábban érem el.

Gyi, te fakó, gyi te szürke,
Gyi, két lábam, fussatok!...
Milyen áldott két csikó ez,
Egyik sem kér abrakot.

25 Egyik fakó, másik szürke,
Mert nadrágom két darab,
Egyik szárát úgy toldottam
A másikhoz a minap.

Volt nekem jó új ruhám is,
30 Volt nekem szép új ruhám;
De kimélni kell az újat...
Hogy ne kopjék, eladám.

S hogy kijátszam a haramját,
Ki megállit, meglehet:
35 A legelső kocsmárosnak
Általadtam pénzemet.

Most a melly'k zsvány nálam csak
Egy fillérre is akad,
Díjul annak én azonnal
40 Fizetek száz aranyat.

Nincs zsvány, de a helyett a
Szél kutatja zsebemet.
Szél barátom, ne kutyálkodj',
Megütöm a kezedet.

45 Tréfa, a mi tréfa, de ez
Kriminális egy idő,
Összeesküött ellenem ma
Szél, hidegség, hó, eső.

Az az egyetlen szerencsém,
50 Hogy mezítláb utazom;
Tele menne vízzel sárral
A csizmám e rossz uton.

Gúnykacaj gyanánt süvöltöz
Fölöttem a fergeteg.
55 Hadd gúnyoljon! rajta egykor
Én is jókat nevetek.

Ád az isten egy kis műhelyt,
Ád az isten majd nekem,
Benne lesz meleg kandallóm,
60 Feleségem, gyermekem...

Ott ha a szél, e cudar szél
Ablakomnál megjelen:
Olyat kacagok szemébe,
Hogy megpukkad mérgiben!

Szatmár, 1847. [aug. 9. és 20. között]

663. NE BÁNTSON AZ MEG...

Ne bántson az meg, fényes napvilágom,
Ha arcom néha elsötétedik;
Nem lehetek én, bármiként kívánom,
Még előtted sem folyton-folyva vig.

5 Nyugtasson meg, hogy ilyenkor szivembe
A bánatot nem te hozád vala...
Hogyan szereznél bánatot nekem te,
A földnek égnek legjobb angyala?

Egészen más az, a mért engem néha
10 Kisértetes halványság színe fed:
Én egy szellemnek vagyok martaléka,
Melly meg-meglátogatni nem feled.

Hiába kérem, hasztalan esengek,
Hogy hagyjon el, hagyjon magamra már;
15 Kérlelhetetlen, siket ő! nem enged,
Talán örökké vissza-visszajár.

Sokszor, midőn a kéj legédesb nedve
Érinti már-már szomjas ajkamat,
Megjelenik... kezem megáll ijedve
20 És földre ejti a telt poharat.

E szellem a mult! mult időm emléke,
A legvadabb, legborzasztóbb alak,
Mít egy pokoli bor hevétül égve
A sors vizályi kigondoltanak.

25 Ezen szellemnek vagyok oda vetve;
Fel-feltör hozzám sírja mélyibül,
S míg súgja rémes ígét fülembe,
Lelkem lelketlen sziklává kövül.

Ne szólíts ekkor, úgy sem értenélek,
30 Édes hangod sem hatna szivemig;
Várd el békében, míg a jelenésnek
Irtóztató órája eltelik.

Körülem ilyen álom fon hideg kart,
S miatta még is mennyi a kinom!

- 35 Álom csupán... de mit használ? a mig tart,
Eszembe nem jut, hogy csak álmodom.

Szatmár, 1847. [aug. 9. és 20. között]

664. HOMÉR ÉS OSZIÁN

Hol vannak a hellenek és hol a celták?
Eltűntenek ők, valamint
Két város, a melyet
A tengerek árja benyel,
Csak tornyaik orma maradt ki a vizből...
E két torony orma: Homér s Oszián.

- Koldús vala az,
Királyfi emez. Mi különbség!
De egybe' hasonlatosak:
10 Mind ketteje vak volt.
Szemfényeket tán
Lelkők lobogó tüze, önnön
Dicsőségek ragyogása vevé el?

- Nagy szellemek ők! ha varázskezeik
15 Érintik a lant idegét,
Mint isten igéje, világot
Alkotnak az ember elé,
Melly bámulatos szép
És bámulatos nagy. —

- 20 Halljátok Homért?
Dalában a mennyei bolt
Egy csendes örömnök örök mosolya,
A honnan a hajnali bíbor
S a déli sugár aranya
25 Olly nyájasan ömlik alá
A tengeri szőke habokra
És bennök a zöld szigetekre,

Hol istenek úzik az emberi nimmel
Boldog vegyülésben
30 Játékidat, oh gyönyörű szerelem.

S látjátok amott Osziánt?
Az északi tenger örök ködű földén
Vad szikla fölött viharokkal együtt
Harsogja dalát az alaktalan éjben,
35 És feljön a hold,
Mint a lemenő nap,
Oly vérvörösen,
S zord fénybe borítja a rengeteget, hol
Bolygnak seregestül
40 A harc mezején elesett daliák
Bús szellemei.

Minden mi világos,
Minden mi virágzó
Dalodban, oh koldusok őse, Homér!
45 Minden mi sötét,
Minden mi sivár
Dalodba', királyi utód, Oszián! —

Csak rajta, daloljatok egyre,
Verjétek a lantot, az isteni lantot,
50 Homér s Oszián!
Eljőnek az évek
Századjai s ezredei; letipornak
Mindent könyöretlenül, oh de
Ti szentek vagytok előttök;
55 Mindenre a sárga halált lehelik,
Csak ősz fejetek koszorúja marad zöld!

Szatmár, 1847. [aug. 9. és 20. között]

665. TARKA ÉLET

Szolgáltam én Mars uramnál
És Thalía kisasszonynál,
Még pedig nagy tiszteletben...
Ott elcsaptak, itt elszöktem.

5 Gyalogoltam kutyamódon,
S jártam négy lovas hintókon.
Tisztítottam más csizmáját,
S tisztítá az enyimet más.

Kujtorogtam szomjan-éhen,
10 Egy helyen száraz kenyéren
Rágicsáltam, más helyen meg
Tejbe-vajba fűrösztöttek.

Volt már ágyam a mezetlen
Föld, kietlen rengetegben;
15 Háltam ismét cifra ágyon
Fínom patyolat-párnákon.

Megemeltem a sipkámát
Szolgabíró hajdujának,
S én előttem hajtogatták
20 Magokat a szolgabírák.

Szobalyány is szégyelt volna
Velem jőni karonfogva,
Máskor ismét úri hölgyek
Pillantásomért epedtek.

25 Drága, ékes uj ruhám volt,
S volt ruhámon folt hátán folt,
Zöldre raktam sárgát, kéket...
Szent atyám, be tarka élet!

Szatmár, 1847. [aug. 9. és 20. között]

666. O. B. KISASSZONYHOZ

Szép mulatság téged nézmem,
Szőke kis lány,
Te kis bimbó az ifjúság
Rózsafáján!

5 Elnézném én szemed s ajkad
Untalan;
Ajkadon szived s szemedben
Lelked van.

Szíved, lelked, mind meglátom,
10 Ha rád nézek;
Csendes még az, mint a téli
Madárfészek.
Várj csak, várj, ha majd eljő a
Kikelet,
15 Milly zajos néppel telik meg
Kebeled.

És az szép, legszebb idője
Életünknek,
A midőn a szív először
20 Népesül meg,
A midőn kíséretével
Benn terem
A hatalmas nagy király, a
Szerелеm.

25 Kísérői: öröm, bánat,
Könny, mosolygás,
Kétség, remény, és ki tudja:
Mi minden más?
E sok vendég úgy megtölti
30 A szivet,
Hogy ez, szegény, szinte-szinte
Megreped.

És ez a nép egyre lótfut,
Föl s le nyargal,
35 Nem nyugosznak, dörömböznek
Éjjel-nappal.
És nekünk e zaj, melly soha
Nem szünik,
Olly nagyon fáj és olly nagyon
40 Jól esik!...

Mit mosolygasz, mit mosolygasz,
Csintalan lány?
A mit itten magyaráztam,
Már tudod tán?
45 Oh nem, ezt még nem teszem föl
Felúled!
De ha így van? annál jobban
Becsüllek.

Szatmár, 1847. [aug. 15.?)

667. SZÉP LEVÉL...

Szép levél, a melyet írtál,
Életemnek élete!
Benne elméd minden fénye
S szíved minden melege.
5 Olly forróan fested és olly
Édesen szerelmedet,
És, ki hinné? nekem mégis
Fáj, nagyon fáj leveled.
Egy redő űlt homlokomra,
10 A midőn elolvasám,
S e redő fáj, mintha késsel
Hasították volna rám.

Leveled virágbokor, de
Kígyó lappang a tövén.
15 Keresém és nem lelém meg,
De csipését érzem én.

Készakarva vagy nem tudva
Bántod ekkép lelkemet?
Melly téged olly véghetetlen
20 És csak tégedet szeret.

Ezt kellett tehát megérnem,
Hogy az üssön új sebet,
A kinek megorvosolnai
Kén a régiebbeket.

25 Fuldokoltam a habokban,
S kezemet fölemelém...
S te, hogy mélyebben taszíts be,
Csak azért jöttél felém?

Jer, leány, és csendesíts le,
30 Jer, s nyugtass meg engemet,
Mert az első sziklakőnél
Szétloccsantom fejemet!

Szatmár, 1847. [aug. 20. körül]

668. MEGBÁNTOTT A RÓZSÁM...

Megbántott a rózsám nagyon,
Haraguttam érte nagyon,
Haraguttam, buslakodtam,
Mint az effélékéért szoktam.
5 Azt gondoltam, hogy sebemet
A sirásó gyógyítja meg,
Hogy akkor zárul be sebem,
Ha megnyílik a sír nekem.

S meddig tartott ez a bajom?
10 Míg megcsókolt az angyalom,
Mihelyt megcsókolt angyalom,
Míngyárt nem lett semmi bajom.
Éles, hegyes tőr a szava,
S édes balzsam az ajaka.
15 Ilyen az a leányféle!
Mít tegyen az ember véle?

Szatmár, 1847. [aug. utolsó harmada]

669. JÓ KÖLTŐNEK TARTANAK...

Jó költőnek tartanak, s hogy
Az vagyok, én is hiszem,
De azért te ne magasztald
Verseimet, kedvesem.

5 Te előtted elpirúlok,
Hogyha dicsérsz engemet,
Oh mert érzem, hozzád képest
Érzem kicsinységemet.

A legkisebb gondolatban,
10 Melly fejedben tündököl,
A legkisebb érzeményben,
Melly kebled dagasztja föl,

Szemed egy pillantásában,
Melly titkon felém röpül,
15 Egy hangodban, melly futólag
Csengi lelkemet körül,

Egy mosolygásodban is több
Költészet van, kedvesem,
Mint az ötszáz ötven versben,
20 Mellyet írtam összesen.

Szatmár, 1847. [aug. 20. után]

670. A CSILLAGOS ÉG

Fekszem hanyatt a föld sötétzöld szőnyegén,
És merengve nézem a sötétkék eget;
Száll reám aranyos, ezüstös csillagfény
És koszorú gyanánt övezi fejemet.
5 Megfűrösztem lelkem e sugárözönben,
Lemosott magáról minden földi szennyet,
S most ujjá születve a magasba röppen,
S keresi a mennyet;

Alszik az egész föld; mély és csendes álma,
10 Egyetlen halk dongás érinti fületem,
Tán mellém valami kis bogárka szálla,
Vagy távoli folyam harsogása lehet,
Vagy még távolibb felhők mennydörgése,
Melly, mig hozzám ér, illy parányivá törpül,
15 Vagy talán lelkemnek hymnus-éneklése
Le a csillagkörből.

Szállj, lelkem, oh szállj az égi testek között,
És pillants keresztül rejtelmök fátyolán,
Mellyet az istenség titkos ujja szövött...
20 Bölcseségből-e vagy csak szeszélyből talán?
Nézd meg, lelkem, mi van ott a csillagokon,
És nézd meg, mi vagyon a csillagok felett,
Azután röpjél le hozzám gyors szárnyadon,
Hadd beszéljek veled;

25 Hadd kérddem: mit láttál? van-e ott is élet?
S ha van, illy gyötrelmes, illy bús, mint a földi?
Áll-e az a kemény, szigorú ítélet,
A melly jutalmat oszt és boszúját tölti?...
De mi közöm ehhez! egyet szeretnék én,
30 Csak egyet megtudni, arról hozz hírt nekem:
Vannak-e ott szívek és a szívek mélyén
Lángol-e szerelem?

Ha ott is szeretnek, ah úgy vágyok oda,
S hogy feljussak, forrón imádkozni fogok,
35 De ha a szerelem föl nem kísér oda,
Ugy isten hozzátok, ragyogó csillagok!
Ugy szebb a föld minden búbánata mellett,
S enyészem el, ha a sírba fognak tenni!...
A szerelem mindent pótol, s a szerelmet
40 Nem pótolja semmi.

Szatmár, 1847. [aug. 20. után]

671. CSAK UGY OMLANAK MOST HOZZÁM...

Csak úgy omlanak most hozzám
A szebbnél-szebb levelek!
Mínap eggyel kedvesem majd
Szívem repesztette meg,
5 Most meg arra figyelmeztet
Egy nem ismert jó barátom,
Hogy „vigyázzak s fussak innen,
Mert közel van a halálom,

Fussak innen! orgyilkos kéz
10 Fenyegeti éltetemet.”
Tréfa-e ez vagy valóság?
Egyik s másik is lehet.
Jó barátom, hogyha tréfálsz,
Fordulnál más emberekhez,
15 Mert az illy kis tréfácskával
Engemet meg nem ijesztesz.

S ha nem tréfa? ha valóban
Tör valaki ellenem?
Úgyis jól van, majd bevárom
20 És megnézem emberem.
Tán valami rosz poéta,
Kinek Pegazusom lába

Rá hágott a tyukszemére
Helikonra-ballagtába'?

- 25 Vagy valami táblabíró,
Kinek úri fejrül
Leütöttem a parókát
S a feje is leröpült?
Vagy valami vetélytársam,
30 Ki miattam kosarat hord,
Kit lehánytam a nyeregből
És szemébe rúgtam a port?

Hah, vagy talán mind a három
Összeeskütt ellenem?

- 35 No ha ezek megtámadnak,
Mít csináljak, istenem!
A poéta állkpcáját
Leszakítom fegyveremnek,
S ellenségimet, mint Sámson,
40 E szamárcsonttal verem meg!

Szatmár, 1847. [aug.]

672. SZIVEM

- Isten, alkotál-e
Több illy szívet is már,
Mint az én szivem?
Volt-e másban is már
5 Illy sokféle és illy
Forró érzelem?

- Hű tanya ez a szív,
Nemesebb barátság
Hű tanyája ez.
10 Elhagyott, elaggott
Szüleim egyetlen
Lágy párnája ez.

Kert e szív, a hol leg-
Illatosb virágid
15 Nyílnak, szerelem!
Bánya ez, a melly a
Szabadság számára
Kardvasat terem.

És mi szép, mi jó van
20 A kerek világon,
Mellyet nem ölel,
Mellyhez imádása
Nem hajolna le vagy
Nem röpülne fel?...

25 S egykor ez a szív is
Megszűnik dobogni,
Mint a többiek;
Egykor ez a szív is
Megszűnik dobogni...
30 Néma lesz s hideg.

Lenn a föld porában
Össze fog vegyülni
Majd a többivel,
S tán olyannal épen,
35 Kit magasb indulat
Soh'sem gyujta fel.

Oh nem! szívemet ne
Birja másokéval
Ugyanaz a hely...
40 Vegyétek ki, hogyha
Meghalok, barátim,
S égessétek el.

Szatmár, 1847. [aug.]

673. SZÉCSI MÁRIA

Zordon, de ragyogó lovagkor! kiégett
Piros éjszaki-fény! újra meggyujtalak,
Képzetem fáklyája újra meggyujt téged,
S lángodnál látszik a tündérkert újolag,
5 Mellynek oly szép fája volt s oly szép virága:
Vitézség cserfája, szerelem rózsája! — —

Idősb Rákóczi György két száz esztendővel
Ezelőtt elhagyta szép Erdélyországot,
S a hitszabadságért küzdő seregével
10 Bátran, elszántan a magyar földre vágott;
Gömör bércei közt magas Murány vára
Rá s katonáira nyílt kapukkal vára.

Betlen szép özvegye volt, Szécsi Mária,
Ki megérkezésén ekkép üdvezelte:
15 „Üdvezlégy, fejdelem, Erdélynek hős fia,
Lelked rokon s Szécsi Máriának lelke.
Ugyanaz úgy köti össze lelkeinket,
Azért kezet fogni mi gátolna minket?

Itt van íme jobbom, add ide jobbodat,
20 Bátran szoríthatod, bátran megrázhatod:
Apám s férjem hős volt, hát sikoltásomat
Asszony létemre is hallani nem fogod.
Igy, Rákóczi bátya; most szent a frígy velem,
Barátod barátom s ellened ellenem!”

25 Tovább ment Rákóczi a frígykötés után,
Serege kis részét hagyván csak ott örül.
Ha jön ellen, jőjön; csak mosolyog Murány
Rá a víhatatlan sziklai tetőrül...
Magas és meredek, fölnyúl a fellegig,
30 Tán még a villám is alatta születik.

Jött is az ellenség, pedig nem sokára,
A haragra lobbant császár emberei;
Őket a pártütő várnak ostromára
Vitéz Veselényi Ferenc vezéreli.

- 35 Követet nevez ki, hogy a várba menne,
S vagy megadást hozna vagy harcot üzenne.

Elindult a követ, be is bocsátaték,
Betlen szép özvegye kérdé: mit kívánna?
„Vár kapitányával szólni óhajtánék.”

- 40 „Szólj, felelt a hölgy, én vagyok kapitánya.”
Elbámult a követ, hogy ne bámult volna?
Illy kapitánnyal még soha sem volt dolga.

Azután elkezdé s mondta mondókáját,
Melly röviden hangzék, csak ennyibül állott:

- 45 „Megnyitjátok-e ti nekünk Murány várát?
Vagy mi magunk nyissuk meg, azt akarjátok?”
Kurta megtagadás volt a válasz érte,
Azt is gúnyos, büszke mosolygás kísérte.

Visszakullogott a követ a vezérhez,
50 S eléje terjeszté, kivel és mit beszélt.
Veselényi maga sem tudja mit érez?
Mijét bántja e hír: szivét-e vagy eszét?
Lelkére sötéten, sűrűn jött a felleg,
És belőle ilyen villámok löveltek:

- 55 „Ördög és boszorkány, még csak ez volt hátra,
Hogy fejkötő ellen szögezzem ágyumat;
Rá találok lépni, jó asszony, pártádra,
S majd pártáddal együtt fejed is leszakad.
Tán üres a konyhád, nincs mit kotyvasztanod,
60 Hogy főzőkanál helytt most a kardot fogod.

Soha sem hallotta ez asszony híremet?
Veselényi hírét, hogy így ki mer kötni?...
Holnap halvány lesz a hajnal, mert elijed,

Ollyan ágyudörgés miatt fog ébredni,
65 S mire ő elszalad és a nap föltámad,
Murány égő romján gyujtom meg pipámat.

Hm, fegyveres asszony! furcsa, furcsa lehet,
Ollyanforma tán, mint szoknyában a férfi.
Tehát amazonok csakugyan termenek,
70 Mellyekről nem egyszer hallottam regélni?...
S mondja követem, hogy szép és ifju asszony.
Meg kell látnom, igen, meg! el nem mulasztom.”

A vezérnek hosszú volt ez a nap, hosszú,
Két madár szállott rá, türelmét ostromló:
75 Tarka kíváncsiság és fekete bosszu,
Kerepelő szarka és károgó holló.
Végre jött az éj s ment, viradni is kezdett...
A vár tetejéről lesz szép nézni eztet.

Jött az ifju hajnal, az ékes levente,
80 Ragyogó szép csillag a kócsagtoll fején,
S vállán újdonat-új piros bársony mente;
Igy jött elé fényes diadalszekerén...
Megölte az éjet, fejét vette: vére
Fölfeccsent egész a fellegek szélére.

85 A köd pedig, az éj csüggeteg tábora,
Mert fő nélkül maradt, futni kezde gyáván,
S oszladozott számos apró csoportokra,
És elbújt a völgyek legtítkosabb táján,
Ott végső kétségbeesés szálla rája,
90 S fölakasztá magát fenyőfák ágára.

Ezalatt Murányon a nép talpon terme,
Látván, hogy ott kinn az ellenség sem alszik.
Fegyverre! kiáltá a vezér, fegyverre!
Szava, mint pacsírta éneke, ugy hangzik,
95 Mert Szécsi Mária volt a vezér maga,
Vagy talán leesett a hajnal csillaga?

Pej paripa tombolt, prüsszögött alatta,
Békétlenül rágván szájában a vasat;
Oldalán aranyos kardját csattogtatta,
100 Keblén acél páncél, fején acél sisak.
Fényes volt páncéla, sisakja, szablyája,
De legfényesebb volt szeme két gyémántja.

Állt sorban a sereg, s előtte vezére,
Várván, hogy megszólal a sok ágyú-torok,
105 Mellyek, kitéve a szomszéd hegytetőre,
Néztek, mint a láncra kötött komondorok.
De ím, a várba az ágyúdörgés helyett
Az ellenségtől egy új követ érkezett.

Szép ifjú, a millyen csupán magyar lehet,
110 Tüzes két szeme a bátorság fáklyája,
Melly koporsóba vagy diadalhoz vezet...
Még is, nézzétek, hogy Máriát meglátja,
Arca piros vére futni kezd, úgy rémlik,
Fut lefelé mélyen, meg sem áll szívéig.

Ott áll haloványan a vezérhölgy előtt,
115 És, mint a nyelvetlen harang, olly szótalan.
Mindenki gyávának, ijedtnek tartja őt,
Csak Mária tudja, csak ő: mi baja van.
Az asszony ne látna férfiak lelkébe?
120 Ne látná, mennyire hatott be szépsége?

S mellyik asszonynak nincs kedvére, ha tetszik?...
Egyet emelt fején a fiatal özvegy,
Ajkat rejtett mosoly vonásai jegyzik,
S a megzavarodott ifjuhoz közel megy.
125 Egy ugrással vitte mellé paripája.
Nagy nehezen megnyílt a követnek szája:

„Asszonyom, még egyszer küld hozzád a vezér
Császári királyi föntségünk nevében.
Add meg magad, add meg a várat, a mig kér.

130 Megbánás terem a makacsság földében.
Nézd, ott állanak az ágyu-oroszlánok,
Mellyek tüzet hánynak s halált bögnek rátok.”

Mária mosolygott, s szólni ekkép kezdett:
„Köszönöm vezéred szíves jó’karatját,
135 Hogy a fenyegető bajra figyelmeztet,
De mondd meg, hogy azt itt fölöslegnek tartják.
Küldje oroszlánit; mire ide jutnak,
Lábainknál, mint kis kutyák, meglapulnak.

Magasak a sziklák, erősek a falak...
140 És hogyha nem volna sem egyik sem másik,
Itt vannak kardjaink, hogy ótalmazzanak
Vérünk kifolytáig, lélek-szakadásig!”
S megüté oldalán a fölcsengő kardot,
S lelkesedve tovább illy beszédet tartott:

145 „Jertek, ha jöhettek. Ha gyöngék falaink,
Megmutatjuk azt, hogy karjaink erősek.
Eldőlhet a sánc, de bátorságunk nem ing.
Meghalhatunk, de úgy halunk meg mint hősek.
Ha itt e lobogó helyett más lengedez,
150 Mi már azt nem látjuk, mert szemünk hunyva lesz.”

Végighallgatá a követ e beszédet.
Vagy tán nem is hallá, csak az asszonyt látta,
S szemeitől lelke meggyuladt s ugy égett,
Mint itéletkor majd az isten világa.
155 Meghajtá magát — vagy meg sem hajtá talán —
Ment, s vitte mélységes sebét bal oldalán.

Betlenné pediglen titkos kedvtelésben
Küldé tekintetét a távozó után,
S ezt gondolta: „Kár volt, tovább nem beszélnem,
160 Maradt volna még itt, s nézett volna... reám.
Szép ifjú! szemével több bajt okozhatna,
Mint vezére minden fegyveres hatalma.”

Midőn már a követ a kapuhoz ére,
A hogy úgy fölszedte elszórt eszméletét,
165 És a porkolábtól író eszközt kére,
Irt, s illy szókkal adta át megírt levelét:
„Ugy jártam, barátom, mint járt hajdanában
A zultán követe Mátyás táborában.

Tudod, hogyan történt? a nagy király elé
170 Vitték a törököt. „A zultán üdvezel.”
Megzavarodtában e két szót hebegé,
S tovább nem mehetett elakadt nyelvivel.
Miket el nem mondtam, mik reám bizattak,
E levélbe írtam, add át asszonyodnak.”

175 Ezt cselekedni a porkoláb nem késék.
Lóhátról olvasta a hölgy az iratot.
Jó, hogy meg nem láták nagy meglepetését,
Melly miatt a lóról csak hogy le nem bukott.
Le is szállt hirtelen, magát összeszedé,
180 S tettett közönnyel ment szobája felé.

Alig várta, alig várta, hogy benn legyen,
És midőn beére, páncélát ledobta,
Hogy könnyebb, szabadabb lélekzetet vegyen,
S zajló szíve meg ne repedjen alatta.
185 Sisakja sem kellett, messze félreveté...
Elég súly most szíve; mért terhelje fejét?

És ha már nincs páncél sem sisak fölötte,
Mít csináljon a kard egyedül oldalán?
A kardot is többi fegyveréhez tette,
190 S olly kimélve, mintha félne tőle talán.
Igen, mellyet eddig kivonva forgatott,
Mostan félt a kardtól, bár hüvelyében volt.

Marsból Venus termett. Így változik által
A haragos vihar bágyadt fúvalommá,
195 Így változik át, melly gyujtott sugarával,

A tüzes nap, enyhe szelíd alkonyattá.
És a szem, melly elébb villámot lövelt szét,
Arca két rózsáját harmattal fűröszté.

Többször olvasá már a kapott levelet,
200 S újra elolvassa...reszket keze s lelke...
„Gyönyörű szép asszony, szép mindenek felett!
Egy eszem volt, azt is látásod elvette,
De ez egy ész helyett adott ezer szívet...
Csillagok csillaga, valamennyi tied!

205 Kell, hogy még lássalak, az ütközet előtt,
Mellyben eleshetem. Kell, hogy meglássalak.
A kárhozat keze vonna rám szemfedőt,
Ha már nem látnálak, dicső tündér alak.
Mutasd meg magad egy rövid pillanatban,
210 Csak a mig előttem szíved egyet dobban.

Mondj akármitly utat, hogy hozzád mehessek,
Ha az alvilágon visz is az keresztül,
És ha ott leszek, ha láttalak: öless meg!
Szívesen veszem a halált is kezedbül. —
215 Veselényinek írj vagy izenj, ha izensz,
Mert, ki előtted volt, Veselényi Ferenc.”

E lángoló szavak voltak a levélben,
De ki írná le azt, leírni ki tudná:
Mi volt és mi nem volt Mária szívében,
220 A midőn szemeit e sorokon tartá?
Tengeri szélvész ment át zajongó keblén,
Fehér hullámain magasan emelvén.

És e hullámok közt egy kicsiny kis sajka,
A szív, hánykodott, de evezett vakmerőn;
225 Egy egész világnak kincsét vitte rajta
A félelmet hírből sem ismerő remény.
Messze látszott még a part, de immár látszott;
És, ha nem volna, ez adna bátorságot.

„Irok neki”, szólott a szép hölgy magában.
230 Hosszan gondolkodott, gondolt is sok szépet,
De mikor azt hitte, hogy már ott tollán van,
Azt vette észre, hogy megint messze tévedt.
Végre csak ezt írta válaszul hamarján:
„Éjfélkor légy a vár délnyugati sarkán.” —

235 Hogy ért Veselényi hogy sem táborába?
Mint tudhatnám én azt, hisz maga sem tudta.
Bement, de nem soká maradt sátorába’,
Olyan kemény volt a medvebőr alatta.
Puhább fekvőhelyért indult ki a dőre,
240 S kapta magát, rá ült egy sziklatetőre.

Magas volt a szikla, szemközt Murányvással,
Hol leült a vitéz mélán elmerengve;
Fenyőfa borítá sötét árnyékával,
Mellette kis patak és kis madár zenge.
245 Azt sem tudta eddig, van-e madáréneke?
S most elhallgatta s olly jól esett szívének.

Végre bosszankodva szóla: „Istenemre,
Ez asszony boszorkány, ugy megbüvölt-bájolt!
Egy a gondolatom, s ez ő... szemeimre
250 Vont az egész földet betakaró fátyolt.
Nincs ezen fátyolnak csak egy kis nyílása,
És ez is azért van, hogy szemem őt lássa.

Olly szép, s ollyan bátor! én hozzám illenék.
Feleségem meghalt, és ezt bölcsen tette,
255 Nem szerettem, szegényt; jósága volt elég,
De nagyon sok gondja volt a feszületre.
Nem mondom, hogy nem lett volna jó apáca,
Kár is, hogy nem az lett, nagyon elhibázta.

Szerelem, szerelem, te kedves szép vendég,
260 Itt vagy végre, itt; de nem átkozlak-e meg,
Hogy álmaiból e lelket fölserkentéd,

Hogy megmozdítottad gránitkő-szívemet?
Ha hidegen felel a forró levélre...
Órülés, ne vezess örvényed szélére!["?"]

265 Fölugrott és szinte fenyegetve nézett
A vár felé, úgy ment vissza sátorába.
Csaknem összeroskadt térde, hogy belépett,
Mert ott Máriának levelét találta.
Nagy volt, a míg bontá, nagy volt lelki harca;
270 S mi volt halványabb: a levél-e vagy arca? —

Sokára ugyan, de csak eljött az éjféli,
A szellemeknek e fényes fejedelme...
Kinek koronája dúsabb az övénél?
S több csillaggal kinek van megrakva melle?
275 De most koronáját letevé, a holdat,
S mellén a ragyogó rendjelek nem voltak;

Egyszerű fekete felhőpalástban jött,
Tán mert ő is titkos kalandokra készül,
Miként Veselényi. — Sűrű bokrok között
280 Állt ez s gondolkodék szíve szerelmérül,
Rég gondolkodék már, midőn fenn az óra
Lomha nyelve végre tizenkettőt szóla.

Ollyan hatalmasan dobogott kebele,
Míntha azt belülről buzogány döngetné,
285 Mert ím kötélhágcsó indul meg lefele;
A vitéz elfojtott sohajjal köszönté:
„Mennysországba megyek... vagy vérpadra talán...
Míndegy!” ment, s belépett a vár kis ablakán.

Mária fogadta, egyedül várt rája,
290 Egyedül? nem... együtt ezer szépségével,
Fehér kebelével, fekete hajával,
Piros ajkaival, sötétkéék szemével.
Az asztalra téve reszketett a lámpa;
Tán szerelemfáltás volt reszkető lángja.

295 „Eljöttem, asszonyom!” szólalt meg a lovag,
„Nagyságos kegyedért vedd köszönetemet.
A mit már megírtam, elmondjam újlag?
Elmondjam, mennyire földúltad eszemet?
Keblemnek egykori holt, rideg magánya
300 Most a szerelemnek hangzatos tanyája.

Reszket a szívem, de nem mint a rózsafa,
Melly fölött elsuhant az esti fuvalom;
Reszket a szívem, mint kárpáti szikla, ha
Földindulás tör át alatta szilajon.

305 Bástyás az én szívem; nagy szenvedély kellett,
Hogy meghódíthassa e páncélos keblet.

Oh de te, asszonyom, szólj, miért hivattál?
Azért-e, hogy lássad kínomat, s kinevess,
Vagy talán azért, hogy rajtam szánakozzál?
310 Inkább erre vagyok, mint arra érdemes...
Vagy talán azért, hogy szerelmem hegyére
Reményvárat építs... asszonyom, ezért-e?["]

„Ezért, sőt még többért,” szól Szécsi Mária,
„Szeretlek tégedet, szívemet megnyeréd,
315 Szívem már tiéd és kész rá hajolnia,
Hogy bírd kezemet is... de egy föltételért.
Ha igazán szeretsz, könnyű lesz a válasz:
Szerelmem s kezemért pártom közé állasz?”

„Nem!” szól Veselényi gondolkodás nélkül,
320 Szólt ünnepélyesen és határozottan,
„Ezen föltétellel elmém meg nem békül,
Kívánj akármi mást, mi hatalmamban van.
Sokkal, sokkal drágább vagy te, mint életem,
De becsületedet nem adom érted sem.

325 A melly zászlónak én hűséget esküvém,
Annak fogok élni, az alatt halok meg.
És ha másnak adott eskümet megszegném,

Hinnéd-e az esküt, melyet neked teszek?
Ha szeretsz, asszonyom, úgy kívánj egyebet,
330 Különben, tört szívvel, de még is elmegyek.”

Mária csendesen, némán nézte a hőst,
Ajaka nem szólott, csak szíve dobogott.
„Illy nagynak hittem és ohajtottam is őt!”
Lelkének mélyében ekkép gondolkodott,
335 „Oh de most mit tegyek? mihez tartsam magam?
Én törjek hűséget, én szegjem-e szavam?”

Azután fennszóval mondá a vitéznek,
S szavában tettetett haragláng lobogott:
„Jól van; ha én értem nem jössz: kényszerítlek
340 Pártomhoz... e várat elhagyni nem fogod.
Itt maradsz, s ha nem kell menyasszonyi ágyam,
Erre fekszel, és ez nincs megvetve lágyan.”

S megnyitván egy ajtót a vérpadra mutat,
Melly állott a szomszéd szobában sötéten.
345 Veselényi látja... a félelem utat
Nem talál szívéhez, de bántja a szégyen.
„Bolond, a ki vagyok, szerelem bolondja!”
Ezt gondolja s tudtán kívül el is mondja,

„Oh én bolond! hisz ezt gyaníthattam volna,
350 Sőt gyanítottam is... és még is eljöttem.
Végeztesd, asszonyom, hol van a vérszolga?
Mert nem igen van több szó közted s közötttem.
Üttesd le fejemet, és a hol elásnak,
Tétess számárfület síromhoz fejfának.

Gyalázat, gyalázat! kit a harc istene
355 Nem mert bántani, ím asszonyi csel ejt meg. —
De mért zúgolódom, miért ő ellene?
Hiszen minden ember úgy arat, a mint vet.
Végeztesd ki, hamar végeztesd, asszonyom.
360 Nem átkozlak téged, magamat átkozom.”

„Nem, nem a vérpadra!” kiált föl az asszony,
Ide karjaimba, forró karjaimba!
Nincs hatalom, a mi tőlem elszakasszon,
Sorsom és sorsod egy csillagra van írva.
365 Ha már egyikünknek meg kell szegni hitét,
Én szegem meg, legyen sértetlen a tiéd.

Tudom, mit várhatok pártom híveitől,
De lesz annyi erőm, hogy eltűrjem érted,
S a jövődő tán majd szelidebben itél,
370 S ha le nem mossa is a foltot, melyl érhet,
Legalább elfödi, s megbocsát a nőnek,
Hogy elfelejtette végét szerepének.

Mert csak szerep s nem más az asszonyvitéség,
Elhagyom a csata tétét, a színpadot;
375 A kardot, a páncélt nem nekünk készítették,
Szégyenlem, hogy vele kezem kontárkodott.
Fölveszlek, szerelem eldobott rózsája,
Asszonyok fegyvere, királyi pálcája!”

És rövid nap mulva az ágyúk dörgének,
380 De csalatkoznék, ki ostromnak gondolná,
Lakodalmat adtak hírül a vidéknek,
A hős vezér s a szép özvegy lakodalmát.
Meddig tartott, meddig nem a lakodalom?
Nem tudom, de víg és zajos volt, mondhatom. —

Kétszáz esztendővel utóbb, hogy itt jártam,
385 Híre sem volt többé az egykori zajnak.
Az elhagyott, az elpusztult Murányvárban
Vadrózsa-bokrok közt halk szellők susogtak.
Letörtem egy rózsát s magammal hoztam őt...
390 Talán a szép asszony szíve porából nőtt... —

[Szatmár,] 1847. [júl. 14.—aug. 29.]

674. A SZÁJHŐSÖK

Meddig tart ez órült hangzavar még?
Meddig bőgtök még a hon nevében?
Kinek a hon mindig ajkain van,
Nincsen annak, soha sincs szívében!
5 Mít használtok kofanyelvetekkel?
Évrül-évre folyvást tart a zaj,
És nem ott-e, a hol volt, a nemzet?
Nincs-e még meg minden régi baj?

Tenni, tenni! a helyett, hogy szóval
10 Az időt így elharácsoljátok;
Várva néz rég s olly hiába néz az
Isten napja s a világ reátok.
Nyujtsátok ki tette a kezét már
S áldozatra zsebeitek,
15 Tápláljátok végre a hazát, ki
Olly sokáig táplált titeket.

Áldozat s tett, ez a két tükör, melly
A valódi honfiút mutatja,
De ti gyáva s önző szívek vagytok,
20 Tette gyávák s önzők áldozatra.
Hiszem én, hogy, mint a fák tavasszal,
Megifjodnak a vén nemzetek,
De ti hernyók új lombot nem adtok,
Sőt a régit is leeszitek.

25 S oh mi vakság! fölemelte még a
Népszerűség őket paizsára,
Az elámult sokaság, miképen
Meváltóit, karjaiba zárja.
Meváltók? ők a hon eladói,
30 Elveszünk ez ordítók miatt ...
Rólok tudja ellenünk, hogy félünk,
Mert a félénk eb mindég ugat.

Én ugyan nem állok a sereghez,
Melly kíséri őket ujjongatva,
35 És ha egykor közibök vetődöm,
Nem egyébért lépek e csapatba,
Csak azért, hogy fölfordítsam majd ez
Ál nagyok győzelmi szekerét,
S haragomnak ostorával vágjam
40 Arcaikra a bitó jelét!

Szatmár, 1847. [aug. vége]

675. VALAHOGY

Várom, várom lakodalmam
Nehezen,
No de hiszen maholnap már
Itt leszen,
5 Nem a világ ez az egy hét,
Lemorzsolom apródonként
Valahogy.

Szegény ember fia vagyok,
Az apám
10 Egy kunyhót sem, egy garast sem
Hagy reám;
Baj, baj! de nem olyan nagy baj,
Azért mi csak élélünk maj'
Valahogy.

15 Menyasszonyom akaratos
Kis leány,
Én sem hajtok fejet minden
Szó után,
Tüzes patak a mi vérünk,
20 Hanem azért csak megférünk
Valahogy.

Ma ő enged, holnap meg én
Engedek,
Igy elejét álljuk szépen
25 A pörnek,
És ha nappal összeveszünk,
Este majd csak kibékülünk
Valahogy.

Szatmár, 1847. szept. 1.

676. ILLYEN ÓRIÁST, MINT...

Illyen óriást, mint
Én vagyok, ki látott?
Ölemben tartom az
Egész mennyországot!
5 Borúlj rám, borúlj rám,
Édes mennyországom,
Felhőtlen szép egem,
Fényes napvilágom!

Istenem, istenem,
10 Miért is teremtetd
Olyan parányinak
Az emberi keblet?
Boldogságom nem fér
Igy egészen belé,
15 El kell tékozolnom,
El kell sírnom felét.

Megjövendöltem én,
Hogy boldog leszek még,
Hogy a bú nálam csak
20 Átútó vendég.
Elmentél, messze is
Jársz immár, búbanat,
Csak eredj! képpel sem
Fordulok utánad.

Nézd, kedvesem, nézd, a
Nap még le sem mene,
Még is már javában
Szól a filemile.
De hiszen ez nem is
30 Madár dalolása,
Hanem csókjaidnak
El-elcsattanása.

Mint szelíd tavaszi
Eső a rónára,
35 Ugy hulldogál csóкод
Ajkamra, orcámra,
Mindenik cseppjéből
Egy-egy virág terem...
Csókszáporos tavasz!...
40 Virágos szerelem!...

Szatmár, 1847. [szept. 1—7.]

677. ÓSZ ELEJÉN

Üres már a fecskéfészek
Itt az eszterháj alatt,
Üres már a gólyafészek
Tetejében a kéménynek...
5 Vándor népe ott halad,

Ott a messzeség homályin,
Ott az égnek magasán.
Látom még, mint kis felhőket,
Vagy már nem is látom őket?
10 Csak úgy képzelem talán.

Elröpülnek, elröpültek,
Tavasz s nyár vendégei,
És őket már nem sokára

A kertek s mezők virága
15 S a fák lombja követi.

Mint szeszélyes hölgy, a mennybolt
Majd borul, majd kiderül.
Ajka míg mosolyg, s szemébe
Könny tolúl... ennek sincs vége,
20 S ajkán újra mosoly ül.

Bús mosolygás és vidám könny!
Csodálatos keverék.
Észrevétlen karon fogja
És egy más világba vonja
25 A merengés emberét.

Órahosszat elmerengek,
És ha egy elejtett tárgy
Vagy harang, a melly megkondul,
Fölrasztott álmaimból:
30 Elmém, nem tudom, hol járt?

Szatmár, 1847. [szept. 1—7.]

678. BUCSÚ A NÓTELENSÉGTŐL

Tőled válok, legrégebb barátom,
Nótelenség, tőled válok el;
Majd huszonöt évi bajtársam vagy,
Búcsu nélkül nem hagyhatlak el.

Ne neheztelj, hogy, ki olly hived volt,
Rajtad most illy hirtelen kiad.
Megosztottam véled ifjuságom,
Hagyd magamnak férfikoromat.

Szeretélek, mint tán senki más nem,
10 Hogyha intél, én szót fogadék,

Mentem én, a regényes kalandok
Zászlaját a merre lengetéd.

Messze vittél, sokfelé ragadtál,
Elfáradtam, megpihenni kell...
15 Nyoszolyám lesz kedvesem két karja
S fejér párnám a puha kebel.

Mosolyognak ifju cimboráim,
Gúnymosoly, melly ajkról ajkra jár,
S szánakozva mennek el mellettem...
20 Savanyú a szőlő, ugy-e bár?

Én valóban szánalomra méltó,
Szánalomra olly méltó vagyok!
Pizkosabbnál pizkosabb csárdákba
Estenként nem barangolhatok.

25 Nem szabad már, csak egyet, szeretnem,
És ez is csak engemet szeret,
Nem ugy, mint az ő jó szeretőik,
Kik szeretnek százat, ezeret. —

Isten hozzád, nőtlenség barátom!
30 Haragszol vagy nem haragszol rám:
Már ezentúl hátamat látod csak,
Örömmel végkép jóllakám.

Isten hozzád, vidd el tarka zászlód
Másfelé, hogy új hivet szerezz,
35 Fejér zászló kell nekem már, és az
Feleségem fejkötője lesz.

Szatmár, 1847. [szept. 1—7.]

679. A KISBÉRES

Nem ül kevélyebben a huszár a lovon,
Mint az a kisbéres a vendégoldalon,
Behordta a szénát gazda padlására,
Üres szekérével ballag a tanyára.

- 5 Hat címeres ökör sétál a szekérrel,
Legelől a hajszás nagy csengetyűjével,
Ritka egy csengetyű, olyan hangos a szava:
Haragnak illenek holmi kis faluba.

- Kiált a béres: „Cselő, csákó, cselő!”
10 S a szekérből a nagy ostort veszi elő,
Kétöles a nyele, három a kötele,
Irgalmatlanul el kezd pattogni vele.

- Kati ott gyomlál a kis kertben serényen,
Mikor a szekér a házok előtt mégyen,
15 Még ki sem pillantott, és már ráismére
Ostora hangjáról a béres legényre.

- Ugy megörült rajta, hogy nagy örömébe’
Nem paréjt, hanem egy szép virágot tépe;
Ha már ki van tépve, mit csináljon vele?
20 Nyújtja sövényen át a kisbéres fele.

A kisbéres pedig korán sem az, a ki
Az ajándékot nem szokta elfogadni,
Kivált ha neki azt szép leány kínálja,
S legkivált ha az a szép leány babája.

- 25 Elfogadta, föl is tűzte kalapjára,
S fölugrott megint a szekér oldalára,
És közéje vágott szép hat tinájának,
S most még kevélyebben tartott a tanyának.

Mit fejében gondolt s érezett szívében,
30 Mit el nem mondhatta ott hirtelenében:
Azt utjában olyan szépen elfütyölte,
Hogy a pacsírták is tanulhattak tőle.

Szatmár, 1847. [szept. 1—7.]

680. AZOKON A SZÉP KÉK HEGYEKEN TÚL...

Azokon a szép kék hegyeken túl
Fogsz te élni, kedvesem, ezentúl,
Ott fogsz élni boldog férjed mellett,
Kit boldoggá egyedül szived tett;
5 Napkeletről messzebb napkeletre
Jöss velem, hogy mulathass kedvedre,
Oda viszlek szép Erdélyországba,
Láposvölgyi regényes magányba.
Hiszem, hiszem, hogy vidáman élünk,
10 Mert ott csak a természet lesz vélünk,
A dicső, az örökszép természet,
Kinck arcát olly gyönyörrel nézed,
Mert tudod, hogy leghivebb barátom,
Kit soha sem kaptam hazugságon,
15 Ki elűzi a lélek kígyóit,
Ki sohasem sebesít, de gyógyít.
Ottan élünk a világtól távol,
Semmi sem jut el hozzánk zajából,
Csak az a halk, tengerféle morgás,
20 Melly a zajnak csak viszhangja, nem más,
S melly meg nem zavarja álmainkat,
Sőt még költőibb álmakba ringat.
Oda viszlek, egyetlen virágom
A nagy földön, e nagy pusztaságon,
25 Ott gyakorlom én be ezt a régen
Óhajtott szót: kedves feleségem!

Szatmár, 1847. [szept. 1—7.]

681. A SIVATAG LAKÓI

Ott a zerge a kősziklán
S legelészi a mohot,
Ott van a sas, fenn-röptében
Közelíti a napot,
5 Ott a liget fái közt zeng
Az apró madársereg,
Ott a fák alatt a kígyó
Csúszik-mászik és sziszeg,
Ott van a strucc, a homokba
10 Dugta ostoba fejét,
Ott a krokodíl a sásban
Sírja sátán-könnyeit,
Ottan ássa a hiéna
A halottak lakhelyét,
15 Ott a tigris, üvöltözve
Vérszemmél néz szerteszt...
Egy hiányzik: az oroszlán;
Hol vagyon ő? hova lett?
Tán megölték? tán eltévedt,
20 Járván messze földeket?
Messze járt, de el nem tévedt,
És vadásztak bár reá,
Meg nem ölték, nem ölhatték,
Mert magát ő nem hagyá.
25 De csatája hosszú, nagy volt
S megviselte erejét,
S hogy ezt ismét összeszedje,
Csendes helyre rejtezők.
Nyugszik a fáradt oroszlán
30 Pálmafának ernyején...
Nyugszom én fáradt oroszlán
Feleségem kebelén.

Koltó, 1847. [szept. 9. után]

682. FÖLÖSLEGES AGGALOM

Világdöntő kacajra
Nyilnék meg ajakam,
Ha olyan szörnyüképen
Nem szégyelném magam:
5 Mindeddig azt hittem, hogy én
Okos emberként ragyogok,
Pedig nem volt s nincs s nem leszen
Olly tökfilkó, mint én vagyok!

Előre-hátra engem
10 Az élet hányt-vetett,
Epedve szomjazám már
A nyugott életet:
S mit tettem? megházasodám,
Hogy kipihenjem magamat...
15 Házasság s nyugalom! van-e
Ennél bolondabb gondolat?

S barátaim miattam
Aggódtak rémesen,
Hogy vélem együtt szépen
20 Majd lantom is pihen,
Mivel szélnek kell fújnia,
Hogy zúgjon a fák levele,
S szélcsendben úgy hallgat, miként
A fák, az ember kebele.

25 Kérlek, kedves barátim,
Hogy ne aggódjatok,
Mint eddig nem hallgattam,
Eztán sem hallgatok,
Sőt még majd nem is győzitek
30 Végighallgatni lantomat...
Házasság s nyugalom! van-e
Ennél bolondabb gondolat?

Koltó, 1847. [szept. 9. után]

683. BESZÉL A FÁKKAL A BÚS ŐSZI SZÉL...

Beszél a fákkal a bús őszi szél,
Halkan beszélget, nem hallhatni meg;
Vajon mit mond nekik? beszédire
A fák merengve rázzák fejüket.
5 Dél s est között van az idő, nyújtózom
A pamlagon végig kényelmesen...
Keblemre hajtva fejcskékjét, alszik
Kis feleségem mélyen, csendesen.

Egyik kezemben édes szendergőm
10 Szelídeden hullámzó kebele,
Másik kezemben imakönyvem: a
Szabadságháborúk története!
Minden betűje üstököscsillagként
Nyargal keresztül magas lelkemen...
15 Keblemre hajtva fejcskékjét, alszik
Kis feleségem mélyen, csendesen.

Arany csal s ostor kerget tégedet
A zsarnokért megvíni, szolganép,
És a szabadság? egyet mosolyog,
20 S mind, a ki híve, a harctérre lép,
S érette, mint a szép lánytól virágot,
Sebet, halált olly jó kedvvel veszen...
Keblemre hajtva fejcskékjét, alszik
Kis feleségem mélyen, csendesen.

25 Hány drága élet hullt már érted el,
Oh szent szabadság! és mi haszna van?
De lesz, ha nincs; tiéd a diadal
Majd a csatáknak utósóiban,
S halottaidért bosszut is fogsz állni,
30 S a bosszuállás rettentő leszen!...
Keblemre hajtva fejcskékjét, alszik
Kis feleségem mélyen, csendesen.

Vérpanoráma leng előttem el,
A jövődő kor jelenései,
35 Saját vérök tavába fúlnak bé
A szabadságnak ellenségei!...
Egy kis mennydörgés szívem dobogása,
S villámok futnak által fejemen,
S keblemre hajtvá fejecskéjét, alszik
40 Kis feleségem mélyen, csendesen.

Koltó, 1847. [szept. 9. után]

684. AZ EMBER

Nincs nevetségesebb az embernél,
Oly kevélységben, olyan gögben él!
A világot fitymálják ajkai,
S minth' az eget akarná szántani
5 Orrával, oly magasra tartja fel.
Kevély ember, miben kevélykedel?

Egy szempillantásnál mi rövidebb?
Ember barátom, a te életed.
Rohanva jó az idő s elrohan,
10 Egy kezében bölcsőd pólyája van,
S másokban koporsódra szemfödél.
Kevély ember, miben kevélykedel?

S mit végezhetsz egy pillantás alatt?
Hódítál népeket, országokat?
15 Hódítani csak gyávákat lehet,
S az uralkodás ilyenek felett
Dicsőség? ezt csak szégyenelned kell.
Kevély ember, miben kevélykedel?

S ha dicsőséget szerzél, nagy nevet?
20 Veled hal meg s a föld alá viszed,
Vagy, mint hú eb, kísér ki sírodig,

S ott őrzi azt egy pár kis századig,
S elébb-utóbb éhen-szomjan vesz el.
Kevély ember, miben kevélykedel?

- 25 Dicsőséged, neved maradjon! hol?
A nép is elvesz, mellyhez tartozol.
Az ország, mellyben most él nemzeted,
Tenger volt egykor, s újra az lehet,
S e föld is semmiségbe oszlik el.
30 Kevély ember, miben kevélykedel?

Koltó, 1847. [szept. 9. után]

685. A MIÓTA ÉN MEGHÁZASODTAM...

A mióta én megházasodtam,
Valóságos fejdelem vagyok,
Trónusom a karszék, és pipámnak
Hosszu szára a királyi bot.

Ekkép ülök szörnyü méltósággal,
S elfogadom kegyelmesen itt
— A kik jönnek audienciára —
Országomnak jobbágy népeit.

- Ott egy lányka rózsaszín ruhában...
10 Mert lány vagy s még szép is a felett,
Legelőször is veled beszélek,
Jer, hugám, az elsőség tied.

- Kis hamis lány! mért kerültél eddig?
Csak nevedről ismerhettelek,
15 Azt tudám csak, hogy Örömnnek hínak,
Kergetélek, s el nem értelek.

Ámde végre birtokomba estél,
Meghódítám tündér szárnyadat,

Kertészem vagy, te növelsz naponként
20 Homlokomra friss virágokat.

Szép virágok színre és illatra,
Millyeket csak tündérekéző növel,
És közöttök a tövis csiklandja
Csak fejemet s nem karcolja fel. —

25 Lépj elő, te hosszú száraz ember,
Mély szemű és sápadt arcú Gond,
Vagy maradj csak, ajkad mindig olyan
Próza történeteket mond;

Balgatag, ki ilyen dicső napokban
30 Kenyeret és ruhát emleget,
Hord el magad! bár rövid az élet,
Beszélgethetünk még eleget. —

S te is itt vagy, te is megjelentél?
Dúlt arcoddal, sötét Fájdalom!
35 Nem remeg kend, örök ellenségem,
Hogy ezennel fölakasztatom?

Mély sebeket hasítál szívembe,
Mellyek néha most is vérzenek;
Mit csináljak most veled?... ne búsulj,
40 Kegyelmesen megkegyelmezek.

Egymás ellen hosszú harcot vívtunk,
A diadal hozzám esküvék;
Nagylelkű leszek, mert a győzőnek
Dicsősége a nagylelkűség — —

45 Milly zaj ez kinn?... Pegazusom tombol,
Tán megrúgta valamely számár,
Vagy tán azért nyugtalankodik, mert
Engem olyan rég nem látta már.

Várj, lovacsám, majd tiporhatod még
50 A felhőket jó gazdád alatt,
Várj egy kissé, hagyd élvezni mostan
Fejedelmi nyugodalmamat.

Koltó, 1847. [szept. közepe]

686. SEPTEMBER VÉGÉN

Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
Még zöldel a nyárfa az ablak előtt,
De látod amottan a téli világot?
Már hó takará el a bérci tetőt.
5 Még ifju szivemben a lángsugarú nyár
S még benne virít az egész kikelet,
De íme sötét hajam őszbe vegyül már,
A tél dere már megüté fejemet.

Elhull a virág, eliramlik az élet...
10 Űlj, hitvesem, Űlj az ölembe ide!
Ki most fejedet kebelemre tevéd le,
Holnap nem omolsz-e sirom fölibe?
Oh mondd: ha előbb halok el, tetemimre
Könnyezve borítasz-e szemfödelet?
15 S rá bírhat-e majdan egy ifju szerelme,
Hogy elhagyod érte az én nevemet?

Ha eldobod egykor az özvegyi fátyolt,
Fejfámra sötét lobogóul akaszd,
Én feljövök érte a síri világból
20 Az éj közepén, s oda leviszem azt,
Letörlni véle könyűimet érted,
Ki könnyeden elfeledéd hivedet,
S e szív sebeit bekötözni, ki téged
Még akkor is, ott is, örökre szeret!

Koltó, 1847. [szept. vége]

687. ELÉRTEM, A MIT EMBER ÉRNET EL...

Elértem, a mit ember érhet el:
Boldogsággal csordultig e kebel!
Ölemben kedves ifju feleség,
Millyenről lelkem annyit álmodék,
5 Midón virágaid közt, képzelet,
Mint mámoros pillangó repkedett;
Ölemben egy olly asszony, a kinek
Tündérek adják a testvér nevet,
Ölemben a legdrágább földi kincs...
10 Olly boldog vagyok, hogy reményem sincs!
Miért is volna nékem a remény?
A nem-továbbat már elértem én.
Mi volna könnyebb? mint lemondanom
Mostan te rólad, honfi-aggalom,
15 Te rólad, kínos haza-szeretet,
Ki mindörökké téped a szivet,
S magamnak szedni, mit az óra ád,
Istenre bízván más búját, baját... —
De el nem hagylak, hazám, tégedet,
20 Múltat, jövendőt, mindent eltemet
Boldogságomnak tenger-özöne,
Csak szent oltárodát nem önti le.
Veled sohajtok, hazám, mint elébb,
A kedvezőbb, a szebb idő felé,
Melly töviskoronádat leveszi,
S helyébe a dicskoszorút teszi,
Veled sirok, ha fájnak sebeid,
Miket rajtad haramják keze nyit,
Veled sirok, hogy fázol, éhezél,
30 S nincs részvevőd sem távol sem közel,
Veled sirok, hogy korcsok fiaid,
S hívom le rájok isten átkait,
S veled szégyenlem, hogy a nagy világ
Téged, szegény hazám te, meg se' lát,
35 Hogy, a ki rajta egykor úr valál,

És reszketett parancsod hanginál,
Most rája nézve nem is létezel...
S érted teszek majd, hogyha tenni kell!

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

688. KAZINCZY GÁBORHOZ

Miljók nevében emelem szavam,
Miljók nevében mondom el neked
A köszönet, a hála szavait,
Hős pályatársam, lelkem rokona:
5 A nép nevében! mellynek híve vagy,
Mellyért csatázol bátran és vitézül.
Szentebb, mint a keresztes háborúk,
Szentebb a harc, amellyet vív e század,
Mellynek te, mint én, katonája vagy.
10 Ott fekszik, mint egy új Prometheus,
Évezred óta a bilincsre-vert nép,
És rágja máját a saskeselyű,
És vérzi lábát és kezét a lánc.
Le fogjuk rázni róla a vasat,
15 S elúzzuk tőle a saskeselyűt!
Mienk, mienk lesz majd a győzelem,
Mert jó az ügy, melly fölfegyverze minket,
Mert a jó ügynek végre győzni kell.
Az ellenségé még a hatalom,
20 Kicsiny, kicsiny még a mi seregünk, de
A kik vagyunk, mind elszánt férfiak,
S ha ott a többség, itten az erő,
Mert a mi fegyverünk az élesebb,
Mert az igazság a mi fegyverünk.
25 S nem volna messze már a diadal,
Ha minden harcoss olyan volna, mint te,
Szavával olyan fél-mindenható!
Föl, föl, barátom, hangoztasd szavad,
Áraszd ki lelked e lángözönét,

- 30 Hogy föllobbantsd a rokon szíveket,
S hogy szétégesd az ellenség hadát!
Dörögd a gőgnek és a butaságnak
A rá jövődő végítéletet.
Föl, föl, barátom, csüggedetlenül
- 35 S nem tántorogva egy pillantatig sem!
A díj, a mellyet egykor aratunk,
Küzdelmekhez méltó díj leszen...
De mit beszélek? mért említem ezt?
Nem fáradunk mi jutalom-reménnyel,
- 40 Mint a hazugság aljas zsoldosi,
De önzés nélkül, isten-ihletésből,
Mint hajdanában az apostolok.

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

689. AZ UTÓSÓ VIRÁGOK

- Őszi idő a javából,
A természet homlokáról
Minden szépet leragad.
Nincsen a mezőkön semmi,
- 5 Még a kertben is keresni
Kell már a virágokat.
- Kis Juliskám összeszedte
És bokrétává kötötte
A maradék szálakat.
- 10 Jól tevéd, kis feleségem,
Kedvet szeresz evvel nékem,
S tán velök sem téssz rosztat.
- Már ha úgy is halniok kell,
Haljanak hát legalább el
- 15 Itt, hol látják szemeink;
Könnyebb lesz talán halálok,

Hogyha azok néznek rájok,
A kik őket szeretik.

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

690. EGYKOR ÉS MOST!

Egykor és most! egykor és most!...
Ép ilyen volt az idő,
Mint most, illy hideg, zimankós,
Igy szakadt le az eső.

5 Nagyon jól jut az eszembe,
Még a napját is tudom:
Ballagott egy ifju kinn a
Pocsétás országuton.

Bús arccal, kopott ruhában
10 A hogy ottan ballaga,
Olyan volt, mint egy vándorló
Leveletlen őszi fa.

Csak ment, csak ment, s ha előtte
Két felé tért el az ut,
15 Nem kérdezte senkitől sem:
Ezen s ezen hova jut?

Mindegy volt ő rája nézve,
Ha jobbra, ha balra ment;
Sehol sem várt rá meleg ház
20 És meleg szív odabent.

Megmondjam-e, feleségem,
Hogy ez ifjuból mi lett?
Ne sajnáld őt, éli már ő
A mennyei életet.

25 Hanem ebből azt ne hidd, hogy
Elment az élők közül;
Annyiban van csak, hogy ő már
Itt a földön üdvezült.

Itt van e meleg szobában,
30 S ajka forró ajkadon,
Kedves drága feleségem,
Édes szép kis angyalom!

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

691. A SZERELEM ORSZÁGA

Álmodtam a minap...
Már nem tudom, hogy ébren-e vagy alva?
Csak azt tudom, hogy álmodám.
Ah, milyen szép álom vala!
5 Most, a midőn leírom,
Kezem még most is reszket... a gyönyörtől!
Ballagva mentem hosszú úton,
Azaz hogy nem ballagva,
Sőt inkább sebesen,
10 Mert puszta volt a táj, a merre jártam,
Oly puszta, olyan prózai,
E tájnál csak lakói voltak
Még prózaibbak...
Oly szenvedélytelen, nyugott pofák!
15 Siettem el, siettem el,
Hogy mentül hamarabb
Mögöttem hagyjam e
Boszantó tájt s boszantóbb arcokat.
Elvégre értem egy magas kerítést,
20 A mellynek gyémánt kapujára
Ez volt fölírva szivárvány-betűkkel:
„A szerelem országa.”
Vágy-szomjasan

Kaptam meg a kilincset
 25 És bénnyiték,
 S mit láttam! égi látomány!
 Elöttem állt a legdicsőbb vidék,
 Minőt a festők és a költők
 Művészi mámorukban
 30 Teremteni csak képesek,
 A millyen tán csak a paradicsom volt.
 Virító széles hosszú völgy
 Ezer virággal s olly nagy rózsafákkal,
 A mekkorák másutt a tölgyek.
 35 Középuitt sétált egy folyó,
 És visszavissza fordult
 A helyre, mellyet egyszer elhagyott már,
 Mikéntha fájna nékie
 Végképen elszakadni tőle.
 40 A láthatár szegélye
 Regényes kősziklák valának,
 Mellyek fején
 Arany felhők lebegtek
 Fürtök gyanánt.
 45 Elálmlétkodva néztem e vidéket,
 Feledve még az ajtót is betenni,
 Midőn beléptem.
 Sokáig álltam a küszöbnél,
 Míg végre szinte öntudatlanul
 50 Beljebb-beljebb vont a vidék varázsa.
 Először is virágos réteken
 Mentem keresztül. Ifju emberek
 Jártak körülém, mindegyik
 Lehajtott fővel, mintha tüt keresne.
 55 Kiváncsi lettem és megkérdezém,
 Hogy mit keresnek ollyan gondosan?
 S felelt egy, hogy mérges füvet.
 Mérges füvet? s mi végre?
 „Hogy kifacsarjam s megigyam levét.”
 60 Megdöbbenék s gyorsan tovább haladtam,
 S fáradva értem

Az első rózsafához,
S alája ültem, hogy ott megpihenjek,
De a midőn letelepedtem,
65 Oh borzalom! fejem fölött
Egy ifju lógott fölakasztva.
Elrohanék a másik fához
S a harmadikhoz és a negyedikhez
És így tovább, mindig tovább,
70 De nem pihenheték sehol,
Mert mindenik fán
Függött egy ember.
Túl a folyón, túl a folyón!
Gondoltam, ott a boldog szerelem.
75 S szaladtam a folyó felé,
Csónakban ültem, s gyorsan evezék,
De húnyt szemekkel,
Mert a habokban egy-egy holt tetem
Ütötte föl magát,
80 S a partról, mint a megriasztott békák,
Ugráltak be ifjak és leányok.
Átértem a vizen,
S ah itt is mindenütt
A régi látomány!
85 Méregpohár, akasztott emberek,
Mindenhol ez, mindig csak ez,
S hátul a sziklák ormiról
Veték le mások magokat,
S alatt a völgynek éles kövein
90 Kifeccsént szívökből a vér
S fejökből a velő.
Kétségbeesve nyargalék
Minden felé, minden felé,
De mindenütt a régi látomány:
95 Dúlt arcok és öngyilkolás!...
Csupán csak a táj és az ég mosolygott.

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

692. MENNY ÉS FÖLD

Isten hozzád, gyönyörű hazugság,
Eszményképek, ábrándok világa!
Már kezemben tartom ajtód kulcsát,
Még egy perc s örökre zárva léssz.

Túl az éjnek fejér szivárványán,
A tejúton túl röptültem egykor,
S ott az égi magasokban járván
Építélek, szép tündér világ.

Ott töltöttem ébren álmadozva
10 A csapongó ifjuság időit,
Álmaimnak nem volt vége-hossza,
S szebbnél szebbek voltak álmaim.

De az álom bármi szép, csak álom,
S hogyha ma nem, holnap elmulandó;
15 Elment, elment pajkos ifjuságom,
Fölkeltett a komoly férfikor.

Isten hozzád, ábrándok világa!
Miért várjak, a mig összeomlasz
S romjaidnak eltemess alája?...
20 Jobb, leszállnom innen idején.

Le a mennyből, le tehát a földre!
Vigy le, vigy le, képzeményim szárnya,
Mielőtt lebuknám összetörve,
Mint lebukott egykor Phaëton.

25 Hogy jön e könny szemem pillájára?
Aggalom s bú, hagyjatok, hadd menjek,
Hisz a föld az emberek hazája,
Embereknek csak a föld való;

S ha nem is oly szép ez, mint szeretnők,
30 Nem is oly rút, mint az ifju véli...
Nincs itt angyal, ámde nincs is ördög,
S ha van itt tél, van kikelet is.

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

693. CSENDES ÉLET

És vége a komédiának,
A fütty s a taps elhallgatott,
A nagy függöny szépen legördült,
S én ott hagyám a színpadot.

5 S most itt vagyok... oly messze, messze,
Száz mérföld tőlem a világ,
Ki egykor azt becsavartam,
Mint a garaboncás diák.

Itt ülök feleségem mellett
10 Ebb' a csendes kis faluba'.
Egykor szük volt a föld, s imé most
Elég tág e kicsiny szoba.

Itt nézem a hajnalt, s az alkonyt
És feleségem mosolyát,
15 S szemem nem kíván többet látni,
Bármilly kevés az, a mit lát.

Ki tette volna föl felőlem,
Hogy ilyen furcsán járok még?...
De mikor olyan furcsa, furcsa
20 Portéka az a feleség!

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

694. AZ VOLT A NAGY, NAGY MUNKA...

Az volt a nagy, nagy munka,
Kicsiny kis feleség,
Mig megszereztelek, mig
Veled eljöheték.

5 Ha ilyen drága volna
Minden háznál a lány,
Be kevés pap híznék meg
Az esketés díján.

Igaz, hogy illy leány nem
10 Minden bokorban nő,
S uram fia: poéta,
Rongyos poéta-vő!

Meg is tevé dicsően
A hat-vágást apád,
15 Hogy illy isten-csapástól
Menekjék a család.

És a midőn hiába
Volt minden izzadás,
S ég, föld dacára meglett
20 Az asszony-elhozás:

Eltört ugyan az útban
Kocsinknak kereke,
De nem hiszem, hogy a nagy
Áldás-súly törte le,

25 Azon áldásnak súlya,
A mellyel engemet
Ipam s napam magoktól
Elereszttenek.

Azon az egyen most is
30 Csodálkozom nagyon,
Hogy az ajtón jövék ki
És nem az ablakon.

Mért is nem dobtak itt ki?
Tűrném a többivel;
35 A sok közt e kis tréfa
Nem is tűnt volna fel.

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

695. HINTÓN ÉS GYALOG

Rég eltemette a nyarat
Az ősz, s ez is haldoklik már,
Az erdő még is millyen hangos!
Hogy füttyöl benne a madár!

5 E füttyre fölriadtak az
Álmos merengésből a fák,
S a meglepő, nem-várt örömtől
Megrezzen rajtok minden ág.

Még ott fönna nap is, a ki
10 Ködcsuklyájába bújt vala,
Gondolva, hogy a tavaszig már
Ugy sem leszen mit látnia,

Még fönna az égen a nap is
Kiváncsian pillant elé,
15 Hogy lássa ezt a madarat, melly
A bús csendet szétkergeté.

Keres, keres szemeivel,
Megnéz az erdőn minden fát,
De mind hiába, mind hiába,
20 Madárfélét sehol se' lát.

Jó nap barátom, ne keresd
A fákon e víg madarat,
Ott ballag a mi füttyösünk a
Gyaloguton a fák alatt.

25 Egy ágról-szakadt siheder,
Kit a balsors meghordoza,
Keblén kenyere, hátán háza
S szívében jó kedv tavasza.

Hogy megfüttyöl, hogy megfüttyöl,
30 Hogy harsog az erdő bele...
S ím fényes úri hintó nyargal
S szemben találkozik vele.

A fényes hintóban belül
Sötét ur ül nagy csendesen;
35 Ah, millyen napfogyatkozás van
E gazdag úr szemeiben!

Meglátja őt a siheder,
És sajnálkozva távozik...
Ti szegény gazdagok, kiken illy
40 Rongyházi is sajnálkozik!

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

696. MI A SZERELEM?

Süldő poéták, bikficek,
Ugyan ne csiripeljetek
A szerelemről! kérlek szépen
Az emberiség szent nevében,
5 Mellyet kőpadra vonni vétek,
Kérlek, hogy azt ti ne tegyétek.
Tudjátok: mellyik fán terem,
Millyen madár a szerelem?
A kotyvaszték, mit fejetek

- 10 Rosz bögréjében főztetek,
A sóhajtások galuskája
Pityergések levébe hányva,
Epedéssel megsáfrányozva
Vagy kakasdühhel megborozva,
- 15 Oh én szerelmes istenem,
Ez még korán sem szerelem!
Még várjatok, kis bikficek,
Kissé nagyobbbat nőjtek,
Hogy a szerelmet ismerjétek
- 20 És azt megénekelhessétek. —
Viselni hosszú éven át
A szívben a kétség nyilát,
Teremteni legmelegebb
Vérünkől szép reményeket,
- 25 Csak azért, hogy meghaljanak,
Hogy minden istenadta nap
Legyen egy-egy kedves halottunk,
Kit kínosan kell megsiratnunk;
A rágalomnak óriási
- 30 Kigyófarkával szembeszállni,
Eltűrni oly bántalmakat,
Mit megtorolni nem szabad,
Mert kedvesünk azé, ki bánt,
Aztán elvenni a leányt,
- 35 Eldobni érte szabadságunk,
Melly legimádottabb sajátunk,
S fölvenni a könnyű szabadság
Helyett az élet súlyos gondját,
Dolgozni napok s éjeken,
- 40 Hogy ételünk s ruhánk legyen;
S ha feleségünk tán szeszélyes,
Magunkat szabni szeszélyéhez,
Hogy már ha kell örömtelennek
Lenni egyik vagy más életnek,
- 45 Mienk legyen örömtelen...
Lássátok, ez a szerelem!

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

697. BÖLCSELKEDÉS ÉS BÖLCSESÉG

„Teremtve van-e a világ,
Vagy örök idők óta áll?
S fog-e örökké állani,
Vagy egykor semmiségbe száll?

5 Megírta évmiljók előtt
A sors, mi fog történni majd?
Vagy a történet gálya, mit
A véletlen fuvalma hajt?

Egy-e a lélek és a test?
10 Honnan jövénk, hová megyünk?
Elalszik-e a sírba', vagy
Uj lángra lobban életünk?"

Gunnyaszt a bölcs magánosan,
S ezen kérdések lengenek
15 Virasztó szemei előtt,
Miként rejtelmes szellemek.

Vizsgálja őket gondosan,
Vizsgálja fáradatlanúl,
Vizsgálja hosszú évekig,
20 S mi haszna benne? mit tanul?

E szellemeknek arcain
Csak egy vonást sem fejte meg,
Mídőn feléje a halál,
A végső szellem, közeleg.

25 S te balgatag világ, te az
Illy dőrét bölcsnek nevezéd,
Ki kincset kíván szerezni
S eltékozolja életét.

Elég hogy élsz! mi gondod rá:
30 Mi volt és mi következik?...
Legbölcsebb, sőt csak az a bölcs,
Ki soha sem bölcselkedik.

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

698. MEDDIG ALSZOL MÉG, HAZÁM?

Meddig alszol még, hazám?
A kakas rég felkelt,
Kukorékolása rég
Hirdeté a reggelt.

5 Meddig alszol még, hazám?
A nap is föllépett,
Beözönlő sugara
Nem boszantja képed?

Meddig alszol még, hazám?
10 A veréb is fenn van,
Telhetetlen bendejét
Tömi asztagodban.

Meddig alszol még, hazám?
A macska is fenn jár,
15 S tejes köcsögöd körül
Kotnyeleskedik már.

Meddig alszol még, hazám?
Kaszálód fűvére
Csaptak a bitang lovak,
20 S legelnek széltére.

Meddig alszol még, hazám?
Íme vincelléred

Műveli, nem szőlődet,
Hanem a pincédet.

25 Meddig alszol még, hazám?
Szántanak szomszédid,
S a magokéhoz oda
Szántják földed szélit.

Meddig alszol még, hazám?
30 Míg rád nem gyul a ház,
Mindig, míg a félrevert
Harang föl nem lármáz?

Meddig alszol még, hazám,
Szép Magyarországom?
35 Föl sem ébredsz már talán,
Csak a másvilágon!

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

699. TÍZ PÁR CSÓKOT EGY VÉGBÜL...

Tíz pár csókot egy végbül
A legédesebbjébül!
Rádást is,
Feleség,
5 Nekem ennyi
Nem elég.

Csak ugy virág, ha tarka,
Csak ugy asszony, ha barna.
Barna kis
10 Feleség!
Szíved, szemed,
Ajkad ég!

Ölelj, ölelj, angyalom,
Ha ölelsz, azt gondolom,
15 Hogy én még
Igy élve
Felröpülök
Az égbe.

Oltsuk el már a gyertyát,
20 Mert azt ingyen nem adják,
A gyertya
Derága,
Minek ég itt
Hiába?

Házasodjunk, hajahaj,
Házasélet kutyabaj,
Mindig szép,
Mindig a,
Reggel, délben,
30 Éjszaka!

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

700. A RAB

„Te éretted harcolék, szabadság,
S láncra verve lábam és karom...
Világosság, téged szomjazálak,
S mint vakandok, föld alatt lakom...

5 Mikor üt a megváltás órája,
Mikor üt a boldog óra már,
Mellyben újra szabad léget szívok
S újra rám sütsz, fényes napsugár?”

Lenn az élők nagy koporsájában,
10 A börtönben, így sohajt a rab,

S már, az isten tudná, hányadikszor,
Hiszen olyan régi, régi rab!

Vagy tán még csak egy pár kurta napja,
Hogy a sírnak testvérébe bujt?
15 Nagy művész a fogság szenvedése,
Minden órát századokra nyujt.

Nem napok, nem! évek folytak el már,
A mióta ide vettetett,
Hosszu kínos évek, mik fölvésték
20 Homlokára sötét nevöket.

És fejét már régen a szegény rab
Bilincsel zúzta volna szét,
De egyetlen társa, a reménység,
Megragadta fölemelt kezét...

25 A reménység, hogy ő még szabad lesz!
Múljék itt bár élte nek fele,
Hátralévő megmaradt felét az
Édes szabadságban tölti le.

És ezért várt, és ezért nem zúzta
30 Bilincsel szerteszét fejét,
Várva várt s a lomha évek száma
Feje fölött meggyülekezék.

S jött a végén e hollóseregnek,
Végre jött egy szép fehér galamb,
35 Jött a drága hírnek meghozója,
Hogy utószor van ma ott alant.

Nyílik, nyílik ím a börtönajtó...
Leveszik kezéről a vasat...
Fölsikolt és összerogy... örökre...
40 Örömeben szíve meghasadt.

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

701. A HOLD ELEGIÁJA

- Mért vagyok én a hold? isten, mit vétettem,
Hogy a legnyomorúbb lényé tettel engem?
Inkább volnék a föld utósó szolgája,
Mint az égen az éj ragyogó királya,
Inkább járnék ott lenn koldús bocskorában,
Mint itt járok ezüst sarkantyús csizmában,
Inkább színám lenn a csapszékek borszagát,
Mint itt fönn a csillagvirágok illatát.
Oh mellyik jó lélek ne szánná sorsomat?
- 10 Minden kutya, minden poéta megugat!
S ezek a tollragó, versgyártó pimaszok,
Kiknek nem a szive, csak a füle mozog,
Azt hiszik, hogy velök én egy követ fújok,
Rokonérzelemből hogy velök busúlok.
- 15 Sápadt vagyok, de nem ám a fájdalomtól,
Hanem a méregtől, a melly torkomon dul,
Hogy ekkép komáznak én velem e fickók,
Míntha együtt vernénk a csürhére disznót.
Néha-néha jön egy az igazijából,
- 20 Egy kipattant szikra isten homlokából,
Egy valódi költő, s dala hallatára
Keblemet megtölti a gyönyörnek árja;
Csak hogy, csak hogy a mig jön egy ilyen dalnok,
Addig hány keserves nyávogást nem hallok!
Effféle mákvirág minden bokorban nő,
Nincs ezekre soha, nincs sovány esztendő.
Minden este félve kezdem útazásom:
Hol akad meg fülem olyan nyikorgáson?
Ahol ni, ott is egy! hogyan terpeszkedik,
- 30 Hogy meghányja-veti parasztlócs kezeit,
Míntha el akarná messze hajítani,
Talán mert markába nincs mit szorítani,
S úgy megsohajtoz, mint a kárvallott cigány,
Az erek is csak úgy dagadnak a nyakán.
- 35 S mit össze nem beszél! s váltig engem kérdez,
S kér, hogy tekintsek be a szeretőjéhez.

Jól van, betekintek. Hát, öcsém, a Jutka
Épen most buvik be a kemencelyukba,
Sült kolompéért szed ki, pofázza befelé,
40 Megégette száját, mert hirtelen nyelé.
Jaj be gyönyörűen rántja félre arcát!
Ez a bájos orca épen méltó hozzád. —
Megmondtam, a minek nem tudása gyötrött,
Most menj a pokolba, vigyen el az ördög!

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

702. A KOLDÚS SÍRJA

Mint vadállat, melly halálát sejt,
A vén koldús puszták közepébe
Bujdosott, és élte maradékát
Ott a puszták közepén tevé le.

Holttestéhez a szegény legények
Elvetődtek, néki gödröt ástak,
Felköték botjára tarisznyáját,
S így tűzék le a botot fejfának.

Ott a fa s bokor nélküli rónán
10 Áll a kis domb egyszerű jelével,
S te természet, elhagyottak gyáma,
Vadvirágok s fűvekkel földéd el.

Illyen a sors! egykor, életében
Szennyes rongyok lengedeztek rajta,
15 S íme sírját napkeletnek minden
Szőnyegénél szebb szőnyeg takarja.

De az mindegy; ő rá nézve a fő,
Hogy elérte végre nyugodalmát...
Ki gondolná? milly zajos, mi vészes
20 Volt a pálya, mellyen ő futott át.

Oh ez a kéz, a melly vénségében
Ezt a száraz görcsös ágat fogta,
Ifjusága teljes erejében
Harcok fényes kardját villogtatta.

Ott forgott ő a csaták tüzeiben,
Ott adá véréből áldozatját
Az uraknak birtoka s jogáért,
Kik őt később éhenhalni hagyták.

Csak hogy elhalt! most feledve minden,
30 Nyomorúság és a harci lárma.
Csendes néma a világ körülé,
Zavaratlan földalatti álma.

Néha száll csak egy-egy kis madárka
Fejfájára s ábrándos dalt zeng ott...
35 Mít dalolhat a madárka fejfán,
Olyan fejfán, a melly koldúsbót volt?

Koltó, 1847. [okt. 20. előtt]

703. EZ MÁR AZTÁN AZ ÉLET!

Ez már aztán az élet!
Az egész éven át
Föl és alá kószálom
A két magyar hazát.

Vándorlok Magyarország
Dicső térségein
S testvére, a szép Erdély
Regényes bércsein.

Rónákról nézek távol
10 Hegyek tetőire,

És hegytetőkről nézek
Távol rónákra le.

Füvetlen fátlan puszta
S vad erdős rengeteg
15 Szép panorámaképen
Előttem ellebeg.

Ott városok harangja,
Itt mezei kolomp,
Amaz drámákat és ez
20 Tündérregéket mond.

Itt egy sötét nagy kastély
Taszít magátul el,
Ott egy fejér kis kunyhó
Barátként üdvezel.

25 Előre, csak előre,
Nagy messze még a cél;
Tovább, tovább mindegyre,
Gyorsan miként a szél.

Mi kéj, így kóborolni
30 Hegyen és völgyön túl,
Mi kéj! mint dagad keblem!
S erszényem mint lapúl!

Dés, 1847. [okt. 20.]

704. EL INNÉT, EL E VÁROSBÓL...

El innét, el e városból,
Fogjatok be hamarjába,
Hadd rohanjak, hadd röpjöljek
Más vidékre, más országba!

5 Mint kívánczozám e helyre,
Lelkemet mint vont a vágy!
S ugyanez az érzelem most
Von tovább, maradni nem hágy.

Nevezetes ez a város.

10 Tekintetem szerteséjjel
Mint az üstökös kalandoz
S nem telik be nézésével.

Összevissza tarkabarkán
Állnak új és régi házak,

15 Mintha képviselve volna
Itten minden eltűnt század.

S történetkönyv ez a város,
A történetek nagy könyve,
Minden utca és minden kő

20 Nagy dolgokról beszél benne.

S a magyar szó árad itten
Mindenütt, a merre járok,
Édes hangok, kedves hangok,
Illatoznak, mint virágok.

25 S még is mindezek dacára
El innét, sőt ép' ezért el,
Hogy a megszokás utol ne
Érjen prózai kezével,

S szemeimről azt a fényes

30 Rózsafátyolt le ne tépje,
Mellyen át e várost nézem,
Elmerülve tündérkéjbe.

Igy maradj meg, szép Kolosvár,
Igy maradj te emlékimben,

- 35 Illy kedvesen, illy dicsően...
El tehát, el gyorsan innen!

Kolozsvár, 1847. [okt. 22—23.]

705. DICSÉRSZ, KEDVES...

- Dicsérsz, kedves, hogy olyan jó vagyok!
És meglehet, hogy az vagyok valóban,
De ne köszönd ezt én nekem... szived
Annak forrása, bennem a mi jó van.
5 Avvagy talán a földnek érdeme,
Hogy úgy terem gyümölcsöt és virágot?
Teremne-e csak egy fűszálat is,
Ha nem sütnének rá a napsugárok?

Nagyvárad, 1847. [okt. 24.]

706. NÉZEK, NÉZEK KIFELE...

- Nézek, nézek kifelé az
Ablakon,
Ott merengnek szemeim a
Silbakon.
5 Jár a faköpönyeg mellett
Föl s alá,
Méltósággal, mint valami
Kiskirály.

Sétafikáltam így én is
10 Valaha,
Merthogy voltam, voltam én is
Katona,
Fekete-sárgára
Fák előtt

15 Villogtattam a hatalmas
Gyíklesőt.

Izzadtam a dicső borju-
Bőr alatt,
Bájos bakancs ékesíté

20 Lábamat,
Szájam szörnyü halberdókat
Kiabált,
És sópörtem a kaszárnya
Udvarát.

25 Hősi pálya, hősi pálya,
Gyöngy élet,
Szégyen rám, hogy számot veték
Te véled,
Hogy letettem cserkoszorúd
30 Fejemről,
Elhajíték puskát, seprőt
Kezemből.

Hejh de meg is vert az isten
Engemet,

35 Hogy elhagytam a vitézi
Életet,
Poéta lett belőlem, csak
Poéta...
Ott talán már káplár volnék

40 Azóta!

Nagyvárad, 1847. [okt. 24.]

707. ARANY JÁNOSNÁL

Csendes magányból a mézeshetek után
Ujra belépek a nagy világ zajába,
Hol annyi sáros láb gonoszul vagy bután
Kedélyemnek fejr köntösére hága.

5 Mielőtt ott lennék a nagy kőhalomban,
A fővárosban, hol oly hűsen fuj a szél,
Egyet pihenek még kicsiny hajlékodban,
Leülök, barátom, meleg tűzhelyednél.

Üdvezlégymásodszer!... a tavasz tarkállott,
10 A midőn először látogattalak meg,
Most bús egyformaság fődí a világot,
Bús egyformasága a mogorva ősznek;
De e ború, ámbár eddig egyetérzék
A természettel, most nem sérti kedvemet,
15 Hísz magammal hordom a tavasz egy részét,
És a legszebbik részt, kis feleségemet.

Ime feleségem... hejh be szép az élet,
Mikor az ember így másod magával van,
Akármint húhognak, akármint itélnek
20 A magányos baglyok, szomorú odvokban.
Leestem ugyan a szabadság szárnyáról,
Be vagyok kerítve egy kis karikába,
De mért kívánkoznám ki e karikából,
Midőn minden gyönyör ide van bezárva?

25 Én azonban vizet hordok a Dunába
Beszélvén illetén dolgokat te néked;
Föl van írva szinte sorsod csillagába
Ragyogó betűkkel: boldog házaseset...
Itt hitvesed, amott két virgonc gyermeked!
30 Gyűljünk össze s űljünk itt körbe mindnyájan,
S tartsunk olyan vidám beszélgetéseket,
Hogy hallgatni még az idő is megálljon;

Igy csaljuk meg ezt a vén hajdút, ki engem
Hejh maholnap megint a dologra kerget...
35 Egykor a hírvágyat hátamra ültettem,
S most le nem hanyhatom a már megúnt nyeretet.
Nem a hír, nem a hír többé, mi ösztönöz,
Hogy munkába öljek napot és éjszakát!

Mint napszámos nyúlok írószközömhöz,
40 A ki a sátánnak elalkudta magát.

Tudom, a feledés, mint az éhes kánya
A megölt madárral, elröpül nevemmel,
Tudom, hogy siket a magyarok hazája,
S még is énekelek, mert énekelnem kell.
45 El fogják feledni nevem s bár felednék
Hamar! úgy szeretném túlélni híremet;
Akkor aztán ismét a magamé lennék,
Rózsáim volnának a borostyán helyett.

Azt kívánnám, hogy itt éljek én s hitvesem
50 Veletek, barátom, nem-zavart magányban,
Míg nem emlékezném már saját magam sem
Arra, hogy divatban voltam hajdanában.
Akkor a dicsőség hozzád el-eljövén
Egyszer itt találna s tán reám ismervén
55 Mint régi barátját üdvözölne, de én
Felelnék: nem tudom, kihez van szerencsém?...

Eh, balgatag beszéd! alig ejtettem ki,
Nevetek, magamat kinevetem érte;
Az isten a magányt nem nekem teremti,
60 Oda való vagyok én a csatatérre.
Dobják le testemmel együtt majd nevemet
A sírba, de addig ne bántsa senki sem,
Véglegelhetemig nem hagyom a helyet,
Ott esem el bármilly sárosan, véresen!

Szalonta, 1847. [okt. 25—31.]

708. SZÉP NAPKELETNEK...

Szép napkeletnek
Viránya lelke,
Örök tavasznap mosolyog le rá;

Mit csak a földre
5 Ejtett az isten,
Megterem rajta minden szép virág.

Csak egy hiányzott,
A hit virága,
A sírontúli életnek hite,
10 S ez is kikelt már,
Ez is virít már,
És ezt szerelmed ülteté ide.

Miről a büszke,
Az elbizott ész
15 Egy hangot sem bírt mondani nekem:
Megmagyarázta,
S mi könnyedén, azt
Édes szerelmed, kedves hitvesem!

Nem sötét a sír:
20 Szemünk vakúl el,
Ha rá tekintünk, fényességitől,
Melly oly szokatlan
Varázsözönnel
A más világból arcainkra dől.

Nem az enyészet
Rideg tanyája
A koporsó; de vidám sajka ez,
A melly velünk e
Szép életből egy
30 Még szebb élet partjára átevez.

Csak azt az egyet
Szeretném tudni:
Hol, merre terjed ez a más világ?
És milly alakban
35 Jutunk majd innen
Ez ismeretlen más világba át?

Mint ágrul ágra
A csalogánypár,
CsillagruI csillagra szállunk, te s én?
40 Vagy mint két hatyu
Ringunk szelíden
Az örökkévalóság tengerén?

Pest, 1847. [nov. 4. után]

709. OH NE BÁNTSD A KÖLTŐT...

(Moore után angolból.)

Oh ne bántsd a költőt, ha magányba fut, hol
Fekszik a gyönyör, a hírrel nem törődve;
Nagyra született ő, s lelke lángolási
Szentebbek volnának boldogabb időkbe'.
5 A húr, melly most lantján tágan lankad, tudna
Harci dárda ellen íjt feszíteni,
És ajkán, a melly most vágyakat lehel csak,
Honfiszívek árja ömledezne ki.

De jaj hazájának! elmult büszkesége,
10 S melly volt hajthatatlan, megtört szelleme;
Romján csak titokban sóhajt népe, mert őt
Árulás szeretni s halál védnie.
Csak az árulónak van becse, csak annak,
A ki szégyenlője ősei nevének;
15 Az a fáklya vezet méltóságához, a melly
A hazát-hamvasztó máglyán gyujtaték meg.

Hát ne bántsd a költőt, ha, mit nem gyógyíthat,
Kéjek közt akarja elfelejteni;
Oh csak egy reményt adj, csak egy fény ragyogjon
20 Honja éjén, s meglátd, mint fog érzeni!
És azonnal szíve minden szenvedélyt, mit
Táplált, s mindent, a mi kedves, messze hajt,

S a babér, melly fejét hasztalan övedzi:
Mint Harmodiusnak, kardját földi majd.

- 25 De bár dicsőséged eltűnt s a remény is,
Neved, drága Erin, élni fog dalába',
Még az órában is, mellyben legvidámabb,
Emlékezni fog rád s sorsod vizsályára.
Panaszod meghallj' az idegen, rónáin,
30 Tengeren túl küldi a lant sóhajod,
Maga zsarnokod is, míg láncod szorítja,
Rabja dalán megáll majd és sírni fog.

Pest, 1847. [nov. 4. és dec. 10. között]

710. ÓSZI ÉJ

Látod, látod... vagy hiszen mit látnál?
Késő éj van, s ez még nem elég:
Éj a földön és felhők az éjen;
Kétszeres gyászt vett föl a vidék.

- 5 És a szél, ez a hazátlan szellem,
Kit be nem fogad se' ég se' föld,
Ég és föld közt elkárhozva bujdos...
Hallod, hallod, hogy nyög, hogy süvölt.

- Könnyü nekünk, feleségem, könnyü,
10 Pamlagon te és karszékben én
Idebenn a kényelmes szobában
A meleg kemence közelén.

- Oh de vannak, kik most kinn bolyongnak
A viharban szabad ég alatt,
15 Fürteiket megcibálja a szél,
A midőn mellettök elszalad.

Ablakokból itt-ott olly hivólag
Kandikál ki egy-egy mécsvilág,
De ők tovább mennek... csavargónak
20 Ki nyitná ki háza ajtaját?

Hejh pedig ki tudja, hogy mi volt az
Illyen, vagy mi lesz belőle még?
Hogy tovább ne menjünk: egykor én is,
Én is illy földönfutó valék.

25 Míg kifáradt, gyöngült lábaimmal
Gázolám az országúti sárt:
Lelkem addig csüggedetlen szárnyán
Magasan fönn az egekben járt.

Igy ballagtam, ábrándozva: egykor
30 A hazának milly kincset hagyok.
S a ki láta, mit gondolt felőlem?
Azt hívé tán, hogy tolvaj vagyok.

Pest, 1847. [nov. 4. után]

711. BÍRÓ, BÍRÓ, HÍVATALOD...

Bíró, bíró, hivatalod
Nem játék, nem tréfadolog,
Jól meggondold, jól meggondold,
Ha a „halál” szót kimondod.

5 Hallga, hallga, nyílik szája...
Szól... kimondja: „halál rája!”
Elindulnak az ifjúér’,
Pallost köszörül a hóhér.

Nap az égre emelkedik,
10 Ifju feje földre esik,

Nyaka vére fölfelé fut...
Milyen szép piros szökőkút!

Holdvilágos sárga éjféli,
Sírjából az ifju fölkél,
15 Halomtalan sírgödréből,
Az akasztófa tövéből.

Fejét veszi jobb kezébe,
Kapaszkodván üstökébe,
Ugy ballag a városba bé,
20 Birájának háza felé.

„Ártatlanul ölettél meg!”
A biró illy szókra ébred,
És fölpattan az ajtaja,
Véres fej röpül be rajta.

25 És ezután minden éjjel
A birót e hang költé fel,
Jött az ifju éjfelenként,
És bedobta véres fejét.

Pest, 1847. [nov. 4. után]

712. RÓZSABOKOR A DOMBOLDALON...

Rózsabokor a domboldalon,
Borúl a vállamra, angyalom,
Súgjad a fülembé, hogy szeretsz,
Hejh, milyen jól esik nekem ez!

Lenn a Dunában a nap képe,
Reszket a folyó örömébe',
Ringatja a napot csendesen,
Épen mint én téged, kedvesem.

Mit nem fognak rám a gonoszok,
10 Hogy én istentagadó vagyok!
Pedig mostan is imádkozom...
Szíved dobogását hallgatom.

Pest, 1847. [nov. 4. után]

713. A TÁBLABIRÓ

Előljáróbeszéd

Ah siralmas idő! oh elfajult világ!
Boldog mostan a vak, s jaj annak, a ki lát,
Hajh százszor jaj annak, mert csak azt láthatja,
Hogy küszöbön van már az ítélet napja.

5 A földön minden fölfordult fenekestül
Lábra kap a gonosz és a jó elrestül,
Bizony pedig csoda, mert nem nő a hája,
Sőt olly sovány lett, hogy csörög a bordája.

Életem sok drága éjét virasztám át,
10 Az elmékedésnek égetvén lámpáját:
Mi lehet az oka, hogy a világ pusztul,
Hogy hátunkra nyeretget kaptunk a gonosztul?

És egy éjszakának a dereka felé,
Midőn lelkem már az álom borát nyelé,
15 Feltűnt előttem a rettentő kísértet,
Mellytől e világra jön a vég-ítélet.

Nem síri kísértet fejér lepedőben
Volt ez, melly lakozik kinn a temetőben;
Franciaország az ő laka, nem kripta,
20 A neve pediglen: jacobinus-sipka.

Oh e sipka ördögkezektől van varrva,
Ez a piros sipka a bőségnek szarva,
A mellyből minden rossz csakúgy dül szerteszét,
Hogy a jó lelkeknek elveheti eszét.

25 „Újítás” a jelszó a sátán zászlaján,
S még a dögvésznél is harapósabb talán;
Annyira vagyunk már, hogy ama régi jó
„Előljáróbeszéd” mostan csak „előszó”.

De mit nekünk a nyelv, mit az irodalom!
30 Ez csak haszontalan cifra az asztalon;
Nagyobb az, hogy recseg az asztal lába is,
Bebujt az ördög a politikába is.

S hah szentségtörése a szentségtörésnek!
A táblabírák is oda esküvének,
35 Od’ ahhoz az isten nélkül való néphez,
A melly újítást, melly haladást visz véghez.

Igen, már a táblabírák közt is vannak,
A kik parókájok porának rohannak,
Kik parókájokról a szent port lerázzák,
40 Mellyel a századok őket koronázzák.

Ah siralmas idő! oh elfajult világ!...
De hála istennek, maradt még legalább,
Maradt egy-kettő a táblabírák között,
Kikhez, te rossz szellem, nincsen semmi közöd.

45 A dicső férfiak! fölirom nevöket,
Kalapomba vetem, s aztán a mellyiket
A szerencse éri, a melly’ket kikapom,
Halhatatlanítani fogja harsány dalom... — —

Felső-Kis-Kálnai és Szent-Demeteri
50 Fegyveres Tamás... hah, épen jól jöve ki!

Ő méltó dalomra! testi-lelki képe
Bátran oda illik Árpád idejébe.

I^só §.

Régi példabeszéd: „nehéz minden kezdet,”
De én csak most kezdem tapasztalni eztet;
55 A midőn kezdeni kellene dalomat,
Tollnak rágásában gyakorlom magamat.

Kitaláltam végre!... hősöm vezetem be,
De hogy is nem jutott ez mingyárt eszembe?
Bevezetem hősöm... kérem az urakat,
60 Emeljék meg, a mint illik, kalapjokat.

Először is pedig leírva mi lenne,
Hogyha nem az, a mi legfontosabb benne?
Szerencse, hogy írom , és hogy nem rajzolom,
Erre nagyon kicsiny volna papirosom.

65 Fegyveres Tamás úr legfontosabb része
Az, melly arra van, hogy az ételt eméssze.
Ki látta a Gellérthegyet életébe’?
Ama hegy e hasnak miniatüre-képe.

Tiszteletgerjesztő, méltóságteljes has!
70 Csak azt ne adja az ég, hogy megapadhass,
Hova lenne akkor ama nagy tekintély,
Mellyet gazdádnak olly fényesen szereztél?

Ritka szép látvány, ha a megyeházánál
Fegyveres Tamás úr szónokolni föláll,
75 Első tempója, hogy hasát üggyel-bajjal
Föltálalja... csak ugy recseg a zöld asztal.

Különben arányos testalkata vagyon,
Mert hasához feje hozzá illik nagyon.

Egyik a másiknál nem rútabb s nem kisebb,
80 Csak az a különbség, hogy a fej üresebb.

S ezt a physicából könnyű magyarázni:
A teher mindenkor alá szokott szállni,
S innen van — a mit sok hinni vonakodik —
Hogy táblabíró úr m é l y e n gondolkodik.

85 Arca kellemdús arc, bár az orra kurta...
Tán mert az alkotmány árkát annyit túrta;
Hát ne is fitymáljuk ezt az orrot, melyet
Invalidussá illy nagy és szent dolog tett.

Valami rejtélyes van vonásaiban,
90 Nem tudhatni: mihez hasonlít legjobban?
Némelleyek azt tartják, hogy bivalybikához,
Mások, hogy hasonlít tengeri-kutyához.

Nincsen az igazság sem egy sem más részen!
Én a természettant keresztülfürkészttem
95 Csupán csak e miatt s a legnagyobb gonddal,
S úgy találtam, hogy ő valóságos cethal.

Táblabíró úr hű gyermeke a földnek,
Lelke teste rajta hűséggel ragad meg,
Egy van benne, mit az ég magához húza,
100 Ez egy: kackiásan kipödrött bajusza.

S ezzel kész az arckép. Érzem, tökéletlen;
De van egy vigaszom ebb' a tekintetben:
Mit ecsetem roszul festett vagy felede,
Pótolja olvasóm kegyes képzelete.

105 Külsőképen immár táblabíró urat
Ismernők, most már csak a belseje marad,
S ez még nagyobb munka, ezt egy lélekzettel
Ugy kutya futtában nem végezhetni el.

Lelkiismeretem fölvigyázó léssen,
110 Hogy dolgom valahogy el ne hevenyésszem,
S hogy ne legyek csalfa, hazug farizéus,
De igazat szóljak... segíts, uram Jézus!

II^{dik} §.

Betyárok nélkül nem szűkölködik hazánk,
De a legszilajabb betyár a mi Tiszánk,
115 Rakoncátlan legény, nincsen semmi módja,
Merre kedve tartja, arra van az útja.

Fél óra a medre Felső-Kis-Kálnótul,
De ha eszébe jut, neki-neki lódul,
És a szegény falun olyanokat ölel,
120 Hogy a dereka is csak ugy ropog bele.

Ugy kell neked, hazám! mért nem tanítottad,
Iskolába mért nem járattad folyódat?
De hogyan járatnál folyót iskolába,
Mikor ez alig van fiaid számára?

125 S attól tartok, hazám, hogy majd fiaiddal
Azon módon jársz, mint Tisza folyamoddal;
Mint ez környékének, ugy esnek ők neked,
S ezt tőlök még csak rossz neven sem veheted. —

Tisza mellett Kálnó; azért jövünk rája,
130 Mert Fegyveres Tamás residentiája.
Genialis egy kis falu... amennyiben
Rajta a jó rendnek híre sincsen jelen.

Ugy állnak a házak, olly egyenes sorba',
Valamint a mezőn a legelő csorda,
135 Egyik nyugatra néz, a másik keletre,
Harmadik, negyedik, isten tudja, merre.

A paraszt kunyhók a tehenek és borjak,
Köztök, mint ökrök, a közbirtokos urak...
Azaz csak házaik, engedelmet kérek,
140 Megbotlott a nyelvem; akarva nem sértek.

Se szere se száma Kálnón az uraknak,
Itt a faluvégen Latóczyék laknak,
Töszomszédságokban az öreg Gödördi,
Tovább Badallóék s a többi, s a többi.

145 Fegyveres Tamás úr háza a más végen
A tiszteletes-lak s templom közelében,
Homlokára írva: 1603...
Utána illenék: az ujítást várom.

Csak hogy persze szörnyen hasztalanul várja,
150 Mert Tamás úr ennek rettentő barátja,
Semhogy újítólag kezeit tenné rá,
Inkább tüstön-töbül azokat kívágná.

„Szentségtelen kezek soha se bántsanak,
Ti az idők által szentesített falak!”
155 Szól táblabíró úr lelkesedésébe’,
Ha javítást súg a rossz szellem fülébe.

„S miért javítanám? azért, hogy repedez,
Hogy ingó félben van? semmit sem teszen ez!
Hiszem azt az egyet, hiszem én azt szentül,
160 Ha apámra nem dült, unokámra sem dül.”

Négyszögű épület, majd egy hossza, széle,
Van elől középütt holmi tornác féle;
Itt szuszog a háznak érdemes gazdája,
Ha a délutáni álom borul rája.

165 A tornác teteje torony, s óra rajta,
Melly az időt három oldalra mutatja:

Éjszak- kelet- s délre; csak nyugat felé nem...
Rövid kis történet, tehát elbeszélem.

Az én táblabíróm és Latóczy Endre
170 Régi ellenségek, pörlekednek egyre,
S a boszút, ha kezök ügyére eshetik,
Egymás ellen teljes szívből elkövetik.

Latóczy Endrének nyugatra a háza,
S hogy ez az időnek járását ne lássa,
175 Tamás úr, követvén örökös boszúját,
Kivette nyugati óramutatóját. —

Jobbra a cselédház, az istállók balra,
Középütt egy almafa a nagy udvarba',
Árva fa! ha egyszer gyümölcs téved rája,
180 Három következő esztendő megbánja. —

Ha belépsz a házba, szent borzalom száll rád:
Meglátod az ó kort, hogyha még nem látád,
Régi karosszékek, régi almárjomok,
Az egyik roskadoz, a másik tántorog.

185 A vén bútoroknak talán a legvéne
Borbála kisasszony, Tamás úrnak nénje,
De van köztök új is, egy kis gyémánt láda:
A szép kis Piroska, Tamás úr leánya.

Az ebédlő terem egyszersmind képcsarnok,
190 Ott lóg fölakasztva a sok híres bajnok,
A kik a Fegyveres családból erednek,
Kiket a törökök annyiszor kergettek.

S immáron ismervén a háznak mivoltát,
Kívül is belül is annak állapotját,
195 Nehezen hiszem, hogy ideje ne lenne
Elkezdeni végre, mi történik benne?

III^{dik} §.

Kukorít a kakas hajnal hasadtára.
Ki teremne talpon, hogyha nem Borbála?
Borbála kisasszony, gazdaság tengelye,
200 Tövel-heggyel állna minden ő nélküle.

Talán a mióta század ez a század,
Nem érte Borbálát még az a gyalázat,
Hogy a kamrában ne sürgött-forgott volna,
Midőn piros orrát a hajnal föltolta.

205 Istentelen nyelvek azt regélik ugyan:
A pálinkás-üveg a kamarába' van,
S ez az, a mi őt olly jókor odavonja,
Korán sem a háznak, gazdaságnak gondja.

De mi nem hallgatunk minden szíre-szóra,
210 Rágalom malmára, pletyka-darálóra;
Üssön le a mennykő a feje búbjára,
Ki előtt még hölgyek jó neve sem drága. —

Tehátlan tehát a kakasság kukorít,
Borbála kisasszony a kamrában virít,
215 A konyha számára ad ki főzeléket,
S ex tempore pofon vágja a cselédet.

Ugy kell neked, úgy kell, te kotnyeles Sára!
Nem volt elég, nézned az aszalt szilvára,
Bele is markoltál, de Borbála lesett,
220 Rajta is kapott... most dugd el a poflevest.

Fegyveres Tamás úr azonban még alszik,
Még pedig úgy, hogy a szomszédba is hallik;
Gyermekek hallják a hortyogást az utcán,
S azt hiszik: trombita... katonák jönnek tán.

225 De most megrázkodik, torka muzsikája
Elfúl, mintha kötél hurkolódnék rája,
Szemöldöki, mint két ellenséges medve,
Egymásnak rohannak, s megállnak meredve;

Fején a haj ezer zsindeyszöggé válik,
230 Kiegyenesül mind az utósó szálig,
Redő-árkak nyílnak homloka rónáján,
S képe tetemesül, orcáit fölfújván.

Hirtelen fölébred és az ágyán fölül,
Harag és iszonyat lángol szemeibül:
235 „Borzadalmas álom!” szuszogja, lihegi,
„Arcomat a hideg veríték verte ki.

Irnom kellett volna... írni erőtettek...
Lelkem most is dühöng, lelkem most is retteg.
Hah, ki föltaládtad az írást, gazember,
240 Hánykolódjék veled koporsód, mint tenger.

Alva sem hagy békét az átkozott írás!
Istennek hála, hogy csak álom volt s nem más.”
Nem más? szegény ember! gondold meg csak jobban,
Hajh, írnod kell még ma, írnod kell valóban.

245 Eszébe is jutott nem igen sokára,
Nyilalt az oldala, borsózott a háta,
Káprázott a szeme, izzadt az üstöke,
Kiszáradt gégeje, viszketett a feje.

Eszébe jutott, hogy van egy édes fia,
250 A kinek levelet kell még ma írnia,
S a dolog sürgetős, nincs mód halogatni,
Azért is fölfelé kezdett tápázkodni.

Fölkelt, felöltözött, bebujt ruhájába,
Mintha egy nagy bőgőt dugnának tokjába,

255 Meg is reggelizett, két font húst bevága...
Éh-gyomorra csak nem kaphat illy munkába.

Az almáriomnak tetejéről pedig
A toll s kalamáris előkerítettik,
Kiszáradt belőle a tenta fenekig,
260 Annakokáért is borral föleresztik.

Most már teljességgel nincsen egyéb hátra,
Csak hogy Fegyveres úr álljon ki a gátra,
Irja meg levelét... de mi hagyjuk őt itt!
Keresztyéntelenség nézni, mint vesződik.

265 Láttuk a vén tölgyet, nézzük meg lombját is,
Illendő megnéznünk a kis Piroskát is;
Hol találjuk őt fel karcsu derekával,
Mosolygó szemével, pajkos mosolyával?

Ne is menjünk tovább, csak a kert aljáig,
270 A kertnek legalsó sötét lugosáig,
Hiába keressük, ha ott meg nem lelnők,
Reggelenként a nap ottan üdvezli őt.

Ime, nem megmondtam? a lugas mélyében
Úl, mint a csalogány ül rejtett fészkeben.
275 Mért rejtezik így el a világtól mindig,
S riad föl, ha szellők a lugost legyintik?

Megmondom, hogy miért?... aztán borzadjatok,
Mert iszonyúságos az, a mit hallotok!
Olly fiatal leány, olyan szép rózsaszál,
280 S máris és mégis az ördöggel cimborál.

Ördöggel cimborál! apja is bevallja,
Gátolná is, hanem hiába gátolja;
Lel módot, hogy a jó öreget rászedje...
Áldoz a gonosznak... könyvet olvas egyre.

285 Itt, és leginkább a napnak kezdetével,
Itt táplálkozik ő a pokol főztével;
Keze, zsebe most is könyvekkel van teli...
A kárhozat magvát millyen mohón nyeli!

Olvas, olvas, olvas, szeme fényes ablak,
290 Mellyet egy égő ház lángi ragyogtatnak,
Ez már a pokolnak rá lövelő lángja.
Sajnálatra méltó szegény kis leányka.

Azonban kinn a kert mögött ostor pattan,
(Tiszai rév felől jön el az út ottan,)
295 Ostorpattogásra, kocsi zörgésére
Fölugrott Piroska s a palánkhöz tére.

Bántotta őt a zaj, bántotta fölötte,
Melly ábrándjaiból őt felijesztette,
De a kíváncsiság szinte fölkelte benne,
300 Megnézni, hogy ki jön? ha ismerős jönne?

Több jött, mint ismerős; bátyja jött meg, bátyja,
Kitörő örömmel nevét elkiáltja:
„Dezső Dezső lelkem!” s kinyitá a kertet,
S a kis ajtón által az hugánál termett.

305 „Hogy vagy, édes húgom?” kérdezé a bátya,
„Egyre vig? szívedet a bú most se' bántja?
Arcod most is piros, szemed most is élénk,
Mint midőn bucsúszót és csókot cserélénk.”

„Oh,” felelt a lányka, „nekem semmi bajom!
310 Mindennapos vendég ugyan az unalom,
De ez az öreg úr épen ugy utálja
A könnyvet, mint apánk... fut, mihelyt meglátja.

Igaz, a könyvekkel csak titkon mulatok,
De a tiltott gyümölcs a legjobb, tudhatod.

315 Millyen gyönyör, hogyha fölnyitom könyvemet!
Míntha nyilni látnám fölöttem az eget.

Abból olvasom a világ tarkaságát,
S feledem falunknak bús egyformaságát,
S a hová magamnak elmenni nem szabad,
320 Legalább elküldöm oda vágyaimat.

Igy élek, de te, jó bátya, te hogyan vagy?
Szerelmed s bánatod még most is olyan nagy?
Illyen váratlanul haza mi vezetett?
Szarka sem jelenté megérkezésedet.”

325 „Mi vezetett haza? az a mi elhajtott,”
Válaszola Dezső s kínosan sohajtott,
„Tudod, gyermek vagyok, dajkám a szerelem,
A hogy neki tetszik, megyen és jön velem.

Néha elővettem férfiúságomat,
330 Hogy kiszabadítsam öléből magamat,
Akkor ő lett gyermek, zokogott előttem,
S újra elgyöngülék, s karjaiba dőltem.

De nem küzdök többé. Merre kedve tartja,
Vigyen... s először is vezetni fog karja
335 Az elhatározás erős sziklájához...
Azonban jer, hugom, menjünk most apánkhoz.”

IV. §.

Táblabíró úr az ég segedelmével
Óriási dolgát ép akkor végzé el,
A midőn az ajtón kopogtattak vala,
340 S kopogás után belépett Dezső fia.

„Ejnye, akasztani való rossz portéka,
Napjaim gyilkosa, életem hóhéra!”

Illyen barátságos szavak hangozának
Nyájas üdvezletül ajkán az apának.

345 Dezső pedig örömkönnyekre nem fakadt,
Hallván ez édesen üdvezlő szavakat;
Bátor volt kérdeni, folyvást hűledezve:
E szép fogadtatást hogyan érdemelte?

„Hogyan érdemelted!” kiálta föl apja,
350 S kezéből a tollat dühösen eldobja,
„Nem tudott az ördög elébb haza hozni
Csak egy pár órával, vagy ott tartóztatni?

Itt van, kész a levél, nincs egy betű híja,
És az ember ezt mind, mind hiába írja!
355 Kínos fáradságom nagy potyára történt;
Szabott fejemre a sors illy kemény törvényt.

Hogyha nem nem sajnálnám az úti költséget,
Ebb' a nyomba' visszakergetnélek téged,
Olvasnád levelem ott Pest városába',
360 Nem írtam legyen azt illy szörnyen hiába.

Azt írtam: jőj haza; henyéltél eleget,
Illő, hogy ezentúl szolgálj a nemzetet.
Itt a tisztújítás, egy becses virágot
Terem neked e kert: szolgabírótságot.”

365 Nem felelt egyebet erre Dezső, csak azt,
Hogy ő ezen kertből virágot nem szakaszt,
S a nemzetre nézve azt jegyzi meg, hogy ez
A mint eddig elvult nélküle, el is lesz.

„Hogyha vétek,” ugymond, „a közügyi terhet
370 El nem fogadni, ha az ember rá termett,
Szinte az, sőt kettős vétek elvállalni,
Ha viselésére gyöngék a vállalai.

Érzem gyöngeségem, azért ki sem lépek,
Foglalják el a tért markosabb legények,
375 Én majd benn maradok csendes hajlékomban
A nekem való, a rejtett nyugalomban.”

„Kivel beszélsz, kölyök?” kurjantott reája
Az apa olly igen méltó haragjába’,
„Kivel beszélsz, kölyök, s mióta feleded,
380 Hogy apádnak minden hangja parancs neked?

Ki sem lépsz? röpülni fogsz, ki az ablakon,
Hogyha vonakodol szót fogadni vakon;
Azt teszed, mit mondok én, a ház királya,
S tizenkét vármegye főtáblabirája!”

385 Dezsőben nem nyargal szilaj vér patakja,
De szelidségéből e beszéd kikapja,
S a fiúi érzés tusakodik benne:
Nem lenne-e jobb, ha szivéből kimenne?

Végre, a mint illet, csak erőt vett magán,
390 S így kezdé szavait nagy hallgatás után:
„Jól van, apám, tehát legyen, mint kívánja,
Ki fogok lépni a nyilván piacára.”

Táblabíró úrnak nyájasabb lett képe,
Béke angyalaként szállt e szó fülébe;
395 Hejh pedig ha tudná fiának szándokát,
Csibének nézné őt s kitekerné nyakát.

V. §.

Koltó és Pest, 1847. [okt. — nov.]

714. PATÓ PÁL ÚR

Mint elátkozott királyfi
Túl az Óperencián,
Él magában falujában
Pató Pál úr mogorván.

- 5 Be más lenne itt az élet,
Ha egy ifjú feleség..
Közbe vágott Pató Pál úr:
„Ejh, ráérünk arra még!”

- Roskadófélben van a ház,
10 Hámlik le a vakolat,
S a szél egy darab fődéllel
Már tudj' isten hol szalad;
Javítsuk ki, mert maholnap
Pallásról néz be az ég..
15 Közbe vágott Pató Pál úr:
„Ejh, ráérünk arra még!”

- Puszta a kert, e helyett a
Szántóföld szépen virít,
Termi bőven a pipacsnak
20 Mindenféle nemeit.
Mit henyél az a sok béres?
Mit henyélnék az ekék?..
Közbe vágott Pató Pál úr:
„Ejh, ráérünk arra még!”

- Hát a mente, hát a nadrág,
Ugy megritkult, olyan ó,
Hogy szunyoghálónak is már
Csak szükségből volna jó;
Híni kell csak a szabót, a
30 Posztó meg van véve rég..
Közbe vágott Pató Pál úr:
„Ejh, ráérünk arra még!”

Életét így tengi által;
Bár apái nékie
35 Mindent olly bőven hagyának,
Soha sincsen semmije.
De ez nem az ő hibája;
Ő magyarnak születék,
S hazájában ősi jelszó:
40 „Ejh, ráérünk arra még!”

Pest, 1847. [nov. vége/dec. eleje]

715. EGY APÁHOZ

Mindent tevél, a mit szabad
És a mit nem szabad,
Hogy visszatartsad ellened
Szegült leányodat;
5 Bekeríték őt apai
Tekintélyednek falai,

S úgy volt ármányaid között,
Mint hálóban a hal,
És fenyegetted haragod
10 Gyilkos villámnival...
És még is elment gyermeked
Az ifiúval, kit szeret.

Mi volt forrása tetteid
Sötét folyóinak?
15 Tán a szülői aggalom
A jövőő miatt?
Ez volt a szép palást, a melly
Rút önzésed takarta el.

Árúnak tartád gyermeked,
20 S rá alkuvál is már...
Szeretném tudni: mennyiért

Kérték s mi volt az ár?...
Vásárra vitted, tehetéd,
Mert hisz te adtad életét.

Te legalább ezt gondolod.
Hah, milyen lázító,
Milly iszonyú tett volna ez,
Ha nem voln' olyan ó,
Ha minden istenadta nap
30 Meg nem történnék újolag.

Van embervásár, szinte van
Ott túl a tengeren,
De az adó-vevő fehér
S az áru szerezcsen,
35 Míg itt mi nálunk az apák
Magzatjaikat árulják.

Igy cselekvél te is... vagy mondd
Hazugnak szavamát,
Tégy tanuságot róla, hogy
40 Szeretted lányodat,
Beszélj!... egy hangod sem lehet,
Melly megcáfolna engemet.

Midőn ármányod szétszakadt,
S leomlott minden gát,
45 S az ifju végre elvivé
Magával a leányt,
Annyit se' mondál nékiek:
Vajon lesz-e mit ennetek?

Levontad rólok kezedet,
50 Ugy távoznak el,
Bár meggyőződésed vala,
Hogy első, a kivel
Találkoznak, a nyomor lesz,
S majd el sem hagyja őket ez.

55 De szép hited, tisztelt apa,
Tudd meg, nem teljesült,
S ha tán a szükség egykoron
Reájok nehezül,
Te léssz utósó, a kinek
60 Segélyeért könyörgenek.

S ők boldogok, (érdemlik is
Sok szenvedésökért!)
Oly véghetetlen boldogok,
Hogy hozzájuk se' fér
65 A gyűlölség és a harag,
Hogy néked megbocsátanak;

S kívánják: légy boldog te is!...
De bár kívánjanak
Neked minden jót, hasztalan;
70 Mert ki elhagyja csak
Egy pillanatra gyermekét,
Örökre elhagyj' azt az ég.

Pest, 1847. [nov. 4. után]

716. ÁLLJ MEG FELESÉGEM...

Állj meg feleségem,
Mondok valamit,
Játszuk el a multnak
Jelenéseit,
5 Mert illik dologhoz
Fogni végre már,
Isten drága napját
Egyre lopni kár.

Eddig csak henyéltünk,
10 Ennek vége lesz,
Mert ez a léleknek

Fásulást szerez.
Munka, tett az élet,
Tegyük valamit,
15 Játsszuk el a multnak
Jelenéseit.

Képzeld, hogy leány vagy,
Az a lányka még,
Kivel ott a csendes
20 Kertben mulaték.
Itt a kályha lesz a
Nagy fa, melly alatt
Elmondám szerelmi
Vallomásomat.

Támaszkodjál hozzá,
S addsa kezedet,
És figyelj, elmondom
Szép beszédemet: —
„Nagysám, én nagysádat
30 Sze...sze...szeretem!
Nagysádé szerelmem,
Lelkem, életem!

Oh feleljen nagysám,
Hogy viszont szeret!”
35 ’Szeretlek Sándorkám,
Bírod szívemet...’
Persze, hát hogy is ne,
Mondtad is te ezt!
Milly anakronismus!
40 Mondd, hogy nem szeretsz,

Mint akkor mondád. ’Én
Nem szeretem önt.’
Nem szeretsz, galambom?
Szépen köszönöm.
45 Pár hónapja csak, hogy

Feleségem lett,
S ím nyíltan bevallja
Már, hogy nem szeret.

Hahh! — vagy úgy... ni most meg
50 Én feledtem el,
Hogy csak játszunk, hogy a
Multat játszuk el.
Mennyi galibával
Jár ez a dolog!
55 Hagyjuk abba, jobb lesz,
Már fáradt vagyok.

Elfáradtam. Most már
Csak pihenhetek.
Úlj le itten, majd én
60 Melléd heverek,
S rád hajlok fejemmel,
Igy, kis angyalom...
Munka után milyen
Jó a nyugalom!

Pest, 1847. [nov. 4. és dec. 10. között]

717. AZ ÉJ

Fekügyetek
Már le,
Emberek!
Vagy ha jártok,
5 Halkan
Lépjetek.

Lábujjhegyen
Lassan
Járjatok,
10 S durva zajt ne

Üssön
Ajkatok.

Tisztelni kell
A gyászt,
15 Mert az szent...
Éj, a gyászos
Ifju,
Megjelent.

Kedvese volt,
20 És az
Meghala;
Azért gyászol,
Szegény
Éjszaka.

25 Csendesen a
Földre
Leborúl,
Hull a fűre
Könnye
30 Szomorún.

Most egyszerre
— Vajjon
Mí dolog? —
Búsan bár, de
35 Még is
Mosolyog.

Im, sírjából
A hold
Feljöve:
40 Holt kedvese
Halvány
Szelleme.

Találkoznak
Édes
45 Keservvel,
Ölelkeznek
Kínos
Gyönyörrel.

És beszélnek...
50 De ki
Tudja, mit?
A mit senki
Nem sejt,
Nem gyanít.

55 Nem is volna
Ezt jó
Tudnotok,
Mert e beszéd
Örök
60 Nagy titok.

Csak az őrült
Hallja,
A midón
Rá a lázas
65 Rémes
Óra jön;

S a haldokló,
Ha már
Csak egy-két
70 Pókhálószerű
Tartja
Életét;

Még egy hallja,
Még egy
75 Harmadik:

A költő, ha
Ébren
Álmodik.

A merengő
80 Költő
Érti még
Ama szellem-
Hangok
Rejtelmét,

85 De nem szólhat
Róla,
Ne kérdezd...
Elfelejt,
Mire
90 Fölébred.

Pest, 1847. [nov. vége/dec. eleje]

718. OKATOOTÁIA

Van egy ország, úgy híják, hogy
Okatootáia;
Második szomszédja Chína,
Az első Ausztrália.

És ez, hogy Ausztr(ál)ának
Tőszomszédja, vajmi jó!
Nem lopózhatik be hozzá
A civilisatió.

Oh a tántoríthatatlan,
10 A dicső Ausztr(ál)ia!
Ő magát e gonosztól nem
Hagyja elcsábítania.

Ő, noha már China is kezd
Mendegélni csendesen,
15 Ő még most is, mint a szikla,
Áll erősen egy helyen.

Áldd a sorsot, áldd az istent,
Okatootáia,
Hogy Chínán is tul vagy még, hogy
20 Szomszédod Ausztr(ál)ia.

Boldog ország! mert bár érzi
A szükség sok nemeit:
Legalább egy, és ez a fő, a
Lelki-szükség nincsen itt.

25 Szerény állat itt a lélek,
Nem kér szénát, abrakot;
Mit számár a gazt: zabálja
A kalendáriomot.

A minek következtében
30 Nem nagy számmal lelhetők
A költők, művészek és más
Kapa-kaszakerülők.

Az pedig, ki bolond fővel
Erre szánja el magát,
35 Csináltasson egy szép szekrényt
S zárja bele... a fogát,

Mínthogy ezen mesterségnél
Fölösleges itt a fog;
Harapnia nem leszen mit,
40 Legfőlebb csak nyelni fog.

Megvan itten az a szép is,
Hogy különvált s nem vegyes

A bagarja s a kutyabőr,
A paraszt és a nemes.

45 Kutyabőr! ez itt a fő-fő,
Becsben párja nincs neki,
És ezért sok úri ember
Saját testén viseli.

De habár rangjával kissé
50 Nagyra van az úri rend,
Nem mondhatni, hogy nem gondol
A köznéppel odalent;

„Nyisd ki markod, mind a kettőt,”
A paraszthoz így szól,
55 „Nyisd ki markod, jó barátom,
Nesze semmi, fogd meg jól.”

Azzal vagdalkoznak némelly
Nem t'om millyen emberek,
Hogy ez országban nyilvános
60 Épületek nincsenek.

Mit? nyilvános épület nincs?
Hát az akasztófa mi?
S ezt bizony majd minden falu
Határában láthatni.

65 Oh e nemzet büszke nemzet,
Épen erre tart sokat,
S ebben talán fölül is múl
Minden más országokat.

Virágozzál, dicső ország,
70 Nagyratermett natio,
S még soká ne háborgasson
A civilisatio!

Pest, 1847. [dec. 10. előtt]

719. BOLOND ISTÓK

„Jön biz a, tagadhatatlan,
Mingyárt itt lesz a hátam megett.
S milly haragos! soh'se' láttam
Illyen gyilkos szemeket.

5 Korbácsolja lovait,
S a gyepelőt közójök vágta,
Ugy jön egyenest nekem
Sebesen, ló halálába.

Halj' az úr,
10 Legyen annyi embersége,
Hagyjon békét én nekem,
Menjen félre pokol fenekébe.

Hisz elég nagy ez a puszta,
Mégférünk egymás mellett is könnyen,
15 Mért törnének tehát egymásra?
Egyik jobbra, másik balra menjen.

És ha épen úgy kívánja,
Hát meg is süvegelem,
Csak térjen ki az utamból,
20 Csak hagyjon békét nekem.”

Igy beszél a jámbor ifju
A záporhoz, melly utána nyargal,
De biz ez nem fordul el, hanem
Utoléri, s dől rá vad haraggal.

25 És az ifju?
Ott helyben megáll merően,
Mint Caesar, midőn meglátta
A gyilkot Brutus kezében,

S köpenyét, mint Caesar,
30 Rá voná a képire...
Azaz hogy rá vonta volna
Ha lett volna köpenye.

De azért, mint a kinek nyakában
Egy pár bunda s köpönyeg,
35 Olly nyugottan áll, s ezt mondja
Kimondhatatlan egykedvüleg:

„Jó, ha nem hallgatsz rám,
Üssön a mennykő beléd.
Majd meglátom, mellyikünk
40 Unja meg elébb.

Istenemre, én vagyok tán
A világon a legjobb keresztyén,
Mert biz annyiszor még senki sem
Keresztelkedett meg, mint én.

45 Mennyit, mennyit mos a zápor engem!
Hanem hiszen szerecsent mos,
Mert biz én a millyen
Egykoron valék, olyan vagyok most.

Leáztathat rólam
50 Az eső minden ruhát,
De nem áztathat le egyet, a
Philosophiát.

Az már aztán a szabó,
A ki ezt a ruhát varrja;
55 S millyen olcsó! ingyen kapni,
S mégis millyen kevés hordja.”

Igy elmélkedék az ifju ember,
S erre olly jó ízűt kacagott,

Hogy a zápor megboszankodott rá,
60 S még kegyetlenebbül szakadott.

De az ifju győzte türelemmel,
Állt vidáman és nyugottan;
Gondolá, hogy zúgolódni
Teljesen méltóságán alul van.

65 Végre is a mérges felhő
Szégyent vallva távozék,
S szivárványos lett — talán az
Ifju kedvétől — az ég.

„Szép szivárvány!” szólt a vándor
70 „Mint életem, olyan tarka,
S olyan fényes, mint jövendőm
S mint a paradicsommadár farka;

Szép szivárvány, szép diadalív
A verőfény tiszteletire,
75 Hogy a vészen, a felhőkön
Győzelmet nyere;

Szép szivárvány, messze vagy te tőlem,
Jaj de messzebb még a város,
A nap vége pedig már közel,
80 És az út irtóztatóan sáros.

Én ugyan próféta nem vagyok,
Hanem annyit merek jóslani,
Hogy ma nem gyönyörködhetnek már
Bennem a város leányai.

85 Sajnálom szegényeket,
De hiába, nem tehetek róla...
Hogyha még is szállni tudnék,
Mint amottan az a gólya.

Mi csináljak hát?

90 Ha az éjet itt kinn töltöm,
Gyönyörű mulatságocska lesz,
Nedves háttal sáros földön...

Bár bolond Istóknak hínak,
Illy bolond csak nem leszek —

95 Mít tünődöm? amott egy tanya,
Bemegyek.

Zsiványfészek is lehet
Barátságos alakjára nézve,
De nincs annak félelem szívében,

100 A kinek még bányában a pénze.

És a kémény füstölög,
Ergo tűz van a konyhán,
Ergo megmelegszen, sőt még
Vacsorálok is talán.

105 Milly szerencse, milly boldogság,
Hogy tanultam logicát,
Most ezt föl sem érném ésszel...
Éljenek az iskolák!”

Ez komor tanya,

110 A hová az ifju mégyen,
Mélyen benn a
Pusztá közepében.

Félig ép,
Félig rom;

115 Ház-e vagy
Sírhalom?

Mint az árva gyermekek
Anyjok sírhalmánál,

Egy pár vad fa körülötte
120 Olyan szomorún áll.

És pedig nagy épület,
Nem paraszt kőműves rakta,
Drága mű,
Csak hogy az enyészet lába rajta.

125 Oldaláról hull a vakolat,
Kopott zsaluk lógnak lefelé,
Mint helyökből kifeszíté
Egyik másik kőszá szél.

Az ajtó előtt egy
130 Életúnt komondor,
Ellenséget s jó barátot
Egyaránt megmormol.

Hátul a cselédház, oldalánál
Egy öreg mogorva béres lézeng;
135 Dolgoznék, ha dolgoznék,
Balta és járomszög a kezében.

Minden olly bús,
Olly kedvetlen,
Mintha egy világnak
140 Átka volna itten.

Gondolá is fiatal barátunk,
Hogy elért e tanya közelébe:
„A tatárjárásnak itt talán még
Mostanában volt csak vége.

145 De ha benn még mostan is Timurlán,
Dzsengizkhán s az egész Tatárország,
Még úgy is belépek; lábamat
Vissza még ez urak sem riasztják.”

S a küszöbre
150 És belépett,
S láta egy vénséges
Asszonyképet,

A parazsat túrta
Csiptető vasával...
155 Szólt az ifju hozzá
Elragadtatással:

„Jó estét magának,
Szerelem galambja,
Ifjuság rózsája,
160 Nagyanyám nagyanyja!...”

De az érdemes hölgy közbevágott,
A beszédnek végét el nem várva:
„Mit keres kend? isten hírvél
Menjen arrébb, ez nem csárda.

165 Majd biz itt minden sehonnait
Befogadni, hát hogy is ne!
Kivált ilyen tájban,
Mikor itt van már az este.”

„Ejh babám,” felelt a vándor,
170 [„] Hisz nem ment el az eszem,
Hogy beüssem orrom ilyen helyre,
Ha el nem esteledem.

Ép azért, mert este van...”
De szavát el nem végezheté,
175 Nagy csetepatával küldte
Őt az asszony kifelé.

Ő nem tágitott. „Ki itt az úr?”
Kérdezé,

„Véle szólok; vigyük az ügyet
180 Ő elé.”

„Itt az úr, mi a baj?”
Szólt egy tompa hang,
Mintha szólna tenger
Fenekén harang.

185 Hófejér aggastyán volt az úr,
Hófejér bajusszal és szakállal,
Homlokán kevés haj, sok redő,
Úgy állt ottan komoly méltósággal.

Úgy állt ott merően,
190 Mint egy sírkereszt,
Mellyet tél-időben
Tiszta hó fedez.

Úgy állt, mint egy egész temető,
Mellyben oly sok, oly sok a halott,
195 S látható volt jól, hogy az öröm van
Legrégebben eltemetve ott.

És az ifju lelke a pajkosság
Tarka köntösét rögtön letette,
S szólt illendő szerénységgel
200 S tisztelettel közeledve:

„Jó uram, bocsánat!
Utazó vagyok;
Még ugyan nem fagytam meg, de
Nem is izzadok.

205 Nagyon utolért a zápor,
Át találtam ázni egy kicsit,
Engedelmeddel fölmelegenném
S megszárnám a ruhámat itt.

S ha jóságodból ezen kívül
210 Még maradna egy darabka hátra,
Azt csak arra használnám, hogy
Megmaradnék itten éjszakára.”

„Jól van,” volt a kurta válasz,
S ezzel befordult az agg.
215 Kurta volt a válasz, ámde több
Nem kellett az ifjunak.

Fönn termett a tűzhelyen,
A láng mellé guggolt szépen,
S űlt kevélyen és vidáman,
220 Mintha űlne egy királyi széken.

„Most nekem áll a világ!”
Ekképen gondolkodék,
„Tudtam, így lesz, és azt is tudom,
Hogy vacsorám is lesz még.”

225 Ezt gondolta, s összevissza
Gondolt minden tarkabarkát,
És miért ne gondolt volna?
Hisz bolond Istóknak híták.

A mi volt és a mi lesz,
230 A mi nem volt s nem leszen,
Minden, minden
Megfordult a fejiben.

S a mit ő magában gondolt,
Ki is szokta mondani;
235 No hiszen a vén anyónak
Volt mit hallani!

Három vendégoldalas szekér
Sem bírná el, annyit fecsegett ott,

S olyakat, hogy rajtok az anyó is
240 Néha még — uram bocsá?! — mosolygott,

Hejh pedig ezt vajmi régen,
Régen nem tévé már,
Szinte csikorgott belé a szája,
Mint a megrozsdásodott zár.

245 De hogy minden mértéken fölül
Hosszu ne legyek:
Mint az ifju jóslá, meghívá őt
Vacsorára az öreg.

„Ejnye, ejnye,” gondolá az,
250 Másodízben rakva meg a tányért,
„Ez a Matuzsálemína
Hogy kitett magáért!

Hiszen ez királyi vacsora;
Kár, hogy ilyen búsan költjük el...
255 Megszólítom az öreg urat,
Ha felel, ha nem felel.

„Jó uram, tisztelt úr,
Ételed jó, de egy híja van.
Az az egy a híja, hogy
260 Nagyon sótalan.

Nem ezt a sót értem... mással
Szoktam sózni én az ételt:
Mulatással,
Víg beszéddel.

265 A halak is kacagnának rajtunk,
Ekkép látva minket...
Avvagy siralomházban vagyunk tán
S holnap már kivisznek?

Fél halál a hallgatás,
270 Tőle szinte félek én;
Ha te restelesz beszélni,
Majd beszélék én.

Történet, földmívelés, művészet,
Csillagászat, természettan,
275 Költészet, jogtudomány, kuruzslás...
Mind, mind, mind a fejemben van.

Ismerős előttem
Éjszak, dél, kelet, nyugat,
Jártam fényes palotákban
280 És rongyos kunyhók alatt.

Mondd, miről beszéljek?”
És az agg (inkább szemével,
Mint hangjával) ekkép válaszolt:
„Engem már mi sem érdekel.”

285 „Oh, uram, ne mondd ezt,” szólt az ifju,
„Isten ellen vétkezel vele...
Elzárkozni e dicső világtól,
A melly széppel, jóval ugy tele!”

„Tele széppel, jóval,” mormogá az
290 Aggastyán fejét megrázva,
„Tele széppel, jóval, meglehet, de
Legfőlebb csak néhányak számára.

Majd ha hetven, nyolcvan év keservét
Hordod szíveden,
295 S közte még csak egy hervadt virág,
Egy szép emlék sem leszen,

Majd ha dőlni készül élted fája,
S azt sem mondhatod,

Hogy ágán a boldogság-madár
300 Egyszer nyugvék, egy dalt csattogott,

Hanem a kínszenvedések függtek
Rajta, mint akasztott emberek:
Akkor mondd meg, milyen a világ,
Akkor mondd meg, fiatal gyerek.

305 Tél vala már ifjuságom,
Hát öregkoromnak,
Hát ennek még
Milyen nevet adjak?

Szerettem; szerelmem angyal volt,
310 Ott fõnn született az égben,
S gyalázat sarával megdobálva
Halt meg itt lenn, a földön, szeméten.

Hogy virágtalan volt tavaszom,
Kétségemnek rémeit legyõzve
315 Jó reménnyel néztem a kalászos
Nyár elé és a gyümölcsös õszbe.

Eljött s elment mind a kettõ,
És mi hasznom benne?
Hogyha mindent elbeszélnek,
320 Szíved megrepedne.

Hosszu fájdalom rövid tartalma:
Sírban két jó gyermekem,
Még egy él és ez rossz ember
És irántam idegen.

325 Elhagyám, s már nem láttam sem õt sem
A világot tíz esztendő óta,
És ezóta nincs egyéb érzelmem,
Mint bevágyni, be a koporsóba.

Én bevégzém számadásom
330 Az étellel,
Mit akarhat még velem, hogy
Nem ceszt el?

Kiivott már mindent, bennem
Semmi nem maradt,
335 Mért nem dobja hát el már az
Üres poharat?

Átkozott légy, élet,
Légy elátkozott,
A ki rabszolgádat
340 Ekkép kínozod!

Átkos, átkos a világon minden,
Egy van csak, mi áldást érdemel:
Az az egy kicsiny gödör, hová az
Élet minket nem kísérhet el.

345 Millyen áldás, ott lenn porladozni,
Elfeledni, hogy valánk,
Hogy ama nagy kínpadon szenvedtünk,
A mellynek neve világ!”

Itt megállott a sok évnek
350 És sok búnak embere,
És az ifju szót emelni
Csak hosszú szünet multán mere:

„Szent előttem minden fájdalom,
Kettősen szent az öreg szivé...
355 Nem akarlak bántani; bocsáss meg,
Ha beszédem lelked sérténé.

Jó uram, te vétkezél,
Tűrd tehát a büntetést,

Melly ha nagy, azért az, mert
360 Bűnöd is nagy: a kétségb'ésés.

Ez a bűnök koronája,
Mínthogy ez nem más,
Mint a legsötétebb
Istentagadás.

365 A kétségb'ésés pokoli hang,
A melly fölkiált az égre:
Nincs te benned isten, a kinek
Gondja volna az emberiségre.

S méltó rá bizonynal,
370 A ki ezt kimondja,
Róla hogy kezét a
Jó isten levonja;

Mert van a világnak atyja,
Van egy hű gondviselője,
375 Minden ember megláthatja,
A ki el nem fordul tőle.

Csak ne légyünk türelmetlenek!
Néki sok a gyermeke,
Ne kívánjuk, hogy minket tegyen
380 Mindeneknek elibe.

Itt a törvény: „várj sorodra,”
És nem vársz hiába;
Mint a nap a föld körül, úgy
Vándorol jósága,

385 S nincsen a kit elkerülne,
Ha ma nem jött, eljön holnap...
Míg az ember boldog nem volt,
Addig meg nem halhat,

S a boldogság soh'sem késő,
390 És ez olly búvszer, mitül
— Essék csak egy csepp beléje —
Egy tenger megédesül.”

Még soká beszélt az ifju,
És az agg mindig jobban figyelt,
395 S ugy szívá be lelke e beszédet,
Mint a gyermek az anyatejet.

És midőn elhallgatott az,
Álmélkodva kérdezé az agg:
„Hol tanultad ezeket?
400 Ki vagy, ifju, hogy hínak?”

Az pedig a komolyságot
Már nagyon megunta,
S választát vidáman, pajkosan
Illyeténkép mondta:

405 „Hol tanultam ezeket?
Egy bagoly beszélte,
A midőn egy vésztes éjjel
Egy odúban háltam véle.

Ki vagyok? sehonnai,
410 Se országom, se hazám,
Valamelly vándormadár
Lehetett az ősapám.

Járok-kelek a világban,
Ma itt vagyok, holnap ott,
415 És a kinek tetszik, annak
Emelek csak kalapot.

Minél többet éhezem és fázom,
Annál több az örömem,

Mert annál szebb lesz jövődöm,
420 Minél rútabb jelenem.

S hogy hínak? biz én már jóformán
Elfeledtem igaz nevemet,
Azt tudom csak, hogy most a világ
Bolond Istóknak hí engemet.”

425 Másnap reggel Bolond Istók
Fölvevé kis batyuját,
Oda állt a vén gazdához
És elmondá búcsuját:

„Isten hozzád, jó öreg, ha egykor
430 Boldog léssz, gondolj reám,
Jussak akkor az eszedbe, a ki
Boldogságodat megjósolám.”

Megfogá kezét a
Remegő aggastyán,
435 S szóla, s egy nehéz könny
Pergett végig arcán:

„Isten hozzád, ifju ember,
A kitől én... a ki bennem...
A ki nékem... látod, látod,
440 Hogyan kell a szót keresnem.

Isten hozzád... vagy nem,
Mondok valamit:
Ne búcsúzzunk még el,
Maradj vélem itt.

445 Maradj itt, míg meg nem únod
E tanyát,
És ha tetszik, maradj itt az
Élten át.

Mondd el, a mit tennap mondtál,
450 Mondd még százszor el nekem,
Olyan jól esik azt hallanom,
S végre majd el is hiszem.

Úgy-e itt maradsz, barátom?”
Szólt az ifju: „Maradok;
455 Kötelességem maradni,
Ha már így van a dolog.

Az olyan beszédben
Ha kedved telik,
Elbeszélek én, ne félj, akár
460 Száz esztendeig..”

Kinn azonban zaj van,
Kocsi érkezett;
Kocsi itt e pusztán!
Vajon ki lehet?

465 „Nem szabad bejőni senkinek!”
Így kiálta ki az agg...
„En nekem sem, nagyapám?”
Szól kívül egy édes női hang.

És kinyílt az ajtó,
470 És bejött a lány,
Oly fiatal, oly szép
És oly halovány!

S rá borult a bámuló öregre,
Könnye, csókja égeté két arcát,
475 S így önté ki
Lelke harcát:

„Unokád függ rajtad, nagyapám,
Úgy öllelek át, mint a keresztet,

Áhítattal és reménnyel ... hangom
 480 Fájdalomtól és örömtől reszket.

Jöttem hozzád ótalmat keresni,
 Hol találnám azt, ha nálad nem?
 Jaj, hogy erre rá szorultam, s százszor
 Jaj, hogy apám az én ellenem!

485 Tőle futok, védj meg ellenében;
 Szívtelenül férjhez menni kész,
 Van-e annak, van-e annak szíve,
 Ki egy szívet összetörni kész?

Kérelem s könny, mind hiába volt,
 490 Kőszoborra hulltak könnyeim...
 Oh, ha itt is ugy járok, mint ottan,
 Lesz-e több ily sors, mint az enyim?

Értem, értem, mit jelent e
 Szemrehányás szemeidben,
 495 Úgy-e azt, hogy az utósó
 Szükségből vagyok csak itten?

Ne ítélj meg, százszor jöttem volna,
 S apám tiltá, hogy ne jőjek el,
 Ő mondá, hogy senkit sem szeretsz te...
 500 Ah, hogy őt mindig vádolnom kell!

Csak hogy itt vagyok végtére,
 El sem hagylak már ezentul,
 Hogyha csak te
 Ki nem kergetsz hajlékodbul."

505 Mennyit nem akart felelni
 E beszédre az aggastyán,
 És, egy szó kevés, de annyi
 Sem jöhetett ki az ajkán.

Könnyhullása, zokogása
510 Volt a felelet,
És hogy édes könnyeket sír,
Látni lehetett.

Mint két árvíz, a melly
Összejő,
515 Összefolyt fölötte
Múlt s jövő,

És e tenger őt örök
Elnyeléssel fenyegette,
Vagy ha életét nem is, de
520 Elméjét nagyon féltette.

Végre is csak tört eszméket monda:
„Van tehát, ki engem is szeret,
Míntha feketedni érzéném
Ezeket a fejér fürtöket!

525 Milly kicsiny volt, hogy utószor láttam...
Milyen szépen néz reám...
Ifju ember, hol vagy? nézz ide,
Ez az én kis unokám!

Ifju ember, addsa kezedet,
530 Mert hiszen te mondtad:
Míg az ember boldog nem volt,
Addig meg nem halhat.

Ő hozzám jött, volt bizalma bennem...
Többé már el sem hagy...
535 Védni foglak isten, ember ellen,
Kis unokám, ne félj, jó helyen vagy.”

És ki tudja, még mit
Össze nem beszélt,

Összevisszahányva

540 Végét, elejét.

Kinn azonban újra zaj van,
A leányért apja jött,
De kilép az agg s reá dörg:
„Át ne lépd e küszöböt,

545 Nem szentségtelen lábnak való ez,
A tied szentségtelen...
Vagy jer, azt megteheted: taszíts el,
És gázolj keresztül testemen.

Lyányod itt van... lyányod?
550 Többé nem tiéd,
Mért is volna? őt ugy is csak
Veszni kényszerítenéd.

Megtagadtad egykoron apádat,
Megtagad most téged gyermeked...
555 Él az isten s őrizi törvényét,
Őrködik az igazság felett.

Meg nem átkozlak, de
Meg sem áldalak...
Menj el úgy, hogy többé
560 Ne is lássalak.”

És a fiú nem mert közeledni,
Összezúzva távozék,
Apja keményen parancsolólag
Nyujtotta ki jobb kezét;

565 Úgy állt ott az aggastyán
Bús hideg föntségben,
Mint a jégnek oszlopa
Éjszak tengerében.

A midőn már messze járt fia,
570 Egy sohajt küldött utána,
Egy kebeltépő sohajt,
S beballagott hajlokába.

Odabenn nagy hallgatás lett,
Mélyen hallgatának,
575 Végre szólt az ifju vándor
Az öreg gazdának:

„Most uram, már úgy hiszem, hogy
Én fölösleges vagyok,
Van már, a ki majd vigasztal,
580 A ki földerítni fog.

Jó kedvemmel és vándorbotommal
Megyek én megint a magam útján...
Isten hozzád, öreg ember,
Isten hozzád, ifjú lány.”

585 Menne is, ha őt a gazda
Meg nem fogná,
S nyájas keménységgel így nem
Szólna hozzá:

„Az elébb maradni kértelek,
590 Mostan ezt parancsolom,
Láss boldogságomban is,
Hogyha láttad bánatom.”

„Maradok, ha úgy kívánod,
Sőt maradok örömezt,”
595 Szólt az ifju, [„]de egy kikötéssel:
Én leszek a gazda, mindenés.

Lyány levén a háznál,
Rendnek is kell lennie,

És így bízni kell a kormányt
600 Ügyes ember kezire.

Én világlátott ember vagyok,
Meglásd, mit csinálok
E házból, melly most beillenék
Medve- és farkastanyának.”

605 S hozzá látott a dologhoz,
A cselédség véle,
Lusta nép volt, hanem őket
Váltig ösztökélte.

Seprő, meszelő, sikárló,
610 Szappan, minden működék,
S harmad napra a tanyát már
Majd magok sem ismerék.

Minden tiszta, fényes, mint a
Katonaruhán a gomb,
615 Nincs sehol a régi rozsda,
Régi szenny és régi gond.

S ez, bolond Istók öcsém,
Ez mind a te munkád,
Ember vagy, ember a lelked is,
620 Akárki mit mond rád.

Tudja ő jól, mit hogyan kell,
Hagyjátok csak őt magára,
Tudja azt is, hogy a szép lyány
Nem haragszik a virágra.

625 Annak hát az ő okáért
Hajnalonként kimegy a pusztába,
Összeszedi a sok szépen-nyíló
Vadvirágot, s köti bokrétába,

És ezt a leányka,
630 Hogyha felkel,
Ablakában látja
Minden reggel.

Reggelenként szép virágbokréta,
Nap hosszában tarka víg beszéd...
635 Hejh dicséri az öreg az ifju
Elmójét, a lány pedig szivét!

És így telnek, így röpködnek
Órák és napok,
Sőt még úgy sem hazudok, ha
640 Mondok egy pár hónapot.

Hogy múlt el hogyan nem,
Azt nem tudja senki,
De hogy elmúlt szépen,
Nem tagadja senki.

645 S már akárhogy huzzuk halasztjuk,
Végre is csak el kell mondani...
Szinte restelem leírni,
Olyan furcsa valami.

Nagyon egyszerű dolog különben:
650 A fiú fölszedte holmijét,
S a vándorbottal kezében
Az öreg elébe lép,

S szólt, azaz hogy szólott volna,
S nem tudott, csak szája mozgott,
655 Elfelejtett
Minden hangot.

De az öreg szó nélkül is
Átallátott szándokán,

Nem különben, a ki ott állt
660 Más felől, a kis leány.

És egyszerre csak elkezdtek
Sírni mind a ketten,
S rá kezdte az ifju is, tán
Még keservebben.

665 Ugy megsírtak, sírdogáltak,
Jobban sem kell,
Egyszer ülőhelyéből a
Gazda fölkel,

És hátáról a tarisznyát
670 Leveszi,
A leány meg kezéből a
Botot veszi ki.

És azóta nyugszik
A tarisznya s bot,
675 Bolond Istók többé
El nem távozott,

Nem volt bolond,
Hogy távozzék,
Onnan, a hol
680 Ugy szerették! — — —

Már kevés virág van a pusztában,
Mert az őszi szelek fújnak,
De vagyon még annyi, hogy elég lesz
Menyasszonyi koszorúnak. — — —

685 A midőn a templomból mint
Feleség s férj jötenek,
E szavaknál egyebet nem
Mondhatott a jó öreg:

„Gyermekeim, legyetek
690 Mindig ilyen boldogok...
Már én is tudom, mi a
Boldogság, meghalhatok.”

„Nem szabad meghalnod,” súgta a vő,
„Hátra van még valami:
695 Unokádnak gyermekit idővel,
Őket is meg kell még áldani!” — — —

Évek jöttek, évek mentek.
Mindenik vetélkedett,
Mellyik adjon a másiknál
700 Őnekik több örömet.

Most pedig... elmondjam-e, ne mondjam?
Űzik a felhőket a szelek,
Nagy pelyhekben sűrűn omlik a hó,
Hó a földön, éj a hó felett.

705 A pusztában csak egy fény világít,
A tanyának mécsvilága ez,
Boldogokra vetheti világát,
Ugy tetszik, hogy örömében rezg.

A tanyában, jó meleg szobában,
710 Pattogó szikrázó tűz körül
Az aggastyán, a férj, a menyecske
És egy pár kis pajkos gyermek ül.

A menyecske fon s dalol; nagyapja
S férje játszik a két fiuval. —
715 Kinn süvít a tél viharja... ott benn
Perg a rokka s vígan zeng a dal... —

Pest, 1847. [nov. vége — dec. első fele]

720. MOSOLYOGJ RÁM!

Mosolyogj rám, édes feleségem!
Nincs virág a földön és az égen
Csillag, a melly képviselhetné a
Kedvességben mosolygásodat.

5 Már ha rajta arcodon a felhő,
S fúvalom, melly elröpítse, nem jó:
Tedd szelíddé, aranyozd meg, kérlek,
Mosolyodnak hajnalával azt. —

Pusztta télben a kert pusztta fája
10 Millyen vággyal, milly ohajtva várja
A tavaszt, melly néki majd virító
Lombot ad és zengő madarat!

A vándor, ki messze-földön jára,
S éjjel ér be falva határára,
15 Várja, várja: mikor csillog rá már
Házából a nyájas mécsvilág?

S a beteg, ki bús ágyán az éji
Sötétséget hosszan, hosszan nézi
S egyedül: mint várja epedőn a
20 Támadó nap első sugarát!

S a halottak, koporsóba zárva,
Miként várnak a föltámadásral...
Oh de hát én, én még mindezeknél
Jobban várom mosolygásodat.

25 Mosolyogi hát, én kérlek, hű férjed,
A kinek ha szíve könyvét érted,
Tudhatod, hogy benne mindenik sor
Egy élet, melly érted halni kész,

Tudhatod, hogy arcod tükre lelkem,
30 És pedig nagyító tükre, melyben
Hosszu és mély tördőfés az, a mi
Kis redő csak homlokod fölött.

Mosolyogj hát, üdvem alkotója!...
Ajkad, kezed, térded csókolója,
35 Álmaid hiven-virasztó őre,
Életednek árnya, férjed, kér.

Pest, 1847. [nov. 4. és dec. 10. között]

721. A MAGYAR POLITICUSOKHOZ

Lenézik a szegény költőket
Ez elbizott, kevély urak,
Kik a megyék s ország gyűlésén
Fényes szerepet játszanak.
Pusztulj az útból, jó fiú, ki
Kopottan ballagsz ott gyalog,
Mert eltiportat ezen úr, ki
Hintón melletted elrobog.

Azért vannak tán olyan nagyra,
10 Hogy őket paripák viszik,
S míg a költő tengődik éhen,
Az ő szolgájok is hizik?
Vagy, a mi még szebb, azt gondolják
Talán, hogy fontosabbak ők
15 Az emberiség mérlegén, mint
E haszontalan verselő?

Ti, kik úgy fölfuvalkodátok,
Tudjátok-e, mik vagytok ti?
Az apró napi események
20 Mulandó pásztortüzei.
Éjenként lát a vándor, a mint

Föl-föllobogtok magasan,
S reggel felé a nagy tüzeknek
Már csak hideg, holt hamva van.

- 25 Hozzátok képest, mikor égtek,
A költők kicsiny csillagok,
E messze csillámló szikráknál
Százszor nagyobbak lángitok;
De hamvatokat is midőn már
30 A szellők régen elvivék,
A távolságban a kis csillag
Még akkoron is egyre ég.

- Tanuljátok meg, mi a költő,
És bánjatok szépen vele,
35 Tanuljátok meg, hogy a költő
Az istenség szent levele,
Mellyet leküld magas kegyében
Hozzátok, gyarló emberek,
A mellybe örök igazságit
40 Saját kezével írta meg.

- S habár más nemzet föl se' venné
A költőket, ti magyarok,
Költőitek előtt, ti nektek
Illó, hogy fejet hajtsatok.
45 Oh, a magyar költőknek vajmi
Nagy honfi-érdemök vagyon...
Szégyen, ha elfelejtettétek!
Még nincsen túl fél századon.

- Nyelvünk, egyetlen kincsünk, melyet
50 Apáink örökségiből
El nem rabolt még az enyészet,
Az ellenünk eskütt idő,
Nyelvünk is veszendőben volt már,
Hozzája közel volt a vég,

55 Az országútra kitaszítva
Halálos bajban fekvék.

Kevély urak, e szent betegnek
Millyen segínyt nyújtottatok?
Ha hozzá léptetek, azért volt,
60 Hogy rajta egyet rugjatok!
Költők valának ápolói,
E rongyos, éhes emberek,
Ők ápolák s menték meg... és ti
Őket még is lenézitek!

Pest, 1847. [nov. 26. és dec. 10. között]

722. FELESÉGEM NEVE NAPJÁN

Kis Juliskám, feleségem
Neve napja vagyon most!
Adjatok rám ócska mentét,
Rókaprémest, zsinorost.

5 És le most e bugyogóval,
Magyar nadrágot nekem!
És el bajuszpödrőért a
Patikába hirtelen!

Mielőtt elébe lépek,
10 Így csipem ki magamat,
Legyen újra föltámasztva
A hajdankori divat,

Az a régi idő, mellyben
Még roszúl öltöztenek,
15 De a mellett jót kívántak
Egymásnak az emberek. —

Jót kívánok én is néked,
Ez természetes dolog,
Csakhogy a jó annyiféle,
20 Hogy alig választhatok.

Hogy lehetne valamennyit
Egy szóban kimondani?
Ne legyenek életednek
Bánatai, bajai?

25 Eh, ez nem is jó kívánság!
Bánat és baj kellenek;
A hol árnyék nincsen, ott a
Fényt sem igen látni meg.

Ifjuság! ez a minden jó,
30 Éld le ifjúságodat...
Ez rövid, s aztán meghalni?
Nem nagyon víg gondolat.

Érd el (persze én velem) az
Ősz hajak késő korát,
35 Hanem ez ne legyen más, mint
Álarcban az ifjuság.

Pest, 1847. dec. 10.

723. CSENDES TENGER RÓNASÁGÁN...

Csendes tenger rónaságán
Szeliden reng csónakom,
Mint tavasszal esti szellő
Kebelén a rózsafa.
5 Nem vagyok rá érdemetlen,
Jó lélekkel mondhatom.
A folyó, mellyen jövök
Ide, a hol most vagyok,
Hosszu és vészes folyó volt:

- 10 Villám futkosott fölöttem,
Jobbra-balra éles sziklák
Fenyegettek és alattam
Örvényeknek torka nyílt...
Evezőm minden csapása,
- 15 Szívem minden dobbanása
Az utolsó lehetett vón.
Én eveztem, csak eveztem,
S a mi legfő: akkor is még
A midőn vezértüzem,
- 20 A remény is kialutt,
Még akkor sem csüggedék.
Csüggedetlené a díj! —
Díjam olly szép, ollyan édes:
Ringatózni véghetetlen,
- 25 Nyúgodalmas tengeren,
Boldogságos házaselet
Nyúgodalmas tengerén.
Félretettem evezőmet,
Mért is volna az kezemben?
- 30 Hisz mindegy, akárhová visz
Vitorlámnak játszótársa,
A kis gyermek-fuvalom;
Mindegy az, mert mindenütt az
Ég vesz engemet körül, a
- 35 Fellegetlen, tiszta ég...
Úgy ereszkedik le ez
A sík tengernek színére,
Engem úgy kerít be, mint egy
Kék virágokból füzött
- 40 Óriási koszorú.
Mendegélek, mendegélek,
Ringatózom, ringatózom.
Gondtalan nyujtózkodom;
Fejem édesen pihen
- 45 Hítvesemnek lágy ölében;
Szemeim szemeibe néznek,
E szemekbe, mik sötétek,

S még is ragyogóbbak, mint a
 Mennyország arany lakói;
 50 És kezemben a lant, rajta
 Ábrándos dalt pengetek,
 Nem szabályos, nem kigondolt
 Mesterkélt dalt...ujjaimra
 Bízom, hogy mit verjenek,
 55 S futnak ezek a húrok közt
 Föl s le öntudatlanúl,
 Mintha kedvesem hajával
 Játشانának. És a dal
 Még is szép, mert hallatára
 60 A mennyből leszállnak a
 Csillagok, hogy közelebb
 Légyenek, s a hold kilép
 A tengerbül és figyelmez. —
 Így lantolva, énekelve
 65 Vándorlok kis sajkámon, mint
 A delfinen Árion...
 Néha száll csak árbocomra
 Egy-egy síró vészmadár:
 Egy-egy fájó aggalom
 70 Jövendőd miatt, hazám;
 De minél beljebb jutok
 A tenger végetlenébe,
 Annál ritkábban jön ilyen
 Vészt jövendölő madár.

Pest, 1847. [dec. 10. után]

724. HONVÁGY

(Béranger után franciából.)

Mondátok: „Jer Párizsba, ifju pásztor,
 Használni magas tehetségedet.
 Pénzünk, gondunk, a tanulás, a színház
 Feledtetik majd a mezőt veled.”

5 Én eljövök, de milyen arcom! a sok
Tűznél tavaszomat leégetém.
Adjátok vissza, vissza falumat
És a hegyet, hol születém!

Bús és hideg láz fut rajtam keresztül,
10 Beteljesítvén kívánságtokat.
E szép bálokban, a hol királynék a
Hölgyek, haldoklom a honvágy miatt.
Nyelvem hiába csínosítám, és a
Művészet fénye hasztalan vakít.
15 Adjátok vissza, vissza falumat
És vidám vasárnapjait!

Estéinket s a vén meséket s durva
Danáinkat méltán lenézitek.
Büvészeinken túlsz Operátok,
20 Melly a tündér hont közelíti meg.
A szentek szentének hódolva, a menny
Hangversenyekből vészi hangjait.
Adjátok vissza, vissza falumat
És estenkénti dalait!

25 Sötét kunyhóink s dülő templomunkat
Magam is kezdtem én csekélyleni.
Itt megragadnak a sok emlékszobrok,
Kivált e Louvre s díszes kertjei.
Pompás kastélyok, mint légtűnemények,
30 Miket beszínez a napalkonyat.
Adjátok vissza, vissza falumat
S harangját s a kis házakat!

Térítsétek meg a bálványimádót;
Haldokló félben istenéhez tér.
35 Kutyám ott lenn vár engem a tűzhelynél,
S anyám, bucsúnkra emlékezve, sír.
Százszor látám a hófuvást, vihart, s ha
Vadállatok nyájunkra törtenek.

Adjátok vissza, vissza falumat
40 S botom s a barna kenyeret!

Mit hallok, ég, milly nyugtalan ná lettem!
Mondják: „menj, indulj holnap, ha virad.
Szülőfölded letörli könnyedet, s majd
Éledni fogsz hazád ege alatt.”

45 Isten veled szép ragyogó hely, Párizs,
Hol elbájolva áll a jövővény.
Ah újra látom, látom falumat
És a helyet, hol születém!

Pest, 1847. [dec. 10. után]

725. VAS-ÚTON

Tenger-kéj veszen körül,
Közepében lelkem fürdik...
A madár röpült csak eddig,
Most az ember is röpül!

5 Nyílsebes gondolatunk,
Későn indulánk utánad,
De sarkantyúzd paripádat,
Mert elérünk, elhagyunk!

Hegy, fa, ház, ember, patak
10 És ki tudja, még mi minden?
Tűnedez föl szemeimben
S oszlik el, mint köd-alak.

A nap is velünk szalad,
Mint egy őrült, a ki véli,
15 Hogy őt, összevisszatépní,
Űzi egy ördögcsapat.

Futott, futott, s hasztalan!
Elmaradt... fáradva dől le

A nyugati hegytetőre,
20 Arcán szégyen lángja van.

S még mi egyre röpülünk
Egy sziporkát sem fáradva;
Ez a gép tán egyenest a
Más világba megy velünk! —

Száz vas-utat, ezeret!
Csináljátok, csináljátok!
Hadd fussák be a világot,
Mint a testet az erek.

Ezek a föld erei,
30 Bennök árad a műveltség,
Ezek által ömlenek szét
Az életnek nedvei.

Miért nem csináltatok
Eddig is már?... vas hiányzott?
35 Törjetek szét minden láncot,
Majd lesz elég vasatok!

Pest. 1847. [dec. 13. után]

726. CZAKÓ TEMETÉSÉN

(† öngyilkosság által december 14. 1847.)

Könnyez a részvét ... oh még a
Gyűlölség is, ha itt vóna,
Ejtene egy drága-gyöngyöt,
Egy könyűt e koporsóra.

5 Magasan röpülő szellem
Súlyedt a mély semmiségbe,
Tavaszdől, az ifjuságnak
Tavasza, a sír telébe.

Keresett-e rokon lelket,
10 S nem talált egy jó barátot?
Vagy ki oda lépe hozzá,
Eltaszítá őt magától?

Nagy a világ, nagy a világ,
Benne miljom embertárs van,
15 S ő e nagy világban, ő e
Milliók közt állt magában.

Végre lelt egy jó barátot,
Jó barátja a fegyver lett,
Melly szivéről lesegíté
20 Az életet, e nagy terhet.

Könnyez a részvét... oh még a
Gyűlölség is, ha itt vóna,
Ejtene egy drága-gyöngyöt,
Egy könyűt e koporsóra.

Pest, 1847. [dec. 16.]

727. A HARAGHOZ

Kiapadsz-e, harag,
Te zuhatagos
Vad bérci patak,
Melly zúgva rohantál
5 A mélybe, s vetettél
Szilaj habokat...
Kiapadsz-e, harag,
Szivembül örökre?
Hát csendes házimadár
10 Lesz az erdei sasból,
Melly körmeit egykor
A bőszi zivatar

Hátába ütötte,
És rajta lovagla
15 Kevély diadallal?
Hát vállatrántó
És fejbillentő
És hálósapkás
Jó békés polgár
20 Lesz a tüzes ifju?
Ki néha magával
Nem bírt, kinek ez
Volt a neve egykor
Mindenkinek ajkán:
25 Haragos Petőfi!

Milly aggalom ez, milly
Hiábavaló!
Nem hagyhat el engem
Nemes indulatom,
30 Az ifju-harag;
Nem apadt ki szivembül
E zuhatagos
Vad bérci patak,
S nem fog kiapadni.
35 Csak csenedesedett
Most némileg árja,
Mert róna mezőkön
Megy útja keresztül,
Mezőiden, hegy s völgy
40 Nélküli jelen.
De ott a jövődő
Sziklás vadona,
Mélységeivel...
Ha majd odaér
45 Haragom pataka!
Megnőve folyammá
Ugy fog lezuhanni
Elleneidre, hazám,
Mint a feneketlen

50 Örvénybe a féktelen
Niagara!

Pest, 1847. [dec. második fele]

728. KINN A MÉNES, KINN A PUSZTÁN...

Kinn a ménes, kinn a pusztán,
A betyárok országutján.
Benn a csikós a csárdában,
Iszik isten igazában.

5 Hadd igyék, ha kedve tartja,
Ha kiszáradott a torka,
Nem is csoda illy melegben,
Süt a nap esze-veszetten.

De ha beballag kend, bátya,
10 Iszogatni a csárdába,
Legyen gondja a ménesre,
Bízza kelmed jó kezekre.

Ott kinn hagyott három bojtárt,
Egy sem ér egy hajító fát,
15 Mind a három azzal mulat,
Hogy alszik a kalap alatt.

Hevernek a földön hanyatt,
Orcájok a kalap alatt,
Egyebökkal nem gondolnak,
20 Ha megpörköli is a nap.

Hát amott Kecskemét felől
A homoktorlatok megől
Ki lépeget szép lassacskán
Egy szép sötétpej paripán?

Szép tüzes ló, de még rajta
A legény tüzeőbb fajta,
Bátorság van a szemében,
Karikás-ostor kezében.

Csak jön, csak jön, halk lépést tart,
30 Egyszer a méneshez ugrat,
Kiszakít egy jó nagy falkát...
Kis-Kunság, most isten hozzád!

Fárad a nap, már alatt jár,
Egyre nyargal még a betyár
35 És előtte a paripák,
Csattog-pattog a karikás.

Jön a csikós a csárdából,
Gyógyulóban mámorából,
A bojtárok ébrednek,
40 Nagy híja van a ménesnek.

El az egész kerületbe
Ló-keresni, szedtevette!...
De hiszen kereshetik már
Kit Szabadkán, kit Kikindán.

Pest, 1847. [dec. 16. után]

729. MÉG ALIG VOLT REGGEL...

Még alig volt reggel, már megint este van.
Még alig volt tavasz, már megint itt a tél.
Még alig, Juliskám, hogy megösmarkedtünk,
S már feleségem vagy, már rég azzá lettél.

Még alig hogy játszánk apáink térdén, s már
Maholnap ott alszunk nagyapáink mellett...

Csak annyi az élet, mint futó felhőnek
Árnya a folyón, mint tükrön a lehellet.

Pest, 1847. [dec. vége]

730. SZILVESZTER ÉJE 1847BEN

I.

Hejh, vannak ma számadások!
Házi asszony, házi gazda,
Mit bevett és kiadott az
Év folytában, összeadja.

- 5 Vizsgálják a pénzes erszényt,
Mennyi volt benn s mennyi van még,
S törlik le a verítéket,
Mellyel azt a pénzt szerezték.

- Feleségem, lásd, milyen jó,
10 Hogy mi nekünk nincsen pénzünk:
Nem piszkoljuk be kezünket,
S nem csorog a verítékünk.

- Amazoknak a ládáik,
Mi nekünk szíveink telvék...
15 Az milyen szegény gazdagság!
Ez milyen gazdag szegénység!

II.

- Még csak egy magam valék
Tavaly ilyen tájban,
Az idén már kettescskén
20 Vagyunk a szobában.

Furcsa lesz, ha már ez egy
Darabig majd így mén:
Eszkendőre hármacskán
Azután négyecskén.

III.

25 De félre, félre a tréfával,
Hisz beteg mellett állunk;
Beteg, haldoklik az esztendő,
Ez a mi drága kedves jó barátunk...
Fonjunk áldásból líliomfüzért
30 Megkoszorúzni haldokló fejét.

Ő adta össze kezeinket,
Válthatlanúl, örökre,
Ő szállítá föl lelkeinket
Nem ismert és nem sejtett örömekre...
35 Fonjunk áldásból líliomfüzért,
Megkoszorúzni haldokló fejét.

Az a kevés bú, mit koronként
Szivünkre rácseppente,
Nem keseríté boldogságunk,
40 Sőt azt még sokkal édesebbé tette...
Fonjunk áldásból líliomfüzért,
Megkoszorúzni haldokló fejét.

Haldoklik ő, már csak néhány halk
Szívdobbanás van hátra,
45 S az örök éj borúl e szemre,
Melly boldogságunk hajnalfényét látta...
Fonjunk áldásból líliomfüzért,
Megkoszorúzni haldokló fejét.

IV.

Az esztendőnek a halála
50 Olly ünnepélyes egy halál!
Illyenkor minden jobb halandó
Elzárkozik, magába száll,

S nem hogy barátnak, hanem még az
Ellenségnek is megbocsát,
55 És ez valóban nagyszerű, szép;
De én is így tegyek-e hát?

Csak a zsarnok s a szolgálélek,
E kettő az én ellenem,
S én zsarnokoknak s rabszolgáknak
60 Bocsássak meg?... nem, soha sem!

Az isten ítélőszékénél,
Még ott sem mondok egyebet:
„Hogysem ezeknek megbocsássak,
Inkább elkárhozott legyek!”

Pest, 1847. dec. 31.

JEGYZETEK

BEVEZETÉS A JEGYZETEKHEZ

A KIADÁS V. KÖTETÉRŐL

Petőfi Sándor összes költeményei folyó kritikai kiadásának ez a kötet a költő 1847-ben írt (a folyamatos sorszámozás szerint 567—730. sz.) verses műveit tartalmazza. (az előző kötetek beosztása: I. 1838—1843.; II. 1844. jan.—aug.; III. 1844. szept.—1845. júl.; IV. 1845. aug.—1846.) Terveink és valósnak tűnő számításaink szerint a sorozat a VI. kötettel zárulhat, amely az 1848/49-ben írt verseket közli.

Hosszabb időn át készült/készülő kiadásról lévén szó, maximálisan igyekeztünk alkalmazni az eddig megjelent négy kötet textológiai elveit, az apparátus kialakított és bevált rendjét, a sorozat formatervét. Annak ellenére tesszük ezt, hogy időközben a szöveggondozás szabályai és lehetőségei megváltoztak. Az Irodalmi szövegek kritikai kiadásának szabályzata (Szerk. Péter László. Bp. 1988.) helyére az MTA Textológiai Munkabizottsága által kidolgozott és jóval megengedőbb Alapelvek az irodalmi szövegek tudományos kiadásához c. ajánlás lépett: It 2004/3. 328—330. Az öthatodánál tartó sorozatban azonban (a használó olvasók érdekében) még akkor sem volna célszerű változtatni, ha bizonyos korábbi következetlenségeket ezzel megszüntethettünk volna. A kötetnek nincs képmelléklete, megjelenetését a Kiadó nem vállalta.

Lényeges változást jelentett, hogy a főszöveg alapjául nem a költő életében megjelent kötetkiadás szolgált, hanem zömében az az autográf versgyűjtő füzet, amelybe Petőfi az ÖK1 mintájára, egy hasonló terjedelmű kötet javára verseit egybemásolta. (Leírását l. VP VII. 600—602., kötetünkben az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzetében, → 297.) Jelentőségét növeli, hogy a pályáját mind tudatosabban építő költő (Émich Gusztávval kötött szerződése értelmében) a két divatlap mellett, melynek kizárólagos munkatársa lett, csupán néhány almanach-közlésre vállalkozott, versei zömét azonban — a leendő kötet érdekében — nem publikálta: a kötetünket alkotó 163 verses szöveg közül 98 nem került életében a nyilvánosság elé (60%). Innen van, hogy a főszöveg helyesírása ezúttal egységesebb, mint az előző kötetben volt. A folyamatosan vezetett versgyűjtő füzet adja egyszersmind az egyetlen viszonylagos időrendet, amelyet illetően osztjuk Ferenczi Zoltán véleményét, hogy (talán Béranger mintájára is) egyre inkább ragaszkodott az időrendhez, hiszen az ÖK1 lírai önarcképe után már nem állt érdekében annak retusálása (FPÉ III. 46.). Ami persze nem mentü fel a sajtó alá rendezőt a keletkezéstörténet elmélyült vizsgálata alól, mint ahogy egyes, homogén lírai periódusokban (költői versek) vagy akár az együtt lejegyzett, néhány nap alatt írottak esetében szükségesnek is bizonyult időrendi módosításokat végezni. De kétségkívül szűkebb határok közé szorul a kronologizálás, mint ahogy azt Martinkó András elképzelte (Martinkó: AKr).

A tárgyévre esett az ÖK1 megjelenése, 1847. márc. 15-én. Kiadástörténetét a jelen kritikai kiadást megalapozó I. kötetben Kiss József és Martinkó András már

összefoglalta (→ I. 122—124.), ebben a kötetben pedig röviden megismételtük a [*Szabadság, szerelem...*] jegyzeteiben (→ 309—311.); a kötet recepciójának összefoglalását azonban itt láttuk helyénvalónak, még hozzá jelentősége miatt önálló fejezetben.

Végül köszönettel tartozunk mindenkinek, aki a kötet elkészítésében segítségünkre volt. Mindenekelőtt Fried Istvánnak, immár a második kötetben lektorunknak, aki a reformkor kiváló ismeretével, óriási világirodalmi olvasottságával, textológiai és komparatistikai módszertani tudásával, folyamatos konzultációval is segítette munkánkat. Köszönetet mondunk a közgyűjtemények itt fel nem sorolható, segítőkész munkatársainak Budapesten és Debrecenben, továbbá az MTA Irodalomtudományi Intézete Dávidházi Péter vezette 19. századi osztályán kedves kollégáimnak, akik — a konzultáció mindenkori lehetősége mellett — még publikálatlan kutatási eredményeiket is szívesen megosztották a sajtó alá rendezővel.

Kerényi Ferenc

JAVÍTÁS

510. DALAIM (→ IV. 548.)

A vers jegyzeteiben a Km6 leírásában a másolat eredetére vonatkozó rájegyzés nem Csapó (II.) Vilmostól, hanem Csapó (III.) Dánieltől (1871—1959) származik. (Fia, a jelenlegi possessor, Csapó (III.) György szíves közlése.)

PÓTLÁSOK

A pótlásokat autográf Petőfi-verskéziratok előkerülése indokolja.

498. GYERMEKKORI EMLÉKEK (→ IV. 500.)

Kézirat

Egy, 210 × 121 mm nagyságú, álló, halványkék papírlap rektóján és verzóján. Autográf tintairás. *Petőfi* névaláírással. A papír mérete és minősége megegyezik a többi, 1846. ápr. 10. és 24. között, Szalkszentmártonban írott költeményével (*Elhagytam én a várost...*, → IV. 497.; *Erdőben.* → IV. 498.; *Mint a felbőke a nyári égen...*, → IV. 506.); ezek versünkkel együtt a költő ügyvéd barátjához, Várady Antalhoz kerültek, akitől fia, dr. Várady Béla ügyvéd örökölte. A HP munkálatai idején özv. Várady Béláné tulajdonában voltak, vö. Baróti Lajos: *Petőfi-ereklyék.* BpH 1893. máj. 12. (HP III. 717—718.) Amíg azonban a többi kézirat Hatvany Lajos tulajdonába és onnan mai lelőhelyére, az MTAK Kt.-ába került, addig ez közgyűjteménybe sohasem jutott. Az 1890-es években honorárium gyanánt dr. Révész Tivadar ügyvédé lett, aki azt negyvenévi őrzés után, 1935-ben eladta dr. Szász Andor ügyvédnek. Tőle Vasberényi Géza vásárolta meg 1941-ben. Jelenleg: Kiss Ferencnél (mgt., Bp.).

Szövegváltozatok

Mivel a főszöveg az ÖK1, a K szövegváltozatait ehhez képest (→ IV. 140—142.) állapítottuk meg.

- Alcím franciaból [vlsz. th.]
2 után.
3, 43 gyermekemlékektől,
9 <még> a szűk börtönt is, *hogy* [utólag beírva]
10 *Hugával, a* ki
17 E<z élet>korban
e föld, [utólag beírva]
19 *a* mellynek [utólag beírva]
22, 42 *íjra*

- 23 gyermekemlék<é>ektől, [th.]
30 Fa-saruimnak [a kötőjel utólag beírva]
37 tanúi,

522. JÚLIÁHOZ (→ IV. 190.)

A költemény főszövegét ott A részvét könyve (szerk. Gyulai Pál. Pest 1863. 69—70.) nyomán közöltük, felhasználva a VP II. 93—94. emendálásait is. Mindezt azért tettük, mert nem ismertük kéziratát. Az első közlő Gyulai szerint Petőfi a verset személyesen adta át ugyan Júliának, aki azt lemásolta a kiadás számára, utóbb viszont Petőfi levelével együtt az özvegy megsemmisítette (→ IV. 575—576.). A történet nem mentes az önellentmondástól (miért írt volna levelet a költő egy személyesen átadott vers mellé?), a K előkerülése azonban vitathatatlaná teszi, hogy ilyen levél nem volt. Nyitva marad a kérdés, hogyan jutott az autográf közgyűjteménybe, ti. rajta — két helyen is — az Erdélyi Muzeum-Egylet Könyvtára kéziratárának pecsétje látható.

A K lelőhelye: Acad. RPR. Történeti Levéltár, Kolozsvár. Mikrofilmje: MTAK Kt. A 638/XIII. Leírása — Sáfrán Györgyi: Arany János-gyűjtemény / Petőfi Sándor—Szendrey Júlia kéziratok. Bp. MTAK Kt 1982. (Az MTAK katalógusai 13.) 150. — nem részletezi a tekercs tartalmát, pontosabban csak ennyit említ, hogy Petőfi-versek 19. századi másolatait is tartalmazza.

Δ K teljes szövege a következő:

JÚLIÁHOZ.

Piros orca, piros ajkak,
Barna fürtök, barna szem,
És ez arcon és e szemben
Mennyi lélek, istenem!

Oh ha bírhatnám e lelket,
Ezt a lelkes kis leányt!
Szólj, leányka, mondd, hogy téged
A szerelem még nem bánt.

Nem, nem! azt mondd, hogy szeretsz már,
Mondd, hogy engemet szeretsz,
És ez a szó életemnek
Egy uj teremője lesz.

Én szeretlek, és szerelmem,
E végetlen áradat,
Mint a földet az özönviz,
Eltemette multamat.

Nem tudom: mi voltam eddig?
Ámde azt sem: mi leszek?

Tőled függ, hogy sötét árnyék
Vagy fényes sugár legyek.

Mit határozasz? már látásod
Megépíté mennyemet,
Oh leányka, ezt a mennyet
Nem szabad ledöntened!

Im, letérdelek előtted,
S esdve nyujtom föl karom,
Vonj föl engem kebeledre,
Vagy borúlj rám, angyalom!

Petőfi Sándor

Szövegváltozatok (a → IV. 190. szerint)

- 5 bírhatnám
- 12 új
- 15 özönvíz,
- 17 tudom,
eddig,
- 18 sem,
leszek,
- 22 mennyemet;
- 25 Im letérdelek [szóközi vessző n.]
- 26 karom

A *Szövegváltozatok* áttekintése azt mutatja, hogy Gyulai a kor szokásának megfelelően emendált, amikor először kiadta a verset.

555. [KOVÁCS JÁNOSNÉ EMLÉKKÖNYVÉBE] (→ IV. 631—632.)

Kézirat

Egy, 92 × 146 mm nagyságú, fekvő, aranyozott szegélyű papírlap rektóján, a verző üres. Cím n. Autográf tintaírás, a megírás helyének és idejének rögzítésével és teljes névaláírással. Első közlésekor még a címzett tulajdonában volt; szövegének beküldője, Könyves Tóth Kálmán ezt írta róla: „Az emléklap megvan maiglan. Halvány, elmosódott; de tulajdonosa azért drága ereklye gyanánt őrzi most is.” (VU 1874. 38. sz. szept. 20. 594. — A K ismeretében az állapot leírása túlzás.) Szintén „családi tulajdonból” közölte hasonmását Hatvany Lajos: Feleségek felesége. Bp. 1919. III. képmelléklet. Ezután — ismeretlen körülmények között és időpontban — Vasberényi Géza tulajdonába került. Jelenleg: Kiss Ferencnél (mgt., Bp.). Megjegyzendő még, hogy egy bírósági tudósítás (Érdekes pötösködés Szendrei Julia levelesládájának kincsei körül. Magyarság, 1934. okt. 19.) a Szendrey Júlia-hagyaték részeként említi a K-t. Ez azonban téves, az 1868 és 1925 között Tóth Józsefnél, illetve

örököseinél lappangott anyagból 1874-ben és 1919-ben nem készülhetett közlés, illetve fakszimile. Nem szerepelt a Szendrey Júlia-hagyaték árverési katalógusában sem, vö. Mikes Lajos: Szendrey Júlia levelesládájának kincsei. Bp. 1928. A félreértés vélhető oka, hogy a VU-közlés Emléklap címen is említi a verset, és ugyanazt a címet viselte a Szendrey Júlia-hagyatékban egy Petőfi-töredék továbbbírása.

Mivel a költője életében nem közölt versnek a K lesz ezentúl az egyetlen hiteles szövegforrása, teljes terjedelmében közöljük, a → IV. 220—221. helyett:

Jellemtelenség a kor bélyege;
Pedig csak egy, csak egy: a jellem az,
A mi az embert emberré teszi,
E nélkül hitvány, öntudatlan tárgyak,
5 Vagy legfőlebb is állatok vagyunk. —
Oh hölgy, könyörgök hozzád a haza
S az emberiség kettős szent nevében:
Ha gyermekekkel áld meg majd az isten,
Olts gyermekid szívébe jellemet,
10 Szepítőtelet s megtántoríthatatlant.
És nem szükség, hogy mást is adj nekik,
Mindent adál, ha jellemet adál.

Petőfi Sándor

Debrecen, novemb. 15. 1846

ELVESZETT, ÁLLÍTÓLAGOS ÉS TERVEZETT PETŐFI-VERSEK

ELVESZETT MŰVEK

Mézesbetek

Az 1847. évi versgyűjtő füzet 70. fólíója után hiányzik egy kivágott lap; Petőfi autográf oldalszámozása szerint a 141. (a *Fölösleges aggalom* c. verssel) és a 142. (a *Mézesbetek*kel). A tartalomjegyzékből (99. f. v.) szintén mindkettő törölve. Ferenczi Zoltán úgy gondolta, a *Fölösleges aggalom* miatt „hihetőleg a költő neje” vágta ki a kéziratlapot (Petőfi ismeretlen költeményei 1847—1848-ból. PetMuz III. évf. 1890. 2. sz. márc., 67. h.). A VP VII. jegyzetűri, Kiss József és V. Nyilassy Vilma joggal gondoltak arra, hogy ebben az esetben „mind Júlia, mind Ferenczi félreértette a vers mondanivalóját.” (VP VII. 602.) A nyilvánvaló ellentmondást a *Fölösleges aggalom* jegyzeteiben (→ 521—522.) azzal véltük feloldhatónak, hogy a lap kivágása voltaképpen a *Mézesbetek* miatt történt. Véleményünket arra a tényre alapoztuk, hogy a *Fölösleges aggalom* a Hazánk 1847. dec. 16-i számában megjelent, a *Mézesbetek*ből viszont mindmáig egyetlen sort sem ismerünk. Mivel Petőfi terjedelemlistáján a címe szerepel (VP VII. 518.), egyetérthetünk Ferenczivel abban, hogy a lap kivágását vlsz. Szendrey Juliának tulajdoníthatjuk, és hozzátehetjük, hogy feltehetően férje halála után, az UK01—02 előkészítése során került erre sor. A költemény maga (a két dokumentumban elfoglalt hely alapján) Koltón született, az ottani harmadik versszöveg volt, azaz 1847. szept.-inek tekinthető.

Cigány Ferenc, a négyes kocsis

A vers meglétéről egyetlen, kései forrás szól, Koltó földesurának, gr. Teleki Sándornak emlékiratai: Egyről-másról. Bp. 1882. II. 16—19., 31—33. (Idézte Hatv² I. 905—906., II. 12., 146. és Dávid—Mikó 33—34, 106—107.) Petőfi sem versben, sem úti prózájában, sem levelezésében nem említi. Teleki elbeszélése szerint a költő 1846. szept. elején ismerte meg Nagykárolyban, a megyegyűlés alkalmából a kocsis, amikor a gróf híres négyesfogatót csodálta meg. A kocsis élettörténetét Teleki így foglalta össze: „Mint kis cigány purdét Kristóf Adolf úr magához vette; az istállóban, a lovak közt, mint a kutyakölyköt, fölnevelték, seperte az istállót s hordta a ganéjt, később lovász lett, végre kocsis. Ma a legjobb kocsis Erdélyben. Kristóf úr gazdag ember; egyszer fegyveres zsványok rohanták meg, ki akarták rabolni; Kristóf úr védte magát, Ferenc mellette állt s midőn a rablóvezér Kristóf úrra szegezte puskáját, Ferenc eleibe ugrott, mellével felfogta a lövést; még volt annyi ideje, hogy kikapja Kristóf úr kezéből a fegyvert, beleduplázott a zsványok közé; azok megszaladtak s Ferenc eszméletlenül rogyott össze. Kristóf úr bevittette Kolozsvárra, a kórházba. Ott feküdt kilenc hónapig, végre kieresztették; visszament gazdájához. Ez

— kinek életét mentette meg — azt mondta neki: »Nagyon gyöngö vagy még te arra, hogy szolgálj, *ingyenlőt* pedig nem tarthatok, mehetsz isten hírével!« Én megfogadtam; három éve, hogy nálam szolgál...» (Teleki: i. m. II. 18—19.) 1846 őszén Koltón Ferenc Petőfit hajtani és lovagolni tanította. Legközelebb „néhány hónappal később” fordult meg a költő Koltón, ami az *Erdélyben* c. vershez képest (1846. okt. 26., → IV. 214.) 1847 nyarat jelentheti. A kocsis ekkor halt meg: „Én odajártam Szatmár megyében faluzni. Szíves vendégszeretettel láttak mindenütt. Ferencet túlságosan jól tartották, betegem jött haza; orvos után küldtem, az orvos gondatlanul hánytatót rendelt, a nagy erőlködésekben Ferenc mellsebe felfakadt s nagy kínok közt meghalt.” (Teleki: i. m. II. 31—32.) Koporsóját Teleki, vándorszínészből lett titkára, Haray Viktor és Petőfi kísérte, a sírnál Haray mondott búcsúztatót. A költő pedig (szokása szerint a következő este és éjjel) megírta elbeszélő költeményét: „Kezdte a temetésnél, elmondta, ki volt Cigány Ferenc, hogyan nőtt fel kutyakölyök módjára s mint lett hűséges cseléd, kutyahűséggel. Kristóf Adolf gyalázatos tettét kíméletlen szavakkal bélyegezte, milyen a rossz gazda és milyen a jó; Haraynak rövid beszédét versekbe foglalá s azzal végezte, hogy a cseléd is lehet úr, nemazs érzelemben egyenlő gazdájához.” (Uo.) A kéziratot Telekinek ajándékozta, és felhatalmazta őt annak tetszése szerinti publikálására. A kézirat azonban nem maradt fenn: „A nagy viharban, mely a hazát érte, e kéziratot is elfújta a pusztító szélvész; elrejtett irományaim közt nem találtam meg többé e gyönyörű költeményt, mely a János vitéz modorában volt írva.” (I. m. II. 33.)

Teleki története rövidítve Ferenczi Zoltán életrajzába is bekerült (FPÉ III. 98—99.) és onnan a Petőfi-irodalomba. Legutóbb Égly Antal novellisztikus feldolgozásában olvashattuk: Egy ismeretlen Petőfi-vers születése és halála. MN 1962. szept. 29.

Az emlékezés hitelét nem kívánjuk kétségbe vonni; véleményünket illetően l. még *A koldús sírja* c. vers jegyzeteit (→ 552.).

Rabló

A szövegében maig ismeretlen versről a híradás 1892. aug. 30-án jelent meg, egy ótátrafüredi tudósítás keretében, amely szerint a 75 éves Herfurth József nevű eperjesi tanár, az üdülőhelynek 51 év óta vendége, aki Petőfi jó barátjának nevezte magát, a következő történetet mesélte: „Egyszer — a mint mondja — 1847ben többen ültek egy asztal körül, midőn Petőfi kiránt a zsebéből egy darab papírt, hogy felolvassa legújabb versét, a »Rabló«-t. Aztán kérdezte: »Hogy tetszik neked barátom, Herfurth?« »Sehogy, mert rossz!« A többi is annak találta. Petőfi felugrott és kifakadt: »Akkor barátom, Herfurth, számár vagy s ti is valamennyien!« S ott hagyta őket, de a kritika mégis fogott, mert a vers nem jelent meg soha.” (FL 1892. aug. 30. 1771.) A közleményt átvette a PetMuz is: Ferenczi Z.: Petőfinék „Rabló” c. költeménye. V. évf. 1892. 4. sz. 99—100., idézte Hatv² II. 188. Meglepő, hogy Ferenczi mindezt kommentár vagy kritika nélkül tette. Pedig Petőfi 1847-ben nem járt Eperjessen vagy környékén; ilyen c. verséről más forrásból nem tudunk; Herfurth nevét az 1845. évi eperjesi tartózkodás kapcsán sem a költő, sem az emlékezők nem említeték. És ami perdöntő a kérdésben: Herfurth 1890 nyarán megírta emlékiratait, ám azt csak halála után, 1907-ben publikálták. Ebből kitűnik, hogy 1845-ben még hazatérőben volt európai útjáról, Petőfi költeményeit pedig Kolbenheyer Móric, ev. lelkész, a

költő fordítója ismertette meg vele. Személyes kapcsolatokról szó sincsen. (Herfurth József ifjúkora. A megboldogult híres collegiumi professor feljegyzései ifjúkorából. Közzéteszi Frenyó Lajos. Eperjes 1907.)

A versnek így létezése is kérdéses.

ÁLLÍTÓLAGOS PETŐFI-VERSEK

Kiért üritsem e pohárt...

Az 1847-ben (vlsz. márc. elején) megjelentetett nagyváradi, Játékszíni emlékny. c. színházi zsk.-ben (OSZK SzT, 763. sz. zsk.) Fehérvári Kontra Antal sűgő, az almanach összeállítója Dalok gyűjtőcím alatt nyolc szöveget közölt. Közülük Bordial megnevezéssel a szóban forgó vers a második, alatta nincs név. A következő *Más* pedig a másik vitatott szerzőségű bordial, az *Üresen áll már a kancsó...*, amely alatt viszont „Petőfi.” névalírás olvasható (vö. PAI. 127.). Olyan helyzetben tehát, hogy nem derül ki egyértelműen, a költő megnevezése vonatkoztható-e mindkét szövegre. A következő évben a sűgő Kecskeméten szerkesztett és adott ki — 1848. jan. 5-i nyomdai megrendeléssel — egy, szintén Játékszíni emlékny. c. zsk.-et, amely részben megismételte az 1847-es irodalmi melléklet anyagát. A *Kiért üritsem a pohárt...* és az *Üresen áll már a kancsó...* itt nem egymás után áll, mint a nagyváradi almanachban (a Dalfűzér címet viselő együttes 8 + 1 darabjából az előbbi a 7., az utóbbi az 1.), közük ékelődött — más szövegekkel együtt — harmadikként a *Rég veri már a magyart a teremfő...* c. Petőfi-vers (vö. PAI. 304. és → III. 519.). Itt a két bordial cím nélküli és anonim. (OSZK SzT, 538. sz. zsk.)

Versünket (párdarabjával együtt) Petőfi-költevényként először Bártfai Szabó László közölte az 1847. évi, nagyváradi zsk.-ből: Ismeretlen versek Petőfitől és Tompától. ItK 1929. 200—208. Gulyás József még abban az évben válaszolt, és amíg az *Üresen áll már a kancsó...* vonatkozásában elfogadta Petőfi szerzőségét, a *Kiért üritsem e pohárt...* ügyében közölte a versnek egy 1848-as, honvédre—huszár—tűzérre—hazára ártirt négystrófás, kéziratos változatát. Ennek alapján tagadta a szerzőséget: Petőfi-vers? ItK 1929. 475. (Újraközölve: VP III. 362—363.)

A vita a zsk. megjelenésének centenáriumán éledt újra, amikor — Hatvany Lajos szakvéleményével kísérve — újraközölték a két bordialt, ezúttal az Egyetemi Kvt. példányából: Kortárs 1947. okt. 15. 40. Kötetben is megjelent, I. Hatvany Lajos: Ismeretlen Petőfi-versek, vagy egy százesztendős család (1947) = Irodalmi tanulmányok. Bp. 1960. 183—188. Hatvany csupán Petőfi és Fehérvári Kontra Antal 1843-as, közös kecskeméti színészmultja miatt tartotta megfontolandónak a kérdést, stíluskritikai érveket azonban nem talált a szerzőség mellett. Peterdi Andor viszont, a folyóirat következő számában ad absurdum vitte a kérdést, amikor a zsk.-nek mind a hat szövegét (köztük ismert népszínmű-slágereket) Petőfinek tulajdonította. A rab c. Szigligeti-népszínmű betétét („Rab vagyok, láncra fűzve...” kezdősorral) Petőfi közismert szabadságkultuszával magyarázta, az Egy szekrény rejtelme c., szintén Szigligetitől való népszínmű dalához („Jártam kertben, rózsák között...” kezdősorral) pedig megidézte egy biedermeier rózsafa szekrény képét; szerzői javításnak vette a zsk. első sorának sh.-ját stb. (Peterdi Andor: Valódiak-e az ismeretlen Petőfi-versek? Kortárs 1947. nov. 1. 82.)

Az előző krk, a VP besorolása szerint Varjas Béla ezt a verset kétes hitelűnek tekintette, az *Üresen áll már a kancsó...*-t viszont hiteles költeményként értékelte. Mindkettő datálása: 1843, a kecskeméti színész hónapok (VP I. 22., 381., ill. III. 320., 362—363.).

Hatvány a közös színészélet adatát Tüske Pál [=Sebesi Samu] köszöntőjéből vette, amellyel az Fehérváry Kontra 50 éves színészi jubileumát üdvözölte: Ellenzék 1892. szept. 5. (Idézte is: Hatv² I. 450. Korábban Ferenczi hasonlóképpen: FPÉ I. 292.) Ez a változat, miszerint a zsk.-ek kiadójához ekkor kerültek volna a Petőfi-kéziratok, megdőlt 1969-ben, amikor Fekete Sándor közölte a kecskeméti társulat 1843. évi zsk.-ének tagnévsorát, és ebből kitűnt, Fehérváry Kontra nem volt Kecskeméten, hanem (amint azt a Schöpflin-féle Magyar Színművészeti Lexikon helyesen közölte) 1843. ápr.-ában Szolnokon lépett föl, vö. Fekete: PVSz 74. Kiss József ezért már mindkét szöveget kétes hitelűnek tekintette, keltezésüket 1843-ra korainak tartotta, és a kérdést az 1847. évi versekhez, tehát kötetünkbe ulta: → I. 118—19.; PAt I. 127., 304., 384., 412.

A *Kiért írítsem e pohárt...* háromstrófás köszöntő: az ég urára, a nemes férjre (a kecskeméti, 1848-as közlésben: a jó honfira) és a hazára — ami (kivált a második versszak) konkrét helyzetre utalt, ám a szónak nem helyzetdal, hanem színpadi jelenet értelmében. Ebből a megfontolásból kiindulva, sikerült megtalálni a darabot: Marcsa, az ezred lánya, népszínmű 3 felvonásban. (Kézírtos példánya: OSZK SzT, N. Sz. M 155.) A mű magyarítás Gaetano Donizetti Az ezred lánya c. vígoperájából; Szerdahelyi József, a kor egyik leghíresebb baritonénekese, zeneszerző-fordítója helyezte át a cselekményt Simonyi őbester táborába. Az átdolgozás időpontja minden bizonnyal 1844 tavasza, amikor Szerdahelyi — márc. 14-én még jutalomjátékán előltsza az eredeti vígopera Sulpizio őrmesterét a Nemzeti Színház színpadán — elhagyta a társulatot, hogy önálló, operát is játszó vándortársulatot hozzon létre. A népszínművesített darab első ismert előadása általuk történt, Kolozsvárott, 1844. júl. 27-én. Kőrösy Ferenc társulata, amelynek zsk.-ét Fehérváry Kontra szerkesztette, és benne a szöveget közölte, Nagyváradon 1846. nov. 8-án, Kecskeméten (a zsk. megismételt kiadásának helyén) pedig 1847. nov. 28-án, bemutatózó előadásán tűzte műsorra a Marcsát. Említett három előadásáról, sajnos, színlap nem maradt fenn. (Vö. Kerényi Ferenc: Petőfi-versek színházi zsebkönyvekben. ItK 1993. 237—239.) A kutatás ily módon igazolta Gulyás József finom megfigyelését is (i. h.), aki nemcsak Petőfi szerzőségét tagadta, hanem észlelte a vers melodráma-eredetét: Donizetti szövege valóban fr. melodráma, Jules-Henri Vernoy de Saint-Georges és Jean-François-Alfred Bayard művére ment vissza.

Az így Szerdahelyi Józsefnek tulajdonítható és 1844-re datálható bordalszöveget egyszerűen s mindenkorra kivehetjük, még a kétes hitelű versek közül is.

Üresen áll már a kancsó...

Bonyolultabb a helyzet a párdallal, amely — amint azt az előző versnél említettük — Petőfi nevével jelent meg az 1847-es nagyváradai színházi zsk.-ben. Itt ui. az egykorú források is ellentmondóak. A zeneszerző Egressy Béni személyét illetően nem merültek föl kétségek. Sőt, éppen az ő nekrológiájában sorolta fel Erdélyi János az Értesítő 1852. ápr. 3-i számában a kéziratban maradt dalok között: „Üresen áll már a kancsó», dal Petőfitől;...” (Vö. Major Ervin: A népies magyar műzene és a népzene

ne kapcsolatai = Fejezetek a magyar zene történetéből. Válogatott tanulmányok. S. a. r. Bónis Ferenc. Bp. 1967. 171. és Erdélyi János: Irodalmi, színházi, közéleti írások és beszédek. S. a. r. T. Erdélyi Ilona. Bp. 2003. Fontes 19. 414.) Ugyanakkor azonban más egykorú kéziratok dalgyjtemények, amelyek Petőfi-versek másolatát, illetve Petőfi-zenésítéseket is tartalmaznak, nem jelölik a költőt Egressy Béni szövegírójaként. Ilyen a PIM Kt. V-an. V 4515. jelzetű, 136 verset tartalmazó egykorú gyűjteménye, amelyben 6 korai Petőfi-vers és több, név nélküli, más költőktől való ismert költemény és népies műdal társaságában ott olvasható, Bornál címen: „Üressen áll már a kancsó, bort bele...” Hasonló a helyzet A 37 Népdal c. kéziratosskottagyűjteményben, amely szintén tartalmazott Petőfi-zenésítéseket, de a 22. tételnél nem említette szerzőségét: „Üressen áll már a kancsó. Zenéjét szerzé Egressy Benjamin. Karének »Mátyás diák« népszínműből” (OSZK ZT, Ms. mus. 1659.) Major Ervin átvette az utóbbi adatot (i. m. 171.), de a darab „Berkí” álnévű szerzőjét tévesen Jakab Istvánnak azonosította (holott Balog István volt), és nem ellenőrizte a szöveget. A Mátyás diák 1844-es cenzúrapéldányában (OSZK SzT, N. Sz. M 83.) az I. felv. 21. jelenetében található Kupa cinkotai kántor bordala („Ma vigadok, helyt nem adok / Semmi bánatnak...” kezdősorral), amelyhez utólag, más írással toldották be a kar szövegét, amely nem azonos kétes hitelű versünkkel: „A kancsó kézről kézre jár / Szívünk könnyű mint a madár / Kockánk vigan pereg / Vérünk gyorsan peseg / Mi kell egyébb mint az ifjuság, / Piros leány, piros virág” Ez azonban Egressynek egy másik „kancsódal”-a, melyet Vörösmarty Mihály Az áldozat c. drámájához, betétdalként írt (1841). A dráma sűgőkönyvében (OSZK SzT, N. Sz. A 130.) a II. felv. 8. jelenetében az 1. szolga bordalaként, a fenti szöveggel meg is található. Erdélyi János ezt az Egressy Béni-kompozíciót is említette („»A kancsó kézről kézre jár«, bordal Vörösmarty »Áldozat« drámájából”), de megkülönböztetve az *Üressen áll már a kancsó*-ról (i. m. 414.). Említi a kancsódalat Az áldozat krk-a is, utalva az 1841. jún. 7-i, harmadik előadás színlapjára, amely megnevezte a zeneszerzőt, Egressy Bénit: VÖM 10. Drámák IV. S. a. r. Fehér Géza. Bp. 1971. 721.

Az 1929-ben publikált *Üressen áll már a kancsó*... — úgymond — felfedezését apórhírben megismételte a Budapesti Hírlap 1930. máj. 4-i száma, és újraközölte az „egyébként viszonylagosan gyöngé Petőfi-vers” két strófáját. A máj. 31-i számban Horváth Béla ny. bp-i ítéltáblai tanácselnök Kecskemétről olvasói levélben cáfolta a felfedezést, és utalt arra, hogy az 1860-as években jogászként a pesti dalárda tagjaként gyakran énekelték a dalt, aminek első strófáját emlékezetből le is kőtzáta. (A zeneszerző és a szövegíró nevére azonban nem emlékezett.) Az 1947. évi, az előző vers jegyzeteiben említett vita résztvevői szemléltomást nem ismerték ezt a közlést, amelynek igazságát, az Egressy Béni-kórusmű népszerűségét újabban (1848. febr. végéről) sajtóadat is bizonyította (PAI I. 178.), a zeneszerző megnevezésével.

Az *Üressen áll már a kancsó*...-t szintén sikerült betétdalként azonosítanunk. Megtalálható Jósika Miklós A két Barcsai c. történelmi drámájának cenzúrapéldányában (OSZK SzT, N. Sz. K 93.). A II. felv. 2. színében a nagybarcsai kulcsár énekli, részeg csatlósok kórusrefrénjével. Itt a három strófa mellett, ceruzával beírva egy negyedik is olvasható, így a strófák szövege (kétsoronként) megfeleltethető a kötetekben közölt két négy soros, Petőfinek tulajdonított változatnak. Az ősbemutató 1844. aug. 27-én volt a Nemzeti Színházban, és a bordal három versszaka a dráma nyomtatott változatában is megjelent: A két Barcsai. Drama IV. szakaszban. Irta Jósika Miklós. Pest 1845. (Jósika Miklós Munkái) 66—67. Mivel a darabot országsszerte játszották,

ez megmagyarázza (akár az előző vers esetében) elkerülését Fehérváry Kontra Antal sűgőhoz is. A „Bonczidáig folyjon a bor” (a színpadi példányban: „lé”) pedig nem szólás része, hanem Bonchida erdélyi helység kapcsán konkrét, a cselekményhez kötődő helymegjelölés.

A tudományos korrektség ideiktattat velünk egy olyan adatot, amely éppen a jelenlegi krk munkálatai, jelesül Kiss József jegyzetírása során kapott hangsúlyt. A VI összeállítás során (1844. márc. végén, ápr. elején) a Nemzeti Kör kiküldte alválasztmány — Vörösmarty, Szigligeti, Vachott Sándor — kb. 15 verset, zömmel bordalokat kihagyatott Petőfivel a kötetből (→ II. 115—116.). Erre vonatkozott a költő *Irtóztató családás* c. verse: → II. 30., 261—265. Ennek alapján akár egy olyan hipotézis is felállítható lenne, hogy a két bordal ezek közül való (mindkettő első említése 1844-es), és talán Szigligeti közvetítette volna őket a színházhoz. Nem tartjuk azonban elképzelhetőnek, hogy Petőfi — a maga költői öntudatával, eredetiségére kényes telfogásával és színházi ambícióival — éveken át egyetlen írásos vagy szóbeli utalás nélkül elfogadott volna egy olyan helyzetet, hogy két verse nevének említése nélkül betétdalként szerepeljen. Arról nem is szólva, hogy 1846-ban, az ÖK1 összeállításakor korrigálhatta volna szigorú bírálói korábbi döntését.

Az elmondottak alapján az *Üresen áll már a kancsót...*-t nem tekintjük Petőfi-versnek; szerzője vlsz. a gyakorlott librettista és dalszövegíró, azaz maga a zeneszerző, Frgessy Béni.

Megjegyezzük még, hogy a bordalok Petőfinek tulajdonítását segíthette a költő *Felkőszöntés* c. verse (→ I. 62—63.), több, versünkre emlékeztető fordulattal. Ezek azonban a biedermeier bordal műfájának szokott kellékei. A Pápan írt *Felkőszöntés* az Ath-ban jelent meg 1843. okt. 15-én, teljes névalírással; mind Petőfi, mind a diáktársaságok szavalói szívesen deklamálták (→ I. 373., 376—377.).

Még egy ic[c]ét...

Lea Waldmann 1972. febr. 17-én Izraelből levelet írt a Szülőföldünk c. rádióműsor és -újság szerkesztőségének. Benne Avigdor Haméri hagyatékából a fenti címen 12 soros verset közölt. Haméri a szöveget és a történetet nagypjától hallotta. A beregrákosi (ma: Rakosin, Ukrajna) Salamon Ábris kocsmáros hitelben oltotta a költő szomját, aki viszonzásul krétával jegyezte föl versét az ajtóra. A szerkesztőség a levelet illetékességéből átküldte a PIM-nek. Balkányi Enikő osztályvezetőhelyettes 1972. máj. 12-i válaszában tisztázta, hogy nem Petőfi verséről van szó. (A levélváltás anyaga és a szöveg: PIM Kt. V-an. V 3563/1—3.)

Petőfi 1847. júl. 12-én délelőtt utazott át az Ungvár — Munkács útvonalon fekvő Beregrákoson, estére már Beregszászon volt. Mivel Munkácson ebédelt (délután), hosszabb megállást nem feltételezhetünk. A Beregszászról, júl. 12-ről keltezett *XIII. uti levél* sem említette a helységet: *A mai utamban vagy nem figyeltem vagy csakugyan nem volt semmi említésre méltó, kivéven Munkácsot.* (VP V. 67.) Mindazonáltal feltűnő, hogy ebben az úti levélben írt Petőfi a zsidó kocsmárosokról, miután Beregszászon magyar kocsmárosot talált: *... a mi nagy vizasztalás [...], ha az ember három napig csupán zsidó kocsmákban bentergett. Dicsekedés nélkül szólv, a legnagyobb emberbarátok egyike vagyok, s tisztelen becsülöm a zsidókat, de már a kocsmákból csak kikergetném őket pokolig, mert a mi runda, csak ronda az, hiába!* (VP V. 68.)

Úgy véljük, nem Petőfi-versről van szó, hanem a kultusz egy érdekes, talán a fenti szöveg kompenzálásától sem mentes jelenségével állunk szemben. Megjegyzendő, hogy hasonló eset (névbevésés) a (tunyog)matolcsi révkocsmá kapcsán is felmerült a szájhagyományban, vö. Dienes András: *A legendák Petőfije*. Bp. 1957. 195.

Rákóczi

A Népszabadság 1994. febr. 3-i számában Csala Károly interjúja (Ismeretlen Petőfi-vers?) hívta fel a figyelmet Simor András felfedezésére, aki a Riadó c. lap 1875. jan. 31-i számának címdoldalán találta meg (Szini Károly szerkesztő közlésében) a DK-ból hiányzó verset. (Utánközlések: *Ezredvég* 1994/2. 35. és *Magyar Hírlap* 2003. jún. 28.) Az interjúban Simor az 1847-es megírás hipotézisét említette: „Talán 1847-ben született ez a huszonegy szakaszos, Rákóczi haláláról szóló vers. Talán épp ez szerepelt abban a kéziratköteggben, amelyet maga a költő állított össze az 1847. évben írott költeményeiből, s amelynek két oldala, nem tudni, mi okból történetesen hiányzik...” A hiányzó lapra l. a *Mézesbetek*hez fűzött jegyzetet! A kérdésre a jelen krk következő, VI., az 1848-as verseket tárgyaló fejezetében térünk vissza.

TERVEZETT FORDÍTÁS?

A Jelenkor 1847. márc. 25-i számában a következő hír jelent meg: „Petőfi Sándor jelenleg érdekes műfordításon dolgozik. M[ada]me Anais Ségalas gyönyörű költői gyöngédséggel irt verseit teszi át franciáról magyarra. E művet, melyet a legihlettebb költészetű női lélek leányához irt, a költői fordító gazdaga szelleme sugáritól világítva, rövid idő múlva fogja közönségünk éldelhetni.” (EPN 266—267.) A hírt átvette a *Der Spiegel* (márc. 31-én), majd ápr. 30-án a lipcsei *Charivari* is (PAI. 123. és 127.). A fr. Anais Ménard (1814—1895), 1839 óta Madame Ségalas leányához, Bertile-hez írta *Enfantines*. Poésie à ma fille c. kötetében összefoglalt verseit. Első kiadása Párizsban jelent meg, 1844-ben. Az ekkor ott járt Erdélyi János hívta fel rá a figyelmet a *MSzépírSz* 1847. jan. 31-i számában anonim, de fennmaradt kézírata alapján azonosított cikkében, vö. Erdélyi János: *Irodalmi, színházi, közéleti írások és beszédek*. S. a. r. T. Erdélyi Ilona. Bp. 2003. (Fontes 19). 87. és 580.

A hír már a kortársakat is meglepte. A *Der Spiegel* föltette a kérdést: „Aber warum hat sich denn noch kein ungarischer Schriftsteller dazu entschlossen, irgend einen Klassiker einer fremden Nation: Shakespeare, Schiller, Goethe, Voltaire u[nd] s[o] w[eiter]. *vollständig* zu übersetzen [...]?” A lipcsei *Charivari* szintén a választást vitatta: „Warum hat er sich nicht lieber an die Oden Victor Hugo’s gemacht?” Ferenczi Zoltán, aki az addigi ismereteket összefoglalta, a családiasság igényével magyarázta Petőfi választását, vö. F. Z.: *Petőfinek egy abban maradt terve. PetMuz* II. évf. 1889. 3. sz. 129—136. h. A vallásos szentimentalizmustól áthatott verseskötet azonban, amely elsősorban újszerű témájával, az anyai szeretet megfogalmazásával hatott, annyira távol állt Petőfi személyiségétől és 1847. tavaszi tematikájától, hogy a hírt tévedésnek kell tartanunk. Annál is inkább, mert a költő soha nem említette a fr. írónőt, műve könyvtárában sem szerepelt.

A PETŐFI ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI 1847. ÉVI RECEPCIÓTÖRTÉNETE

KRITIKATÖRTÉNETI ALAPVONÁSOK

Valóban párfát ritkító eset, hogy egy költő 24. születésnapját, nagykorúsága kezdetét *Összes költeményei* kiadásával ünnepelje, 35 év terjedelemben. Voltaképpen négy és fél év verseiből, és nem kényszerülve rá arra, hogy zsengeivel dúsítsa fel az anyagot. Tegyük hozzá, hogy — nem számítva két, 1843-as regényfordítását — addigra Petőfinék 10 kötete jelent meg, köztük egy ném. versválogatás. Mindez a kritikát is szokatlan helyzet elé állította.

A költő szándéka nagy valószínűséggel az volt, hogy folyamatosan alakuló lírai önarcképét nyújtsa olvasójának. A meg nem jelent *Előszó* tanúsága szerint ennek hitelességét tartotta legfőbb feladatának, az őszinteséget pedig legfontosabb poétai erényének: ... *én mindig úgy írtam és írok, a mint gondolkodtam és éreztem.* (VP V. 38.) E fejlődésrajz érdekében nemigen szelektált, csak akkor és ahol rákényszerült erre, vagy amikor a verset már nem tudta vállalni. Ezáltal végleg megszabadult az egyes korábbi pályaszakaszok és az azokat reprezentáló kötetek rátapadó alarctól; az önzánerező és a közönség által valós önarcképnek elfogadott népdalokszak vonatkozásában éppúgy, mint a *Felbők* világfájdalmának és embergyűlöletének esetében.

Az ÖK1 kiadását és kezdeti recepcióját először kísérték reklám- és kultuszmozgások, sőt olyan kiadói ügyeskedések, mint Geibel pótkötet-terve a nála lévő az ÖK1 számára át nem engedett *A helység kalapácsával* vagy Vahot Imre szintén nem véletlenül 1847. febr. végén piacra dobott második, olcsó kiadása a *János vitézből*. Amint Margócsy István érvényesen összefoglalta: „A költő szélsőséges szubjektivitása, mely a versek alanyának megformálása során rendkívüli esztétikai erővel fog érvényesülni, ilyen értelemben az irodalmi ipar és piac területén is gyümölcsözően mozgósítható...” (Margócsy 62.)

A horatiusi ars poeticán (vö. Korompay 405.) és a ném. klasszikus esztétikán iskolázott kritikusok a szónak többféle értelmében is nehéz helyzetbe kerültek. Mivel az általuk óhajtott „erősen válogatott összes költemények” paradoxona nem valósult meg (ez az addigi kritikák részleges elfogadását, sikerüket jelentette volna), vagy megismételték korábbi, az egyes kötetek kapcsán kialakított álláspontjukat, kifogásait, vagy a változatosságból kiemelésekre kényszerültek. Ezért meglepően kisszámú a valóban értékelő bírálat, és a konzervatív kritika — a folyamatos támadások ellenére — 1847-ben nem annyira az ÖK1-re, mint inkább Petőfi az évi munkáira összpontosított.

Az ÖK1 recepciója két új vonással is szolgált. Egyrészt elismerték Petőfi lírájának sokszínűségét, és észlelték a korábbi pályaszakaszok költői szintézisére irányuló törekvést (ez a költő szándékának fel- és elismerését jelentette). Másrészt pedig —

mivel megkezdődött nemzetközi recepciója (1847-ben a korábbi ném. mellett cseh és ang. nyelven is megjelentek versei) — joggal vetődött fel a „népköltő” után a „nemzeti költő” mibenlétének kérdése.

HÍRADÁSOK AZ ÖK1 MEGJELENÉSE ELŐTT

Emich Gusztáv kiadó és könyvkereskedő kitűnő üzleti érzékkel az 1847. jan. 2-án megjelent *Tigris és hiéna* borítékának hátsó lapján jelentette meg az ÖK1 jan. 1-jéről keltezett előfizetési felhívását: „... *Petőfi Sándor összes költeményei*, diszkiadás, egy kötetben, legnagyobb 8-ad rétbén, legfinomabb duplum velin papíron, új betűkkel nyomtatva, a szerzőnek acélba metszett arcképével, már sajtó alatt vannak s jövő martuuisban megjelennek. / Ezen új kiadás a szerzőnek eddigelő megjelent minden művein felül, még vagy száz darab új költeménnyel leendő bővítve. [...] Az előfizetési ár, példátlan olcsósággal csak 3 pengő forint.” Az előfizetési határidő márc. 20., erre az időpontra kérte az előfizetési íveket és a beszedett pénzt. (EPN 237—238. — Kiemelések az eredetiben.)

Átvette a PDI (1847. 4. sz. jan. 24., szintén a borítékon — EPN 240.) és az Élk (1847. I. 5. sz. jan. 30., szintén a hátsó borítón — EPN 241.) Egy mondatra rövidített tartalmi kivonata: BpHíradó 532. sz. 1847. jan. 28. 63. (EPN 240.)

(Az előfizetési felhívás nem egészen felelt meg a valóságnak: az *Előszót* és 49 vers idegen kezű másolatát Reseta János cenzor csak 1847. jan. 12-én engedélyezte, engedélye a PIM Kt. P-an. P 54. jelzetű cenzúrapéldány 37. f.-jának v.-ján olvasható. Enélkül pedig Emich aligha kezdhetette meg a nyomtatást. Hallgatott arról, hogy *A helység kalapácsát* Geibel Károly, az első kiadó a költő szándéka ellenére, aki művét fölvette az Emichhel kötött szerződésébe, az I. b. pont alatt [VP VII. 638.] nem engedte át, sőt sikerült elérnie a Központi Könyvvizsgáló Hivatalnál, hogy egy 1846. szept. 4-én kelt határozattal [vö. PAt III. 72—73.] egyenesen megtiltsák az ÖK1-be való átvételét. A kötetben végül 67 vers itt szerepelt először, vö. EPN 258—259.)

PH 822. sz. 1847. jan. 31. 68. — (A cikket, „ismervén a könyv tartalmát”, minden bizonnyal Pákh Albert, a lap Fővárosi ujdonságok rovatának szerkesztője írta.) — Újabb részletekkel szolgált: „Hosszasb előkészületek után most e kiadvány sebesen készül, naponkint kiszedetik egy ív, s a munka egészen valamivel több lesz harminc sűrűn nyomtatott ívnél, legnagyobb nyolcadrétbén, kemény erős és simított papíron. Elöl leendő a költőnek Barabás rajza után acélba metszett arcképe. Mondhatni, hogy ennél szebb kiadása magyar költőnek még nem jelent meg.” Ezek után visszatekintett a Petőfit ért kritikai támadásokra; név nélkül, de külön is említve Zerffi Gusztávot („Legujabban a Honderűben tünt fel egy halovány egyén...”), aki — nem lévén magyar — nem is értheti a költőt. A záró ajánlás: „...a közönség kezében megbecsülhetlen kincs leendő. A munka hihetőleg martiusi vásárra megjelenend.” (EPN 241—242.)

Hetilap 114. sz. 1847. febr. 2. 154—155. — Kétmondatos előzetes „Petőfi verseit [...] szívesen várjuk” (PAt I. 118.)

Jelenkor 1847. 10. sz. febr. 4. 59. — Megismételte a kötet formátumára és kiállítására vonatkozó adatokat. Petőfiben „a lélekszabadság szent eszméinek apostolatát” ünnepli; a „néhány szűkkeblű botorkász ellenében [...] a közvélemény ítéletet hozott.” (EPN 342.)

Hond 1847. I. 6. sz. febr. 9. 128. — „Petőfi úr versei sajtó alatt izzadnak. Vagy 100 darab még nem látottal bővitve. Ökörszem [Zerffi Gusztáv] reméli, hogy illy bő szüretből semmi esetre sem marad ki az, melly a Honderü szerkesztőjét lemajmozta, s mellytől egyedül föltételezhetné még szegényke némi halhatatlanságát.” (*A Honderühöz* c, 1845. júl.—aug.-i versben → III. 170—171. — EPN 243.)

Hazánk 1847. I. 20. sz. febr. 16. 80. — „Petőfi Sándor, derék dolgozótársunk, összes verseit egy pompás kötetben, jól talált arcképével együtt kiadni fogja. Leend-e egy igaz magyar hölgy, ki e kedvenc költőjének becses művét sajtójává tenni ne akarja [...]” (EPN 246.)

PII 834. sz. 1847. febr. 21. 120. — Visszautalva a jan. 31-i híradásra: „Petőfi Sándor összes költeményeire megnyitotta Emich G. kiadó úr az aláírást. [...] Egy előfizetési ív szerkesztőhivatalunkban is le van téve.” (EPN 247.)

Hazánk 1847. I. 23. sz. febr. 23. 90. — Visszautalva a febr. 16-i híradásra, azt kiegészítette: „... nem maga, hanem Emich Gusztáv, vállalkozóbb s honi irodalmunkat inkább pártoló könyvárusainknak egyike adandja ki.” Főleg Győr hölgyközönségét biztatja az előjegyzésre: „Előfizetheti a nagy becsű munkára 3 forinttal [ezüst]. penzben e lapok szerkesztőjénél minden nap d. u. 3—4 óráig!” (EPN 247.) A megszerzett 25 előfizetőről: I. 33. sz. márc. 18. 131. — EPN 260.

PII 843. sz. 1847. márc. 9. 161. — „Petőfi összes költeményei is megjelennek a jelen vásár alatt. Előfizetést mi is elfogadunk.” (EPN 251.)

Élk 1847. I. 11. sz. márc. 13. 360. — „Petőfi összes versei s Eötvös újabb regénye [Magyarország 1514-ben] nemsokára elhagyandják a sajtót...” (EPN 257.)

PII 846. sz. 1847. márc. 14. 172. — „... figyelmeztetjük különösen vásárra feljött vendégeinket, hogy a holnapi naptól kezdve Petőfi Sándor »Összes költeményeinek« gyönyörű kiadása is kapható leszen már Emich G. kiadónál. A munka kelendőségét bizonyosnak hisszük.” (EPN 258.)

NEM ELEMZŐ HÍRADÁSOK AZ ÖK1 MEGJELENÉSÉRŐL ÉS SIKERÉRŐL

PII 849. sz. 1847. márc. 19. 185. — „Megjelentek Petőfi összes versei egy kötetben. De a nevezetes irodalmi jelenségről rövid időn többit.” (EPN 261.)

Élk 1847. I. 12. sz. márc. 20. 392. — Dicséri Emichet, mert „pazar pompával” és megis olcsón jelentette meg a kötetet. „B[áró]. Eötvös József sziveskedék megigérni, hogy e költeményekről bővebb bírálatot irand lapunkban.” (EPN 263.)

Jelenkor 1847. 23. sz. márc. 21. 134. — A □ jelű újságitró szerint az ÖK1 „bármely hölgyasztalnak külsejére nézve is díszére való.” Rövid ismertetésében felszólta Petőfi több költői témakörét: „... szerelmet és mámort, honfiérvést és világfájdalmakat, szabadságvágyat és anya-szerelmet egyenlő hévvel, egyenlő kedéllyel tudott visszaadni...” Először itt olvasható Emich új ártaktikája: „Ára a könyvnek april 15-ig Emich G.nál az előfizetés 3 pft, azontul 4 pft.” (EPN 265.)

PII 852. sz. 1847. márc. 25. 198. — Emich hírdetése az ÖK1-ről (EPN 266.). Megismételve: márc. 28. 206. (EPN 269.)

BpHíradó 565. sz. 1847. márc. 26. 205. — A megjelenés ténye egymondatos kis-hurban. A következő lapon (206.) Emich márc. 20-i közleménye: az előfizetési ívek egy része még nem érkezett vissza, az előfizetés határidejét ápr. 20-ig terjeszti ki, utána lesz az ár 4 pft (EPN 267.).

Élk 1847. I. 13. sz. márc. 27. — A hátsó borítéklapon Emich fenti közleménye (EPN 267—268.).

PDI 1847. I. 13. sz. márc. 28. — Hírleli és dicséri/ajánlja az ÖK1-et, „ezen versgyűjteményt, melly költszetünk drága kincsei közt a legszebb, legtarkább varázsszíneket a legnagyobb változatossággal játszó, ritka becsü tűzopálinkt tündölök.” (EPN 268—269.)

Pester Zeitung 416. sz. 1847. márc. 28. 2225. — Egymondatos hír a megjelenésről (PAI I. 123.).

Hond 1847. I. 13. sz. márc. 30. 262. — Kishír a megjelenésről, az ár közlésével (EPN 269.).

Hazánk 1847. I. 39. sz. ápr. 1. 156. — A győri előfizetők példányai átvehetők a lapszerkesztőnél. Megismételve az ápr. 3-i, 40. számban (EPN 269.).

PH 858. sz. 1847. ápr. 4. 220. — „Az első két hétben annyi példány kelt el, hogy bizvást fel lehet tenni, miszerint ha csak negyedrésznyi arányban kelend is így ezental a munka, félév múlva második kiadásra leend szükség.” (EPN 270.)

Hond 1847. I. 14. sz. ápr. 6. a hátsó borítéklapon — Emich hirdetése (EPN 270.).

PH 863. sz. 1847. ápr. 15. 244. — Emlékeztető az előfizetési ívek visszaküldésének közeledő határidejére, ápr. 20-ra (EPN 272.).

Jelenkor 1847. 30. sz. ápr. 15. 176. — A négyzetben kör jelű Jókai Mór kishíre az ÖK1 sikeréről: „Alig egy hónap alatt a második kiadásnak több mint fele kelt el. A kiadó könyvtár Emich Gusztáv még ez év folyamán újabb kiadását szándékozik e műnek közönség elé juttatni.” (PAI I. 124.) „Második”, mert a kötet jelentős hányada már kötetekben is megjelent, vö. PAI I. 385.

Der Ungar 1847. 94. sz. ápr. 23. 750. — Anekdotás közlemény egy pesti könyvkereskedőről, aki sikerkönyvéből négy hónap alatt 30 példányt adott el. A hozzáfűzött kommentár: „Da macht Emich mit Petöfi Poesien ganz andere Geschäfte.” („Bezzeg másféle üzletet csinál Emich Petöfi verseivel.”) (PAI I. 126.)

PDI 1847. I. 17. sz. ápr. 25. 544. — B... egi levelezőjük tudósít az ottani könyvsikerekről, köztük az ÖK1-ről (EPN 274.).

Hazánk 1847. I. 32. sz. máj. 1. 208. — A Komárom megyei Császár községből egy —lk.-jegy alatti levélíró isten áldását kéri az ÖK1 olvastán Petőfire: „Ki ugy eltalálja a mi hangunkat mint ő, ki olly egészséges dalokat ír nekünk, kit mi egy olvasásra felfogunk és megtanulunk; kinek érzelme a miénkkel ugyanaz; ki minket olly nagyon szeret, mi ne szeressük-e azt?” (EPN 274—275.)

Wiener Zeitschrift 1847. 91. sz. máj. 7. 364. — Pesti tudósítás az ÖK1 sikeréről; az első külföldi híradás a kötetről (PAI I. 128.).

PH 877. sz. 1847. máj. 9. 302. — Geibel Károly pesti könyvkereskedő mint az ÖK1 „Pótlék”-át hirdette meg *A helység kalapácsa* általa 1844-ben kiadott és raktáron maradt példányait: „Borítékba fűzve (velinen) 36 kr[ajcár]. p[engő]. p[énzben].” (EPN 292.) Megismételve a BpHíradó máj. 11-i, 580. számában, a 320. lapon (EPN 293.).

Jelenkor 1847. 40. sz. máj. 20. 236. — A négyzetben kör jelű Jókai Mór megrótta Geibel eljárását, az ÖK1-ből kihagyást — nyilván Petőfivel egyeztetve — a költő elhatározásának állította (szemben az említett, eltöltő helytartótanácsi határozattal): *A helység kalapácsa* „szántsándékosan kihagyott műve a költőnek, mellyet önmaga kitagadott és félrevetett”. A glossza a szerzői jogi helyzet tisztázatlanságára futott ki: „Más országban, hol az írói jogok sanctionálva vagynak, az ilyen mystificatio bünte-

test vonna maga után, itt érje be azzal, hogy nyilvánosan megrójjuk érte.” (EPN 306.)

Der Ungar 1847. 121. sz. máj. 27. 966. — Annak bizonyítására, hogy a jó művek Magyarországon is kelendők, Garay János Árpádok c. balladafüzére és Eötvös József regénye, A falu jegyzője mellett az ÖK1-et említette (PAI I. 133.).

Élk 1847. I. 22. sz. máj. 29. 719. — Név nélkül említette Geibel esetét, utalva a közelmúlt egy hasonló történetére (EPN 306—307.).

Der Ungar 1847. 128. sz. jún. 5. 1022. — A Geibel-eset rövid összefoglalása (PAI I. 134. és 387.).

Hazánk 1847. I. 76. sz. jún. 29. 303. — Remellay Gusztáv bécsi levelében olvashatni egy londoni esetet: egy odalátogató m. arisztokratának („Gróf J-os”) John Bowring, a m. irodalom ismerője és fordítója mutatta meg az ÖK1-et, és hazai népszerűsége iránt érdeklődött. A gróf, noha addig híret sem hallotta Petőfinék, gennel felelt, és hazatérve azonnal megvette a kötetet s a hazai irodalom hívéül szegődött (EPN 313—314.).

Der Ungar 1847. 226. sz. okt. 1. 1798. — Az ÖK1-nek, noha anyaga kisebb kötetekből már ismert volt, 3000 példánya már csaknem teljesen elfogyott (PAI I. 138—139.). A „Die achtbare Hand” álvéü hírmondót nem ismerjük, vö. PAI I. 388.

BpHíradó 673. sz. 1847. okt. 5. 238. — A Der Ungarra hivatkozva megismételte hírt, és számígtatva kommentálta: a 12 000 forint bevételből alkalmasint 3000 forint jut a költőnek (EPN 348.).

Jelenkor 1847. II. 80. sz. okt. 7. 476. — Hasonló okfejtést és számítást közölt; a költő viszont csak 2000 forintot kapott örökáron (EPN 348.).

Jelenkor 1847. II. 102. sz. dec. 23. 610. — „Petőfi verseit újra nyomják 1500 példányban. Kiadó úr alkalmasint nem rösteli a dolgot.” Az első híradás az ÖK2 munkálatairól (EPN 377.).

Wiener Zeitschrift 1847. 260. sz. dec. 30. 1040. — A pesti levelező szerint az ÖK1 gyorsan népszerű lett anélkül, hogy bármilyen szervezett propaganda kísérte volna az emberileg is rendkívül rokonszenves Petőfi sikerét (PAI I. 159—160.).

BÍRÁLATOK AZ ÖK1-RŐL

D. [=Diósy Márton]: Der Ungar 1847. 88. sz. ápr. 16. 695—696. — Az ÖK1 nemcsak a m. irodalomnak jeles hozadéka, de a népi költészetnek általában is („auf dem Felde der Volkspoesie aller Zungen und Zeiten”). Elutasítja a kritikusok formai és ízlésbeli kifogásait. Petőfi természet-, szabadság-, hazaszeretete párosul a szegények, az emiatt magukra hagyottak, de életerős és természetfől fogva jó emberek szeretetével. (Mindezt egy virágzó rózsafa metaforájával szemlélteti.) Népi műzsája nem a szalonok lakója, de nem azonos Béranger bohókás grizettjeivel sem; kedveli a csárdá- a csikós- és a betyártémákat. Akiknek mindez túl erős, azoknak ajánlja szerelmi dalciklusait (Cl, SzGy) és a *János vitéz*t, amelyet Vörösmarty szavaival népszerűsít. Teljes elismerés illeti Emichet kiadásáért és Tyrolert, az arckép készítőjét is, hogy az ÖK1 ilyen pompás könyv lett (PAI I. 125—126.).

[Pulszky Ferenc]: MSzépírSz 1847. I. 18. sz. máj. 2. 277—281. és I. 19. sz. máj. 9. 297—301. Anonim bírálat Lyrai költészet rovatcím alatt. — Petőfi műzsája nem klasszikus (Erato, Polyhymnia), nem azonos Béranger csintalan grizettjeivel, és nem teveszthető össze Goethe meg Uhland német leányával vagy az olaszok tündéreivel

sem. „Petőfi musája a magyar köznép regéiben élő királyleány, mely [...] egyébiránt hétköznapi reggeltől napestig danol.” Baráti figyelmeztetés, hogy dalai között akad gyenge, hamis vagy durva hangú is. A pesti városlakóvá lett műzsa sem kerülhette el „a világfájdalom divatos betegsége”-t, „német módra philosophálásnak indult”, legújabbán pedig „ismét más német ábránd szállja meg: a világszabadság”. Őt év 450 lírai verséből az utóbbi három év (1844—1846) 400-nál több költeménnyel szerepel, ami — akár fantáziájának „elég tág” köre — Petőfi örvendetes termékenységét bizonyítja. „Azonban mégis szerettük volna, ha Petőfi szigorúbb criticával szerkeszti összes költeményeinek ezen kiadását, s nem hagyja meg köztök azokat, melyek a műbírálatot ki nem állják.” Világnézete még „kifejeletlen”; „beteges hiusága és türelmetlensége” akár nemzeti hibának is tekinthető. Versei egyegyede „valóságos népdal”, „az utánozhatatlan naivság, az alföldi zamat, a népies jellem” segíti folklorizálódásukat. Holott a forma gyakran pongyola, a rímtechnika az asszonánkra épül, mégis „a népdal Petőfi valódi eleme”. Az idesorolt elbeszélő költemények (Pulszky szerint: „mesék”) közül a *Szerelem átkába* „a költőnek belé török a kése”; a *János vitéz* viszont „a népköltészetnek egyik kitűnő gyöngye”. A népdalokkal költői rokonságot tartanak a „táj- és csendképek (Stilleben)”, amelyek a bírálót a németalföldi festészetre emlékeztetik, és a kifejezetten szerelmi dalok. Az utóbbiak gyöngéd érzelmvilága teljességgel hiányzik bordalaiból, kritikusai ellen írott verseiből és epigrammáiból, ideértve a F darabjait is. Dagályosnak viszont mindössze hat verse tekinthető. Átmenetileg Petőfi sem kerülhette el „az ugynevezett világfájdalom beteges állapotát”. Az említett kifogások a költeményeknek kb. 1/8-át érintik. Az ÖK1 Petőfi pályafordulata mutatja: 1846-ban már alig írt népdalt, „a költő philosophálni kezd”; az új pályaszakasz eredményei még nem láthatók, „annyi bizonyos, hogy költői ereje még mindig növekedésben van.” (EPN 275—280. és 287—292.) Kritikatörténeti értékelése: Korompay 412—414.

Eötvös József: PH 880. sz. 1847. máj. 14. 315. — Nem esztétikai bírálatot írt a számára sok élvezetet nyújtott Petőfi-versekről, inkább csak „egyes gondolat-törődékeket” közölt róluk. Páratlanul gyors sikerük, megenésítésük, népdallá válásuk oka az iskolához nem tartozó költő életművében mélyebben fekszik: „Petőfi kitűnőleg magyar, legkisebb műve [is] a nemzetiség bélyegét hordja magán, [...] gondolatában, érzéseiben, minden szavában, a költőnek hibái s tökélyei mintegy nemzetiségünk kifolyásának látszanak; [...] Petőfi a szó legszorosabb értelmében *nemzeti költő*, — s ez az, ami [...] egyszersmind irodalmi érdemeinek legfőbbikét képezi.” Ugyanez az oka, hogy az „egészen idegen szempontból s szabályok szerint” dolgozó kritika egy része (a közvéleménnyel is szemben) Petőfi ellen fordult: „... a Tieck s Schlegelek theorái irodalmunk valóban eredeti műveinek megbíralására nem egészen illenek.” Nem az a kérdés, hogy a fr. vagy a ném. irodalmat kövessék-e (amelyek egyébként saját nemzetük sajátosságait markánsan viselik magukon), hanem „feladatunk: magyar műveket alkotni; s e mód, miszerint műbíráloink eljárnak, e célt nem segíti elő”. Továbbra is bizik a költő tehetségében: „Ki huszonnégy éves korában ennyi jelest alkotott, mint Petőfi, mindenkit kielégíthet, de magát bizonyosan nem, s törekvéseit arra fogja fordítani, hogy még jelesebbeket teremtsen.” (EPN 293—298.) Kritikatörténeti értékelése: Korompay 414—415.

Greguss Ákos: Futár. Szarvas 1847. [aug. 12.] 28 lapos füz., előszó + 5 cikk. A II. cikk: Petőfi Sándor költeményei egy kötetben. — A vastag könyvektől irtózkodó kritikus hibás példányt olvasott, amelyben a 14. ív kétszer szerepelt, holott a sajtó pompás kiállításának nevezte az ÖK1-et. Az elemzést ezért a 14. ívre korlátozta, az itt olvas-

lató 1844-es versek csúfondáros tartalmi átírását adja. Újraökzli saját, a PDI 1844. nov. 6-i számában megjelent, Petőfi Sándorhoz c. lelkesedő versét, a következő megjegyzéssel: „Istenem, mily vak voltam én harmadéve!” — Végül az *Egy telem Debrecenben* parafrázisát írja meg:

Petőfi pediglen örölködik vala,
Petőfi pediglen poéta nem vala;
Petőfi verseit elolvastam vala
És enél nagyobb inségem nem vala.

(I:PN 322—336.) Greguss durva hangú pamfletjére az ErdHíradó válaszolt okt. 10-én: „A ki silány witzeket, írói bárgyuságot, kontár kritikászterséget, felfogási és okoskodási félszogséget, ficamodottságot s e felett magyarság iránti vajmi parányi rokonszenvet a lehető legszerencsétlenebbül rejtegetve látni ohajt” — az olvassa Greguss műveit (PAI. 141.).

EGYÉB RECEPCIÓADATOK

Vadnay Rudolf Gömör megyei földbirtokos levele Eőri Szabó Antalhoz; Pest 1847. márc. 22. — „Küldöm tehát: [...] 5. Petőfi összes költeményei 3. [ti. pengőforint]” (PAI. 32.)

Szendrey Júlia levele Térey Máriaához; Erdőd 1847. ápr. 24. — „Épen most tudám meg Sasstól, hogy P-i munkáinak nem tudom hány kötete [az ÖK1 egy kötete] Károlyban s talán épen nálad van. Légy oly jó és küld el nekem minél előbb.” (MDSZJ 370—371. és PAI. 37. és 144.)

Térey Mária levele Szendrey Juliához; Nagykároly 1847. ápr. 27. — „.... tegnap estve a Pesti táskába kaptam ezen ide zárt könyvet, nékem volt címezve, benn egy kis cédula feküdt, mellyben kér, néked elküldeni, s nevébe igen igen boldog házaseletet kívánni, mert úgy hallja, hogy férjhez mégy. — [...] estve Pe..fi könyvét kaptam azon pár sorokkal, melly [!] keserű elszántságát mutatják s engem is sebzettek, mert Téged illet oly nem érdemlett vád.” (MDSZJ 371—372. és PAI. 38. és 144.)

Pesty Frigyes naplójából; Temesvár 1847 „Kedden tavasz hó 27^{én}” [ápr. 27.] — „.... olvastam az csak e napokban Emichnél megjelent *Petőfi összes költeményeinek* díszkiadását, melyben a velem egykorú lángeszű költő töméntelen kedélyvirágai foglaltatnak. Petőfi nem ritkán nyers eredeti, de nagyszerű természete mindenütt bekandikál verseibe, és méltán első lyricusaink egyikét szemléljük benne. Ős nemzeti gondolat járhatja nagyon szót szívemhez.” (PAI. 90.)

RÖVIDÍTÉSEK

AJÖM	Arany János összes művei. Kritikai kiadás. Szerk. Voinovich Géza, Keresztury Dezső, majd Korompay H. János. Bp. 1951—
Asztalos	Asztalos István: Petőfi és Aszód. Aszód 2005. (Galga Menti Műhely 10.) 168 l.
Ath	Athenaeum (folyóirat)
Au	Aurora (almanach)
BarHP	Baróti Lajos: Petőfi költeményeinek első kritikai kiadásáról. Szerk. Havas Adolf. [1—4. közlemény] EPhK 1894. 6—10. füz. 505—516., 681—692., 789—798., 871—881. (Klny. is)
Berze Nagy	Berze Nagy János: Petőfi költészetének folklóre-párhuzamai. Ethnographia 1925. 21—48.
BpH	Budapesti Hírlap
BpHíradó	Budapesti Híradó
BpSz	Budapesti Szemle
Ci	<i>Cipruslombok Eitelke sírjáról</i> (cikluscím, kötetcím)
Czeizel	Czeizel Endre: Aki költő akar lenni, pokolra kell annak menni? Magyar költő-géniuszok testi és lelki betegségei. Bp. 2001. 298 l.
CzF	Czuczor Gergely—Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. 1—6. k. Pest 1862—1874.
CSVÖM	Csokonai Vitéz Mihály összes művei. Kritikai kiadás. Szerk. Julow Viktor, majd Szilágyi Ferenc, Szuromi Lajos, végül Debreczeni Attila. Bp. 1975—2002.
Dávid—Mikó	Dávid Gyula—Mikó Imre: Petőfi Erdélyben. Bukarest 1972. 324 l.
DK	Petőfi Sándor költeményei. [Díszkiadás.] Hiteles kéziratok alapján megigazított és hazai művészek rajzaival díszített 1. teljes kiadás. Bp. 1874. [V.] 758 l.
Elekfi	Elekfi László: Petőfi verseinek mondattani és formai felépítése. Bp. 1986. Nyelvészeti tanulmányok 27. 495 l.
Élk	Életrajzok (folyóirat)
é. n.	év nélkül
EPN	Endrődi Sándor: Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842—1849. Bp. 1911. (PKvt XXIX—XXX.) 543 l.
EPhK	Egyetemes Philológiai Közlöny

Erdli Hradó	Erdélyi Híradó
ErdLév	Erdélyi János levelezése I—II. Szerk. T. Erdélyi Ilona. Bp. 1960—1962. Fontes 2—3. 520 + 641 l.
Ethn	Ethnographia
ev.	evangélikus
evf.	évfolyam
evk.	évkönyv(e)
f.	fólió
F	<i>Felbőke</i> (cikluscím, kötetcím)
FeMoMi	Felső Magyarországi Minerva
Fekete: Pev	Fekete Sándor: Petőfi evangéliuma. A költő és a francia forradalmak. Bp. 1989. 431 l.
Fekete: PSÉ	Fekete Sándor: Petőfi Sándor életrajza I. Bp. 1973. 363 l.
Fekete: PSSz	Fekete Sándor: Petőfi, a segédszerkesztő. Bp. 1958. ItFüz 20. 97 l.
Fekete: PVSz	Fekete Sándor: Petőfi a vándorszínész. Bp. 1969. ItFüz 64. 219 l.
Ferenczi: SzSz	Ferenczi Zoltán: Szabadság, szerelem. Bp. 1909. (PKvt VI.) 141 l.
Fl.	Fővárosi Lapok
ford.	fordítás, fordította
FPE	Ferenczi Zoltán: Petőfi életrajza I—III. Bp. 1896. [VIII.] 390 + 308 + 411 l.
fr.	francia
Frankenburg: Eml	Frankenburg Adolf: Emlékiratok I—III. Pest 1868. 275 + 240+ 246 l.
Fried 2001	Fried István: A (poszt)modern Petőfi. Bp. 2001. 188 l.
Fried—Szappanos	Fried István—Szappanos Balázs: Petőfi-versek elemzése. Bp. 1978. 295 l.
fuz.	fűzet
h.	hasáb
H	Hazánk (folyóirat)
Hatv ²	Harvany Lajos: Így élt Petőfi I—II.. Szerk. Kiss József — Pándi Pál. Bp. 1967. 2., jav. kiad. 939 + 961 l.
Hond	Honderü (folyóirat)
Horváth	Horváth János: Petőfi Sándor. Bp. 1922. 597 l. Hasonmás kiad.: 1989.
HP	Petőfi Sándor összes művei. Végleges, teljes kiad. Eredeti kéziratok és kiadások alapján rendezte, jegyzetekkel és variánsokkal kísérte Havas Adolf. I—VI. k. Bp. 1892—1896. idézőjel
ilj.	
Illyés 1963	Illyés Gyula: Petőfi Sándor. Új, átdolg. kiadás. Bp. 1963. 681. l.
Irod	Irodalmi Ór (az Élk c. folyóirat melléklete)
I	Irodalomtörténet (folyóirat)
Ifüz	Irodalomtörténeti Füzetek (sorozat)
ItKvt	Irodalomtörténeti Könyvtár (sorozat)
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények (folyóirat)

JKK	Jókai Mór összes művei. Kritikai kiadás. Szerk. Lengyel Dénes, Nagy Miklós, majd Eisemann György. Bp. 1962—
jkv.	jegyzőkönyv
k.	kötet
K	kézirat
Kalla — Ratzky	Beszélő tárgyak. A Petőfi család relikviái. A kötetet összeállította és a bevezető tanulmányokat írta Kalla Zsuzsa és Ratzky Rita. Bp. 2006. 222 l.
Kertbeny	Alexander, Petőfy: Gedichte. Nebst einen Anhang anderer ungarischer Dichter. Übertragen von [Carl Maria] Kertbeny. Frankfurt a[m] M[ain], 1849. XVIII. [4] 466 [2] l.
Kéký	Kéký Lajos: A százéves Kisfaludy-Társaság. (1836—1936). Bp. 1936.
Kéry	Kéry Gyula: Friss nyomon. Bp. 1908. (PKvt 1.)
KFMM	Kölcsey Ferenc minden munkái. Kritikai kiadás. Sorozatszerk. Szabó G. Zoltán. Bp. 1998—
KisfT	Kisfaludy Társaság
KisfTÉ	Kisfaludy Társaság évlapjai
KisfTÉ ÚjF	Kisfaludy Társaság évlapjai, új folyam
klly.	különlenyomat
Km	kéziratmásolat
Korompay	Korompay H. János: A „jellemzetes” irodalom jegyében. Az 1840-es évek irodalomkritikai gondolkodása. Bp. 1998. (Irodalomtudomány és kritika) 548 l.
kp. n.	központozás nélkül
kr.	krajcár, a forint egyhatvanad része
krk	kritikai kiadás
kt.	kézirattár
kvt.	könyvtár
lev.	levelezés
Lukácsy 1996	Lukácsy Sándor: Egy hazánk van. Tanulmányok. Pécs 1996.
Lukácsy 2001	Lukácsy Sándor: Petőfi eszmerokonai. Bp. 2001. (ItFüz 150.) 163 l.
m	méter
m.	magyar
Margócsy	Margócsy István: Petőfi Sándor. Kísérlet. Bp. 1999. (Klaszszikusaink) 312 l.
Martinkó: AKr	Martinkó András: Alkotásmód és kronológia = PIMÉvk 10, Bp. 1973. 11—35.
MDSZJ	Szendrey Júlia ismeretlen naplója, levelei és halálos ágyán tett vallomása. Közzéteszik: Mikes Lajos, Dernői Kocsis László. Bp. 1930.
Mezősi: KP	Mezősi Károly: Közelebb Petőfihez. Bp. 1972. 449 [5] l.
mgt.	magántulajdon
MKSz	Magyar Könyvszemle (folyóirat)
MN	Magyar Nemzet
MNM	Magyar Nemzeti Múzeum

MNy	Magyar Nyelv (folyóirat)
MNyv	Magyar Nyelvőr (folyóirat)
MPolg	Magyar Polgár (folyóirat, Kolozsvár)
MSalon	Magyar Salon (folyóirat)
MST	A magyar sajtó története I. 1705—1848. Szerk. Kókay György. Bp. 1979. 831 l. 22 t.
MSzépírsz	Magyar Szépirodalmi Szemle (folyóirat)
mt.	művészeti tár
MFAK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
Müller	Müller Lipót: Petőfi politikai költészete és Béranger. Bp. 1924. (Eötvös-Füzetek III.) 55 l.
n.	nélkül
nem.	német
NK	Jókai Mór összes művei. Nemzeti kiadás I—C. k. Bp. 1894—1898.
OrlAd	Orlay Petrics Soma: Adatok Petőfi életéhez. [1—2. közlemény] BpSz 1879. 19. k. 37. sz. 1—19., 38. sz. 336—369.
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
OSZK SzT	Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tára
OSZK ZT	Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtár
ÖK1	Petőfi összes költeményei. Pest 1847. Emich. [6] 537 [7] l. 1 t.
ÖK2—3	Petőfi Sándor összes költeményei 1842—1846. I—II. Pest 1848. Emich. 2. kiadás. (A különböző szedésű változatokra l. → I. 123.)
p.	pagina
Pál—Újvári	Pál József—Újvári Edit: Szimbólumtár. Bp. 1997.
PAlb	Petőfi Album. A Petőfi-Társaság megbízásából szerk. Bartók Lajos—Endrődi Sándor—Szana Tamás. Bp. 1898. VI. [2] 263 l.
Pandi 1972	Pándi Pál: „Kisértetjárás” Magyarországon. Az utópista szocialista és kommunista eszmék jelentkezése a reformkorban I—II. Bp. 1972. 569 + 484 l.
PAi	Petőfi-adattár. I. Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Kiss József. Bp. 1987. Fontes 11. 440 [22] l. — II. Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Oltványi Ambrus. Szerk. Kiss József. Bp. 1987. Fontes 12. 170 [26] l. — III. Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Kiss József. Bp. 1992. Fontes 15. 323 l.
PDI	Pesti Divatlap (folyóirat)
Pek	Petőfi és kora. Szerk. Lukácsy Sándor—Varga János. Bp. 1970. 707 l.
PetMuz	Petőfi-Muzeum (folyóirat)
pt	pengőforint
PII	Pesti Hírlap
PIHáz	Pesti Ház
PIIKat	Kéry Gyula: A Petőfi-ház története és katalógusa. Bp. 1911. (PKvt XXVI.) 182 [1] l.
PIM	Petőfi Irodalmi Múzeum

PIMÉvk	A Petőfi Irodalmi Múzeum évkönyve (sorozat) Bp. 1959—
PKvt	Petőfi-Könyvtár (sorozat)
PN	Pesti Napló
PSzót	Petőfi-szótár I—IV. Petőfi Sándor életművének szókészlete. Szerk. J. Soltész Katalin—Szabó Dénes—Wacha Imre, Gáldi László irányításával. Bp. 1973—1987. [A VP I—VII. alapján készült]
PT	Petőfi Társaság
PTüze	Petőfi tüze. Tanulmányok Petőfi Sándorról. Szerk. Tamás Anna—Weber Antal. Bp. 1972. 575 [3] l.
PVM	Petőfi vegyes művei I—III. Kiad. Gyulai Pál. Pest 1863.
r.	rektor
rk.	római katolikus
ref.	református
RPDL	Regélő Pesti Divatlap
s. a. r.	sajtó alá rendezte
sh.	sajtóhiba
J. Soltész	J. Soltész Katalin: Petőfi versformakincse. MNyr 1973. 8—29.
Stoll 2002	A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája 1542—1840. Összeáll. Stoll Béla. Bp. 2002. 2., bővített kiad.
StudComP	Studia Comitatus Pestiensis, a Pest Megyei Múzeumok évkönyvei (sorozat). Szentendre 1972—
sz.	számú
sz. n.	szám nélkül
Szigethy	Szigethy Gábor: Shakespeare-t olvasó Petőfi. Bp. 1979. 275 l. 20 t.
SzGy	<i>Szerelem gyöngyei</i> (cikluscím, kötetcím)
Szuper	Szuper Károly színészeti naplója 1830—1850. Bp. 1889.
t	tábla
TanPet	Tanulmányok Petőfiről. Szerk. Pándi Pál—Tóth Dezső. Bp. 1962. (ItKvt. 9.) 509 [3] l.
th.	tollhiba
tkp.	tulajdonképpen
TMLev	Tompa Mihály levelezése I—II. Sajtó alá rendezte Bisztray Gyula. Bp. 1964. Fontes 6—7. 499 l. 9. t. + 601 l. 8. t.
UK01	Petőfi újabb költeményei. 1847—1849. Pest 1852. 489 l. [Emich Gusztáv elkobzott és megsemmisített kiadása]
UK02	Petőfi S[ándor] újabb költeményei I—II. Pest 1852. 368 + 313 l. [az előző kétkötetes, szintén elkobzott változata]
ÚK1	Petőfi Sándor újabb költeményei. 1847—1849. I—II. Pest 1858. Emich. 284, IV [2] + 288, IV [2] l.
V1	Petőfi Sándor: Versek 1842—1844. Budán, 1844. A Magyar Kir. Egyetem Betűvel. 192. l.
Vajda 2004	Vajda Péter művei. Sajtó alá rendezte Mudra Viktória és Zákány Tóth Péter. Bp. 2004. (Magyar remekírók. Új folyam) 1326 l.

absz.	valószínűleg
VoinP	Petőfi összes költeményei I—II. Bevezette és jegyzetekkel kiad. Voinovich Géza. Bp. 1921. 381 l. 1 t. + 344 l. 1 t.
VOM	Vörösmarty Mihály összes művei. Kritikai kiadás. Szerk. Horváth Károly, Tóth Dezső, majd Kerényi Ferenc. Bp. 1960—
Vörös	Vörös Imre: Természetszemlélet a felvilágosodás kori magyar irodalomban. Bp. 1991. 235 l.
VP	Petőfi Sándor összes művei I—VII. Kritikai kiadás. Szerk. és a jegyzeteket írta Varjas Béla, az V. kötettől V. Nyilassy Vilma—Kiss József, a VII. kötetben még H. Törő Györgyi. Bp. 1951—1964.
VI	Vasárnapi Ujság
Zilahy	Zilahy Károly: Petőfi Sándor életrajza. Pest 1864. [XIV.] 159 [1] l.
zsk.	zsebkönyv
•	a jelen kötetben belüli utalás
• I—IV	a jelen kritikai kiadás korábbi kötetei, az alábbiakban részletezve:
I	Petőfi Sándor összes művei I. P. S. összes költeményei (1838—1843). Sajtó alá rendezte Kiss József és Martinkó András. Bp. 1973.
II	Petőfi Sándor összes művei II. P. S. összes költeményei (1844 jan.—aug.). Sajtó alá rendezte Kiss József, Ratzky Rita, Szabó G. Zoltán. Bp. 1983.
III.	Petőfi Sándor összes művei III. P. S. összes költeményei (1844 szept.—1845. júl.). Sajtó alá rendezte Kiss József, Kerényi Ferenc, Martinkó András, Ratzky Rita, Szabó G. Zoltán. Bp. 1997.
IV.	Petőfi Sándor összes művei IV. P. S. összes költeményei (1845. aug.—1846). Sajtó alá rendezte Kerényi Ferenc. Bp. 2003.

A bibliai utalások rövidítéseit a bevett formában használtuk, az alábbiak szerint:

I	5Móz	Ószövetség, Mózes I—V. könyve
I	2Kir	Ószövetség, Királyok I—II. könyve
III	Bír	Ószövetség, Bírák könyve
Jób	Jób	Ószövetség, Jób könyve
Zsolt	Zsolt	Ószövetség, Zsoltárok könyve
Péld	Péld	Ószövetség, Példabeszédek
Iz	Iz	Ószövetség, Izaiás [Ézsaiás] könyve
Sir	Sir	Ószövetség, Sirák fia könyve
Jer	Jer	Ószövetség, Jeremiás könyve

Ám	Ószövetség, Ámosz könyve
Szof	Ószövetség, Szofoniás könyve
Mal	Ószövetség, Malakiás könyve
Mt	Újszövetség, Máté evangéliuma
Mk	Újszövetség, Márk evangéliuma
Lk	Újszövetség, Lukács evangéliuma
Jn	Ószövetség, János evangéliuma
2Péter	Újszövetség, Péter második levele
Jel	Újszövetség, Jelenések könyve

AZ EGYES VERSEK JEGYZETEI

567. EGY BARÁTOM AZ IFJUSÁG....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 3. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. Az 1847-es versek autográf gyűjteménye V. Nyilassy Vilma és Kiss József leírása alapján: „Nagy nevedrét alakú, lilásbarna vászonkötésű, 200 lap terjedelmű kézirat. A könyv gerincén arany felirat: 1847. Elöl, hátul egy-egy üres előzéklap fogja közre a kéziratot. Az 5—200. lapot — az utolsó előtti kivételével — Petőfi számozta be. Írás a levelek mindkét oldalán. Autográf. Minden költemény új lapon kezdődik, a verscímekeket aláhúzta a költő. A költeményeket a zárójelbe tett keletkezési hely és ez alatt egy vízszintes vonal zárja.” (VP VII. 600—601.) A gyűjtemény összeállításának kezdődatumát nem ismerjük, az nem feltétlenül kapcsolható össze az Emich Gusztávval 1847. jún. 26-án, Pesten megkötött szerződés 3. pontjával, amely a költőt erre kötelezte (*Én Petőfi Vándor ezen szerződés következtében egyszersmind kötelezem magamat, az ezentül irandó költeményeimet egyes kisebb darabokban vagy kötetekben ki nem adni, hanem azokat összegyűjteni, míg egy olyan kötetet képeznek, mint ezen első nagy kötet...* ti. az OK1. — VP V. 170. és PAt III. 81—82.), ui. a versek keletkezési helyének megadása ugyanazon a módon történt, ahogyan már az OK1 cenzúrapéldányán, tehát már akár 1847 elején elkezdhetette. Hasonlóképpen nem állapítható meg pontosan a versgyűjtő füzet lezárása sem. (Súpán feltételezhető, hogy összefüggésben volt az id. 3. pont 1848. jan. 1-jei módosításával (VP V. 170—171. és PAt III. 82.), amely lehetővé tette, hogy az UK1 első előlegét Petőfi 1848. febr. 21-én felvegye (PAt III. 82.). Úgy gondoljuk, ezt Emich aligha tette volna meg az 1847. évi verstermés bemutatása nélkül. A kézirategyüttes tartalomjegyzékét l. VP VII. 600—602. A kézirategyüttes a továbbiakban: versgyűjtő füzet. Kiegészítő dokumentumnak tekinthető az az 1848. aug. 6. után keletkezett verscímlista (OSZK Kt. Fond VII/64.), amelyen a költő a folyóirat-megjelenéseket vezette és a terjedelmet számolgatta, hogy az említett szerződés kiegészítése szerint 1849 elejétől a honorárium második ezer pengőforintjához hozzájusson, aminek előfeltétele volt, hogy a teljes, új kötetet, az OK1-gyel azonos terjedelemben még 1848-ban átadja Emichnek (VP VII. 516—519. és 575—576.). Az utóbbi dokumentum a továbbiakban: terjedelemlista.

Megjelenés

Hazánk 1847. 78. sz. júl. 3. 309., „P e t ő f i S á n d o r.” aláírással. A szakirodalom szerint (EPN 314. és nyomán VP VII. 357.) első közlése a Hazánk jún. 12-i próbalapján volt, ilyen példányt azonban nem sikerült felkutatni.

Kötetben: UK01 158—159., UK02 I. 223—224., UK1 I. 93—94.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán is az első helyen szerepelt, így hagyományos datálása: 1847. jan. (vö. FPÉ III. 68.). Ezt közvetett, tartalmi mozzanatok támogatják. A költemény a nagykorúság, az elért 24. életév témájával indul, ezért egyfelől a szokott évnnyitó versnek tekinthető, másfelől az önarcépköltemények sorába szintén beilleszthető (vö. Horváth 296.). Ugyanakkor visszautalás is az egy évvel korábbi *Távozol hát, ifjuságom?* c. versre (→ IV. 93.).

Magyarázatok

- 5—6 *magamra / Maradok*: a gondolat az 1846. évi *Karácsonkor* tanúsága szerint (→ IV. 227—228.) ekkor folyamatosan foglalkoztatta a költőt.
- 8 *Nem szeret már*: Petőfi nem tudhatta, mit és hogyan ismer Szendrey Júlia az 1847. novemberi, Debrecenben lezajlott Prielle Kornélia-kalandból. (Ezt a *Mi van innen távol...* c. vers jegyzeteiben foglaltuk össze: → IV. 641.) A helyzet tisztázására írt *Reszket a bokor, mert...* (→ IV. 225—226.) csak az Élk 1847. jan. 16-i számában jelent meg, Júlia pedig feltehetően febr. elején olvasta (vö. → IV. 645—646.): a bizonytalanság valóban teljes lehetett.
- 19—24 Az utolsó strófa mintáját Horváth János Heinrich Heine Buch der Liederjének a második kiadáshoz (Paris, 1837) írt prózai előszavában találta meg: „O, Ihr Götter! ich bitte Euch nicht mir die Jugend zu lassen, aber lasst mir die Tugenden der Jugend, den uneigennützigem Groll, die uneigennützigem Thräne!” (Horváth 540.) Petőfi azonban sokkal élesebb szembeállítást használt.

Szövegváltozatok

- 1 H ifjuság
3 H 'S
14 H gyűlölk
igazán;
15 K <Hogy> Tán
<is> rosz, de
18 H A'
20 H e'
meg:
21 H a' ki
23 H szívből
24 H Gyűlölni.

568. HA FÉRFI VAGY, LÉGY FÉRFI....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 3. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben → 297.)

Km1 PIM Kt. P 53. 36. f. v. — 37. f. v. Luby Zsigmond emlékkönyvében, amelynek leírását l. a *Dalaim* c. vers jegyzeteiben → IV. 546.

Km2 MTAK Kt. Ms. 361. Vermásolatok, 19. sz. 76—77. pp.

Km3 Maica Slovenska (Martin, Szlovákia), 2 6 12 Pauliny—Tóth—Strazza 183. p., *A férjfi* címváltozattal. (Szabó G. Zoltán szíves közlése, amit ezúton is megköszönünk.)

Megjelenés

Élk 1847. I. 21. sz. máj. 22. 665., vö. EPN 306.; „Petőfi Sándor” névaláírással.

Kötetben: UK01 159., UK02 I. 224—226., ÚK1 I. 95—97; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers datálásához forrásunk nincs; hagyományosan — a kéziratgyűttesben elfoglalt helye alapján — 1847. jan.-i költeménynek tekintjük, vö. FPÉ III. 68. (jegyzetben). Ezt legfeljebb azzal lehet megtámogatni, hogy a versküszöb ezúttal is a férfikor elérése, a 24. születésnap.

Fogadtatás

Arany János már 1847. máj. 27-i levelében, azon frissiben, hogy az Élk számát kézhez kaphatta, idézte a vers utóbb szállóigévé vált címét. Barátját némileg korholva, a szalontai ápr. 17-i tűzvész után különösen elfoglalt nótárius ezt írta új barátjának: „... te fogadat piszkálsd a kényelmes Pillwaxban biztos fedél alatt s rám kiáltasz: »Ha férfi vagy légy férfi!«” (VP VII. 64.)

Petőfi önmagát idézte 1847. aug. 7-én, Szatmárról Luby Zsigmondnak Fülöpödarócra átküldött levelében, amikor felemlítette, hogy háziasszonya, Pap Endréné Kováts Jozefa helyett köszöni meg Luby barackküldeményét, minthogy vendéglátói gyermekük, az 1846 nov.-ében született Pap Kálmán fogzásával vannak elfoglalva. Pedig: *nekem van valami harminckettő vagy hány, még sem kiabálok, »Ha férfi vagy, légy férfi!« mondja a szent-írás vagy tulajdonkép én, a mi különben mindegy... (VP VII. 78. és 371.)*

A MSzépírsz névtelen szemlélője az Élk 21—26. számainak versanyagáról megállapította: „Itt Petőfi ad legtöbbet, de »Ha férfi vagy, légy férfi« dalán kívül a többi olyan, minőt már ő tőle venni restelünk.” (A másik két, címről említett költemény a *Szent sár és A türelemről.*) (MSzépírsz 1847. II. 8. sz. aug. 22. 127., vö. EPN 338.)

Tompa Mihály Szemere Miklósnak írt, Bején 1848. márc. 19-én keltezett levelében idézte a vers címét a leánya állapota miatt aggódó apának: „... vigasztalni pedig nem vagyok ostoba, hanem csak azt mondom Petőfivel: »ha férfi vagy légy férfi« könyebb ugyan ezt leírni ide, mint tenni.” (PAt II. 70.)

Győrött, 1848. ápr. 4-én hangversenyt adott Szerdahelyi Ede zongoraművész, „A szabadság üdvözlétére!” mottóval a színházban. A fennmaradt plakát szerint a műsor hatodik számaként: „*Férfi légy* [sic!], költemény Petőfytől [!], szavalja Tóth [József] ur.” (PAt I. 221.)

1881-ben egy volt tábori pap úgy emlékezett, hogy 1849 ápr.-ában, az erdélyi távaszi hadjárat idején a felesége után vágycsozó Petőfi szabadságot kapván Bemtől,

kezet csókolt a tábornoknak, majd örömeiben sírva jött ki tőle, mire: „Én reá rivalkodtam: »Ha férfi vagy, légy férfi: te írad meg!« — »Igazad van!« Könnyeit letörölve, kezét szorítva, némán távozott.” (Bem, Petőfi, Teleki = Kossuth-Világ [Kolozsvár] 1881. 9., idézte: Hatv² II. 657—658.) Az emlékezés lehet ugyan adalék a szállóige kialakulásához, ám hiteléből sokat levon, hogy Petőfi csak máj. 4-én és akkor is Bem Debrecenbe küldött futárjaként hagyta el a tábornokot, útbajt Szalontát, ahol magához vette feleségét.

Magyarázatok

- C Abból a tényből, hogy Petőfi a címben és az öt strófafezdő sor végén nem tett felkiáltójelet, valamint az egyes szám 2. személy logikailag 1. személyű használatából (önmegszólítás), Elekfi László azt a következtetést vonta le, hogy „a felszólító mód inkább óhajtatást fejez ki...” (Elekfi 101.) Az önmegszólítás vitán felül áll (vö. Horváth 343. és Margócsy 183.), ám a felkiáltójelek hiányát éppenséggel a megszilárdult, lehiggadt meggyőződés jelenék látjuk, amint arra a 18. sor is utal. A vers előképe Petőfi kedvenc latin költőjének, Horatiusnak verse: „*Justum ac tenacem propositi virum / Non civium ardor prava jubentium, / Non vultus instantis tyranni / Mente quati solida...*” (Carmina III, III). Petőfi példányában, híres zseb-Horatiusában: OSZK Kt. Fond VII/228/25. 52. (Leírása és képe: Kalla—Ratzky 115—118. Virág Benedek egykorú fordításában: „A nagyra termett férfit igaz s erős / Feltételétől el nem ijesztheti / Sem a reá morgó tyrannus, / S ellene kelt sokaság haragja...” Borzsák István kommentárjaiban a vers kedveltségére utalt: Laczkovics János a vérpádon idézte, Kossuth Lajos pedig a PH első számában, vö. Horatius: Ódák és epódoszok. Bp. 1975. 281.

légy férfi: a felszólítás ősforrása Dávid parancsa fiának, Salamonnak: erősítsd meg magad és légy férfiú.” (1Kir 2,2)

férfi: Horváth János Shakespeare Coriolanusát tekintette „jellem-mintá”-nak, továbbá említette Vörösmarty A bujdosók c. drámáját („Kont alakja van benne szinte Petőfi-jellemnek kiképezve”) és Szalay László Státusférfiak és szónokok c. könyvének Mirabeau-jellemzését, amely füzetes formában már 1846 márc.-ában megjelent (Horváth 550—551.). Vele vitatkozva, Földessy Gyula Shakespeare helyett a költő *Én* c. versét tartotta előzménynek: Petőfi és Shakespeare. Nyugat 1923. 36. A Kecskeméten, 1843 tavaszán írt költeménnyel (→ I. 77—78.) felhívta a figyelmet arra a sorozatra, amely a *J. K. emlékkönyvébe* (1845. [aug. 9. előtt]) utolsó két sorával folytatható: *Én inkább betöröm fejem, / Semhogy meghajtsam derekam!* (→ IV. 7.) Szinte a definíció pontosságával a *Tigris és hiánában*, Saul szavaiban (I. felv., 1. jelenet): *Nem vagyok sem gyermek, sem asszony. Nincs rá szükségem, hogy sorsomat másoknak elpanaszoljam. A nád recseg a veréb alatt, mely rászáll; a Kárpát némán tartja vállán a ránebezülő eget.* (VP IV. 146.) Erre hivatkozva tarthatott neki levélbeli leckét Egressy Gábor (Pest 1846. szept. 2.), egy máig ismeretlen esetre és egy elveszett Petőfi-levélre célozva: „... mert én férfi vagyok, nem *gyermek*, sem leány s neked maradok barátod...” (VP VII. 38. — Kiemelés az eredetiben. — K. F.) A drámaíróval választmányi tagjaként — és persze barátként — Egressy ismerhette a Nemzeti Színházhoz benyújtott, előadásra elfogadott, de végül színre nem került drámát.

- 5 *Félének eb:* a nyers hangvétel (a „világellenesség kihívóan individualisztikus volta”-nak következménye) *A világ és én* c., 1845. febr.-i vers lezárására emlékeztet: → IV. 141. (Margócsy 100.) J. Soltész Katalin pedig arra az itt először megfigyelhető, de minden versszakban ismétlődő strófászerkesztésre hívta fel a figyelmet, amikor is a jambusi 7+6 periódust 8+6 váltja, ami komoly, súlyos mondanót jelez. Petőfi ilyet használt korábban is, elsősorban a költői hivatás nagy vallomásverseiben: *Költő lenni vagy nem lenni* (→ III. 143—144.) és *Nem ért engem a világ...* (→ IV. 224—225., vö. J. Soltész 22.)
- 11 *Demosthenesnél:* (Kr. e. 384—322), a legnagyobbnak tartott görög szónok az ékesszólás jelképe lett.
- 12 *a tett:* már legelső lírai önarcképében, az *Énben* megjelent 1843 tavaszán: *Lelkem úja tetteimben / Egyenes...* (→ I. 78.). *Az őrzült* (1845. nov.—dec., → IV. 89—91.) még céltalan tettvágyát a megváltó-sors logikájának felismerése a *Felbőlkében* (*Kereszt* → IV. 132.), majd a hasznos, emberiség méretű és -érdekű cselekvés szándéka követte az 1846. esztendő folyamán: *Sors, nyiss nekem tért...* (1846 ápr. → IV. 158—159.). Petőfi és a magyar romantika Fichtére visszavezethető tett-kultuszának forrására l. T. Erdélyi Ilona tanulmányát: Kőlcsey és a tett filozófiája = A Hymnus költője. Tanulmányok Kőlcseyről. Szerk. Lukácsy Sándor. Nyíregyháza 1974. 54—56. A vonatkozó Kőlcsey-írások közül az Iskola és a világ („Csinálni, csinálni kellene!”) megjelent: Kőlcsey Ferenc Minden Munkái IV. Pest 1842. 128.; ezt az erkölcsi parancsként megfogalmazó Parainesis pedig az Ath 1837. évfolyamában.
- 18 *Legyen elved, bited:* Fekete Sándor szerint Eötvös József hősének, A karthausi Gusztávjának igényére felel: „Egy meggyőződés kell századunknak!” (Fekete: Pev 254.) Petőfi 1842 nov.-ében Székesfehérvárott olvasta és népszerűsítette a regényt: Szuper 17.
Hadd vesszen el az élet, ha / A becsület marad: Horváth János (a költői hajthatatlanság mintájaként) itt is érvényesnek tartotta Vajda Péter hatását (Dalhon. I. füz. Pest 1839. 115.), ahol a kőszirt és a tölgy hasonlatban szerepelt; együttes említésük okán az *Egy gondolat bánt engemet...* jegyzeteiben idéztük: → IV. 659—660. Ugyanő idézte Shakespeare Troilus és Cressida c. tragédiájából Hector szavait az V. felv. 3. színéből. Egykorú m. ford. híján az eredetű idézők: „Life every man holds dear; but the dear man / Holds honour far more precious-dear than life.” (Vö. Horváth 551.). Petőfi példányában: PIM Kt. P 102/1—2. II. 285. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 115—116. és 118.) Bár Petőfi ezt a drámát az év végén nem magának, hanem Arany Jánosnak jelölte ki fordításra. Ám legalább annyira vlsz., hogy a sorok forrása az a széltében-hosszában ismertet és használt szállóige, amelynek forrása I. Ferenc francia király, aki az elvesztett paviai csata (1525) után, spanyol fogságából írta anyjának: „Tout est perdu, hors honneur!” („Minden elveszett, kivéve a becsület!”)
- 31 *„Koldusbot és függetlenség!”:* idézet ném. nyelvű önéletrajzából: *Seine Devise ist: »Bettelsack und Freiheit!«* (VP V. 164.) Fekete Sándor (Petőfi romantikájának forrásai. Bp. 1972. ItFüz 77. 14—18.) a motívumot *Az apostohg* vezette végig. Petőfi vonatkozó irodalmi alapélménye Karl Holtei Babérfá és koldusbot, vagy: egy költőnek három tele c. színjátéka volt, amelynek Ahles „könyváros”-át 1842. dec. 13-án Székesfehérvárott és (színlap híján csak feltehetően) 1843. márc. 14-én Kecskeméten is eljátszotta, vö. PAt I. 10. A sze-

rep hatása *Az utolsó alamizsna* c. versén mérhető le: → I. 85—87., 430—433. A másik minta — ekkor már csökkenő hatással, inkább csak egyes versek egyes részleteire korlátozódva — Thomas Chatterton lehetett; az ő művei megvoltak Petőfi könyvtárában, vö. VP V. 251. (L. még Martinkó András tanulmányát: Petőfi és a chattertonizmus. *Alföld* 1973/1. 10—19.) A jelszót mindazonáltal leginkább az élethelyzet hitelesítette: Petőfi 1846. dec. 29-én és — válasz híján — 1847. febr. 5-én kért levélben kölcsönt Teleki Sándortól, hogy márc.-ig, az ÖK1 megjelenéséig kihúzza.

- 37 *Légy tölgyfa*: Horváth János több világirodalmi példát is felvonultatott a motívumra, így La Fontaine meséjét (*Le chène et le roseau*); A karthausi egy helyét a III. rész XLI. fejezetében; Miskolczy Pál A gyermek Etel [= Attila hun király] c. balladáját az Élk 1845. évi folyamából, sőt Heinének szintén a tölgyet a náddal szembeállító versét (*Fresko-Sonet an Chr. Sethe I.*), ami arra utal, hogy itt romantikus közhelyről van szó (Horváth 551.), amelynek a Petőfi-életműben való jelenlétét és metamorfózisát legalább akkora figyelemmel kell kísérenünk. A korábbi metaforaváltó, a szerelmi tematikában használt motívumnak és a porrá égetett fának önjelképét az *Egy gondolat bánt engemet...* jegyzeteiben foglaltuk össze: → IV. 659. Azért ott, mert az ÖK1 záróversében a szimbólum már azonos jelentéstartalommal szerepelt: *Legyek fa, melyen villám fut keresztül, / Vagy melyet széhbész csavar ki tövestül...* (→ IV. 230.) Ezt az új jelentést Margócsy István foglalta össze: „... a férfi mindig individualisztikus egyedülletében lesz Petőfi verseiben megragadva; pontosabban szólva: a költő akkor találja magát valóban költői pozícióban, akkor készült fel a költői beszédaktusra, mikor minden (partneri-társadalmi) kötöttségtől függetlenül magát, s szabadra engedett lelkét (a poétika terén: beszéd-szólamát) mindenki mástól elkülönítette.” (Margócsy 98.) Ilyen értelemben a költemény az *Egy gondolat bánt engemet...* (az 1846. évi záróvers) folytatásának és az *Egy barátom az ifjuság...* (az 1847-es nyitóvers) ellendarabjának tekinthető. Mindez azonban nem vezethet kronologizálási következtetésekhez, hiszen a sorrend lehet Petőfi tudatos szerkesztő-művészetének eredménye is.

Szövegváltozatok

- 2 Élk 'S
- 3 Élk Kt
K <...> lök
- 4 Élk A'
- 5 Élk a'
- 6 Élk A'
- 7 Élk vele.
- 10 Élk 'S
K ezt [vessző n.; az Élk alapján jav.]
- 11 K <Csupán> Minden
- 12 Élk a'
- 13 Élk Épít
a'
- 14 Élk 'S
műved

- 15 Él k a'
- 21—24 K <A kétszinűség köpenyét
Ne vedd magadra föl,
Inkább maradj mezítelen
Miként az őszi föld.>
- 23 Él k ves zsen [a K-n is az első z utólag beírva]
- 24 Él k A'
- 27 Él k A'
- 28 Él k Á r u b a
- 29 K <...> Vesd meg
<...> egy jobb falatért,
- 31 Él k „Kold u s b o t
- 35 K ember [sorvégi vessző n.; az Él k alapján jav.]
- 37 Él k a'
- 40 Él k gör b ű h e t i !

Forrás

Kertbeny 328., Männerlied címmel, vö. PAt I. 335. és II. 155.

569. KUTYAKAPARÓ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 4. f. r. — 5. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kéziratgyűjtés leírását l. az *Egy barátom az ifjuság... c.* vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 1847. 20. sz. febr. 16. 78., vö. EPN 246.; „P e t ő f i S á n d o r.” aláírással. A költő a verset 1847. jan. közepe táján egy gondosan összeállított és megszámozott, tehát a közlés sorrendjét is meghatározó kéziratküldeményben, egy, azóta elveszett és ezért ismeretlen szövegű levél kíséretében juttatta el Győrbe, Kovács Pál szerkesztőnek. A négy költemény a *Nagy-Károlyban*, az *Egy gondolat bánt engemet... a Kutyakaparó* és vlsz. a *Borús, ködös őszi idő... volt*. A közlési sorrend szokatlan meghatározását Petőfi azzal magyarázta Kovács Pálnak küldött, 1847. febr. 20-i levelében, hogy *A „Nagy-Károlyban” s az „egy gondolat bánt engemet” című két dal kijön összes összes verseim között, azért akartam, hogy előbb e kettő jelenjék meg [!].* (VP VII. 46. és 328—329.) Nem tudhatta persze, hogy az ügybuzgó győri cenzor, Csatskó Imre a *Nagy-Károlyban* közlését megüjtötte (→ IV. 569.), az *Egy gondolat bánt engemet... engedélyezésének* ügyében habozott (végül márc. 6-án jelent meg, → IV. 657.). Így először a cenzori szempontból problémátlan *Borús, ködös őszi idő... jelenhetett meg jan. 23-án* (→ IV. 592—593.), amelyet versünk követett, bár a 92. sorba a könyvvizsgáló ezúttal is belekötött, amint arra visszatérünk. Ezért Petőfi febr. 18-án a *Kutyakaparó* olvastán indulatos levelet írt Kovács Pálnak, *szerkesztői önkény*t emlegetve (VP VII. 45—46.). Két nap múlva azonban rádöbbedt az igazságra, és ekkor írta idézett, a számozást indokoló levelét Győrbe. Az esetet Kovács Pál is többször megírta. Volt olyan válto-

zata, amely azt sugallta, hogy az ügyet személyesen tisztázták volna (Petőfy [!] Sándor első két aranyja. *Képes Ujság* 1859. aug. 14. 39.), ez azonban nem áll, hiszen a febr. 20-i levélben maga a költő cáfolta a dunántúli kiruccanásáról szóló híreszteléseket, akit az ÖK1 teendői Pesthez kötöttek: *minden istenáldotta nap kétszer kell a nyomdába járándokolnom.* (VP VII. 46.) A 92. sorral történetek Kovács Pál 1874-es változatából idézzük, amelyet a Fehér Ipoly szerk. Győr megye és város egyetemes leírása c. monográfia (Bp. 1874.) Irodalom c. fejezete számára készített: „Itt a k ö s z e n t e t a censor semmi áron sem akarát átbocsátani, — inkább irt e helyett maga, egy egészen új berekesztő strófát. Ettől azonban a szerkesztő ijedt el, ki Petőfit jól ismervén, bizonyos volt abban, hogy ha e szentségtörés az ő lapjában világra jó: a szerző őt szonika agyonüti. — Végre félnapi alkudozásnak az lett a vége, hogy a »köszent« helyett »kősz — t« nyomtatott, miként ez a »Hazánk« akkori számában először nyomva, csakugyan így áll.” (260—261.) Erre l. még a 92. sor szövegváltozatait! Az itt meg nem nevezett censor, Csatskó Imre, a győri jogakadémia tanára hivatalból lett könyvbíráló, ám ambíciói magasabb állás, a Helytartótanács mellett működő Központi Könyvvizsgáló Hivatal ülnöki funkciója felé vitték. Többszöri sikertelen kísérlete után 1847 okt.-ében elérte végre célját. Ehhez készítette, 1847. jún. 29-i pályázatában fel is említette a folyóirat körüli ténykedését: „... a »Hazánk« című lapnak tulzásait és veszélyes elveknek terjesztésére célzó igyekezetét akadályoztam...” (Hegedüs András: Petőfi és a Hazánk = TanPet 375—378.)

Kötetben: UK01 161—164., UK02 I. 227—231., ÚK1 I. 97—102.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers 1847. jan. közepére elkészült, hiszen a négy költeményt tartalmazó küldemény egyike, a *Boris, kődös őrszi idő...* jan. 23-án már meg is jelent. (Vö. a *Megjelenés* alfejezettel.)

Martinkó András úgy vélte, hogy a vers nem lehet 1847-es, hanem *A csárda romjai* (Szalkszentmárton, 1845. [okt. 8—16.] → IV. 66—68.) „ihletköréhez” tartozik. Ehhez a filológiai érvekkel alá nem támasztott vélekedéshez az alábbi megjegyzéseket fűzhetjük:

— magyarázatra szorulna, miért nem vette föl a költő az ÖK1-be, holott a kötet szerkesztésekor gondja volt a terjedelemmel;

— emlékeztetünk arra, hogy Petőfi legjelentősebb természetverseit (*Az alföld, A Tisza, Kis-Kunság*) hasonlóképpen Pesten és nem konkrét tájélmény hatása alatt írta; *A csárda romjai* ebből a szempontból nem tipikus, inkább kivételes eset.

Kétségtelen viszont, hogy a megírás indítékát nem ismerjük, és hogy létezett olyan, a versből eredt helyi hagyomány is, amely szerint a címadó csárdában írta volna költeményét Petőfi (l. a cím magyarázatát!). Ezt viszont Martinkó nem ismerte, és ezért nem is hozta fel érvül.

Jelenlegi ismereteink alapján a vers keletkezési helyének a költő megjelölte *Pestet*, idejének pedig — a versgyűjtő füzetben és a jegyzéken szereplő helyét elfogadva (VP VII. 601. és 516.) — *1847. jan. első felét* tekintjük.

Fogadtatás

A vers megjelenésére szinte azonnal reagált Császár Ferenc, Pompéry Jánoshoz írt pesti, 1847. febr. 18-i levelében: „Most csak Petőfi csárdái, Kutyakaparói, bora,

menyecskéji és bakancsa meg prófuntja tetszik; az én kedélyes musámnak tehát jobb hallgatnia.” (PAT II. 30.)

Magyarázatok

- C A PSzót szerint (II. 811.) „csárda a nagykörös—tetétleni út mentén”. Novák László a címadásra (hasonló értelemben) helyi hagyományt is közölt: „A Kocsér—Törtel—[Nagy-]Körös hármás határ mellett épült fel az egyik [ti. Kaparó csárda]. (Kutyakaparónak nevezik, s egyes feltételezések szerint Petőfi Sándor itt írta Kutyakaparó című költeményét.)” (A három város. Bp. 1986. 364.)
- 6 *borára*: a csárdák rossz löréje, a „hamis” bor már az 1843-as, pozsonyi versben, a *Ki vagyon én? nem mondom meg...* címűben szerepelt, → I. 83. A sokat gyalogló-vándorló Petőfinak ez konkrét életélménye lehetett, vlsz. innen eredt híres vízisszasága is.
- 7 *Noét*: Ádám 10. utóda, a vízözön után az emberiség második ősapja. A népi vallásosságban — 1Móz 9, 20—21 alapján: „Noé pedig földművelő kezdte lenni, és szőlőt ültete. És ivék a borból, s megrészegedek, és meztelenen vala sátra közepén.” — az első szőlőműves és az első iszákos.
- 7—8 *szőlőt is / Vett be*: a bibliai történet tréfás-profán alkalmazása; az említett hely ui az özönvíz utáni időszakra vonatkozik.
- 35 *ötven, ötvenöt esztendőn*: akkoriban időskornak számított. Ötvenöt éves volt *A helység kalapácsa* „szemérmes Erzsók”-ja is (→ I. 204.), vö. Fried 2001 83—84. Ne feledjük azt sem, hogy Petőfi Charles de Bernard regényének címét (*La femme de quarante ans*) — nem lehet tudni, önszántából, cenzori vagy szerkesztői akarat nyomán — *A koros hölgy*-nek fordította (1843), vö. VP VI. 458.
- 15—48 A csárdában mulatozó és ott becsülettel fizető betyár(ok) már korábban is szerepeltek: *Hírös város az aafödön Kecskefém...* (→ II. 16.), *Az alföld* (→ II. 57.), az egy csárdai szerelmi háromszöveget ábrázoló *A csaplárné a betyárt szerette...* (→ II. 49—50.) és a közvetlen témaelőzményül szolgáló *A csárda romjai* (→ IV. 67.).
- 73—84 Ez a leírás tkp. tagadása *Az alföld* csárdakörnyékének (→ II. 57—58.), vö. Horváth 401—402. és Fried István: A Kutyakaparó = Fried—Szappanos 193—204.
- 92 *kőszent*: ez a szó váltotta ki a cenzor rosszallását, l. a *Megjelenés* c. alfejezetet és a sor szövegváltozatait!
- 93—96 J. Soltész Katalin abban találta meg a befejezés érzelmi hatásának verstani magyarozatát, hogy Petőfi szinte „lelassította” a ritmust, amikor az eddigi 10+6 szótagos periódusok helyett az utolsó négy sorban áttért a 12 + 6 periódusra (J. Soltész 28.).

Völgváltozatok

- 2 H A'
4 H A'
utazó,
8 H a'
9 H A'
10 K <Nyujtja magát> Nyujtózkodik

- 10 H Nyujtja magát
 11 H Feldőléstől
 13 H A'milly
 14 H a' pad;
 15 H a'
 állítás,
 16 H miatt,
 17 H Régesrégén
 22 H A'
 25 H a'
 26 H hallani.
 29 H a' (2x)
 30 H a'
 32 H idejébe'.
 33 H a'
 36 H túl.
 43 H a' (2x)
 44 H kipusztítja....
 47 H hájával a'
 49 H a'
 50 H a'
 51 H 's
 54 H a'
 60 H a'
 61 H 'S a'mi maradt imitt-amott,
 63 H 'S
 árt
 65 H a' cégére;
 67 H A'
 69 H a'
 70 H egyéb
 kuvasznál;
 71 H A'
 végen
 73—80 H [a versszak hiányzik]
 81 K <El> <Meghalni jár> A harangszó
 H Meghalni jár
 H a'
 K <f> távol
 82 K <A harangszó ide,> Meghalni jár ide,
 H A' harangszó
 83 H 'S
 84 H 'S
 85 H a'
 88 K <...> árva
 89 H A'
 92 H kő sz - - - t. [először kiírva: UK01]
 96 H hiába!

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 5. f. v. — 6. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírására l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteit, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 1847. 56. sz. máj. 11. 222., vö. EPN 293., „Petőfi Sándor” névaláírással.

Kötetben: UK01 164—166., UK02 I. 232—234., ÚK1 I. 103—105.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A verset kizárólag a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján tartjuk hagyományosan 1847. jan.-i költeménynek, vö. FPÉ III. 68. Más adatunk a datáláshoz nincsen. Mindazonáltal a besorolást elfogadhatónak tartjuk, hiszen a vers beleillik abba a várakozó-vívódó hangulatba, amely Petőfit 1847. jan. 12. előtt, az ÖK1 cenzori elfogadására várakozva jellemezte.

Magyarázatok

- C, 1 Az éjjel alkotó Petőfi érthetően gyakran választotta versküszöbnek ezt a napszakot: szerelmi álmodozás indítására a tervezett Nagy Zsuzsika-ciklus darabjaként 1844-ben (*Éjjel* → II. 35.) és a SzGy-ciklusban 1845-ben (*Éj van*, → IV. 14—15.), illetve önszánerezésre még 1844-ben (*Éjszakáim*, → III. 16—17.). A címbe emelt ellentét azonban itt fordul elő először.
- 3 *vélem s a hazával? az Ember és polgár vagyok* kettős közérzete és lehetséges konfliktusa először a *Nem ért engem a világ...* c., 1846. nov. 22. után írt versében merült fel (→ IV. 224—225.).
- 5 *a magam bajávak*: a problémásra fordult Szendrey Júlia-szerelémmel. A Prielle Kornélia-epizód utáni kimagyarázkodó vers, a *Reszket a bokor, mert...* (→ IV. 225—226.) csak az Élk 1847. jan. 16-i számában jelent meg, vö. → IV. 645.
- 6 *gyötresz, hazaszeretet! a honszeretet / Töviskoronája*, azaz „az erkölcsi világ külső (egyébként helyeselt), kötelező jellegű parancsaiból eredeztetendő” hazaszeretnek és „a személyiség örömelvű kiteljesedése”-nek (Margócsy 130.) elmentéte már a *Nem ért engem a világ...* 19—20. sorában megvolt: → IV. 225.
- 7 *a költő sorsa*: evvel az 1845 őszi, chatteredoni ihletésű gondolat, *A világnak adja lelkét (A költő s a szőlővessző*, → IV. 61—62. és 353.) 1846-ban kiegészült a költő-próféta egyre erősödő motívumával: *Nem ért engem a világ...* (→ IV. 645., továbbá Horváth 356—357. és Margócsy 129—130.).
- 13 *tanították*: Petrovics István családja harmadik generációjában, fiaiban is folytatni szerette volna mesterségét. L. erre az *Apám mestersége s az enyém* c., 1845. jan.-i vers jegyzeteit: → III. 402—403. Az apa mindazonáltal a korkövetelményeknek megfelelően taníttatta mindkét fiát, a mészároságra alkalmilag amúgyis alkalmatlan Sándort és a mesterséget valóban folytató Istvánt. Pető-

fi selmeci tanulmányi kudarca és a család tönkrementje miatt sohasem derült ki, Petrovics meddig és milyen céllal képezte (volna) idősebb fiát. Petőfi továbbtanulását Pápán 1842-ben már az akadályozta meg, hogy nem tudta finanszírozni önellátását. A sor tehát költői túlzás; eszköz az első generációs értelmiségi szerepdilemmájának indításához. (Vö. Margócsy 124—126.)

- 14 *eke mellett*: a paraszti életforma jelképe, Petőfi is ilyen értelemben használta 1846 aug.-ában, *A nép* első sorában (→ IV. 183.).
- 20 *szemed fénye vész*: utalás arra az életrajzi tényre, hogy a költő az 1842. júl. 8-i napfogyatkozást szabad szemmel akarta nézni, s ezért több napi szemképrázással és bal szemének tartós meggyengülésével fizetett (OrlAd 346—347.). Dr. Csapody István az eset orvosi leírása mellett összegyűjtötte a vonatkozó idézeteket is az életműből: Petőfi szeme. Napkelet 1923. 528—531. A korábbi, mindig a költő fizikai állapotához kötődő említéseket (ezekre l. a *Szemfájásomkor* c. verset és jegyzeteit, → III. 17. és 241—242.) már 1845 őszén felváltotta a metaforikusabb motívumhasználat *A hazáról* 20. sorában: → IV. 76. és 378.
- 31 *Volnék...:* a 42. sorig tartó, a *János vitéz* nyitójelenetét is megidéző idilli életkép a *Falun* c. 1845-ös vers 35—40. sorára megy vissza: → IV. 44.
- 42 *Hiszj*: a feltételes módban indított idill áúronizálására l. részletesebben Margócsy 125.

Szövegváltozatok

- C H Szomorú
 3 H 's a'
 4 H E'
 5 H a'
 6 H gyötresz hazaszeretet! [vessző n.]
 7 H a'
 9 H 'S
 a'
 12 H a' hajóba [a szövégi aposztróf n.]
 13 H tanítatál,
 16 H szívedet,
 17 H a'
 18 H a'
 19 H a' (2x)
 20 H A'
 21 H így a'
 22 H erősíti
 23 H 'S
 's
 25 H miért [ritmikai hiba]
 26 H Földművelő, a'minek
 27 H kínos
 28 H A'
 nyúló
 29 H vig

- 31 H földműves [vessző n.]
 32 H a'
 33 H 'S
 36 H a'
 38 H a'
 lyánka
 már;
 39 H A' lyánka
 frisr,
 a'
 40 H 'S
 a'
 tavasz,
 41 H a'
 's
 42 K <És azt hiszi> Hiszi tehát
 H a'

571. [SZABADSÁG, SZERELEM!]

Kézirat: nincs.

Km Debrecen, Ref. Egyházkerület Nagykönyvtára, Kt. R 2773. V. L. versgyűjteményének töredéke, 58. f. v., cím n. A másolás dátuma: 1848. ápr. 5.

Megjelenés

ÖK1—3 (előzéklapon)

Keletkezés

A mottóversre igazából Meltzl Hugó hívta fel a figyelmet, miután az 1870-es évek magukat „olcsó”-nak és „teljes”-nek nevező népszerű kiadásaiból a hatsoros költemény gyakran kimaradt. A datálás is — első fokon — tőle származott: „Petőfi az ő életjelszavát éppen születésnapjának 24-ik évfordulóján, illetőleg 24. születésnapjára írta.” (Meltzl Hugó: Petőfi jelszava — Hat sorról hét cikk — MPolg 1884. febr. 26., a IV. folytatásban) Észerint a vers 1846. dec. 31-én vagy 1847. jan. 1-jén íródott.

Meltzl figyelemfelkeltő cikksorozata ellenére a HP-ből is kimaradt. Ferenczi Zoltán, aki a kolozsvári egyetemen Meltzl tanítványa volt, az életrajz III. kötetének élére, mottóként illesztette: „*Petőfi jelszava*. 1846. Szilveszterest.” (FPÉ III. 4.) Magában az életrajzban szintén elfogadta Meltzl datálását („... úgy látszik, 1846 végén...” — FPÉ III. 46.), sőt ezt meg is erősítette a KisfT 1904. jan. 27-i ülésén felolvasott előadásában, amikor az 1847. jan. 1-jei megírást és Meltzl erre vonatkozó, fentebb idézett megállapítását „merész, de indokolt” hipotézisnek minősítette (Ferenczi Zoltán: *Petőfi jelszava*. KisfTÉ ÚjF XXXVIII. k. 1903—1904. Bp. 1904. 71.).

Innentől kezdve a datálást illetőleg évtizedekig változatlan volt az álláspont: Voinovich Géza az ÖK1 1908-ban felbukkant Előszavával egyidősnek tartotta (szin-

tén 1847. jan. 1. — VoinP I. 378.), és Ferenczi nyomán haladt Horváth János is („1846 végén” — Horváth 372.). Hasonlóképpen: VP II. 133.; sőt magunk sem tettünk másképp, az *Egy gondolat bánt engemet...* datálása kapcsán: → IV. 657.

A keltezést egyedül Martinkó András vonta kétségbe, amikor vitatta az 1847. jan. 1-jéhez kötés — úgymond — „magabiztosságát” (Martinkó: AKr 21.). Argumentációt azonban nem közölt, a tisztázás feladata így a mostani krk-ra maradt.

Amint az a Petőfi-filológiában közismert, a költő az ÖK1 új versanyagát két rátában engedélyeztette. 16 szöveget Reseta János cenzor 1846. aug. 6-án hagyott jóvá (a *Dalaim* utolsó strófája kivételével): OSZK Kt. Fond VII/97. Az 1846 második félévi verseket külön példányban adta be a költő (PIM Kt. P 54.), amelynek végén — 37. f. v. — ott olvasható a könyvvizsgálói engedély: „Kinyomathatik 12/1 847. Reseta mk [maga kezével]”. Versünk egyik cenzúrapéldányban sem szerepel. 1908 óta tudjuk, hogy az ÖK1 elé szánt *Előszó* az utóbbi példány része volt, könyvvizsgálói kifogás alá nem esett, az idézett engedély tehát erre is vonatkozott — mégsem jelent meg, sőt szövege sem került vissza Petőfihez, és csak a Reseta-hagyatékából került közgyűjteménybe (vö. VP V. 206.). Az a hivatkozott Voinovich-hipotézis, hogy az *Előszó* és a mottóvers egyszerre, 1847. jan. 1-jén keletkezett volna, az utóbbi vonatkozásában nem igazolható (VoinP I. 378.). Voinovich kétségeit ugyanakkor jól jelzi, hogy magát a szöveget nem is 1847 első, hanem 1846 utolsó helyére tette, az *Egy gondolat bánt engemet...* után.

A kronológiai ellentmondások feloldását az alábbiakban kíséreljük meg. A költő 1847. jan. első napjaiban (talán már a szombatra esett jan. 2-án) beadta cenzúrára versei második füzetét és a jan. 1-jéről datált (vö. VP V. 39.) *Előszót*. Az idő sürgette: a szokatlanul terjedelmes, 35 nyomdai ívre menő verskötetet Emich Gusztáv a József-napi országos vásárra, márc. közepére szándékozott megjelentetni, l. első előfizetési felhívását a *Tigris és biéna* borítékán, jan. 1-jéről keltezve! (EPN 237—238.)

A cenzúrapéldányban még nem található két nevezetes vers közül az egyiket (*Egy gondolat bánt engemet...*) Petőfi még jan. 12. előtt csatlakoztatta az ÖK1 anyagához, minthogy jan. közepén már azzal a megjegyzéssel küldte el a Hazánk számára Kovács Pálnak Győrbe, kérve soron kívüli megjelentetését, hogy az „*egy gondolat bánt engemet*” című [...] *dal* *kejön* *összes* *verseim* *között...* (VP VII. 46.), azaz ekkorra túljutott a cenzúrára. Már Ferenczi felfigyelt arra, hogy az ÖK1 a *szabadság* szóval kezdődik a verses mottó révén és a *világszabadság* szóval végződik az olvasó számára (FPÉ III. 46—47.). Mindez azonban csak a két költemény időben közeli, de nem feltétlenül egyidejű megírását bizonyítja.

Az eddigiek alapján úgy véljük, hogy az őt ért kritikákra az *Előszó*ban a szokásos indulatos módon válaszoló költőt Reseta beszélte le az *Előszó* megjelentetéséről. Zilahy Károly biográfiája szerint hasonló eset korábban, 1846 febr.-jának végén már előfordult, amikor az öreg könyvvizsgáló (egyébként Virág Benedek hajdani kedvenc tanítványa és Petőfi tehetségének nagy tisztelője) megpróbálta lebeszélni őt a méltatlannak ítélt regény, *A hóhér kötele* megjelentetéséről — akkor sikertelenül (Zilahy 85., FPÉ III. 229—230.). Most az *Előszó* ellen megint nem lehetett cenzurális kifogásokat tenni (engedélyezte is, minden javítás nélkül), de az ingerült hangvételt Reseta talán újra méltatlannak tartotta az ÖK1 színvonalához. Ebben az esetben feltételezhető egy olyan beszélgetés, amely után Petőfi az *Előszó* helyett a [*Szabadság, szerelem!*] hat sorát tette az ÖK1—3 élére. Azaz közírói helyett művészi választ adott kritikusaínak. Feltételezésünk választ adhat az *Előszó* kéziratának történetére is, amire más, logikus magyarázatot nehéz volna találni. Mindez röviddel 1847. jan. 12. előtt vagy után történhetett.

Ami a lehetséges ante quem-terminust illeti, itt megint vannak adataink. A BpHíradó jan. 28-án jelentette, hogy az ÖK versei „sajtó alatt vannak” (EPN 240.), a PH jan. 31-én pedig részletekkel is szolgált: „Hosszasb előkészületek után most e kiadás sebesen készül, naponkint kiszedetük egy ív...” (EPN 241.) Ezzel egybevág id. Szinnyi József Meltzl által idézett adata: „A szóban forgó darab editio princeps tudvalevőleg az ugynevezett »Összes költemények« ben lelhető, vagyis inkább azoknak élén, motto alakjában, tehát az Athenaeum könyvkereskedelmi részvénytársulat, illetőleg az Emich czég üzleti könyveiből (Id. Szinnyi József közölte) adatok szerint éppen 1847. január 31-én látott napvilágot [Ti. az első ív, versünkkel.]” (Meltzl: i. m., IV. folyt., 1884. febr. 23.)

Az elmondottak alapján eltérünk a hagyományosnak tekinthető 1847. jan.1-jei datálástól, és a vers megírását 1847. jan. közepére tesszük. Ami a besorolást illeti, azoknak a költeményeknek az élére helyeztük, amelyek gyökeres hangulati fordulatról árulkodnak, alkalmasint a kedvező cenzori vélemény hatására.

Fogadtatás

Der Ungar 1847. ápr. 16. 88. sz. 695—696. D. jel alatt [Diósy Márton] az ÖK1 szinte himnikus ismertetésébe beleszötte a mottóvers prózai ném. ford.-át is, l. a *Fordítások* c. alfejezetet. (PAt I. 125. és 385.)

A Honvéd 112. számában (1849. máj. 8. 445.), Nagy Sándor tüzér (Vöröstorony, máj. 1.) a m. katona jellemzésére idézte a verset (EPN 532).

Magyarázat

- C A két nagy költői témakör mellérendelése nem újkeletű irodalmunkban. Ha nem is tagítjuk ki Ferenczi Zoltán módjára Balassi Bálintig visszavezetve (Petőfi jelszava. KisfTÉ ÚjF XXXVIII. k. 1903—1904. Bp. 1904. 75—76.), feltétlenül említenünk kell Kisfaludy Sándort, aki A boldog szerelem (1807) 53. dalában még körülményesen fogalmazott: „Egy istenem, egy a hazám, / Érti szívem, s ezt vallja szám; / S egy szerelme szívemnek, / Mint egy szíve keblemnek.” Összefogottabban a 120. dalban: „Két dolog van, oly szükséges, / Mint a beszítt levegő... / A szabadság és szerelem...” Kölcsey Ferencnél a Rákos nymphájához (1814) 7—8. sorában bukkant elő a „Kettő szerelme keblemnek, / Egy Hon és egy Leány.” Ugyanez a témája az Áldozat c. epigrammának (1825): „Áldozatom két Istenség oltára felett áll: / Köny neked ó Szerelem, és neked ó Haza vér!” (KFMM. Versek és versfordítások. S. a. r. Szabó G. Zoltán. Bp. 2001. 67. és 134.; Fried István: Ján Kollár és a magyar irodalom = A névadás lehetségessége. Nemzetiség, régió, Európa. Bratislava 2004. 57.) Az utóbbi tanulmány arra is emlékeztet, hogy a velünk élt népek költészetében, jelesül Ján Kollár verseiben is megvan a költői témakörök mellérendelése. Ferenczi (i. m. 66—71.) összeállította a „votum Petőfianum” előzményeit is a költő életművében. A sor élén a Tóth Rózához, 1839-ben írt *Epigramm* 2. állt: *Nincs szívem. A baba s a lányka s barátjának adám.* (→ I. 12.) Az *Élet, halál* 1844 aug.-ában még bordal-környezetben született: *bor- s leányért éljen / És haljon a babaért.* (→ II. 70.). A SzGy ciklusába tartozó *Nála voltam...* a szerelem és hazaszeretet kettősségét már megszabadította a mellékes motívumoktól (→ IV. 18.), az egyidős *Ha az isten...* látomásában

Mednyánszky Berta alakját a szabadság istenasszonyának alakjába játszatta át (→ IV. 35—36.), az 1845. szept.-i *Három sziv történetében* a haza- és szabadságszeretet már a szerelem fölé nőtt (→ IV. 53—56.). Az 1845. okt.—nov.-re datált *A hazáról* kihagyott strófái ugyanezt az értékrendet tükrözték: → IV. 381. Margócsy István arra figyelmeztetett, hogy a szabadság 1847 elejére szinte vallásos fogalommmá vált Petőfinél, megfosztva annak értelmezési lehetőségétől, a „mitől szabad?” kérdésfelvetésétől (Margócsy 213—216.).

Fordítások

Der Ungar 1847. ápr. 16. 88. sz. 695—696.: a D. jelű recenzius [Diósy Márton] az ismertetésbe beleszótta a vers prózai, alkalmasint tőle származó prózafordítását: „Freiheit und Liebe sind mein Verlangen; um Liebe gäbe ich mein Leben, um Freiheit die Liebe.” (PAT I. 125. és 385.)

Kertbeny 349., *Die Liebe, die Freiheit* címen, az itteni *Schwärmer*-ciklus élén, vö. PAT I. 336.

572. PALOTA ÉS KUNYHÓ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 6. f. v. — 7. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság... c.* vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Ellenőr. „Politikai Zsebkönyv, a pesti Ellenzéki kör megbízásából szerkeszté Bajza.” Németországban, 1847. 386. (Valójában 1848. febr. 5. előtt jelent meg, vö. EPN 383.) Tartalomjegyzékét l. PAT I. 193.; benne Petőfinek még két verse jelent meg: a *Dalaim* (→ IV. 179—180. és 548.) és *A m..... [majtényi] síkon* (→ 72—73. és 412—413.).

Kötetben: UK01 166—167., UK02 I. 234—236., ÚK1 I. 105—107.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel és a 3. strófa elhagyásával, amit a K-n a versszak melletti ceruzás jelzés is jelez; helyén - - - jelölés. Teljes szöveggel először: DK 323.

Keletkezés

Az Ellenőr szerkesztője, Bajza József előszavában („Pest, juniusban 1847.”) megemlítette, hogy ő a megbízást még a Pesti Körtől kapta, és azt a Pesti meg a Nemzeti Kör Ellenzéki Kör néven történt egyesülése (1847. jan. 24.) után is fenntartották. Mindebből annyi következik:

— nem zárható ki, hogy Petőfi a felkérést versek adására már 1847. jan. 27. előtt megkapta. Ezt alátámaszthatja, hogy a költő mind a Pesti, mind az Ellenzéki Körnek tagja volt, ill. lett (vö. tagdíjhátraléki ügyével, amit az ÖK1 honoráriumából rendezett, PAT III. 78.); egy titkosrendőri jelentés 1847. ápr. 6-ról jelzi is ígértét (idézte Hatv² II. 351.);

— 1847. jún.-ig a vers mindenképpen elkészült.

Ezen az öthónapos időszakon belül azonban nincs támpontunk a pontosabb datáláshoz. Minthogy a költő mind a versgyűjtő füzetben, mint a terjedelemlistán erre a helyre sorolta be, hagyományos keltezése Ferenczi óta (FPÉ. III. 68.): 1847. jan. A változtatásra nincs okunk. Grammatikai, közvetett megfontolásokkal szolgált viszont legutóbb Elefki László, aki az eleve külföldi megjelentetésre szánt, tehát előleges cenzúraszempontokat nem érvényesítő, „szenvedélyes alaphangú vers” kapcsán arra emlékeztetett, hogy — szemben az 1847 eleji költemények ingadozó arányszámával — itt a racionális versmondatok mindössze 21 %-ban vannak jelen (Elefki 354. és 432—433.). Ami időben egyeztethető az ÖK1 cenzúráján átjutásával (jan. 12.), s ez felszabadíthatta a költőt olyan vallomásversek írására, mint *A farkasok dala* (23 %) vagy a *Szent sír* (19%).

Fogadtatás

Az Ellenőrőről szóló titkosrendőri jelentés egy összesítésben (Pest, 1847. ápr. 16.) 1847. máj. 5-én került a bécsi Államtanács elé, benne az írásokat ígért „Alexander Petőffy” [!] nevével (PAI. III. 80. és 236.).

Gr. Gyulay Lajos naplójának 46. kötete 1848. febr. 21-én jelezte a vers első olvasását: „Hernyei Gergely kolozsvári református papunk vala éppen nálam — kölcsönözni akart, de oly nagy summát, mellyel én neki legjobb akaratral sem szolgálhatok. Az Ellenőrt hozá magával, Ellenzék most kijött zsebkönyvét, melyet már tegnapelőtte láttam Casinóban — Úgy látszik, megfelel nevének, mert pártdühvel van írva. Peteöffynek [!] Palota és kunyhó című verse úgy tetszik — valóságos destruktíót lehelő költemény, melyben az orzott vagyonból emelt palotákat már romjaikban mutatja — [...] Dominus Peteöffy is, ki nekem egyébaránt igen kedves költérem, nagyon hibázik, ha minden palotát kivétel nélkül le akar rombolni. Mi lenne architektúrából, egyáltalában művészetből, ha csak gunyhós emberek volnának.” (Idézte Pándi Pál: *Első aranykorunk*. Bp. 1976. 310. és PAI. II. 124.)

A grófot igencsak foglalkoztatta a vers, 1848. márc. 8-i naplójegyzetében visszatért a jakobinusnak minősített Petőfi költeményére: „*Peteöffy a' Magyar Thyreus*, vagy Magyar Béranger, vagy jobban: a' mostani szellem lángeszű költére, sokat ül Kóltón, én még személyesen nem ismerem, de első magyar költérünknek tartom. Az *Ellenörben* van csakugyan egy verse mely kissé vastag: *A' Palota és gunyhó*, abból a' jöve ki, hogy becsületes ember nem is lehet, ki gunyhóban nem él, vagy posztó gunyában [nem] jár.” (PAI. II. 124. A szöveget a Gyulay-naplók új, kritikai kiadásából javítottuk: Gyulay Lajos naplói a forradalom és szabadságharc korából 1848. március 5. — 1849. június 22. S. a. r. V. András János—Csetri Elek—Miskolczi Ambrus, Bp. 2003. II. 10—11.)

Visszatért rá az 1848. márc. 26-i naplójegyzetében is: „*Peteöffy barátunk* Gunyhó és Palota című dalával kissé elhajtotta a' sulykot.” (PAI. II. 125. és Gyulay-naplók, id. kiad. II. 20—21.)

Magyarázatok

- C A palota és kunyhó toposza ókori előzményekre vezethető vissza, Horatius „arany középszer”-ére, a kevéssel megelégedés életérzésére. (Erre l. Fried István: *Palota és kunyhó* = Fried—Szappanos 229.) A toposz 18. századi metamorfózisáról Vörös Imre írt: *Természetszemlélet a felvilágosodás kori*

magyar irodalomban. Bp. 1991. 122—138. Az irodalmival párhuzamosan terjedt vallásos, etikai használata. Jellemezhetette a halál előtti egyenlőséget, mint egy 17. századi protestáns exemplumban: „Az sárgito halál egyenlőképpen el-járja az szegény emberek füstös kalyibáját, és az Királyok szép palotáját...” (Margitai Péter: Temetői Predikációk. Debrecen 1632. 47.) Példázhatta a keresztény alázatot is: „Ott gyönyörűségesebb a' szalmás kunyhó a' megelégedés nélkülvaló fényes palotáknál...” (Sombori József: egyházi beszédei. Kolozsvár 1828. II. 197.) (E két adatot a nemrég elhunyt kiváló néprajzkutatónak, Dömötör Ákosnak köszönhetjük.) Az így közkeletűvé vált kettős jelkép a reformkorban társadalmi töltéssel telítődött. Kazinczy Ferenc 1828-ban, Gödöllőn átutazva jegyezte naplójába a Grassalkovich-kastély és a helység közötti ellentétet, bár a kastélypark jótékony takarása miatt „... a kevély lak a szegény viskókat, a szegény viskók a hercegi lakot kölcsönösen nem piritják.” (Kazinczy Ferenc: Az én életem. Összegyűjt., szerk. és jegyz. Szilágyi Ferenc. Bp. 1987. 539.) Széchenyi István a Hitelben (Pest 1830) több helyütt (105. és 236—237.) már az érdekegyesítő reformpolitika szellemében, intő hangsúllyal idézte fel az ellentétet; az utóbbi helyen így: „... minden értékünket egy felette nagy kastély rakására fordítjuk, mellyet magunknak építünk 's melly nagy pompája miatt nem ritkán úgy áll a nyomoru falusi kalibák közt, mintha gunyolni akarná azokat...” (Az utóbbira: Horváth 568. — hibás jelzettel.) A romantika a toposzt közhellyé koptatta. Csak az 1836/37. évnél maradvá, I. Székács József Csesznekvár, Czuczor Gergely Ki az?, Eötvös József A vár és a kunyhó c. verseit! (Horváth 568., Fenyő István: Az Aurora. Egy irodalmi zsebkönyv életrajza. Bp. 1955. ItFüz 4. 109., Fried: i. m. 224—225.) Petőfi korábban már exponálta az ellentétet szerelmes versben: *Alacsony kis ház az én lakásom, / A tiéd magas, nagy palota.* (a SzGy-ciklushoz tartozó *Alacsony kis ház...*, 1845. aug.—szept., → IV. 27.) Szintén önjellemzésre: *Gróf Teleky Sándorhoz*, 1846. okt.—nov., → IV. 219. A társadalmi ellentéteket azonban eddig a toposz nélkül ábrázolta: *Magyarország* (1845. ápr., → III. 155.), *A magyar nemzet* (1846. dec., → IV. 228—230.).

- 18 *Az orzost kincsek*: a jelző a korban 'alattomban elvett, lopott' jelentésű, vö. CzF IV. 1084. h. Hozzávéve a 11—16. sor ragadozómadár-hasonlatát, Petőfi a rablás és a lopás között helyezte el a tulajdonszerzést, mint természetjogi szempontból igazolhatatlan társadalmi cselekedetet. Erőteljesebben, mint Proudhon sokat idézett mondata: „La propriété, c'est le vol.” A gondolat Rousseau-ig vezethető vissza, a fr. forradalmon átívelő útjára I. Fekete: Pev 187—188. és Lukácsy 2001 21—22. és 128.
- 17—32 A palota és a kunyhó ilyen, forradalmi szembeállítás Chamfort aforizmájára megy vissza: „Guerre aux Châteaux — paix aux Chaumières!” (Megjelent 1795-ös posztumusz kötetében: *Pensées, maximes et anecdotes.*) A fr. forradalomban tovább élt jelszót Cabet is idézte (*Histoire populaire de la révolution française...* Paris 1839. II. 252.), vö. Fekete: Pev 187. és 409.
- 29 *kis sötét szoba*: ilyen volt a kiskőrösi, bérelt zsellérház utcai szobája, amelyben Petőfi született. Hogy itt valóban saját születésére célozott, azt a 34. sor *szalmakunyhók* kitétele erősíti meg, vö. Araczkai László: Kiskőrös = Petőfi-emlékhelyek a Kárpát-medencében. Szerk. Asztalos István, Ratzky Rita. Kiskőrös 1996. 88—89. Emlékeztetünk rá, hogy Petrovics István anyagi felemelkedése, a gyermek számára a tehetőség megismerése a születés utáni

évtizedre esett, így ez az utalásrendszer is a költő-próféta sorsa tudatos vállalásának és választásának motívuma.

- 35 *itt születnek a nagyok*: Fekete Sándor a közvetlen mintát Béranger verseinek előszavában találta meg (Fekete: Pev 261.). Korábban a jól ismert és szeretett Georg Herwegh III. Gutenberg-dalában („Aus Hütten einzig kommt das Heil der Welt...”) és 21. szonettjében („O Freiheit, Freiheit! ... Du fliehst das Geräusch der Marmorhallen ..., / Du läst die Hürten dich zu Gaste laden.”) Megjelentek a Gedichte eines Lebendigen c. kötetében (1841), vö. Horváth 568. és Fried: i. m. 231—232.
- 36 *A megváltókat*: Martinkó András itt látta a fordulatot, a chattertonizmus végét, amikor a költő az elkerülhetetlen sors vállalása helyett tudatosan választ, vö. Martinkó András: Petőfi és a chattertonizmus. Alföld 1973/1. 16—19.
- 45—48 A zárókép Illyés Gyula szerint profanizált bibliai jelenet: „Krisztus odagörbült János keresztelő edénye alá.” (Illyés Gyula: Petőfi Sándor. Bp. 1963. 219., idézte Fried is: i. m. 235.) A hivatkozott bibliai hely: „... eljőve Jézus a galileai Názáretből, és megkeresztelteté János által a Jordánban.” (Mk 1,9) Hasonlóképpen: Lk 3,21.

573—574. A KUTYÁK DALA / A FARKASOK DALA

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 7. f. v., illetve 8. f. r., mindkettő „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. I. 13. sz. márc. 27. 406., párhuzamos tördeléssel, „Petőfi Sándor” névaláírással, vö. EPN 267. Mivel a párhuzamos tördelés minden bizonnyal a költő kívánsága szerint történt, a két költeményt párversnek tekintettük.

Kötetben: UK01 168—169., UK02 I. 236—237. és 238—239., ÚK1 I. 108—109. és 109—110. Amint az oldalszámokból is látszik, csak az első helyen párhuzamos tördeléssel; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keltekezés

A kettős verset kizárólag a versgyűjtő füzetben és a terjedelemszámoló listán elgagltat hely alapján keltezzük — hagyományosan — 1847. jan.-ra (vö. FPÉ III. 68.).

Logadtatás

A MSzépírsz az Élk 1847. évi 9—16. számairól szólva a névtelen szemlélő szemint: „Petőfi költeménye: »A kutyák és a farkasok« a kutyai hűséget és farkasi vad szabadságot párhuzamosítja; adván a régi gondolatnak maga szerinti új formát.” (MSzépírsz 1847. I. 24. sz. jún. 13. 383., vö. EPN 310.)

Magyarázat

- C Az ősforrás Aiszóposz meséje, amely Phaedrus 3. könyve 7. darabjaként, *Lupus ad canem* címen vált ismertté. Szerepelt az 1836/37. tanévben az Aszódon III. grammatista Petrovics Sándor tantervében is: „Phaedrus meséit, deákra németből” fordítani (Asztalos 84.). Nem sokkal korábban magyarul is megjelent: Fedrusnak Augustus’ Szabadosának ezüposzi meséi, Veszprém 1833. 29—30. (A magát meg nem nevező ford. Tamassa Pál volt.) A történet folyamatosan jelen volt irodalmunkban: Pesti Gábor (Az farkasról és az ebről, 1536), Heltai Gáspár (A farkasról és a komondorról a Száz fabulában, 1566), Beniczky Péter (139. példabeszéd és Hogy a’ szabadságnak méltósága mindeneknél kívánatos c. versében, 1664), Virág Benedek (Kutya és farkas, 1817—1819) tollán. Elterjedtségét bizonyítja, hogy szerepelt az Erdélyi János kiad. és szerk. Magyar közmondások könyvében is (Pest 1851. 130.): „2562. Farkas, ha koplal sem cserél a kalmár ebével. [Szjirmay Antal után]. Mivelhogy szabad, ha éhezik is; innen farkasszabadság: éhező szabadság.” A mese másik útja a ft. La Fontaine változata (*Le loup et le chien*); magyarul Péczeli Józseftől (Farkas, kutya = Haszontalan mulattató meséi, 1788). Ezt a változatot idézte Széchenyi István is: Világ. Pest 1831. 518. A történetet bonyolult közjogi példázattá írta át az ifj. br. Wesselényi Miklós eredetileg az Au számára készített, de napjainkig kiadatlanul maradt Mese az indulatokról c. kéziratában; közölte Dávid Gábor Csaba: Wesselényi szepítői tevékenysége = Előadások és tanulmányok Wesselényi Miklósról. Szerk. Takács Péter. Debrecen 1997. (Erdélytörténeti könyvek 1.) 153—156. (szövegközlés), 135—139. (elemzés) A további világirodalmi párhuzamok (Christian Friedrich Schubart, Heinrich Heine, Alfred de Vigny stb.) ezekhez képest másodlagos jelentőségűek. Az előzményekre és párhuzamokra l. Réti Hugó: Csokonai hatása Petőfire. Bp. 1909. 11. (A Szabadság c. Csokonai-vers említésével); Tolnai Vilmos: Petőfi A kutyák és a farkasok dala. It 1914. 314—315.; Fried—Szappanos 205—211. Fried István az utóbbi helyen (212—213.) összeállította a kutya ~ eb és a farkas előfordulásait Petőfi korábbi verseiben; adatait, a jelen krk jelzeteivel, itt közöljük: *Végszó ***hoz* (1844. jan.—febr., → II. 9.), *Az utánzókéhoz* (1844. aug., → III. 70.), *A természet vadvirága* (1844. dec., → III. 105.), *Isten csodája* (1846. jan., → IV. 94.), *Nagy-Károlyban* (1846. szept. 7., → IV. 188.), *Ha férfi vagy, légy férfi...* (1847. jan., → 8—9.). Az említett helyeken (vö. még: PSzót I. 572—573. és II. 808—811.) feltűnő, hogy Petőfi az eb ~ kutya metaforizálásához mindig dehonesztáló jelzőket kapcsolt (*veszett, hitvány, silány, félnék*). A legfontosabb előzménynek azonban az 1845. év záróverse, a *Távozol hát, ifjuságom?* tekinthető, önsors-jellemző motívumával: *Úr voltál te, én kutyád; / Korbácsoltál, uszítottál / Egyre tüskénbokon át. // Néha dobtál irtalomból / Száraz csontokat nekem; / S akkor büszkébb voltam, sembogy / Alamizsnád elvegyem.* (→ IV. 93.)

Szövegváltozatok

- C A’ kutyák és a’ farkasok. [Vö. a *Fogadtatás* c. alfejezet recenziójával.]

Alcím K u t y á k .

F a r k a s o k . [párhuzamos tördeléssel]

1	Élk a'	a'
2	Élk A'	A'
3	Élk A'	A'
	K A<z ősz>	A<z ősz>
	Élk ikerfia,	ikerfia, [egybeírva]
4	Élk hó,	hó,
6	Élk A'	a' melyben
8	Élk	Megh#zhatnók
9	Élk 'S	kívül a'
10	Élk	itt [sh.?]]
11	Élk	E'
12	Élk 'S	kegyetlenül.
	a'	
13	Élk	'S
	a'	
14	Élk	A'
15	Élk fáj;	A'
17	Élk 'S	
18	Élk	'S
19	Élk 'S	
20	Élk lábait.	De — szabadok vagyunk.

575. A XIX. SZÁZAD KÖLTŐI

Kézirat

K1 OSZK Kt. Fond VII/11. 8. f. v.—9. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kéziregylett leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

K2 PIM Kt. P-lev. 14/2. 2—3. ff. (a Kovács Pálnak küldött, 1847. febr. 20-i levél melléklete, vö. VP VII. 46. és 329.) A kézirat Kovács Pál örököseitől került mint ajándék, Endrödi Sándor közvetítésével, a PH, majd onnan a PIM gyűjteményébe, vö. PHKat. 54.

A sorrendet az döntheti el, hogy érdemi javításokat csak a K1-en találhatunk (l. a *Vöryváltozatok*), ehhez képest a K2 másolatnak látszik.

Megjelenés

Hazánk 1847. 42. sz. ápr. 8. 165., vö. EPN 270.; „P e t ö f i S á n d o r.” névaláírással. Verse kéziratát (K1) a költő 1847. febr. 20-i levelében küldte meg Kovács Pálnak, miután a H szerkesztője (febr. 15. körüli, elveszett levelében) visszajuttatta hozzá *Nagy-Károlyban* c. költeményének a cenzor által elutasított kéziratát: *E helyett, a mit a cenzor kitörölt, írok a tulsó lapra mást; valamint jövendőben is mindazok helyett, melyeket a cenzor tiltó aláírásával visszaküld Ön hozzáam. Ez igen természetes és igazságos dolog.* (VP VII. 46.) A *Nagy-Károlyban* cenzúra-ügyére l. a vers jegyzeteit: → IV. 569. (Uo. — th. — versünk megjelenési dátuma téves. Helyesen: ápr. 8., l. fent! Az ottani márc. 6. az *Egy gondolat bánt engemet...* megjelenési dátuma.) Az ügyről kötetünkben is írtunk már, a *Kutyakaparó Megjelenés* c. alfejezetében: → 303—304. A terjedelemlistán (VP VII.

516.) Petőfi nem jelezte megjelentnek versét, ám ez vlsz. csak th., hiszen a következő, az *Egressy Etelke* előtt viszont van +, holott az utóbbi, jelenlegi ismereteink szerint, Petőfi életében nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 170—171., UK02 I. 239—241., ÚK1 I. 111—113.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A datáláshoz csak ante quem-terminus van: a levél megírásának dátuma, 1847. febr. 20. Ha Petőfi sebtében írta volna a törölt vers pótlására, akkor a megelőző egy-két napban kellett keletkeznie. A febr.-i megírás mellett azonban más, akár tartalmi-követett érv sem hozható fel. A cím ugyan utalhatna (a költeményben következetesen végig is vitt többes számmal) az Arannyal való költői-eszmetársi kapcsolatra — ez febr. 4. utánra keltezné a verset —, ilyen többes szám azonban jan.-ban is előfordult, éppen a megelőző párvers (*A kutyák dala / A farkasok dala*) esetében, amelyek után mind a versgyűjtő füzetben, mind a terjedelemlistán Petőfi *A XIX. század költői* elhelyezte. Ezért (és ennek alapján) megőrizzük a hagyományos datálást és a kötetünkben való helyét (1847. jan. — FPÉ II. 68.), de az időkeretet módosítjuk. A verset (a címhez fűzött magyarázat alapján) mindenképpen jan. 12. utáninak tekintjük, és a megírás 1847. febr. 20-át mindenképpen megelőzte. Tehát az időkeret: *1847. jan. 12. — febr. 20.*

Fogadtatás

Berecz Károly Lantot ifjúl. c. versére (megjelent: Élk 1847. szept. 5.) kétségkívül hatott Petőfi költeménye (Horváth 522.).

Magyarázatok

- C *XIX. század*: saját korát összefoglalóan jellemezte Petőfi az ÖK1 1847. jan. 1-jéről keltezett, meg nem jelent előszavában: *Minden nemzet, minden család sőt minden ember megbasonlott önmagával. Az emberiség a középkor óta nagyot nőt [!], s még mindig a középkori öltözet van rajta, imitt-amoitt megfoltozva és kibővítve ugyan; de ő mindazáltal más ruhát kíván, mert ez így is szűk neki, szorítja keblét, hogy alig vehet lélekzetet, s aztán szégyenli is magát, hogy ifju létere gyermekruhát kell viselnie. Így van az emberiség szégyen és szorultság között; kívül csendes, csak egy kissé halványabb a szokottnál, de belül annál inkább háborog, mint a vulkán, melynek közel van kitörése. Ilyen e század, s lehetek-e én másforma? én, századom hű gyermeke!* (VP V. 39.) Ezzel a költő megkezdte az *Előszó* gondolatainak átmentését lírájába. Korábban (1840) a Petőfitől kedvelt Erdélyi János írt verset XIX. század címen, amelyben négyyszer tette föl a kérdést („Miért, hogy a tizenkilencedik / Század magasra földicsértetik?”), ráirányítandó a figyelmet a megoldatlan társadalmi problémákra (Erdélyi János költeményei, Buda 1844. 242—245.)
- 4 *lantot*: a költészet közkeletű jelképével Petőfi szívesen élt, címbe is emelte: *Lant és kard* (1844. dec., → III. 102.), *Függ már a lant...* (1845. febr., → III. 140.)
- 5 *Ha nem tudsz mást...*: a gondolatot Béranger *Ma gaité* c. versére vezette vissza Müller Lipót: „Cessez à de folles têtes / D’inspirer vos désespoirs, / Disait-elle aux grands poètes: / Le génie a ses devoirs. / Qu’il brille au vaisseau qui

sombre / Comme un phare bienfaisant.” (Müller 49.) Petőfi Béranger-köteteiben a vers nem található. Párhuzama Eötvös József 1846-ban írt, de csak 1858-ban publikált *Én is szeretném...* c. versében. (A két vers költői szerep-ábrázolásának egybevetése Fried Istvánnál: *Kit (nem) hevít korának érzeményei* = A költőszerep lehetőségei Közép-Európában. Tanulmányok Illyés Gyuláról. Szerk. N. Horváth Béla. Szekszárd 1997. 156.) Eötvös ez év májusában nevezte Petőfit „nemzeti” költőnek: → 288.

- 6 *örömed*: a sort záró kettőspont a gondolatás retorikai funkcióját jeleníti meg: „a kihegyezett gondolat” csattanószerű lezárását a 7—8. sorban, vö. Elekfi 190. A kétféle költői magatartás szembeállításának előzménye: *Csalogányok és pacsirták* (1846. szept., → IV. 186—188.).
- 10 *Mózes*: a 16. század prédikátor-irodalmától jelen lévő zsidó—magyar sorsközösségi párhuzam részeként a próféta jelképes alakja új, időszerű jelentést kapott már az Ifjú Magyarország körében. Erdélyi János Uj Mózes c. versében (1839). amely megjelent az *Ath* 1840. febr. 13-i számában, majd id. kötetében (172—173.), prófétáért könyörgött: „... a’ két hazának — egyet adj.” Az 1840-es Izráél’ éneke (uo. 135—137.) szerint is a zsidó-magyarorságnak „nincs vezérlő Mózes” Petőfi költeménye ebben az értelemben, a költők szerepvállalását tekintve, válasz Erdélyinek. A kor bilincseit letörő apostolok és próféták, valamint a nagy történelmi személyiségek (köztük Mózes) romantikus ábrázolását adta Szegfy Móric Igénytelen nézetek c. írásában (Élk 1846. okt. 10.). Szemben Horváth Jánossal (Horváth 521—522.), nem tartjuk Petőfire ható mintának, csupán annyit szemléltet, hogy a költő ezúttal (is) a romantikában közkeletű példázatot használt egyéni mondandója formai keretétül.
- bujdosott*: „Kerülő úton vezeté azért Isten a népet, a veres tenger partjának útján” a 430 éves egyiptomi rabság után (2Móz 13, 18).
- 12 *lángoszlop*: „Az Úr pedig megy vala előttök nappal felhőoszlopban, hogy vezérelje őket az úton, éjjel pedig tűzoszlopban, hogy világítson nekik, hogy éjjel és nappal mehessenek. Nem távozott el a felhőoszlop nappal, sem a tűzoszlop éjjel a nép előtt.” (2Móz 13, 21—22)
- 16 *Kánaán*: az „ígéret földje”, az Egyiptomból kivonult zsidóság otthona, melynek határait az Úr jelölte ki Mózesnek (4Móz 34, 2—12), ám az egyiptomi viszonylagos biztonságot visszakívánó nép csak negyven évi pusztai vándorlás, a kiköltözők nemzedékének kihalása után (4Móz 14, 27—35) foglalhatja el. (Petőfinél a közboldogsághoz vezető út nehézségének motívuma, akár a 10. sorban.) Mivel a föld a kémek jelentése szerint „tejjel és mézzel folyó” (4Móz 13, 28), a jólét és a boldogság jelképe is. Egyben célképzete az eudémonizmus gyűjtőfogalma alá vonható filozófiai tanoknak és utópiáknak, amelyek szerint az erkölcsi cselekvés célja az emberiség objektív (anyagi, morális, politikai és szellemi) boldogsága, vö. Ferenczi Zoltán: *Petőfi történetfelfogása*. BpSz 1923. 193. k. 184—185.
- 17 *Flóre*: a Petőfi cselekvéskultuszához kapcsolódó versszak kapcsán Horváth János Georg Herwegh *An die Zahmen* c. versét említette (Horváth 522.). A párhuzamot távolinak érezzük. Müller Lipót Béranger hatását hangsúlyozta (aki egyébként Herweghre is hathatott), az id. költemény címe *A M. de Châteaubriand*: „Va; sers le peuple en butte à leurs bravades, / Ce peuple humain, des grands talents épris, / Qui t’emportait, vainqueur aux barri-

- cedes, / Comme un trophée, entre ses bras meurtris.” (Müller 49.) Petőfi Béranger-kötetei közül csak az 1844-es összkiadásban: MTAK Kt. K 519. 555. (A példány leírását l. Kalla—Ratzky 115. és 119.) „Cselekvésre való buzdításként” itt először: PSzót I. 753.
- 23 *a nép küzd, fárad, izgat: A nép* c. vers (1846. aug., → IV. 183.) egyik alapmotívumának rövid összefoglalása. Párhuzamát Eötvös Józsefnél említette Horváth János, a hivatkozott *Én is szeretném...* c. versben, vö. Horváth 370.
- 25 *hamis próféták*: az 5Móz 13-ban szereplő „jövendőmondók vagy álomlátók”, akik — akár jelek vagy csodák révén is — idegen istenek imádjására próbálják rávenni a népet. Hasonlóképpen az Újszövetségben is: „Valának pedig hamis próféták is a nép között, a miképen ti köztetek is lesznek hamis tanítók...” (2Pét 2,1) „A világot állandó alternatívításában bemutató”, polarizáló romantikus ellentét példajaként méltatta Margócsy (178—179).
- 33—40 A stófa mintáját Müller Lipót Béranger-nél találta meg, a *Les Quatres Ages Historiques* c. versben: „L’âge suivant, sur tant de moeurs contraires, / Religieux, élève un seul autel. / Sois libre, esclave. Hommes, vous êtes frères. / Comme ses rois le pauvre est immortel. / Sciences, lois, arts, commerce, industrie, / Tout naît pour tous; les flots sont maîtrisés; / La presse abat les murs de la patrie, / Et Dieu nous dit: Peuples, fraternisez.” (Müller 49.) Petőfi példányai közül csak az 1844-es összkiadásban: MTAK Kt. K 519. 586. (A példány leírását l. Kalla—Ratzky 115. és 119.) A versszak klasszikus körmondat, vö. Elekfi 228.
- 34 *egyaránt*: Petőfi költői egyenlőség-fogalmának egyetlen közvetlen és anyagi-jogi-kulturális értelemben is részletező megfogalmazása, s mint ilyen, a vers kulcsszava, vö. Lukácsy 2001 38—39.
- 41—48 A záróstrófa ünnepélyes hangvétele a jövőhöz fellebbezés egyéni, kikísérletezett formája, amelynek előzménye a költő életművében a *Levél Várady Antalhoz* (1846. máj. 22., → IV. 178.) és az *Egy gondolat bánt engemet...* (1846. dec., → IV. 231.) „maestoso”-zárótétele; reformkori irodalmunkban pedig Vörösmarty „És mégis”-fordulata a *Gondolatok* a *Gondolatok* a *Gondolatok* c. vers végén: VÖM 3. Kisebb költemények III. 1840—1855. S. a. r. Tóth Dezső. Bp. 1962. 103—104.

Szövegváltozatok

- C H A’
 1 K1 <nyul> <fogjatok> fogjon
 könnyelm<üséggel>űen
 H könnyelműen
 2 H A’
 6 H ’s
 7 H a’ világnak
 K2, H világnak [sorvégi vessző n.]
 8 H ’S
 a’
 11 H ’S
 12 K2, H Vezérül [a szó utáni vessző n.]
 12 H a’

- 15 H A'
 16 H A'
 17 H a'
 18 H A'
 tűzön-vízen
 19 H elhajtja
 20 H a'
 zászlóját,
 24 H a'
 25 H proféták [sh.]
 a' kik
 28 H ígéretnek
 33 H a'
 35 H a'
 37 H a'
 38 K1 <Ég> Ragyog
 <kunyhó> ház
 40 H a'
 45 H a'
 46 H Szelíd,
 47 H 'S
 K2, H virágkötéssel selyempárnán [vessző n.]
 48 H a'

576. EGRESSY ETELKE

Kézirat

K1 OSZK Kt. Fond VII/11. 9. f. v., „Pest.” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

K2 PIM Kt. P 6. Egy f. terjedelmű, 210 × 263 mm nagyságú papírlapon. Tintaírással, teljes névalírással. Verzőján Egressy Gábor rájegyzése: „Petőfi Sándor e költeményt, így, saját kezűleg írva, elhozta nekem 1847-diki év elején. Kérdezte: Megengedem-e hogy közölhesse? Én kértem őt, hogy e költemény közölhetési jogát engedje át nekem egészen. 'S ő engem e joggal mindörökre megajándékozott. / 1850-ben, Törökországból hazatérvén, honn maradt könyvtáramban e becses kéziratot, miről már el is feledkeztem, újra feltaláltam. Ugy látszott, mintha a' jobb világba költözött Sándor szellemével találkoztam volna e pillanatban. / 1850 december 18-dikán adtam ezt Etelka lányomnak névnapi ajándéku!” A vers címezte, akkor már özv. Telepy Károlyné Egressy Galambos Etelka 1908-ban, betegeskedve, apja születési centenáriumán a K2-t a PH-nak ajándékozta, l. Egressy Etelka gyászírét a BpH 1909. okt. 30-i számában! Valóban megtalálható a leltárban is: PHKat 61. Innen került a PH jogutódjának, a PIM-nek kt.-ába.

A K1 és a K2 sorrendjét az döntheti el, hogy érdemi javítások csak az előbbin találhatóak, l. pl. a 20. sorhoz fűzött *Magyarázatot*. Az Egressynek átadott változat tisztázatnak tűnik, amit a teljes névalírás is igazol.

Km OSZK Kt. Fond VII/127., *Etelka* címváltozattal. Egressy Gábor másolata a K2-ről. Annak ellenére, hogy 1849, Petőfi halála után készült, és így nem kellene szerepelnie a krk-ban, mégis említendő, mert Egressy rájegyzése („E vers itt lát először napvilágot. Ennek tulajdonjogát, midőn iratott, az elhunyt költő átengedé azon barátjának, kinek szivességéből most közöltetik. / Szerk.”) nyomra vezető az első kötetkiadás ügyében. A Km Egressy Ákos hitelesítő rájegyzésével 1904-ben, az Egressy-hagyatékkal került a MNM könyvtárába, vö. Vértesy Jenő: Egressy Gábor iratai a M. N. Múzeumban. MKSz 1904. 64.

Megjelenés

Nincs okunk kétségbe vonni Egressy emlékezésének hitelességét a költemény átadásáról, ám a két barát között ezúttal félreértés foroghatott fenn: Petőfi nyilván a folyóiratközlésre gondolt, hiszen a szöveget már versgyűjtő füzetébe, a maga helyére beírta.

Az így keletkezett K2 valóban be is került a költő halála utáni kötettervekbe: UK01 172—173., UK02 I. 242—243. Először 1858-ben jelent meg: ÚK1 I. 114—115. Mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel szerepelt. A K1 viszont valóban nem került szerkesztőséghez, Petőfi ígéretéhez híven. (A terjedelemlistán található megjelölésének kérdését l. *A XIX. század költői* c. vers jegyzeteiben, → 318.)

Keletkezés

Petőfi és a nálánál 15 évvel idősebb Egressy Gábor 1839 óta tartó ismeretségének, majd barátságának adatait l. az *Egressy Gáborhoz* c., 1844. aug.-i vers jegyzeteiben: → II. 391—392. A kezdetben a színészi alkat hasonlóságára épült művészi rokonszenven egyre inkább világnézeti elemekkel bővült, Egressy volt ui. személyében az összekötő kapocs az 1830-as évek végének Ifjú Magyarország mozgalma és az 1848-as Fiatalfi Magyarország között. A színész szervezte meg Petőfi egyetlen fellépését a Nemzeti Színházban saját jutalomjátékán, amikor a vendég Gémesi nótáriust játszotta 1844. okt. 12-én Szigligeti Ede Szökött katona c. népszínművében (Petőfi erről az *Úti levelek*ben: VP V. 29.). Vlsz. viszonzásul írta meg Egressy következő jutalomjátékára 1845 kora nyarán a *Zöld Marci* c. népszínművet, amelyet azonban — a drámbíráló válaszmány elutasító döntése nyomán — megsemmisített (FPÉ II. 141—145.). Kb. ugyanekkor egy Egressyékkel közös kirándulás ihlette a *Visegrád táján* c. költeményt is: → III. 515—517. (A kapcsolattörténetre l. még: VP VII. 307—309.)

Az Egressy-gyermekek (az 1832-ben született Ákos, Etelka és az 1836-os születésű Árpád) már a Petőfi-tisztelet jegyében nőttek fel. A legidősebb fiú sok jó, életképes részletet rögzít, de kronológiai szempontból teljesen megbízhatatlan emlékezése szerint Petőfi első (!) szerelme is Egressy Etelka volt, akit verseivel igyekezett meghódítani, vö. Egressy Ákos: Petőfi Sándor életéből. Bp. 1909. (PKvt XII.) 54—60. Abban viszont igaza volt, hogy apja, aki ekkor a Nemzeti Színháznak nemcsak vezető színésze, de rendezője és drámbírálója is, rendkívül elfoglalt, ami még barátával való együttléteit is megritkította. Ezt megerősíti Egressy rendezői naplója, amely szerint 1846. júl.-ában: „... egy hó alatt 13szor léptem fel rendező létemre, s négy új szerepet tanultam be, s játsztam el, elolvastván e mellett vagy 100 új darabot.” (Egressy Gábor válogatott cikkei 1838—1848. S. a. r. Kerényi Ferenc. Bp. 1980. Színháztörténeti Kvt. 11. 109.) 1847. jan.-jában a szokott terhelés mellett Egressy

még a jutalomjátékára választott és először febr. 13-án eljátszott III. Richard címszerepére készült, amihez átdolgozta az 1843-ban Vajda Péter fordította és Szigligeti Fide által némileg módosított szöveget. A címoldalra pótdólgal rá is vezette: „Fordította angolból Vajda Péter, és Egressy Gábor. 1847.” (A példány: OSZK SzT, N. Sz. H 85., vö. i. m. 161.)

Az ÖK1 munkáival hasonlóképp megterhelt Petőfi az Egressy-gyermekekkel nem sokat törődött: a fiúknak barackot nyomott a fejére (vö. Egressy Ákos: i. m. 20.), a Tóth Teréz nevelőintézetébe járó Etelkát pedig alkalmasint igen ritkán látta. A vers mindenestre egy olyan helyzetet örökít meg, amikor a költő rácsodálkozik a régen látott leánya gyors serdülésére, akiből utóbb csodálat szépség lett, ám ekkor még nincs 12 esztendő.

Mindez nem mond ellent a költemény Ferenczi Zoltán óta hagyományos, a versfüzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helyén alapuló, 1847. jan. végi datálásának (F-PÉ III. 68.).

Magyarázatok

- C *Egressy Etelke*: Egressy Gábor és Szentpétery Zsuzsanna színésznő leánya (1835. máj. 22. — 1909. okt. 29.) Az anyakönyvi Etelka névalakot a költő — akárcsak a CI műzsája, Csapó Etelka esetében — az illeszkedő Etelke alakra javította. (Az eddig ismeretlen születési adatot a Kálvin téri református egyház anyakönyvéből Galván Károlynak köszönöm.)
- 5 *Shakspeare képzelete*: erről Petőfi a III. Richard-kritikában írt 1847. febr.-jában himnikus hangon: *Shakspeare egy maga fele a teremtésnek. Ő előtte tökéletlen volt a világ, s az isten, midőn őt alkotá, így szóla: netek, emberek, ha eddig kételkedtetek, ez után ne kételkedjetek létezésemben és nagyságomban! Mind előtte mind utána sem madár sem emberi elme annyira nem röpült, mint Shakspeare. Megrabolta a természet minden szépségét [...] Nincs az az indulat, nincs az a szenvedély, az a jellem, melynek mását nem adta...* (VP V. 41.) Vö. még Tolnai Vilmos: Jegyzetek Petőfi és az angol irodalom viszonyához. ItK 1918. 302. Az angol drámaköltővel való intenzív és feltehetően közös foglalkozás melletti érv lehet még, hogy a versmérték is hatos jambus, csak félrímmel, vö. Vajda András: Petőfi rímei (1959) = Költészet és retorika. S. a. r. Korompay H. János és Vajda Lőrinc. Bp. 1998. 40. és Elekfi 358.
- 7 *a műzsa*: Thália, a színházművészet műzsája a görög mitológiában.
- 15 *Ily lényekkel: a nimfákkal*.
- 20 A K1 szövegváltozata (*Kél föl sírjából...*) arra utal, hogy itt Csapó Etelka emléket idézte a költő, az átadott K2-ben azonban eltért ettől.
- 25 *nő*: Egressy Gáborné Szentpétery Zsuzsanna (1816—1888), Szentpétery Zsigmond színész huga. 1831-ben, Kassán lett Egressy felesége. Maga is játszott: 1827 és 1857 között lépett színpadra, a Nemzeti Színháznak is segéd-színésznője és az alt-szólamban kórustagja volt.
- 28 *kedvesem*: Egressy Etelka férje Telepy Károly, a neves festőművész (1828—1906) lett. Ő is színész-gyerekek, Telepi György színész-diszletfestő és Bohus Jozefa színésznő fia, aki 1834 és 1844 között gyermekszínészként szerepelt, a Nemzeti Színházban is.

A főszöveg, mint kötetünk zömében, a K1.

- 1 K2 hihetem?...
- 2 K2 Barátom:
- 7 K1 megtestesíté <öt> a múzsa, <a> ki téged <sze> ugy
- 11 K1 <hozzája> melléje
- 20 K1 <föl sírjából e> benned e szelíd
- 24 K2 soha. —
- 26 K2 gyermekem!
- 28 K1 <Ha> Ki
- 29 K2 bírni milly [yessző n.]
- 32 K1 <keblébe szívnek tette> szívnek tevé keblébe

577. SZENT SÍR

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 10. f. r—v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. I. 25—26. sz. jún. 23. 812., „P e t ő f i S á n d o r.” névaláírással, vö. EPN 312.

Kötetben: UK01 173—175., UK02 I. 244—246., ÚK1 I. 116—118., mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers hagyományos datálása (FPÉ III. 68.) — a versgyűjtő füzetben és a terjedlemlistán elfoglalt hely alapján — 1847. jan. Ezt kétségbe vonta Martinkó András, mondván, hogy II. Rákóczi Ferenc halálnapja 1735. ápr. 21., amire a következő esztendőben Petőfi valóban írt verset (*Rákóczi*), és felvetette, hogy miért csak jún. ban jelent meg az állítólag jan.-i vers (Martinkó: AKr 21.).

Érvelésével szemben felhozható, hogy 1846/47-ben Petőfit *folyamatosan* foglalkoztatta a szabadság hős fejedeleme alakja. 1846. szept. elején, a nagykarolyi Szarvasvendégfogadóban: „Csupán két könyvet láttam nála: Béranger verseit és Rákóczi Ferenc mémoires-ját, mindkettőt francia nyelven, 16-rét kiadásban.” (Telegdi [Kovács] László: Petőfiről és az 1848 előtti irodalmi tényezőkről. Koszorú 1884. 2. k. 39. sz. szept. 28. 618., idézte: Hatv² I. 896., vö. még a *Nagy-Károlyban* c. vers jegyzeteivel: → IV. 570.) A példány nem maradt fenn. Annyi azonban megállapítható róla, hogy a Mémoires 1739-es hágai kiadásáról van szó, amelyben Rákóczi és Bethlen Miklós emlékiratai együtt jelentek meg két kötetben, negyedrét formátumban és hat kötetben, 12-rét kiadásban, azonos szöveggel (II. Rákóczi Ferenc fejedeleme Emlékiratai. Ford. Vas István. A tanulmányt és jegyzeteket írta Köpeczi Béla. Szövegmond.

Kovács Ilona. Bp. 1978. Archivum Rákócziánium I. 432—433.). Az emlékező csupán a formátumot tévesztette el, ti. a Béranger-kötet, amelyet Petőfi később Aranynak ajándékozott és amely viszont fennmaradt (vö. Kalla—Ratzky 115. és 120.), szintén 12-rét formátumú.

Röviddel versünk után, Aranynak küldött második levelében, 1847. febr. 23-án a népies eposz kapcsán írta: *Nekem illy eposz már régi eszmém, böseim Trencsényi Csák és Rákóczy. Az a szerencsétlenségem, hogy egyikét is másikat is agyonütné a censura, s későbbi tán jobb ulók számára azért nem írhatom meg, minthogy napról napra élek, s így nem fordíthatom időmet ally művek készítésére, mellyekért mingyárt nem fizetnek.* (VP VII. 48.) A sort az 1847. máj. 30-án írt *A majthényi sikon* c. vers folytatta, amely valóban csak külföldön, az Ellenőr ellenzéki zsebkönyben jelenhetett meg, és ott is kipontozott címmel: *A m..... sikon* címen (→ 72—73.). Prózában viszont felbukkanhatott Rákóczi neve: a sárospataki látogatás kapcsán (*XI. úti levél*, 1847. júl. 9., VP V. 65.) és a munkácsi várban (*XIII. úti levél*, 1847. júl. 12., VP V. 68.). 1848-ban, a forradalom után már le lehetett írni a fejedelem nevét. (Itt jegyezzük meg, hogy a kétes hitelű *Rákóczi* c. verset nem az 1847. évi versek között, kötetünkben, hanem a krk VI. kötetében, az 1848. évi kultemények sorában tárgyaljuk majd.) A Horváth János említette motívumot (Berlincz 1846. febr. 15-i és 20-i hangversenyét, a szerzője vezényelte, tomboló sikerű Rákóczi-indulót, valamint Liszt Ferenc 1846. máj. 6-i és 9-i koncertjét, a zongora-átírat műsorra tűzését) nem tartjuk döntő mozzanatnak a vers megírásában (Horváth 571—572.).

Összegezve: úgy véljük, hogy ebben az egyéni Rákóczi-kultuszban nem volt szükség évfordulós napokra. Martinkó ellenvetéseit nem érezzük olyan súlyúnak, hogy miattuk a hagyományos datáláson változtassunk.

Magyartatás

A MSzépírsz az Élk 16—26. számát szemlélve, versünkről megállapította: „»A szent sira« (!) külső formában új, csattanós végű élccével...” (MSzépírsz 1847. II. 8. sz. aug. 22. 127., vö. EPN 338. A versformára hivatkozás — hatos sorok, hatsoros strofát alkotva, laza (xxaxxa) rímképlettel — és a záró költő-metáforára utalás is segített elrejtetni a vers tulajdonképpeni jelentését.

Magyarázatok

- C. A Krisztus sírját felidéző jelzős szerkezet Petőfi profanizálása, egyben a magyarság megváltójának státusába emeli Rákóczit.
- 7—12 A költői halhatatlanságra vágyódó Petőfi félt a korai haláltól, amely őt célja elérésében megakadályozza, ezért a sír motívuma korán felbukkant és állandósult lírájában, s mindjárt kétféle értelemben: egyszerű fejfával jelölt ~ jeltelen, de virágos sír / „pyramíd”, méltó emlékmű (*Sírom*, 1844. ápr.—jún., → II. 36.). Az előbbit folytatta a *Hattyudalféle* (1844. ápr.—jún., → II. 39.), a *Szobámban* (1844. aug., → II. 65.), a *Szerelem, szerelem...* (1844. dec., → III. 95.), az *Ismerjetelek meg!* (1845. szept., → IV. 56.), az *Örök ölelkezés* (1845. okt.—nov., → IV. 73—74.), a *Minden virágnak...* (1846. jan., → IV. 96.), a *Mért vagyok én még a világon...* (1846. jan., → IV. 97.), a *Vajda Péter balálára* (1846. febr., → IV. 109—110.), a *Voltak barátim...* (a F darabjaként, → IV. 112.) és a *Szép kedvesem...* (szintén a F darabjaként, → IV. 127.). Méltó em-

lékmű értelemben jelenik meg: *Jókay Mór*hoz (1845. nov., → IV. 84.), a *Voltak fejedelmek...* (a F darabjaként, → IV. 132.) c. versekben, és idevonható a szabadsághősök közös sírja is: *Egy gondolat bánt engemet...* (1846. dec., → IV. 231.). A motívum kettőssége (a jeltelen, de virágos sír primátusával) megvan Petőfi 1847. évi prózájában is. 1846-ra visszagondolva idézte fel szatmár-csekei látogatását Kölcsey Ferenc sírjánál, amelyet szintén a mostani jelzővel illetett: ... *meglátogattam a szent sírt, melyben a legnemesebb szívek egyike hamvad. Halmánál nincs kőszobor, még csak fejfa sincs, melyre neve volna fölírva; de nincs is rá szükség, mert az oda lépő vándornak szívdobogása megmondja, ki van ott eltemetve. Csendes e táj; a városok, a nagy világ zaja nem hangzik ideig. A nagy férfi sírja körül csak a szellő rezgeti a tövisbokrokat, a tövisbokrok virágain vadméhek donganak, s távol az andalgó Tisza halkán mormogja dalát, hogy a koporsónak álmát meg ne zavarja.* (XIV. úti levél, VP V. 69.) A monumentum pedig Csokonai Vitéz Mihály debreceni *fekete vas-szobra* láttán ötlük fel benne ismét (III. úti levél, VP V. 49.).

- 7—8 *tengerparton / Áll: a Márvány-tenger partján fekvő Rodostóban* (ma: Tekirdag) lévő tengerparti sír költői fikció, hiszen Mikes Kelemen 1735. ápr. 16-i keletű, 113. levelében megírta, hogy a fejedelem holttestét ideiglenesen egy házban helyezték el, mielőtt Konstantinápolyba csempézték volna, hogy Zrínyi Ilona mellé temessék a jezsuiták templomában, vö. Mikes Kelemen: Törökországi levelek és misszilis levelek. S. a. r. Hopp Lajos. Kritikai kiadás. Bp. 1966. 204. A fikció megvan Széchenyi István útinaplójának 1818. szept. 19-i bejegyzésében is: „In Rodosto sind die Grabmäler mehrerer Ungern, unter andern die des Rakotzy — Bercsényi etc. etc.” (Gróf Széchenyi István naplói. Szerk. és bevez. Viszota Gyula. Bp. 1935. I. 343.) Ezt azonban Petőfi nem ismerhette. Az ő közvetlen mintája Vörösmarty Mihály volt, a Mikes bújá c. vers (1826), amelynek eredeti címe Rákóczy sírja felett ~ Rákóczy sírjánál volt, ám csak Egy öreg rabszolga keserve Pompejus sírja fölött címmel jelenhetett meg: FeMoMi 1829. II. 788., Vörösmarty Mihály Munkái. Pest 1845—1848. I. 174—175. és Vörösmarty Minden Munkái. Pest 1845—1848. I. 174—175. A vonatkozó, 7. és 8. sor: „... Pusztán és jeltelenül áll / Kis halmod, ’s egyedül vagyok én mellette kesergőd.” (VÖM 2. Kisebb költemények II. 1827—1839. Kiad. Horváth Károly. Bp. 1960. 301. és 740—742.)
- 18 *Század óta: költői kerekítés, Rákóczi 1735. ápr. 8-án halt meg, vö. Mikes 112. levelével, id. kiad. 202—203.*
- 23—24 *hazája / Sem volt hű: a magyar országgyűlés az 1715:49. tc.-ben hazaárulónak nyilvánította, birtokaitól megfosztotta, és száműzte a fejedelmet meg a mellette kitartó híveit.*
- 25 *Száműzé magát: az 1711. ápr. 29-én elfogadott szatmári béke 1. pontja Rákóczinak is amnesztiát ígért, ha három héten belül hűségesküvet tesz és átadja várait. Ő azonban nemcsak a rendi országgyűlés jogkörének helyreállítását igényelte (ez 1712. ápr.-ában, királyi hitlevéllel megvalósult), de ragaszkodott erdélyi fejedelmi címéhez is, amelyre fölesküdt. 1712. máj.-ában így valóban az önkéntes száműzetés mellett döntött, vö. Bánkúti Imre: A szatmári béke. Bp. 1981. (Sorsdöntő történelmi napok) 113. és 129—134.*
- 38—39 *hallgatá a csendes / Tenger mormogását: szintén Mikes, a 42. levél és abban saját verse nyomán (Rodosto, 1721. nov. 20.): „Lakunk parttyán, a tengernek / tölttyük napját életünknek, / Annak gyakran nagy zugását / láttyuk s halltyuk hánkodását.” (Id. kiad. 67.)*

- 45 *szabad hazája?*: előképe a *Három szív története* lovagja, aki éjjelente fölkel sírjából, és *Elszáll megnézni: rab-e még hazája?* (1845. szept., → IV. 56.)
- 49 *nevét is*: az említett tc. alapján tiltott nevet Petőfi olyan bravúrosan írta körül, hogy egyértelmű hőse kiléte. A motívum már Vörösmarty versében is felbukkan: „Árva hazád tiltott nevedet nem zengheti többé.” (I. h. 301.)

Vöryegváltozatok

- C Él k sít.
 2 Él k a'
 3 Él k kezdetével, —
 5 Él k a'
 6 Él k Hűvös ködös ősszel; [vessző n.]
 8 Él k a' [2 x]
 11 K Rá<ja gyász> fátyolként
 13 Él k E'
 kívül
 15 Él k A'
 16, 20 Él k a'
 23 Él k A'
 27 Él k Lásza,
 28, 31 Él k a'
 32 Él k A'
 34 Él k estfény [vessző n.]
 36 Él k Szégyenpárja
 K égett <?>.
 37 Él k űlt
 a'
 38 K <És midőn hallá a>
 Él k 'S
 a'
 40, 43 Él k 'S
 44 Él k a'
 46 Él k 'S
 47 Él k Míg a'
 e'
 48 Él k Hít
 49 Él k 'S
 otthon
 51 Él k E g y
 52 Él k Egyedül
 e g y
 a'
 53 Él k K ö l t ő
 a'
 54 Él k örök lámpája! [különírva]

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 11. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 1847. 49. sz. ápr. 24. 194., „P e t ő f i S á n d o r.” névaláírással, vö. EPN 274.

Kötetben: UK01 175—176., UK02 I. 247—248., ÚK1 I. 119—120., mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers hagyományos datálása — a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján — 1847. jan. (FPÉ III. 68.) Martinkó András ezúttal is a datálás magabiztossága ellen tiltakozott. Feltételezte, hogy a vers 1847-nél korábbi is lehet, de nem zárta ki ezt az évet sem, párhuzamokat véve fölfedezni költeményünk és *A jakó leány s a pej legény* c. elbeszélés között. (Az utóbbi két részletben jelent meg: Élk 1847. I. 19. sz. máj 8. és 20. sz. máj. 15., vö. EPN 281. és 301.)

Ha a vers 1847-nél korábbi lenne, nehezen magyarázható, miért nem került be az ÖK1-be, holott Petőfinek terjedelmi gondjai voltak. Az elbeszélés és a költemény között semmi tartalmi összefüggés nem fedezhető fel *népies szellemben* írt voltukon kívül. Csakhogy amíg az ekkori két novellán (a korábbi az 1847. febr. 6-án és 13-án közölt *A nagypapa* volt) határozottan érezhető az Élk szerkesztője, Frankenburg Adolf által jegyzetben is megerősített szándék” ... az általa oly forrón szeretett nép erkölcsi s értelmi művelődésére hatni” —, addig költeményünk tipikusan az érzelmi várakozás helyzetdal formájában történt megverselése a jan. 16-án megjelent *Részket a bokor, mert...* utáni hangulatban. (Szendrey Júliához a verses üzenet — naplójának hangnemműváltása szerint — csak febr. 8-án jutott el, vö. FPÉ III. 68—69. és PAt II. 101—102. Hogy az érintettek miként olvasták és értelmezték a mostani verset, arra l. a *Fogadtatás* c. alfejezetet!)

Az elmondottak alapján a hagyományos datálás — 1847. jan. vége — mellett maradtunk.

Fogadtatás

Feltehetően versünkre (is) vonatkozik Térey Mari levelének (Szendrey Júliához; Nagykároly, 1847. ápr. 27.) az a passzusa, amelyben emlékeztette Juliát, hogy az 1846-os, debreceni Prielle Kornélia-kaland csak Petőfi visszatérése volt a Lokodetti-vizony hírére, l. a *Mi van innen távol...* c. vers jegyzeteit, → IV. 641—642. A levél így folytatódott: „Most jelen Pesten azt beszéli hogy fel útazza Magyar hont, keres egy szép paraszt leányt, nagy hajjal ép szív s test[t]el, azt nőjül veszi s mint nője is paraszt öltönybe le eresztett bé font hajjal fog járni. Ez nem koholmány, (de bohóság Tőle) ilyest beszélni.” (PAt II. 38.) A rögzített szóbeszéd Petőfi költői és magánemberi terveinek és verseinek zanzásított elegye, de nem zárható ki versünk megerősítő

lutasa sem: ápr. 24-én jelent meg az Élők-ben, és a Térey család ápr. 26-án kapta meg a „pesti táskát” (uo.). A szatmári Károlyi-uradalomban ui. nem postai úton, hanem heti egy futárral oldották meg a kapcsolattartást. (Ugyanezzel a postával küldi majd meg Petőfi az ÖK1 példányát is Júliának.)

Magyarítás

4 pengőbe: egy pengőforint = 2,5 váltóforint, azaz a két csók helyett ötöt kér.

Vörösváltozatok

- C H lány.
- 2 H csókra!
- 4 K <akarod,> úgy tetszik,
H pengőbe. [apozstróf n.]
- 7, 8 H a'
- 10 H mentség, megtanítlak
- 11 H Megtanítlak
- 13 H koromba, [apozstróf n.]
- 14, 15 H a'
- 17 K hát<,>
H a' szádat!
- 19 H Tudod soká [vessző n.]
a'
- 20 H agyoncsókoljuk egymást.
- „21—24” K [áthúzott, olvashatatlan strófa]

579. ARANY JÁNOSHOZ

Kéziratok

K1 MTAK Kt. K 513/I. 1. sz. Petőfi Sándor Arany Jánosnak küldött, 1847. febr. 4. levele f.-ján a második lapon. Az elsőn a levél: VP VII. 41—42. (Uo. — 42—43. közölve versünk szövege is.)

K2 OSZK Kt. Fond VII/11. 11. f. v. (A kéziratgyűttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.) Ez közlésünk alapja.

Km Arany János 1847. ápr. 2-án levelet írt barátjának, Szilágyi Istvánnak Máramaroszigetre, amelyben örömmel újságolta Petőfivel való levélbeli megismerkedését: „... alig olvasta el Toldit, azonnal verset írt, és alig írt verset, azonnal levelet is írt egy negyedív papírnak a verset egyik — a levelet másik oldalára írva. Melly vers sub 7. itten mellékeltem.” (AJÖM 15. Levelezés 1. 1828—1851. Kiad. Sáfrán Györgyi. Bp. 1975. 75—79. és PÁt II. 36.)

Megjelenés

Élők 1847. I. 16. sz. ápr. 17. 507—508., „Petőfi Sándor.” névalírással; vö. EPN 272. Az itteni első megjelentetés szándékát a költő már az Aranynak írt levél-

ben jelezte: *Az Életképekben ki fog ugyan jöni, de én minél hamarabb akarom Önnek tudtára adni azon meglepetést, azon örömet, azon elragadtatást, melyet műve költött bennem.* (VP VII. 41—42.)

Kötetben: UK01 176—177., UK02 I. 248—249., ÚK1 I. 129—130.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A KisfT 1846. febr. 8-i közülésén hirdette meg pályázatát, mely szerint: „Készíttessék *költői beszély* versben, mellynek hőse valamely, a' nép' ajkain élő történeti személy, péld[ául]. Mátyás király, Toldi Miklós, Kádár vitéz stb. Forma és szellem népies legyen. Beküldés' határnapja: nov. 20. 1846. Jutalma *tizenöt darab arany.*” (KisfTÉ 1845—1846. Bp 1849. XLVII.) A pályázatot az 1847. jan. 23-i ülésen bírálták el. A 14 beküldött munka közül az öt tagú bizottság (Bártfay László, Gaal József, Garay János, Tóth Lőrinc, Vörösmarty Mihály) egyhangúlag a 4. sz. pályamunkát javasolta díjra, és szorgalmazta a 15 arany pályadíj 20 aranyra emelését. Dicséretet (és szintén kinyomtatást) nyert Tompa Mihály Szuhay Mátyás c. elbeszélő költeménye. Aranyt Erdélyi János titkár még aznap értesítette sikeréről (ErdLev I. 294—295.). A Toldi egykorú fogadtatásának adatait l. AJÖM 2. Az elveszett alkotmány. Toldi. Toldi estéje. Kiad. Voinovich Géza. Bp. 1951. 245—250.

Petőfi legkésőbbben a PH 1847. jan. 31-i számának apróhíréből, vlsz. azonban barátjától, a Fővárosi ujdonságok rovatot □ jel alatt szerkesztő Pákh Alberttől már korábban értesült a döntésről. Az Erdélyitől elkért kézirattal 1847. febr. 4-én végzett, ez a vers megírás dátuma is: *Ma olvastam Toldi, ma írtam e verset, s még ma el is küldöm.* (VP VII. 41.)

Fogadtatás

A Km kapcsán említettük már Arany János nagypénteki, 1847. ápr. 2-i levelét Szilágyi Istvánnak. A Máramarosszigeten tanárként dolgozó Szilágyi ápr. 9-én válaszolt Aranynak, röviden jellemezve Petőfit, majd egybevetette a két, neki megküldött költeményt, Petőfi köszöntő versét és Arany szintén lemásolt válaszát: „Lelkét viseli magán *verse*. Azonban, a *Válasz* mégis felette áll — tűzben.” (Kiemelések az eredetiben. — PAát II. 37.) Arany János verse, a *Válasz* Petőfinek: *Élk* 1847. I. 19. sz. máj. 8. 607. — EPN 281., a költemény szövegével.

A nyilvános versváltás alkalmat adott a Hond Ökörsem rovata szerkesztőjének, Zerffi Gusztávnak, hogy paródiát írjon, amelyben Sármányka (Petőfi-versekre utaló képekkel) üdvözlí Ökörsemet (Óda Ökörsemnek), aki szintén költeménnyel válaszolt: *Viszonóda Sármánykához* (Hond 1847. I. 20. sz. máj. 18. 407. — EPN 302—306., teljes szövegközléssel.)

Az *Élk* 9—16. számaint szemlélő MSzépírsz szerint „»Arany Jánoshoz« irt költeménye P.-nek megragadó, teli népölelő hévvel...”, de kifogásolta az „egész elbizottsággal teli” utolsó két sort: „Az irodalomtörténet fogja igazolni, mennyiben van itt igaza, magáról szólóban Petőfinek. Ő magán kezdi a költészet- vagy minek a történetét. Nem illik ennyire szeretni magunkat, hogy megsemmisíteni akarjuk a multat, mert mult nélkül nincs jelen. Ha P. érzi maga felől, hogy magosan állt, ne rugja ki lábai alól a hegyet, mert akkor ő is alant lesz.” (MSzépírsz 1847. I. 24. sz. jún. 13. 383. — EPN 310—311.)

A Hond Irodalmi ABC rovata a népköltő ~ pórköltő különbségről értekezett, az utóbbiak sorából kiemelve Aranyt; azzal a nem titkolt szándékkal, hogy máris szembe fordítsa Petőfivel. A cikk ui. az alábbi, átlátszó csattanóval végződik: „Nevezetesebbül rójuk föl róla még; hogy P. úr által megénekeltetett s viszont ő is megénekelte P.” (Hond 1847. II. 1. sz. júl. 6. 15. — EPN 315.)

1847. aug. 12-én jelent meg Szarvason Greguss Ákos (ekkor még így!) füzete, a Futár, amely V., Kis káté c. cikkének 3. pontjában az ÖK1-ről gúnyos hangon író ítéssz az alábbi kérdés-feleletet adja a versváltásról: „Petőfi Sándor verset írt Arany Jánoshoz; mi következik ebből. [!] — Arany János viszaír [!] Petőfi Sándornak.” (EPN 322.)

Szász Károly szintén Arany Jánoshoz címen írt verset, és ebben már a népies triumvirátust együtt említette, olykor már-már a Petőfi-versből vett szóvisszhangokkal (PID 1847. II. 38. sz. szept. 16. 1091. — EPN 343., vö. Horváth 518—519.).

Magyarúratok

- 9 *Ki és mi vagy?:* Arany feleletében, amely szintén vers (Válasz Petőfi Sándornak) és levél együtt, és amelyet Szalontáról, 1847. febr. 11-éről keltezett, így felelt meg a kérdésre: „S mi vagyok én, kérded. Egy népi sarjadék / Ki törzszömnék élek, érette, általa...” (VP VII. 44.)
- 10 *egyszerre bukkanasz ki:* Arany az előző évben megnyerte ugyan a KisFT 1845. febr. 4-én, nov. 20-i határidővel és 25 arany pályadíjjal kiírt „hazai tárgyú víg eposz”-pályázatát Az elveszett alkotmánnyal (vö. Kéky 84—89., a vonatkozó dokumentumok képmellékletével), ám javításra visszakérte kéziratát. Erdélyi éppen a Toldi diadalát hírlélő, 1847. jan. 23-i levelében sürgette az egyetlen autográf visszaküldését. Ezért a vígeposz csak 1849-ben jelent meg: KisFTÉ VII. k. 1845—1846. Bp. 1849. 462—575. Korábban Arany csak egyetlen írása jelent meg, a Népmvelési ügyben c. cikk (Társalkodó, 1841. júl. 14.), de az is Jeandor [=Jean d’Or] álnéven. Így Petőfi valóban nem ismerhette nevét és nem olvashatott tőle semmit.
- 11 *a borostyánt:* a művészi halhatatlanság örökzöld növény-jelképét (közkeletű volta miatt) Petőfi kedvelte és gyakran használta, vö. PSzót I. 392—393. Színe nézvének választotta 1842-ben Székesfehérvárott; így szerepelt az itt kiadott zsk. társulati névsorában és a színlapokon is 1842. nov. 13. és dec. 17. között (Fekete: PVSz 39—40. és PAt I. 9—11.). A költői dicsőség még önironikus előlegezésére szolgált, utalással Francesco Petrarca költőfejedelmé koszorúzására 1341. ápr. 8-án, a *Merengés* c. versben (1843. aug., → I. 91.). *A hír borostyánfája* érdekében hozandó áldozatokról szolt a *Hírben* (1845. febr.—márc., → III. 146.); az *Utí jegyzetekben* egy régi, 1807/1808-ra kiadott színházi zsk. jóslat-móttóját idézte, amikor „Éneklő fők homlokára / Borostyánág kanyarúl.” (VP V. 21.) *A költő és a szőlővesszőben* (1845. szept.-okt., → IV. 61.) anakreoni vershelyzetben szembeállítva szerepelt a borostyánkorszorú és a szőlővessző koszorúja; a *Szemere Pálhoz* intézett versében (1845. nov.—dec.) viszont saját megkoszorúzását kérte az öreg literatortól: *Kezdedben a borostyán lombja van, / Megkoszorúzni véle fejemet. / Tedd föl fejemre, tedd e koszorút!* (→ IV. 88.) A gesztus most először irányul más személyre.
- 13 *Ki volt tamitód?:* válaszelelében Arany, megértve a vers erre következő fordulatát, sommásan felelt, amikor „nem épen homályosan futott iskolai pályám derekáról” beszélt (VP VII. 45.).

- 21 *igaz költő*: visszautalás *A XIX. század költőire*, ahol kifejtette a fogalmat (→ 17.).
- 23 *felbős láthatára*: Illyés Gyula találó megfigyelése szerint Petőfi nem Aranyt mutatja be, hanem önmagát jellemzi, saját ars poeticáját fogalmazza meg, hiszen a Toldiban sem erről, sem a 25—28. sor motívumáról nincsen szó (Illyés 1963 351—352.).
- 25—28 A versszak mintáját Béranger-nél találta meg Müller Lipót, az Émile Debraux c. versben: „Le pauvre peuple a besoin de chansons.” (Müller 49.) Petőfi példányai közül csak az 1844-es összkiadásban: MTAK Kt. K 519. 545. (A példány leírását l. Kalla—Ratzky 115. és 119.)
- 30 *a költői szent hegyre*: a Parnasszusra.
- 32 *Fohytasd te*: a két zárósor cáfolhatja (vö. még a *Fogadtatás* alfejezetével!) azt a korabeli, nem éppen baráti pletykát, hogy a Toldit olvasó Petőfi Arany életkorát tudakolta, és csak akkor nyugodott meg, amikor kiderült, hogy az új tehetség 30 éves, tehát idősebb nála (Zilahy 93., idézte Hatv² II. 66.).

Szövegváltozatok

- 4 Él k 'S
K1, Él k gyönyörűsége
- 5 K1 lelkem s [vessző n]
Él k lelkem 's [szintén vessző n.]
- 6 K1 *így*
- 9 Él k vagy,
így
tűzokádó
- 10 Él k ki?
- 11 Él k a'
- 12 Él k 'S
koszorút
- 16 Él k a'
tanított
- 17 Él k a'
egyszerű,
- 18, 19 Él k a'
- 19 Él k keresztül
- 20 Él k 's a'
- 21 Él k 'S
a'
- 22 Él k manáját!
- 23 Él k A'
- 24 Él k 'S
K2 felhők [vlsz. th., a K1 és az Él k alapján jav.]
- 28 Él k a'
K1 nyoszolyára. [gondolatjel n.]
- 30 Él k a'
- 31 K1, Él k dicstelenül

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 12. f. r—v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 1847. 85. sz. júl. 20. 337., „Petőfi Sándor.” névalírással, vö. EPN 117.

Kötetben: UK01 177—179., UK02 I. 250—252., ÚK1 I. 122—124.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján a vers hagyományos datálása: 1847. febr. (FPÉ III. 68.)

Magyarázatok

- C A fiúk száma és a legkisebb fiú helyes döntése ismert, nemzetközi népmese-motívum.
- 6 *bírt-nevet*: a katonai dicsvágyat, amit 1839-ben Petőfi maga is átélt és amely csaknem életébe került, a *János vitéz* karrier-történetével írta ki magából, 1844. dec.-től már a szabadságháború előérzete ~ álma ~ jóslata motíválta, vö. a *Háborúval álmodám...* c. vers jegyzeteivel (→ IV. 304.), továbbá a *Ha az isten...* (1845. aug.—szept., → IV. 35—36.), a *Levél Várady Antalhoz* (1846. máj. 22., → IV. 178.), a *Véres napokról álmodom...* (1846. okt.—nov., → IV. 218.) és az *Egy gondolat bánt engemet...* (1846. dec., → IV. 230—231.) c. költeményekkel.
- 18 *kincseket*: a betyár-élet ilyen magyarázatát és tipikus végét l. *A zsványság vége* c. versben (1845. szept., → IV. 52—53.), a motívum változására pedig e vers jegyzeteit (→ IV. 335—336.). A betyárromantika helyére ekkorra már az *or-zott kincsek* társadalmi motívuma lépett, l. a *Palota és kunyó* c. költeményt, → 14—15.
- 33 *nem megyek*: a harmadik fiú döntésének előzménye a *Szomorú éj* (→ 12—13.).
- 19—40 A jeltelen, de virágos sir idekapcsolt motívumának alakulását l. a *Szent sir* c. vers jegyzeteiben, → 325—326.

Völgváltozatok

- C H fiú
2 H A' mint
3 H a'
4 H űlj rá,
apádat."
5 H a' fiú:

- 6 H Hábora
Hírt-nevet szereznem.”
- 7 H 'S a'
- 8 H háboru
- 9, 10 H a'
- 10 K nyertve [a 22. sor analógiájára jav.]
- 12 H huzta. —
- 13 H fiához, [sh.]
- 14 H A' mint
- 15 H a'
- 16 H állj
- 17 H a' fiu:
apám el [vessző n.]
- 18 H nton-módon
szereznem.”
- 19 H 'S
a'
- 21, 22 H a'
- 22 H nyertve.
- 24 K <S a> A
H A'
- 26 H Elfogták, bevitték [kötőszó n.]
- 27 H víz
- 31 H hírt
- 32 H apádat.”
- 33 H a' fiu:
apám [az idézőjel megnyitása hiányzik]
- 34 H Hírvagy,
- 37 H fogadása;
- 38 H híre,
- 39 H 'S
sírverem,

581. MAGYAR VAGYOK...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 13. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 1847. 75. sz. jún. 26. 298., „P e t ő f i S á n d o r.” névalírással, vö. EPN 312.

Kötetben: UK01 179—180., UK02 I. 252—254., ÚK1 I. 124—126.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján a költemény hagyományos datálása: 1847. febr. (FPÉ III. 68.)

Magyarizatok

- 1 *Legszébb ország*: a strófa leírása *A magyar nemzet* c. verse megy vissza (1846. dec., → IV. 228—229.).
- 6 *kaszpi-tenger*: nemcsak a távolság érzékeltetésére szolgál, hanem kapcsolódik a kitágított őshaza, Scythia képzetéhez is, vö. VÖM 5. Nagyobb epikai művek II. S. a. r. Horváth Károly és Martinkó András. Bp. 1967. 402.
- 9 *komoly*: Kölcsey Ferenc 1833-ban így jellemezte nemzetét, Magyar c. jegyzetében: „Éjszaki komolyság, ázsiai fényezés, vezérséghez-szokás a' vándorlás 's azt követő vívások között, küzdés a' szabadság felé de köznek részvétele nélkül...” (Muzárium, 1833. I. 294.)
- 10 *hegedűnk első hangjai*: a verbunkos nyitó, lassú tétele, vö. Rakos Miklós: Petőfi és a verbunkos = A magyar hegedűjáték az európai zenekultúrában. Bp. 2003. 15—19. Az eredetileg tánczenei stílus szerepére a magyar nemzet-karakterológia alakulásában l. Vörös 215—217. A reformkor számos külföldi szemlélőjének leírása közül most (a szöviszhang pontossága miatt) August Ellrich leírását idézzük: „Bei den ersten Tönen der Violine, gewöhnlich beginnt das ungarische Musikstück mit einem klagenden, schwermüthigen Adagio, beleben sich alle Züge, glänzen alle Augen, lächelt jeder Mund, und alle Hände sind in voller Thäugkeit den über dem Munde befindlichen Schnurbart gebührend zu bearbeiten.” (Die Ungarn wie sie sind. Berlin 1831. 151.) A hazai párhuzamok közül Vajda Péter a Magyar zene c. versének 4. strófáját idézzük: De tetszik nékem a magyar / Keserves szép zene; / Meghat reája szörnyűen, / A tettek istene.” (Dalhon. IV. füz. Bp. 1844. 120. Új kiadása: Vajda 2004 793.)
- 14 A sírva vigadás ábrázolásának mintája Bajza József Bor-ének c. verse volt (1825; megjelent az 1826-ra kiadott Au-ban: 87—91.), benne a szállóigévé lett sorral: „Sírva vigad a magyar.” Petőfi korábban is élt vele: a *Rég veri már a magyart a teremtő...* záró strófájában (1845. jún.—júl., → III. 166.).
- 15—16 Az egyes szám első személyű vallomás e két sorának előzménye: *A leánykákhoz* (1844. okt., → III. 23—25.).
- 17—24 A múlt dicsőségének ábrázolásában Petőfi saját versét parafrázeálta: *A hazáról* (1845. okt.—nov., → IV. 75—77.). Közvetlen mintája, akár ott, Vajda Péter lehetett: „Tengerekig terjeszkedett ki birodalma s fegyvere határozó sullyal bírt.” (Szellem- és hondalok. Dalhon. III. füz. Pest 1841. 91. Új kiadása: Vajda 2004 606.)
- 28 *Ha vert az óra*: az éjfél és az éjjeli egy óra közötti kisérteltjárás nemzetközi folklór-motívum, amellyel a romantika is gyakran élt. Petőfi korábban, 1844-ben és 1845-ben, a *János vitéz* XXII. fejezetében (→ III. 84—85.) és *A hóhér kötele* c. regényében is használta (VP IV. 39—40.).
- 11—30 E sorok motívumait Petőfi *A hazáról* c. vers (1845. okt.—nov.) egyik kihúzott strófájából mentette át ide: *A nemzetek mind zajlanak / Európa hangos*

színpadán; / S <mind> milly csendes a magyar! <hazánkat> / Ők híréből sem ismerik talán! (→ IV. 379—380.)

- 29—30 Hasonlóképpen fogalmazott Széchenyi István már a Hítelben is: „... hazánk most nem igen van divatban, és a' külföld alig tudja, hogy vagyunk. Mintha valami kut fenekén ülnénk, se lelki, se testi productuminknak nincs hire.” (Pest 1830. 104.)
- 31 *saját testvérink:* a költő korábban már meghatározta, kiken ért a megnevezésen: az abszontistákat, azaz a rendszeresen-tartósan külföldön élő arisztokratákat (*A külföld magyarjaihoz*, 1844. dec., → III. 106—107.), a konzervatív Gyűlde 1846 nov.-ében párttá szerveződött körét (*A gyűldei ifjakhoz*, 1846. jan., → IV. 97—98.). Az utóbbi tényező változatlan aktualitását mutatja, hogy versünkkel csaknem egyidős *A magyar ifjakhoz* (→ 31—32). Pándi Pál idevonta még előzményként a *Nagy-Károlyban* (1846. szept. 7., → IV. 188—189.), valamint a *Palota és kunybó* c. verseket is (→ 14—15.), vö. Pándi 1972 II. 108—109.
- 39—40 A zárósorok csattanójának forrását Horváth János Kazinczy Gábornak A Felföld c. cikkében találta meg (Ath 1839. II. 246.): „Szeretem én népemet, még sülyedésében is szeretem, mint jobban senki sem.” (Horváth 563.)

Szövegváltozatok

- 2 H területén.
4 H A' hány a'
5 H a' melly
6 H A'
7, 11 H a'
13 K <bor mellett vig> az öröm legjobban
H képem,
14 H sírva
15 H vig a'
17 H tekintek-át
18 H A'
a' hol
19 H nyúló
21 H színpadán
22 H 'S
K nem <i> volt
22—25 H a'
27 H 's
29 H a'
30 K <adtuk> küldjük
31 H 'S
H készítik
32 H A'
's
33 H 'S
36 H a'
#gy

37 H 's

a'

40 H nemzetemet.

582. KESERŰ ÉLET, ÉDES SZERELEM

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 13. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. I. 23. sz. jún. 5. 732., „Petőfi Sándor.” névaláírással, vö. EPN 409.

Kötetben: UK01 180—181., UK02 I. 254—256., ÚK1 I. 127—128.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Kötetkezés

1847. febr.-jában Petőfi rosszkedvének több oka volt. Korábban már idéztük Kovács Pálnak, a Hazánk szerkesztőjének küldött 1847. febr. 17-i levelét az ÖK1 munkálatairól: *minden istenáldotta nap kétszer kell a nyomdába zárandokolnom. Annyi bajom van, mint az istennyila, avval a mennykő nagy kötettel.* (VP VII. 46.) A munka felgyorsulásáról jan. 31-én a PH is hírt adott: „... most e kiadás sebesen készül, naponként kiszedetik egy ív...” (EPN 241.) Febr. végére ez az erős igénybevétel fizikai leromlanshoz vezetett, l. az *Ujonnan visszajött a régi baj...* c., márc. 1-jei verset és jegyzeteit, → 34—36. és 353—356. A fáradtsághoz járuló, más okokról a költemény meglehetősen nyíltsággal szól. Ezek:

— a febr. 4-én, Petőfi lelkes levelével és versével köszöntött Arany János ugyan választát szinte azonnal, febr. 11-én megírta, Petőfi azonban — miután pontos címét nem adta meg — csak febr. 23-án kapta kézhez a szalontai választ: *Leveled csak ma került kezembe, isten tudja hányadik embertől...* (VP VII. 47.). E napig egyoldalúnak érezhette befogadó, irodalmi-baráti gesztusát.

— a *Részket a bokor, mert...* 1846 végén írott, döntést és választ váró sorai (*Hogyha mir nem szeretsz / Az isten áldjon meg, / De ha még szeretsz úgy / Exerszer áldjon meg!* — → IV. 226.) megjelentek ugyan az Élk 1847. jan. 16-i számában (→ IV. 645.), és el is küldte Júliának (vö. Sass Károly: Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Újság 1883. aug. 19., idézte Harv² II. 75.), ám nem tudjuk pontosan, a leány a küldeményt mikor kapta meg. Már Ferenczi Zoltán felfigyelt Júlia naplójában a febr. 3-i és a febr. 8-i bejegyzés hirtelen hangulatváltozására (FPÉ III. 68—69.) Az utóbbi, a naplónak tett vallomás („Most tudod, mennyire szerettek!” — MDSZJ 277. és PAt II. 100—101.) ui. arra enged következtetni, hogy ekkor már leírta Sass Károlynak Petőfihez küldött (és elvesztett) levelébe a híres mondatot: „1000-szer — Júlia.” (Vö. VP VII. 249.) Megint nem tudható viszont, hogyan és mikor jutott Petőfi kezéhez a válasz. A költő ui. csak márc. 10. és 12. között üzent újra (vö. VP VII. 52) — nyilván meg-

okolva levelében, miért nem utazott a márc. 2-ára megbeszélt időpontra Szatmárba.

— Petőfi 1847. febr. 5-én újabb, 600 pengőforint kölcsönkérelmét megismétlő levelet írt Teleki Sándornak, miután első, 1846. dec. 29-i kérésére (VP VII. 40—41.) nem kapott sem választ, sem pénzt. (A második levél: VP VII. 43.) Máig vitatott, reagált-e Teleki, és ha igen, mikor és hogyan, a kettős kérésre. Mindenesetre 1847. febr.-jára *a nagy szükségben lévén* élethelyzete a jellemző, mivel az ÖK1 honoráriumának második fele, 250 pengőforint csak a megjelenés után járt, a költő azt csupán márc. 18-án vehette föl (vö. VP VII. 639.); a kötet említett munkálatai viszont nem hagytak lehetőséget az előre lekötötteken kívüli versírásra.

Mivel a Júlia-szerelem és a Teleki-kölcsön időrendje teljességgel bizonytalan, datálásra csak Arany válaszának kézhez vétele alkalmas. Ez utóbbi annyira jókor jött, hogy Petőfi azonnal írt Szalontára, holott: *roppant kevasz levelró vagyok...* (VP VII. 49.). Ezért a vers megírását, amelyet eddig 1847. febr. közepére tettek (FPÉ III. 68.), némileg szűkítve, *1847. febr. 23. előttré* módosítjuk.

Magyarázatok

- C Szendrey Júlia előbb 1846. okt. 10-én, majd kifejtett formában okt. 17-én némileg hasonló gondolatmenetet jegyzett fel naplójába: „Nem kell-e minden csepp édesért egy tenger keserűséget érezni? De ha már ennek így kell lenni, tehát hadd ihatnám ki az élvpohár egész tartalmát egyszerre, hogy mikor aztán a bú foglalná el lelkemet, legalább gondolkodhatnék a múltra, mikor élveztem, s tudnám, mi a boldogság.” (MDSZJ 297—298. és PA t II. 93—94.) Ennek alapján nem zárható ki, hogy Petőfi egy beszélgetésre utalt vissza e költemény, valamint az *Édes öröm, ittalak már...* c., szintén febr.-i vers (→ 33—34.) megírásával.
- 2 *minden ember bánt*: a keletkezéstörténetnél említett, halmozódó problémák mellett 1847. febr.-jában folytatódtak a Petőfi elleni krikuai támadások is. Febr. 9-én a Hond (szerkesztőségi jegyzetben) megkezdte Hiador [=Jámbor Pál] kijátszását Petőfi ellen: „... munkái a divatos Petőfié fölött — csekély véleményünk szerint — annyival fönnebb állanak, mennyivel egy európai műveltségű költér fönnebb áll olly költőnél, ki saját hona keskeny szellemkörén túl mit sem ismer.” (EPN 243.) Febr. 13-án a Hond Zerffi Gusztáv szerk. Ökörsem rovata a febr. 6-án az Él-k-ben megjelent *A nagyapa* c. Petőfi-elbeszélésen gúnyolódott (EPN 245—246.). 18-án a BpHíradó a *Felbóktet* minősítette Petőfi leggyöngébb művének, figyelmébe ajánlva a „műveltség köszörü”-jét (EPN 246.).
- 9—14 Más képekkel ugyan, de Petőfi itt az ÖK1 elé írt, de meg nem jelent *Előszó* egyik passzusát ismételte meg *szaggatottság*áról: *Nekem nem adta isten a sorsot, hogy kellemes ligetben csalogánydal, lombusogás és patakcsörgés közre vegyüsem énekemet a csendes boldogság- vagy csendes fájdalomról. Az én életem csatatéren folyt, a szenvedések és szenvedélyek csatatéren; régi szép napok holttestei, meggyilkolt remények halálhőrgése, el nem ért vágyak gúnykaaja s családások boszorkánysípításai között dalol feltébhoyodottan műzám, mint az elátkozott királyleány az operenciás tenger szigetében, melyet vadállatok és szörnyetegek őriznek.* (VP V. 39.)
- 25 *Lányka*: Szendrey Júlia. Petőfi Erdődről Sass Károlyon át szerzett be híreket, legalábbis a neki írt, 1847. márc. 10. és 12. közötti levelből (VP VII. 52.)

erre következtethetünk, sőt némi képet alkothatunk Sass előző, elveszett (jan.-i? febr.-i? — vö. VP VII. 249.) levelének tartalmáról is: a leánynak egy Jezerniczky László nevű ismerőse határozottan állította, sőt terjesztette, hogy Petőfi neki is megmutatta Júlia 1846. okt. 21-i, napló formában írt és átadott szerelmi vallomását. (Júlia vallomása: PAt II. 94—95.; l. még a *Nem csoda, hogy újra élék* és a *Mi van innen távol...* c. versek jegyzeteit, → IV. 609. és 642.)

Völgváltozatok

- C ÉlK Keserű
 1 ÉlK szívem
 2 ÉlK 'S
 mégis [egybeírva]
 3 K <Vagdaltják> Szétszaggatják
 4 ÉlK 'S
 vánkösom,
 6 ÉlK A' miért
 7 ÉlK bé, keserű
 9 ÉlK hirtjain
 10 ÉlK a'
 11 K <És az ének> S olyan a dal, [az ÉlK alapján jav.]
 ÉlK 'S
 11—13 ÉlK a'
 13 ÉlK harmoniátlan
 15 ÉlK bé,
 18 K <lelkemet> némileg;
 ÉlK némileg,
 20 ÉlK Vízözönje
 23 ÉlK bé,
 26 ÉlK a'
 28 ÉlK 'S mégis [az utóbbi szó egybeírva]
 30 ÉlK A'
 31 ÉlK bé,

583. A TISZA

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 14. f. r—v., „(Pest).” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Honleányok könyve, közhasznú ismérétek terjesztésére a gyöngéd nőnem körében. Jelesb írók és írónok közremunkálásával kiadják: RÖSZLER ÁGNES pesti nyilvános leánynevelőnő, és OROSZHEGYI JÓSA. [Pest], I. füzet, 1847. Tavasz hó [április] 12—13., „Petőfi Sándor.” névaláírással.

Kötetben: UK01 182—184., UK02 I. 256—259., ÚK1 I. 129—132.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Hogy Petőfit a két szerkesztő mikor kérte fel a közreműködésre, nem tudható. Mivel Oroszhegyi Józsa a Pílvax-kör tagja volt, ez akár szóban is történhetett. Mindenesetre a PH (jelesül Pákh Albert a Fővárosi újdonságok rovatban) 1847. jan. 14-én azt jelentette, az I. füz. megjelenetését febr. végére tervezik, hogy a márc.-i, József-napi országos vásáron már kapható legyen. Ehhez képest megkésve, csak 1847. máj. 5-én jelent meg (vö. EPN 280.), amihez elégséges magyarázatul szolgálhat, hogy Magyarország és Erdély színes térképét is tartalmazta, azaz nyomdai szempontból bonyolultabb kiadványnak számított. Irodalmi anyagában a fiatal literatúra volt jelen: a szerkesztő mellett Tompa Mihály, Lisznyai Kálmán, Bulcsu Károly. További érdekessége, hogy együtt szerepelt benne Petőfi és a nevelőként dolgozó Vasvári Pál. Martinkó András akár febr.-nál korábbi versátadást is feltételezett (Martinkó: AKR 20.), megerősítve ezúttal Ferenczi Zoltán kétségeitől is, aki a hagyományos — 1847. febr.-i — megírás mellé kérdőjelet tett (FPÉ III. 68.). A versgyűjtő füzet és a terjedelm lista alapján azonban Petőfi a verset egyértelműen 1847. febr.-ra sorolta be; azon (nyomós ellenérvek híján) nincs okunk változtatni.

Fogadtatás

A Honleányok könyve I. füz.-ének megjelenését a PH már másnap, 1847. máj. 6-án, a MSzépirSz és a BpHiradó máj. 9-én, az ÉlK máj. 15-én jelezte olvasóinak, további részletezés nélkül (vö. Ferenczi Sarolta: Petőfi „A Tisza” költeményéről. ItK 1906. 104.).

Érdemibb volt a Nemzeti Ujság híradása (1847. máj. 7. 483. sz. 289.), amely a 2. sz. képmellékletéről így írt: „A Tisza. Tájékpétőfi verséhez.” (PAI I. 127.)

Máj. 16-án jelent meg a PDI ismertetése a füzetről: versünk „gyönyörű költemény, melly magyar folyónk bájait s hatalmas kiadását dicsően festi.” (EPN 301.)

A MSzépirSz máj. 16-i számában (I. 20. sz. 318.) visszatért a kiadványra. Versünkről ennyit közölt: „tájfestés a Tisza mellől, magyarázatul egy könyomathoz.” (EPN 302.)

A Der Ungar könyvszemléje, szintén máj. 16-án (113. sz. 894.), jóslásra is vállalkozott: „— Das Gedicht von Petőfi »A Tisza« wird Furore machen.” (PAI I. 128.)

Horváth János úgy vélte, hogy a vers egyes helyei, mint „egy-egy önkénytelen reminiscencia” átkerültek az *Úti levelek*... prózájába is. Ilyennek tartotta a 25. sort (*Boldog órák szép emlékekepen*), amely a Nagybányát leíró *V. levélben* (*Az ember ... azt gondolja, hogy csak emlékezik, hogy nem most nem itt, hanem régen, igen régen volt és boldog órákat élt itt ... kívül és miként? már nem jut eszébe, csak azt tudja, hogy nagyon boldog órák voltak!* — VP V. 51.), továbbá a 29—30. sort (*Az ünnepélyes csendbe / Egy madár csak néha fűttenett be.*), amelyet a *XII. levélben* ismert fel, a latorcai révátkeléstől szülő részletben: *Csend volt, a mint áthozták, kellemes erdei csend, mellyet csak egyes madárfűttenés és az evezőlapátok egyhangu lobicskolása zavart meg.* (VP V. 67., vö. Horváth 437.)

- 1 *Nyári napnak*: Petőfi 1846. okt. 1. és 6. között tartózkodott Luby Zsigmondnál Szatmárnecskén, ahogyan ezt a *Tavaly ősszel* kitétel 1847 nyarán, a *XIV. úti levélben* is megerősítette (VP V. 69.). Erre az időszakra esett a kirándulás Nagy-Arra, Luby szülőfalujába, amely a vers élményvilágát adta. (L. még → IV. 593.) A verset viszont Pesten írta, akár korábbi nagy tájkölteményei közül *Az alföldet* vagy a *Kutyakaparót*. Így az időbeli és topográfiai rend meghatározásának nem tulajdoníthatunk döntő jelentőséget.
- 3 *Ott*: az elmondottaktól eltérően a konkrét hely meghatározása kedvelt „örökzöldje” lett a Petőfi-irodalomnak. A vonatkozó publikációkban keveredett a személyes élmény, a geomorfológia és a helyi hagyományok folklórja. A már említettekén kívül ezek a következők: Győry János: „A Tisza” Szövegmagyarázat Petőfi verséről. Bp. 1948.; Luby Margit—Molnár József: Petőfi nyomában. Szabolcs-Szatmári Szemle 1956/1. 67—68.; Dienes András: A legendák Petőfije. Bp. 1957. 173—180.; uő: Egy vers nyomában — holt folyók mentén = 7 falun, 7 városon át Petőfi útján. Bp. 1960. 27—33; Sándor József: Ott, hol a kis Tur siet... It 1961. 455—457.; Molnár Mátyás: „Ott, hol a kis Túr siet beléje...” (Petőfi-hagyományok Szatmárban). Alföld 1973/1. 83—85.; Miklós Róbert: Egy Petőfi-emlékhelyről — menet közben = PIMÉvk 10. Bp. 1973. 149—160. A hely meghatározását közülük Dienes András és Borsy Zoltán geomorfológus végezte el (térképüket l. a képmellékletben!): A legendák Petőfije. 179—180. A hagyomány részét képezett és azóta elpusztult Petőfi-fára pedig l. Molnár Mátyás: i. m. 83. és Kapocsy György: A magyarság nevezetes fái. Bp. 2000. 70—73.
- 18 *Magas erdő*: Dienes szerint a palajszegi dűlőben (i. m. 180.).
- 24 *kis faluska tornyát*: valóságos vetélkedés folyt e téren is, Nagyár és Tivadar (Luby—Molnár József), Tarpa (Molnár Mátyás), Tarpa vagy Tivadar (Dienes: i. m. 180.), Badaló (Miklós Róbert) között.
- 25—26 A szándékoltan határozatlanná tett mondattagolást mint az érzelemtelített, a leírason felülemelkedő ábrázolás eszközét említette: Elekfi 104.
- 31 *a malom*: a Tiszának ezen a szakaszán a 19. század végéig működtek vízimalmok a tivadariak tulajdonában, vö. Luby—Molnár: i. m. 68. A dorongói malomra voksolt, adatközlője nyomán, Molnár Mátyás: i. m. 83.
- 36 *Rám nézett át*: hasonló helyzetet vázolt már az *Itt állok a rónaközépen...* c. vers, a F XVI. darabja (→ IV. 116.).
- 37—40 Margócsy István a romantikus istenülés, „a természet isteni titkaiban való feloldódás nagy aktusa”-ként, mint panteista imahelyzetet értékelte: Margócsy 197.
- 45 *a tanyára*: Molnár Mátyás adatközlői szerint vagy a Kende-birtokhoz tartozó Marcsa-tanya, vagy Lubyék kertészháza lehetett az Eskámborja-dűlőben (i. m. 84.).
- 55 *Jön az árvíz!*: az 1838-as dunai árvízről, amely siettette apja tönkrementjét, Petőfinek személyes emlékei nem voltak. A Tisza 1844. febr.-i jeges árvize miatt kellett viszont északra, a Hegyaljára kerülnie a Debrecenből Pestre gyalogoló költőnek, vö. a *XI. úti levél*el, az 1847. júl. 9-i sárospataki bejegyzéssel (VP V. 64.).
- 56 *tengert láttam*: ugyanezzel a hasonlattal jellemezte a megáradt folyót 1847. máj. 14-ről, Debrecenből keltezett *III. úti levél*ében: *A fogadótól* [Poroszlón] *jobbra*

balra tengert láttunk, melyben nyakig usznak a fák, mint valami szerencsétlen hajótörést szenvedők. (VP V. 47.)

- 59 *gátot*: Tompa József hívta fel a figyelmet arra, hogy nem rímkényszer szülte, hanem akkor élő, szabályos szóalak volt (Zúgva, bögve törte át a *gátot*. MNy 1958. 195—196.).

Szövegváltozatok

- 1 HK alkonyulatánál
5 K <halkan> simán,
HK simán [vessző n.]
6 HK partatlan [sh.]
7 HK akarta hogy [a szóközi vessző n.]
8 HK fodrába. [aposztróf n.]
12 HK sarkantyúk
13 HK fővény-szőnyeg
16 HK sorok heverték. [szóközi vessző n.]
17 HK Tűl
K a<z erdőn> réten
23 HK Közűk
26 HK Rózsa felhők
29 HK zaj az [mondatzáró pont n.]
32 HK volt mint [szóközi vessző n.]
33 HK Tűlnan épen [szóközi vessző n.]
34 HK Pórmenyecske
HK kezében [sorvégi vessző n.]
35 HK merítette,
37 HK Ollyan [sh.]
némán [vessző n.]
38 HK lábam [sorvégi vessző n.]
39 HK édes mély [szóközi vessző n.]
K mé<ll>ly [th.]
46 HK vacsorára:
47 HK beszélgettünk [sorvégi írásjel n.]
51 HK kiabáltak [sh.]
K <rája> róla,
53 HK félszendergésemből
55 K aꞑ <a Tisza!> árviz! <J> jön aꞑ <a Tisza!> árviz! [a jelöltek utólag beírva]
58 K a<z árviz> Tisza
59 HK Zúgva,
60 HK Elakarta [sh.]

Illusztráció

A Honleányok könyve 42. és 43. oldala között látható A' Tisza feliratú, barnított rajz, ismeretlen művésztől. A hozzáfűzött szöveg a megelőző, a 41. oldalon olvasható: „A TISZA. (Képmagyarázat.) E kép Szathmármegye azon szélső éjnyugati tájékát ábrázolja hol Nagy-Ar helységnél a kanyargó kis Túr vize Tiszába ömlik. Egyik

legbecesebb képe a legmagyarabb folyónak, ugyanazon helyen hol csendesen medrében folydogálva a partlakosoknak sokféle hasznot nyújt; majd szilajon szaggatva szét gátait, ront, bont, s néhány óra alatt a vidéket vízárba meríti. E hely kiességét írja le Petőfinék költői ecsete. Lásd „a Tisza” című költeményt.”

A kérdés a Petőfi-irodalom számára így hangzott: mi volt előbb? A vers, ahogyan a Nemzeti Ujság írta („Tájkép Petőfi verséhez”) vagy a rajz, amelyhez Petőfi költeménye „tájfestés a Tisza mellől, magyarázatul egy könyomathoz”), ahogyan a MSzépirSz közölte. (Vö. a *Fogadtatás* c. alfejezettel.) A vita később folytatódott: Havas Adolf az utóbbit folytatta (HP III. 588.), Ferenczi Sarolta ezt elutasította (i. m.). Horváth János a képmelléklet kompozíciós elemzése alapján Ferenczi Sarolta igazát fogadta el (Horváth 520.). A kérdést egyébként a fentebb teljes terjedelmében idézett képmagyarázat egyértelműen eldönti: egyrészt a helyszínre vonatkozó adatok csakis magától a költőtől származhattak, másrészt azzal, hogy a képmagyarázat a vers befejezésének egészen más szituációjára is kitért.

584. A FELHŐK

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 15. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság... c.* vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 1847 130. sz. nov. 2. 518., „P e t ő f i S á n d o r.” névaláírással, vö. EPN 355.

Kötetben: UK01 184—185., UK02 I. 259—261., ÚK1 I. 132—134.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt hely alapján a vers hagyományos keltezése: 1847. febr. (FPÉ III. 68.)

Magyarázatok

- C A felhő-motívumot Petőfi sokszor és sokféleképpen használta, vö. PSzót I. 994—995. Ezek között leírás és/vagy hasonlat éppúgy található, mint az átvitt értelemben való szerepeltetés; ilyen az 1845/46-ban írt *Felhők* — ciklus és kötet — címe ’kedélyborulat, gondterhes lelkiállapot’ értelemben.
- 1—3 *madár volnék [...] festő volnék*: a gyakran használt alakváltós versszerkezet itt csak felvillan, de nem folytatódik.
- 8 *isten veled*: hasonlóképpen elmarad az 1846. őszi Júlia-versekben már látott, népdal-ihletésű, felhővel üzenés motívuma is, vö. a *Száll a felhő...* (1846. szept., → IV. 195.) és a *Sz. J. kisasszony emlékkönyvébe c.* versekkel (1846. okt. 8., → IV. 202.).

30—36 A lélekrokonság előzménye az *Elfojtott könnyek* c. vers: *És a felbővel a lélek rokon: / Megkönnyebbül, midőn esője hull.* (1845. febr.—márc., → III. 145.) A változás mindazonáltal szembeszökő: az ottani szentimentális párhuzam itt dialektikussá válik, amikor a költő „a részletesen leírt alterálásokat nyíltan is önmagára vonatkoztatja...” (Margócsy 95.)

Szövegváltozatok

- C H A'
 1 H volnék,
 2 H A'
 szállonganék,
 3 H volnék,
 sem [sorvégi vessző n.]
 5 H a'
 7 H 's
 10 H E'
 vándorok!
 14 K <úszdogáltak> szenderegtenek
 15 H A'
 K <árján,> keblén,
 16 K <rózsa színü madarak.> ártatlan kis gyermekek.
 19 H a'
 e'
 20 H vívjanak.
 21 K <hogyha> <a> hogyha
 H a'
 22 H ifjú, a'
 23 H 'S
 őé,
 24 H körülfogák.
 26 H általmentenek,
 27 H 'S
 's
 29 H úgy
 31 H új 's új
 32 H 'S
 34 H A'
 hasonlítani:

585. CSUKLYÁBAN JÁR A BARÁT...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 15. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban. A művek megjelenését rögzítő terjedelemlistán a költő először kitette a cím elé a megjelenést jelző + jelet, ám utóbb ezt áthúzta, vö. VP VII. 576.

Kötetben: UK01 186., UK02 I. 261—262., ÚK1 I. 135.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján a vers hagyományos datálása: 1847. febr. (FPÉ III. 68.)

Magyarázatok

- 1 *barát*: az 1—3. versszak a mesterségcsúfolók diákköltészeti hagyományára megy vissza, mindegyiket külön-külön is megírta már korábban. Az első strofa fonákja a *Legenda* (1844. okt. 19/20., → III. 25—26.), amely a kéziratok másolataiban a pap címet is viselte (→ III. 258.).
- 5 *deák*: a Dunavécsein írt *Deák pályám* 13—16. sora szerint (1844. ápr.—jún., → II. 37.) ilyen *szerelembtörténet* talán ővele is megesett, bár a vers jegyzetírója, Kiss József ezt csupán a képzeletnek tulajdonította: → II. 295—297.
- 9 *huszár*: a már gyermekkorában vágyott fegyvernem apoteózisa a *János vitéz* VII. fejezetében olvasható: → III. 54. Vlsz. ugyanezen ok miatt a huszár eddig nem volt zsánerkép hőse sem; az itt elkezdődött leértékelés azonban később folytatódni fog.
- 13 *juhász*: mindig hasonlóan kedvező felfogásban szerepelt Petőfi népdalaiban és zsánerképeiben: *Megy a juhász szamáron...* (1844. máj.—jún., → II. 43.), a *János vitéz* I. fejezetében (1844. nov.—dec., → III. 40—42.), *Alku* (1845. szept. 25/26., → IV. 59.), és talán még azokban a zsánerképekben is, ahol a megszólaló legény foglalkozása nem derül ki a sorokból. Juhász-idillt festett egy hónappal korábban is, a *Szomorú éj* 31—42. sorában: → 13.

Szövegváltozatok

- C K <Jár a barát csuklyában...>
1 K <J> Csuklyában jár
<csuklyában,>
5 K <J> Kabátban jár
<kabátban>
9 K <Do> Mentében
<dolmány>
16 K <A> Szép

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 16. f. r—v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírására l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteit, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. I. 9. sz. febr. 27. 259—260., „L a t o r G y ö r g y.” álnéven, vö. EPN 248.

Kötetben: UK01 187—188., UK02 I. 263—265., ÚK1 I. 136—138., mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers (megjelenésének dátumát tekintve, a nyomdai átfutást is számítva) mindenképpen 1847. febr. 25. előth. A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján is: 1847. febr. (FPÉ III. 68.)

Ami a megírás közvetlen indítékait illeti, Horváth János — a költemény képanyagának elemzésével — egy Medgyes Lajos által elindított cikkváltást vett forrásként gyanúba: Tükördarabok Erdélyből I. (Élk 1846. II. 4. sz. júl. 25.), amelyre azután Szathmáry Károly válaszolt: Az erdélyi ifjuság. (Élk 1846. II. 12. sz. szept. 19.) Már az *Erdélyben* c. vers kapcsán utaltunk rá, hogy a cikkek aligha lehettek az erdélyi út elhatározásának motívumai és a Koltón írt költeménynek forrásai (→ IV. 617.). Ezt megtoldhatjuk most annyival, hogy az időbeli távolság (fél év!) szintén nem jellemző Petőfire, kivált nem ilyen indulat fűtötte vers dolgában. (Minderre: Horváth 517.) Természetesen ez nem zárja ki, hogy a cikkeket a vers magyarázataiban figyelembe vegyük.

Támás Anna az Élk 1847. I. félévének cikkanyagát elemezve felhívta a figyelmet arra, hogy megszaporodtak azok az írások (Bloch Móric és Bus Aurél [= Szabó Richárd] tollából), amelyek a munka megbecsülésére, a nemesi ifjuság polgárosítására buzdítottak, vö. Tamás Anna: Az Életképek (1846—1848). Bp. 1970. ItFüz 68. 64—65. Ezek azonban, már csak az időrend miatt is, szintén nem vonatkoztathatók versünkre, aminthogy a szerző sem tette.

Az álnévnek egy teljességgel szakszerűtlen magyarázata jelent meg bizonyos G. M. szignójú szerzőtől: Petőfi álnevei. Szarvasi Lapok 1885. dec. 13. Eszerint a „Magyar ifjusághoz!” c. [!] „remek versét” koltói nászútján írta Petőfi, ahol felesége kedveskedve nevezte őt egy ízben „lator”-nak, amit a költő így akart volna megőrkíteni. Az időrendjében is teljesen téves írás ellen szól továbbá, hogy a szónak a korban és Petőfi életművében csakis negatív jelentéstartalma volt, vö. PSzót II. 855—856. Valójában az (itt és egyszer használt) álnévről semmi közelebbit nem tudunk.

Úgy véljük, a megírás indítékaihoz Fekete Sándor jutott a legközelebb, amikor emlékeztetett arra, hogy a Nemzeti Színház 1847. febr. 13-i, III. Richard-előadásáról és ezen belül Egressy Gábor szerepértelmezéséről írt, szintén egyszerűnek megmaradt kritika-megszólalásában a francia nemzet témához nem illő dicséretét az emberiség javáért tett cselekedeteikkel magyarázta, és kedvelt költőjét, Béranger-t idézte, az 1819-ből való *Les Enfants de le France* c. verse refrénjét: *Honneur aux enfants de la*

l'rance! (VP V. 40., vö. Fekete: Pev 188—190. L. még az *Ujnonnan visszajött a régi baj...* c. költemény jegyzeteit, → 354—355.) A vers Petőfi Béranger-köteteiben: OSZK Kt. Ford VII/228/2/II. 34—36. és MTAK Kt. K 519. 273—275. (A példányok leírását l. Kalla—Ratzky 115—116. és 119.)

Versünket a Béranger-költemény ellenpárjának véljük, annak a türelmetlenségnek szellemében, amit költünk a szintén febr.-i *Magyar vagyok...* 35—36. sorában fogalmazott meg: *Itt mi nálunk nem is bajnallik még, / Holott másból már a nap úgy ragyog.* (→ 25.) Mindez időrendbe illeszkedik: megannyi febr.-i történet.

Fogadtatás

Frankenburg Adolf, az Élk szerkesztője a vershez szerkesztői üzenetet fűzött a lapszám hátsó borítóján: „ — Mai számunkban közöljük *Lator* György költeményét, ne vegye rosz néven a fiatal szerző, hogy első fölléptét — a dolgozatok halmaza miatt — kissé késtettük: ezután gyorsabbak leszünk, ha — mit szívesen várunk is — ismét küldeni fog,” (Közölve: EPN 248.)

A Hond Ökörsem rovatában Zerffi Gusztáv felhasználta az alkalmat egy kirohanásra „az ugynevezett magyar Béranger”, azaz Petőfi ellen, akitől idézett az Ifjuság c., 1845-ös versből, valamint Lauka Gusztáv Petőfi Sándorhoz c. költeményéből (Hazánk, 1847. I. 24. sz. febr. 25. 94. — EPN 247—248.), hogy rámutathasson: „A hivatalos lapnak még egy Bérangerje támadt...” — s mindez Petőfi káros hatásának következménye (Hond 1847. I. 10. sz. márc. 9. 203. — EPN 250—251.). A versből a 4—6., a 16—18. és a 44—48. sorokat idézte.

A MSzépírSz — az Élk 9—16. számainak versanyagát szemlélve — ezt írta: „ — Verses részben veszünk egy költeményt *Lator* Györgytől »A magyar ifjakhoz«. Van itten nagy harag azért, hogy ifjaink nem szeretik a hazát. A magyar ifjuságra ezt mondani nem lehet. Egyébiránt a versen jobban érzik a political kanyargás szele, mint a költői lelkesedés ihlete...” (MSzépírSz 1847. I. 24. sz. jún.13. 383. — EPN 310.)

Ennyi adatból nem állapítható meg, hogy 1/ Petőfi egyeztetett-e Frankenburggal az álneves közlésről? (Az id. szerkesztői jegyzet ebben az esetben a jobb rejtőzést szolgáltatta.) 2/ Felismerte bárki is Petőfi szellemi kézjegyét a versben? Mindenestre semmi nem igazolja G. M. véleményét, miszerint „a közönség ekkor már annyira ismerete kedvencét, hogy az első sorokban már felismerte a nagy Petőfi egyéniségét, mely oly gyönyörűen nyilvánul mindabban amit írt”. (I. h.)

Magyarázatok

C Béranger *Les Enfants de la France* c. verse (1819) alapján. Erre vezethető vissza a Hond megjegyzése is, vö. a *Fogadtatás* c. alfejezettel.

1 *gyümölcs* [...] *virága?* Horváth János a mintát az említett cikkváltás metaforizálásában találta meg: „Az ifjuság [...] a virág az álladalom életfáján...” (Medgyes Lajos: i. h. 121.) Szathmáry Károly kárhoztatta a képet: „Kinek jutott valaha eszébe, a' fa leveléről vagy virágjáról hozni ítéletet annak gyümölcse?” (I. h. 377. — Horváth 516.)

7 *Felhő alakjába*: előzménye *A felhők* c. vers (→ 29—30.), a lélekrokonsághoz a *villám* ~ *menyekő* is hozzátartozik, ott a 36. sor csattanójában. Mivel a *Felhők* csak nov. 2-án jelent meg, nem „vallott rá” az álnevű szerzőre.

- 14 A sor és a gondolatmenet szinte ismétli és folytatja *A hazáról* c. verset (1845. okt.—nov., → IV. 76.), egyben az előkelő származásra tett utalással, amelyet a 17—21. sor hasonlata erősít meg, konkretizálja is a költemény címét és visszakapcsolja a vers egészét a *Magyar vagyok...* (→ 25.) 31—32. sorára
- 19 A hasonlatot korábban az ÖK1 meg nem jelent előszavában használta Petőfi, de korlátozottabb érvénnyel: ... *a költészet nem nagyíri salon, hová csak fölpi-perézve, fényes csizmákban járnak...* (VP V. 38.) és onnan, szinte átmertve, az 1847. aug.-i, *A költészet* c. versbe: → 123.
- 23—24 *örömtelen / Honfírtzeménynek*: a hazaszeretet teherként is jelentkező, külső erkölcsi késztetésére (vö. Margócsy 129—130.) l. korábban a *Nem ért engem a világ...* (1846. nov.—dec., → IV. 224—225.) és a *Szomorú éj* c. verseket (1847. jan., → 12—13.).
- 34 *nap süthetne*: a dicső ősoket nevezte így *A hazáról* 13—14. sorában: *Mintha nap volna mindenik, / Olly tündöklők e szellemek...* (→ IV. 76.)
- 44 *gyilkot fogok*: hasonló fordulattal élt Szathmáry Károly: „... szakítsuk föl előtte keblünket, hadd lássa a’ hitetlen, hogy bennünk is él a’ mesének hitt vesztatúz, az öröklángú honszerelem.” (I. h. 379., vö. Horváth 516.)
- 48 *Uj keresztelésre*: a vérben fürdetés, egyben megtisztítás a *Levél Várady Antalhoz* c. versben (1846. máj. 22., → IV. 178.), a felhatalmazásra pedig l. a *Palota és kunyhó* c. vers zárósoraihoz fűzött magyarázatot: → 315.

Szövegváltozatok

- C ÉlK A’
 1 ÉlK a’
 4 ÉlK Isten,
 5 ÉlK A’ hol
 6 után K [kihúzott strófa] <Nemzetek élete viruló kis bokor,
 Mellyet a szellőnek lába is eltípor
 Magára hagyatva,
 De tölgyek erdeje környékezze csak őt:
 Nem is mozdíthatja meg a legdühödőbb
 Viharok haragja>
- 8 ÉlK a’
 K h<ó>on
 K ny<ú>ugattól
 ÉlK nyugottól keletig,
 10 ÉlK a’
 12 ÉlK A’
 13 ÉlK érdemlitek,
 14 ÉlK őseitek;
 16 ÉlK a’
 e’
 19 K Szivetek<nek alig> [a 25. sor téves kezdete itt]
 ÉlK Szívetek
 K <ragyogó tele szép> mindig-nyílt ajtajú
 ÉlK mindég nyílt ajtajú
 22 ÉlK a’

- 23 Élĳ 'S
 25 Élĳ Szíveteknek
 26 K A<H> hol
 Élĳ A' hol
 K titko<san>n
 27 Élĳ A'
 28 Élĳ 'S
 míg
 31 Élĳ a'
 32 Élĳ a'
 33 Élĳ csilláma,
 35 Élĳ 'S e'
 K <a>mellyet [utólagos szótagbeírás]
 36 Élĳ Nyomorú
 37 K <Mibe mártsam tollam, szent hazaszeretet,>
 K tollam<,>?
 37 Élĳ hazaszeretet!
 40 K <varázsold> megbűvöld,
 K szem<ei>ét <rád veti> fogja vetni,
 43 Élĳ hiúság
 45 Élĳ fecscsenjen
 47 K meg <fogtok térni> tértek tőle
 K j<é>ertek [th.]

587. A SZÉL

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 17. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élĳ 1847. II. 7. sz. aug. 15. 209. „P e t ő f i S á n d o r.” névalírással, vö. EPN 336.

Kötetben: UK01 189—190., UK02 I. 265—267., ÚK1 I. 139—140.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel. Az ÚK1-ben a 4—5. sor között téves strófahatárral.

Keletkezés

Hagyományos datálása — a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt hely alapján — Ferenczi Zoltán óta: *1847. febr.* (FPÉ III. 68.)

Magyarázatok

- C A motívum előfordulásaira: PSzót IV. 64—65. ('szél') és IV. 71—72. ('szellő')
 Akár az egyidős *A felbőke* (→ 29—30.), az alakváltó metaforákra épülő szer-

kezet itt is egy önjellemző beszédaktusra korlátozódik (vö. Margócsy 191.), ezáltal a költemény az önarcképsorozat reprezentatív darabjává válik, folytatva a *Dalaimat* (1846. júl., → IV. 179—180.). Horváth János — maga is kérdőjellel — Shelley *Ode to the West Wind* c. költeményét (a segédeszközül használt német Seybt-fordításban: *Ode an den Westwind*) tartotta Petőfi ihletforrásának (Horváth 520.). Közlebbinek látjuk Vajda Péter hatását, Szellő és a rákövetkező Vihar c. írását (Dalhon. IV. füz. Bp.1844. 28—30. Új kiadása: Vajda 2004 699—702.).

- 10 *Reszket előttem a bokor*: ellentétes szövegkörnyezetbe helyezett szóvisszhang a *Reszket a bokor, mert...* c. vallomásversből (1846. nov.—dec., → IV. 225.), amelynek Júliára tett hatását ekkor még Petőfi nem ismerhette.
- 15 *hervadtan hullnak*: szintén visszautalással, a *Busúlnak a virágok...* soraira (1846. okt.—nov., → IV. 215.)
- 26 *a tengert bejáróm*: megint önjellemző motívum, amint az a *VI. úti levélben* olvasható (Erdőd, 1847. máj. 26.), tervezett európai útjáról: *Megnézem a tengert, melyet annyira ohajtok már látni, mert hisz rokona az szívemnek: mély és viharos.* (VP V. 54.) A tenger-motívumra Petőfi költészetében l. Szigethy 134—149. (Versünk említése nélkül.)
- 31 *árbocával írom*: a kozmikussá tágitott kép eredetét Horváth János Heine Nordsee-ciklusa *Erklärung* c. versének közismert soraiban találta meg: a norvég erdők kitépett, legmagasabb fenyőfájával „Schreib’ ich an die dunkle Himmelsdecke: / Agnes, ich liebe Dich.” (Horváth 520.) Mivel Petőfi hasonló csattanóval itt nem dolgozhatott, a vers némileg befejezetlennek is hat, ám a mintát igazolja a *IV. úti levél* 1847. máj. 15-i nagykarolyi mondata Júliáról: *Barátom, leírnám őt neked, de a nap közepébe kellene mártani tollamat, hogy egész fényében és forróságában leírhasam lelkét!* (VP V. 49—50., vö. Oláh Gábor: Petőfi képzelete. Bp. 1909. 187.)

Szövegváltozatok (valamennyi az ÉlK-ben)

- C A’
 1 szelíd
 2 Zöldelő
 ’s
 3 a’
 8 ’S
 a’
 10 a’
 13 A’
 14 könnyen hívő
 16 ’S
 18 a’ léget,
 nyugalomban,
 19, 20 a’
 21 a’ (2x)
 23 e’
 24 Űgy
 26 a’

- 27 'S
 a' (2x)
 29 a'
 's
 30 a'
 31 'S
 a'
 32 kikötőben.

588. ÉDES ÖRÖM, ITTALAK MÁR...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 17. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Játékszíni zsebkönyv. Honunk lelkes fiainak s leányainak mély tisztelettel ajánlja Csiky Gergely sugó. Székes-Fejérvár 1847. 11—12., *Öröm dal* címen, teljes névalírással, vö. PAt I. 160. A zsk.: OSZK SzT, 1019. sz. zsk. Mivel cenzori engedélye 1847. máj.-ában kelt (vö. Frigyk Katalin: Typis Számmerianis. A Számmer nyomdászcsalád története és a nyomtatványok bibliográfiája 1794—1920. Székesfehérvár 2003. 2/1. k. 149.), ez a megjelenés megelőzte az Elk-közlést, és egyben megmagyarázza a divatlap-publikáció szokatlan alcímét. Petőfi 1847. márc. 22. és 29. között (az időpontra l. VP VII. 341. és vö. a PH márc. 25-i hírével: „Egressy Gábor Fehérvárott van vendégszerepeken. Petőfi vele utazott.” — EPN 266.) tartózkodott ekkor a városban. Noha a Kilényi Dávid és Latabár Endre vezette társulat tagjai között nem volt Petőfinek egykori színésztársa, az itt Borostyán néven 1842-ben játszott költőtől feltehetően verset kértek zsk.-ük számára, aki ezt a publikálatlan költeményét engedte át közlésre. (Az új adat értelemszerűen módosította azt a verziót, amely szerint korábban mi is a folyóiratközlést tekintettük elsőlegesnek: Petőfi-versek színházi zsebkönyvekben. ItK 1993. 232.).

Elk 1847. II. 5. sz. aug. 1. 142., „P e t ő f i S á n d o r.” névalírással, „Február 1847.” alcímmel, vö. EPN 322. A keletkezési idő beemelésére azért volt szükség, mert a Pesten kiadásra hátrahagyott vers hangulata nem volt többé időszerű, hiszen a költő ekkor már eljegyzésére utazott.

Kötetben: UK01 190—191., UK02 I. 267—268., UK1 I. 141-142.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Ligykori újraközlés

Játékszíni zsebkönyv. Honunk lelkes fiainak s leányainak mély tisztelettel ajánlja a jelen színész társaság sugója. Pápa, 1847. 12—13., *Örömdall* címen, vö. PAt I. 160. A zsebkönyv: OSZK SzT, 787. sz. zsk. Mivel a beköszöntő, a mottó, a bevezető cikk és részben a versanyag is azonos, sőt markánsan egyező sh.-k is találhatóak benne, a zsk. összeállítója csak Csiky Gergely sugó lehet, aki ide „mentette át” a székesfehérvári

almanach javát. Ezzel összefüggésben említhető a Hazánk ápr. 15-i szerkesztői megjegyzése: „Pápáról kaptunk egy levelet, melyben [...] fájdalmas panasszal említetik [sic!], hogy Petőfi és Egressy Gábor — sem fordultak meg Pápán.” (EPN 272.) Ez kétségkívül a fehérvári közös jelenlétükre tett reakálás.

Keletkezés

A megjelenés adatai messzemenően igazolják a vers hagyományos datálását (FPÉ III. 68.), amely a versgyűjtő füzet és a terjedelemlista alapján: *1847. febr. vége*.

Fogadtatás

A koltói mézeshetekben, 1847. okt. 3-án jegyezte be Szendrey Júlia naplójába a *September végén* hangulatát tükröző leírását zárva a mondatot, amely egyértelműen versünk hatása: „Olyat érezek, mintha életemnek egy igen szép, de réges-régen visszavonhatatlanul elvesztett öröméről gondolkodnám, melynek édességét és keserűségét egyformán az utolsó csöppig kiittam már...” (MDSZJ 295. és PAt II. 112., vö. Horváth 306.)

Magyarázatok

- 2 *pohár*: a bordalok kellékéből — pl. *Mit szól a bölcs?* (1844. dec., → III. 100—101.) refrénje: *Itt van a pohár, hol a bor? tölts!* — 1846 okt.-ében, a Júlia-szeralem némileg mesterkedő önmetafora-rendszerében az érzelem előtti gondtalan állapot jelképe lett: *Ex asztalon [ti. a költő szívében] nagy exüst pohárba' / Pezsgett, habzott a vidámság árja... (Mi vagy keblem?... , → IV. 208.)* Az itteni motívumhasználat pedig szinte közvetlen folytatása a néhány héttel vagy annival sem korábbi *Keserű élet, édes szerelem* refrénjének: *Cseppeny bé keserű életem / Poharába, édes szerelem!* (→ 26—27.)
- 4 *cseréppé lett*: vsz. szóvisszhang a tiltott Rákóczi-nótából, amelyben a magyar nép állapota „romlandó cserép”, illetve: „Megromoltál, mint cserép.”
- 5—7 Az ókori előzményre, Szókratész mérgepoharára tett utalás szerepelt a F XXVI. darabjában, *Az ember ugyan hova lesz?... c.* versben (→ IV. 119.)
- 9—12 A versszak metaforái az 1846-os Júlia-versek természeti képanyagából származnak, amelyek közül *A felhők* és *A szél* önálló költemény témája is lett, versünkkel egyidőben (→ 29—30. és 32—33.)
- 13 *árnyék*: Petőfi hasonló fizikai és lelki állapotát 1846. okt.-ében rajzolta hasonlóképp: *Egy pár rövid nap...* (→ IV. 206—207.)
- 18 *Bolygótűz*: lidercfény (PSzót I. 386.). Petőfi használta már — ugyanilyen értelemben és hasonló szöveggörnyezetben — 1845. aug.-ában, a SzGy XIV. darabjában: a *Vadonerdő a világ...* c. versben. Ott Mednyánszky Berta *csalóka bolygótűz csak, a melly / Temetőbe sírba visz talán?* (→ IV. 22.)

Szövegváltozatok

- C. Zsk Öröm dal.
K, Élk Édes öröm, ittalak már...
Alcím Élk (Február 1847.)
2 Zsk, Élk a'
3 Zsk, Élk A' mellyből
4 Zsk lett!
5 Zsk, Élk Keserű
6 Zsk, Élk a'
7 Zsk, Élk A' mellyből
8 Zsk lett!
9 Zsk, Élk a'
Zsk szív
11 Zsk, Élk a'
Zsk szív
12 K <Felhő> Szellő
13 Zsk vagyok mint [vessző n. — sh.]
16 Zsk, Élk a'
17 Zsk, Élk A'
18, 20 Zsk Bolygó tűz
19 Zsk sírja
21 Zsk, Élk Mozdulni
Zsk, Élk a'
22 Zsk hűvös
24 Zsk soh'se

[Ezenkívül minden strófa 3. és 4. sora a zsk.-ben beljebb tördelve]

589. UJONNAN VISSZAJÖTT A RÉGI BAJ...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 18. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Km MTAK Kt. Ms 361. Versmásolatok, 19. sz. 46—47. pp., *Martius 1. 1847* címen. A címváltozat arra utal, hogy a másolat az Élk közléséről készült.

Megjelenés

Élk 1847. I. 11. sz. márc. 13., „P e t ő f i S á n d o r.” névaláírással., *Martius 1. 1847.* cím alatt, vö. EPN 257.

Kötetben: UK01 191—192., UK02 I. 269—271., ÚK1 I. 143—145., mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

A vers témáját adó betegségről, amely szó szerint értendő, más forrásból (levelezésből, naplókából, emlékezésekből) nem tudunk. Emlékeztetünk azonban arra, hogy katonáskodása óta lappangó tuberkolózisban szenvedett, amely közeli halállal vagy sorvadással fenyegette. Ezúttal állapota nem a nélkülözések miatt romlott, hanem ennek oka az a túlfeszített munka lehetett, amellyel az ÖK1 kiadásának nyomdai teendőit végezte. 1847. febr. 17-én írta Győrbe Kovács Pálnak, a Hazánk szerkesztőjének arra az állírára, hogy a Dunántúlon, jelesül Pápán járt volna és őt nem kereste fel: ... *nem mehettem, mert minden istenáldotta nap kétszer kell a nyomdába járándokolnom. Annyi bajom van, mint az istennyila, avval a mennykő nagy kötéttel.* (VP VII. 46.) Hasonlóképpen vélekedett a megírás indítékáról az orvos-genetikus is: Czeizel 78.

Tegyük hozzá, hogy Petőfi nem hagyott fel a szokottan éjszakai írással sem: 1847. jan. és febr. verstermése nem mutat számbeli csökkenést. Kínozta továbbá a tudat, hogy Szendrey Júliáról nem hallott hírt, eddigelé tőle nem kapott választ, és hogy márc. 2-ra, a szatmári évnegyedes közgyűlés időpontjára, amikorra a szerelmesek a nagykárolyi vizontlátást tervezték, éppen a kötet munkálatai miatt, semmiképp nem tudott elutazni. Erre utal, hogy a verset — szokásától eltérően — napra pontosan keltezte: *Pest, 1847. márc. 1.*, és hogy ezzel a dátumcímmel mihamar, márc. 13-án megjelentette, mintegy igazolva magát a leány előtt. Félelme nem volt indokolatlan. Szendrey Júlia családására I. naplójának 1847. márc. 2-i, nagykárolyi bejegyzését: PAT II. 103. Erről Petőfi azonban csak Térey Mari máj. 5-i leveléből értesült: „Egy hosszú telet azon édes reményben töltött, hogy tavasszal Önt meglátja, s elvesztve ezen reményt igen sokat szenved...” (VP VII. 61.) L. még a *Keserű élet, édes szerelem* c. vers jegyzeteit, → 337—339.

Magyarázatok

- C, 1 *a régi baj*: az 1840. dec. 23-i katonaeorvosi felülvizsgálati bizonyítvány szerint: „Schwächlicher Körperbau, Anlage zu Lungenleiden u[nd] Erweiterung der Herzgefäße.” (PAI III. 28—29.) A halálfélelem egész verssorozatot eredményezett: *Temetőben*, 1843. aug., → I. 92—93.; *Élő halott*, 1843. dec., → I. 94—95.; *Gyöngé vagyok*, 1844. márc., → II. 22.; *Hattyudalféle*, 1844. ápr.—jún., → II. 39—40.; *Betegségemben*, 1844. júl., → II. 60—61. Életkörülményei jobbra fordultával és egészsége javultával a motívum ritkult, legutóbb az *Égy gondolat bánt engemet...* 1—8. sorában fordult elő: → IV. 230., vö. Czeizel 78—80.
- 7—8 Czeizel szerint: „... sápadtságának költői, de nem helytálló magyarázata” (78.)
- 13 *az étellel [...] szembeszállt*: ugyanez az öntudat szólalt meg már a *Tompa Mihályhoz* 29—32. sorában: *Hidd el, csodálkozni fogsz fölötte, / Hogy huszonkét éves ember ennyi / Bajom magát keresztültörhette, / S nem bírta őt a baj sírba tenni.* (1844. szept., → III. 10.) Hasonló az orvos-genetikus véleménye: Czeizel 80.
- 21 *hol van még a tett?*: Petőfi mindinkább konkretizálódó tettvágyát, amely már egyébként személyiségében is benne rejtett, a F után leginkább a *Sors, nyiss nekem tért...* (1846. ápr., → IV. 158—159.) és a *Véres napokról álmodom...* (1846. okt.—nov., → IV. 218.) c. versekkel szemléltethetjük, nem sokkal korábban a *Ha férfi vagy, légy férfi...* c., 1847. jan.-i költeményében is megfogalmazta: *Minden Démoszthenesnél / Szebben beszél a tett.* (→ 8.) Horváth János a

vers mintájául egykorú tanulmányt és sajtócikkeket sorolt fel Eötvös Józseftől (Victor Hugo mint drámai költő. Ath 1837. II. 547.), Szathmáry Károlytól (Az erdélyországi ifjúság. Élk 1846. szept. 19.) és Riskó Ignáctól (Gondolatok az időről. Élk 1847. jan. 9.). Említette még Herwegh An die Zahmen c. költeményét, amely az *Egy gondolat bánt engemet...* egyik forrása is lehetett, vö. Horváth 580. és az utóbbi vers jegyzeteivel: → IV. 659—660. Úgy gondoljuk, hogy a közvetlen mintát valóban Erdélyi János Olaszországi emlékek és tanulmányok c. írása adta, a franciák személyes tapasztalatokon alapuló megítélésével: „Sehol nincs több téve egyesek és az álladalom részéről az emberiség javára...” (PDI 1847. jan. 2., vö. Fekete: Pev 198—201.) Ugyanez Petőfinél a III. Richard nemzeti színházi előadásának kritikájában is, amely az Élk febr. 20-i számában jelent meg: *ők tettek és tesznek az emberiség javáért...* (VP V. 40.)

Végváltozatok

- C. Élk Martius 1. 1847.
- 1 Élk a'
 - 2 Élk A' melly
a'
 - 3 Élk 'S
így
 - 4 Élk utazni a' [szóközi vessző n]
 - 5 Élk a'
 - 6 Élk magamra gyöngén [szóközi vessző n]
 - 7 Élk végső
 - 8 Élk Elhagyva
 - 9 Élk úgy,
 - 10 Élk halok?
 - 11 Élk nyulni,
 - 13 K <halállal,> étellel, [+ a névelő z-je utólag beírva]
 - 14 Élk a'
K <elé> szemébe
 - 15 Élk 's
harc,
 - 16 Élk a'
s
 - 17 Élk talán?
 - 18 Élk Oh,
 - 21 Élk 'S
írtam;
 - 23 Élk 'S
így
 - 26 K <Fölülhetnék> Rivalgó zaj közt
 - 28 Élk Ráfektetnek
 - 34 Élk A'
elő.....

- 35 Élke borús
37 Élke's
38 Élke A'
rideg,

590. A NÉP NEVÉBEN

Kéziratok

K1 OSZK Kt. Fond VII/11. 18. f. v—19. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

K2 OSZK Kt. Fond VII/83. 10. f. r—v., „Petőfi Sándor.” névaláírással. Provenienciája: „Szerzemények Bajza özvegyétől, 1879. jún. 25-én (157 drb. levél és 9 drb. kézirat együtt 130 frt.)” Az 1847. márc. 16-án nagy sikerrel elszavalt verset Petőfi alkalmasint Bajza József kérésére írta le, aki csak 1847. jún.-ában zárta le (az előszó tanúsága szerint) az Ellenőr c., külföldön megjelentetett ellenzéki almanachot. A költő ezt annál is inkább megtehetette, mivel nem sok illúziója lehetett a vers itthoni folyóirat-megjelentetését illetően.

K3 PIM Kt. P 16. 1 f., 260 x 210 mm nagyságú, álló formátumú; „Petőfi Sándor” névaláírással. Provenienciáját a PHKat közölte: „Horváth Clarisse adományára. A kéziratot nagyatyjától, Horváth Boldizsár volt igazságügyminisztertől örökölte. Ferenczi Zoltán gyűjtése.” (59.) Hogy Petőfi eredetileg kinek a részére másolta le, nem tudható.

A főszöveg — akár kötetünk zömében — a K1.

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 193—194., UK02 I. 271—273., UK1 I. 145—147.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel. Az utóbbiban (és az UK későbbi kiadásában is) *Misera plebs contribuens* címen.

Keletkezés

A költemény hagyományos datálása — a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján — 1847. márc. (FPÉ III. 73.) Ez szűkíthető: mindenképpen 1847. márc. 16. előtt, vö. a *Fogadtatás* c. alfejezettel! Arra nincs adat, hogy felkérésre írta-e, az Ellenzéki Kör számára. A lehetőség azonban nem zárható ki, hiszen tagja volt az egyesült körnek, és talán erre utal a K2 keletkezéstörténete is.

Fogadtatás

Noha a vers Petőfi életében nem jelent meg, a költő maga szavalta el 1847. márc. 16-án az Ellenzéki Kör estélyén, így igen kiterjedt fogadtatása lett.

Elsőként a PH adott hírt az ott történekről, kiemelte Kazinczy Gábor szónoklatát, majd (a címek említése nélkül) áttért a szavalatokra: „ — Azok között, kik még

szavaikat hallatták az estélyeken, volt az érdemeiken ragyogó Vörösmarty, a népköltői névre oly igen érdemes Petőfi és szinpadunk egyik matadorja, Egressy Gábor. A költemények, miket elszavaltak, s a lelkes előadás varázserővel hatottak s riadó tettséget idéztek elő.” (PH 1847. 849. sz., márc. 19. 184. — EPN 260—261.)

Az Élk tudósítója Szelestey László volt: „Egy buzgó óhaját nyilvánítaték [!] most B[eszze]. J[ános], táblabíró által, mely roppant vizshangra lelkesíté az egész társaságot. Petőfit, a’ nép magasztos lelkü költőjét akarták hallani. Engedett a’ közkívánnatnak s szólott a» nép nevében«, »dalaim« s még egy költeményt mondott el külön-külön óhajások következtében.” Petőfi himnikus dicsérete után így folytatja: „A’ vidéki itt levők vetekedve siettek megismerni Petőfit s átölelni, s a’ nagyszerű elismerés egy életboldogságot ért.” (Élk 1847. I. 12. sz. márc. 20. 389. — EPN 261—263.)

A PDI-ban: „Estvénként a társalgás felváltva volt a Kunewalder és Horvát-féle szálláson, s köztük a kedd estvei legélvezetesebb vala. [...] ekkor szavalá el a versben szinte rögtönző tehetségű Petőfi egy pár remek költeményét, mellyek a legnagyobb lelkesedésre ragadák a hallgatókat.” (PDI 1847. 12. sz. márc. 21. 380. — EPN 265.)

A győri Hazánk a Pesti mis-más rovatban közvetett adatokkal dolgozott: „Pestről jövők igen érdekesekeknek festik a körökbeni estéket, hol Vörösmarty, Petőfi s Egressy G. szivemelő szavatai szerzének a társalgásnak fűszert s élvezetet. — Petőfit a vidékiek gyönyörű verseiért, verseivel együtt majd elnyelék, a mi ugyan kár lett volna; de bizonyága egyszermind, hogy ő csakugyan még ‚Hiador‘ [= a Hond által favorizált Jámbor Pál] életében is a legnépszerűbb költőnk!” (Hazánk 1847. I. 35. sz. márc. 23. 140. — EPN 266.)

Erre válaszolt (szemlélatomást a verssel mit sem törődve) a Hond: „A pesti mismás így személyeskedik: »P...fit a vidékiek verseivel majd elnyelék« — Jó appetitust!” (Hond 1847. I. 13. sz. márc. 30. — EPN 269.)

1848. jan. 16-án avatták fel műsorral a pozsonyi országgyűlés olvasókörét: „Petőfinek »Dalaim« és »Népnevében« [sic!] két gyönyörű költeményei szavaltattak, amaz l’unták — ez Makay uraktól.” (PDI 1848. I. 5. sz. jan. 30. 153. — EPN 382.)

Ugyanerről az eseményről Berecz Károly számolt be pozsonyi levelében az Élk-nek: „... Makay Petőfinek »Nép nevében« című költeményét [mondta el], a szaválás a mű jellegének megfelelő volt.” (Élk 1848. I. 5. sz. jan. 30. 153. — PAI I. 164. Az EPN 382. tévesen a Nemzeti Ujság tudósításának jelezte.)

Az Ábrázolt Folyóirat „Makay I. ügyvéd”-ként azonosította az előadót, aki Petőfi „hatalmas versét” szavalta (1848. 6. sz. febr. 5. 45.).

1848. máj.-ban a Nemzeti Ujság a nők helyzetéről szólva, egyik cikke keretében a vers 13—16. sorát idézte; a 13.-at (a ritmust is megbontva) így aktualizálta: „Jogot tehát, jogot a nőknek...” (Nemzeti Ujság 1848. 21. sz. máj. 14. 638. — EPN 422.)

Magyarázatok

- C Kölcsey Ferenc 1833. jan. 21-i, országgyűlési naplójegyzetében a népérdeken belül elkülönítette a nemesség, a polgárság és a parasztság érdekeit; az utolsóról pedig megállapította: „Harmadik a maga kiterjedésében még soha ki nem mondatott; s kimondatni még most is nehezen fog” (Kölcsey Ferenc: Országgyűlési napló. S. a. r. Völgyesi Orsolya. Bp. 2000. KFMM 71.) A csak 1848-ban megjelent szöveget Petőfi feltehetően nem ismerte, bár Obernyik

- Károlyhoz és az első szövegkiadóhoz, Dobrossy Istvánhoz fűződő baráti kapcsolata, illetve szatmári látogatása miatt a lehetőség ki sem zárható. A költő mindenesetre saját programja szerint cselekedett: *Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század földadata...* (az első levél Arany Jánoshoz, 1847. febr. 4. — VP VII. 42.) A szószólói felhatalmazás jelenete a *Palota és kunyhó* c. versben: → 15.
- 2 *szörnyű a nép*: Kölcsey a pozsonyi országgyűlésen az örökös megváltás ügyében mondott híres beszédében egyetemes és hazai példákat egyaránt említett: „Nem szükség a világ egyetemi történeteiben széjjeltekintennem; nem szükség a régi Rómából a Spartacus rabszoportait, vagy a német paraszthatad, vagy a szent-domingói gyilkos jeleneteket felhoznom. Hazánk történetében a példák borzasztóbbak, mint akárhol. Említem a Dózsa vérengző tetteit; tudják a Tek[intetes]. Rendek a József császár alatti dolgokat Erdélyben [az 1784—1785. évi Horea—Cloşca felkelést]; s ki az, ki még most is borzadva nem tekintene vissza a cholera évére [1831-re], midőn némely megyékből a legretteneteseb tetkek híre az egész országot keresztül rázá?” (Az országgyűlési beszéd szintén csak 1848-ban, a KFMM VI. kötetében jelent meg, ám fenti megfontolásaink itt is érvényesek a személyes tájékozódás lehetőségéről.)
- 4 *Dózsa György bíré*: Petőfi először írta le a nyilvánosság számára Dózsa nevét. Am Arany János már második, 1847. febr. 28-i levelében, a népies eposz lehetőségei kapcsán, a Petőfitől említett Csák Máté és Rákóczi Ferenc mellett harmadikként felvetette őt is, megjegyezve: „Dózsát mosolygód talán? hisz tette nem volt egyéb, mint egy kis *reactio* a természet örök törvénye szerint. Historiában ugyan semmivel bírók harca a vagyonosok ellen: de szerintem elnyomottaké az elnyomók ellen. Istentelen (?) rabszolgáladás Szent Domingón.” (VP VII. 51. — Kiemelések az eredetiben.) Petőfi vallomások válasza, két héttel a vers elhangzása után, 1847. márc. 31-ről: *Ebada! hogy mered azt gondolni, hogy én Dózsáról más véleményen vagyok, mint te? Én Dózsát a magyar történet egyik legdicsőbb emberének tartom, és szentül hiszem, hogy lesz idő, (ha fön marad a magyar nemzet), midőn Dózsának nagyszerű emlékszobrot fognak emelni, és talán mellette lesz az enyém is.* (VP VII. 53.) A reformkori Dózsa-kép alakulására l. Kulin Ferenc: Hódíthatlan szellem. Bp. 1982. ItFüz 106.
- 5 *Izzó vas trónon*: Petőfi forrása Horváth Mihály történetírói munkája volt: „A kuruckirály izzó vas trónba ültetett, tüzes vas koronával megkoronáztatott s kezébe szinte [=úgyszintén] tüzes királyi pálca adatott...” (A magyarok története. Második szakasz. Pápa 1843. 317.)
- 7 *maga tűz*: talán konkrét visszautalás Kölcsey megváltási beszédére, amelyben a szatmári követ a megtorlást „nyomorult eszközők”-nek nevezte: „... itt a szó azon halhatatlan, hódíthatlan szellemről van, mely százak óta, most lánggal lobogva, majd hamv alatt emésztődve ég. És ezt nem zabolázza meg félelem, nem győzi le hatalom; ezt csak megszelídíteni lehet.”
- 13 *emberjogot*: Pándi Pál véleménye szerint tágabb körű fogalom, mint a polgárjog, ezért radikálisabb követelés, mint a liberális jogegyenlőség igénye (Pándi 1972 II. 98.). Valójában inkább a polgári szabadságjogok összességét jelenti, ideértve a bírhatási, a hivatalképességi stb. jogot is, ahogyan azt *A XIX. század költői* c. versében Petőfi részletezte: → 18. (Vö. még Kulin Ferenc: Petőfi és a reformkori Dózsa-kép. = PTüze 142—143.)

- 20—22 A bánya-motívum megelőzte Petőfi tényleges élményét, az 1847. máj. 25-i nagybányai tárnalátogatást. Volt azonban irodalmi mintája, Kuthy Lajos Fehér és fekete c. drámájában (amely egyébként eredetileg, a cenzori beavatkozás előtt éppen Nagybányán játszódtott volna). Három előadását 1839-ben, a Pesti Magyar Színházban Petőfi ugyan még és már elkerülte, de a szöveg megjelent Nagy Ignác Szinműtárában (I. 3. füz. Pest 1840.). A költő Bánk bán-példánya ugyanezen sorozatból való, sőt ugyanezen kötet másik füzete volt.. Az utolsó díszletírás egy aranybánya: „Ercbányák belsősze látható nyílású mélységgel; itt ott lámpáknál bányászok dolgoznak.” Egyikük így beszél: „Ez mégis furcsa folyása a világnak. Kik mindig selyem párnákon hegyelnek, költik az aranyat s nekünk, kik ássuk, alig akad meg egy fillér zsebünkben.” (Id. kiad. 130. h.) A költeménynek ezek a sorai magyarázhatják meg továbbá Petőfi indulatát a rossz versek ellen, Kovács Pálnak küldött levelében (VP VII. 55.), Halka Sámuelnek a Hazánkban közölt, Költő szegénysége c. költeménye kapcsán. (Szövege: VP VII. 338.) Az valóban e sorok paródiájának hathatott.
- 22 *Kéz*: a munkavégzés és a munkás közkeletű jelképe. Pándi Dickens-példára hivatkozik, pontosabb megjelölés nélkül (Pándi 1972 II. 114.).
- 26 *mienk a jog*: a nemesi jogszemlélet a haza megszerzésének tettével (I. a 19. sortl) és védelmének kötelezettségével magyarázta a nemesi előjogokat.
- 30 *győri vitészségek*: az utolsó nemesi felkelés korszerűtlen serege (kb. 21 000 fővel) 1809. jún. 14-én a győri csatában vereséget szenvedett a fr. hadaktól, ami végképp a múltba utalta a honvédelemre hivatkozó jogszemléletet. A vereség állandó gúnytárgya volt a reformkori publicisztikának; Horváth János (csak az Elk 1845. és 1846. évi folyamából) Vas Gereben két, Sas Imre egy rövidebb írását és Jókai Mór Sonkolyi Gergely c. elbeszélését hozta fel példának (Horváth 518.). Egyben tagadása Budai Ézsaiás Magyar ország Históriaja... c. munkájának (Debrecen 1805.; harmadik kiadása: Pest 1833.), amelyet a költő aszódi diákként 1835-ben és 1836-ban ismételten kikölcsonzött a kisdignázium könyvtárából, vö. Asztalos 81. és 85. A harmadik kiadásban a szerző arról írt, hogy a vereséget a lovas inszurgensek gyakorlatlansága okozta, „bár a’ Vitészege nem múlt...” (III. 195.)
- 36—40 E sorok forrása ismét Horváth Mihály, aki „a legképtelenebb anomaliá”-nak nevezte a parasztságnak bosszúból való kizárását a nemzetből és teljes jogfosztásukat. (I. m. 320., jegyzetben).

Szövegváltozatok

- 1 K1 <,>!
 2 K3 tudjátok?:
 3 K3 ragad,
 7 K2 úgy
 K1 vigyázzatok<,>:
 K2 vigyázzatok,
 15 K2 <Ember> Isten
 K2 süti,
 17 K1 # [utólag beírva]
 21 K1 ér <,> ,

- 23 K2, K3 feltűnik
 30 K2 vitézségtek. —
 31 K1 már emlék<oszlopot>szobort [a már utólag beírva]
 32 K2, K3 úgy
 39 K2 levelét,
 41 K3 neki!
 42 K2 tudjátok?:
 K2, K3 kér,
 K3 ragad...
 47 K2, K3 úgy
 48 K2 <a> e

591. HÁBORÚ VOLT...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 19. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban. Az ok talán az lehetett, amit Hatvany Lajos így fogalmazott meg a nagy tematikus verssorozat darabját alkotó költeményről: „De mint aki már kiadta erejét, mintha csak a saját hangjára [*Egy gondolat bánt engemet...*] annak gyöngült visszhangja felelne.” (Hatv² II. 253.)

Kötetben: UK01 195., UK02 I. 274—275.; mindkét helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel. Hiányzik viszont a költemény az ÜK1-ből; 1858-ban ilyen cím és ilyen vers csakis a szabadságharc emléket idézte volna, amelynek ábrázolása viszont ekkor tilos volt. A kihagyásra utal, hogy a versgyűjtő füzetben a K címénél ceruzás jelölés található. Kötetben először: DK 343.

Keletkezés

A versgyűjtő füzet tanúsága alapján a hagyományos datálás: 1847. márc., vö. FPÉ III. 73.

Magyarázatok

- C A költemény a nagy szabadságháború látomásvers-sorozatának darabja, vagy ahogyan Horváth János fogalmazott: „a szabadságért rajongó egyén nagy expanziójá”-nak része. Ő a sorozatot így állította össze: *Levél Várady Antalhoz* (1846. máj. 22., → IV. 176—178.), *Erdélyben* (1846. [okt. 26.], → IV. 212—214.), *Véres napokról álmodom* (1846. okt.—nov., → IV. 218.), *Egy gondolat bánt engemet...* (1846. dec., → IV. 230—231.), vö. Horváth 339—340. Hatvany a sorozatot a *Háborúval álmodám...* (1845. aug.—szept., → IV. 33.), a *Ha az isten...* (1845. aug.—szept., → IV. 36—37.), a *Dalaim* (1846. júl., →

- IV. 179—180.) és a *Ha férfi vagy, légy férfi...* (1847. jan., → 8—9.) c. versekkel egészítette ki, vö. Hatv² II. 252—253.
- 15 *Békét csupán*: forrását Horváth János Shelleynél (War c. versében) és Herwegh Aufruf c. költeményében („Vor der Freiheit sei kein Frieden...”) találta meg, vö. Horváth 551.
- 23 *Tartson bár a háború*: a végső szabadságháború az utóbbi évtizedek egyik vitatott tárgya volt a Petőfi-eszmetörténetnek. Lukácsy Sándor a „végső forradalom” gondolatát 1796-ban a babeufi összeesküvés egyik tagjánál, Sylvain Maréchalnál találta meg, majd a buonarrotiánus Louis de Potter 1831-es röpiratában fedezte fel a gondolatot: De la révolution à faire, d'après l'expérience des révolutions avortées („...és piros zászlókkal” III. Kritika 1968/3. 28—29.). Sötér István azonban helyesen mutatott rá, hogy Petőfi egyiküket sem ismerte, sohasem használta a „végső” jelzőt, amely egy, már lezajlott politikai, de a szociális igazságtalanságokat meg nem oldott forradalmat feltételez (Vitairás Petőfi forradalmiságáról. Literatura 1974/2. 12.). Lukácsy példái közül csak a de Potter-követő Herwegh máshol már bizonyított ismerete fogadható el; a Der letzte Krieg c. vers (1841), amelynek hatása már az *Egy gondolat bánt engemet...* c. költeményén is kimutatható (→ IV. 660.).
- 24 *Ítélet napjáig*: a Jel, 8—9-ra visszamenő látomás előbb szerelmi tematikában jelent meg, a SzGy XV. (*Nincs jogom, hogy...* 1845. aug—szept., → IV. 24. és 294.) és XVIII. darabjában (*Almáimban gyakran...* → IV. 27.), utóbb az armageddoni csata lett a nagy szabadságháború döntő összeccapásának profanizált, ismétlődő jelképe.

Völvérváltozatok

- 3 K <a szív> vérét a szív
- 9 K <sz> a szabadság [téves szókezdés]

592. DE MÉRT IS GONDOLOK RÁ?

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 20. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 196., UK02 I. 275—276., ÚK1 I. 148—149.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi 1847. márc.-ában teljes bizonytalanságban volt Szendrey Júlia érzelmi állapotát és terveit illetően. Márc. 10. és 12. közé tehető, elveszett levelében (csak kísérőlevele maradt fenn Sass Károlyhoz: VP VII. 52.) alkalmasint kimentette magát a

márc. 2-re tervezett, még 1846 őszen kitűzött szatmári látogatás elmaradása miatt. A közvetítővel küldött *levelek* — ismereteink szerint — versmellékletet nem tartalmazott, de minden bizonnyal ígéretet tett a látogatásra és így a személyes találkozásra. Erre Júlia reagáló szövege enged következtetni. A leány márc. 26-án vagy inkább 27-én kaphatta kézhez Sasstól Petőfi levelét. Az utóbbi napon ui. „zavart boldogságba” merülten írt levelet (hosszabb szünet után) barátnőjének, Térey Marinak, hozzátéve: „Tán már hetek múlva itt lesz Ó!” (MDSZJ 369. és PAT II. 35.) Márc. 25-i és 27-i naplóbejegyzésének is gyökeresen különböző a hangulata: MDSZJ 282—283. és PAT II. 104—105. Petőfi csak Térey Mari máj. 5-i leveléből tudta meg Júlia hallgatásának okát: „Tudja e, mért nem felelt Júlia egyik levelére sem Önnek? Mert Atyának meg ígérte, hogy sem levelet Öntől tudta nélkül el nem fogad, sem engedelme nélkül nem ír Önnek, már pedig engedelmet erre nem kapott.” (VP VII. 61.) Arról viszont a költő értesült (Sass Károly valamelyik, nem ismert leveléből vagy szatmári ismerősei révén, közvetetten), hogy febr. közepén új udvarló bukkant fel Júlia mellett, még-hozzá Szendrey Ignác nagyralátó elképzelései szerint való, és így általa lelkesen támogatva: Uray Endre, Szatmár vármegyei alszolgabíró (vö. Júlia febr. 20-i naplóbejegyzésével és márc. 13-i levelével Térey Marinak, MDSZJ 278. és 368., ill. PAT II. 30. és 102.). „Bandika” fia volt annak az Uray Bálintnak, Szatmár vármegye konzervatív alispánjának és 1843-ban diétai követének, akit a pozsonyi országgyűlési ifjúság macskazenével fogadott, mert megyéjében a bocskoros nemesség Gaal József megénekelte (és Petőfi által többször elszavalt) ólmosbotjaival választotta meg magát. Az apa viselt dolgairól alkalmasint a költő is hallott: akár már 1843-ban Pozsonyban, akár Szatmárban, ottani barátaitól 1846-ban. Ezzel a Júlia-kapcsolat óhatatlanul új dimenziót kapott, „a gazdag Uray” (Szendrey Júlia megfogalmazása az említett márc. 13-i levélben) és a szegény költő vetélytársi helyzetét.

Bár a leány Petőfi mellett döntött, a költőhöz az új helyzet nyilván jól kiszínevez jutott el. Úgy véljük, igaza volt Ferenczi Zoltánnak, hogy az 1847. márc.-ában írt két vers, a *De mért is gondolok rá?...* és a *Mi volt nekem a szerelem?* meg az ápr. elejére tehető *Kit feledni vágytam...* ennek a bizonytalanságnak köszönhetik létüket (FPÉ III. 72—73.). Hasonló módon látta a leveleket közreadó Kiss József és V. Nyilassy Vilma is: VP VII. 340. A helyzetnek két kortársi értékelése is van: Sass Károly Erdődről a három vers szövegükreben úgy vélte később, hogy személyes találkozás híján Petőfi-ben halványodni kezdtek a szatmári emlékek és szándékosan törekedett feledésre (Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Ujság 1883. aug. 19., idézte Hatv² II. 75.). Ezért versünket az „1000-szer — Júlia.” üzenet vétele el helyezte. Jókai Mór — kései emlékezésében — térben és időben összezavarta ugyan a Júlia-szerelem eseményeit, ám a három versben a művész ösztönével jól ismerte fel annak a három érzelmi-indulati fázisnak a megnyilatkozását, amellyel Petőfi a váratlan vagy nehéz helyzetekben reagálni szokott: a szóban forgó költemény eszerint a lemondás, a *Mi volt nekem a szerelem?* a dac, a *Kit feledni vágytam...* a vallomás verse (Jókai Mór: Megtörtént regék. Bp. 1897. 344., idézte Hatv² II. 150.).

Hogy a vers mögött valóban az Uray-estet állt, azt Petőfi ápr. 6-i levele bizonyítja, amikor az ÖK1 egy példányát indította útnak Szendrey Júlia számára, és a közvetítő Térey Maritól azt kérte: *méltóztassék átadni ő neki s egyszersmind nevében igen-igen boldog házasságot kívánni, mert ballom, hogy férjbe megy.* (VP VII. 56.)

Az elmondottak alapján a vers hagyományos datálását, amit a versgyűjtő füzet igazol, az 1847. márc.-t megtartottuk (FPÉ III. 73.); szükíteni azonban a relatív kronológia bizonytalansága miatt az időkeretet nem tudtuk.

- 13 *Hittem szemének:* holott a leány, naplójának 1847. ápr. 26-i bejegyzése szerint: „Szabadulni akartam sokszor, [...] s én még tekinteni is féltém Önre, nehogy egy szikrája fájdalmannak, átszökhesen az Ön szívébe, s habár egy századrészét is ismerje annak, mi engem majd örültté tett.” (MDSZJ 284—285. és PAAt II. 106—107., vö. VP VII. 347.)

Völgváltzatok

- 4 után K [teljes, kihúzott strófa]
<Vesd őt magadból, szívem,
Vesd őt örökre ki,
Miképen a <holt tetet> tetemet
A tenger kivetí.>
22 K <a vízbe> tengerbe

593. AZ ÁRVA LYÁNY

Kéziratok

K1 OSZK Kt. Fond VII/11. 20. f.v — 21. f.v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kéziratgyűttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

K2 PIM Kt. P 4. 2 f., 185 x 122 mm, álló formátumú; teljes névalírással, a lejegyzés helyének és idejének (*Szatmár, auguszt. 15. 1847.*) rögzítésével és dedikációval (*Ólchváry Lilla [!] kisaszonynak emlékéül a szerző.*). „Vétel útján Berenczei Kováts Gézántól Nagybányán” került a PH és onnan a PIM gyűjteményébe, vö. PHKat 52.

Km1 PIM Kt. V 4713/1003. Petőfi autográf névalírással, a Darnay-gyűjteményből. Csak a költő életében publikálatlan II. és III. rész, I. és II. számozással.

Km2 Debrecen, Ref. Egyházkerület Nagykönyvtára, Kt. R 2773. V. L. versgyűjteményének töredéke, 26. f. r — 27. f. r., *Arva leány* címen, csak a publikált I. rész.

Megjelenés

Hazánk 1847. 38. sz. márc. 30. 150. „Petőfi Sándor.” névalírással, vö. EPN 269. Csak az I. rész, a II. és a III. rész nem jelent meg a költő életében, amint azt a terjedelemlista pontosan rögzítette is: VP VII. 517.

Kötetben: UK01 197—200., UK02 I. 277—281., ÚK1 I. 150—154.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján a vers hagyományos datálása: 1847. márc. (FPÉ III. 73.) Martinkó András, bár *A fakó leány s a pej leány* c. Petőfi-elbeszélés verses változataként is aposztrofálja (a novella az Élk 1847. máj. 8-i és 15-i számában jelent meg), korábbi keletkezésének tartja (Martinkó: AKr

25.). Ez az elgondolás azonban figyelmen kívül hagyta azokat a sokasodó jeleket, amelyek mutatják, hogy a költő a zsánerkép műfajától indulva a ballada birtokba vételére törekedett. 1847 tavaszán ilyen a rögtön utána sorolt *Két sobaj*, a *Szöke asszony*, *szöke asszony*, az újra elővett *Zöld Marci*, hogy ezután a *Panyó Pannival* (1847. júl. 9.) a szándék meg is valósuljon. E törekvést a népies balladára Arany János igazolta vissza, Gyulai Pálnak küldött 1855. jún. 7-i önéletrajzi levelében: „Petőfi e részben inkább utánam jött mint megelőzőtt, legalább a *Megy a jubász* nem volt az én mintám, de az övéi lehettek az én kísérleteim. Újabb versei közt van egypár afféle.” (AJÓM XVI. Levelezés 2. 1852—1856. S. a. r. Sáfrán Györgyi. Bp. 1982. 562.) Mindezeket a műfaj történeti megfontolásokat is figyelembe véve, megtartjuk a bevett datálást. A témához való személyes-családi kötődést l. az 5. sor magyarázatában!

Magyarázatok

- 5 *Meghalt anyám*: az anya halálának váratlan és ráadásul kétszeri felbukkanását (a következő *Két sobaj*-ban is) 1847. márc.-ában Hruz Mária betegsége magyarázhatja. Sass Istvánnak, Petőfi sárszentlőrinci iskolatársának és azóta barátjának emlékezése szerint „1847 tavaszán” utazott a költő kérésére és vele Vácra, hogy gyengélkedő anyját megvizsgálja (Sass István: *Látogatás öreg Petőfiéknél Vácon*. VU 1884. dec. 28., idézte Hatv² II. 352-355. Új kiadása is van: Dr. Sass István: *Emlékeim Petőfi Sándorról*. S. a. r. Töttös Gábor. Bonyhád 2000. 69—76. Az 1846. dec.-ében már bizonyíthatóan Vácott lakó szülőknél (vö. a *Karácsonkor* c. vers jegyzeteivel, → IV. 653.) tett 1847 tavaszi látogatást az újabb kutatás is elfogadta, Sass igazza mellett érvelve, Tragor Ignác ellenében, l. Mezősi Károly: *Petőfi és Vác* = Mezősi: KP 305—309.
- 50—52 A hasonlat képanyaga az 1846. őszi szatmári tartózkodás élményeiből származik, vö. a *Borús, kődös őszi idő...* (→ IV. 198—199.), az *Ereszkeedik le a felhő...* (→ IV. 201.) és a *Kellemetlen őszi reggel...* (→ IV. 217.) c. versekkel!
- 70—73 A szállóige alapjául szolgáló versszak közvetlen mintája Vörösmarty Mihálynak A szép virág c. verséből (1826) a két kezdősor: „Melly vad az, melly zordon, a’ ki / Szép virágot nem szeret?” (VÖM 1. Kisebb költemények I. 1826-ig. S. a. r. Horváth Károly. Bp. 1960. 296., vö. Horváth 530.) Petőfi virágkultuszának az MTAK Kt.-ában őrzött tárgyi emlékeire pedig l. Kalla—Ratzky 96.
- 87 *Viruló sírodat*: a virágos sír motívumára l. a *Szent sír* c. vers jegyzeteit, → 325—326.

Szövegváltozatok

- C H *Árva* [névelő n.]
K2 leány.
- 1 K1 <Egy> Csak egy
H lémyel
K1 van <csak> kevesebb,
- 3 H 'S
K2 tetszik,
- 6 H A' *sírba*
- 8 H A' *szemfűdőt*.

- 10 H Életemet?
 12 H örömet.
 15 H a'
 18 H A' bzs
 19 H te anyám, [szóközi vessző n.]
 21 H a' (2x)
 22 H Sír
 23 H 'S
 a'
 29 H a'
 32 H Ébreszthetett!
 48 K1 <megérkezett> közel vala
 87 K1 <Virágos> Viruló
 K2 sírodat [sorvégi vessző n.]
 89 K1 <h> leányodat? [th.]

594. KÉT SOHAJ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 22. f. r—v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Al megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 200—202., UK02 I. 282—285., UK1 I. 155—158.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keltekzés

A költemény hagyományos datálása — a versgyűjtő füzetben és terjedelemlistán elfoglalt helye alapján — 1847. márc. (FPÉ III. 73.). Ezen változtatni nincs okunk.

Magyarázatok

- 2 *Siralomházában*: két elítélttel nagyhatású siralomház-jelenet szerepelt Szigligeti Ede műfajteremtő népszínművében, *A szökött katonában* (1843), amelynek Gémesi nótárius-szerepében a költő maga is fellépett a Nemzeti Színházban, 1844. okt. 12-én. Egykorú siralomház látható a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum állandó börtön-kiállításán; fényképét l. Bánkiné Molnár Erzsébet: *Betyárok a Kiskunságban*. Debrecen 1999. 34.
- 8 *Levegőben lógnak*: akasztásra ítélték őket, vélhetően emberölésért.
- 22, 24 *A jó pajtásom — sohajtásom* rím virtuozitását kiemelte Vajda András: *Petőfi rímjei* (1968) = *Költészet és retorika*. S. a. r. Korompay H. János és Vajda Lőrinc. Bp. 1998. 42.

- 31 *kepítolta ő*: a szerető leány szerepe a *János vitéz* Iluskájához hasonló, vö. Kukoricza Jancsi elbeszélésével a XIV. fejezetben (→ III. 66—67.)
- 34 *meghalt az anyám*: a motívum indokolását l. az előző, *Az árva lány* c. vers jegyzeteiben, → 364.
- 48 *Rosz utra csábító*: eltérően az első legény homályban maradt motivációjától, amelyet a költő a kompozíció áldás ↔ átok szembeállításának rendelt alá, itt elfogott betyárról van szó.
- 53—60 Az átok-formula folklór-eredetére (Erdélyi János gyűjteményének balladapárhuzamával): → II. 345—346.

Szövegváltozat

11 K <Ők már> Hisz ōk

595. MI VOLT NEKEM A SZERELEM?

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 23. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. I. 14. sz. ápr. 3. 434—435., „Petőfi Sándor.” névaláírással.
Kötetben: UK01 203—204., UK02 I. 285—286., ÚK1 I. 158—159.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi ekkori érzelmi helyzetére l. a *De mért is gondolk rá?*... c. vers jegyzeteit, → 361—362. A Ferenczi Zoltán adta hagyományos datálást elfogadva, amely a versgyűjtő füzet és terjedelmlista relatív időrendjére épült, 1847. márc.-ra tesszük megírását (FPÉ III. 73.). Ezt megerősíti a gyors közreadás is, amely révén Petőfi másodjára üzent az Élk hasábjain Juliának. Nem tudhatta, hogy a divatlap nem jár a Szendrey családnak; 1847. márc. 27-én Júlia Térey Maritól kérte el egy másik példányát (MDSZJ 369.).

Magyarázat

- 12 A denevér itt hangutánzó szóval nyomatékosított, „ijesztő, kísérteties jelenség” értelemben szerepel, vö. PSzót I. 523. A néphagyomány ilyen értelmű felüdése később is előfordul.
- 25—30 Az utolsó versszakot már Ferenczi a „csapodárság negédlése”-nek nevezte, dacreakciónak, akár Jókai (Megtörtént regék. Bp. 1897. 344.). Ferenczi avval is érvelt, hogy párhuzamosan a költő nagy létösszegző versein dolgozott (FPÉ III. 73.). Hasonlóan: Horváth 264.

Változatok (az első tétel kivételével valamennyi az Élk-ben)

- C K tartalomjegyzék: Mít [th.]
a'
2 A'
3 ízben
köny
4 uszott
5, 6 a'
8, 14 A'
16 A' ki
20 A'
23 a' mellyen
26 A'
29 'S
földája
a'

596. TEDD LE, BOJTÁR, A SUBÁDAT...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 23. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírására l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteit, → 297.)

Megjelenés

Játékszini zsebkönyv. Honunk lelkes fiainak s leányainak mély tisztelettel ajánlja Csiky Gergely sugó. Székes-Fejérvár 1847. 12., *Bojtár dal* címen, vö. PAt I. 160. A zsk.: OSZK SzT, 1019. sz. zsk. Az első közlés argumentációját l. az *Édes öröm, ittalak már...* c. vers jegyzetének *Megjelenés* alfejezetében: → 351.

Hazánk 1847. 104. sz. szept. 2. 414., „P e t ő f i S á n d o r.” névaláírással, *Tavaszi dal* címen, vö. EPN 339. [Az új címadást a másodközlés ténye indokolja.]

Kötetben: UK01 204—205., UK02 I. 287—288., UK1 I. 160—160; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Legkorú újraközlés

Játékszini zsebkönyv. Honunk lelkes fiainak s leányainak mély tisztelettel ajánlja a jelen színész társaság sugója. Pápa, 1847. 13—14., *Bojtár dall* címen, vö. PAt I. 160. A zsk.: OSZK SzT, 787. sz. zsk. L. erre még az *Édes öröm, ittalak már...* c. vers jegyzeteit: → 351—352.

Kétkézítés

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt hely alapján a vers hagyományos datálása: 1847. márc. (FPÉ III. 73.), amit a Hazánk címváltozata is megenged.

Martinkó András — nem részletezett stíluskritikai megfontolásból — az évi vers-termből kirívó, korábbi alkotásnak tartotta (Martinkó: AKr 25.). A hipotézis nem állja meg a helyét: egyrészt versről versre történő előrelépést, fejlődést feltételez, másrészt megfeledezett Petőfinek arról a kötelezettségéről, hogy — ÖK1 ide, fáradtság oda — 12—12 új költeményt kellett adnia a két lapnak, a pesti Élk-nek és a győri Hazánk-nak, amelyeknek kizárólagos munkatársa volt. Ezért nem látunk okot a hagyományos datálás megváltoztatására vagy akár megkérdőjelezésére.

Szövegváltozatok

- C Zsk Bojtár dal.
H Tavasz dal.
- 1 Zsk [a két sorközi vessző n.]
Zsk, H a'
- 2 Zsk, H a'
Zsk, H hátad!
- 3 K <Nem l> Látod, <hogy a tavaszba léptél,> már a patak is letette,
H Látod már [szóközi vessző n.]
Zsk, H a'
- 4 K <Hogy fölszedte sátorfáját a tél?> Vele a langy tavasz letétette.
Zsk, H a'
- 5 Zsk, H a'
- 6 Zsk dagad;
- 9 Zsk, H a'
- 10 K <.> fülemile?
- 11 K <Csak hogy itt> Akárhonnan,
- 12 K <Dalolj> Csak te
Zsk, H furulyája!
- 13 Zsk, H a'
- 14 Zsk, H rája.
- 16 Zsk, H iljek
- 17 Zsk, H a'
Zsk, H boltba kis [szóközi vessző n.]
- 19 K Nézd a [szóközi vessző n.; a Zsk és a H alapján jav.]
H a'

Megjegyzendő még, hogy a zsk-ban a 3—4. sorok a szedéstükörben beljebb kezdődnek.

597. AZ EMBERISÉG SORSA

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 24. f. r.: *A fának lombokat hoz a tavasz,*

A kézirat első, ismertető leírása Ferenczi Zoltántól: Petőfi ismeretlen költeményei 1847—1848-ból. = PetMuz III. évf. 1890. 2. sz. márc. 1. 67. h.

Keletkezés

Az 1847-es versgyűjtő füzetbe történt beírás és áthúzás tényén kívül a címről és az egyetlen sorról semmi közelebbit nem tudunk. Így az sem állapítható meg, létező-e a költőnek valamely okból már nem tetsző költemény rögzítésének félbeszakításáról van-e szó vagy verskezdeményről, amint a VP véli, amikor „elkezdett vers”-nek minősíti (VP VII. 601.). E kérdésben mindössze a cím igazíthat el valamennyire: az ismét nagy, összefoglaló világnézeti verset ígér; talán *Az ítélet* első megfogalmazását. Sem a versgyűjtő füzet szintén autográf tartalomjegyzékében, sem a terjedelemlistán (VP VII 517.) azonban nincs további nyoma. Ezért datálása is csak a versgyűjtő füzetben elfoglalt helye alapján tehető — kérdőjellel — 1847. márc.-ra.

598. VILÁGOSSÁGOT!

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 24. f. r—v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. /A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 1847. 92. sz. aug. 5. 366., „Petőfi Sándor.” névaláírással, vö. EPN 322. Kötetben: UK01 205—207., UK02 I. 288—291., UK1 I. 161—164.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A költeménynek külső, más forrásból is adatható keletkezéstörténete nem létezik, a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján hagyományos — és általunk is megtartott — datálása: 1847. márc. (FPÉ III. 73.)

Magyarázatok

- C „Átv. ért. Fogalmak, ismeretek tulajdonsága, mivolta, melynél fogva határozottak, kétségtelenek, igazak.” (CzF VI. 1036. h.)
- 5 *Sötét az ember kebele*: hasonló kép a F XL. darabjában: *Az én szívem egy földalatti lak, / Sötét, sötét! (Az én szívem..., → IV. 124.)*
- 6 *nincs benne mécs*: tagadása *A hazáról* c. versnek, amelyben még a költő hazaszeretete volt az őrláng (1845. okt.—nov.; → IV. 75—76.)
- 8 *Nyomoru ész*: a racionalizmussal kapcsolatos kétségekben Petőfi Vörösmartyt követte, aki — többek között — a Csongor és Tünde (1831) Tudósának monológjaiban és a Gondolatok a könyvtárban c. versben (1844) adott ennek hangot. Érdekes, csaknem egyidejű megnyilatkozása olvasható a *III. úti levélben* (Debrecen, 1847. máj. 14. — VP V. 48.), ahol a Tisza „átkozott szabályozás”-a ellen kelt ki, a lángész ↔ filiszter szembeállításal.
- 8—9 A fény—ész metafora közkeletű; Petőfi maga is élt vele *A XIX. század költői* 37. sorában: *a szellem napvilága* (1847. jan.; → 18.)

- 12 *Nem kérlek én:* korábban, a F XXVI. darabjában még más volt a költő szándéka és vágya: *Mért nem láthatni a más világba! (Az ember ugyan hova lesz?... → IV. 120.)*
- 17 *miért vagyok?:* Horváth János egyetlen (és esetleges) párhuzamot említ, Berecz Károly Élet-kín c. versét az Élk 1845. szept. 6-i számából (Horváth 585.)
- 21 Az óriási láncnak: a létezők nagy láncolatának antik eredetű elméletét a felvilágosodás építette tovább, vö. Vörös 186—190. Petőfihez Csokonai Vitéz Mihálytól került, aki erre alapozta a Halotti versek [a' Lélek' halhatatlanságáról] I—IV. fejezetét, l. CSVÖM Költemények 5. 1800—1805. S. a. r. Szilágyi Ferenc. Bp. 2002. 257—278. és 976—977. Petőfinél azonban nem filozófiai, hanem költői motívum lett.
- 23 *önnön öröminkek:* e vétségben marasztalta el Petőfi saját nemzedékét *A magyar ifjakhoz* c. vers 19—24. sorában (1847. febr., → 31.)
- 25—32 Pándi Pál Kolb művelődéstörténetének Bevezetésére utalt: „Mi sokszor látja a jónak bajnoka élte végén egész munkáját, egész törekedése célját megsemmisülve...” (Az emberi művelődés története. Pest 1844. I. 8., vö. Pándi 1972. II. 14.) a gondolat Petőfit is régóta foglalkoztatta: *Látám a jónak örökös bukását / S a rossznak örök diadalmát. (Mért vagyok én még a világon..., 1846. jan., → IV. 96—97. A F LVIII. darabjában is: Igazság! alszol? (IV. 130—131.)*
- 36 *használfon társinak:* a reformkor ismétlődő erkölcsi parancsa, különböző szerzőknél és megfogalmazásokban. A teljesség igénye nélkül, Széchenyi Istvánnál: a hazafinak „... használás s ne fénylés élessze lelkét...” (Hitel. Pest 1830. 226.) Bajza Józsefnél: „Nem tetszeni, hanem használni akarok...” (Szózat a pesti Magyar Színház ügyében. Pest 1839. Előszó, oldalsz. n.) A verset közvetlenül megelőzően újra Széchenyinél, a Politikai programmtöredékekben (1847. márc.), vö. Horváth 584. A gondolat bevetttségére uő további példákat is idéz az 1846. és 1847. évi sajtóból: Horváth 584—585.
- 38 *kérdések kérdése:* a Hamlet-monológ kezdőmondatát Csokonai Vitéz Mihály nevezte így, a Halotti versek [a' Lélek' halhatatlanságáról] 1. sorában, l. id. kiad. 257.
- 39 „*lenni vagy nem lenni?*”: Hamlet monológjának szállóigévé lett kezdőmondata Shakespeare tragédiájában (III. felv., 10. jelenet). Első magyar fordításában (Kazinczy Ferentől, Kassa 1790) kötőszó nélkül szerepelt, és az csak a Petőfi által nem ismerhetett későbbi, kéziratossá változtatban bukkant fel (vö. Bayer József: Shakespeare drámái hazánkban. Bp. 1909. I. 149.). Ez a filológiai adat is megerősíti a Csokonai Vitézre tett utalást. 1839 óta Vajda Péter fordításában játszották. A kérdést korábban Petőfi, hivatására alkalmazva, verscímében maga is feltette: *Költő lenni vagy nem lenni* (1845. febr.—márc., → III. 143—144.)
- 45 *átalános boldogság:* a kifejezés Sasku Károlytól származott, ő írt „a' társaság [= társadalom] általános boldogsága”-ról, de csak népjóléti értelemben (Boldogságtudomány. Vagyis mimódon teheti magát az emberi nemzet lehető legboldogabbá? Buda 1842. 27. — A kiemelés az eredetiben.). A könyv megvolt Petőfi könyvtárában, vö. VP V. 253. A fogalom értelmezésére l. *A XIX. század költői* 33—40. sorait (→ 18.)
- 47 *Mi a boldogság?:* a kérdést Kölcsey Ferenc 1837-ben ugyanígy tette fel: „Mi a' boldogság? / Az emberek száz meg száz félték hűttek annak lenni; 's mind az nem egyéb eszköznél, mi által azt elérhetni remélik vala; 's elérni mégsem tudhaták. (Parainesis. Kölcsey Kálmánhoz. Ath 1837. márc. 9. 156.)

- 52 *milyen érdeke:* Sasku is említette, művének Az egész emberi nemzet' általános cselekedeteiről c. fejezetében: a közboldogság előfeltétele az egyének boldogsága (i. m. 104.).
- 57 *volna célja:* a hegeli történelemszemlélet megkérdőjelezése, amely szerint a história a világszellem önmegvalósításának folyamata („der vernünftige, nothwendige Gang des Weltgeistes” — Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte). A *világszellem* (Shakespeare zsenialitására alkalmazva) ott szerepelt a febr.-i III. Richárd-kritikában is (VP V. 41.).
- 61 *ugy vagyunk:* Hegel uo. a természeti jelenségekben elismerte a körforgás-elméletek jogosságát: „Die Veränderungen in der Natur, so unendlich mannigfach sie sind, zeigen nur einen Kreislauf, der sich immer wiederholt; in der Natur geschieht nichts Neues unter der Sonne...” Erre utalnak a 62—67. sor képei.
- 64 *a hullám:* a hasonlatot Fekete Sándor Heinétől eredeztette: „Auch die Menschheit bewegt sich nach den Gesetzen von Ebb und Flut...” (Ludwig Börne. Zweites Buch. Helgoland, den 1. August. [1830.] — Fekete: Pev 298.) Vö. még Pál—Újvári 213.
- 66 *a kő:* a hasonlat forrását Horváth János az Él 1847. jan. 2-i számában megjelent Üdvözet Hölgyeinknek c. cikkére vezette vissza; ott: „... annál sebesben esik a' hulló kő, minél inkább közeledik céljához.” (Horváth 585.)
- 68—70 Fekete Sándor szerint a Sziszüphosz-paradoxon romantikus értelmezése (Fekete: Pev 295.)
- 61—72 A romantikus tiráda példájaként értékelte: Elekfi 233—234.
- 72 *Föl és alá:* forrása Jules Michelet Histoire Romaine république c. munkájában található (Paris 1843. I. 8.), aki Giambattista Vico Scienza nuova (1725) c. művét idézte, mint a körforgás-elmélet klasszikusát: „Il se plut à considérer le mouvement de l'humanité comme une rotation éternelle, *corso, ricorso.*” (Kiemelés az eredetiben.) A könyv megvolt Petőfi könyvtárában (VP V. 252., vö. Fekete: Pev 297—298.). Szintén ő talált párhuzamos helyet Heinénél: „Ist doch all dieses Quälen und Abmühen nutzlos, und obgleich ich mich marterte für das allgemeine Heil, so wird doch dieses wenig dadurch gefördert. Die Welt bleibt, nicht in starren Stillstand, aber im erfolgreichsten Kreislauf.” (I. h.) A magyarul olvasható forrásokban Kolb kérdezte ugyanezt (Bajza József fordításában): „Igy fog-e ez örökké tartani, mint üres játék, a' játékok' legnyomorúbb neme? Törekvéseink örökké sikeretlenek, minden küzdés és vivás a' jónak előmozdítására, az emberiség előhaladásáért, hasztalanok fognak-e lenni?” (I. m. I. 8.) A kérdés Vörösmarty versében is (szintén 1844), a Babel-hasonlat után: „Ez hát a sors és nincs vég semmiben?” (Gondolatok a könyvtárban = VÖM 3. Kisebb költemények III. 1840—1855. S. a. r. Tóth Dezső. Bp. 1962. 103.)
- 78 *a kőgyő:* a hasonlatot Horváth János Byrontól, a Hebrew Melodies XIV. sz., „All is Vanity, saith the Preacher” c. idézetcímes darabjából vezette le: „The serpent of the field, by art / And spells, is won from harming; / But that which coils around the heart, / Oh! who hath power of charming?” Petőfi példányában: OSZK Kt. Fond VII/228/14. 536. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 115. és 118.) Böttger német szövegével is: Horváth 585.

Szövegváltozatok

- C H Világosságot.
1 H a'
6 H 'S
12 H átvilágíts
13 H A'
14 H A'
K szemfedőn <;>
H szemfedőn;
17 H 'S
vagyok?
20 H gyűrűje
24 H sárjuk
sátó
26 H a'
29 H 'S
30 H A'
32 H 'S
33 K <mind egy> mindegy
H a' ki
37 H 'S
38 H A'
39 H a'
40 H a' (2x)
42, 43 H a'
44 H 'S
a' (2x)
46 H 'S
47 H a'
48 H Hisz'
leli,
50 H a' mit
52 H A'
54 H új
a'
55 H Tűl
56 H így!
57, 58 H a'
59 H e'
60 H A' míg
62 H a'
63 H elvirít,
64 H a' (2x)
dagad,
65 H lesimul,
66 H a'
K fölhajít<a>nak,

- 68 H a'
 69 H 'S
 a'
 70 K I<nn>smét
 71 H 'S
 mindörökké,
 74 H e'
 76 H a'
 77 H E'
 78 H napsugár a'
 82 H 'S
 a'

599. SZÓKE ASSZONY, SZÓKE ASSZONY...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 25. f. r—v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. / A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 208—210., UK02 I. 292—295., UK1 I. 165—168.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keltekzés

A vers hagyományos datálása — a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján — 1847. márc. (FPÉ III. ,73.) Martinkó András kétségbe vonta ekkori megírását, de új boszorolást nem adott (Martinkó: AKr 19.). Vonatkozó érveket l. *Az árva hiány* c. vers jegyzeteiben: → 363—364.

További kérdés, hogy „nem tudni, kitalálás-e, vagy igazi élmény; [...] e korban — Júliával való viszonya párhuzamaként — többször foglalkoztatja a költő képzeletét.” (Horváth 394.) Minthogy nem tudunk arról, hogy Petőfi egykori szerelmei közül 1847-ban bárki megfelelne a versbeli asszonynak, ezért valóban rejtett Júlia-versnek tekinthető. Ennek megoldásait l. a *Magyarázatok* c. alfejezetben. Korai közlése újabb félreértést szíthattott volna; Petőfi vlsz. ezért nem adta át folyóiratközlésre, amit a terjedelemlista is visszaigazol (VP VII. 517.).

Magyarázatok

- 11—12 *zongorát, / [...] pengetni*: cimbalom ~ citera jelentésben
 20 *szemed kék csillagára?*: Szendrey Júliát megelőzően Petőfi valamennyi ismert szerelme valóban szóke hajú és kék szemű volt.
 64 *szülőid*: a vers kulcsszava, Szendrey Júlia szülei egységesen elleneztek a költő udvarlását.

Szövegváltozatok

24 K sajkás holdas [a hiányzó szóközi vesszőt pótoltuk]

35 K <megtagad,> követel,

48 K csendes <,>:

50 K csegő [th., jav.]

600. KATONA-ÉLET

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 26. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Elk 1847. II. 11. sz. szept. 12. 337—338., „Petőfi Sándor” névaláírással, vö. EPN 340.

Kötetben: UK01 210—212., UK02 I. 295—297., ÚK1 I. 168—170.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A költemény hagyományos datálása — a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján — 1847. márc. (FPÉ III. 73.) A konkrét indítékot a megírásra nem ismerjük. Jókai Mór azonban egy kései emlékezésében utalt arra, hogy Pestre kerülésének évében, 1845-ben látott hasonló jelenetet: „A Városház előtti téren cigányzene hangzik, ott táncolja a verbunkost hat szál huszárlegény, biztatva az ácsorgó fiatalságot: »... csapj fel, pajtás, katonának!« Akit elránthatnak, mindjárt fejébe nyomják a pántlikás csákót, így viszik danolva végig az utcán.” (A hajdani hangos Budapest. 1900) Elképzelhető, hogy egy ilyen jelenet idézte föl a költőben saját katonaidejét.

Fogadtatás

A Nép Barátja 1848 júl.-ában Arany János Egy életünk, egy halálunk c. toborzó versét közölte; a költemény mottója a Petőfi-vers refrénje volt (Nép Barátja 1848. 5. sz. júl. 2. 66 — EPN 470.).

Magyarázatok

- 1—6 Az idézőjel pontosan jelzi, hogy ez a katonának álló parasztlegegy szövege
- 5 *verbuválnak*: az általános hadkötelezettség bevezetéséig (1868) a zenével, táncsal, itatással történő toborzás (németül: Werbung) a katonaaállítás bevett formája volt, amit utóbb — az elégtelen létszám miatt — községenként való kivetéssel egészítettek ki, és ennek megfelelően a verbuválás is mind erőszakosabb lett. Az erről panaszkodó népdal, a Már minálunk verbuválnak kötél-

lel... elterjedtségét mutatja, hogy Stoll Béla hat előfordulását regisztrálta énekeskönyv-bibliográfiájában (Stoll 2002, passim). Ez volt a jellegje és egyik betétdala a kérdést hatásos színpadi történet keretében ábrázoló első népszínműnek, A szökött katona c. Szigligeti-darabnak (1843), aminek egyik szerepében, éppen a verbuválási visszaéléseket (is) művelő Gémesi nótáriusában Petőfi szintén fellépett vendégként a Nemzeti Színház színpadán, 1844. okt. 12-én. Ilyen legénysége volt annak a 48. sz. Gollner-gyalogezrednek is, amelyben Petőfi 1839 és 1841 között szolgált; „... erőszakkal elhurcolt szolgálégyenkből telt ki a sereg zöme...” (Sass István: Petőfi katonakodása Sopronban. VU 1884. febr. 10., idézte Hatv² I. 297.) A verbuválás jelenetét a költő korábban is megírta már: a *Kurutyóban* (1841. márc. /máj.—szept., → I. 21—22.) és tkp. ilyen a *János vitéz* VII. fejezete is (→ III. 52—54.).

- 5—6 A vers refrénje a legismertebb, több szövegvariánssal létezett verbunkosnóta. A Pántzél János-énekeskönyv (OSZK Kt. Oct. Hung. 416.) 1836-os, kecskeméti lejegyzése bizonyítja, hogy Petőfi idejében, a költő szülőföldjén szintén ismert volt.
- 15—16 *öt napra jár / Tizenhat garas két krajcár*: a garas a hatvanas váltószámú egykori forint 1/20 része, azaz három krajcár. Így a zsold összege mindössze napi tíz krajcár; a szándékosan bonyolult körülírás pontosan ezt fedi el a vlisz. írástudatlan és gyengén számoló parasztleány elől.
- 19, 25 Az eufemisztikus körülírások éppen a szolgálat legterheesebb feladatait rejtik. Petőfi szavaival a valóság az *Úti jegyzetekben* (1845): *strázsáltam vagy főztem a kukoricagombócokat közlegénytársaim számára s mosogattam a vasedényt oly téli hidegben, hogy a mosogató-ruba ujjaimhoz fagyott...* (VP V. 21.)
- 28 *káplárod*: az altiszt durvasága szintén személyes élmény, l. Grazból, 1840. ápr. 30-án küldött levelét Nagy Imrének: ... *a káplár, mibelyest írást lát kezemben; lármáz, szitkozódik reám, s dolgot ad.* (VP VII. 11.) Alakja visszatért az *Úti jegyzetekben* is: ... *a káplár »menjen kend!«-je lehajtott a havat kibordani a kaszárnyaudvarból...* (VP V. 21.)
- 33 *vesszőzik*: a vesszőfutás „szigorú katonai büntetés, midőn az arra ítélt bűnös két sorba állított bizonyos számú katonák között végig megyen, s azok mezelenre vetközött hátát vesszővel verik.” (CzF VI. 966. h.) Egyik emlékezője szerint „a legrosszabbul esett neki, ha vesszőznie kellett s alig volt képes a már felszaggatott hátat sujtani.” (Kemény Mihály: Emlékkadatok Petőfiről. FL 1877. júl. 3., idézte Hatv² I. 319.)
- 38 *Obsitot*: a ném. 'Abschied' [= a szolgálati időt és az elbocsájtást igazoló búcsúlevél] népies torzítása. Petőfi okmánya nem maradt fenn (vö. PÁt III. 203.), mindenesetre tartalmazta a szokásos fordulatot: „Treu und redlich gedient”, vö. Sass István: Petőfi mint obsitos. VU 1884. márc. 23., idézte Hatv² I. 317.

Változatok

- 1 Élke a'
- 2 Élke Könnyű
- 3, 4 Élke a'
- 6 K katonának <.>, hahaha!"

- 15 Él k Hogy'ne
 19 Él k harmad nap
 20 Él k állsz;
 22, 28 Él k a'
 31 Él k hogy'
 33 K <h> míg
 34 Él k a' hogy'
 39 Él k 'S
 40 Él k itthon

601. A SZERELEM

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 26. f. v., „(Székes-Fejérvár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 212—213., UK02 I. 298—300., ÚK1 I. 171—173.,; mindhárom helyen „(Székes-Fejérvár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Mivel a költő a verset székesfehérvári megírásának jelezte, ottani tartózkodása lehetővé teszi a hagyományos datálás (1847. márc., vö. FPE III. 73.) pontosítását. *Egressy Gábor barátom Székes-Fejérvárra ment vendégszerepekre s engemet is elhítt magával és csak tennapelőtt jöttünk meg* — írta Petőfi Aranynak, márc. 31-i levelében (VP VII. 53.). Tekintve, hogy a *Dalaim* egyik autográf kéziratát (a K6-ot) még így datálta: *Pest, március 21. 1847.* (→ IV. 547.), távollétét egy hétre tehetjük. Ezt megerősíti Boross Mihály emlékezése, aki szerint a költő „egy hétig” nála lakott (Élményeim 1848—1861. Székesfehérvár 1881. 13.). Látszólag ellene mond viszont Petőfinék Kubinyi Rudolphhoz küldött, ápr. 10-i levele: *megírtam-e, hol és hogy utaztam bárom hétig Fejérmegyében? megírtam-e, hogy tennap jöttem haza? leírtam-e hogartho-ráfaeli ecsettel utazásom tragicomicus kalandjait?* (VP VII. 56.) Egyetértünk a levelezés jegyzetítőivel, Kiss Józseffel és V. Nyilassy Vilmával, hogy „ezt a részletet a pénzkérő levél tréfásan túlzó bevezető formulájának tekintsük” (VP VII. 341.) — enyhítendő a szorultságot és a tekintélyes összeg (200 pengőforint = 500 váltóforint, szept.1-jéig) sürgető kérését.

Ezért — a visszaérkezés napját is leszámítva — a verset 1847. márc. 22. és 28. közötti megírásának tartjuk. Ennek nem mond ellent a versgyűjtő füzetben és a terjedelmelistán elfoglalt helye sem. Alkotáslélektani szempontból hasonló következtetésre juthatunk. Az Uray Endre felbukkanásáról szóló és Pestre jutott hírek a szokott hármas reakciót váltották ki a költőből: a lemondás (*De mért is gondolok rá?*...), a dac (*Mi volt nekem a szerelem?*) és a majdani vallomás (*Kit feledni vágytam...*) közül a költeményünk a középső fázishoz tartozik, a *Mi volt nekem a szerelem?* párversének tekinthető.

Vagdatás

Arany János 1847. máj. 27-i levelében kedvesen évődött azon, hogy az őt köszönő *Arany Jánoshoz* (febr. 4., → 23.) záróstrófájának parnasszusi magassága után „leülsz és írsz verset, mellyben kimondod, hogy fejednek nem veszed más hasznát, csak bokrétás kalpagod teszed rá. (Mellesleg legyen mondva: fejed nem köszöni meg a bókot, mert ha még olly szép érzetek fakadnának is a szivből, az alakítás, elrendezés dicsősége minden esetre a főt illeti.)” (VP VII. 64.) Mivel a költemény folyóiratban nem jelent meg, ez csak úgy lehetséges, hogy Petőfi mellékelte márc. 31-i leveléhez, bár a (közismerten rossz levélíró és ebben a megnyilatkozásában ráadásul indutaskodó) költő a mellékletet nem jelezte.

Alagyrázatok

- C A vers címe is visszautal a párversre: *Mi volt nekem a szerelem?* (→ 44—45.)
- 1—2 *képzetelemek / Csónakára*: szintén visszautalás az említett vers lélek — sajka hasonlósorára. Az ittenihez hasonló fordulat *A bóbér kötele* c. regényben is *De lélkem föl-fölsül az emlékezet csónakára, és átevez az esztendőké széles folyamán...*” (VP IV. 33.)
- 15 *egy hévvel szeretém*: hasonló képet festett magáról Petőfi még a sikeres leánykérés eufóriájában is, a *VII. úti levélben* (Erdőd, 1847. máj. 26.): *Oda mentem minden hölgyböz, leborultam mindenik előtt, és imádtam. [...] Midőn már térdeltem, akkor láttam, [...] hogy az igaz isten helyett bálványt imádok, s fölkeltem és továbbmentem.* (VP V 53.)
- 30—35 A gondolatot Csokonai Vitéz Mihályra vezette vissza Tolnai Vilmos: „Nem kell Kupressz, mellyel R a c i n t / Tisztelē Melpómene./ Egy kis rózsza, egy kis játszint / Nékem jobban illene. / Mert ez LILLÁM’ szép szemével, / Az pedig tekintetével / Eggyezvén, mindenkor lészen tüköröm...” (Az én Poézisom’ természete = CSVÖM Költemények 5. 1800—1805. S. a. r. Szilágyi Ferenc. Bp. 2002. 183.) Tolnai tanulmánya: Széjlegyzetek Petőfi verseihez. It 1913. 376.

Vörnyváltozatok

- 2 K <üljtek> s ússzatok,
25 K <nincs> nem

602. A VIRÁGOK

Kézirat

K1 OSZK Kt. Fond VII/11. 27. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

K2 PIM Kt. P 124. 1 f. terjedelmű, 258 x 205 mm nagyságú, álló formátumú, „Petőfi Sándor” névaláírással. Verzóján fekete tintás rájegyzés: „Jól ismerem Petőfi-nek ezt a költeményét / Jókai Mór.” A tisztázat egyetlen javítás nélküli, ezért feltehetően ajándékba lemásolt szöveg. 19. századi útját nem ismerjük. Vasberényi Géza

feljegyzése szerint a kísérő tasakon: „1940. karácsonya, dr. Szalay, szegedi rendőrkapitány tulajdonából...”; ezt a „Szalay 2./2542” magángyűjteményi jelzet hitelesíti, amely ezután a „Vasberényi Géza gyűjteménye 297” számot kapta. Az ő örököseitől került Kiss Ferenc budapesti magángyűjtő tulajdonába. Tőle jutott 2005-ben (a T-Com telefontársaság szponzorálásával) mai helyére. A K2 hasonmása: Népszabadság 2005. júl. 9.

Közlésünk alapja a K1.

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 214—215., UK02 I. 300—302., Vahot Imre: Magyar Thalia, Pest 1853. 223—224., vö. Kerényi Ferenc: Petőfi-versek színházi zsebkönyvekben (1845—1880). ItK 1993. 232. [vlsz. a bevont kötetek anyagából], UK1 I. 173—175.; a három verseskötetben „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Mivel a költő Pestet jelölte meg keletkezési hely gyanánt, a versgyűjtő füzetben és a terjedemlistán elfoglalt helye alapján a megírás a Székesfehérvárról visszaérkezés, tehát 1847. márc. 28. utánra tehető.

Magyarázatok

- C Petőfi virágkultuszának tárgyi emlékei is vannak, az MTA Kt. őrzi — éppen 1847-től kezdve — öt lepréselt virágemlékét, mindegyiket gondosan csomagolva és feliratozva (Kalla—Ratzky 96.).
- 1 *Ki a mezőre*: szokott versindító helyzete, l. a *Falun* c. verset (1845. aug.—szept., → IV. 43.) vagy a F XVI. darabját (*Itt állok a rónaközépen...*, → IV. 116.). Hasonló indítás Vajda Péternél is: „Kimegyek tavasszal a rétre s virágpárnákon kell lépdelnem.” (Dalhon. IV. füz. Bp. 1844. 20. Új kiadása: Vajda 2004 695.)
- 5 *mintha hiányt*: a biedermeier e közhellyé koptatott metafora-típusára l. Zolnai Béla: A magyar biedermeier. Bp. [1942.] 42—62.
- 7—8 A refrén motívumának előzményeit l. a *Szent sír* c. vers jegyzeteiben (1847. jan., → 325—326. Azóta szinte folyamatosá vált: *Három fiú* (39—40. sor; 1847. febr., → 23—24.), *Ujjonnan visszagjött a régi baj...* (37—40. sor; 1847. márc. 1., → 36.), *Az árva hiány* (58—90. sor; 1847. márc., → 41—42.).
- 18 *a virág beszéde*: távoli párhuzamot idézett Shakespeare-től Horváth János, A vihar IV. felv. 1. színéből, Ariel szövegéből: „As they smelt music...” Petőfi példányában: PIM Kt. P 102/1—2. I. 15. (Leírása: Kalla—Ratzky 115—116. és 118.) Közelebbi és találébb Nikolaus Lenau Wunsch c. verse („Ich sauge dein Wort, / Den klingenden Duft / Der süßen Rose”), valamint Heine Buch der Liederjének Lyrisches Intermezzo-ciklusából a 7. („Die Lilie soll klingend hauchen / Ein Lied von der Liebsten mein”) és a 9. dal („Heimlich erzählen die Rosen / Sich duftende Märchen ins Ohr.”) Közvetlen minta lehetett Vajda Péter, aki több helyütt is írt a virágok beszédéről, amelyet csak a költő ért és tolmácsolhat: Dalhon. IV. füz. Bp. 1844. 21., 60. (Új kiadása:

Vajda 2004 695. és 721.) Horváth János további példája volt az Sz-jelű költő Szívhangok XXVII. (Élk 1846. II. 16. sz. okt. 17. 525.) és Szelestey László Költői képek VIII. (Élk 1846. okt. 31.) c. verse — ezek a motívum közkeletű voltát bizonyíthatják. Tompa Mihály ekkori költészetének szintén, de csak általánosságban említett hatása további vizsgálódásokat igényel (Horváth 522—523.).

Szövegváltozatok

- 13 K2 *úgy*
- 40 K2 *virágokat!*

603. EULÁLIÁHOZ

Kézirat: nincs.

Megjelenés

Hazánk 1847. 45. sz. ápr. 15. 177., „Pálffy Albert” névaláírással, vö. PAt I. 124. Kötetben először: VP VII. 633. (a krk pótlásaként), 1964-ben.

Keletkezés

A győri Hazánk 1847. máj. 13-i számában (57. sz., 227—228., a Pesti mis-más rovatban) olvasható a vers keletkezésének története: „Kevészel ezelőtt [...] a 'Hazánk'-ban jelent meg egy igen szivreható szerelmi vers Pálffy Alberttől, ki igen sikerült beszélyeket szokott ugyan írni; de a verselést meg nem kísérté, az idézettel pedig minden esetre egy jóbarátja írta nevében minden megbízás nélkül, melly kis irodalmi tréfáért Albert barátunk ugyan legkevésbé sem haragszik; de hogy 'Hazánk' olvasóinak megmutassa, hogy ő inkább beszélyíró mint verselő, szerkesztőségünknek ígéretet tön még ez év folytatában egy csinos beszélykével kedveskedni.” (PAt I. 128. — A megígért novella egyébként nem jelent meg a lapban, vö. PAt I. 386.)

Az érzelgősségre éppen nem hajlamos, szarkasztikus humorú Pálffy 1847-ben Vácra járt ki udvarolni, amire az *Úti levelek... IX.* darabja is (Bejéről, jól. 6-ról keltezte) utalt: *A milly nagy a rokonszenve Pálffy Albert barátunknak ez iránt a Vác iránt, épen olly nagy az én ellenszenvem. Szegény Berti! mindég Párizsról álmodozott, s utóbb is Vácra telepédik meg. Milyhet nevetek, ha majd úgy kell címeznem a levelet hozzá; Pálffy Albert barátomnak, bites ügyvédnek, jeles irónak, Vác városa érdemes polgárának, tisztés családapának. — Hahahaha!* (VP V. 60.) Hasonló olvasható Jókai Mór Petőfi után Szatmárra küldött, 1847. aug. 18-i levelében, a pesti újságok között: „Pálffy szerelmes.” (VP VII. 88.)

Ugyanígy idézte föl Vadnay Károly 1898. máj. 23-án felolvasott, Pálffy fölött tartott emlékbeszédében a történeteket; az ő forrása nyilván maga az érintett, a vele személyes ismeretségben állt Pálffy volt: „Történt, hogy egy időben Pálffy többször kirándult Vácra. Abba a gyanúba vették, hogy valami fiatal leány kedvéért teszi, bár nem magyon volt szokása udvarolgatni. Petőfi föltette magában, hogy drasztikus módon süti ki a titkot s írt egy szörnyen érzelgős, sápitózó verset *Euláliához* s a Pálffy Albert névvel nyomatta ki egyik szépirodalmi lapban. Baráti körökben nagy volt a

csodálkozás, mert Pálffy Albert sohasem írt verset s természetétől mi sem állott messzebb, mint a holdvilágos érzélgés. De a meghittek csalódtak, midőn azt hitték, hogy ebből a csinyből história lesz. Pálffy egyet mosolyogva, azt mondta rá: »Szamárság!«, s annyit sem tartott érdemesnek kinyilvánítani, hogy a sápadt virágszál nem az ő kertjében termett.» (BpSz 1898. CCLVIII. sz. 360. és Vadnay Károly: Irodalmi emlékek. Bp. 1905. 167—168.; az utóbbi helyről idézte Harv² II. 205—206.)

Az „egyik szépirodalmi lapban” közölt verset Szigetvári Iván találta meg a Hazánkban: Petőfi ismeretlen verse. BpH 1913. nov. 30. (Kötetében is: A százéves Petőfi. Bp. 1922. 51—52.) Mindazonáltal a szöveget „késes hitelű”-nek minősítette, és az így a VoinP után a VP versköteteiből is kimaradt. Kérdőjeles felvétele mellett érvelt P. P. [= Pándi Pál]: Egy „késes hitelű” Petőfi-vers. ItK 1953. 296—298. Érvelését elfogadva és kiegészítve, Kiss József a VP Pótlásában megállapította: „Mind ezek alapján ezt a költeményt hiteles Petőfi-versnek tekinthetjük.” (VP VII. 643.) Állítását az egykorú, fentebb idézett Hazánk-közlemény újrakiadásával (1987) tette kétségtelemné: PA I. 128.

Pándi és Kiss József szolgáltak magyarázattal arra is, hogy ez a magántársasági tréfa miért kapott nagyobb nyilvánosságot. Egyrészt Petőfi szorgalmasan toborozgatta a hajdani Tízek Társasága tagjai közül a szerzőket: *Pálffyt és Jókait egyre sarkalom, hogy írjanak a Hazánknek, s fogják is írni; Tompának is írtam már ez ügyben, s üzentem Kerényinek.* (Levele Kovács Pál szerkesztőnek, 1847. febr. 18-ról — VP VII. 46.) Erre biztatta valamivel később Arany Jánost is: *A „Hazánk”-ba pedig szabad és kell írunk. Jókay maga is dolgozik bele.* (Levele 1847. jún. 18-ról — VP VII. 67.) Pálffy viszont nem: a tréfa egyfajta sürgetés is lehetett. Másrészt: Petőfi féltékenyen őrizte szellemi környezetének szellemi színvonalát, beleértve a Hazánk versrovatát. Ápr. 1-jén figyelmeztette is Kovács Pál szerkesztőt: *A mennyire telik, őrizkedjél olyan égbekszállító silány portékaikat közlenni, mint a minap Bulyovszky és Halka vagy ki fene versei voltak. [...] Inkább semmit, mint rossz verset.* (VP VII. 55.) Az utalás a Hazánk márc. 27-i számában megjelent két költeményre vonatkozott. Ott Bulyovszky Gyula kereszt alakú képverset közölt Hetényi Josepha sírjára címen, a 21 éves korában elhunyt fiatal színésznő emlékére; Halka Sámuel ref. lelkesz pedig a Költő szegénysége címen publikált egy versezetet. (Szövegük: VP VII. 338—339.) Hogy ez utóbbi külön is miért bántotta Petőfit, arra l. még a *Bányában* c. vers jegyzeteit: → 410—411.

A stílusparódia tehát nemcsak a szerelmes Pálffy megrézfálását célozta, hanem konkrét irodalmi célokat is követett. Ami a megírás időpontját illeti, úgy véljük, hogy a Kovács Pálnak küldött figyelmeztető levél után Petőfi a vers megírásával sem késlekedett sokáig, így azt *ápr. elején* írhatta és küldte el Győrbe, s itt ápr. 15-én már meg is jelenhetett. Ezért a hiteles Petőfi-szövegnek elismert költeményt az 1847. ápr.-ában írottak között az első helyre tettük.

Fogadtatás

L. a *Keletkezés* alfejezetében a Hazánk közleményét: 1847. 57. sz. máj. 13. 227—228. (PA I. 128.).

Magyarázatok

- C Pálffy váci szerelmének nevét nem tudjuk, ám úgy véljük, hogy már a cím is a paródia része lehet. Kiss József szerint a PDI Petőfi által írt szerkesztői

üzeneteiben 1844. júl. harmadik hetében (1844. II. 3. sz.) az általa elutasított írások között volt egy *borzasztóan érzélgős novellácska: Eulália cím alatt*. (Fekete: PSSz 84. és VP VII. 502.) A név innen származhatott. Emlékeztetünk azonban arra is, hogy a színpadi szentimentalizmus iskolateremtő darabjának, August Kotzebue Émbergyűlés és megbánás c. érzenyjátékának hősnőjét szintén így hívták. Magyarul 1790-ben jelent meg, és a vándorszínészet évtizedeken át műsoron tartotta; egy ízben (1842. aug. 2.) még a Nemzeti Színházban is színre került. Az Eulália név ezért az érzelgősségnek szinte jelképévé vált, feltehetően a Petőfi elutasította novella is innen kapta címét. A név korabeli kedveltségére l. még Zolnai Béla: *A magyar biedermeier*. Bp. [1942.] 22.

Szövegváltozat

C H Euláliához [a négyszeri refrén alapján jav.]

604. KIT FELEDNI VÁGYTAM...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 27. f. v—28. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kéziratgyűttes leírására l. az *Egy barátom az ifjuság... c.* vers jegyzeteit, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 1847. 100. sz. aug. 24. 398., „Aprilis 1847” alcímmel, „Petőfi Sándor.” névaláírással, vö. EPN 338.

Kötetben: UK01 215—218., UK02 I. 302—306., ÚK1 I. 175—179.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers hónap-pontosságú datálását (*Aprilis 1847*) maga a költő végezte el, amikor a Hazánk első közlése alkalmából, 1847. aug. 24-én, tehát már egy egészen más érzelmi helyzetben, gyűrűs vőlegényként esküvőjére készülve, szükségesnek látta ezzel a dátum-alcímmel ellátni költeményét. Az időkeret tovább is szűkíthető, a vers ugyanis melléklete volt (külön borítékban) a Sass Károly levelével továbbított, ápr. 16. és 20. közé tehető Petőfi-küldeménynek (vö. VP VII. 57. és 342—343.). Ezért — a hagyományos datálást (1847. ápr., vö. FPIÉ III. 41.) szűkítve — a megírás időkerete: *1847. ápr. első fele*.

Fogadtatás

A címzett, Szendrey Júlia ápr. 24-én kapta meg (Sass útján) a levelet, és azonnal írt Térey Marinak, érdeklődve a levéllel együtt küldött ÖK1 holléte iránt (MDSZJ 370—371. és PAt II. 37—38.). Ugyanezt a napot rögzítette naplójának ápr. 26-i bejegyzése is: „Tegnap előtt kaptam Ó tőle levelet...” (MDSZJ 283. és PAt II. 106.) Sass Károly a történetekre másként, az időrendet némileg összezavarva emlékezett.

Szerinte Júlia a vers címével és első két sorával tréfát űzve csapta be az írkokot egy csónakázás alkalmával, amikor felolvasta neki az általa átadott költeményt. Sass szerint: „A levelezés aztán egy darabig háborítatlanul folyt Petőfi és Júlia közt az én közvetítésemmel...”, amíg Szendrey Ignác rá nem jött a dologra, és el nem tiltotta a kapcsolattartást (Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Újság 1883. aug. 26., idézte Hav² II. 77—78.). Térey Marinak Petőfihez intézett, máj. 5-i leveléből (VP VII. 61.) viszont tudjuk, hogy egész télen és tavasszal állta adott szavát a levelezési tilalomra; az ápr. 26-i bejegyzés szerint ezt a levelet is megmutatta apjának, de nem felelhetett rá (I. h.). Hogy a költemény mindenképpen eljutott a leányhoz, azt a már említett, ápr. 26-i naplóbejegyzése bizonyítja, amely tkp. a meg nem írhatott válasz szövege: „Hisz már-már elfeledett Őn, mint versében mondja!” (I. h.) A *Két feledni vágytam*... indította el azt a levélváltást Júlia és Térey Mari között, amelynek végén Júlia felhatalmazta barátját a szerelmét megerősítő és Petőfit Szatmárba hívó levél megírására (MDSZJ 371—374. és PA^t II. 38—40.).

Az elmondottak fényében Horváth János joggal állíthatja, hogy ez a Júlia-szerelem első összefoglalása, és Petőfi szerelmes verseit akár „e költemény útmutatásai szerint oszthatnánk be a kedélyt jellemző időszakaszokba.” (Horváth 270.) Igazát a *Magyarázatok* megerősítik: Petőfi rendkívül finom motívumtechnikával utalt vissza a szerelmi kapcsolat korábbi versdokumentumaira — anélkül azonban, hogy mostani versünket kimódoltnak éreznék.

Magyarázatok

- C L. a *De mért is gondolok rá?*... c. márc.-i vers 17—18. sorát: *Most már egyből nincs bátra, / Mint őt felejtani.* (→ 39.)
- 2 Vö. a *Mi volt nekem a szerelem?* szintén márc.-ban írt vers következetesen használt múlt idejével (→ 44—45.).
- 6—8 A leány külsejének leírásával kezdődött a legelső, hozzá írt vers, a *Júliához* (1846. [szept. 8/9.], → IV. 190.)
- 10 A lélek a Júlia-versekben, következetesen végigvitt motívumként, a szeretett személyiség teljességét és szuverenitását jelentette: *Júliához* (→ IV. 190.), *Költői ábránd volt, mit eddig érzék...* (→ IV. 193.), *Szerelmes vagyok én...* (→ IV. 197.), *Ha szavaid megfontolom...* (→ IV. 200.)
- 15 *bűvös háló*: az érzelmeit titkoló, megvallani nem akaró Júliára I. elsősorban a *Nem csoda, ha újra élek...* c. verset (1846. [okt. 22—23.], → IV. 209.)
- 19 *míg nálad voltam*: boldognak csak az 1846. okt. 22-én átadott szerelmi vallo-más és Petőfi nov. 5-i Erdődről távozása közötti időszak tekinthető kettejük kapcsolatában.
- 21 *vándor madár*: a motívumot I. még a *Te vagy, te vagy, barna kis hiány...* c. versben (1846. [szept. 27.], → IV. 192.).
- 28 *hajósok*: a hasonlatot, más-más értelemben, használta már a *Költői ábránd volt, mit eddig érzék...* 51—54. sorában (1846. [szept. 27/28.], → IV. 194.) és az 1847. márc.-i *De mért is gondolok rá?*... 21—24. sorában (→ 39.). Az itteni említés (29—32. sor) a klasszikus előképre, Homérosz Odüsszeiája XII. énekére, a szirének jelenetére megy vissza. Az eposz magyarul nem sokkal korábban, 1846 őszén jelent meg, Szabó István fordításában.
- 45—52 Utalás az 1846. nov.-ben történetekre: nov. 8. és 10. között Petőfi Érendréden hírt kapott egy Lokodetti nevű dzsidás főhadnagyról, aki Júliának udvarolt

- volna. Ezek az értesülések indították Petőfit Debrecenben (nov. 17—19.) Prielle Kornélia színésznő elhamarkodott megkérésére. L. még a *Mi van innen távol...* c. vers (1846. nov.) jegyzeteit, → IV. 641.
- 56 A leány elvesztése mint üldöző gondolat: *Rövidre fogtam a keantárszárat...* (1846. okt.—nov., → IV. 216.) Az 55—58. sort Hatvany viszont úgy értelmezte, hogy itt Petőfi a Sass Károly levelébe írt „1000-szer. — Júlia.” üzenetre célzott (Hatv² II. 170.).
- 66 A lánc ~ bilincs a Júlia-versekben is kedvelt szimbólum: volt *törhetetlen / Lánc* (ti. a leány rejtélyes magatartása) a *Nem csoda, ha újra élek* 21—22. sorában (→ IV. 209.), és címbe is került a szabadult rab hasonlatában az alig hihető boldogságról: *Mikor a lánc lehull...* (1846. okt.—nov., → IV. 214—215.) Az ottani hasonlat itt fonákjára fordult a 61—64. sorokban.
- 72 Az 1846. okt. 22-én átadott vallomás, amelynek azonban Petőfi nem kapta meg megerősítését.
- 77—78 *szeretél...* / *Még szeretsz*: szóvisszhang a *Reszket a bokor, mert...* (1846. nov.—dec., → IV. 225—226.) soraira.
- 87—88 Ezt Júlia 1846. szept 27-i találkozásuk alkalmával mondta, l. a *Költői ábránd volt, mit eddig érzék...* c. vers 25—26. sorát.: *Mondád — és nem is reszketett beszéded — / Mondád, hogy soba senkit nem szeretsz.* (→ IV. 193.) A mostani költemény befejezése is erre a versre, valamint az *Almodtam szépét, gyönyörűt...* (1846. okt., → IV. 204—206.) soraira megy vissza.

Szövegváltozatok

- C K *vagy*tam... [th.]
 Alcím H (Április 1847)
 2 H 'S
 3 K leány mért [szóközi vessző n., a H alapján jav.]
 6 H *arcá*ddal,
 10 H *Dus*
 11 H *szin*be
 12 H módjára, —
 18 H A'
 19 H *mig*
 23 H 'S
 25 K Szép de [szóközi vessző n., a H alapján jav.]
 27 H E'
 28 H A'
 31 H A' *melly*
 32 H *Mig*
 35 H *eltúnél*
 K *eltúnél* [sorvégi vessző n., a H alapján jav.]
 37 H 'S
 e'
 41 K *ho<l>*gy
 44 H a'
 45 H *Úzött* a'
 46 K <Erdők> A bú

- 46 H A'
 47 K <És midőn kerestem> S hogy ennek határát
 H 'S
 48 K <Határát> Keresém
 49 H Könnyelműség
 51 H a'
 53 H Átröpültem
 55 H A' midőn
 57 H 'S
 kitépte [sorvégi vessző n.]
 58 H 'S
 61 H a' (2x)
 62, 63 H a' ki
 64 H megkerüle.
 65 H a'
 66 H bilincse,
 67 H a' melly
 68 H lefeszítse?
 71 H a'
 75 H A'
 77 H 's
 80 H világtol?
 85 K <nincsen> szembeszál<n>lni [th.]
 86 H a'
 87 H egyesülő
 89 H a'
 91 H 'S
 93 K lelkeink<nek> e
 H e'
 94 H Kinos
 95 H a'

605. AZ ITÉLET

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 29. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kéziratgyűttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Km PIM Kt. P 47., Szendrey Júlia másolata, a költő autográf névalírásával.

Megjelenés

Élk 1848. II. 2. sz. júl. 9. 52., („1847 elején.”) alcímmel, „PETÓFI SÁNDOR.” névalírással, vö. EPN 477.

Kötetben: UK01 218—219., UK02 I. 307—308., ÚK1 I. 180—181.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Az első közlés alcíme, az „(1847 elején.)” — mint más esetekben is — arra utal, hogy Petőfi a megjelenés időpontját markánsan meg akarta különböztetni a megírásától. Itt a költő vélhetően nem csupán erre célzott, hanem egy ihlet- és gondolatkör lezárására is, amit az 1. sor *végére jutottam* fordulata egyértelművé is tesz. Ha az évet így osztjuk fel (eleje — közepe — vége), akkor ez nem mond ellent a hagyományos, a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye által kijelölt 1847. ápr.-i keltezésnek. Mindenképpen későbbi az 1847. márc.-i, *Az emberiség sorsa* c. töredéknél (→ 46.) és a nyitva hagyott befejezésű *Világosságot!* c. költeménynél (→46—48.). Hogy valóban az ihlet- és gondolatkör lezárásáról és összegezéséről van szó, azt az említett 1. sor mellett a Petőfinél fölöttébb ritka, a következtetések véglegességét sugalló hexameteres versforma megválasztása is igazolja, vö. J. Soltész 24. 1848-ban a vers beteljesedett próféciaként is hathatott, amit megerősít a forradalmi napló márc. 17-i bejegyzése, a revolúció várásáról szólva: *Tanubizonyosságaim erre a költemények, melyeket több mint egy év óta írtam.* (*Lapok Petőfi Sándor naplójából* — VP V. 79.)

Magyarázatok

- C. Az armageddoni csatát idéző fordulat először a *Rabházának fia* c. versben fordult elő (1844. dec., → III.102.) Utóbb — megőrizve bibliai fenségét és félelmisségét — összekapcsolódott az elkerülhetetlen szabadságháború jóslatával: *Levél Várady Antalhoz* (1846. máj. 22., → IV. 178.), *Erdélyben* (1846. okt. 26., → IV. 213.), *Véres napokról álmodom* (1846. okt.—nov., → IV. 218.), *Egy gondolat bánt engemet...* (1846. dec., → IV. 230—231.). A vers motívum-rendszerére l. még Szappanos Balázs összeállítását: Fried—Szappanos 107—120.
- 1 *A történeteket*: a történetírói munkákat. Ez a téma, mint Petőfi forradalmiságának forrásvidéke, évtizedeken át tartó vizsgálat és vita tárgya lett a marxista irodalomtörténetben. Ami a filológia eszközeivel is igazolható ebből: magyarul olvas(hat)ta Mignet liberális munkáját, a kétkötetes A francia forradalom történetét (Pest 1845, Gaal József ford.), és kronológiát készített Cabet eredetiben olvasott radikális forradalomtörténetéből: *Histoire populaire de la Révolution Française*. (A kronológia: VP V. 165—167., forrására l. Lukácsy Sándor: Petőfi és Cabet. ItK 1966. 293—334. A cikk szakmai vitájának összefoglalója: ItK 1966. 520—521.) A fr. forradalom 28 szereplőjének adattára a költő könyvtárában is megvolt, ehhez a *Biographie portative Universelle* c. életrajzi lexikonból (Paris 1844) is feljegyzés származott: VP V. 168—169. (A forrás azonosítására l. Fekete: Pev 105—113.) A forradalomtörténeti források kizárólagos kutatása azonban elvonta a figyelmet a költő más történeti olvasmányairól. Korábban már bizonyíthattuk (→ IV. 364., 526., 649.) Kolb Bajza József ford. könyvének, *Az emberi mivelődés történetei* két kötetének (Pest 1844) hatását, amelyek ugyanabban a Bajza szerkesztette sorozatban jelentek meg, a *Történeti Könyvtárban*, ahol Mignet forradalomtörténete. Ezért feltételezhető a többi kötet, Dahlmann Bajza fordította ang. forradalomtörténetének (Pest 1844) és Jared Sparks Washington-életrajzának (Czuczor Gergely átdolg., Pest 1845) ismerete. 1845-ben az Élk-ben már olvashatott mutatványt Bajza József készülő világtörténete I. kötetéből. Petőfi

könyvtárának listáját csak 1850. febr. 13-i, lefoglalási listájáról ismerjük (VP V. 251—256.), így az 1847 eleji állapot nem rekonstruálható. Ha azonban az 1847 előtt megjelent műveket vizsgáljuk, történetírói munka ezek között is szép számmal található: Michelettől az *Histoire Romaine République* (Paris 1843 — 5. tétel), Voltaire-tól a XIV. Lajosról és a XII. Károlyról írt munka (Paris 1843, ill. 1817 — 6. és 31. tétel), Bossuet munkája, a *Discours sur l’Histoire universelle* (Paris 1842 — 15. tétel), továbbá egy párizsi 1843-as (24. tétel) és egy egykötetes német nyelvű római történet (119. tétel). De volt Liviusa (43. tétel) és Tacitusa is (51. tétel). A magyar történelemről írott művek közül rendelkezett Podhraczký *Chronicon Budense* c. művével (37. tétel), a Magyar Sunád címen szereplő Anonymussal (49. tétel), Virág Benedek Magyar Századokjának két kötetével (81. tétel), és volt Fesslerből készült fordítása, bizonyos J. K. tollából Attila hun királyról is (50. tétel). 1847 végéről ismerjük a beszerzendő francia és angol művek jegyzékét is, amelyen szintén szerepeltek történetírói munkák: VP V 176—178. (E lista elemzését l. Fekete: Pev 135—170.) Természetesen nem zárhatók ki a Tízek Társasága és a Pilvax-kör tagjaitól való kölcsönzések sem.

lapozám: a történelem tanulmányozására szóló késztetést találhatott Béranger *Les Enfants de la France* c. versében („Prête l’oreille aux accents de l’histoire...”) és Kölcsey *Parainesis*ében („Nézd keresztül az évkönyveket...”) — Ath 1837. márc. 5.). A Béranger-vers Petőfi mindkét példányában megvolt: OSZK Kt. Fond VII/228/II. 35. és MTAK Kt. K 519 274. (A példányok leírását l. Kalla—Ratzky 115—116. és 119.)

végére jutottam: hasonló összegezést végzett a költő 1845/45 fordulóján, a F-korszakban is: *Végig tekintettem tulajdon sorsomon / És a világ sorsán. (Száműztem magamat...)*, 1846. máj., → IV. 159.) A párhuzam még világosabb, ha a versünket közvetlenül megelőző töredék címére utalunk: *Az emberiség sorsa.*

2 *vérfoham*: Kolb is az eddigi történetírói szemlélet hibájául róta fel, hogy az uralkodók személyéhez kötött „hódító háborúk, ütközetek és csaták” históriájával foglalkozott (i. m. I. 14.). Petőfinél korábban ez a F XXVIII. darabjában: *Mit ettél, föld, hogy egyre szomjazol? / Hogy annyi könnyet s annyi vért iszol?* (→ IV. 120.; vö. Fekete:Pev 307.)

7 *Vértengerbe*: a szabadságháború megtisztító vérözöne a *Levél Várady Antalhoz* c. versben: → IV. 178. (L. még a 23. sort is!)

12 *fátyolodat*: utalás az egyiptomi, szájszi kép legendájára. Aki fedőfátylát felhajtotta, meglátta a jövőt, de örökre elfelejtett örülni.

jövendő: Horváth János a sor metaforáját Byron *The prophecy of Dante* c. művének II. énekében találta meg: „the veil of coming centuries...” (Horváth 532.) Petőfi példányában: OSZK Kt. Fond VII/228/14. 524. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 115. és 118.)

15—16 *Borzadok, iszonyodom [...] kedvre derülök / És örülök*: a jövőtől való félelem a F LV. darabjában, a *Vajon mi ér?* c. versben, együtt a *sejtés* szóvisszhangjával: → IV. 130. Az igazságos szabadságháború is a történelem vége; ezért csakis „biblikusan kétpólusú képhasználat”-tal ábrázolható, vö. Margócsy 176. és 188. Közvetlen előzménye *A nép nevében* c. költeményben: *szörnyű a nép...* (→ 37.)

16 *A háboru istene*: az antik Mars képe keveredik itt a Seregek Istene bibliai képzetével (Ám 3,13)

- 21 *A jók s a gonoszak*: Horváth János több példát hozott lehetséges forrására. Shakespeare Coriolanus (Marcus szavai az II. fv. 1. színében), bár Petőfi fordította újra 1848-ban, továbbá Shelley-párhuzamai (The Revolt of Islam, Canto I. és Hellas) távoliak. A lényegre utal viszont az általa szintén felidézett cikkváltás Szelestey László és Karacs Teréz között, 1846-ban (Horváth 531—532.). Szelestey Társadalmi összefogás c. cikkében a magyar liberalizmusnak azt a tételét propagálta, hogy a nemzeti-társadalmi hasznosság elve és korkövetelménye átlépi az osztálykorlátokat, megindulhat az „amalgamatio” (Élk 1846. febr. 28.). Karacs Teréz erre adott válaszában az arisztokrácia közszereplését és a középosztály művelődését látta feltételnek, hogy az erkölcsi alapú társadalomtagozódás létrejöjjön: „... akkor nem lát a földön több osztályt, csak kettőt, mellynek egyikének neve jó, másiké gonosz.” (Élk 1846. márc. 21. — Kiemelések az eredetiben.) Szelestey elfogadta az érvelést: „... okos lény előtt csak két osztály létezik: a’ jók és gonoszak osztálya...” (Ismét egy hang a’ társadalmi összefogásról, Élk 1846. ápr. 18.) Petőfi — mint erkölcsi minimumot — elfogadta e liberális tételt. A bibliai ősforrás (Káin és Ábel története) a F LXII. darabjában, a *Midón a földön...* soraiban (→ IV. 133., vö. Fekete: Pev 307—308.).
eddig veszte örökök: Petőfi itt saját korábbi versét (*Mért vagyok én még a világon...*, 1846. jan., → IV. 96—97.) írja felül: *Látám a jónak örökös bukását / S a rossznak örök diadalma*. (Vö. még Fried—Szappanos 115.) Hasonló gondolat a hetekkel korábbi *Világosságot!* c. versben: → 47.
- 23 *Mindegy*: a végső szabadságháború elkerülhetetlenségét Petőfi ben Kolb is erősíthette, aki a fr. forradalom hatása kapcsán megállapította: „Illy eredményekre ritkán jut el az emberiség csendben és mély nyugalmú állapotjában.” (I. m. I. 17.)
- 24 *próféták ajkai által*: Ám 2,16; 3,14; 5,18; Szof 1,8 és 14—15; Jel 16.16. A hazai mintát, Sylvester János első m. nyelvű hexameterét („Próféták által szólt rígen niked az Isten”) Petőfi Toldy Ferenc Handbuch der ungarischen Poesie c. kézikönyvéből (1828) ismerhette. Egy, Aszódon birtokolt példányát 1838. dec. 3-án adta el Selmecen Szeberényi Lajosnak, vö. Kovács József László: Aszód, 1838. Petőfi megismerkedik a magyar irodalommal = Régen volt iskolák dicséretes törvényei. Kilenc iskolatörténeti-irodalomtörténeti tanulmány. Zsámbék 1984. (Főiskolai Füzetek 3.) 123—134.
- 26 *Az örök üdvesség*: világirodalmi mintáját Horváth János Shelley Queen Mab c. elbeszélő költeményének IV. és VIII. fejezetében találta meg (Horváth 532.), de a „földi menny” a korabeli társadalmi utópiák mindegyikében megtalálható mint célképzet. A hazai irodalomból Vajda Pétert idézte (Dalhon. III. füz. Pest 1841. 60. és 108.), az égi szeretet, a jog és a szabadság által, valamint Szegfy Mór Igénytelen nézetek c. cikkét (Élk 1846. okt. 10.). Mindazonáltal úgy véljük, Petőfi itt elsősorban saját látomásvers-típusát ismétli/építi tovább: *Levél Várady Antalhoz*, →IV. 178.), *Egy gondolat bánt engemet...* (→ IV. 231.); a földi menny anyagi-jogi-szellemi feltételeinek szellemében, amelyet *A XIX. század költőiben* tételiesen is megfogalmazott (→ 18.).
- 27 *a menny fog a földre leszállni*: forrása Heine Deutschland c. művének (1844) I. fejezete: „Wir wollen hier auf Erden schon / Das Himmelreich errichten.” (Fekete: Pev 350.)

Szövegváltozatok

- Alcím ÉlK (1847 elején.)
- 1 K <és> s
vég<i>ére
<értem> jutottam,
ÉlK 's
 - 2, 10 ÉlK a' melly
 - 3 ÉlK a'
 - 5 K <már vége szakadt> megszűnt már.
ÉlK megszűnt
 - 6 ÉlK A'
nincsen csak [szóközi vessző n.]
a'
 - 7 K <omol> szakad
ÉlK a'
 - 9 ÉlK a' (2x)
's
 - 11 K <Földet eget rázó> A földrendítő
ÉlK A' földrendítő
 - 13 ÉlK a'
K <világát> tüzet, e
ÉlK e'
 - 14 ÉlK 's
a' mi
 - 15 ÉlK 's
derülök,
 - 16 ÉlK A'
újra
 - 17 ÉlK 's
 - 18 ÉlK végig száguld a'
 - 19 ÉlK a'
[két sorközi vessző n.]
 - 20 ÉlK a'
's
állni,
 - 21 ÉlK A'
's
a'
 - 22 ÉlK a'
 - 23 ÉlK kerül.
 - 24 ÉlK isten ígért próféták [szóközi vessző n.]
 - 25 ÉlK 's
 - 26 ÉlK üdvösség;
's
K <nem kell> érette

- 26 Él k a'
27 Él k a' (2x)
K menny<eg>

606. ELSŐ ESKÜM

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 29. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 1847. 116. sz. szept. 30. 461., „P e t ő f i S á n d o r.” névaláírással, vö. EPN 344. és VP VII. 357.

Kötetben: UK01 219—220., UK02 I. 308—310., ÚK1 I. 182—183.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keltekezés

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján a vers hagyományos keltezése: 1847. ápr. Ezen nincs okunk változtatni. Arra, hogy az aszódi emléket mi idézte föl, nincs adatunk.

Fogadtatás

A Hond Ökörszem rovata (Zerffi Gusztáv) gúnyolódott a költőből áradó „hős-erő”-n, miután prózai átírását adta, és idézte utolsó öt sorát. Felháborodásának oka: „Nálunk Magyarhonban zsarnokság! a derék hazafi bizony nem ismeri hazáját — ” (Hond 1847. II. 18. sz. nov. 2. 360. — EPN 359—360.)

Magyarázatok

- 1 *iskolás fiú*: az aszódi kisgimnázium tanulója. Az itt töltött évekre l. Asztalos.
- 2 *Tízennöt éves*: pontosabban, 15. életévében járt.
- 3 *nyűg volt*: valójában az 1836/37. tanévben kitűnően tanult, a legjobbak közé tartozott, vö. Asztalos 86. Szintén Asztalos emlékeztetett arra, hogy a hajdani eminens diák már 1845-ben, az *Úti jegyzetek*ben megkezdte iskolai múltjának hetyke átértékelését: *én itt három esztendeig tanultam akarom mondani: jártam iskolába.* (VP V. 19., vö. Asztalos 71.) Itt a 8—10. sor induló szabad-sághimnuszja váltja ki ugyanezt a devalválást.
- 13 *Színészek jöttek*: Balogh(h) István vándortársulata, amely 1837. máj. 30. és jún.11. között játszott Aszódon, összesen kilenc előadást tartva, vö. Balogh István naplója. S. a. r. és kiad. Barna János. Makó 1928. 41. A diákok, rendtartásuk értelmében, nem látogathatták (volna) az előadásokat.

- 14 *Közjök állni*: az emlékezők szerint a távozásnak érzelmi motivációja volt, a László Borbála iránti kamaszos fellobbanás, vö. Kerényi Ferenc: Ki lehetett Petőfi aszódi „Borcsá”-ja? ItK 1996. 122—126.
- 20—21 *megudá / [...]* *tanítóm*: Koren István. Órá l. Asztalos 53—66. A színigazgató alkalmasint iskolai bizonyítványt kért a jelentkezőtől. A teljes, prózaibb és itt kompozíciós okokból nem használható történetet Petőfi az *Úti jegyzetek*ben így írta meg: *Professorom (Isten áldja meg őt!) jónak látta, tettbe menendő tervemet egy olly férfinak megírni, kinek eléggé nem dicsérhető tulajdonsága volt: a színészetet csodálatra méltó képen való módon gyűlölni. Ezen ritka tulajdonú férfi történetesen éppen az atyám volt, ki — mint jó atyához illik — a veszedelmes hírvétel után egy percig sem késett pokoli örvénybe sülyedendő fja megmentésére rohanni. S istentelen szándékomtól csakugyan eltérítettek atyám tanácsai, melyek még betek mulva is meglátszóttak hátamon és lelkem porsátorának egyéb részén.* (VP V. 19.) Petrovics István aszódi „villámlátogatását” a helytörténet igazolta: 1837. jún. 19-én valóban kért és kapott útlevelet Aszódra, vö. Tóth Sándor: Petőfi és szülei Szabadszálláson. Szabadszállás 1994. 51. Az apa indulatát Koren István emlékezése hitelesítette, amikor Petrovics azzal indokolta Sándor fia Aszódra hozatalát, mert Pesten — úgymond — „a színházak körül ólálkodott...” (Koren István: Petőfi Sándor Aszódon. VU 1875. máj. 30., idézte Hatv² I. 172.) A bezárás történetét (ugyanebben a cikkében) Koren is megírta (Hatv² I. 202—203.); a másodkézből vett diáktársi emlékezések.: uo. I. 203—206. Téves tehát Ferenczi Zoltán megjegyzése, hogy a történetet semmi nem támasztja alá: FPÉ I. 93.
- 32 *Nagy és szent esküt mondek*: a vers mintáját a zsarnok apa ellen lázadó fiatal Mirabeau történetében találta meg Horváth János. Petőfi ezt Szalay László könyvéből (Státusférfiak és szónokok könyve. Pest 1846. 147—148.) ismerhette. Megjegyzendő, hogy Horváth János csak mutatóvány-közléséről tudott (Horváth 542.).

Szövegváltozatok

- 3 H nyug (2x)
H a' melly
- 6 H e' nyugöt
- 9 H szenvedéllyel,
- 11 H a'
- 12 K <A b...> Szakíthatnám
H Szakíthatnám
A'
- 13 H 's
- 15 H a' földhöz ragadt [kötőjel n.]
- 18 H ~~ut~~itársaim,
- 20 H 'S
- 21 H E'
tanítóm,
- 22 H 'S
K <rajtam ütött> elfogott,
- 24 H 'S
míg a' színésztársaság

- 28 H kényszerítenek.
 29 H A' kényszerítés
 30 H a'
 olthatatlanul.
 34 H 'S
 a'
 35 H 'S
 36 H A' millyen
 37 K <S szálljon reám az uristennek átka> S verjen meg engem a hatalmas isten,
 H 'S
 A'
 38 K <Szálljon reám> Verjen meg még
 H a'

607. A TÜRELEMÉRŐL

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 30. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. I. 18. sz. máj., 1. 578., „Petőfi Sándor.” névaláírással, vö. EPN 274.

Kötetben: UK01 221—222., UK02 I. 310—311., ÚK1 I. 184—185.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers válasz Arany János Petőfihez küldött harmadik, feltehetően 1847. ápr. 5. és 15. között írott, elveszett levelére (VP VII. 249. és 349.). Ennek tartalmáról Arany 1847. máj. 27-i leveléből tudunk: „Hozzád küldött harmadik levelemben, a Vahot-térián [Vahot Imre szerk. módszerein, amelyet Petőfi márc. 31-i levelében bírál] elkeseredve írom, hogy ha nem boldogulok az írói pályán, másolok megint, mert nekem olly prózai, olly kisszerű élet jutott, hogy, hivatalos iratokon kívül, akár az olvasást is elfeledjem, s ezen nyomorú élet belékényszerített a türelem rabigájába. Ej mit! türelem! kiáltasz te, papírt veszesz és irsz a *türelemről* (tulajdonkép a *türelem ellen*), mellyben bennünket becsületes, szorgalmas, rendszerető embereket *per birka et számár* traktálsz. Bizony szép! illik így tenni bátyáddal?” (VP VII. 64. — Kiemelések az eredetiben.) A fentiek alapján nem zárható ki, hogy Arany szóban forgó levelét maga az ingerült Petőfi semmisítette meg, és azért nem írt rá feleletet, mert válaszul a gyorsan publikált verset szánta.

Emlékeztetünk rá, hogy Petőfinek korábban is volt hasonló esete, amikor — éppen barátai, jóakarói köréből — fékezni próbálták kítőró temperamentumát. Egy ilyen beszélgetés Vörösmartyval ihlette az *Ifjuság* c. verset (1845. szept., → IV. 48—49. és 327—328.). De előzménynek tekinthetjük a F XI. darabját, a *Viseld egyfor-*

mán... c. költeményt (→ IV. 144.), amelyben közvetve kedvenc klasszikusával, Horatiusszal, közvetlenebbül pedig Vajda Péter egyik versével vitatkozott (→ IV. 462.).

Számításba véve a megjelenés időpontját és a nyomdai munkálatokat is, a vers megírását 1847. ápr. 20. és 25. közöttre tehetjük, aminek nem mond ellent helye a versgyűjtő füzetben és terjedelemlistán.

Fogadtatás

Az első válaszadó a versre Arany János volt, 1847. máj. 27-i levelében, l. a Keletkezés c. alfejezetet.

A Hond közölte Kajna Gábor vasúti konduktor levelét a szerkesztőhöz: „... megvallom, a türelemnek igen nagy barátja voltam, de mióta P. e dicső erényt egy gyönyörű dalával az emberiség kebléből a birkák és szamarak közé áthonosítá, azóta a türelemnek még hallása is görcsöt okoz...” (Hond 1847. II. 3. sz. júl. 20. 55. — EPN 317—318.)

A MSzépírsz az Élk 16—26. számait szemlélve, versünkről megállapította: „... a »Türelemről« című költemény kemény megkáromlása a türelemnek, mely egész máskép állna drámai vagy novellai helyzethez kötve jellemzésül, mint lyrában, hol nem értjük, miért mondatik mindez, a mi mondatik.” (MSzépírsz 1847. II. 8. sz. aug. 22. 127. — EPN 338.)

Magyarázatok

- 1—2 A világirodalmi mintákat Horváth János állapította meg: Shakespeare VI. Henrik c. királydrámája III. részének I. felv.-a 1. jelenetében Clifford mondja (egykorú m. ford. híján eredetiben idézzük): „Patience is for poltrons...” Petőfi példányában: PIM Kt. P 102/1—2. II. 166. (Leírása: Kalla—Ratzky 115—116. és 118.) Az állathasonlat megvan Byron Manfredje II. fv.-ának 1. jelenetében: „Béketűrés! megint csak tűrés! Menj! e szó teherhordó baromra, nem sasokra illik.” (A ford.: Petrichevich Horváth Lázár Munkái. Pest 1842. II. 40. — Horváth 522.) Petőfi fennmaradt példányaiban: OSZK Kt. Fond VII/228/14. 329. és Fond VII/228/9. A példányok leírása: Kalla—Ratzky 115—116. és 118.
- 5, 17 *mint koldús* [...] *üres fazék*: a két motívum a F IV. darabjából, az *Annyit sem ér az élet...* c. versből származik, → IV. 111.
- 18 *Macska a tejfölt*: utalás a hiábavalóságot példázó közmondásra, ti. macskára bízni a tejfölt. Bajza József az Ath szerkesztőjeként erre javította („többé nem fogjuk cicára bízni a tejfölt”) Petőfi csattanóját — *többé nem fogjuk (mint a magyar mondja) ebre bízni a hájat* — a Regélő ellen írott vitacikk végén (*Garay garaboncskodása*, Ath 1843. jún. 15. — VP V. 7. és 194.).

Szövegváltozatok

- C Élk A'
- 1 Élk a' (2x)
- 's
- 2 K erénye<!>,
- 4 Élk a'

- 5 Él^k kold^{us}
 6 Él^k A'
 's
 K mened^{ék}ket [a jelölt betűk eredetileg felcserélve]
 8 Él^k téged.
 9 Él^k 'S
 10 Él^k a'
 11 Él^k 's
 14 K <Mít a könnyen hívó népnek> Mellyet a bárgyú világnak
 Él^k a'
 17 Él^k a'
 18 Él^k a'
 kiette, —
 19 Él^k 'S
 a'
 20 Él^k mellette;
 22 K gyűl^ö<k>llek [th.]
 23 Él^k a' hol
 24, 25 Él^k a'
 26 Él^k Hogy ha [különírva]
 27 Él^k 'S
 lész^{sz}
 K mind<..>addig [th.]
 28 Él^k a'
 29 K <földnek> élet
 30 Él^k a'
 31 Él^k rst
 32 Él^k a'

608. F. A. EMLÉKKÖNYVÉBE

Kéziratok

K1 PIM Kt. P 77. Frankenburg Adolf 270 fóliós, 310 x 240 mm nagyságú, fekvő formátumú emlékalbumának 2. f. r.-jára írva; cím n., „Pest, apr. 26. 1847.” Autográf keltezéssel és teljes névaláírással. Az album a PH gyűjteményéből való, vö. PHKat 61.

K2 OSZK Kt. Fond VII/11. 30. f. v., címmel és „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kéziratgyűjtés leírását l. az *Egy barátom az ifjuság... c. vers jegyzeteiben*, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban..

Kötetben: UK01 222., UK02 I. 312., UK1 I. 186.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Emlékkönyv-verseit a költő datálni szokta: [T. M. *kisasszony emlékkönyvébe*], 1846. okt. 23., [Kovács Jánosné *emlékkönyvébe*], E. R. *kisasszony emlékkönyvébe*, K. J. *kisasszony emlékkönyvébe*, mindhárom: Debrecen, 1846. okt. 15. (→ IV. 612., 631., 635.) Ezúttal sem tett másképp, a megírás helye és időpontja a K1-en olvasható. Ugyanígy jegyezte be Petőfi a szöveget versgyűjtő füzetébe és írta fel a terjedelemlistára is, az ápr.-i versek közé. Ennek ellenére a megírás időpontjáról vita bontakozott ki. Ferenczi Zoltán úgy vélte, hogy a Frankenburg Adolfot mint az Élke Bécsbe kinevezett, távozó szerkesztőjét köszöntő búcsúalakoma (1847. jún. 17.) alkalmával készült (FPÉ III. 91.). Szintén a vacsora időpontját (nála: jún. 25.) tartotta Kiss József, a levelezés jegyzetírója is a megírás alkalmának (VP VII. 180.). A kritikai kiadások közül a megírást Havas Adolf szintén jún. 25-re tette (HP III. 594—595.), recenzense viszont a költői keletkezés mellett voksolt: ápr. 26. (BarHP 795.) A VP-ben is ez áll: VP II. 182.

Itt jegyezzük meg, hogy a lakoma időpontja helyesen: jún. 17., vö. a jelen volt Pákh Albert tudósításával a PH 1847. jún. 20-i számának Fővárosi ujdonságok-rovatában!

A látszólag meglepő probléma (hiszen autográf datálásunk van) forrása a címzett, Frankenburg Adolf volt, aki 1846 nyarán — a Tizek Társasága írói sztrájkja idején — vérbeli sajtó-szakember módjára (holott „civilben” kamarai tisztviselő volt) kitűnő tárgyalási helyzetbe manőverezte magát és lapját, az Élke-et. 1846. jún. 27-i, a szokásos félévi előfizetői felhívás helyett közölt szerkesztői cikkében cáfolta, hogy 1150 előfizetője jelentős jövedelemhez juttatta volna. A kettős felkínálkozást mindkét fél megértette. Az udvari köröket fölöttébb bosszantotta, hogy az ellenzék sikeres lapját egy kormánytisztviselő szerkeszti. Első, még burkolt kísérletüket, Petrichevich Horváth Lázár 4000 forintos lapátvételi ajánlatát Frankenburg elutasította. Apponyi György másodkancellár ezután készített előterjesztését, hogy a közeledő országgyűlésre tekintettel mindenképpen célszerű megszerezni a lapot, és erre Frankenburg megfelelő anyagi feltételekkel hajlandó, az udvari kamara ekkor még nem tartotta időszerűnek. Az ellenzék viszont szept. 10-én ellenintézkedés esetére garantálta a lap átvételét és a szerkesztő kártalanítását. A megállapodást gr. Batthyány Kázmér, gr. Teleki László, gr. Ráday Gedeon, Pulszky Ferenc és Kossuth Lajos írta alá. Okt. 24-től az Élke lett a gr. Ráday országos főigazgató vezette Nemzeti Színház hivatalos közlönye; nov. 16-i ülésükön a Tizek is az idecsatlakozás mellett döntöttek. Nov. 28-án a hazatért Petőfi a lap kizárólagos „dolgozótársa” lett.

Ezután a kormányszervek is határozottabban léptek föl. 1847. jan.-jában Apponyi György intézkedést sürgetett a kamara elnökétől, aki Bécsbe is rendelte tisztviselőjét, Frankenburgot. A szerkesztő azonban folytatta a taktikázást: arra hivatkozott, hogy az ellenzékhez szerződése köti, önerőből nem tud szabadulni, ráadásul a lap nélkül megélni sem tud családjával. Végül máj. 16-án kancelláriai fordítónak neveztek ki Bécsbe, a hivatali esküt máj. 20-án tette le. Máig ismeretlen részletek középette az Élke szerkesztését jún.-tól a mindössze 22 éves Jókai Mór vette át. Frankenburg 1200 forintot kapott ezért; neve 1848. márc. 23-ig szerepelt a lap tulajdonosaként. (Vö. Goriupp Alisz: Az Életképek szerkesztőváltozása 1847-lap. MKSz 1930. 282—288.; MST I. 624—626., a vonatkozó fejezetet T. Erdélyi Ilona írta.)

A szerkesztő búcsúalakomáját 1847. jún. 17-én tartották a zugligeti Vadászudvar nevű fogadóban. Frankenburg mind memoárjában (Frankenburg: Eml III. 237—246.), mind tizenöt évvel későbbi KisfT-i felolvasásában (Emlékezések Petőfi Sándorra. FL 1883. márc. 3.) egyaránt ehhez az alkalomhoz kötötte emlékkönyve be-

jegyzéseit. Az albumot Petőfi verse nyitja, ám rendje azonban nem kronologikus: az írások és a képek későbbi beragasztások. A datált bejegyzések közül a legkorábbi a Pesten fellépett Seymour Shiff ang. zongoraművész bejegyzése (márc. 31.), ezt időrendben Petőfi verse követi (ápr. 26.), majd Irinyi Józsefé (ápr. 30.) és Lisznyai Kálmáné következett (jún. 14.) — mindez még a búcsúvacsora előttről. Ennél későbbi Pompéry Jánosé (jún. 29.) és az Agatocles néven publikált Kun Lajosé (jún. 30.), míg Szigligeti Ede néhány sora jún. 25-én került papírra.

Mindezek figyelembevételével semmi okunk arra, hogy kétségbe vonjuk Petőfi datálását: 1847. ápr. 26.

Magyarázat

- 2 *Az olajos-korsó:* 2Kir 4, 1—7. Eszerint Elizeus (=Illés) próféta úgy segített egy özvegyasszonyon, akitől adósságai fejében már-már elragadta a hitelező két fiát szolgásként, és akinek házában „nincs egyéb, csak egy korsó olaj”, hogy megszaportította azt, hadd vigye a teletöltött edényeket piacra, és a bevételből kifizethesse adósságait.

Vörnyváltozatok

- 5 K2 ké<p>je,
10 K1 nedvet

609. ZÖLD MARCI

Kezirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 31. f. v — 32. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kéziratgyűjtes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság... c.* vers jegyzeteit, → 297.)

Megjelés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 224—225., UK02 I. 315—317., ÚK1 I. 189—191.; mindhárom „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A versgyűjtő füzetben és a terjedemlistán elfoglalt helye alapján a vers hagyományos datálása: 1847. ápr. Sőt, mivel mindkét helyen két hellyel a *F. A. emlék-könyvében* áll, ezt némileg pontosíthatjuk is: 1847. ápr. 27. után, de még a hónapon belül.

Ezt a datálást kétségbe vonta Martinkó András, aki szerint kírí az esztendő versei közül, korábbiak tekintendő (Martinkó: AKr 25.). Hogy a régi téma, az 1845-ben egy megsemmisített népszínműben, illetve a *Pusztai találkozás* c. versben (→ IV. 81—82. és 384—386.) megörökített betyár alakja miért éppen ekkor tűnik fel újra Petőfi költészetében, arra két magyarázat is van. 1847-ben, a PDI I. félévi 13. számában (márc. 28. 391—405.) jelent meg a tárgyat korábban és többször is feldolgozó és költőnknek is mintául

szolgáló Gaal József újabb Zöld Marci-novellája, A két haramia. (Szövege: Gaal József összes művei. S. a. r. Badics Ferenc. Bp. 1882. II. 376—402., vö. még Szinyvei Ferenc: Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig. Bp. 1926. II. 326.) Békés István (Magyar Ponyva Pitaval. Bp. 1966. 49—58.) és nyomán Pogány Péter pedig arra emlékeztetett, hogy a Zöld Martzi, és A' Szeretője nótái és Egymástól való Búcsuzások c. ponyvakiadvány, amely 1818 óta forgott közkezen, 1847-ben változatlan szöveggel, újra megjelent; feltehetően a márc.-i, József-napi vásárra (Pogány Péter: A magyar ponyva tükröre. Bp. 1978. 104.). A költő ezt ismerte; Pogány erre vonatkozó érveit a *Magyarázatok* c. alfejezetbe építettük be. Itt csupán egy stíluskritikai érvre hivatkozunk. Pogány bravúrnak minősítette a ponyvában, hogy „tizenhat esetben változik benne az egyéni vagy csoportos lírai alany, miközben dialogizálnak is.” (I. m. 100.) Horváth János ugyanezt látta Petőfi verse egyik megkapó leleményének (Horváth 396—397.).

Ráadásul Pogány felfogása szerint a ponyva szerzője Erdélyi József (1795—1863) debreceni professzor, aki szenior korában írta volna. Erdélyinél Petőfi 1846 novemberben vendégeskedett; két lányához, Lujzához és Rózához pedig emlékkönyv-verset is írt: [*Kovács Jánosné emlékkönyvébe*], *E. R. kisasszony emlékkönyvébe*, → IV. 220—221. és 631—634., vö. Várhelyi Ilona: Hej, Debrecen, ha rád emlékezem... Debrecen 1999. Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Közleményei 54. 47—53.

Az eddigiek alapján nem látjuk okát annak, miért ne vehette volna elő 1847-ben (is) Petőfi a Zöld Marci-rémát. Hozzáátve még, hogy 1847. márc.-ában is írt betyár-verset, a *Két sobajt* (→ 42—44.).

Magyarázatok

- C Zöld Márton (1791—1816) alakjára I. (levéltári források alapján) Szántó Imre tanulmányát: Zöld Marci (Betyárvilág Heves és Külső-Szolnok megyében a 19. század első évtizedeiben = Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve II. Eger 1956. 477—491.; Dömötör Sándor: Zöld Marci a Hortobágyon. Múzeumi Kurír 15. Debrecen 1974. 14—25. és Pogány: i. m. 97.
- 1 *Négy ágú épület*: fallal összekötött négy oszlop, amelyet gerendák hidaltak át, így több személy egyidejű akasztására is alkalmas volt. Petőfi ilyen akasztófát Pest határában láthatott, képét I. Bánkiné Molnár Erzsébet: Betyárok a Kiskunságban. Debrecen 1999. 34. A Zöld Marci-ponyvában egyszerűbb akasztófa látszik, a szinte kötelező holló ~ varjú ábrázolásával, három akasztóval (Pogány: i. m. 102.). Ezért túlzás, hogy ez lenne a döntő bizonyíték Petőfi ponyva-ismeretére (Pogány: i. m. 105.).
- 5—6, 10—11, 17 A betyár öltözetének leírása viszont valóban egyeztethető a ponyva címlapképével (Pogány: i. m. 98. és 104.)
- 13 *szerették a lányok*: a betyártörténetek szintén kötelező eleme; a ponyvában Marci szeretője egyenesen utánahalni készül. Idézte Solyomossy Sándor: A magyarság néprajza. Bp. [é. N.] III. 130. és Alekszandr Gerskovics: A Zöld Marci. ItK 1969. 714.
- 21 *Rá termelt a tánora*: a ponyva képe alapján (vö. Pogány: i. m. 101. és 104.). A bandán, amelynek tagja volt, 1816. nov. 16-án ütöttek rajta egy lakodalomban, bár Zöld Marci itt nem táncolt, és ezért el is tudott menekülni.

- 26 *félének tolvaj*: ilyen, szerelemfáltésból lett bujdosót Petőfi is ábrázolt a *Szilaj Pistában* (1846. ápr., → IV. 152—153.)
- 30 *a puszták óriás királya*: a *Pusztai találkozásban* (1845. okt.—nov., → IV. 81—82.) még a meg nem nevezett Zöld Marci volt a 13. sorban *a puszták királya*. Közel egyidős és hasonló elragadtatással megfogalmazott leírás a pusztáról, a *Hortobágy, dicső rónaság, te vagy az isten homloka* kezdetű, szállóigévé lett mondattal a *III. úti levélben* (Debrecen, 1847. máj. 14. — VP V. 48—49.).
- 33—36 Hasonló jellemzést mondott Barna Gyuri „hajduvárosi fi” Zöld Marciról a Hortobágyi éjszaka c. Gaal József-novellában: „Ő gazdagot is ritkán rabolt ki egészen, szegényt soha sem bánt, azt csak megajándékozni szokta.” (Rajzolatok 1836. szept. 17. 75. sz. és Gaal: id. kiadás, II. 32—33.)
- 37 *Fegyverneki puszta*: Zöld Marcit 1816. nov. 26-án fogták el, feljelentés folytán, egy tanyán, s mivel a törökszentmiklósi „Nyomban Büntetendő Ítéző Szék” halálra ítélte társaival együtt, 1816. dec. 6-án, du. 1/12-kor Fegyverneken felakasztották őket.

Átvérváltozatok

- 11 K varr^rák [a jelölt betű utólag beírva]
 27 K el<é>ő,
 28 K tork<át>on,
 31 K Kiáll<ot>t
 40 K <szentlélek harangja> temetési dala

610. RONGYOS VITÉZEK

Kéziratok

K1 OSZK Kt Fond VII/11. 31. f. r. (vö. VP VII. 601. és 517.), „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

K2 Egy, 215x135 mm nagyságú, álló, BATH dombornyomású kékes levélpapír v-ján (t-ján a *Tűz* c. vers), teljes névalírással. Bal felső sarkában 89 (piros ceruzával cenzori jelölés) és IV. (tintával szerkesztői megjegyzés), amely az Unio zsk. e későn küldött blokkjában a vers helyét jelölte. A K2 leírása Ferenczi Zoltántól: „Rongyos vitézek” = PetMuz I. évf. 1888. 2. sz. ápr.—jún. 59—66. h.; hasonmása uo., a 135—136. h. után. Melléklete volt Petőfinek Urházy Györgyhöz, az Unio zsk. szerkesztőjéhez intézett, elveszett levelének (vö. VP VII. 250.). A K2 kéziratlapja Pap Endrének szintén az Unióba küldött három versével (Tragédia Heyne után I., Rajnai népdal II—III., vö. Unio 412—413.) volt egybefűzve, és rajta mind az öt versre vonatkozó, erdélyi cenzori pecsét: SIGILLUM OFF. REVISORAT. TRANSYLV. Urházytól K. Papp Miklós, a kolozsvári MPolg szerkesztője, majd Ajtai K. Albert kolozsvári nyomdász tulajdonába került, innen írta le Ferenczi. György Jenő mérnöktől 1934-ben vásárolta meg Vasberényi Géza. Jelenleg: Kiss Ferencnél (mgt., Bp.).

A közlés alapja a K1.

Megjelenés

Unio. „Zsebkönyv 1848-ra. Szerkeszté Urházy [György].” Kolozsvár 1847. 414—415. A zsk. 1847. júl. 25-én jelent meg, vö. EPN 318. és PAt II. 144.

Kötetben: UK01 223—224., UK02 I. 313—314., UK1 I. 187—188.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Ferenczi Zoltán abból a megfontolásból, hogy a zsk. tervét először a PDI 1845. jún. 12-i száma hírlelte, majd Urházy a Hond 1846. júl. 28-i számában közölte (júl. 12-ről keltezett) felhívását az írókhoz, a vers megírását 1845. jún. és szept. között, netán 1846. aug.-ában feltételezte. Stíluskritikai érvek alapján a K1 két verse közül a *Tűz* címűt tartotta korábbiinak, és bordalnak minősítette. A krk-ban mindkét költeményt 1846-ra javasolta besorolni (I. h.).

A cáfolat szinte azonnal érkezett: a BpSz 54. kötetében, az 1888. máj.-i füz.-ben (314—318.) „h.” jelű szerző írt ismertetést a PetMuz első számáról. (A betűjel talán már a krk-t előkészítő Havas Adolfot rejtette.) Okkal-joggal figyelmeztetett arra, hogy miután — a zsk. megjelenésének csúszása miatt — 1846-ban Kolozsvárra küldött 3 + 1 verse közül hármát az ÖK1-be felvett (*Septemb. 27. 1846. = Költői ábránd volt, mit eddig érzék... , Isten csodája, Erdélyben*), említett és elveszett levelében, 1847. máj.-ában küldött két újabbat (*Rongyos vitézek, Tűz*), amelyek a felsorolt hárommal együtt jelentek meg az Unióban. (Az 1846-ban küldött negyedik vers címét nem ismerjük, vö. VP VII. 313.) A két utóbbit pedig a versgyűjtő füzetben elfoglalt hely alapján 1847-re keltezte Ferenczi a PetMuz következő füz.-ében, ahol a párvers-ről, a *Tűz*-ről írt, visszavonta datálását, bár stíluskritikai érvelését fenntartotta (I. évf. 1888. 3. sz. júl.—szept., 213—214. h.).

Ezután a besorolás egységesen 1847. ápr.-ra történt: HP III. 72—73., VoinP II. 182—183., VP II. 182—183. Némileg a Ferenczi-álláspontot idézte fel (névének említése nélkül) Vajda András, amikor a vers kapcsán Császár Ferenc rímvádjaira hivatkozott (IrÖr 1845. szept. 6. — EPN 134—135.). Úgy véljük, a korábbi vádakra Petőfi összefoglalóan megfelelt az ÖK1 elé írt, de meg nem jelent *Előszó*-ban (VP V. 38.). Hogy az ottani megállapításokat a költő ide átmentette, annak konkrét oka az lehetett, hogy 1847. máj. 2-án Lyrai költészet c. alatt egy névtelen (egyébként Pulszky Ferencről származó) bírálat jelent meg az ÖK1-ről, és ebben visszatért a régi vád: népdalaiban „a rím sok helyütt csak assonancz által van pótolva [ide lábjegyzet csatolkozott e rímfajtáról], mértéket senki ne keresen bennük...” (MSzépírSz 1847. I. 18. sz. máj. 2. 277. — EPN 277—278.) Figyelembe véve még a Kolozsvárra küldés feltételezett dátumát is (vö. VP VII. 250., 313.), a verset — mint a recenziora adott, elsődleges választ — *röviddel 1847. máj. 2. utánra* datáljuk.

Fogadtatás

A győri Hazánkban az Unio zsk.-et ismertető, 1847. szept. 6-ról keltezett kolozsvári levelében Szilágyi Sándor Petőfi ott megjelent költeményeit csak cím szerint sorolta fel (Hazánk 1847. II. 110. sz. szept. 16. 439. — EPN 342—343.).

A MSzépírSz hasonlóképpen csak sommásan minősítette a zsk. Petőfi-költeményeit, miután cím szerint felsorolta őket: „... mind előre nem készülő költői

kiömlések. Rajtok megvan a szenvedély ujsága...” (MSzépírSz 1847. II. 20. sz. nov. 14. 319. — EPN 314.)

Magyarázatok

- 1 *Föl tudnám én is*: hasonló verskezdés Eötvös József *Én is szeretném...* c. versében (1846), vö. Horváth 569. Az Eötvös-vers azonban csak 1858-ban jelent meg, így csupán gondolati párhuzamról beszélhetünk.
- 2 *Szép rím- s mértékbe*: a Hond köre 1845 óta ostromozta Petőfit — úgymond — „pongyolasága” miatt. A vádakát Császár Ferenc részletezte: „Mérték, rím, verssor, nála kicsinységek, semmik...” (IrŐr 1845. 5. sz. szept. 6. 36. — EPN 134.) Miután az esztétikainak álcázott támadások (is) folytatódtak Petőfi ellen, a költő az OK1 elé szánt *Előszó*ban válaszolt rájuk: *Ezen uraknak a magyar rímről, és mértékről fogalmuk sincs. Ők a magyar versekben latin metrumot, és német cadentiát keresnek, s ez az én költeményeimben nincs, az igaz, de nem is akartam, hogy szorosan legyen. A magyar mérték és rím még nincs meghatározva; ez még ezután fog kifejlődni és meghatározatni, e szerint róla nekem sincs tudatom, de van sejtésem ... az ösztön vezet, s a hol ők engem rím és mérték dolgoában a legnagyobb banyagsággal vádolnak, talán épen ott járok legközelebb a tökéletes, az igazi magyar versformához.* (VP V. 38.) Petőfi tehát folytatta a visszavont *Előszó* tartalmi átmentését lírájába.
- 4 *A társasági termeket*: a „szellemi szalon” fogalmát Zerffi Gusztáv vezette be (Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek Dr. Laube Henrikhez Lipcsében. VI. Hond 1846. II. 17. sz. okt. 27. 321. — EPN 203.) A tagadás megint az *Előszó*ban: *én szeretem a költészet nem nagyúri salon, hová csak fölpiperézve, fényes csizmában járnak...* (VP V. 38.) Horváth János másik Eötvös-példája, az Hugo Victor mint drámai költő (Ath 1837. II. 545.) c. cikk távoli, nem igazolható párhuzamnak tűnik (Horváth 569.).
- 5 *nem henyé ifjak*: a hasonlat megválasztása visszautalás *A magyar ifjakhoz* 19—24. sorára: → 31.
- 12 *most eszmék küzdenek*: a szó tette váltásának új, átmeneti fázisa, az ellenzék párttá szerveződésének időszakában, a Konzervatív Párt létrejötte után; egybehangzóan *A XIX. század költői* záróstrófájával (→ 18.), illetve az *Ujonnán visszájött a régi baj...* 21—24. sorával (→ 35.).

Szövegváltozatok

- Alcím U Petőfi Sándortól.
2, 11 K2 's
7 U keztyűs
19 K2 <a> bátorsága
22 U Túlélnek-é
24 U Csatában

611. HA ÉN KEDVESEMRŐL GONDOLKODOM...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 32. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 226., UK02 I. 317—318., UK1 I. 191—192.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

1847. máj. elején Petőfi egyre türelmetlenebbül tartózkodott Pesten. Ápr. 24-én Orlai Petrics Somának így vázolta terveit: *Május 7-kén leszáguldok ismét Szatmárba, barna kis leánykámhoz, onnan odább lengek Zemplénbe, onnan Gömörbe, aztán Nógrádba s úgy vissza. Így töltöm majd a tavaszt s nyarat.* (VP VII. 59.) Ezt az állapotot újságolta el Szatmárban Kováts Eduárd, Térey Mari udvarlója és majdani férje, aki valamikor ápr. legutolsó vagy máj. legelső napjaiban „szóltott vele Pesten, hívta le magával, de mondta, hogy pár napokig még nem jöhet...” (Térey Mari levele Szendrey Júliához, Nagykároly 1847. máj. 7. — MDSZJ 374., VP VII. 346., PA II 41.) Az indulást két tényező késleltette. Egyrészt — a kért Szent György-nap (ápr. 24.) helyett — csak máj. 4-én kapta kézhez Kubinyi Rudolf 200 pengőforintos kölcsönét, ami az utazás előfeltétele volt. De abban a levélben (máj. 4-ről), amelyben Petőfi megköszönte a kölcsönt, még szintén bizonytalan volt az útirányt illetően: *A napokban utazom, de még magam sem tudom merre? mert egy levelet várok, mely lépteimet intézni fogja. Azonban a kettő közül lesz egyik az utam: vagy egyenesen Szatmárba vagy felétek Zemplénbe.* (VP VII. 60.) Ez a Szendrey Júliától várt üzenet végül Térey Mari Nagykárolyból, máj. 5-ről keltezett, Júlia felhatalmazásából írt levele lett, amelyben a bizalmas barátónő Júlia szerelméről biztosította a költőt, megindokolta (apja levelezési tilalmával) a leány eddigi hallgatását, és előre jelezte a szülők várható, minden eszközt igénybe vevő ellenállását. Ennek ellenére: „Tehát jöjjön Ön Petőfi közinkbe...” (VP VII. 61.) Petőfi *Pest, május 9. 1847.* keltezéssel kezdte meg az *Úti levelek Kerényi Frigyeshez* írását, amelynek első darabjában ez áll: *A napokban indulok Szatmár felé, hol egy pár ölelő kar s talán egy pár ölmosbot vár.* (Utóbbi az előző évi, Nagy-Károlyban c. verse miatt.) Eszerint a költő máj. 9. előtt már megkapta Térey Mari levelét, ami — ha szokás szerint a Károlyi-uradalom futárpostájával jött — könnyen elképzelhető.

Miután versünk a viszontlátás időpontját még bizonytalannak látatja, és ezért erre utaló három kérdéssel zárul, mindenképpen a levél kézhez vételét megelőzően kellett születnie, azaz *1847. máj. 9. előtt.* A datálást stíluskritikai érvek is megerősítik: új, meghatározó érzelmi élmény híján Petőfi az 1846. őszi Júlia-versek motívumaiból építkezett, l. az alábbi *Magyarázatok*.

Magyarázatok

- C, 3—4 Hasonló vershelyzet a *Nebéz, nebéz a szívem* (1846. szept., → IV. 198.) 5—6. sorában: *Sem éjtem, sem nappalom, / Egyre csak gondolkodom...*
- 11 *Nyugatról* [...] *kelet felé.* ugyanezt az ötletet, csak felhőkkel üzenve, l. a *Sz. J. kisasasszony emlékkönyvébe* c. versben: 1846. okt.8., → IV. 202.
- 13 *esti csillag.* ironikusan szerepelt a *Fönséges éj!* c. versben, a F XLIV. darabjában (→ IV. 126.)
- 13—16 A csillag-motívum hasonló, játékos használata: *Fényes csillag...* (1844. dec., → III. 96.)

- 17 *rózsám*: hasonló megszólítás a *Száll a felbő...* c. költeményben (1846. szept., → IV. 195.)
- 20 *hetedik ég*: az istenség elérésének végső fázisa; mint ilyen, Petőfi profanizálásainak egyike, vö. Pál—Újvári 112. A néphagyományban is élt: az ég hét (vagy kilenc) burokban borult a föld fölé, vö. Pócs Éva szócikkével = Magyar Néprajzi Lexikon. Főszerk. Ortutay Gyula. Bp. 1977. I. 638.

612. TŰZ

Kéziratok

K1 OSZK Kt. Fond VII/11. 32. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kéziratgyűttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

K2 A kéziratlap leírását, amelynek rektóján versünk, verzóján a *Rongyos vitézek* autográf, teljes névvel aláírt szövege olvasható, l. a *Rongyos vitézek* c. vers jegyzeteiben, → 397. A jobb felső sarokban „88” (piros ceruzával, cenzori rájegyzés) és I. (a szerkesztő megjegyzése), amely szerint Urházy az Unio zsk. blokkjában elhelyezte, megelőzve Pap Endre verseit és a *Rongyos vitézeket*. Ismertette Ferenczi Zoltán: A tűz = PetMuz I. évf. 1888. 3. sz., júl.—szept., 213—214. h. Hasonmása: PetMuz I. évf. 1888. 4. sz., okt.—dec., a 247—248. h. és után.

Közlésünk alapja a K1.

Megjelenés

Unio. „Zsebkönyv 1848-ra. Szerkeszté Urházy [György].” Kolozsvár 1847. 410—411. A zsk. 1847. júl. 25-én jelent meg, vö. EPN 318. és PAt II. 144.

Kötetben: UK01 227—228., UK02 I. 318—320., ÚK1 I. 193—194.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Ógadtatás

A vers kétszeri, sommás, cím szerinti említését l. a *Rongyos vitézek* megfelelő alfejezetében, → 398—399.

Keletkezés

Az Unio zsk.-be küldött versekről a *Rongyos vitézek* jegyzeteiben szóltunk: → 398. Ferenczi ezt a verset tartotta korábbinak, minthogy benne „az a lázas tevékenység utáni vágya nyilatkozik, mi éppen 1845 és 1846-beli költeményeit sokszor jellemzi.” (PetMuz I. évf. 1888. 2. sz. ápr.—jún., 63.) Egy új krk.-ban ezért egymás utáni közlésüket javasolta, a *Tűz* előbbre helyezésével. A két megjelölt év közül — az Unio-felhívás 1846. júl. 12-ről keltezett megismétlése alapján — óvatosságból mindkét költeményt 1846-ra javasolta felvenni. A vitáról, amelynek nyomán visszavonta datálását, a *Rongyos vitézek* jegyzeteiben írtunk: → 398. Így a HP-ban (III. 76—78.) már a versgyűjtő füzet szerint a két verset Havas nem egymás után és 1847-ben közölte. A későbbi edíciók hasonlóképpen jártak el: VoinP II. 39. és VP II. 185—186. Mivel Petőfi a zsk.-nek korábban, 1846 őszen küldött verseit az

ÖK1-be is felvette (vö. → IV. 614.), az 1847-i megírást nincs okunk kétségbe vonni. A Szatmárba utazást megelőzően pedig a költő igyekezett eleget tenni kötelezettségének, vö. VP VII. 250.

A vers datálása tehát: 1847. máj. 13. előtt.

Magyarázatok

- C A tűz által felégetett mező képe: az *Ifjuság* c. versben (1845. szept., → IV. 48—49.).
A szerelem, mint óriási láng: a F XLVIII. darabjában: *Oh, szerelem...* (→ IV. 127—128.) A szellem mint tűz: Dózsa György kapcsán: *A nép nevében* (→ 38—39.).
- 2 *fűzfa*: konkrét élmény és jelkép egyszerre. Utóbbi minőségében Petőfi már az 1843. okt.—nov.-i *Kis furulyám szomorúfűz ága...* c. versében használta (→ I. 93—94.). Az erdői kastélypark tavának szigetében (Szendrey Júlia naplója szerint) állt egy fűzfa, amelynek lombozata a vizet érte (MDSZJ 328.). Petőfi is megörökítette: *Te vagy, te vagy, barna kis hyány...* (1846. szept. [27.], → IV. 192.) Megjegyzendő, hogy Júlia naplójában (I. h.) a tölgyek is szerepelnek mint a tópart fái, amelyek egyike alatt volt a leány kedvenc tartózkodási helye. Ide második erdői látogatása idején vezette el Petőfit (vö. → IV. 579—580.). Ugyanakkor a fűzfának már ekkor is volt tréfás-ironikus jelentése, mint hitvány, erőden, vö. CzF II. 1001. h.
- 4 *Tölgy*: Petőfinek (is) egyik kedvelt szimbóluma, először *A sivatag koronája* c. versében (1845. okt.—nov., → IV. 79—81.); a villámsújtotta fa hasonló motívumának összegezését pedig l. Az *Egy gondolat bánt engemet...* jegyzeteiben: → IV. 690. 1847-ben is élt már vele, a *Ha férfi vagy, légy férfi...* 37—40. sorában: → 9. A két fa ilyen értelmű szembeállítását már megvolt a F XXXIX. darabjában: ... *Hiszén a tölgy a bércen / Kisebbnek tetszik, mint a fűzfa idelessen. (Kik a föld alacsony porából...*, → IV. 124.)
- 9 *én elemem, tűz*: Empedoklész szerint a négy alapelem egyike, a levegő, a föld és a víz mellett. Petőfi korábban csak szerelmi tematikában használta: *Oh, szerelem...* (a F XLVIII. darabjában, → IV. 127—128.), *Megfagy a szív, ha nem szeret...* (1846. aug., → IV. 181.)
- 13 *szép leányka*: Ferenczi tagadta, hogy ez Júlia-utalás, szokványos bordal-fordulatnak tekintette, a korábbra datálás érdekében (i. h.).
- 21—24 A (tévesen) Luthernek tulajdonított mondás szerint: „Wer nicht liebt Wein, Weib, Gesang; / Der bleibt ein Narr sein Leben lang.” Salomoni bölcsességnek is tartják: „Salomon dicat: musica, mulier et vinum laetificant cor hominis.” (Vö. Tolnai Vilmos: Széjegyzetek Petőfi verseihez. It 1913. 375.)

Szövegváltozatok

- Alcím U Petőfi Sándortól.
2 K2 a' mocsárban,
3, 4 K2 a'
5 K2 nekem,
U nekem,
6 U halnak,

8 K2, U Békamódra
U kurutytyolnak.
18 K1 <,>

613. HOL A LEÁNY, KI LELKEM RÖPÜLÉSÉT...

Kéziratok

K1 OSZK Kt. Fond VII/3., egy 291 x 229 mm nagyságú, álló f. r.-ján; *Erdőd, május 17. 1847.* címmel, „Petőfi Sándor” aláírással

K2 OSZK Kt. Fond VII/11. 33. f. r., „(Erdőd.)” helymegjelöléssel. (A kéziratgyűjtes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

A közlés alapja a K2.

Megjelenés

Hazánk 1847. 154. sz. dec. 30. 614., „Petőfi Sándor.” névaláírással, vö. EPN 377.

Kötetben: UK01 228—229., UK02 I. 320—322., ÚK1 I. 195—196.; mindhárom helyen „(Erdőd.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

„Május 16-án érkezett meg ő, s ekkor rövid öröm után következtek oly napok, melyeket nem feledhetnék, ha életem bár milly hosszú lenne is.” — írta naplójába Szendrey Júlia (Petőfiné Szendrey Júlia költeményei és naplói. Összegyűjt. Bihari Mór. Bp. 1908. PKvt 7. 114., MDSZJ 285., PAI II. 107.) A szöveget már a kortársak is ismerhették, az év őszén már megjelent: Petőfiné naplója (1846). [I] Élk 1847. okt. 31. (A bejegyzés: 568.) Ezt megelőzően látott nyomdafestéket, szintén az Élk-ben, Lauka Gusztáv nyílt levele Jókai Mórhoz, azon frissiben a történetek után: „... örömmel tudatom veled, édes Mórom, hogy barátunk, a lelkes Petőfi Sándor, ide épen tegnap délutáni 3 óra tájban szerencsésen megérkezett, s megszállásokra [...] szerény vauklusemben, reményt nyújtott, vele nálam hosszabb ideig időzhetni — honnan azonban apróbb kirándulásokat is teendünk az ígéző és kies fekvésű provenceben.” (Élk 1847. máj. 29. — EPN 307.) Ő a levelet „Erdőd, május 18-áról” keltezte; eszerint Petőfi máj. 17-én érkezett volna. Lauka ugyanezt az eseményt — egy későbbi emlékezésében — „Az 1847-dik év pünkösöd előtti csütörtökjén” említette, amikor országos vásár volt a mezővárosban: A boldogság küszöbén (Az erdődi napok) = PAlb 49., idézte Hatv² II. 85. A harmadik, későn megszólaló szemtanú Sass Károly volt, aki szerint Petőfi és a Szendrey család újbóli találkozása „egy vasárnap délután, 1847 kora őszén” történt. Életszerű jelenetekben bővelkedő emlékezéseiben, bár az évszak nyilvánvalóan téves, megismételte a vasárnapi dátumot: Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Újság 1883. szept. 2., idézte Hatv² II. 152—153. A kérdést eldönti, hogy 1847. máj. 16. valóban vasárnapra esett.

Ferenczi Zoltán, a források hierarchijában — helyesen — a Júlia-naplót téve az első helyre, máj. 16-ra tette Petőfi érkezését (FPÉ III. 85—86.). Az ezután történeteket Petőfiné sógorától, Gyulai Páltól szerzett, tehát harmadkézből származó értesü-

lések alapján úgy foglalta össze, hogy a költő azonnal a várba sietett megkérni a leány kezét, de összeszólkózott Szendrey Ignáccal. A jelenet után szállásáról goromba (azóta elveszett) levelet intézett az apához. (Az utóbbira l. VP VII. 251.) Gyulai szerint egyébként a személyes leánykérést már 1846 őszén [!] megelőzte volna egy levélváltás közöttük (Nemzeti Hírlap 1879. máj. 6., vö. VP VII. 245.). Ezt a megint csak nem igazolható feltételezést (az itt leírtak ráillettek az 1847. máj.-i eseményekre), Ferenczi úgy módosította, hogy a levélváltás Térey Mari máj. 5-i levelének hatására történt meg, és a válaszra várakozás miatt halasztotta el Petőfi (Orlai Petrics Somának írt, ápr. 24-i levelében máj. 7-re ígért) szatmári útját máj. 13-ig (FPÉ III. 83—84.). A legutóbbi krk feltételelesen elfogadta a levélváltás és benne a leánykérés írásos változatát (VP VII. 250.). Ezzel szemben úgy véljük, hogy ez a levélváltás sem 1846-ban, sem 1847-ben nem történt meg. A kizárólagos adatközlő Gyulai tekintélyét Ferenczi nem merte kétségbe vonni, holott:

— Térey Mari máj. 5-i levelének érkezéig Petőfi teljes bizonytalanságban volt Júlia érzelmeit illetően;

— az út elhalasztását az ÖK1 megjelenése után már a pénzihiány okozta, amint arra éppen az említett, Orlai Petricsnek írt levél utalt: *Szerelmes vagyok, pénzem nincs ez biographiám.* — VP VII. 59.);

— a két motívum együtt szerepelt a Kubinyi Rudolfnak küldött, máj. 4-i levélben, amikor a baráti kölcsön már rendelkezésre állt (ezt köszönte meg benne), de az indulás még ekkor is bizonytalan volt: *A napokban utazom, de még magam sem tudom merre? mert egy levelet várok, mely lépteimet intézni fogja.* (VP VII. 60.)

— A többszöri levélváltáshoz (Térey Mari → Petőfi, Petőfi → Szendrey Ignác, Szendrey → Petőfi) a máj. 7. és 13. közötti hét még akkor sem volt elegendő, ha a költő is a Károlyi-uradalom belső futárpostáját használta. Ugyanezen ok miatt kételkedünk abban is, amit Sass Károly állított kései emlékezésében, hogy ti. Petőfi egy, általa továbbított és Júlia által apjának átadott levélben megírta volna érkezése időpontját, és az ígért napon érkezett Erdődre (l. h., idézte Hatv² II. 79. és 152.). Ennek Júlia naplója mond ellent. Petőfi várható, közeli érkezéséről a hírt a leány Térey Mari máj. 7-i leveléből kapta: „... itt lesz Ó holnap talán már, vagy e napokban. Kováts Edus [Térey Mari udvarlója, későbbi férje] [...] szólott vele Pesten, hívta le magával, de monda, hogy pár napokig még nem jöhet...” (MDSZJ 374., VP VII. 3465. és PAT II. 41.) Ennek visszhangja Júlia naplójában: „Május 11én, 847. Erdőd. Azt beszélük, hogy itt lesz Ó, hogy a napokban megérkezik. Már három napja, hogy ezt mondják és még sincs itt! — En nem hiszek nekik, mesének tartom az egészet.” (MDSZJ 285. és PAT II. 107.) A naplóban erre már csak a máj. 16-i megérkezés örömténye olvasható.

Szendrey Ignác indulatának egyik okát (Sass Károly szerint is „zavartan” fogadta a költő érkezését) éppen abban látjuk, hogy egy, általa már-már — leánya levelezési tilalma és Uray Endre bátorítása révén — elintéztnek tekintett ügyet kellett váratlanul megtárgyalnia, miközben Petőfi (Térey Mari leveléből) pontosan tudta, mire számíthat: „Júlia Szülői mindent elfognak követni, sőt próbákat már tettek is, hogy Júlia Önről le mondjon...” (VP VII. 61.)

(A máj. 16-án történetekre a belső szemtanú, Sass Károly emlékezését a következők vers, az *Erdőd, május 17. 1847.* keletkezéstörténetében idézzük.)

Versünk megírásának alkalmát Ferenczi abban látta, hogy a költő elolvashatta Júlia naplójának ápr. 26-i bejegyzését, amelyet a tilalom miatt nem küldhetett el levélformában: „Hanem följegyeztem, mit feleltem volna, s ha egyszer eljön Ó, megmuta-

tom neki, ha még...” (MDSZJ 283—284. és PAt II. 106—107.) Ferenczi szerint tehát „a naplóból Erdődön Petőfi valóban elolvasta s *Hol a leány, ki lelkem röpiülését* kezdetű költeményében felelt rá máj. 17-én...” (FPÉ III. 78.) Személyes beszélgetésre, naplónézegetésre azonban ekkor nem volt alkalmuk. Továbbá: a naplórészlet és a vers szövege között nincs is meg három szó kivételével (szent, tiszta, érdek) a szellemi kapcsolat. Van viszont utalás a máj. 5-i Térey Mari-levélre, amelynek valóságtartalmáról most a költő, a futó viszontlátás alkalmával is meggyőződhetett.

Az elmondottakat összegezve: a vers megírásának időpontját a K1 címében jelzett napban, azaz 1847. máj. 17-ben határozhatjuk meg. Ezzel a legutóbbi krk máj. 18-i datálását (VP II. 188.) egy nappal módosítottuk.

Magyarázatok

- C, 1 *lelkem röpiülését*: a motívum már 1843. jan.—márc. óta feltűnik, először a *Jövendölésben* (→ I. 73—74.). Korábbi értelmezésére (a személyiség teljessége és szuverenitása) l. → IV. 597.
- 7—8 A refrén az egyházi esketési szertartás parafrázisa („Mit az Isten egybekötött, ember szét ne válassza...”). Térey Mari is a máj. 5-i levélben: „... két forrón szerető szivet emberi erő nem választhat el”.
- 9 *törnek ök*: a család máj. 16-i viselkedése fényesen igazolta a Térey Mari levélben megjövendőlteket.
- 19 *volt is foljja*: a Prielle Kornélia-epizód, amit a költő már korábban is, a *Kit feledni vágytam...* (1847. ápr., → 57.) 49—52. sorában metaforizált: *Könnyelműség szárnyát / Vállaimra vettem, / És a csapodárság / Pillangója lettem.*
- 30 *Együtt [...]* a *sírban*: a motívum már — szinte természetes gesztussal — a Cl XXX. darabjában, a *Midőn nagyon bánt...* c. Etelka-versben (1845. jan., → III. 134.), majd a *Falun* c. költeményben, a Berta-szerelem kapcsán felmerült (1845. aug.—szept., → IV. 44.). Később is: *Örök öllekezés* (1845. okt.—nov., → IV. 73—74.) és a F XLVI. darabjában: *Szép kedvesem...* (→ IV. 127.)

Szövegváltozatok

- C K1 Erdőd, május 17. 1847.
H a'
- Alcím H (Május, 1847.)
- 1 H a'
- 2 H bírná
kivüled
- 3 H a'
a' ki
kivülem
- 4 H lemerülhet?
- 5 H a'
- 9 H 's
- 11 H Elhárítjuk
a' (2x)
- 13 H a' (2x)
- 18 K2 <mindig> tiszta,

- 18 <voltál> vagy,
 H tiszta szent [szóközi vessző n.]
 vagy oh [szóközi vessző n.]
 19 H 'S
 21 K2 <bántják> oltanátok
 29 H 'S
 H átörültük átbuszultuk [szóközi vessző n.]
 30 H a' sítban

614. FRDÓD, MÁJUS 17. 1847.

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/3. Egy f. terjedelmű, 229 x 291 mm, álló formátumú papírlap v.-ján, „Petőfi Sándor” aláírással. A lap alján Szendrey Júlia írásával: „Május 20. 847.” (Vlsz. a kézhezvétel napja.) A kéziratlap első leírása Ferenczi Zoltántól: FPÉ III. 78. A K szövege a versgyűjtő füzetbe nem került át, hanem a megajándékozott címzettnél maradt. Tőle jutott Petőfi Istvánhoz, akinek halála után (1880) mai közgyűjteményi helyére jutott. Mivel a párvers, a *Hol a leány, ki lelkem röpülését...* viszont bekerült a versgyűjtő füzetbe, sőt még Petőfi életében folyóiratban is megjelent, okkal feltételezhető, hogy költeményünk mellőzése Szendrey Júlia kérése volt, aki a családi viszonyok ilyen nyers közlésétől a történetek ellenére is ózdkodott.

Megjelenés

VU 1880. 37. sz. szept. 12. 614, a Petőfi hagyományaiból c. anonim cikk keretében, együtt a Karaffa-dramatörredék közlésével; Majláth Bélának, a kézirtattár őrének figyelemfelkeltése nyomán.

Keletkezés

A máj. 16-án történekről írásban Petőfi csak ebben a versben nyilatkozott. Júlia naplója szintén sommás: „... rövid öröm után következtek olly napok, mellyeket nem feledhetnék, ha életem bár milly hosszú lenne is.” (MDSZJ 285. és PAt II. 107.) Lauka Gusztáv, Petőfi erdői szállásadója kétszer emlékezett. 1879-ben 1847 jún.-ára tette az eseményt, amikor Petőfi már érkezése napján titkos találkozót tartott Júliával a várkertben, de a leánykérésre csak másnap került volna sor (Lauka Gusztáv: Petőfi nőülése. Koszorú 1879. I. k. 2. füz. 112—114., idézte Hatv² II. 87—88.). Lauka 1898-ban a várban történekről semmit nem tudott, de szerinte másnap Petőfi vőlegényként távozott: A boldogság küszöbén (Az erdői napok) = PAlb 49—55., idézte Hatv² II. 85—87. Ennek az elhományosult-összezavart időrendnek — mint láttuk — mind versünk, mind Júlia naplója ellentmond.

Sass Károly, a másik tanú viszont a várkastélyban tartózkodott — és a történekről, persze, ő is beszélt Petőfivel. Bár a dátum nála is téves (1847 kora ősze), a részletek egymásutánja hihető. A megérkezett Petőfi lehivatta őt, hogy jöttét a családdal tudassa. Őket Sass a várkert méhesénél lelta, a felkerekedő Szendreyékkal Petőfi a kertkapunál találkozott. Júliával csak egy kézfogás és egy „Isten hozta!” erejéig szól-

latott. (Alkalmasint ez volt a „rövid öröm”.) Ezután került sor az ebédlőben a leánykérésre, amikor is Petőfi — saját elbeszélése szerint — kosarat kapott. Szendrey közölte, hogy leányát nem neki nevelte, és kérte, mellőzze látogatásait. Sass szavai szerint: „Petőfi azonban nem engedte magát egykönnyen elutasítani. Kijelenté, hogy addig el nem megy, amíg Júliával nem találkozik.

Ez a találkozás meg is történt, a következőképpen: Szendrey bevezette Júlia szobájába Petőfit; a leány egy ablakmélyedésben ült, s midőn atyja és a költő beléptek, fölkel, és eléjük akart menni. Szendrey azonban a leányhoz lépett, s a más oldalon lévő ajtón karonfogva kivezette, s maguk után az ajtót bezárta.

Az egész jelenetből szobám ablakából magam is is láttam annyit, hogy Petőfi és Szendrey az ebédlőből kijöttek, bementek Júlia szobájába, s aztán Petőfi, alig pár perc múlva kijött e szobából, s a folyosó egy oszlopához támaszkodott, egy ideig mereven állt, és határozottan láttam, hogy könnyezett.

Ez esemény után Szendrey később szintén kijött, s ketten ismét bevonultak az ebédlőbe, ahol meglehetősen heves jelenet folyt le kettejük közt. Szendrey ismételte abbéli nyilatkozatát, hogy leányát semmi szín alatt nem fogja adni Peőtfinek, mert nem ilyen embernek nevelte. Petőfi, mint nekem akkor részletesen elbeszélte, Szendrey e kijelentése után illendően goromba volt,, s határozottan megmondá, hogy Júlia lesz a felesége és senki más.

Az élénk szóváltás után abban állapodtak meg, hogy Petőfi egy hétig nem jön a várba Júlia látogatására, s akkor magától Júliától fogja meghallani ügyében a végleges választ.” (Sass Károly: Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Ujság 1883. szept. 2., idézte Hatv² II. 152—153.)

Ezeknek a forrásoknak felhasználásával foglalta össze a történeteket Ferenczi is (LPÉ III. 84—85.); megtoldva őket Gyulai Pálnak, Júlia sógorának harmadkézből vett szóbeli értesüléseivel.

Összefoglalva: a vers címét minden aggály nélkül elfogadhatjuk a megírás napjaul. Ezzel a legutóbbi krk máj. 18-i dátumát (VP II. 187.) egy nappal módosítottuk.

Magyarázatok

- 1 *a tennapi napom*: az Erdődre érkezés és az első leánykérés máj. 16-án.
- 2 *Furcsa dolgokat*: a Sass Károly által idézett Szendrey-kifogásokat.
- 3 *az*: Szendrey Ignác
- 7 *kjálltunk volna a mezőre*: Petőfi a sértések megtorlásának végső eszközéül, vérbeli romantikus módjára, kortársaihoz hasonlóan a párbajt tekintette. Nemcsak irodalmi témaként használta, az *Ibolyák* c. kéziratos füzet *A párbaj* c. novellájában, *A hóhér kötele* c. regényében, a *Levél Várady Antalhoz* c. vers hírküszöbeként (→ IV. 176.), hanem készült rá maga is, leckéket vett Louis Chapon vívómestertől, otthoni edzéseit pedig a nála egyébként jóval képzetebb vívó Várady Antallal folytatta (Jókai Mór: Életemből. Bp. 1898. NK 96. I. 182., idézte Hatv² I. 790.). Vívófelszerelést 1849. febr. 16-án leltározott ingóságai között is találtak, vö. PAI III. 138. Volt eset, hogy átfogó kritikái támadásra is kihívással akart válaszolni (l. a *Császár Ferenc ő nagyságához* c. vers jegyzeteit, → IV. 325.). Amikor pedig Vahot Imre 1846. júl. 4-én, megtörni igyekezve a Tízek Társasága írói sztrájkját, tudta és beleegyezése nélkül leközölte a nála maradt kéziratokat, Petőfi tiltakozó

cikkének közlését viszont megtagadta, valóban párbajra hívta a PDI szerkesztőjét (*Erre nem felelhettem egyebbel, mint kardhegygel vagy golyóval.* — Petőfi levele Arany Jánoshoz, Pest, 1847. márc. 31., VP VII. 54) — ám az kitért a párbaj elől, amiért a költő gyávának nevezte, és végleg megszakította vele kapcsolatát. A 7—8. sor tehát nem tekinthető pusztán irodalmias fordulatnak.

- 12 *téged is bántanak*: vö. Júlia jún. 2-diki naplójával, a *Keletkezés* c. alfejezet élén.

Szövegváltozat

- 11—12 Jobban fáj ez mindennél nekem
Hogy téged [ceruzás variáns a lapszegélyen]

615. RÖPÜL AZ ÚTI POR...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 33. f. v., „(Erdőd.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 229—230., UK02 I. 322—323., ÚK1 I. 197—198.; mindhárom helyen „(Erdőd.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A máj. 16-át követő napokról a költő az *V. úti levélben* csak röviden emlékezett meg: *Nébány napi mulatás után (banem ilyen mulatást nem kívánok még izéneek se!) Erdődről Nagy-Bánya felé indultam.* (VP V. 51.); Júlia pedig — mint idéztük — a viszontlátást követő 11 napot osztatlan szenvedésnek ítélte. A két verset is hozott máj. 17-ét követő napokról Lauka Gusztáv határozottan állította, hogy a fiatalok három nap alatt a várkertben többször is találkoztak, Petőfi pedig „negyednap reggel”, azaz máj. 20-án távozott (Petőfi nősülése. Koszorú 1879. I. k. 2. füz. 113—114., idézte Hatv² II. 88.), miután ismétlen és sikertelenül kérte meg Juliát. Sass Károly viszont — amint azt az előző vers keletkezéstörténeti jegyzeteiben idéztük — úgy tudta, hogy már az első leánykérést követően, tehát 16-án megállapodtak az egy hetes határidőben. Ám Szendrey, „alig telt el négy nap”, Sass útján levelet küldött a költőnek, miszerint véleménye később sem változik. Erre Petőfi személyesen kérte számon a határidő be nem tartását, de ismét dolgavégezetlenül kellett távoznia (Sass Károly: Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Ujság 1883. szept., 2., idézte Hatv² II. 156.). Az őket követő Ferenczi elfogadta mind a tilalom, mind a találkozások tényét; megtoldva azzal, hogy versünk 29. sora alapján egy felmerült, de Júlia által elutasított szöktetési tervet is feltételezett (FPÉ III. 85—86.).

Az emlékezések ellentmondó adatainak kritikáját az alábbiakban hajtjuk végre:

— a máj. 20-i távozás megfelel az *Úti levelek* kitételének, a *néhány napnak*. Megerősíteni látszik, hogy Júlia ezt a napot írta rá a két korábbi, erdői vers közös kéziratlapjára, amit a távozó költő személyesen vagy Sass Károly útján adhatott át. A vallo-mást tartalmazó, illetve ígérettel záruló két vers valóban alkalmas lehetett a magára maradó és állandó nyomás alatt tartott leány ellenállásának fokozására. A *Röpül az úti por...* erre nem alkalmas.

— Petőfi nyilván addig tartózkodott Erdődön, amíg esélyt látott az igenlő családi válasz kicsikarására. Ha az egyhetes terminus már 16-án felmerült volna, mint azt Sass Károly állította, akkor a költő, aki éppen megbízhatóságáról igyekezett Szendreyéket meggyőzni, aligha szegte volna meg ígéretét újbóli látogatásokkal és titkos találkákkal. Ezzel morális jogát is elvesztette volna Szendrey-n számonkérni megállapodásuk megszegését.

Ezért elfogadjuk Ferenczinek azt az állítását, hogy az apa a nem támogató kérőnek csak később, feltehetően máj. 19-én tűzött ki egyheti haladékot, időnyerés céljából (I'PÉ III. 86.). Petőfi csak ezek *után* indult a szatmári bolyongásra, kitöltendő az egy hetet. Mindezt versünk keltezéséhez felhasználva, az *Erdőd* helymeghatározást valószínűleg elfogadva, az időzés utolsó napján, a távozás szándékának ismeretében írottak gondoljuk és 1847. máj. 19-re datáljuk; ezzel szűkítve a legutóbbi krk tágabb (máj. 18—20., VP II. 189.) időkeretét.

Magyarázatok

- 2 *egy szegény lovaggal*: Petőfi az 1846. őszi érzelmi bizonytalanság képeihez tért vissza, a száguldó ifjú alakját l. a *Mint megfogamszott átok...* c. versben (Szatmár, 1846. okt. 11—21., → IV. 204.)
- 8 *homloka vérével*: hasonló helyzet az ugyanakkor írt *Egy pár rövid nap...* c. versben: *Mint a ki kőből vágta homlokát...* (→ IV. 207.)
- 9—10 A két sor Mazepa-motívumát Petőfi már használta Júlia-versben, az 1846. szept. 27/28-ra keltezhető *Költői ábránd volt, mit eddig érzék...* 69. sorában (→ IV. 583.).
- 21 *Köd ereszkedett*: szintén a *Mint megfogamszott átok...* c. versben.
- 23 *Kértelek*: a két sor utalás a máj. 16-i eseményekre.
- 25 *Elhúzték*: Szendrey Ignác egyheti haladékával.
- 26 *De nem angyal*: utalás az Oszövetségre (1Móz 3,24): „És kiúzé az embert, és oda helyezteté az Éden kertjének keleti oldala felől a Kerúbokat és a villogó pallos lángját, hogy őrizzék az élet fájának útját.”
- 29 *Elvittelek volna*: Ferenczi ebből következtetett arra, hogy Petőfi Júliát szülői beleegyezés nélkül akár megszojtette volna, ám a leány ebbe nem egyezett bele (FPÉ III. 85—86.). A két természeti hasonlat azonban nem jogosít fel ilyen értelmezésre, csupán békés, boldog egybekelésre. (Ferenczi logikáját követve, a két záró sor egyenesen leányrablást feltételezne...)

616. BÁNYÁBAN

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 34. f. r., „(Nagy-Bánya.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-gyűttes leírására l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteit, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 1847. 119. sz. okt. 7. 474., „Petőfi Sándor.” névaláírással, vö. EPN 348.

Kötetben: UK01 2312—232., UK02 I. 324—325., ÚK1 I. 199—200.; mindhárom helyen „(Nagy-Bánya.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi a Szendrey kiszabta egy hetet, amelybe ebben az évben pünkösöd is belesett, szokott módján, szatmári cikázással töltötte: *Erdőről Nagy-Bánya felé indultam. Pünkösöd első napját Zelestyén töltöttem, az üvegbutában...* (V. úti levél. Nagybánya, 1847. máj. 25. —VP V. 51.) A zelestyei nap (máj. 23.) után 24-én Nagybányára érkezett, ahol Törökfalvi Pap Zsigmond festőművész barátja vendége volt (vö. VP VII. 51—52., Törökfalvi Pap Zsigmond: Petőfi Sándor életének legboldogabb szakából. Nagybánya 1899. 11—12., idézte Hatv² II. 91—92, Dávid—Mikó 79—85.). A festő így emlékezett a máj. 25-én történetekre: „Másnap lementünk a kereszthegyi bányába, mindnyájan bányászruhában. A méccsel világító kalauz után Sándor a botjával, utána Rényi József zelestyei üveggyáros [pontosabban: Schreiner-Rényi Ferencnek, a gr. Károlyi György tulajdonában volt zelestyei üveghuta bérlőjének fia], én, Tarján Vilmos megyei esküdt és Lauka József. E sorrendben le is rajzoltam a társaságot, a bányajárás emlékét Petőfinek a *Bányában* című költeménye tartja fenn.” (Uo. 13., idézte Hatv² II. 92.) A valamivel későbbi („Bánya, julius 847.”) rajzot, amelynek lelőhelye: PIM Mt 57.160.1, l. képmellékletünkben, v.-ján Petőfi arcképének újabb vázlataival! (Vö. Rózsa György: Petőfi Sándor képmásai. Ikonográfiai tanulmány. It 1951. 210. és 213.)

A bányalátogatás élményét Petőfi, a többször idézett *V. úti levélben*, prózában is megörökítette: *Ma lenn voltam többed magammal a bányában. Irtóztató mélység. Mi mintegy ezer öhnyire voltunk benn, s hol lehet még onnan a belső vége? Mentünk, mentünk a hosszú, szűk folyosón befelé, mint a töltés a kolbászba, egy darabig egyenesen, aztán föl és alá, végre távolról halk kalapácsolásokot hallottunk, s föl-föl kezdtek tünedezni a bányászok lámpái, meg elűntek, a mint tovább haladtunk, mint a csillagok a fekete felhők között. Talán nincs nyomorúbb élet, mint a bányászok élete. Tűrnak, tűrnak ezek a sápadt vakandokok távol a napvilágtól, távol a zöld természetől, mind halálig; és miért? Hogy legyen gyermekeiknek és feleségeiknek min tengődniök, s legyen mit eltékozolni azoknak, a kik nem gyermekeik és nem feleségeik. Mért nem támad olyan földindulás, mely a világ minden bányáját összerázná és a föld legközepéig sülyesztené?... nem lenne pénz, és lenne boldogság.* — (VP V. 52., vö. Horváth 437.)

Mivel a költő — kézhez kapva Szendrey Ignácnak a kitűzött hét leteltét meg sem váró, elutasító levelét, amelyet az vlsz. Sass Károlyval küldött Petőfi után (FPE III. 86. és VP VII. 252.) — úgy döntött: *Még ma indulok vissza Erdőre...* (VP V. 52.), versét viszont Nagybányára lokalizálta, az egyetlen lehetséges keletkezési dátum: 1847. máj. 25.

Magyarázatok

- C A téma előzményét Lukácsy Sándor Tóth Lőrinc versében (Bányadal. Ath 1837. szept. 3.) találta meg: Lukácsy 2001. 128. A nagybánya-kereszthegyi bányáról Fényes Elek: „A város szomszédságában már az ős időkől fogva

- gazdag arany és ezüstbányák miveltenek.” (Magyarország geographiai szótára. Pest 1851. 127.) A bánya-motívum Petőfinél: *A nép nevében*, 21—24. sor, → 36.) Ez indokolhatja, hogy a *Bányában* nem a szociális kérdés felé fordult (ezt az *V. úti levél* idézett passzusára hagyta), és az csak a 33—35. sorban merült fel, csattanóként.
- 33 *Széjjeloztom*: az *V. úti levél* mondatának (... *nem lenne pénz, és lenne boldogság.* —) költői transzformációja.
- 34 *Kunyhóban és útfélen*: személyes élmény, a Zelestye—Nagybánya út mellett: *A völgyben apró, elszórt oláh faluk, isszonyú nagy szalmafödélű házakkal a födelek nagyok, nem a házak.*” (VP V. 51.)

Szövegváltozatok

- 1—2 K <Itt vagyok lenn, ezer öltre a föld
Kebelében>
1 H a'
3 K <A h> Hol
5 H A'
6 H a'
7 H a' (2x)
8 H a' (2x)
virágoktól
's
9 H Napvilágtól,
10 H a'
12 K már
H a'
13 H a'
14 H A' hol
17 H szívemet
22, 24 H a'
26 H 'S
29 K Nem szívem [hiányzó szóközi vessző, pótoltuk]
H szívem, nem
H e' szívnek
31 K <Soha> Nem megy
H Nem jut
31, 33 H a'
33 K szegény<ek>ségnek,
34 H utfélen

617. BÍROM VÉGRE JULISKÁMAT...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 34. f. v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-gyűjtés leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 232—234., UK02 I. 326—328., ÚK1 I. 201—213.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi 1847. máj. 25-én írta az *V. úti levél*ben: *Még ma indulok vissza Erdődre...* (VP V. 52.) A következő, *VI. úti levél* másnap, a máj. 26-ról 27-re virradó éjszaka kelt, az újabb és sikeres leánykérés után: *Éj van, holdvilágos, csillagos, zajtalan éj, Semmi hang, semmi nesz... csak egy csalogány dalol... szívem. [...]*

Dicsó, dicsó leány!

Két dolog között kellett választania: szülei közt és köztem.

Engemet választott. (VP V. 53.)

A következő mondat azonban elárulja a leánya érzelmein felülkerekedni nem tudó Szendrey újabb, időhúzó, számára három hónap haladékot adó feltételét is: *Septemberben házasodom, barátom, házasodom.* Júlia naplója szerint: „Május 27. kezdődött a boldogság, melly ismét jóvá tenné egy élet keserűségét. E napon együtt voltunk! e nap óta vagyok Petőfi jegyese, s e nap óta szeretem őt jobban mint mindent a világon. Mit tettem és mondtam e napon azt nem tudom, csak annyit hogy az felér eddigi életem minden napjaival.” (MDSZJ 285., PAt II. 107.) A *Szatmár* helymegjelölés arra utal, hogy a verset az ott tartózkodó Petőfi 1847. máj. 28-án írta, ahonnan két, szokása szerint rövid levelet is küldött aznap további terveiről barátainak, vö. VP VII. 65—66.

Magyarázat

29 *Drága nap:* máj. 27., vö. Júlia id. naplóbejegyzésével!

Szövegváltozatok

22 K <Rája> Bele nézнем

40 K <sugára> tűz—árja

618. A MAJTÉNYI SÍKON

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 35. f. r., értelemszerűen helymegjelölés n. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Ellenőr. „Politikai zsebkönyv, a pesti Ellenzéki Kör megbízásából szerkeszté Bajza [József].” Németországban, 1847. (valójában 1848. febr. 5. előtt jelent meg, vö. EPN 383.) 446—447., „Petőfi Sándor.” névaláírással, vö. EPN 383. Az almanachban

a költőnek két további költeménye is szerepelt: *Dalaim* (115—116.) meg a *Palota és kunyhó* (386—388.). A zsk. részletezett tartalomjegyzéke: PA I. 193., az előszó kelte: „Pest, júniusban 1847.”

Kötetben: UK01 234—235., UK02 I. 328—329., mindkét helyen értelemszerűen helymegjelölés n., hiányzik továbbá a 4. versszak, azaz a 13—16. sor, helyét - - jelölés mutatja. Az UK1-ben nem szerepelt. Előszór: Hangok a multból. Összeszedte és kiadta két magyar hazafi [Kertbeny Károly és Eisler-Vasfi Mór]. Lipcse 1851. 30—31., teljes szöveggel, de kipontozott címmel. (Ezért téves a DK elsőség-adata: 365.)

Keletkezés

Telegdi Kovách László felidéz egy emléket, amikor 1846. szept. 6-án Petőfi szobájába lépett a nagykárolyi Szarvas-fogadóban: „... két könyvet láttam nála: Béranger verseit és Rákóczi Ferenc memoire-ját, mindkettőt francia nyelven, 16-rét kiadásban.” (Petőfiről és az 1848 előtti irodalmi tényezőkről. Koszoru 1884. szept. 28., idézte Hatv² I. 896.) Rákóczi művének 1846-ban még nem lehetett magyar fordítása, így a költő valóban csak eredeti fr. nyelven olvashatta: *Memoires du Prince François Rákóczy sur la guerre de Hongrie depuis l'année 1703 jusque à sa fin, La Haye [Hága] 1739*. Ebben a fejedelem megjegyezte, hogy a meghódoltak (az idemenekült nemesség és a kuruc katonaság) többen voltak, mint a „németek”, és hogy kiáltványban tiltakozott a meghódolás ellen. Petőfi tehát — a m. függetlenségi hagyományok és a romantika felfogása szerint is — árulónak tartotta gr. Károlyi Sándor ténykedését, és erről meggyőződve érkezett a megyeszékhelyre, amit bizonyít szinte azonnali összeszólalkozása a fogadó éttermében az adminisztrátori beiktatásra érkezett gr. Károlyi Lajost éltető kortesekkel, amikor is hangosan megjegyezte róla (Pap Endre elbeszélése szerint): ... *apja, nagyapja, szépapja áruló volt.* (I. h.) Gr. Károlyi Lajos felmenői örökletesen viselték Szatmár vármegye főispáni tisztségét; apja, gr. Károlyi József több inszurrekció alkalmából a megyei nemesi felkelők parancsnoka volt; nagyapja, gr. Károlyi Antal pedig Mária Terézia tábornagya. A békeszerző Károlyi Sándor egyébként nem szépapja, hanem ükapja volt Petőfi kortársának.

A fegyverletétel színhelyére, a Nagykároly és Erdőd között csakanem félúton fekvő nagymajtényi síkra néhány nappal később juthatott el először, gr. Teleki Sándor négyesfogatán. Ó emlékirataiban felidézte ekkori beszélgetésüket is.

„— Látod azt a kis domborulatot a rét végén, mindjárt ott a friss ugar-szántás melett?

— Igen.

— Tudod, mi az?

— Nem.

— 1711-ben azon a helyen pacifikált Károlyi Sándor.

— Tudom!

Elindultunk; némán, csendesen gondolkodánk, volt *miről!*” (Teleki Sándor: Egyről-másról. Bp. 1882. II. 19—20., idézte Hatv² I. 906.)

A költőben ezután is folyamatosan élt a szabadságharc és a fejedelem emléke. 1847. jan.-jában megírta *Szent sír* c. versét (→ 19—21.); Arany Jánosnak írt második, 1847. febr. 23-i levelében *a népi szellemben és nyelven írt komoly eposz* egyik lehetséges hősnének vallotta Rákóczit (VP VII. 48.). A máj. 30-án útnak indult költő versünkről maga közölte a megírás körülményeit a *VII. úti levélben* (Szalonta, 1847. jún. 7.):

*Szatmár és Károly között van Majtény. Kis falu, de környéke nevezetes: itt volt Rákóczi utolsó csatája. Egy verset írtam az egykori csatatéren, melynek vége ez: » - elmondtam legszörnyűbb átkomat s elsírtam legszentebb könnyemet.« Úgy volt, átkozódtam és sírtam. (VP V. 54.) Megjegyzendő, hogy amíg 1846-ban dél felől, azaz Nagymajtény felől, addig most észak és Kismajtény felől érkezett, amely valóban *kis falu*, Fényes Elek szerint kb. 1100 magyar és román lakossal (Magyarország geographiai szótára. Pest 1851. II. 61.) Ezért a vers pontos adatai: *Kismajtény, 1847. máj. 30.**

Fogadtatás

A hatalom által már korábban is figyelt Ellenzéki Kör készülő zsk.-éről Pestről ápr. 17-én ment titkosrendőri jelentés Bécsbe; közölve, hogy a munkálatai honoráriumra fordítható pénzek híján lassan haladnak. Felsorolta továbbá az ígéretet tett szerzőket, köztük „Alexander Petőffy”-t is. A jelentés kivonata 1847. máj. 5-én szerepelt az Államtanács előtt, vö. PAat III. 80. és 236.

Magyarázatok

- 1 *Mióta elváltam:* Petőfi máj. 28-án tért vissza Szatmárra, miután jegyesével tölthette az előző napot Erdődön.
- 3—4 *a három napkeleti királyt / A csillag:* az Újszövetség napkeleti bölcsei (Mt 2,1—10), akiket a háromféle és gazdag ajándék alapján háromkirályoknak nevezett a hagyomány (Gáspár, Menyhért, Boldizsár).
- 8 *csatatéren:* valójában itt nem volt ütközet, a kuruc hadsereg lovassága (kb. 12 000 fő) a fegyvert, pontosabban a zászlókat tette le 1711. ápr. 30-án, az előző napon létrejött szatmári béke alapján.
- 14 *bujdosók:* Rákóczi és környezete ezután valóban többé nem tért vissza Magyarországra; a fejedelmet és négy másik kuruc vezetőt (Bercsényi Miklóst, Forgách Simont, Esterházy Antalt és Vay Ádámot) 1712-ben országgyűlési törvény nyilvánította hazaárulónak.
- 16 *Urak lőnek:* br. Károlyi Sándor 1712-ben kapta meg a grófi címet, a főhadvezér helyettese, 1724-ben helytartótanácsos lett.

Szövegváltozatok (valamennyi az Ellenőrben)

- C A' m.....i síkon.
 1 szeretőmtől,
 2 szűnetlenül velem,
 3 a'
 4 A'
 úgy kisért
 a'
 5 csillagom!
 6 ez a' [szóközi vessző n.]
 hová értem,
 8—10 a'
 10 rajta.
 12 a'

- 13 a' hősök,
a'
15 a' (2x)
16 lőnek, —
meg! [sorvégi gondolatjel n.]
18 fehérek
19 Hattyúsereg
e'
felhőcsoport,
a'
20 Hősök'
elhalának.
23 Végzém a' [szóközi vessző n.]
elmaradtam [sh., jav. a zsk. 592. oldalán, az „Értelemzavaró sajtóhibák.”
jegyzékében: „447 lapon 7 sorban elmaradtam helyett olvasd elmondtam”
24 Átkomat 's [szóközi vessző n.]
könnyemet, [sh.]

619. LEGSZEBB VERSEM

Kézirat: nincs.

Megjelenés

Magyar Ujság, 1871. jan. 1. Somogyi József: Adalék Petőfi Sándor életrajzához («Legszebb verse») c. cikke keretében. A K-t, amely tulajdonában volt, a közlés nem reprodukálta. (A cikket szemelvényesen közölte: Hatv² II. 84.) Éppen az első közlés fogyatékoságai miatt a vers hitelességét is kétségbe vonta Havas Adolf, amikor csak kétes hitelűnek (és 1846-osnak) vette fel (HP III. 573. és 710—711.). Kritikája, 1847-re datálva: BarHP 508. Szintén kétes hitelűként vette föl Voinovich Géza (ő 1848-as versnek tartotta, a Nagykárolyból Debrecenbe, zászlóaljához tartó honvédszázados költeményének), vö. VoinP II. 292. Hasonló álláspontot képviselt a hitelesség kérdésében Hatvany Lajos, ő a datálás részleteire nem tért ki: i. h. A legutóbbi krk az 1846-os és az 1847-es datálás lehetőségét is fenntartotta (VP II. 383.), de a főszövegben a verset 1847. máj.-ra sorolta be, a Pesten írott *Tűz* után és az *Érdőd, május 17. 1847.* elé (VP II. 186.).

Keletkezés

Somogyi József említett cikkében azt írta, hogy 1843. évi, a debreceni kollégiumban történt megismerkedésük után Petőfi „pár év múlva Pestről Szathmármegyébe utazván, meglátogatott Ér-Mihályfalván...” Ekkor három napot és három éjszakát töltött volna itt, lemásolta magának a Somogyinál maradt autográf kéziratról a már elfelejtett *Ivás közben* c. debreceni versét, majd a házigazda unszolására így válaszolt: *Jól van! most fogom írni »legszebb versdemetka«, és papírra vetette nyolcsoros költeményét. A témát egy megelőző beszélgetésük adta, amelynek során Somogyi felvetésére, miért nem megy Bécsbe is tervezett külföldi útja során, a költő azt válaszolta volna: Nem*

megyek addig — az istenét! — míg bajonettekell nem megyünk Bécs felé, minek nem sok idő múlva be kell következni, s ez már csak idő kérdése. A cikk befejezésében Somogyi a „pár év múlva” datálást 1845-re pontosította.

Az *Ivás* közben jegyzetirői, Szabó G. Zoltán és Kiss József már rámutattak az emlékezés ellentmondásaira (→ II. 172.), amelyek versünk vonatkozásában még szembezőkőbbek. Somogyi valóban debreceni diák volt 1843/1844 telén, ráadásul az olvasókör könyvtárosa, a személyes kapcsolat tehát bizonyított. Óvatosságra int viszont, hogy az *Ivás* közben esetében már tévedett: a verset költője nemcsak nem felejtette el, hanem 1844-ben a PDI-ban és a V1-ben is megjelentette, vö. → II. 171.

Érmihályfalva valóban útba esik a Pest—Debrecen—Nagykároly—Szatmár útvonalon. Az időpont meghatározása azonban már korántsem ilyen egyszerű. 1845 kizárható: Petőfi ebben az évben nem járt még a környéken sem. A látogatás először 1846 nyarán „fér be” a költő itineráriumába, amikor aug. 30-án érkezett a gyorskocsival Debrecenbe, onnan Obernyik Károly útítársával feltehetően 31-én indult tovább. Nem tudjuk, milyen alkalmatosság igénybe vételével. Erdemi emlékezősek a Szatmárra érkező időpontjáról sem szólnak; csupán annyit tudunk, hogy — Szatmár érintésével — szept. 6-án már Nagykárolyban volt, vö. a *Csalogányok és pasirták* c. vers jegyzeteivel, → IV. 564—565.! Somogyi viszont nem említette, hogy Petőfinék útítársa lett volna, akivel ekkor még határozott úticéllal, az erdélyi országgyűlés felkérésére indultak. Azaz a verset mozgató indulatnak nem látni okát. Legközelebb 1847. máj. 15-én járt erre Petőfi, de a *IV. úti levél* tanúsága szerint legfeljebb egy rövid megállás képzelhető el, vö. VP V. 49.!

Ezért figyelmünket azokra a tartózkodásokra is ki kell terjesztenünk, amelyek nem szorosan a Pest—Szatmár útvonalhoz kötődtek. Ilyet 1846 őszén és 1847 tavaszán is találunk. Az *Ivás* közben jegyzetirői az előbbit 1846. nov. első felére tették, „amikor Petőfi a közeli Ér-Endréden is járt” (→ II. 172.). Szatmárról akkor 1846. nov. 7-én indult a költő Debrecenbe. Ahonnan viszont csak nov. 23-án ment tovább Pestre, és ebből az időszakból csak az utolsó öt nap írható a Prielle Kornélia-epizód számlájára. És ahogyan az Erdélyi család szentimrei kúriájába tett kirándulás, talán más kiruccanás is belefért a tartózkodásba. Az sem tudható, mennyi időt töltött nov. 7. után Érendréden, talán még Debrecenbe érkezése előtt, vagy onnan kirándulva. (Ti. Érendréd — szemben Érmihályfalvával — nem esik útba Debrecen és Szatmár között, hanem kitérőt jelent.) Térey Mari levele Szendrey Juliának, amelyben felidézte (hallomásból) az ott történeteket, mindenesetre hosszabb időzésre utalt, és egyúttal megadta a verset szülő indulat egyik lehetséges okát is: „... Endréden több napok mulatása után azzal is mulatták P-t hogy néked Lokodettivel illy, s illy viszonyod volt, Ó ezt hitte kevés ideig, s azon idő alatt követte el azon kalandot.” (Prielle Kornéliával — MDSZJ 371. és PÁt II. 38.). Az utóbbi közlés jegyzetirője, Oltványi Ambrus így kommentálta a helyet: „... arra következtethetünk, hogy a költő Szatmárból Debrecen felé igyekezve nov. 8—10. körül (Ér-)Endréden megállapodott, ahol a báró Luzsénszky-féle kuriában arról hallhatott, hogy Szendrey Juliának korábban egy — itt is megnevezett — *Lokodetty* nevű dzsidás főhadnaggal volt viszonya...” (PÁt II. 144.) Jókai úgy emlékezett, hogy a Szatmárból hazatérő Petőfi írásban (Jókai Mór: *Megtörtént regék*. Bp. 1897. 343.) vagy már Pesten előszóban kijelentette, emiatt nem veszi el Juliát: *megtudtam, hogy egy német katonatiszt gróf udvarolt neki! Német, katonatiszt és gróf! Háromszoros ellenség!* (Jókai Mór: *Ószi fény*. Bp. 1898. 76.) Ez megmagyarázná a vers indulatát és németellenes élet, vö. még VP VII. 247. Eszerint a megírásra az egyik változat: *Érmihályfalva, 1846. nov. 7—10.*

Ami az 1847. évi időpontokat illeti, mint említettük, a máj. 15-i rövid megállás lehetőségét nem látjuk beilleszhetőnek, és a vershez sincs ekkor motívumunk, Petőfi Erlöfödre igyekezett. Ezért aligha tartható a legutóbbi krk ide sorolása: VP II. 186. Van azonban — 1847. máj.-án belül maradván — egy másik lehetőség is. Ezt Dávid Gyula és Mikó Imre képviselte. Ők a hónap végére tették a vers megírását, amikor Petőfi a Szatmár — Majtény — Nagykároly — Székelyhid — Nagyvárad útvonalon Szalontára tartott. Itt nem közlekedett gyorsszekér, tehát „hiányzik” egy éjszakázás, 1847. máj. 30.-ról 31-re virradóan. Ez ugyan nem a szinte mesebeli „három nap — három éjszaka”, de az érmihályfalvi látogatás ekkor is elképzelhető. A vers motívációját az említett szerzőpáros így világította meg: „... a kis vers eszmeileg egy tőről fakadt azzal, amely a majtényi síkon született.” (Dávid—Mikó 89.) E változat szerint a megírás tehát: *Érmihályfalva, 1847. máj. 30—31.*

Hozzátehetjük, ebben a verzióban értelmet nyer a külföldi utazásra tett célzás is. Petőfi ui. csak a sikeres leánykérés után kezdte tervezni nyugat-európai útját, mint arról Kazinczy Gábort és Törökfalvi Pap Zsigmondot máj. 28-án levélben, Arany Jánost pedig jún. elején Szalontán, előszóban tájékoztatta, vö. VP VII. 65—66. Minthogy úticélja mind az említett, misszilis levelek, mind pedig az Erdődről keletre *I. T. úti levél* tanúsága szerint Anglia és Franciaország volt, indokolt lehetett Somogyi kérdése, miért nem keresi fel Bécset. Ha a költeményt tágabb időkeretben szemléljük, türelmetlen tettvágya olyan 1847-es versekkel rokonítja, mint az *Egy barátom az ifjuság...* (→ 7.), a *Ha férfi vagy, légy férfi...* (→ 8—9.), *A türelemről* (→ 61—62.). Mivel a felsorolt érvrendszerek közül az utóbbit látjuk erősebbnek, a verset ez szerint soroltuk be.

Magyarázatok

- 1 *Sok verset:* az ÖK1 megjelenése óta Petőfi joggal hivatkozhatott művei tekintélyes számára. A motívum az év során később is előkerült, l. a *Jó költőnek tartanak* c. verset (→ 137.).
- 6 *Hazám bosszúja:* Gömői György Thomas Moore hatásának tulajdonította, jelesül az Irish Melodies Avenging and Bright utolsó sorára vezette vissza: „Revenge on a tyrant is sweetest of all!” (Petőfi ír „súgója” — Thomas Moore. It 1989. 678.) Moore verseit Petőfi két példányban birtokolta: a Lyrical Beauties of Thomas Moore. Brunswick 1845. válogatása mellé — szokása szerint — beszerezte a díszkiadást is (The Poetical Works of Thomas Moore. Complete in one volume. London 1846.). Az előbbit Aranyknak ajándékozta. A vers csak a díszkiadásban; Petőfi példányában: OSZK Kt. Fond VII/228/13. 187. (Leírása: Kalla—Ratzky 115. és 118.) Az ír költő arcképe lakásukat díszítette, l. az 1849. febr. 16-i foglalás jegyzőkönyvét (Gerő József: Petőfi javainak lefoglalása és elárverezése, 1849-1851. ItK 1933. 127., idézte Hatv² II. 608.). Gömői arra is emlékeztetett, hogy 1847 végén le is fordította Moore egyik versét, l. az *Oh ne bántsd a költőt...* szövegét és jegyzeteit (→ 197—198. és 563—565.).

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 35. f. v., „(Nagy-Várad.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírására l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteit, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. II. 16. sz. okt. 17. 498—499. („Jun. 1847.” alcímmel), „P e t ő f i S á n d o r” névaláírással, vö. EPN 351.

Kötetben: UK01 235—236., UK02 I. 329—331., ÚK1 I. 204—205.; mindhárom helyen „(Nagy-Várad.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A VI. úti levélben (Erdőd, máj. 26.) még úgy tervezte: *Holnap indulok Nagy-Várad felé Pestre, s onnan a külföldre.* (VP V. 54.) A VII. úti levél már Szalontán kelt és a megtett utat rögzítette: *Szatmáron, Nagy-Károlyon, az Érmelléken és Nagy-Váradon keresztül Szalontára értem e hónap elsején.* (VP V. 54.) A máj. 29-én vagy 30-án indult Petőfi — feltelezésünk szerint — máj. 30/31. éjszakáját Érmihályfalván töltötte (l. az előző, a *Legszebb versem* c. költemény keletkezéstörténetét!), és máj. 31-én érkezett Nagyváradra: *Szép, kellemes nagy város, de nem értem rá megvizsgálni, mert siettem ki, ide Szalontára.* (VP V. 55.) Eszerint a költő a máj. 31-ről jún. 1-re virradó éjszakát töltötte itt, így az első folyóiratközlés alcíme pontos. Ezért, megőrizve az előző krk datálását, a verset 1847. jún. 1-re tesszük.

Magyarázatok

- 10 *lelke*: a társ felismerése már a legelső szerelmes versben, a *Júliához* soraiban is: *Mennyi lélek, istenem! // Oh, ha birhatnám e lelket...* (1846. szept. 8/9., → IV. 190.)
- 12 *Tündérország*: az örökös szerelmi boldogság hona volt már a *János vitéz*-ben (→ III. 89—90.) és a *Tündéralomb*-ban is (→ IV. 101—108.)
- 30 *király vagyok*: a fordulatot eddig egyszer használta a költő (1845. aug.—szept.-ben, Szalkszentmártonban), a szeretett alföldi tájban elmerülve: *Falun* (→ IV. 43.) De hasonló már a *János vitéz* befejezésében is: az 1476. sorban tündérr király, az 1480.-ban fejedelem lesz a címszereplő hősből (→ III. 91.)

Szövegváltozatok (valamennyi az Élk-ben)

- C A'
 Alcím (Junius, 1847.)
 1—3 a'
 5 a' meddig
 10 a' lelke;
 12 a'

17 e'
18, 22 a'
22 porban.
23 a'
fejembe?:
26 izűt
35 Eszem-adta

621. ARANY LACINAK

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 36. f. r—v., „(Szalonta.)” helymegjelöléssel (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. II. 3. sz. júl. 18. 77—79., „P e t ő f i S á n d o r .” névaláírással, vö. EPN 317.

Kötetben: UK01 236—238., UK02 I. 331—334., ÚK1 I. 206—209.; mindhárom helyen „(Szalonta.)” helymegjelöléssel.

1:gykori újraközlés

Gáspár János—Kovácsi Antal (szerk.): Magyar olvasó-könyv..., Kolozsvár 1848. 142—145. (teljes szövegközlés), vö. PAt I. 160.

Keletkezés

Családját Arany első levelében mutatta be új barátjának (Szalonta, 1847. febr. 11.): a napi 10 óra munkán túl „[a] többi időmet részint szeretett nőm s két kis gyermekem, részint Homérom és Shakespeare-m társaságában töltöm el; —” (VP VII. 45.) A személyes találkozás lehetőségét Petőfi vetette föl, rögtön második levelében: *Meglebet, hogy a jövő nyáron Erdélybe utazom; akkor semmi esetre sem mulasztalak el meglátogatni.* (Pest, 1847. febr. 23. — VP VII. 48—49.) Arany örömmel válaszolta, már febr. 28-án: „Meglátogatsz, azt ígéred. Jőj el, az isten áldjon meg; az én nőm se nem fest, se nem zongoráz, se nem öltözik tűszer napjában: de Petőfit olvas, jó anya s jó magyar gazdasszony, t. i. a miből van. [...] Fogadd szívesen nőm viszontüdvözlését, s gyermekim csókjait, kik már is égnek látni azt a jó »Petőfi bácsit« ki azt a szép *Kukoricát Jancsít* írta.” (VP VII. 51—52.) Ápr. 17-én tűzvész pusztított Szalontán, Arany jegyzői összegezése szerint: „A leégett épületek száma 2175.” (L. beszámoló levelét a történekről: Szalonta, 1847. ápr. 21. — VP VII. 57—59.) Minthogy a jegyzői lak, Arany szolgálati lakása nem károsodott, Arany máj. 27-én megismételhette meghívását: „Fogadd nőm szíves üdvözlését, ki azzal dicsekszik, hogy ha egyszer véletlenül betoppannál, arcképed után megismerne. Fogadtam vele. Ugyan tégy próbát.” (VP VII. 65.) Ez a levél azonban már nem befolyásolhatta Petőfi terveit, hiszen írásakor érelődőn volt, és csak 1847. jún. 14., Pestre visszaérkezése után olvashatta.

Költőnk márc. 31. óta nem írt Aranynak. A *VI. úti levél* máj. 26-i szövege és a Törökfalvi Pap Zsigmondnak írt, máj. 28-i levél tanúsága szerint Nagyváradon át egyenesen Pestre igyekezett, hogy előkészítse a hónap közepére európai utazását (VP VII. 54. és 65.). A szalontai kitérő ötlete tehát — úgy tűnik — pillanatnyi elhatározás kérdése volt, de még mindig az európai út rákövetkező tervével. A *VII. úti levelet* Petőfi már Szalontáról keltezte, jún. 7-ről: ... *Szalontára értem e hónap elsején. [...] Életem legszebb napjai közé sorozom e hetet, melyet itt töltöttem új barátom családi körében. Egy felől a komoly vidámságú családapja, más felől a vidám komohyságú családaya, s előttünk a két fecsegő, virgonc gyermek, egy szőke lányka s egy barna kis fiú ... ilyen koszorú övezi szívemet, és boldog vagyok; csak az fáj, hogy a napokban már elhagynom, el kell hagynom őket, kiket annyira szeretek, mint ha ikertestvéreim volnának.* (VP V. 54—55.) Arany pedig 1858. jan. 2-án a következőket jegyezte rá Petőfi eladdig utolsó, márc. 31-i levelére: „NB. A levelezésben itt szünet áll be, mert Petőfi, Szathmárból jövén meglátogatott Szalontán először s június 1—10. napjait nálam töltötte. [...] Akkor írta Laci fiamnak a verset, ki akkor három éves volt, s kit igen szeretett, nagyokat ütven fenekére, az ő módja szerint. A gyermekeim is igen szerették, s nem áll, a mit Vahot ír valahol, hogy Petőfivel a gyermekek egymást ijesztették, mint mumussal, mert ő igen kedves tudott lenni azok irányában, ha akart.” (VP VII. 336.) Erre valóban visszafímel Petőfi levele Aranynak (Pest, 1847. jún. 18.): *Lacinak pedig mondd meg, hogy ne sírjon, mert egyszer csak azt veszi észre, hogy ott termek s még nagyobbakat vágok a fenekére, mint a minap; akkor aztán majd sírhat.* (Petőfi ekkor paripát is ígért a kistfiúnak. — VP VII. 67.)

A vers keletkezési ideje tehát a szalontai tartózkodás, azaz — leszámítva az érkezés és az indulás napját — 1847. jún. 2—9.

Fogadtatás

Arany aug. 25-én már a vers hatásáról számolt be, saját családja körében: „Laci hozzá írt versedet könyv nélkül tudja (könyvből nem is tudhatná) s milly büszke vele, hallod. Akárki jó a házhoz, ismerős vagy idegen, első dolga keresni, vagy kerestetni elő a lapot, s mutogatni a verset, hogy azt neki Petőfi Sándor bácsi küldte és még paripát is fog hozni. S hogy tudja stilizálni, értelmesen:

A kis bolond ürge

Egy darabig tűrte stb. — Julcsa könyvből olvasta, Laci hallgatta, úgy tanulták be.” (VP VII. 90.) Megjegyzendő, hogy a lap/könyv csakis az Élk példánya lehetett, mert önálló kéziratlapról nem tudunk, és hogy a „stilizálás” a korabeli nyelvhasználatban értelmes szövegváltoztatást jelentett.

Magyarázat

- C Arany László (Szalonta, 1844. márc. 24. — Bp. 1898. aug. 1.), Arany János és Ercsey Julianna második gyermeke.
47 Az ürgeöntés szokására: Néprajzi Lexikon. Főszerk. Ortutay Gyula. Bp. 1982. V. 442.

Szövegváltozatok

- 6 Élke Űlj
ölemben;

- 9 ÉlK Így
 13 ÉlK 'S
 14 ÉlK a'
 17 K lepke<,>.
 19 ÉlK fejibe.
 21 ÉlK a'
 22 ÉlK víz a'
 23 ÉlK tele merte.
 23 után K <Telt vederrel a kezében
 A mezőre ballag szépen - ->
 26, 27 ÉlK a'
 29 ÉlK biz' a'..
 30 ÉlK a'
 31 ÉlK A'
 32 ÉlK megállt,
 33 ÉlK vajjon
 14, 36, 39 ÉlK a'
 41 ÉlK gondja [közponozás n.]
 45 ÉlK a'
 46 ÉlK A'
 53 ÉlK 'S odabén
 54 ÉlK a'
 55 ÉlK A'
 se [apoztróf n.]
 57 ÉlK A'
 58 ÉlK 'S
 59, 61 ÉlK A'
 62 K <D> Egy
 <csak> türte,
 65 ÉlK A'
 67 ÉlK 'S
 70 ÉlK e'

622. MILLY SZÉP A VILÁG!

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 37. f. r., „(Szalonta.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-csüýttes leírását l. az *Egy barátom az ifúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.
 Kötetben: UK01 239—240., UK02 I. 335—337., ÚK1 I. 210—212.; mindhárom helyen „(Szalonta.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A szerelem, a barátság, a (közelebbről nem ismert) beszélgetések, a szerető családi légkör hangulatát Petőfi már a VII. úti levélben összefoglalta: *Életem legszebb napjai közé sorozom e hetet, melyet itt töltöttem új barátom családi körében. [...] boldog vagyok; csak az fáj, hogy a napokban már elhagytam, el kell hagynom őket, kiket annyira szeretek, mint ha iker-testvéreim volnának. Isten veled, édes Frigyesem! A magaméhoz hasonlító boldogságot kíván neked igaz barátod.* (Szalonta, 1847. jún. 7. — VP V. 55.) A következő, a VIII. úti levélben (Pest, 1847. jún. 25.) tágabb életrajzi és személyiség-összefüggésekbe helyezte lelkiállapotát, visszaulva *Felbőlk*-korszakára: *Az ilyen [ti. érzelmi beállítottságú] ember nagyon boldogtalan lehet, az igaz, de nagyon boldog csupáncsak az ilyen ember lehet. Én is ezért voltam egykor nagyon boldogtalan, s ezért vagyok most nagyon-nagyon boldog.* (VP V. 55—56.)

Szalontai versről lévén szó, megírása: 1847. jún. 2. és 9. között, vö. FPÉ III. 89.!

Szövegváltozatok

- 11 K <Szép> Kék,
41 K eszembe<n>

623. SÁRI NÉNI

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 37. f. v., „(Szalonta.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. II. 2. sz. júl. 11. 44., „P e t ő f i S á n d o r.” névaláírással, vö. EPN 315.
Kötetben: UK01 241—242., UK02 I. 337—339., ÚK1 I. 213—214.; mindhárom helyen „(Szalonta.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírásának körülményeit Arany János jegyezte rá 1858. jan. 2-án Petőfi Sándor 1847. márc. 31-i levelére: „...»Sári néni« ott [ti. Szalontán] írta, egy öreg asszony adván neki tárgyat, ki az 1847-ki tűzvész alkalmával fedél nélkül maradván, nálam a színbem vonta meg magát, míg jobb helyet kap.” (VP VII. 336., idézte Hatv² II. 96.) Megírása tehát: 1847. jún. 2. és 9. között.

Fogadtatás

Az Élk a Lánchíd lassú épülésén élcelődött: „... s mint Petőfi »Sári néne« *nem akar már nőni.*” (Élk 1847. II. 3. sz. júl. 18. 93., vö. EPN 317. — A vers az előző lapszámban jelent meg.)

A Hond Zerffi Gusztáv szerk. Ökörszem rovata leköszölte (név nélkül) Szemere Miklós plágiumvád-összeállítását, olyan Petőfi-idézetekből, amelyeket eltulajdoní-

tottnak tartott. Korábban (1847. márc. 24-i és egy ismeretlen időpontú nyári levelében, vö. PAt II. 32—35. és 51—53.) ugyanezt felkínálta Erdélyi Jánosnak is, a MSzépirSz számára, de nem kapott választ. A Hond viszont kapott az alkalmon, sőt a levelek idézetanyaga kiegészült a Szemerénél még értelemszerűen nem szereplő *Sári néni* 31—34. sorával: „... 8. Szemere Miklós előbb »Az időhöz« című versének első részében dicséri az ifjúsági időt, mely sokat ajándékozott az embernek, második részében korholja az aggkori időt, mivel mindazt, mit csak adott, visszarabolja.” (Hond 1847. II. 4. sz. júl. 27. 78—79. — EPN 321.)

Arany János Petőfiének írott, 1847. aug. 25-i levelében idézte a vers 32. sorát, a házasságre vonatkozó jó tanácsai sorában: „... nem tartok nagyobb vétket, mint midőn család fő

»Két marokkal szórja gazdagságát«

mert sajátját tékoználni mindenkinek joga van, de nőjét s gyermekeit megfosztani senkinek sincs.” (VP VII. 90. és 397.)

Magyarázat

C V. Szendrei Júlia a vers mintáját Csokonai Vitéz Mihály egyik költeményében vélte megtalálni: „Idegen minták alapján megénekelte *Az elmatrónásodott Dorist*, Petőfi »Sári néni«-jének őst.” (V. Szendrei Júlia: „... mily széles a poétai mező...” Csokonai lírájának élményrétegei. Kolozsvár 1970. 144. Idézte jegyzetében Szilágyi Ferenc: CSVÖM Költemények 5. 1800—1805. Bp. 2002. 486.) A párhuzam nem áll, hiszen nem gúnyversről van szó.

Vöregváltozatok

- 1 ÉlIk A'
- 2 ÉlIk 's
- 7 ÉlIk A' mi
- 8 K <n> van
ÉlIk a'
- 14 ÉlIk a' feje^rrtett
- 15 ÉlIk 'S
il
- 16 ÉlIk a' (2x)
- 22 ÉlIk a' (2x)
- 25 ÉlIk 's
- 27 ÉlIk a'
- 28 ÉlIk nagy-néha
- 32 K gazdaságát [az észre nem vett, értelmes th .-t az ÉlIk és Arany levele alapján jav.]
- 33 ÉlIk a'
- 34 ÉlIk 'S

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 38. f. r., „(Szalonta.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 1847. 124. sz. okt. 19. 493., „Petőfi Sándor.” névaláírással, vö. EPN 351.

Kötetben: UK01 242—243., UK02 I. 339—341., ÚK1 I. 215—216.; mindhárom helyen „(Szalonta.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Arany János 1858. jan. 2-i rájegyzése Petőfi 1847. márc. 31-i levelére, annak szalontai látogatásááról: „Írt ott néhány verset, engem lerajzolt (roszúl) és a csonka-tornyot, melyet meg is verselt.” A költemény megírása tehát: 1847. jún. 2. és 9. között.

Magyarázatok

- C A szalontai hajdúvár 1636 után épített ágyútornya, vö. Rozvány György: Nagy-Szalonta mezőváros történelme (monographiája). Gyula 1870. 42—43. A torony akkori állapotára l. még Petőfi rajzát (VP VII. 12a képmelléklet). Arany János Az ó torony c. versében 1850-ből (AJÖM I. Kisebb költemények. S. a. r. Voinovich Géza. Bp. 1951. 126—127.) és a Toldi szerelme VI. énekében verselte meg a torony építését (AJÖM V. S. a. r. Voinovich Géza. Bp. 1953. 121.) Felbukkant Fényes Elek-nél is: „Hajdu korának emlékét most is egy fenálló csonka torony falai tartják fel.” (Magyarország geographiai szótára. Pest 1851. II. 62.)
- 2 *Letűnt századba:* a 18.-ba. Hogy nem a törökellenes, 17. századi harcokról lesz szó, azt a 17. sor igazolja vissza.
- 7 *Piros szárnyát:* a szabadságért és a nemzeti függetlenségért vállalt harc jele. Hasonló értelemben szerepelt *A munkácsi várban* c. vers kezdősorában is: → 104. Vö. még az *Egy gondolat bánt engemet...* c. költemény jegyzeteivel: → IV. 660—661.
- 7—16 Ezekben a sorokban Petőfi nemzeti jelentőségűvé emelte az 1745. máj. 21-én és 22-én történeteket, amikor a szalontaiak 26—27 fős csoportja fegyveresen — Arany János hasonló nevű dédapja is lándzsával — akadályozta meg herceg Esterházy Antal földesúri beiktatását, aki a családja által 1702 óta zálogban birtokolt derecskei uradalom hajdúközösségeit, így Szalontát is, 1745. ápr. 13-án adománybirtokként kapta meg Mária Teréziától. Az ellenállás anynyi eredménnyel járt, hogy a herceg a feudális jobbágyszolgálatásokat sohasem követelte rajtuk. E sajátos helyzetet Fényes Elek is említette: „Birtokosa h[erceg]. Eszterházy, de a város régente hajdúi szabadsággal élvén, földjeit mindig szabad adás vevés mellett örökös szerződésnél fogva bírta és bírja.” (I. h. II. 62.) A tíz hajdútelepülés 1746-tól jogi úton is harcolt egykori hajdú-

szabadságának visszaszerzéséért. Az 1843/44-es országgyűlésen Bihar vármegye előterjesztésére az alsó-, majd a felsőtábla is támogatta őket, ám a király 1844-ben lezártnak tekintette az ügyet. Erre az elhúzódo pereskedésre l. Szendrey István: A bihari hajdúk pere a hajdúszabadságért. Debrecen [1958.] és Dankó Imre: A körösköz-bihari hajdúság. Gyula 1959. (A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 8—9.). Petőfi adatközlője maga Arany lehetett, aki többszörösen is érdekelt volt az ügyben. Egyrészt Szalonta aljegyzőjeként hivatalból foglalkozott a hajdúperrel, sőt 1843-ban Bécsben és Pozsonyban is megfordult, vö. Arany János nagyszalontai iratai (1831—1851) = AJÖM XIII. Hivatali iratok 1. S. a. r. Dánielisz Endre, [Törös László, Gergely Pál]. Bp. 1966. 9—13. (főszöveg), 439—441.(jegyzetek). 1847 nyarán mindez kiegészült a városi levéltár elpusztulásával az ápr. 17-i tűzvészben, amelyről Arany készítette a jegyzőkönyvet: uo. 26—28. és 444—448. Másrészt, mivel a Helytartótanács Esterházy Antal kérésére 1746-ban nem ismerte el az erdélyi fejedelmek nemesleveleit, családja ármálásának (Rozvány: i. m. Függelék IV—V.) elismertetéséért Arany János párhuzamosan, külön is harcolt. Igaz, családja nem volt az 1606-ban idetelepült 300 hajdú leszármazottai közül való, de nemességüket I. Rákóczi Györgytől kapták, 1634. máj. 10-én, és ezért — minthogy feltehetően a 17. század végi újratelepüléskor költöztek ide — sorsuk a 18. században (mint láttuk) már egybekapcsolódott az azonos társadalmi állású szalontai hajdúivadékokéval. *A májtényi síkon* és a *Legszebb versem* ihlet- és gondolatkörében érkező Petőfit az is megragadhatta, hogy II. Rákóczi Ferenc 1708-ban visszaadta az itteni hajdútelepülések szabadságát, sőt egyenesen az 1605. évi első városok rangjára emelte őket, alkapitány vezetése alatt (vö. Dankó: i. m. 28.). A történet ilyen „megemelésé” azt mutatja, hogy Petőfi a hajdúkban vélte elsőként megtalálni azt a magyar népcsoportot, amely a szabadság és a függetlenség hagyományainak jogfolytonos őrzője. Megkockáztathatjuk azt a feltevést is, hogy a versnek szerepe van abban: a költő ezentúl félegyházinak, azaz szabad kiskun származéknak vallotta önmagát; legközelebb a házassági anyakönyv adatainak bemondásakor Erdődön, 1847. szept. 8-án (PAI II. 85. és 239.).

- 21 *elesteték*: az 1745-i konfliktusnak nem voltak halottai, Petőfi itt vlsz. az 1636. évi törökellenes csata áldozataira gondolt.
- 25 *Idétlen rom*: 1658-ban maguk a török elől menekülő hajdúk gyűjtötták fel, hogy az ellenség ne használhassa fel. A csonka torony helyreállítása a 19. század végére maradt, amikor Arany László költségére, Gyalus László műépítész tervei alapján és Veres Károly helybeli építőmester munkájával alakult ki mai külseje, és benne 1899. aug. 27-én nyitották meg az Arany János Múzeumot, vö. Dánielisz Endre: Arany szellemében Nagyszalonta művelődésért. Nagyszalonta 2001. 8—9. A versnek a Kisfaludy Sándor-i hagyományhoz kötődő romantikus várrom-költészettől való eltérésére l. Fried 2001 71—73.

Völgváltozatok

(K <Ó> csonka
 H A'
 I H a'

- 2 H Letűnt
a'
K képzelet<t>. [th.]
- 3 H a'
- 4 H ormunkon [sh.]
- 5 H A'
e'
jel:
- 6 H a'
- 8 H 'S
- 9 H a' (2x)
- 12 H a'
- 13 K „<S> „Markunkban
H a' (2x)
's
- 15 H 's
- 16 H A'
e'
volt. - -
- 17 H A' sárba
- 18 H a'
- 19 H A'
zszlő [sh.]
lebukott;
- 20 H bajnokok.
- 23 H A'
egy-es-egyedűl,
- 26 K senkisésem [a H alapján jav.]
- 27 H a'
- 28 H a'
hosszu méla [szóközi vessző n.]

625. LENNÉK ÉN FOLYÓVIZ...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 38. f. v., „(Szalonta.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. II. 21. sz. nov. 21. 655., „P e t ő f i S á n d o r.” névaláírással, vö. EPN 366.

Kötetben: UK01 244–245., UK02 I. 341–343., ÚK1 I. 217–218.; mindhárom helyen „(Szalonta.)” helymegjelöléssel.

Keltekzés

A többi szalontai vershez hasonlóan megírásának időkerete: 1847. jún. 2. és 9. között.

Magyarázatok

- C. Az ún. alakváltós verstípus (l. még → IV. 295.) nemcsak a romantikának, hanem Petőfinék is egyik kedvelt formai megoldása volt, „melyben magát (vagy költészetét, illetve szerelmét) a folyton változó, más és más arcot mutató változatos sokféleségben s az ezt szemléltetni hivatott metaforák, képek, jellemzések sorozatában mutatja be...” Martinkó András id. jegyzete a *Megúnt rabság* c. vershez (1843. dec., → I. 485.) a verstípus darabjait is felsorolta. Mi ezt szűkítettük, és a jelen krk jelzeteivel láttuk el: *Volnék bár...* (1844. okt.—nov., → III. 33—34.), *Az én szerelmem...* (1844. okt.—nov., → III. 35.), *Száz alakba...* (1845. aug.—szept., → IV. 24—25.), *Arcképpemmel...* (1845. aug.—szept., → IV. 37—38.), *Dalaim* (1846. júl., → IV. 179—180.), *A szél* (1847. febr., → 32—33.), *Mi volt nekem a szerelem?* (1847. márc., → 44—45.). A sort Martinkó András egyébként versünkkel zárta.
- 17, 34 *váromladék ... összetépett zászlók:* a két motívumnak az előző verssel és rajta keresztül a várrom-költéssel való összefüggésére l. Fried 2001 73—74.

Vzűregeváltozatok

- C, 1 Él k folyóvíz
3 Él k útját
7 Él k 's
9 K <én élőfa> vad erdő a
10 K <A hegynék> Folyó két
9, 11 Él k a'
13, 21, 29 K *ugy* [az 5. és a 37. sor analógiájára jav.]
15 K <Rajtam> Bennem
16 K <Lom> Ágamon
18 Él k A'
22 Él k a'
rőpkény [sh.]
26 Él k A'
30 Él k a'
31 Él k Tűzhelyemen
35 Él k A'
K <f> vadontáj

626. A GÓLYA

Kezint

OSZK K.t. Fond VII/11. 39. f. r — 40. f. r., „(Szalonta.)” helymegjelöléssel. (A kéziratgyűttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 1847. 141. sz. nov. 27. 567., „Petőfi Sándor.” névaláírással, vö. EPN 366.

Kötetben: UK01 245—249., UK02 I. 343—349., ÚK1 I. 219—224.; mindhárom helyen „(Szalonta.)” helymegjelöléssel.

Keltekzés

A vers legutóbbi elemzője, Fried István utalt arra a szalontai emlékezetre, hogy Aranyék egy törött szárnyú gólyát ápolgattak, amelyről Arany A rab gólya c. allegóriáját írta, szintén 1847-ben. A *Levél Arany Jánoshoz* 46—47. sora viszont (... áll még a gólya fölötté, [ti. a csonka torony fölött] / Méla merengéssel nézvéen a messze vidékébe?) és a rá válaszul adott levélrészlet Aranytól („A gólya is elment, de nem búcsuzott el végkép.” — VP VII. 85.) ennél pontosabb élményt jelöl meg a versírás indítékául. Akár volt ilyen a költemény mögött, akár nem, erre az időre a gólya már az Alföld-ábrázolás egyik közkeletű rekvizitumának számított, amint arra Fried Gaal József és Király Károly prózájával, Samarjay Károly és egy Sárváry nevű szerző versével utalhatott (Fried—Szappanos 247. és 262—264.).

A költemény a szalontai versek közül való, megírásának időkerete tehát: 1847. jún. 2. és 9. között.

Magyarázatok

- C A gólyához mint a m. népköltészet és mondavilág kedves madarához számos közmondás fűződik (vö. Ipolyi Arnold: Magyar Mythologia. Pest 1854. 245—246.) Petőfi ismerhette Ipolyinál szintén említett jós- és tűzmadár-szerepét is; az Atulához és Mátyás királyhoz fűződő mondákat tartalmazó Chronicon Budense könyvtárában is megvolt, vö. VP V. 253.). Mindazonáltal főképp a néphagyományra és saját, gyermekkori emlékeire támaszkodott.
- 19—24 A jelenet a kiskunfélegyházi gyermekeveket (1824—1828) és a kisiskolás nyári vakációt (1828—1830) idézi. Mezősi Károly utalt rá, hogy Petrovicsék félegyházi otthonának, az ún. Bánhidi-háznak udvarán valóban álltak nádkúpok, hiszen a bérleti szerződés értelmében a mészárszék bérlőjének évi 100 kéve nád is járt, hogy belőle szárnyékot, azaz hó- és szélfogó falat építsen a pusztázó jószágnak. De használtak nádat a jégveremhez és fűtöttek is vele, vö. Mezősi: KP 113.
- 33 *Fölfelé vágytam*: a szárnyalás—röptetés vágyának romantikus motívumát Petőfi lírájában összeállította Fried István (kiegészítettük a jelen krk jelzeteivel): *Hálálvág* (1843. jan.—ápr., → I. 74—75.), *Jövendölés* (1843. jan.—márc., / júl.—szept., → I. 73—74.), *Megúnt rabság* (1843. dec., → I. 98—99.), *Az alföld* (1844. jún.—júl., → II. 56—58.), *Arcképpemmel...* (1845. aug.—szept., → IV. 37—38.), *Kik a föld alacsony porából...* (a F XXXIX. darabja, → IV. 124.), vö. Fried—Szappanos 251. Ehhez hozzávehetjük kötetünkéből a *Hol a leány, ki lelkem röptetését...* c., 1847. máj. 17-i verset → 67—68.
- 40 *Íllyen jutalmat nyér*: visszautalás a *Világosság*! 29—36. sorára (→ 47.)
- 41—64 A gólya (és a fecske) mint költöző és észkére visszatérő madár a hűség közkeletű jelképe; eredetileg „nyárhírnök”-ök, vö. Ipolyi: i. m. 294.

- 66 *Ifju lett:* költői túlzás; Petőfi ifjúkorát már nem az Alföldön töltötte.
 95 *A tóra:* Mezősi Károly lokalizálása szerint a Ferencszállási tó (ma: Péteri-tó), amely mentén a mézsárszékhez kijelölt kaszáló feküdt. Ide Petőfi — ha nem is ifjúkorában és egyedül — apjával gyakran kilátogathatott.

Vzövegváltozatok

- C H A'
 1 H a'
 's
 3 K é<d>kes
 4 H kedvelteti.
 5, 6 H a'
 7 H 'S egyszerű,
 10, 11 H a'
 13 H azért
 17 H a'
 18 H fiu
 19 H a'
 K <...> haza-térő
 21 H a'
 22 H Huztam
 23 H 'S
 a'
 27 K ember<,>
 H ugy,
 a'
 29 H a'
 30 H 'S
 a'
 31 H a'
 K messze<g>ség? [th.]
 32 H A'
 34 H a'
 35 H A'
 36 K ka<p>lapot. [th.]
 37 H megszúrják...
 38 H a'
 39 H így
 a' ki világít,
 40 H nyér? - -
 41 H Kívánt
 a'
 43 H A' ki
 45 H 's
 48 H A'
 49 H szívvel
 52 H utánuk;

- 53 H 'S
b_{ns}
a'
- 54 H A'
- 55 K reám, <a> sejtés
- 58 H A'
- 59 H 'S
zöld [ritmikai hiba, két hiányzó szótag]
- 61 H űj,
- 63 H 'S
- 64 H A'
- 65 H a' (2x)
- 66, 67 H a'
- 69 H 'S
kantár-szárral
- 70 H A'
- 71 H a'
gyürkőzött,
- 73 H a'
- 75 H a' hol
- 76 H korlátoztatnak;
- 77 H körülem
- 79 H A'
- 81, 83 H a'
- 84 H Sürű
- 87 H 'S
K <rajt a> rajta
<megebüvölt szem> vesz merően
- 87, 89 H a'
- 91 H 'S
a' hol
- 93 K heveredtem<,>.
- 95 H A'
's
- 97 H elkísért.
- 98 H A'
- 99 H a' (2x)
víz
- 101 K <töltém> töltöttem
- 103 K ragyog [hiányzó sorvégi vessző; a H alapján pótoltuk]
- 104 K Se' [a 103. sor analógiájára jav.]
- 106 H A'
- 111 H 'S
szerenysés [sh.]
ntat,

627. TÜNDÉRKALAND

Kézirat

PIM Kt. P 35. 1 f., 255 x 395 mm nagyságú, álló formátumú. A vers szövege a r.-n. Uo. 26, a v.-n 25 névalírási-próba: „Petőfi”. A v.-n továbbá ismeretlen kézeredetű postai címzés: „A Másikori olvasó egyesületnek / Másikorán. / *Czegléd / Szoboszló.*” Autográf címváltozat a v.-n: *Pestiek dala.*

A K-t 1928-ban közölte Hegedüs Zoltán (Voinovich Géza megjegyzéseivel): Petőfi „Tündérkaland” c. ismeretlen töredéke. ItK 1928. 262—266. Uo. a K hasonló közlése (262.) és a r.-n látható névalírási-próbáké is (263). Akkor dr. Kommer Magda tulajdonában volt, aki Kóti Józsefnek, Arany János egykori nagykorú tanítványának unokája. A család ma élő tagjának, dr. Kóti Lászlónak szíves közlése szerint Kommer Magda művészettörténész Domanovszky Sándor művelődéstörténész második felesége lett. A PH részére történt ajándékozás ~ eladás utópontja ismeretlen.

Keletkezés

A családi hagyomány szerint Arany János 1865-ben ajándékozta Kóti Józsefnek. A közlő Hegedüs Zoltán ezt kétségbe vonta, mint késői és vlsz. elírt dátumot, feltehetően 1856 helyett. Hogy a töredék-fogalmazvány Arany birtokában maradt, szalontai keletkezését igazolja, ami 1847-ben két periódust jelenthetett: jún. 1—10., ill. okt. 25—31. A közlő az első látogatást vette gyanúba, bár korrekten hivatkozta Arany Jánost is, aki Petőfit 1847. dec. 13-i levelében közös, okt.-i játékkra emlékeztette, mikor „vele ostoba versek rögtönzésében vetélkedtél?” (VP VII. 114., vö. FPÉ III. 171.) A töredék azonban nem hat improvizációnak, hanem egy verses kisepikai mű kezdetének, ezért kérdőjellel ugyan, de a korábbi időszakra tesszük. Tehát: *Szalonta, 1847. jún. 2—9. (?)* Ezen belül pedig az ekkori versek végére helyezzük. (A datálás közvetett érveit l. a *Magyarázatok*ban.)

Mejegyezzük még, hogy a szakértőnek felkért Voinovich Géza megjegyzései (uo. 265—266.) egytől egyig bizonyítatlan, sőt széttartó hipotézisek. Szerinte a *Tündéralom* (1846. jan.—febr.) félretett első kidolgozásának tekintendő; a postai címzésű papírlapot nem a szalontai jegyzőlapban találta, hanem az a PDI vagy az Élk szerkesztőségéből származott, és Petőfi magával vitte volna [!] Szalontára, végül a névalírási-próbákat az ÖK1 arcképe alatti írás gyakorlásának tekintette. Az első feltételezésre l. a *Magyarázatok*at. Az ÖK1 Barabás-képe alatt pedig teljes (családi + utónév) név áll, míg a próbák kivétel nélkül csak a családnevet tartalmazzák. Akár Petőfi 1847 ápr.-a és jún.-a közé datálható névjegy: PAI III. 83. és 238.

Magyarázatok

- C A v.-n autográf címváltozat: *Pestiek dala.*
1—2 A szerelmi tematika és az egyes szám első személyű közlés közvetve szintén azt bizonyítja, hogy a töredék még a házasságkötés előtt, tehát a jún.-i szalontai látogatás idején keletkezett.
5 a *főváros*: Pest. A töredék hangneme és a városi élet ábrázolása a *Pest* c. versre emlékeztet: 1845. jún. 24., → III. 163—164. A költő helyzete is hasonló:

vidéki környezetben a városi életforma szószólója, vö. a *Pest* 3. sorával: *És a hol csak kell, hát pártját fogom.*

- 9—10 *bor, [...] pezsgője forr:* a rím és a határozós szerkezet Arany balladájában, A walesi bárdokban tér majd vissza (1857—1863).
- 19 *Tarkán hullámozott:* a városi köztér nyilvánossága a költő számára jelképes értelmet is hordozott, amint az az *V. úti levél* Nagybánya-leírásában is olvasható (1847. máj. 25.): *Mária-ligetnek híják a város mulatóhelyét. Oly szép, a millyet csak képzelni lehet. Ténnap délután (pünközsd másod napján) velem együtt kinn volt a város nagy része, urak és nem-urak össze-vissza demokraticus szívem hangosan dobogott örömeiben, mert szorosan és forrón ölelte meg a remény, hogy merész álmaim a világ jövődjéről nem teljesülhetlen álmak.* (VP V. 52.)
- 21—22 A két sor Arany János csaknem egyidős versének, A szegény jobbágnak közlekedési eszközökben szimbolizált társadalmi ellentéte, Pestre helyezve.

Szövegváltozatok

- 2 K <Hiszen m> Mulattató
<lesz. T> tán, mert
- 5 K utcaiban [th.]
- 6 K <közt van lel [vlsz. 'lelkem' szókezdeté]> között vagyok
- 10 K forr [a sorvégi központosítás a K papírjának állapota miatt bizonytalan]
- 12 K fonja <a>
az [utólag beszúrva]
eszmék<nek>
- 13 K Itt<en mosolygva> enyelegve lejt <az ember oldalán> virágos kocsián
- 15 K [az egész sor kihúzva; első fele változatlanul újra beírva]
<A nap szép tiszta volt> A tiszta, égi bolt
- 16 K <már> le

628. PUSZTA FÖLD EZ, A HOL MOST JÁROK...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 40. f. v., „(Körös-Ladány)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 250., UK02 I. 349—350., ÚK1 I. 225.; mindhárom helyen „(Körös-Ladány)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi jún. 10-én indult fogadott szekéren Szalontáról, és — 1847. jún. 17-i, Aranyak írt levele szerint — *négy nap alatt értem Pestre esőben és szélben...* (VP VII. 66.) Mint a *VIII. úti levél*ből tudható, *hogy 10, mondd: tíz napi esőzés előzte meg útamat, s még*

azon fölü az útban is vert az eső két napig. (VP V. 56.) Az első nap délben még csak Okányban jártak, estére pedig Körösladányig jutottak: *Ha az alföldön utazik az ember, a város kivül még a kocsmárosokkal is meggyúl a baja. Classicus nép az a magyar kocsmáros, barátom. Fizetned kell, hogy szóljon hozzád egy-két szót, enni pedig fizetésért sem ad. Nem a. Ha kérsz tőle valamit, azt mondja, hogy nincs, vagy hogy ő biz azért nem rak tüzet. Így jártam Bihar megye két heységében, Okányban és Körös-Ladányon. Ettem is nem is; azt adtak, a mi nekik tetté, nem a mit kértem, s ezt is úgy tették elem, mintha isten irgalmából adnák. De nem bosszankodtam, sőt jól esett, igen, jól esett, mert ebből is láttam, hogy a magyar restel szolgáltni, hogy nem termett szolgálásra, az angyalát is!* (VP V. 57.) A lejegyzés helyét maga a költő adta meg, ahol — erre utal az 5. sor — az éjszakát is töltötték. Tehát: 1847. jún. 10.

Vörögyváltogat

6 K se' [A gólya c. vers 103. sorának analógiájára jav.]

629. UTAZÁS AZ ALFÖLDÖN

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 41. f. r., „(Mező-Túr.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-gyűjtés leírását l. az *Egy barátom az ifuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 1847. 153. sz. dec. 25. 609., „Petőfi Sándor.” névaláírással, vö. LPN 377.

Kötetben: UK01 250—251., UK02 I. 350—352., ÚK1 I. 226—227.; mindhárom helyen „(Mező-Túr.)” helymegjelöléssel.

Keltekzés

A hazatérés második napján a megtett út tovább rövidült, csak Mezőtúrig jutottak el. Itt este Petőfi kifizette és elkergette a Szalontán fogadott kocsis *gorombaságai* miatt, és az éjszakát a Dobogó vendéglőben töltötte. A mezőtúri végleges megfeneklésnek szemtanú-émlékezője is akadt, özv. Mészáros Endréné személyében, akinek szavait Kéry Gyula rögzítette és adta közre (Kéry 154—155.), a tévedéseket pedig az emlékező fia, Mészáros István helyesbítette (Petőfi és Mezőtúr. Jásznagykunszolgalmegyei Függelék Hírlap, 1908. júl. 11. és aug. 1. — mindkettőt idézte Hatv² II. 97—98.). A lejegyzés időpontja: 1847. jún. 11.

Arany megrémült a Pestig fogadott kocsis hamari visszatértén, és csak Petőfi jún. 18-i levele nyugtatta meg (VP VII. 66—67.): „Kérem tőle, hol hagyott? Azt feleli Túrón *kifizetted és megkérted* engedné meg egy éppen Pestre utazó barátoddal, kivel ott találkozál, folytathatnod utadat. Ma egy hete átmegyek Gesztre aranyaimért, [a Toldi pályadíjáért] mellyeket Szőnyi úr lehozott. Ott beszélek Mezeyvel, kit te, remélem, ismeresz s az mondja, hogy a turi kocsmában egy fedél alatt háltatok de csak reggel tudtátok meg, a mikor egy pár szót váltván egymással, te azt nyilatkoztattad volna, hogy schová sem mégy Turról, míg az eső esik, annyira meguntad már. Később

Szőnyi és Kovács János a másik nevelő mondják hogy (Túr és Pest közt valahol) találtak egy szinte ernyős szekéren, juhászcutya módra hasalva (a phrasis enyém) de nem merték egészen ráfogni hogy te vagy. Ez utóbbi hírek megnyugtattak egy kevésé...” (VP VII. 68—69.) A levélben említett személyek közül Szőnyi Pál a Tisza család geszti nevelője volt, Kovács János a [*Kovács Jánosné emlékkönyvébe*] címzettjének férje (→ IV. 632—633.); „Mezey” pedig azonos lehetett Mezei József mérnökkel, Petőfi szatmári ismerősével, aki őt 1846-ban le is festette (→ IV. 581. és l. sz. képmelléklet) — ők ketten valóban felismerhették a költőt. A viszontagságos úton 12-én este Abonyig jutott, ott éjszakázott, de 13-án este is olyan későn ért be Pestre, hogy — itt lakása nem lévén — a jún. 13-ról 14-re virradó éjszakát a Kerepesi úti Fehér Ló vendégfogadóban töltötte, vö. a *VIII. úti levél* (VP V. 56—57.).

Magyarázatok

- 7 *Csuron víz*: Petőfi ekhós szekéren utazott: *Sátor volt ugyan szekéremem...* (VP V. 56.) (ilyenre emlékezett Mészárosné is), de ez sem védte meg a szélverte záportól.
- 9 *az út*: részletezve a *VIII. úti levél* prózájában: *annyi sár ragadt a kerekekre, hogy a szó legszentebb értelmében minden száz lépésen meg kellett állnunk s levasvilláznai a küllőkeről a gáncsoskodó fekete írósvaját...* (VP V. 56.)
- 13 *csikóit*: Mészárosné (I. h.) „három sovány gebé”-re emlékezett.
- 14 *kocsis*: a Szalontán 31 forint 40 krajcárért felfogadott Illyés János, vö. Arany jún. 25-i levelével, aki így jellemezte: „... bár nem nyilvános tolvaj, de alattomos gazember lehet...” (VP VII. 69.) Annyi bizonyos, hogy Petőfitől is elfogadta az addigi út árát.
- 17 *alföld*: ezt megelőzően Petőfi (versei során kívül) a Debrecenből, 1847. máj. 14-én keltezett *III. úti levél*ben írta meg prózai himnuszát a Hortobágyról (VP V: 48—49.), és a MSzépirSz névtelen bírálója (Pulszky Ferenc) is azt írta az ÖK1 máj. 2-án megjelent recenziójában: „Belső rokonságban vannak a népdalokkal azon táj- és csendképek (Stilleben), melyekben szerző a hollandi iskola [= a németalföldi festészet] szabatosságával, választékoságával és hűségével az alföldi rónát, a csárda romjait, a házi életet szüleinél, színészi életét, első szerelmét stb. kifesti.” (EPN 279.) Ezután felsorolta az ÖK1 idevágó 16 költeményét. Hozzájuk 1847-ből a *Kutyakaparó* (→ 9—12.), *A Tisza* (→ 27—29.), a *Zöld Marai* (→ 62—64.) és a Szalontán írt *A gólya* (→ 82—85.) csatlakoztatható.

Szövegváltozatok

- 1 H utazás,
- 3 H a'
- 4 H zápora. [sh.]
- 7 H víz
- 9 H ut!
va^hon ut
- 13—16 K <Kocsis, ne dögönyözze kelmed
Azt a lovat, még összerogy...
<Akár így is> Hiszen mi még Pesten leszünk az

- Itéletnapra valahogy.>
 14 H kocsis [sorvégi vessző n.]
 15 K <tán fölérünk> ott leszünk tán
 16 H is. —
 18 H így
 19 H e'
 a'
 20, 21 H a'
 23 H 'S
 a' (2x)
 24 H A'
 28 H szerez,
 29 H Örülök
 31 H a' mi

630. KÉRDEZD, SZERETLEK-E?

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 41. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. II. 23. sz. dec. 5. 723. („Május 1847.”) alcímmel, „Petőfi Sándor” névaláírással, vö. EPN 367.

Kötetben: UK01 252—253., UK02 I. 352—353., ÚK1 I. 228—229.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keltekzés

A költő helymegjelölése (*Pest.*) és az első folyóiratközlés alcíme (*Május 1847.*) között ellentmondás áll fenn, amint ezt már Ferenczi Zoltán szavá tette (FPÉ III. 78.) Az előbbit érezve erősebbnek, a kritikai igényű kiadások kivétel nélkül az első pesti versnek tekintették: HP III. 102—103., VoinP II. 53., VP II. 204—205. Ugyanígy járt el Ferenczi Zoltán is, életrajzában: FPÉ III. 91. A sajtó alá rendezők közül Voinovich Géza találgatásra is vállalkozott: „Lehet, válasz Júlia levelére, lehet, csak a naplónak Erdődön olvasott kétségeire.” (I. h.) Ennek maga a költemény mond ellent: a kérdőmondatos cím és a kétszeri feltételes mód (*Mondbatnék*) a vallomás mindentől független vershelyzetét feltételezi. Ezért *Pesten, 1847. jún. 14. és 30. között* írottnak gondoljuk; a perióduson belül pedig az első helyre tesszük.

Magyarázat

- 11 *öröklámpa*: örökmécses, a rk. templomokban az oltáriszentség jelenlétének szimbóluma. Petőfi profanizálásainak egyike. Korábban egyszer használta, a *Szent sír* c. versben (→ 21.); ott a költő jelképeként. Mintájának Horváth Já-

nos Byront tartotta (The Corsair, Canto I): „There, in its centre, a sepulchral lamp / Burns the show flame, eternal — but unseen.” (Horváth 558—559.)
Petőfi példányában: OSZK Kt. Fond VII/228/14. 76. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 115. és 118.)

Szövegváltozatok

- Alcím Élk (Május 1847.)
1 Élk 's
3 K <azt> oh
5 K <Mondhatni> Azt tudni csak,
Élk a'
K tenger <vize,>szem,
6 K se^o,>m.
7, 13 Élk hosszú
11, 12 Élk a'
13 Élk 'S
14 Élk a'
15 Élk 'S
18 Élk ról d [sh.]
20 Élk a' kit
21 Élk 's
23 Élk magas fényesen,
24 Élk a' (2x)
25 Élk 'S
hűségem,
a'
26 Élk a'
27 Élk a' kit
29, 30 Élk a'

631. BUCSÚ-POHÁR

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 42. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. II. 9. sz. aug. 29. 274., „P e t ő f i S á n d o r.” névaláírással, vö. EPN 338.

Kötetben: UK01 253—254., UK02 I. 354—355., ÚK1 I. 2301—231.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

A Petőfi-irodalomban máig tartó (és valójában eldönthetetlen) vita folyt a vers pontosabb keletkezéséről. Mert abban — a költő autográf helymegjelölése alapján — mindenki egyetértett, hogy pesti költemény, azaz 1847. jún. 14. és 30. közé datálható.

A polémia nem is erről szólt, hanem a perióduson belüli elhelyezésről. A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán ui. rögtön a második helyen, a *Kérdezd, szerelke-e?* után szerepel, és nem az időszak végén (VP VII. 601. és 517.). A HP (III. 103—104.) ezt a sorrendet követte; Ferenczi Zoltán viszont a 22. sorra célozva ezt írta: „... a mint tartalmából kivehető, utolsó napján ekkori pesti időzésének”, azaz 1847. jún. 30-i költeménynek tartotta (FPÉ III. 91.). Voinovich Géza, ezt elfogadva, a pesti versek végére helyezte át (VoinP II. 58—59.). A legutóbbi krk viszont megint a másodiknak sorolta be a hazaérkezés után (VP II. 205—206.).

A Pestre érkezett költő mihamar rájött, hogy magánlevelekben és a *VI. úti levélben* is hírelt nyugat-európai útja (vö. VP V. 54.) nem valósulhat meg. Ezt a *VIII. úti levélben* a nyilvánosság számára (Pest, 1847. jún. 25. — VP V. 56.) ugyan szerelmével magyarázta, de Aranyak jún. 18-án megírta a másik, az anyagi okot is: a Kubinyi-kölcson szept. 1-jei határidejű visszafizetése mellett gondoskodnia kellett házassága alapjairól. Ekkor már Emich Gusztávval versei örökáron való átengedéséről tárgyalt (VP VII: 66—67.). A szerződést jún. 26-án írta alá, másnap pedig felvette az első rátát, 500 pengőforintot (PAI III. 81—82.). Másféle teendői is akadtak: mivel az esküvőig már nem tért vissza Pestre, ekkor, jún. végén kellett megrendelnie a jeggyűrűket a Király utcai Prandtner ötvösnél (vö. Kalla—Ratzky 96—98.), netán már júl. 2-án használt névjegyét is (PAI III. 83. és 238.), és talán — ha jegyajándéknak készült — a dagerrotípiát is. Arra viszont semmiféle adatunk nincs, hogy júl. 1-jével kezdődött második felvidéki útja előtt ugyanolyan búcsúestét tartott volna barátaival, mint tette azt első felvidéki útja előtt, l. az *Azokhoz az én jó pesti pájtásaimhoz* c. vers jegyzeteit (→ III. 475—478.).

Ami a kérdéses 22. sort illeti (*Holnap messze járok, más vidéken*), értelmezése valóban szorosan összefügg a megírási időponttal. Ha ti. jún. közepére tesszük, még beléfér akár a tervezett külföldi út is (az indulást legkésőbb jún. 20-ra tervezte, honnan csak aug. végén szándékozott hazatérni, vö. Sass Károlynak írt, jún. 8-i szalontai levelével — VP VII. 66.); ha későbbre, csak a legénybúcsú alkalma marad.

Mivel a kérdést (jelenlegi forrásaink és ismereteink alapján) eldönteni nem tudjuk, a besorolást illetően a költő szándékát követjük.

Magyarázat

- 10 *a vad, hullámos élet*: metaforikus összefoglalása a költő egyik gyakran használt motívumának, a vizen utazás — életút antik allegória romantikus átértelmezésének. Először a *Tündéralom* kezdősoraiban (→ IV. 101.), utóbb a *Költői ábránd volt, mit eddig érzék...* 9. és 51—54. sorában (→ IV. 193—194.); az 1847-es versek közül: *De mért is gondolok rá?* (21—24. sor; → 39.), *Mi volt nekem a szerelem?* (3—6. sor; → 44.), *A szerelem* (1—9. sor; → 52—53.) és a *Kit feledni vágytam...* (27—28. sor; → 57.).

Szövegváltozatok

- 1 ÉlK még egyszer a'
- 3 ÉlK 's
- 5 ÉlK A'
K <,>
- 6 ÉlK a'
- 7 ÉlK A' miért
a'
- 9 ÉlK Ház-as-élet
- 10 ÉlK a'
- 11 ÉlK végre végre [közp. n.]
- 11—15 ÉlK a'
- 18—19 ÉlK a'
- 21 ÉlK e'
- 24 ÉlK a'
- 25 ÉlK 'S
bennetek',
- 26 ÉlK Nyá-jon
utánom.
- 27 ÉlK 's
a' határ,
- 29 K e<,>zt
- 30 ÉlK a'

632. HIRES SZÉPSÉG

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 42. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kéziratgyűttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 254—255., UK02 I. 355—357., UK1 I. 232—233.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Horváth János már 1845-ről szóló elemzéseiben felfigyelt Petőfinék egy verstípusára, amely a dal és a zsánerkép között helyezkedett el, és amelyet Heine hatásának tulajdonított: „A hcinci szerkezet lényege valami disszonancia a költemény eleje és vége között...” (Horváth 155.) Az általa említett három, korábbi vers mellett — *Holdvilágos éj*, 1845. [ápr. 1.], → III. 153—154.; *Felszülés*, 1845. ápr., → III. 156—157.; *Egy szép hölgy emléke*, 1845. jún.—júl., → III. 166—167. — idesorolhatjuk az *Egy hajfürthöz* (1845. aug., → IV. 264.) c. verset is. Közös vonásuk még (és ez versünkre is

érvényes), hogy költői fikciók, azaz nem kell valós eseményt feltételeznünk mögöttük. Petőfi általában az új élményekre, életeseményekre várakozás időszakában művelte ezt a típust. Felvetődhet a kérdés, hogy a költő, aki éppen házassága anyagi megalapozásán fáradozott, és emiatt magasabb honoráriumot alkudott ki Kovács Páltól, a Hazánk és az ekkor hivatalba lépett Jókai Mórtól, az Élk új szerkesztőjétől, miért nem adta le a verset folyóiratközlésre. Erre vonatkozóan csak az a feltételezésünk lehet, hogy Petőfi a Prielle Kornélia-eset óta gondosan vigyázott, nehogy a lapok révén Júliához netán eljutó versüzenetek félreérthetők legyenek. Felrúnó ui., hogy a *Szőke asszony, szőke asszony...* egyes szám első személyben írott szövege hasonló módon, költője életében nem jelent meg nyomtatásban.

A pesti költeményre közelebbi fogódzónk nem lévén, azt az itteni tartózkodás egészére datáljuk: 1847. jún. 14—30.

Szövegváltozat

4 K <A> Ki

633. MI LÁRMA EZ MEGÉNT?

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 43. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 255—256., UK02 I. 357—358.; mindkét helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel. Az ÚK1-ben a vers nem szerepel; a K címénél ceruzás jelölés utal problémás voltára. Kötetben először: DK 376.

Keletkezés

Petőfi 1847. máj. 13-án hajnalban hagyta el Pestet, és pontosan egy hónap múlva, jún. 13-án éjjel érkezett vissza, vö. a *II.* és a *VIII. úti levél*! (VP V. 45. és 56—57.) Ezenközben nem foglalkozott irodalmi recepciójával, bár kritikusaival, a Hond körén folyamatosan élcelődött. Mindjárt az *I. úti levél*ben így: *Aludt a város és álmódott. Azon gondolkodtam, ki mit álmodhatik, különösen az írók, vagy is azok, kik írónak tartják magukat. Hazucha kétség kívül azt álmodta, hogy valami Zerffy nevű bécsi suszterpúb megajándékozta egy hajszállal Lessing parókájából, s boldog volt; Petrichevich Horváth Lázár azt álmodta, hogy N. gróf asztalára tányérokat hord, s boldog volt; Császár Ferenc azt álmodta, hogy széna helyett must ez egyszer babért eszik, s boldog volt stb. stb.* (VP V. 46.) A Nagybánya környéki román falvak házainak magas szalmafedeléről megint a Hond szerkesztője jutott eszébe: *Épen olyanok, mint ha Petrichevich Horváth Lázár egy granátos-csákót tenne fejére.* (*V. úti levél*, máj. 25. — VP V. 51.) Szalontáról hazatérve, az alföldi sárdagasztó kocsizás alkalmat és időt adott a rossz költők számbavételére: *... Sujánszky Antaltól kezdve holmi Benevölgyeiken és Bangó Pétereken keresztül le egész Császár Ferencig...* (*VIII. úti levél*;

Pest, 1847. jún. 25. — VP V. 56—57.) Ezekből az utalásokból egyrészt az látszik, hogy Petőfi itt nem a távollétében megjelent támadások ellen hadakozott, másrészt pedig az *Úti levelek*... közlése csak 1847. aug. 26-án indult meg a győri Hazánkban, így kritikai fogadtatása is későbbre tolódott.

A konzervatív kritika sohasem adta fel a reményt, hogy sikerül Petőfivel szemben ellen-költőt, reprezentatív alkotót állítani. A legutóbbi ilyen kísérlet 1846. dec.-ében látványos kudarcot hozott, amikor a Kövessy Kálmán álneven kiadott Császár Ferenc-kötetet, az Esti dalokat próbálták a *Felbőke* fölé helyezni (vö. EPN 234—235. és → IV. 452—453.). A verseséget — magánlevélben — maga Császár is elismerte: „Most csak Petőfi csárdái, Kutyakaparói, bora, menyecskeji és bakancsa meg profuntja tetszik; az én kedélyes musámnak tehát jobb hallgatnia.” (Levele Pompéry Jánosnak; Pest, 1847. febr. 18. — PAAt II 29—30.) Jámbor Pál — írói nevén: Hiador — 35 verset tartalmazó, Petrichevich Horváth Lázár kiadta és bevezette, Emléklapok egy főrangú hölgyhez c. kötetével (Pest 1846), amelynek néhány darabját korábban a Hond már közölte, újabb lehetőség adódott. Ezt a * * * jel alatt író Zerffi Gusztáv a BpHíradó tárcacikkében azonnal ki is használta, mondván: „Nem osztja Vörösmarty hideg plasticáját, sima alakszabatos alanyiségával, mely a kifejezést a beltűzhöz illeszti; még kevesb közös van ő és Petőfi közt. Hiador szép iránti szent érzelmet hord keblében, melly még legvadabb, legvakmerőbb képzeltsapongásait és fájdalomkínjait is megdicsóíti, megnemesíti, nekik aetheticiái ihletet kölcsönöz. — Máskép van ez Petőfinél...” (BpHíradó 1847. máj. 14. — EPN 298—301.) A cikk egyébként a Petőfit felfedező és támogató Vörösmartyra, de a Petőfi—Arany levelezésre is tett oldalvágást. A Hond az írást jún. 1-jei és 8-i számában újraközölte, vö. EPN 309—310! Már Ferenczi Zoltán e cikknek tulajdonította versünk megírását (FPÉ III. 127).

Máj. 18-án a Hond Zerffi szerkesztette Ökörszem rovata paródiát közölte a Petőfi—Arany verses levélváltásra, Oda Ökörszemhez és Viszonóda Sármánykához címen (EPN 302—306.). A költő már (és még) Pesten olvashatta a Hond jún. 29-i számát, amely prózai paródiát hozott Petőfi *Jókay Mórhoz* c., 1845. nov.-i költeményére (→ IV. 83—84.), aminek az adott időszzerűsége, hogy az „urfi szerkesztő” (a Hond kifejezése) ekkor vette át — 22 évesen — az Élk szerkesztését (EPN 312—313.). Ez utóbbi kétségbeesett utóvédharca volt annak az újabb kudarcnak, amelynek során a politikai színpalak mögött a Hond köre hiába próbálta meg átvenni az Élk-et vagy elérni a divatlap megszüntetését. (Ezekre l. az *F. A. emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteket, → 394.)

A költemény hagyományos datálását, amely Petőfi Pesten töltött idejével azonos (1847. jún. 14—30.), szűkíteni nem tudjuk, ezért megtartjuk a költő versgyűjtő füzetében, illetve terjedelemlistáján meghatározott helyét (vö. VP VII. 601. és 517.). Annál is inkább, mert — ekkori levelezésének tanúsága szerint — visszaérkezése után először a Toldi tiszteletpéldányainak ügyével, az Élk és a Hazánk számára folytatott toborzással, illetve házasságának anyagi megalapozásával foglalkozott (vö. VP VII. 66—68.). Így a vers vélhető keletkezési ideje: 1847. jún. 14—30.

Magyarázatok

- 15 *Ha férfi bánt*: a férfi-viselkedés kritériumait a nagykorúvá lett Petőfi 1846. jan.-jában, a *Ha férfi vagy, légy férfi*... soraiban határozta meg, ideértve a *Legyen ehed, hited*... követelményét is, → 8.

karddal felelek: Petőfinek a párbajhoz való viszonyára l. az *Erdőd, május 17.* 1847. c. vers jegyzeteit, → 407—408.

Nyövegváltozat

C, 1 K meg<i>ént

634. HOZZÁMJÖSZ-E?

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 43. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.
Kötetben: UK01 256—257., UK02 I. 358—359., ÚK1 I. 234—235.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján hagyományos datálása (FPÉ II. 91. óta) a pesti időszak: 1847. jún. 14—30.

Magyarázatok

9 *miket beszél*: l. az előző vers, a *Mi lárma ez megént?* keletkezéstörténetét!
17—22 Hasonló gondolat az Erdődről, 1847. máj. 26-ról keltezett *VI. úti levélben*:
*Ő szemé jénye szüleinek, kik gyermekkorá óta minden gondolatát, minden vágját kitá-
lálták és teljesíték, kik mindent adtak neki, csak rossz szót nem.* (VP V. 53., vö.
Horváth 437.)

Nyövegváltozat

4 K <Csak> Kis

635. FÖLSZEDTEM SÁTORFÁM...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 44. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 257—258., UK02 I. 359—361., UK1 I. 236—238.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

1847-ben Petőfi egyre több figyelmet fordított Vácott lakó szüeleire. „1847 tavaszán” Sass Istvánnal anyja betegségének hírére tett látogatásáról *Az árva lány* c. vers jegyzeteiben írunk: → 364. Az ekkor gyakorló éves orvos, aki megvizsgálta Petőfi anyját, utóbb fel is említett egy beszélgetést Petrovics és fia között, utóbbinak korábbi, viselt dolgairól: „Volt beszédében panasz, egy kis szemrehányás — megbocsátástól kísérve...” (Sass István: Látogatás öreg Petőfiéknél Vácon. VU 1884. dec. 28., idézte Hatv² I. 353.) Úgy tűnik, az OK1 bevételeiből és más jövedelmeiből is folyamatosan támogatta őket. [...] *szüleimet kell tartanom* — írta Aranynak anyagi helyzetéről 1847. aug. 17-én (VP VII. 86.). Ugyanekkori, *Szivem* c. versében is: *Elhagyott, elaggott / Szüleim egyetlen / Lány párnája ez* (→ 140.) A Petrovics házaspár lassú, de megállíthatatlan elszegényedését jelzi, hogy első váci lakásukról, Weisz György mézsáros Piac téri, bérelt házából (Sass még itt látta őket) valamikor 1847-ben olcsóbb lakásba, Hajdu József kőművesmester Fazekas utcai házába költöztek. Egy itteni, Jakus Lajos által 1847 nyarára datált villámlátogatást a Hajdu család hagyománya (és az 1880-as években erre emlékező, Petőfi utca névadása) is megőrizte, vö. Jakus Lajos: Petőfi családja = StudComP 19. Szerk. Farkas Péter, Novák László. Szentendre 1989. 141—142. (Az egyhónapos szatmári távollét után egy ilyen kiruccanás egyébként is feltételezhető.) Akármelyik látogatás hatására idéződtek fel az emlékek, a költemény megírását a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján, a hagyományos keletkezés szerint (FPÉ III. 91.) határozhatjuk meg: 1847. jún. 14—30.

Fogadtatás

Az egyik Pesten élő távoli rokon, Kiss Györgyné Revesz Zsófia (aki 1846-ban a Vácra költözés előtt segítette őket, majd 1849-ben befogadta a megözvegyült Hruz Máriát) Pestről és 1848-ból idézett fel egy beszélgetést, miután Petőfi már a Dohány utcai lakásba magához vette szüleit. Eszerint Petőfi maga utalt volna a vers 29. sorára („Hogy tiszta nevemnek ilyen folta legyen...”), apjáról szólva: „ — Bezzeg nem mondja most, hogy beszenyeztem nevét.” (Túri Mészáros István: Visszaemlékezések Petőfi Sándorra. Vasárnapi Lapok 1880. okt. 10., idézte Hatv² II. 323.) Mint ilyen esetekben általában, természetesen itt sem zárható ki, hogy — miután a vers 1858 óta szerepelt a Petőfi-kiadásokban — az emlékező a költemény ismeretében, annak szövegéből erősítette meg egykori benyomásait.

Magyarázatok

- 1 *világnak mentem*: Petőfi 1842. okt. 25. körül indulhatott szüleitől, Dunavecseről Pápára, hogy ott — rábeszélésükre — tanulmányait folytassa, ám kétnapi tartózkodás során (nov. 1—2.) kiderült, hogy nem tudja fenntartani

- magát, és ezért a Székesfehérvárott játszó színtársulathoz csatlakozott, akikkel már odaútjában (Dunavecse—Adony—Székesfehérvár—Veszprém—Pápa) találkozhatott, vö. Martinkó András jegyzeteivel: → I. 375.
- 3 *találók valamit*: a *Művész* [= itt: színész] és *költő* életprogramról és a közepszer elutasításáról Petőfi a Szeberényi Lajosnak, Pápáról, 1842. nov. 2-án írt levélben számolt be: VP VII. 14. Metaforizálva ugyanez a *Távolból* c. versben, 1843. máj.-ban: *Vágyaimnak sólyomszárnya támadt...* (→ I. 82.)
- 8 *apai ház*: a dunavecsei mészárszék épülete, amelyet Petrovics István feltehetően 1841. Szent György napjától (ápr. 24-től) bérelt, és még 1844 végén is ott laktak, vö. Mezősi: KP 163—200. A *Távolból* kezdősorában: *Kis lak áll a nagy Duna mentében...* (→ I. 82.).
- 10 *hírem se' jött*: Petőfi tisztában volt azzal, hogy az iskola végleges elhagyása milyen hatással lesz családjára: *.. e lépéssel talán két szívet (szülőimét) repeszték meg.* (A Szeberényinek írt levélben, VP VII. 13.) A következő levélben (Kecskemét, 1843. márc. 3.) újra visszatért a színésznek állásra: *— de fájdalommal is, mert tudtam, hogy e lépés villámcsapás lesz szüleimre.* (VP VII. 15.) Annak nincs nyoma, hogy levélben értesítette volna őket; valószínűbb az a helyzet, amit a *Távolból* 25—30. sora őrzött meg: a költő véletlenül felbukkanó ismerősök előtt is tagadta nyomorúságos helyzetét (→ I. 83.).
- 18 *Főlakasztyáé*: Horváth János a motívumban Dickens Twist Oliverjének hatását látta, vö. Horváth 549. (M. ford. Gondol Dánieltől, Pest 1843.; a hely: I. 26.)
- 32 *Nem is tettem lábam...*: Petőfi 1842. okt. vége és 1844 húsvétra (ápr. 7—8.) között valóban nem tartott kapcsolatot szüleiével.
- 35 *beszólni*: egy ilyen, elszalasztott lehetőséget említett a vándorszínész-társ, Szuper Károly, naplójának 1843. jan. 13-i bejegyzésében. A Székesfehérvárról Kecskemétre tartó színtársulattal a Dunán átkelve, a révcárdát megpillantva Petőfi csillapíthatatlan jókedvre derült — anélkül, hogy néhány km-re lakó szüleit fölkereste volna (Szuper Károly színészeti naplója 1830—1850. Bp. 1889. 20. — benne az eset tévesen Szalkszentmártonra lokalizálva).
- 37 *megleltem a valamit*: a Szeberényi-levélben megfogalmazott művészi hírnevet, amelynek nem színészi, hanem költői változata realizálódott, és amelyet Petőfi (a Bajzánál és Vörösmartynál tett személyes látogatás, valamint az elmulasztott dunavecsei „beszólás” után) 1843 elején, a Kecskeméten írt *Jövendőléts*ben megjósolt magának (→ I. 73—74.). Az 1844. húsvéti betoppánáskor ezenfelül már biztos jövedelmű állás is várta júl. 1-jétől, segédszerkesztői munka a PDI-nál.
- 40 *rájok nyitám*: korábbi, idevonható, fentebb említett verseiben (*Távolból*, *Jövendőléts*) minden esetben anyja megbúsítása volt a lírai módon kompenzálendő téma; erről szólt a *Füstbe ment terv* is (→ II. 26—27.). Most, már csak a versszerkezet csattanóra építése folytán is, apja reakciója került előtérbe. Szüleinek a viszontlátás örömet követő, pontos ábrázolását l. az *Egy estém otthonn* c. versben (→ II. 27—28.).
- 48 *Derék ember válék*: a csattanó forrását Horváth János Gaal József A keresztapa c. elbeszélésében találta meg (Hond 1843. I. 5. sz. febr. 4. 165—169.), ahol a címszereplő — szintén kocsmáros — ekképp búcsúztatta akasztófára jósolt és valóban oda is került rokonát: „Kár szegény keresztfiamért, derék ember lett volna belőle.” (Horváth 549—550.)

14 K búsúljanak [ékezet utólag törölve]
17 K <M> Viszi,

636. MÚZSÁM ÉS MENYASSZONYOM

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 44. f. v — 45. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírására l. az *Egy barátom az ifjúság... c.* vers jegyzeteit, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. II. 1. sz. júl. 4. 11—12., „P e t ő f i S á n d o r.” névalírással, vö. EPN 314.

Kötetben: UK01 259—260., UK02 I. 362—364., ÚK1 I. 239—241.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A költeményt a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján hagyományosan (FPÉ III. 91.) 1847. jún. 14. és 30. között írottak tartjuk. Hogy a házasságára készülő költőt ez a kérdéskör mennyire foglalkoztatta, bizonyíthatja a Szatmárról, 1847. júl. 17-ről keltezett XIV. úti levél, amelyben az itt megteremtett harmóniát szerelme és költészete között tovább differenciálta, talán már a megjelent vers nyomán kialakult beszélgetések hatására is. Ott a dicsőség jelenik meg vonzó, fiatal nőként megszemélyesítve — és elhárítva: *Hiába mosolyogsz kacér ajkaiddal, dicsőség! többé nem leszek napszámosod. Te csak addig vagy szép és csábító, míg távol vagy tőlünk. Engem megöleltél, megcsókoztál. Most már elmehetsz, mert a milly fenyesek szemeid, olly hidegek csókjaid. Eredj isten bírével, és csábíts más tapasztalatlan golybókat sztréni kebledre. Csak lantomat ne vidd el, ob azt nem adom, mert össze van növe lelkemmel; ha azt elvinnéd, lelkemet is vele tépnéd. Énekelni fogom síromig, de nem a te számodra, mint eddig, hanem a magam kedvéért, egyedül a magam kedvéért, mint a csalóány a lombok alatt s az égbáború az ég és föld között; kibocsátom keblemből a pillangókat s a sasokat, és nem gondolok vele, lesznek-e nézőim vagy sem?* — (VP V. 69—70.) A házasság és biedermeier idilljének költészetet korlátozó vagy megszüntető hatása egyébként már 1844-ben foglalkoztatta Petőfit; a *Messzeby boroska és feleség?* elhárítása utáni életprogramjában: *Költő vagyok, költőleg kell / Véggig rohanom az életuton! (Javulási szándék, 1844. júl. → II. 60.)*

Fogadtatás

A soproni ev. líceum Magyar Társaságának jkv-eiben 1843. dec. 16. és 1848. márc. 18. között vezették a szavalt versek jegyzékét, elhangzásuk időrendjében, de pontosabb dátumok nélkül. A listán versünk is szerepel, értelemszerűen 1847 ősze és 1848 márc.-a között (PAt III. 93.).

Magyarázatok

- C *menyasszonyom*: noha a gyűrűváltás csak aug. 5-én történt meg, a fiatalok máj. 27. óta jegyespárnak tekintették magukat. Petőfi máj. 28-án Kazinczy Gábornak már *Menyasszonyomról csak annyit mondok...* fordulattal élt (VP VII. 65.); Júlia naplójának máj. 27-i bejegyzése szerint is: „... e nap óta vagyok Petőfi jegyese...” (MDSZJ 285. és PAt II. 107.)
- 18—23 Korábbi szerelmeit Petőfi hasonlóan jellemezte a *VI. úti levél*ben (máj. 26.): *Oda mentem minden hölgyhöz, beborúltam mindenik előtt, és imádtam. Azt gondoltam, hogy te vagy. Midőn már térdeltem, akkor láttam, hogy nem te vagy az, hogy az igaz isten helyett bálványt imádok, s fölkeltem és tovább mentem.* (VP V. 53.)
- 33—49 Korábban több helyütt, verstémaként a *Költő lenni vagy nem lenni* c. hitvallásban (1845. febr., → III. 143—144.)

Völgváltozatok

- C ÉlK *Musám*
2 ÉlK a' ki
4 K nyi<s>thatom;
5 K Mi<n>t [javított th.]
6 K megrudná<m>
7 ÉlK el [sorvégi vessző n.]
13 ÉlK *megnyithatod*,
18 ÉlK a' midőn
21 ÉlK 's
22 ÉlK a'
26 ÉlK *musád*
27 K *még* [a szó utólag beírva]
29 K <édes> kedves
ÉlK kedves, *musám?*
32 K édes<,>
34 ÉlK A' kit
K <folyvást> eddig
35 ÉlK 'S
36 ÉlK a' kit
37, 40 ÉlK a'
42 ÉlK 'S
43 ÉlK ismerősei;
49 ÉlK Nem, nem;
50 ÉlK *szív*
56 ÉlK A'
57 ÉlK 'S

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 45. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 261—262., UK02 I. 365—366., ÚK1 I. 242—243.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt hely alapján a költeményt hagyományosan (FPÉ III. 91.) 1847. jún. 14. és 30. között írottak tekintjük.

Magyarázatok

- 1—2 A néhány nappal korábbi, nehéz hazatérés emléke, vö. az *Utazás az alföldön* c. verssel → 87—88.
- 6 *vén idő*: a Csongor és Tündéhez (1830) Mirigy „[n]enje tán a vén időnek” (18. sor — VÖM 9. Drámák IV. S. a. r. Fehér Géza, Staud Géza, Taxner-Tóth Ernő. Bp. 1989. 7.); Vörösmarty műve ekkorig már három kiadásban volt hozzáférhető.
- 7 *hogy megvénülél*: a *Gyalázatos világ* c. versben (1845. júl.—aug., → III. 172.) az Idő a költői igazságszolgáltatás eszköze, a jövőhöz fellebbezés fóruma volt.
- 3—4 Talán a meghíusult, tengert-látni tervezett nyugat-európai út emléke, vö. jún. 18-i levelével Arany Jánosnak: *Már nem megyek a külföldre...* (VP VII. 67.)
- 11 *Mint béna koldús*: Horváth János Shakespeare V. Henrik király c. drámájának IV. felv.-ára vezette vissza a hasonlatot. Egykorú m. ford. híján a Kar szövegét eredetiben idézzük: „And chide the cripple tardy-gaited night, / Who, like a foul and ugly witch, doth limp / So tediously away.” (Horváth 531.) Petőfi példányában: PIM Kt. P 102/1—2. II. 83. (Leírása: Kalla—Ratzky 115—116. és 118.)
- 12 *mankóját*: szintén Shakespeare-szövísszhang, a Sok hűhó semmiért II. felv.-ának 1. színében Claudio — „völegény, mint verse írásakor Petőfi” — szövegében. A korban ném. átdolgozásának ford.-ait játszották, ezért a mondatot eredetiben idézzük: „Time goes on cruthes, till love have all his rites.” (Horváth 531.) Petőfi példányában: PIM Kt. P 102/1—2. I. 142. (Leírása: Kalla—Ratzky 115—116. és 118.)
- 13—14 Horváth János Heine Buch der Lieder ciklusának 2. dalára vezette vissza: „Die Stunden sind aber ein faules Volk!... Schleichen gähnend ihre Wege.” (Horváth 531., vö. Imre Sándor: Irodalmi tanulmányok. Bp. 1897. II. 281.)
- 27 *sas-szárnyakat*: a szárnyas idő képe kedvenc költőjének, Horatiusnak több helyéről származtatható; Robin Hood-fordításában Petőfi már korábban is használta 1843-ban: ... *milly gyorsan röpül az idő szárnya*. (VP VI. 375.)

Szövegváltozat

2 K <...> Alföld

638. AZ ERDŐNEK MADARA VAN...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 46. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 262—263., UK02 I. 367., ÚK1 I. 244.; mindhárom „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján a költemény hagyományos datálása (FPÉ III. 91.): 1847. jún. 14. és 30. között.

Szövegváltozatok

2 K <csillaga> virága

5 K dalolsz madár, [szóközi vessző n., a sor analógiájára jav.]

639. TOMPA MIHÁLYNÁL

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 46. f. v — 47. f. r., „(Beje.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 263—265., UK02 II. 3—6., ÚK1 I. 246—248.; mindhárom helyen „(Beje.)” helymegjelöléssel, Tompa Mihálynak címváltozattal. Az ÚK1-beli megjelenés miatti bizonytalanságot a K címe melletti, áthúzott ceruzás jel mutatja, amely egyébként a törlést szokta jelenteni.

Keletkezés

Petőfi 1847. júl. 1-jén indult második felvidéki útjára. A Vác (vasúton) — Losonc Rimaszombat (gyorsszekéren) útvonalon 3-án érkezett meg Bejére, Tompa

Mihály lelkési szolgálati helyére. *Harmad napja, hogy master Tompánál dégalok* [időzőm] — írta Aranynak júl. 5-én. *Beje Gömör megye belüli falu Rima-Szombat és Rozsnyó között* (IX. úti levél, VP V. 58.), amihez még hozzátehetjük: „Van a reformatusoknak templomjuk. Számlál ezen helység 523 lelket.” (Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest 1851. I. 108.) Érkezését Petőfi így írta le, a már idézett IX. úti levélben: *egyszer csak azt vettük észre, hogy ott vagyunk Bejében a papi lak előtt. Leugrottam, zörgettem, ajtót nyitottak, s a ki ajtót nyitott, az maga volt tiszteletes Tompa Mihály uram. Robantunk egymásnak, mint két üstökös csillag, mely egyik a másikat szét akarja zúzni összeölelkezünk ... de nem birkoztunk ... csak ölelkezünk.* — (VP V. 61.)

A Miskolcra, júl. 8-ról keltezett következő, X. úti levél tanúsága szerint: *Hajnal hasadta előtt indultam Bejéből Tornajha és Putnok felé ide Miskolcra.* (VP V. 63.) Így a bejei tartózkodást júl. 3. és 7. közé tehetjük. Versünk még a megérkezés hangulatát tükrözi, tehát az első napok jöhetnek szóba. Mivel a murányi kirándulás júl. 4-én volt (vö. a következő szöveg, a *Murány omladékai* c. töredék jegyzeteivel!), a megírást 1847. júl. 3-ra tehetjük.

Magyarázatok

- 2 *Mit bámulsz ugy?:* Tompa 1847. máj.-ában két hetet Pesten töltött, és máj. 13-án, a Szatmárba utazó Petőfivel egyidőben indult haza, Gömörbe. A személyes beszélgetések alapján ő ekkor — Aranynak írt, 1847. jún. 14-i levelének tanúsága szerint — az eredeti tervnek megfelelően úgy tudta, külföldön van Petőfi (AJÖM XV. Lev. 1. 95—96.).
- 19 *Uj hivatalodban:* Tompa 1846. szept 27.-én foglalta el lelkési hivatalát (I. levelét Irányi Istvánnak: TMLev I. 58.). A még nőden papköltő csendes és szerény életformát keresett és talált, ugyanakkor szellemi függetlenséget. „Kertemben virágokat ápolok, méhesemben ülök, irok, imádkozom...” — írta szintén Irányinak, 1847. jún. 6-án (TMLev I. 69.). Hasonlóképpen tudósította Aranyt is jún. 14-én: „Én református pap vagyok; csendes és zajtalan éltem folyama; nincs semmi fény, máz és ragyogvány állásomon. [...] Bibliámnak és kertemnek élek...” (AJÖM XV. Lev 1. 95.)
- 20 *mióta az istent szolgálod:* Tompa 1846. júl 21-én írta Pákh Albertnek: „... pap lettem s készülök a rigorosumra, s ősszel be is állok hivatalomba. —” (TMLev I. 58.)
- 22 *múzsád szárnyas lova:* a Pegasus
- 27 *azt a férget:* Tompa egyre jobban elhatalmasodó depresszióját, amely utóbb üldözési mániává súlyosbodott. Ezt saját levelei is igazolják. Böszörményi Károlynak írja 1846. dec. 26-án: „... álmaim, reményeim úgyszólván meghaltak... [...] Folytonosan gyengélkedem és ez sem fáj; bizonyos resignatio ömlött el rajtam s én ebben — nyugodt vagyok.” (TMLev I. 62.) Szintén Böszörményinek, 1847. ápr. 10-én: „... oly iszonyú elfásultság, részvétlenség kezd rajtam erőt venni, hogy ha pár évig így tart, tőkeletes ember- és világgyűlölő lettem...” (TMLev I. 67.) Ugyanannak, 1847. jún. elején: „Én Pesten létemben párszor mondám neki [ti. Petőfinek] »ábrándos számár!« s ő válaszolt »kiábrándult számár!« nekem. S ah! tán igaza van! mit nem szeretnék!” (TMLev I. 47.) Hasonló képet festett másodkézből Tomparól a róla 1849-ben Tordán beszélgető Petőfi szavai alapján özv. Várady Károlyné Miklós Ida is (Emlékezés Petőfire. Erdélyi Híradó 1888. jan. 4., idézte Hatv² II. 133.).

3 K <neki nem hiszsz> nem hiszsz neki
16 K valóban <,>, —

640. MURÁNY OMLADÉKAI

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 47. f. v. A cím és a két verssor áthúzva. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

VP III. 287. (a verskorpusz pótlásaként)

Kötetkezés

A KisfT 1847. febr. 6-i közülésén pályázatot írt ki: „Készíttessék *költői beszély*, melynek tárgya Szécsi Mária. Beküldés határnapja nov. 20. 1847. *Jutalma tizenkét darab arany* Marczibányi-Motesiczky Vincenzia assz[ony]. alapításából.” (MSzépírSz 1847. I. 6. sz. febr. 7. 98.) A Petőfi által szervezett írói triász tagjai együtt nem tudták megbeszélni pályázásukat, de kétoldalú találkozásaik alkalmával es levelezésükben a téma felmerült. Először 1847. jún. elején Arany és Petőfi között Szalontán, majd Petőfi Tompával is beszélt erről Bején, 1847. júl. elején. Álláspontjukat Tompa így foglalta össze Aranynak, 1847. aug. 1-jei levelében: „Petőfi azt mondá: ő nem fog pályázni Széchy Máriára, s hogy te sem, e szerint egyikünk sem.” (PAT II. 54.)

Júl. 4-én Petőfi Tompával Bejéről felkereste Murány várának romjait: *Magyarország legszebb megyéinek egyike Gömör s ennek ismét legszebb vidéke Murány. Gyönyörűséges vadregényes táj. Szép, derült nyári délután jártunk a nevezetes romokon, melyek talán hazánk valamennyi várai között legközelebb álltak a felhőkhez a minden felől szédítő meredekségű kőszikla-ormon. Köröskörül a még magasabb hegyláncon sötét fenyvesek, alant a mélységes völgyben a kékelő kő alatt fehérrubnyáják és tebéncsordák. A nyáják kolompoltak, a madarak daloltak és sütyöltek, távolabb a hámorok zúgtak ... mindenütt zaj, életzaj, csak itt fön a bérce, hol egykor kandok csörögtek és ágyúk dörögtek, csak itt volt csend, halátsend ... kivéven, hogy Tompa Mihály hortyogott. (IX. úti levél, Beje, 1847. júl. 6. — VP V. 62.) A várromok iránt egyébként is szenvedélyesen és gyermekkora óta érdeklődő Petőfi ezzel régi tervét valósította meg; Murány már 1839-ben ott szerepelt azon a listán, amelyet Vályi András Magyarországnak leírása c. könyvéből (Buda 1796—1799. II. 641—642.) készített: *Gömör m[egye]-ben. Veselényi 1646.* (VP V. 154.) [A dátum téves, helyesen 1647; de nem Petőfi elírása, így szerepel Vályinál is].*

A kirándulásnak két tárgyi emléke is fennmaradt: a murányi várterem ajtajának azt a darabját, amelyre Petőfi és Tompa is felírta nevét, a PIM őrzi (R 62.261., vö. Kalla—Ratzky 94.), míg a várból hozott virágemlék, egy piros rózsza levelekkel, az MTA Kt.-ban található, ltsz. nélkül (Kalla—Ratzky 96.). Az utóbbihoz autográf feljegyzés is tartozik: *Murányról július 4. 1847.*

Nem ismerjük viszont a töredékhez fűződő szándékot, a terjedelemlistán ui. értelemszerűen nem szerepel (VP VII. 517.). Említés máshol sem esik róla, ezért az sem érthető, miért írta be egyáltalán a versgyűjtő füzetbe. Mindez összefügg a megírás helyszínének és időpontjával kérdésével. Lehet akár a helyszínen felvázolt emlékvers töredéke (a kétszeri rámutató helyhatározó mintha erre utalna), ebben az esetben a keletkezés adatai: *Murány, 1847. júl. 4. De leirhatta utólag is, akkor: Beje, 1847. júl. 5—7. Vagylagosan mindkettőt szerepeltetjük.*

Magyarázat

C Az idézett IX. *úti levél* egy későbbi bekezdésében is szerepel: *a ki Gömörben jár, el ne mulassza Murány omladékait megnézni...* (VP V. 62.)

641. ALKONY

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 47. f. v., „(Diósgyőr.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 265., UK02 I. 368., UK1 I. 245.; mindhárom helyen „(Diósgyőr.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A X. *úti levél* közli, hogy Petőfi 1847. júl. 8-án hajnalban indult Bejéről Vadnay Rudolf társaságában és kocsiján, Tornalján és Putnokon át Miskolcra, ahová délben értek (VP V. 63.). *Ebéd után kompánia alakult, kirándulni Diósgyőrrre s a bámorba. Nekem tetszett ez legjobban, mert Diósgyőr vidékét már oly rég s oly sokszor hallottam magasztalni, s még nem láttam. Sokat vártam, de még többet találtam. Oh ez bájos völgy, alig fél órányira Miskolctól. A völgy elején felszlik a falu, s benne nagy Lajos leányának, Máriának kastélya. Most már csak rom, természetesen. Négy tornya áll még, az is csak félig, csonkán. Ha lakbelyéről megítélhetjük lelkét, a királyi hölgy költői lélek volt, s azért — mind a mellett, hogy királyleány volt — tisztelet emlékének. A falun belül, hol a bámor van, egyre szűkebb lesz a völgy s végre egészen kősziklák közé szorúl, meredek, vad kősziklák közé, s az út fölfelé tari kanyargósan a Szinyva partján, mely számos zubatagot képez, fön pedig a begyen tóba gyúl, melynek vize sötétzöld, minthogy tükre az őt környező bércek erdejének. Az ember azt gondolja, hogy legalább is Helvéciában van, Helvécia valamelyik szebb vidékén. S hogy semmi ne hiányozzék, a természet barlangot is helyezett e völgybe, még pedig csepögő barlangot. Az igaz, hogy Aggtelekhez képest semmi, de minthogy ebbe nem jákelyákkal, hanem csak gyertyákkal járnak, az aggtelekeinél sokékal tisztább, fényesebb, s ez pótolja némileg a nagyszerűséget. / Egész délután itt mulattunk, késő este értünk haza, én különösen elfáradva a kéjtől. (Uo.)* Petőfi azonban a társas együdtétlen belül is megtalálta azokat a pillanatokat, amelyek megfogalmazása — mint panteista vallomás — a X. *úti levél* élére is került, és amely versünk hangulatának prózai átírata:

I természettel mulattam, az én legkedvesebb barátommal, kének semmi titka nincs előttem. [...] I x-leülök egy magányos fa alatt, és órákig elhallgatom, mint zizegnek lombjai, mint sutognak tükreibe tünderregéket, melyektől a lélek mámoros álomban megbűvzza a képzelet harangját s lehurrogzza az égből az angyalokat szívembe, e kis kápolnába. — (VP V. 62—63.)

A kiránduló társaság egyik tagja, Vadnay Károly (a leendő író ekkor 15 éves miskolci diák) kétszer is megírta e félnap történetét, és benne rögzítette a vers keletkezéstörténetét is: „A diós-győri várromok tornyai alatt [kocsizva], melyeket a hanyatló nap sugarai aranyoztak meg, egészen elnémult s alkalmasint e percekben fogmazott meg lelkében egyetlen miskolci dala, egy három versszakos leíró költemény: »Az alkony« [!], mely nem tartozik a gyöngyök közé.” (Vadnai Károly: Elmúlt idők. Bp. 1886. 35—36. Az írás 1877-es, vö. FPÉ III. 93. Idézte Porkoláb Tibor: Irodalmi emlékhelyek Abaujban, Borsodban, Gömörben és Zemplénben. Miskolc 1997. 100—101.) A belső és ezért valóban csak „alkalmasint”-tal minősíthető keletkezéstörténetnél kézzelfoghatóbb — bár csak másodkézből származott — a diósgyőri kirándulást követő este leírása Vadnaynak egy másik emlékezésében, amellyel a bornemissa Petőfi kérdéséhez szólt hozzá. A miskolci kaszinóban tartott vacsoráról Petőfi mihamar szállására ment a Vadnay—Szeremley-házba (ma: Miskolc, Városház u. 5.), és amint azt Vadnay Mihály, Borsod vármegyei szolgabíró másnap unokaöccsének elmesélte. „... írva találtam. Verset írt. / Az *Alkony* című három versszakos verset írta meg, mely gyűjteményében »Diós-Győr« aláírással van jelölve, mert ott csinálta meg a fejében, Miskolcon csak leírta és kisimítá.” (Vadnay Károly: A „bordalok” költőjéről. Függetlenség 1882. okt. 20., idézte Hatv² II. 134—135.) A szokott éjszakai munkát, az adott nap élményeinek irásos rögzítését a *X. úti levél* is tartalmazta, persze, a prózai megörökítés vonakodásában: *engem jobban megvisei a lelki élvezet, mint a testi fáradozás. Talán Ezért is utam le ily bágyadtan e szép napomat. Közveledik az éjfél...* (VP V. 64.)

A Vadnay család hagyományát nincs okunk kétségbe vonni, ám a miskolci lejegyzes ellenére megőrizzük a költő megadta megírási adatokat: *Diósgyőr, 1847. júl. 8.*

Magyarázatok

- C A vershelyzet előzményének *A Tisza* tekinthető (→ 27—29.), amelyet csak megerősít a csend ünnepélyessége és a természetvallás panteizmusának áhítata, ami itt a versből a *X. úti levél*be került át, l. a *Keletkezés* c. alfejezetet.
- 1 *a nap*: a Petőfinél gyakori, önmaga metaforizálására is használt, sokféleképpen ismételt motívum előzménye a *Falun* c. vers 2—3. sora (→ IV. 43.), a lenyugvó nap keltette érzelmi hangulattal; a hervadás képzetéhez kapcsolva pedig *A letarlott...* (→ IV. 34.) c. költemény csattanója. (Mindkettő szalkszentmártoni vers, 1845. aug. 20. és szept. 8. közötti.) 1847-ben *A gólya* 37—40. sorában → 83.). „Témaszó”-ként, mint „a makrokozmosz (heliocentrikus világnézet szerinti) középpontját” említette: Elekfi 128. Horváth János Lisznyai-példája (Önzés, Hond 1845. I. 430.) a rózsa-hasonlatra („A napvilág arany rózsa”) távoli és esetleges (Horváth 516.).
- 5 *Néma, csendes*: vö. *A Tisza* 27. sorával (→ 28.).
- 6 *estbarang*: a helyi hagyomány szerint ez a felsőgyőri, este 8 óras harangszó volt. Ez szerepel a diósgyőri várban 1988-ban elhelyezett, versünket egészében újraközlő emléktáblán is, vö. Porkoláb: i. m. 101.
- 12 *eszem*: a vers másik témaszavát, „a mikrokozmosz középpontját” látta benne: Elekfi 128.

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 48. f. r., „(Szerencs.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság... c.* vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 266—267., UK02 II. 6—8., ÚK1 I. 249—250.; mindhárom helyen „(Szerencs.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers Szerencsre lokalizálása egyben kijelöli a megírás napját is. A *XI. úti levél* (Sárospatak, júl. 9.) aznapi útján említi az ottani, feltehetően déli megállást: ... *ma a Hegyalján jöttem keresztül. Szerencsnél legszebb a kilátás. [...] Délután értem Patakra.* (VP V. 64—65.)

Martinkó András ezt a költeményt sem tartotta 1847-esnek (Martinkó: AKr 19.). Véleménye figyelmen kívül hagyta Petőfinek azokat a törekvéseit az év első félévében, amelyek a zsánerek felől a ballada felé mutattak: *Az árva lány* (márc., → 39—42.), *Két sobaj* (márc., → 42—44.), *Szöke asszony, szöke asszony* (márc., → 49—51.), *Zöld Marci* (ápr., → 62—64.). E folyamat betetőzésének látjuk versünket, amit vlz. felgyorsított az Aranynál töltött tíz nap és a vele való (természetesen dokumentálhatatlan) beszélgetés-sorozat. Erről részletesebben Kerényi Ferenc: Petőfi Sándor ballada-korszaka. Székelyföld 2007/2. 62—71.

Ennek a feltételezésnek tápot adhat Arany Gyulai Pálnak küldött, 1855. jún. 7-i önéletrajzi levele: „De már ekkor megkísértettem a balladának ama népi, eredeti formáját, (mellyek közül, a mint tudod, legjobbban sikerült Rákócziné [1848]; bár az ilyeneket A<rva> rab golya — Szöke Panni, Varró leányok — szinte e nemhez lehet sorolni — ellentétbe a mi németes, mesterkélts érzelgős vagy declamáló balladáinkkal. Petőfi e részben inkább utánam jött mint megelőzőtt, legalább a *Megy a jubász* nem volt az én mintám, de az övéi, lehetnek az én kísérleteim. (Ujabb versei közt van egypár afféle.)” (AJÖM XVI. Lev 2. 1852—1856. S. a. r. Sáfrán Györgyi. Bp. 1982. 562.) Arany emlékezése alapján írhatta Ferenczi Zoltán, hogy versünket Petőfi „állítólag az Arany János Szöke Panni költeményének hatása alatt” készítette (FPÉ III. 93., jegyzetben). Nyomán megismételve: Horváth 411. Mindehhez hozzátéhetjük, hogy: a balladairás kérdését Arany aug. 25-i levelében is említette: „Mióta elmentél keveset dolgoztam. [...] Nem megy nekem a lyra, az ömlengések kora elmúlt tőlem, vén vagyok. *Féjér László* forma balladákban kellene próbát tennem, azok lapban is adhatók volnának, és mégis elememben maradnék. Olyanokat fogok írni Jokaynak.” (VP VII. 90—91.) Ennek az időrend sem mond ellent: a Szöke Panni pontos megírás időpontját ugyan nem ismerjük, de valóban a Jókai szerk. Élk-ben jelent meg, már szept. 16-án.

Fogadtatás

Mivel a vers költője életében nem jelent meg, csak önreflexiója ismert. Petőfi Aranyinak, 1848. jan. 2-i levelében minősítette így Tompa Szécsi Máriáját: *nem is Szécsi Mária az, hanem Panyó Panni.* (VP VII. 117.)

Magyarázat

- 35 *Az anyám:* a leány sorsáért hibás döntésével felelős szülő (Petőfi aktuális motívuma) már a *Szőke asszony, szőke asszony...* c. vers 61—64. sorában (→ 51.).

Szövegváltozatok

- 5 K <Az> Illyen
29 K de<, > neked,

643. SZÉPHALMON

Kéziratok

K1 PIM Kt. P 114. Egy 140 x 217 mm nagyságú, álló formátumú f. r.-ján és v.-ján.

K2 OSZK Kt. Fond VII/11. 48. f. v — 49. f. r., értelemszerűen helymegjelölés nélkül. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Közlésünk alapja a K2.

Megjelenés

Élk 1847. II. 14. sz. okt. 3. 433—435., „Petőfi Sándor.” névalírással, vö. EPN 344. Az 56—57. sor kivételével, vö. a *Szövegváltozatok* kkal. A kihagyást a cenzúra miatt hajtották végre.

Kötetben: UK01 267—269., UK02 II. 8—10., ÚK1 I. 251—254.; mindhárom helyen „(Széphalom.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A XII. úti levél szerint (Ungvár, 1847. júl. 11.): *Sáros-Patakeről tennap reggel Ujhelybe mindultam Kazinczy Gábor barátomhoz, s a napot nála s vele töltém, milyen pompásan? ezt csak az képzelheti, ki Kazinczyt ismeri.* (VP V. 65.) Ezután Petőfi arról a kettősségről értekezett, amely Kazinczy Gábort mint a rögtönző szónoklat legnagyobb mesterét, illetve mint clagályos stílusú íróit jellemezte. Az előbbit 1844 óta vallotta, de volt frissebb emlényalapja is: 1847. márc. 16-án együtt szerepeltek az Ellenzéki Kör estélyén. Kazinczy itt is szónokolt, vö. Szelestey László magasztaló tudósításával az Élk márc. 20-i számában, EPN 262. Hasonló lelkesedéssel méltatta őt a PH (márc. 19., EPN 260.) és a PDI is (márc. 21., EPN 265.).

Petőfi és Kazinczy 1844 óta tartó kapcsolattörténetére l. VP VII. 351. Vlsz. márc. 16-án és szóban újíttotta meg meghívását Kazinczy, akitől már 1845-ben az első felvidéki út terve is származott (→ IV. 476.), ám ekkor nem került sor Berettő vagy akár Sátoraljaújhely felkeresésére. Petőfi 1847 máj.-ában akart újabb felvidéki útra indulni. *Ciráter május 10^{kin} leszek Gömörbe*... — írta Kubinyi Rudolfnak ápr. 10-én (VP VII. 56.), ám Térey Mari máj. 5-i, Petőfit a viszonzott szerelem hírével Szatmárra szólító levele következtében a helyzet megváltozott. Erről Kazinczyt máj. 28-án, már Szatmárról értesítette: *Baszom a szentbáromságomat, ha kimondhatatlanul nem sajnálom, hogy meg nem látogattalak, de teljes lebetetlen. Szerelem hozott le Szatmárba s az tartott itt...* (VP VII. 65.)

A mostani, júl. 10-i villámlátogatás során Petőfi barátját a sátoraljaújhelyi kaszinó épületében, a Sennyey-kúriában kereste föl, amelynek ekkor Kazinczy titkára volt. (Ma: Kazinczy Ferenc Múzeum, Dózsa György u. 11. — vö. Porkoláb Tibor: Irodalmi emlékhelyek Abaújban, Borsodban, Gömörben és Zemplénben. Miskolc 1997. 103—104.) Kazinczy Ferenc apjának, K. Józsefnek András nevű öccse volt K. Gábor nagypapja, így a széphalmi mester másodunokaöccse volt.

Másnap, 1847. júl. 11-én együtt látogattak Széphalomra: *Ujhelyről fél órányira tiszak felé esik Széphalom. Kazinczy Ferenc egykori lakása. Nevét megérdemli, mert festői szépségű táj. Különbön pedig szent hely, szent az öreg miatt, kinék ott van háza és sírbalma. Kötelessége volna minden emelkedettebb lelkű magyarnak életében legalább egyszer oda zárandokolnia, mint a mohamedánnak Mekékába. És még is jobb, ha nem mentek oda, mert nagyon erőslelkűeknek kell lennetek, hogy azon sírhalomnál meg ne esküdjetek, miszerint a hazáért soha de soha egy lépést is tenni nem fogtok. Én voltam ott, láttam a pusztulás és feledés legszűszűzaggatóbb, legelkeserítőbb képét, és letérdeltem a sírra és már fölemeltem kezemet, hogy megesküdjem ekkor szerencsémre vagy szerencsétlenségemre megfogott jó vagy rossz angyalom, és elvezetett onnan, minekelőtte kimondtam volna az esküt. (XII. úti levél. VP V. 66.)* A vers keletkezési dátumának tehát a látogatás napja, 1847. júl. 11. tekinthető; ugyanerről a napról keltezte Petőfi azt a virágemléket is (ágacska levelekkel), amely máig fennmaradt, autográf rájegyzéssel: „Kazinczy Ferenc sírjáról július 11. 1847.” (MTAK Kt. ltsz. n. — Kalla—Ratzky 96.) A költő innen még aznap Királyhelmecezen, Leleszen át Ungvárra utazott, vö. VP V. 66—67. Vendéglátójának pedig — kicsit feledtetni is akarva a szépíró Kazinczy Gáborról írottakat — Koltóról verssel tisztelkedett, l. a *Kazinczy Gáborhoz* c. költeményt és jegyzeteit, → 170—171. és 533—535.

Fogadtatás

A soproni ev. líceum Magyar Társaságában elhangzott szavalatok 1843. és 1848. márc. 18. között időrendben, de pontosabb dátumok nélkül közölték a képzőtársasági jkv.-ek. A „Széphalom” [sic!] szintén szerepelt közöttük; ez értelemszerűen az 1847. okt. és 1848. márc. közötti időszakra eshetett (PAT III. 93.).

Az eperjesi ev. kollégium képzőtársaságának jkv.-e szerint 23. ülésükön, 1848. márc. 12-én hangzott el a vers: „Szavalt: Berzeviczy [Aladár] »Széphalom« című költeményt Petőfitől, meglehetősen sikerrel, de helytelen arckifejezéssel. Hanglejtése gyöngögti előadását.” (PAT III. 123.)

Magyarázatok

- C Az eredetileg Kisbányácskának nevezett birtokrész 1739 óta volt a Kazinczy család tulajdonában. Kazinczy Ferenc 1791-ben kezdett itt kúriát építeni,

1793-ban már temetkezni is itt akart (l. Széphalom c. versét!) és 1794-ben tette ki az általa adott helynévvel az útjelző táblát: „Abauj vármegye. Praedium. Széphalom. 1794.” Fogsága és börtönbüntetése miatt azonban csak 1806. jún. 10-én költözött véglegesen ide. Hivatalos helységnevéként 1886 óta elfogadott. (Az eddigiekre l. Kazinczy Ferenc: Az én életem. Összegyűjt., szerk., az előszót és a jegyzeteket írta Szilágyi Ferenc. Bp. 1987. Nemzet és emlékezet. 475—490. és Porkoláb: i. m. 53—54.) Fényes Elek azonban már mindkét helységnevet használta a településre: „**Kis-Bányácska** vagy Széphalom, egy felemelkedett helyen, s szép vidéken fekvő kis helység, Abauj v[árme]gyében, közel a zempléni határszélhez: 97 kath., 20 ref., 21 zsidó lak[os]. Itt élt, itt munkálkodott a nagy Kazinczy Ferenc, maga feláldozásával egyedül nemzetünk dicsőségének, s magyar literatúránknak élvén.” (Magyarország geographiai szótára. Pest 1851. I. 87.) Íróink közül korábban Vachott Sándor és Erdélyi János egyidőben (együtt?) 1841.nov.-ében keresték fel a sírt (vö. Horváth 573.), amiről az előbbi verset írt (Széphalmon. Novemb. 6-d. Ath 1841. II. 65. sz. nov. 28.), az utóbbi cikket közölte (Látogatás Kazinczy sírjánál. RPD1 1842. 9. sz. jan. 29. = Erdélyi János: Irodalmi, színházi, közéleti írások és beszédek. S. a. r. T. Erdélyi Ilona. Bp. 2003. Fontes 19. 312—315.) Erdélyi említette a sírlátogatás szokását is: „A kövön mindig látni néhány nevet, emlékmondatot, vagy dicsőítést az utolsó hónapokból...” (i. m. 315.) Fried István a versről készített elemzésében (Petőfi Sándor és a magyar irodalmi múlt („Széphalmon” c. versvének értelmezése) = Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1978. Bp. 1980. 453—469.) Kölcsey ferenc Kazinczy-emlékbeszédét és a lehetséges források között említi.

- 21—22 A két sor a Bánk bán szövevisszhangjának tűnik: „... — ki! / ki! A Tető mindjárt rám szakad.” (IV. felvonás, 594—595. sor = Katona József: Bánk bán. Kritikai kiadás. S. a. r. Orosz László. Bp. 1983. 273.) Petőfi könyvtárában megvolt a dráma második kiadása (VP V. 255. és 258. A máig fennmaradt példányra l. Kalla—Ratky 115. és 118.) Vö. még Fried: i. m. 460.
- 22 *a ház*: alaprajzát és beosztását Kazinczy Ferenc rajzán legutóbb Taxner-Tóth Ernő közölte: Kazinczy és kora (1750—1817). Bp. 1987. (Képes bevezető a magyar irodalom világába 2.) 75. A szobabeosztást (13—20. sor) és a színtér pontos családtörténeti adatokat nyilván Kazinczy Gábor ismertette meg Petőfivel. Erdélyinél is: i. m. 313.
- 25 *a pompás kert*: a haszonkertek kívül Kazinczy parkot is telepített; 1808-ban kanadai nyárfát, jegyenyárt, gyertyánsort és szomorúfüzet ültetett, vö. Kazinczy: i. m. 490.
- 28 *megőrült szép leány*: a Hamlet Ophéliája, vö. Tolnai Vilmos: Jegyzetek Petőfi és az angol irodalom viszonyához. It 1918. 301—302. és Fried: i. m. 461.
- 29 *gyümölcsfák*: szilva-, kajsziparack- és almafák, vö. Kazinczy: i. m. 490.
- 36 *a sír*: amikor 1806. aug. 18-án egy esztendő, Ifigenia nevű kisleánya meghalt, Kazinczy kérésére: „A kassai püspök, Szabó András megengedte, hogy kertemben egy helyet családi temetőnek szenteltethessek fel, s a gyermek 21d. augusztus által hozottat s belé temettetett. Körülültemtem ősszel boszkétal [ligettel], hogy a kertben járók szemei elől a hely elrekesztessék.” (Kazinczy: i. m. 485.) Ide temették a költőt (1831) és feleségét, Török Sophie-t is (1842).

- Az idetemetett gyermeket Erdélyi is említette (i. m. 313.); látogatásakor az özvegy még élt.
- 40 *hetven évig*: Kazinczy Ferenc 1759. okt. 27-én született és 1831. aug. 23-án hunyt el, életének 72. évében; Petőfi kerekített.
- 43 *bőfébér szobor*: valójában szürke gránitból készült síremlék. A ház, a kert és a síremlék képét I. Jakobey Károly litográfiáján 1854-ből: Kazinczy Ferenc síremléke Széphalmon.
- 48—49 *özvegye / Allíthatá*: 1833-ban. Vachottonál „Az özvegy állit halmához követ...” Erdélyinél is: „Özvegye szobrot emelt a fák között sirja fölé, anyni hűséggel és áldozattal, mintha egyedül érte élt volna, s nem a hazáért is.”
- 52 *bét árva gyermeke*: Eugénia, Thália, Márk-Emil, Antonin, Bálint, Ifigenia (e néven a második), Lajos. Vachott versében is: „Ne kérjje senki: hány árvád maradt?”
- 53—54 *oszlopot / Sírjához a haza?*: Erdélyinél is: „A haza mindeddig nem emelt.” Komoly formában legközelebb 1859-ben, a centenáriumon merült fel; az ünnep egyik kezdeményezője éppen Erdélyi János volt. A hálátlan haza motívuma korábban: *Vajda Péter halálára* (→ IV. 109—110.) *Kereszt* (→ IV. 132.), *A XIX. század költői* (→ 18.), vö Fried: i. m. 458.
- 56 *bét esztendeig*: 1794. dec. 14-én tartóztatták le anyja regmeci házánál, és kegyelemmel 1801. jún. 28-án szabadult Munkácsról. Saját számítása szerint 2387 napot töltött fogságban, vö. a Fogságom naplója összövegével: i. m. 162—181.
- 57 *A börtönök*: Kazinczy Spielbergben, Obrovicon, Kufsteinban raboskodott, onnan a fr. seregek közeledte miatt szállították át Munkácsra. Ottani börtönét Petőfi másnap, 1847. júl. 12-én kereste föl: *1800-ban és 1801-ben az itteni foglyok egyike volt Kazinczy Ferenc. Szegény Kazinczy! szegény haza! (13. úti levél. VP V. 68.)*
- 58 *fél századig*: költői kerekítés. Kazinczy első kinyomtatott munkája egy kompilált Magyarország-földrajz volt (1775), amelyet azonban szerzője „idéetlen szülemény”-nek nevezett. A következő évben, 1776-ban jelentette meg Beszenyei György Die Amerikanerjének m. fordítását: Az amerikai Podocz és Kazimír keresztyén vallásra való megtérése. Erdélyinél is: „... félszázadnál tovább volt első az erősebb halandók közt...”
- 59 *Atlas az eget*: a titánok egyike, aki Kronosz szövetségese volt, amikor az fia, Zeusz ellen harcolt. Vereségük után arra ítélték, hogy vállán hordozza az égboltot.
- 58—60 E sorok arra utalnak, hogy Petőfi Kazinczyt nem nagy nyelvújítóként vagy költőelődökként méltatta, hanem mint erkölcsi embert és hazafit, vö Fried: i. m. 456.
- 68 *száműzötté*: visszaulálás saját, 1847. jan.-i, *Szent sír* c. Rákóczi-versére (→ 19.)

Szövegváltozatok

- 1 K2 *nemzet* [a szó utólag beírva]
 Élk a'
 3, 8 Élk A'
 9 Élk A' millyet

- 11 ÉlK A' *Musák*
 14 ÉlK Kazinczy [az utónév hiányzik]
 15 ÉlK 's
 18 K2 <A> S
 ÉlK 'S a'
 19 ÉlK *im*
 21, 22 ÉlK e'
 24 ÉlK átka. —
 25 ÉlK a'
 27 K1 szívet—szaggatólag
 ÉlK szívet *szaggatólag*
 28, 29 ÉlK a'
 30 K2 <A> S
 ÉlK 'S
 K1 terem,
 ÉlK fűterem [sh.]
 33 ÉlK A'
 36, 37 ÉlK a'
 43 K1 hófejér
 44 K1 fejér
 45 ÉlK *Vigyétek*
 K1 el,
 ÉlK 's
tűzzétek
 47 K1 fejér
 ÉlK e'
 hazugság. [gondolatjel n.]
 53 ÉlK 'S
 54, 55 ÉlK a'
 56—57 ÉlK [hiányzik]
 58 K2 <S> És
 ÉlK Ki csak
 60 ÉlK A'
 62 ÉlK *nem*
 66 ÉlK *Míg*
 67 ÉlK 'S
 69 ÉlK el. [gondolatjel n.]
 71 ÉlK A'
 77 ÉlK E'
 buzdításul!
 77 után K1 Petőfi Sándor

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 49. f. v., „(Munkács.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 270—271., UK02 II. 12—14.; mindkét helyen „(Munkács.)” helymegjelöléssel. Az UK1-ben a vers nem szerepel, a K-n ezt ceruzás jelölés jelzi a címnél.

Kötetben először: DK 385—386.

Keletkezés

A Beregszászról, 1847. júl. 12-ről keltezett XIII. úti levélben így számolt be aznapi útjáról: *Ungvárról korán reggel vagy tulajdonkép későn reggel indultam el, délután értem Munkácsra. Míg kocsisom megkapta lovait, én hirtelen megebédeltem, s siettem ki a status-börtönre alakult várat megtekinteni, mely a várostól egy jó negyedórányra fekszik a róna közepén egy magas kerek dombon. A domb oldalán szőlőt természetnek ... nem szeretnék borából inni ... azt gondolnám, hogy a rabok könnyét iszom. Fölmentem a várba, az udvarokat s egy pár szobát bejártam, de a börtönöket nem mutatták meg, talán mert egyedül és egészen ismeretlen voltam, vagy senkit nem eresztenek a föld alá? nem tudom. Egy teremben többek között ott van Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona arcképe is. Más helyen órákig elnéztem volna e dicső képeket, de itt csak futólag szemléltem őket, mert siettem kijelé. Tudj' isten, e falak közt úgy összeszorult keblem, hogy alig bírtam lélekzetet venni. Érzéseimet leírtam egy versben. Azok kínos érzések voltak. Az egész idő alatt, míg itt voltam, fülembé valami szellem szomorú dolgokat suttogott. Szavait nem is értettem, oly halkán beszélt, csak suttogást hallám, és ennek oly bús hangja volt. Azt sem tudom, ki volt e suttogó szellem? az emlékezet-e vagy a sejtés? ... 1800-ban és 1801-ben az itteni foglyok egyike volt Kazinczy Ferenc. Szegény Kazinczy! szegény hazá! — (VP V. 67—68.) A megírás napja tehát: 1847. júl. 12.*

Fogadtatás

Van Jókai Mórnak egy korai elbeszélése, A munkácsi rab, amely csak Petőfi halála után jelent meg, az 1850. márc. 1-jei Hölgyfutárban és a Reguly-Albumban, amelybe költőnk is dolgozott. A novella: JKK Elbeszélések I. S. a. r. Oltványi Ambrus. Bp. 1971. 173—201., 617—638. A Reguly-Album terve már 1845-ben felmerült, a krk jegyzetírója és az öreg Jókai maga is 1846 végére datálta az elbeszélést, amelynek utolsó 11 sora a kéziratban Petőfi kézírásában maradt ránk: VP VII. 528. Az utóbbi jegyzetírója, H. Törő Györgyi okkal feltételezte, hogy ez a kiegészítés együttlaskú idején, tehát 1847/48-ban történt (VP VII. 596.). Ebben az esetben viszont Jókai ismerhette Petőfi nyomtatásban meg nem jelentetett, de a versgyűjtő füzetben olvasható költeményét. „Munkács földalatti börtönének” emlegetése és a címadó helynév ui. csak pusztá díszlet, a novellában egyéb szerepe nincsen; ráadásul Jókai maga nem is járt — szemben Petőfivel — Munkácson.

C A 14. században épült várról Fényes Elek (történetét is ismertetve) az alábbi, Petőfi szövegét némileg kiegészítő leírást adta: „Fél órányi távolságra nyugotra [ti. a 4000 lakosú várostól] fekszik híres vára, egy lapályos térségen felemelkedő magános (isolált) szikla-hegy tetején. Magassága a hegynek 240 láb, alsó kerülete 700 öl. A vár maga, melly 1834-ben elégett, kicsiny, s benne a várparancsnokon s kevés őrségen kívül, csak kevés őrsereg szokott tanyázni; mivel számos szobákban országos rabok őriztetnek.” (Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest 1851. II. 120.)

- 1—2 *piros zászlaját a / Szabadságnak*: Zrínyi Ilona „elszánt férfias bátorsággal oltalmazta annyira [ti. a várat Caprara császári generális ellen], hogy csak három esztendei megszállás után keritheté kezére 1688-ban jan. 14-én...” (Fényes: i. h.) A piros zászló a harc vállalásának jele, éppúgy, mint *A csonka torony* c. vers 7. sorában (→ 80.) A piros szín Petőfinél használt szimbolikájára l. még Fekete: Pev 350—351. és az *Egy gondolat bánt engemet...* jegyzeteit, → IV. 660. Petőfi közvetlen forrása itt Horváth Mihály A magyarok története c. négykötetes munkája lehetett, amelyben a III. 333—334. oldalon olvasható: „Zrínyi Ilona, Tököly [!] hős lelkű nője, még hallani sem akart a megadásról.” A „több mint két évi ostrom” utáni várfeladásról: uo. 348.
- 7 *a vérpadra*: a refrénben ötször ismétlődő életsors előbb a *Véres napokról álmodom...* c. versben (1846. okt.—nov., → IV. 218.)
- 10 *egy ifjú fogoly*: hasonló történet *A bilincs* c. versben (1846. szept. 8., → IV. 189.) 27—30 A fogság lélekölő hatása már szerepelt — hasonlatként — a *Mikor a lánc lebull...* c. versben (1846. okt.—nov., → IV. 214—215.)

Szövegváltozat

18 K <T> Nem [réves szókezdet, th.]

645. MELEG DÉL VAN...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11.50. f. r., „(Beregszász.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 271—272., UK02 II. 14., UK I. 255.; mindhárom helyen „(Beregszász.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A költő — a XIII. úti levél tanúsága szerint — 1847. júl. 12-én estefelé ért Beregszászra, ahol az éjszakát töltötte: *Munkáctól egy jó etetés Beregszász. Közönséges mezőváros, van benne góth*

templom, megyeház és magyar kocsmáros, a mi nagy vigasztalás (nem a templom, hanem a magyar kocsmáros), ha az ember három napig csupa zsidó kocsmákban bentergett. (VP V. 68.)

Magyarázat

- 1 Az első két versszak Arany János Toldijának I. énekére hajaz.
- 6 *petrencét*: „szálás takarmányból két rúdon vihető kisebb rakás” (PSzót III. 342.). A szénahordásra használt petrencerúddal kergette meg gazdája Kukoric Jancsit a *János vitéz* III. fejezetében: → III. 44.

646. AMOTT AZ A HEGY...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 50. f. v., „(Nagy-Peleske.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 272—273., UK02 II. 15—16., ÚK1 I. 256—257.; mindhárom helyen „(Nagy-Peleske.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A Szatmárt, 1847. júl. 17-én írt *XIV. úti levél* szerint: *Folyó hó 13^{án} indultam Beregszászról...* (VP. V. 68.), és a Badaló—Cseke—Zajta—Peleske útvonalon még aznap megérkezett Szatmárra, ahol ismét Pap Endre házához szállt. „... az én sógoromnál Papp Endrénél egy kovártélyon vagyunk.” — írta Papné Kováts Jozefa öccse, Visontai Kováts ~ Kovách László Lisznyai Kálmánnak, szintén júl. 17-én (PAt II. 50.). Míg az *Úti levelek*ben a műfaj szabályai szerint Petőfi az útvonal kapcsán irodalmi kérdésekről írt (Csekén Kölcsey Ferenc jelöletlen sírjáról és annak előző évi felkereséséről, Zajtán és Peleskén az 1844-ben verssel is megtisztelt Gvadányi Józseftről, A peleskei nótáriusról és az írói népszerűség mulandó voltáról), versünkben — mintegy háttérrel adva az *Úti levelek*... középtérről felidézhető mondatának: *Peleskén innen meglátja az ember a rónán Szatmár-Németi tornyait egy jó órai távolban.* (VP V. 70.) — térben és időben messzebbre tekint.

Lejegyzésének helyét a költő adta meg, a hozzátartozó dátum pedig: *1847. júl. 13.*

Magyarázatok

- C Az Erdőd melletti, 575 m magas Bükk ~ Bikk nyúlványa, amely az észak felől érkező Petőfi szemhatárán megjelent, vö. Imre Lajos: Petőfi második felvidéki útja = PéK 212.
- 19 *holnap illyentájban*: másnap, júl. 14-én a költő valóban Erdődre utazott, és onnan csak este tért vissza Szatmárra, vö. Visontai Kováts ~ Kovách László levelével (PAt II. 50.).

647. LÁTOM KELET LEGGAZDAGABB VIRÁNYIT...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 51. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 273—274., UK02 II. 16—17., ÚK1 I. 257—258.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A júl. 13-án este Szatmárra érkezett Petőfi — Ferenczi Zoltán szerint — „Kisebbségi költeményei közül megérkezése után azonnal írta *Látom kelet leggazdagabb virányit, Kard és láncz, Válasz, kedvesem levelére* címűeket, melyekre az Úti levelekben is célóz.” (FPÉ III. 95.) A hivatkozott hely így hangzik: *Csak úgy tengek itt most, csak úgy lézengek, mint az őszi légy, mely már nem él és még nem holt. Egy pár gyönyörű verset írtam, az igaz, de ez engem legkevésbé sem vigasztal.* (XIV. úti levél; Szatmár, 1847. júl. 17. — VP V. 70.) Versünk vonatkozásában pontosabb eligazítással szolgál Visontai Kovács ~ Kovách László levele Lisznyai Kálmánnak, amelybe Petőfi is írt néhány sort, így annak tartalmával tisztában volt: „P. épen most olvasta fel ma délután írt gyönyörű költeményét...” (Szatmár, 1847. júl. 17. — PAt II. 50., a Petőfi által írt levélrészlet: VP VII. 72.)

A vers megírása tehát (a VP VII. 366. legutóbbi datálásával egyetértve): 1847. júl. 17.

Fogadtatás

Elsődleges közönsége a szatmári Pap-ház lakói voltak. A fentebb idézett levél így folytatódott: „ — Phantasia melyben le ir keletet, nyugatot, mindent mi szép nagy és dicső etc a világ csodái! és úgy végzi be midőn elönté phantasiáját a papíron s mind ezt két szemben látom; kedvesemnek sötét világú ábrándos szemében! —” (PAt II. 50.) A vers hatását mutatja, hogy a 31—32. sort hibátlanul idézte.

Magyarázatok

- C *virányit*: Buczy Emiltől származó nyelvújítási szó, amely eredetileg melléknévként szerepelt, ’viruló’ értelemben. Itt tehát a. m. ’viruló táj’. Vö. Szily Kálmán: A magyar nyelvújítás szótára. Bp. 1908. 612.
- 3—4 A metafora-sor mintáját Laban Ferdinand Lenau Neid der Sehnsucht c. versében találta meg: „Von Himmel tönt ein schwermuthmattes Grollen, / Die dunkle Wimper blinzet manches mal, / So blinzen Augen, wenn sie weinen wollen, / Und aus der Wimper zuckt ein schwacher Strahl.” (Laban Ferdinand: A prosopopoeia Lenaunál és befolyása Petőfire. Kolozsvár 1882. 21. és nyomán Horváth 562.)

- 9 nagy hegyről egy kék szigetet: visszautalás a *János vitéz* XXIII. és XXIV. fejezetére, → III. 85—87. Hasonló *A szerelmes tengerben* (1846. ápr., → IV. 136.)
- 11 *amott kikelet*: szintén a *János vitéz*-re megy vissza, a XXVI. fejezetre: *Ott örökös tavasz pompájában élnek...* (→ III. 89.)
- 12 *Vándorló darvak*: Petőfi gyermek- és ifjúkori természeti élménye, már a *Hazám*ban c. versben (1842. aug.—szept.): *Fejem fölött míg őszi légen át / Vándor daruid V betűje szállt...* (→ I. 57.)
- 14 *Elküldi a szív*: a népköltészeti motívumot Petőfi gyakran használta, többféle jelentésben. A Júlia-szerelem idején is: *Te vagy, te vagy, barna kék lány...* (1846. szept. 27., → IV. 192.), legutóbb pedig a *Két feledni vágytam...* (1847. ápr., → 56—58.) c. versben.
- 21 *alvilági rémes szellemek*: az éjféλι szellemjárás romantikus közhely, Petőfi is használta már, pl. a *János vitéz* XXII. fejezetében (→ III. 84—85.) vagy *A hóhér kötele* c. regényében (VP IV. 39—40.)
- 22 *Boldog halottak*: az elíziumi mezők boldog lelkeinek ábrázolása épül be Petőfi szerelmi menny-képzetébe és csillagmítoszába.
- 31—32 A csattanó mintája Heine, a *Buch der Lieder Heimkehr*-ciklusának 42. verse: „Märchenhaft vorüber zogen / Berg und Burgen, Wald und Au; / Und das alles sah ich glänzen / In dem Aug’ der schönen Frau...” (Horváth 562.)

Szövegváltozatok (értelemszerűen valamennyi a K-n)

- 13 ős <ködébül a tavasz felé>bül a tavaszba
 14 <S a> Elküldi
 <utánok küldi> minden
 16 Mint ha [utólag szétválasztva]
 24 magassá<k>g, [th.]
 28 érezik<,>.

648. KARD ÉS LÁNC

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 51. f. v — 52. f. v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírást l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1848. I. 1. sz. jan. 2. 1—4., „P e t ő f i S á n d o r.” névaláírással, vö. EPN 379.

Kötetben: UK01 274—278., UK02 II. 18—23., ÚK1 I. 259—264.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Költeményünk abba a Szatmárról jegyzett körbe tartozik, amelyről a *XIV. úti levél* (1847. júl. 17.) sommásan állítja: *Egy pár gyönyörű verset írtam...* (VP V. 70.). Ennek

alapján a megírás időkerete a szatmári tartózkodás: 1847. júl. 14—27. Mivel a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán is a második helyen szerepel, az id. többes szám indokoltta teszi a szűkítést. Ezért — Ferenczi Zoltánnal egyetértve: FPÉ III. 95. — 1847. júl. 14. és 17. között írott versnek tartjuk.

Magyarázatok

- 1 *Földre szállt*: a vers első felének mintája Vörösmarty Mihály Hedvig c. legendája (1829) volt, vö. Horváth 360. A mintavers: VÖM 2. Kisebb költemények II (1827—1839). S. a. r. Horváth Károly. Bp. 1960. 53—58. a *legszebb angyal*: Gábiel (Vörösmartynál Gábor), a Hedvig 2—6. sora részletezte is szépségét.
- 10 *Csillagról csillagra*: az 1844. okt.-ében írt *Legendában* maga az Úr közlekedett hasonló módon: *Egy hulló csillagon lefut...* (→ III. 26.), vö. Berze Nagy 42. (Versünket nem említi.)
- 13 *hattyúra űlt*: az úszni és repülni is tudó madár (a néphagyományban a tündérek megjelenési alakja) kapcsolatot teremthet ég és föld között, vö. Ipolyi Arnold: *Magyar Mythologia*. Pest 1854. 93—94.
- 42 *táncolni kezdtek*: a tündértánc *A Tisza* c. versben (1847. febr.): *a piros sugárok / (mint megannyi tündér) táncot jártak, / Szinte ballott lépteik csengése, / Mint parányi sarkantyúk pengése.* (→ 27.)
- 53 *Kardot szűlt*: a szabadság mitikus kardjának mintáját Horváth János szintén Vörösmartynál, a Salamon király c. dráma (1826) IV. felv.-ában Bátor szavaiban találta meg: „... ezt setétben szülték vad hegyek, / És gyilkos ércét a láng szelleme / Még gyilkolóbbá tette; / Add bár angyalok / Kezébe, ott is öldöklő leszen.” (Horváth 558.). Az idézet helye: VÖM 7. Drámák II. S. a. r. Brisits Frigyes. Bp. 1971. 231. Úgy véljük, inkább az Isten kardja-képzet játszott itt szerepet, hiszen a 19. századra már a néphagyományban is élt a Hadúrtól kapott kard mondája, vö. Ipolyi: i. m. 154.
- 76 *megszólt a kakas*: a néphiedelmet már a *János vitéz* XXII. fejezetében megtaláljuk: *...de a kakas szólt, / S a kísértet mind elünt a kakasszóval.* (→ III. 85.)
- 119—120 A két kérdéssel nyitva hagyott befejezés (a párhuzamos-ellentétes képekkel és sorra azonos terjedelemben) alapján sorolta Margócsy István a költeményt az 1847-es kétpólusú és erkölcsi döntési kényszert megfogalmazó, „választó” versek sorába: *Ha férfi vagy, légy férfi...*, *A kutyák dala / A farkasok dala* (jan.), *Az itélet* (ápr.), *Tűz* (máj.), vö. Margócsy 178—181.

Szövegváltozatok

- 1 Él k a'
- 4 Él k A'
- 7, 9 Él k a'
- 12 Él k A'
- 14 Él k fehér
- 15 Él k a' lyánka mellé;

- 16 Élk A' ki
 17 Élk 'S
 18 Élk a'
 20 Élk Ujolog
 21 Élk *ű*tek
 22 Élk a'
 24 Élk A' mi (2x)
 25 Élk A'
 26 Élk a'
 27 Élk 'S a' hogy
 31, 34, 35 Élk a'
 37 Élk 'S
 40 Élk 'S e'
 41 Élk A'
 42 Élk kezdtek.
 43 Élk a'
 45 Élk Elpirula
 K <.> s
 Élk 's
 46 Élk Rózsaszínű
 48 Élk a'
 49 Élk szűlt,
 50 Élk a' minő
 53 Élk szűlt a'
 54 Élk a' (2x)
 szabadság.
 55, 57 Élk a'
 58 Élk a'
 K leg<undokabb>ocsmányabb
 61 Élk Neki
 61, 63 Élk a'
 66 Élk Békafejű, kígyófarkú,
 67 Élk Lángsörényű, sárkánylábú
 70 Élk 'S a'
 72 Élk seprűnyélen
 73 Élk a'
 75 Élk *ű*tek
 76 Élk a'
 78 Élk A' mi
 K <.> s
 's
 79 Élk 'S
 81 Élk a'
 82 Élk A'
 ós hónapja....
 84 Élk a'
 86 Élk 'S
 89 Élk A'

- 89 's
 90 Él k a'
 91, 93 Él k 'S
 93 Él k a'
 94 Él k *hegy* felé [sh.]
 94, 96, 97 Él k a'
 97 Él k 's
 101 Él k 'S
 102 Él k 's *szült* a'
 103 Él k Szült
 105 Él k 's
 106 Él k a'
 108 Él k e'
 a'
 s z o l g a s á g.
 109 Él k a' (2x)
 110 Él k a'
 111 Él k 'S
 a' (2x)
 's
 115, 116 Él k a'
 118 Él k *nem sokára*,
 119, 120 Él k a'

649. VÁLASZ, KEDVESEM LEVELÉRE

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 53. f. r — v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-cgyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 1847, 93. sz. aug. 7. 370., „P e t ő f i S á n d o r.” névalírással, vö. EPN 322. A gyors megjelenés érdekében minden bizonnyal abban az elveszett levelében küldte Kovács Pálnak, amelyre aug. 10-én utalt: *Kaptad levelemet a verssel a napokban?* (VP VII. 81. és 374.) Egyetértünk a jegyzetíró Kiss Józseffel és V. Nyilassy Vilmával, hogy a közlés azért előzte meg ápr.-ból való verseinek publikálását, mert: „Kétségtelenül Júliának akart kedveskedni vele a költő.” (VP VII. 357.) A magyarázatot megtoldhatjuk még annyival, hogy a vallomással erősíteni akarta Júliát a nyilvánosság előtt is annak a lejárató kampánynak ellenében, amit Szendrey Ignác folytatott ellene, és amely alatt mind az *Úti levelek...* írása, mind Júlia naplója szünetelt. Ám az is lehetséges, hogy a sietség oka más volt: Jókai az Él k-ben júl. 11-én kifecsegte nemcsak a házasságkötés közeli tényét, de Júlia szépirodalmi ambícióit is, vö. a *Már galambom, engedj meg...* c. vers jegyzeteivel, → 472—473.

Kötetben: UK01 278—281., UK02 II. 23—27., ÚK1 I. 265—269.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Petőfi — amint azt Visontai Kováts ~ Kovách László Lisznyai Kálmánhoz intézett, júl. 17-i szatmári levele tartalmazta — azonnal Erdődre utazott tovább: „... nála [azaz Juliánál] töltött két egész nap után jött ide ismét tegnapelőtt estve vissza...” (PAI II. 50.) Erdődön Szendrey Ignác megújította a látogatási tilalmat, amint arra a szintén júl. 17-ről keltezett *XIV. úti levél* utalt: *Képzeld: mátkám egy órányira lakik innen, s nekem nem szabad őt meglátogatnom egész az esküvőig, egészen szeptember 8^{kájá}ig.* (VP V. 70.) A verset közvetlenül kiváló Júlia-levél elveszett, a legutóbbi krk júl. 14. és 17. köztette megírását (VP VII. 253.). Ezzel összhangban már Ferenczi Zoltán úgy vélte, hogy a költemény egyike az *egy pár gyönyörű verset írtam*-utalásban (júl. 17.) szereplőknek, és ennek megfelelően júl. 14. és 17. közt, a „megérkezése után azonnal írta” kategóriába sorolta (FPÉ III. 95.).

Mivel a *XIV. úti levél* még nem utalt Júlia jelentkezésére a személyes találkozás után, viszont egyetértünk az azonnali versvázlas megírásával, ezért versünket némileg későbbinek, röviddel *1847. júl. 17. után* írottak tartjuk.

Magyarázatok.

- 15—40 Petőfi a Júlia-szerelemnek azt a mitikus varázslatot tulajdonította át, amellyel korábban az első szerelem ábrázolását ruházta fel a *Tündéralombban* (1846. jan.—febr.; → IV. 104—107.), vö. Horváth 582.
- 27—31 Az istenkeresés kozmikus képeinek előzménye: *Képzetem* (1845. júl. 29. után, → III. 173—174.). A motívum a természet vonatkozásában a *III. úti levélben* (Debrecen, 1847. máj. 14.), a prózai Hortobágy-himnusz szállóigévé lett indításában: *Hortobágy, dicső rónaság, te vagy az isten homloka!* (VP V. 48—49.)
- 36—40 E sorok mintáját Laban Ferdinand Lenau *Neid der Sehnsucht* c. versében vélte megtalálni: „Und meiner Gottheit / Stärkenden Anblick, / Das alles find’ ich / In deinem Auge / O meine Geliebte!” (Laban Ferdinand: A prosopopeia Lenaunál és befolyása Petőfire. Kolozsvár 1882. 12. és nyomán Horváth 562.)
- 40 *te vagy az isten lakbelye*: a *VI. úti levél* prózájának kifejtése: *Oh e leányban isten lakik, ki belát az ember kebelébe, ki látja a tenger iszapos fölszínje alatt mélyen a tisztá gyöngyöket. Aldott legyen az ő neve, a milly áldott vagyok én ő általa!* (VP V. 53., vö. Horváth 437.)
- 48 *méltatlan valék*: a Prielle Kornélia-epizód versben való kimagyarázása korábban: *Két feledni vágytam...* 49—52. sora (1847. márc., → 57.) és a *Hol a leány, ki lelkem röpülését...* 19—20. sora (1847. máj. 17., → 67.).
- 52—72 E sorokat Szigethy Gábor az 1847. febr.-jában színikritikában is méltatott (vö. VP V. 40—43.) és a máj. 26-i, *VI. úti levélben* utalás formájában említett III. Richard-szállóige (vö. VP V. 534.) alapján is Shakespeare tragédiájára, jelesül *Lady Anna* koporsó melletti megkérésének jelenetére vezette vissza és állította szembe (Szigethy 130—133.).
- 56 *szerelemmé vált nagy gyűlölet*: a két érzelem egymást feltételező voltára mintául Horváth János Byront hozta fel (*The Corsair. Canto I.*: „Yet the same feeling which thou dost condemn, / My very love to thee is hate to them, / So closely mingling here, that disentwined, / I cease to love thee when I love mankind: / Yet dread not this. — ” (Horváth 582.) Petőfi példányában:

- OSZK Kt. Fond VII/228/14. 76. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 115. és 118.) Jelentősebbnek érezzük ennél az évnýtó vers, az *Egy barátom az ifjuság...* itt folytatott gondolatát a felnőttkorban is megőrizni kívánt kettős képességről: *Teljes szívből szeretni és / Gyűlölni!* (→ 7.)
- 62—63 *eheimről is / Lemondok érted:* ez a *Ha férfi vagy, légy férfi...* (1847. jan., → 8—9.) megtagadása lenne. Mivel ugyanez Wesselényi Ferenc belső konfliktusa is a *Szécsi Mária*-ban, arra következtethetünk, hogy Petőfi ekkor már dolgozott elbeszélő költeményén, vö. a *Szécsi Mária* jegyzeteivel: → 502—512.
- 68 *nevén szegényfolt:* a nem sokkal korábban, 1847. jún.-ában írt *Fölszedtem sátorfám...* c. versben: → 93—94.
- 72 *hajthatatlanul:* az 1847. jan.-i, *Ha férfi vagy, légy férfi...* szellemében, vö. Horváth 582.
- 73 *én magam teremték:* a Petrovics családnév tükörfordításából alkotva: Petrovics = Péter ~ Pető fia → Petőfi. A nyilvánosság előtt először a *Házában* c. vers alatt: Ath 1842. nov. 3., → I. 356. Névpróbái az 1841/42. pápai tanévben VP VII. 525. és 587—588. A névmagyarosításra, amelynek levéltári dokumentumait sem A korábbi, sem az újabb kutatás nem tudta fellelni, legutóbb I. Korompay Bertalan tanulmányát.: Petőfi nevééről. ItK 1987—1988. 100—101. A maga teremtette név mitizálására verseiben: Margócsy 46.
- 81 *a műzsa ringatott:* Petőfi ekkor már ismerte Júlia naplóját. Koltói mézesheteik idején lemásolta egy részét, és még 1847-ben publikálta: *Hazánk* 1847. okt. 30., *Élk* 1847. okt. 30., *no*p.v. 7., *dec.* 5. és 1848. jan. 2. (EPN 354—355., 362., 367., 379.; VP V. 172—175. és 249—250.; PA II. 160.) Nov. 28-án az *Élk* a következő félvben már munkatársai között ígerte „Petőfiné”-t, vö. EPN 366.
- 85—87 Visszautalás a *Hír* c. versre (1845. febr.—márc.): *szép a hír borostyánfája! / Nem is csoda, ha hervadás nem bántja, / Hiszen tövét a meggylkolt boldogság / Kiontott vére és könyűi mossák.* (→ III. 146.)

Szövegváltozatok

- 3 H 'S
 4 H a' míg
 betűje,
 5 K vonás<a>i
 <csillagok gyanánt> válthatatlanul
 H válthatatlanul
 9 H e'
 's
 10 K félvén hogy [szóközi vessző n.; a H alapján jav.]
 12 H e'
 15 K <felszálltam> feljöttem
 16 H Szúk
 17 H 'S
 körülem a'
 19 H a'
 20 K át [utólag beszúrva]

- 22, 23 H a'
 24 H A'
 25 H vagy isten? [szóközi vessző n.]
 27 H 'S
 28 H a'
 30 H Röpült, a' merre
 járt [sorvégi vessző n.]
 31 H 'S a' merre
 utját,
 32 H 'S
 33 H Búsan fáradtan. [szóközi vessző n.]
 35 H 's
 37 H nyúlt
 38 H 'S
 a' kit úgy
 39 H A'
 's
 41 H utánod? [sh.?
 43 H e'
 46 H színről színre [kötőjel n.]
 49 K reá<d>,
 H reád,
 53 H 'S e'
 a'
 54 H Borítá
 55 H egyedül
 56 H [a sor hiányzik]
 57 H E' felhőktől megvált [kötőjel n.]
 61 H a' mi (2x)
 62 H úgy
 63 H fejemen,
 64 H 's
 síromon
 65 H A'
 's
 !.... — —
 67 H a' kit
 t e
 69, 71 H úgy
 70 H A' mint
 71 H 'S
 a' mint
 73 H E'
 K <...> névnek
 75 K <E> A név,
 H A'
 a' mellyet
 76 H nagy

- 76 sz é p és tiszta
 79 H sakra
 81 H A'
 a'
 82 H 's
 83 H A'
 84 H a'
 85 K <sors u> úgy is
 H ugy is
 88 H a'
 89 H lérsz
 91, 93 H a'
 94 H a' ki
 tenger
 95 H harmatcsepp
 96 H A'

650. JÓ IDEJE LEMENT A NAP...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 54. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-csüppütes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 281—282., UK02 II. 28—29., ÚK1 I. 270—271.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keltekzés

Lérenczi Zoltán (nem tudni, milyen megfontolásból) a megírás időkeretét júl. 24—27-re szűkítette (FPÉ III. 95.), és ezt tőle Hatvany Lajos is árverte: Hatv² II. 129. Noha igaz, hogy a vers feltehetően a júl.-i szatmári időzés második részére esett, az eljárást filológiaiailag nem tudjuk igazolni. (Bár az is lehet, hogy az FPÉ sh.-járól van csupán szó.) Elfogadva viszont a költő besorolását a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán, bizonyos szűkítést mégis tehetünk: *júl. 17. után*.

Versváltozatok

2. K <Ide lenn van> Le is szállott
 3. K <<A hold pedig> Fönn vannak már a csillagok>
 5. K csinál<sz>
 9. K <Már> Mit <régen> csinál
 10. K alu<dt>tt
 11. K elalu<dt>tt

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 54. f. v., „(Szatmár)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.) A költeményt utóbb Petőfi törölte a versgyűjtő füzetből, sőt annak tartalomjegyzékéből is: 99. f. r. (VP VII. 601.) A terjedelemlistán viszont szerepel: VP VII. 517.

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Először Ferenczi Zoltán olvasta el és közölte (hibás olvasatokkal): FL 1890. 23. sz. Jav. szöveggel uó: Petőfi ismeretlen költeményei 1847—1848-ból. PetMuz 1890. 2. sz. márc. 1. 72—73. h.

Kötetben: HP III. 551—552. (Függelék II. Kihagyottak 1847. között)

Keletkezés

Versünk abba az időszakba esik, amelyről mind Petőfi *Úti levelei*, mind Júlia naplói hallgatnak. A betegség mibenlétét ezért csak találgathatjuk. A vélhető megírás időpontjából való viszont Térey Mari levele barátnőjéhez, amelyben azt panaszkolta, hogy már két levelére nem kapott választ. Nagykárolyból küldött, 1847. júl. 25-én írt harmadik leveléből megtudjuk Júlia depressziójának okát is: „Azt gondolod Júlia, mivel az emberek mind kárhozthatnak én is ezek közé tartozok? Még most midőn elvonulsz tőlem egészen érzem nennyire szeretlek...” (MDSZJ 375. és PAT II. 51.) Ennek az — a leány lélektani megtöretésének részét képező — elszigetelésnek, a tágabb környezet éreztetett nehezítésének ekkorra talán már fizikai tünetekben is észlelhető híre juthatott el (nyilván tendenciózusan kiszínezve) Petőfihez. A költemény alatt Szatmár áll, ezért júl. 14. és 27. közötti. Ferenczinél júl. 24—27. áll (FPÉ III. 95.), ezt átvette tőle Hatvany is (Hatv² II. 129.). Akár az előző versnél, most sem tudható, a szűkítés milyen megfontolás alapján történt, vagy csak egyszerű sh.-ről van szó. Mivel a *XIV. úti levél* még nem említette (júl. 17-én) Júlia betegségét, ezért — a versgyűjtő füzetben és terjedelemlistán elfoglalt hely alapján — a vers megírása: *1847. júl. 17. után.*

Magyarázat

10—12 Utalás Csapó Etelka halálára (1845. jan. 7.) és az emlékére írt CI-ciklusra (→ III. 113—140.)

Szövegváltozatok

- 5 K <itt hagynál? S miért?> engem! és miért?
7 K *lesz* [a szó utólag beírva]
9 K <Ne halj meg, oh ne halj meg, kedvesem!>

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 55. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-gyűjtes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 282—283., UK02 II. 29—30., ÚK1 I. 272—273.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keltekzés

A vers megírásának hátterében azok az irodalmi konfliktusok és bizonytalanságok álltak, amelyek egyrészt a népies triász, másrészt a Jókai szerk. Élk köré szerveződő írócsoport ügyében mutatkoztak. Petőfi bejei tartózkodása során (júl. 3—8.) talán kicsikart valamiféle szóbeli ígéretet a mindkét csatlakozásban bizonytalankodó Tompától, ám ezt megelőzően (Jókai pesti, júl. 6-i levele szerint) „nem beszél magyarul, hanem phrasisokat mond. Tudja tatár, vagy tölem tart, vagy [Vahot] Imrétől.” (VP VII. 78.) Arany sem hitt Tompa egyértelmű állásfoglalásában; aug. 5-én szintén kétségeit fejezte ki: „De Tompa nem állott be a jövő évi 3viratusba [triumvirátusba] ugy-e?” (VP VII. 74.) Jókai említett levele más, kedvezőtlen hírekkel is szolgált: „Pack [Pákh Albert] is derék gyerek, elutazott, a nélkül hogy a novellája végit ideadta volna. [...] a közönség dicsér, a collégák gyaláznak.” (VP VII. 72.) Petőfiiben, akit amúgyis deprimáltak házasságkötése állandósuló bonyodalmai, a hajdani Tizek Társasága tagjainak, nemzedéktársainak elbizonytalanodása újabb, irodalomszervezési kétségeket ébresztett. A térről aug. 17-én ezt írta Arany: *Én a népköltészet képviselőit akartam egyesíteni; miért az Életképeken? mert annak legtöbb olvasója van, mert ahhoz szegődtek a legjobb fejek, mert annak szerkesztője egyik főtagja a fiatal Magyarországnak, hova mind-azukat számítom, kik valódi szabadelvések, nem-szűkkeblűek, merészek, nagyot-akarók, azon hitul Magyarországnak, mely nem akarja a baza kopott bocskorát örökké foltozni, hogy legyen jult hátán fol, hanem tetőtől talpig új ruhába akarja öltöztetni...* (VP VII. 86—87.) Arany erre „a csalánra peselt kedélyű levél”-re válaszul aug. 25-én megvédte Tompát (akit adott szava kötött Vahot PDI-jához); egyben leszögezte, hogy nem hisz az egy tábor egy orgánum elképzelésben (VP VII. 89—91.). Álláspontját („kétkulacsozni nem fogok”) azonban már aug. 11-én rögzítette (vö. VP VII. 84.), és utóbb be is tartotta: 1848. jan. 1-jétől az Élk kizárólagos munkatársa lett.

A vers tehát egy elhúzódo problémakör újabb nézőpontból történt átvilágítása, amellyel Petőfinek nem is sikerült kiúrnia magából aggodalmait. Ezért úgy véljük, datálásához csak a versgyűjtő füzetben és a terjedemlistán elfoglalt helye ad némi támpontot. A Ferenczi Zoltán adta hagyományos datálást (vö. FPÉ III. 96.) nincs okunk megváltoztatni: *1847. júl. második fele.*

Ferenczi ennél pontosabb is volt korábban („júl. 24. körül” — Petőfi ismeretlen költeményei 1847—1848-ból. PetMuz II. évf. 1890. 2. sz. márc. 1. 82. h.), de emögött nem állt filológiai vagy egyéb érvelés.

- C A zászló, a poéta-próféta kezében *A XIX. század költőiben*: → 17. A piros ~ vörös zászló motívumához kötése azonban (Lukácsy 2001 96.) megalapozatlan.
- 2 *Sivatag közepén*: korábban is a hősi helytállást jelképező tölgyet helyezte hasonló környezetbe: *A sivatag koronája* (→ IV. 79—81.). *A XIX. század költőiben* a biblikus *Pusztában bujdosunk...* formulát használta (→ 17.).
- 9 *isten képe*: a *Levél Várady Antalhoz* (1846. máj. 22.) jövőlátomásában szerepelt a nagy, mindent eldöntő szabadságháború után: *És lakni fognak emberek fölötté, / Hasonlók az isten képéhez.* (→ IV. 178.)
- 10—15 Tompára vonatkoztatva ugyanez az Arany Jánosnak, aug. 17-én küldött levélben: *... midőn az ügy áldozatot kíván, áldozni kell. Kutya seggibe való fráter, a ki csak haszonért áll a szent zászlóhoz. Ez minden bitangtól kitélik.* (VP VII. 86.)
- 16 *a fecskék ledérek*: a hűségesen visszatérő, fészékt megféle vándormadar képét, amellyel korábban és szerelmi tematikában maga is élt (*Nem csoda, ha újra élek...*, 37—40. sor, 1846. okt., → IV. 210.), ezúttal a szokottal ellentétes jelentésben használta.

653. MÁR, GALAMBOM, ENGEDJ MEG...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 55. f. v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzetében, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 283—284., UK02 I. 31—32., ÚK1 I. 274—275.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Már a verset (maig érvényesem) *1847. júl. végére* helyező Ferenczi Zoltán Júliával zajlott „némi civódás”-ra vezette vissza a megírást. Ennek oka feltehetően Jókai anonim kifecsegése volt. Az Élk júl. 11-i számának Hölgyesalon rovatában név nélkül ugyan, de világosan felismerhetően közölte: „... segítségük nagysáinknak, hogy kedvenc költőjük [...] — fogva van, kemény rabságban,, nehéz láncokra téve, Szathmár vármegyében. Fogva egy szép lelkű gyönyörű kis leány szerelmes szívében. Illy állapotban az ember mit tehessen okosabban: mint hogy börtönét is magával vigye. Így tesz ő is. Jövő hónapban esküszik meg szép arájával.” (EPN 315.) Sőt: „... jogot érzünk azon reményre, miszerint rövid év alatt költő barátunk hölgyének nevében olly csillagát fogjuk látni a’ szépirodalomnak, melly még az övere is fényt vetend!” (EPN 316.) Petőfi nyilván az 1846. őszi eset megismétlődésétől tartott, amikor Júlia 1846. okt. 22-én árvett, levél formájú szerelmi vallomását többeknek boldogan megmutatta, és ez mihamar visszajutott a leány fülébe. A mostani kiszivá-

rogtatásról Júlia is tudomást szerzett, máskülönben Jókai (aug. 18-i levelében) nem mentegetőzött volna kétszer is. Egyszer a levél elején („... hogy Júlia miatt összecattáztál, arra rászolgáltam...” — VP VII. 87.), másodjára a levél végén: „Júliádat szivemből idvezlem, a te kedvéért hiszem hogy nekem is megbocsátand, s ha nem teszi, egyedül te léssz az oka.” (VP VII. 88.)

Magyarúzat

- 5 *szeszélyedet*: a női szeszélyről általában írt Petőfi a F XXIX. darabjában: *Mosohyogiatok rám...* (→ IV. 120—121.) A Júlia-szerelem történetén viszont vörös fonálként húzódott végig a leány éledő szerelmének leplezése. A kíméletlen őszinteséget kedvelő költő ezt már 1846. szept.-ében észlelte, de nehezen tudta kezelni. Már a második Júlia-versben (*Kinn a kertben voltunk...*, 1846. szept. 19., → IV. 191.) felbukkant a probléma, teljes kifejtése pedig a *Költői ábránd volt, mit eddig érzék...* (1846. szept. 27—28.) 73—74. sorában: *Adj vissza, lány, adj vissza en magammak, / Adj e világnak vissza engemet...* (→ IV. 195.)

654. KORONÁZÁS

(Heine után németből.)

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 56. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyűttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzetében, → 297.) A költő utóbb a versgyűjtő füzetből (VP VII. 601—602.) törölte, sőt annak tartalomjegyzékéből is: 99. f. r., ám a terjedelemlistán szerepeltette: VP VII 517.

Megyelelés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Először Ferenczi Zoltán olvasta el és közölte: FL, 1873. 293. sz. dec. 21., vö. uő: Petőfi ismeretlen költeményei 1847—1848-ból. PetMuz 1890. 2. sz. márc. 1. 66. h.

Kötetben először: DK 393.

Keltekzés

A Heine-vers, a Die Krönung a Die Nordsee-ciklus (1825—1826) nyitódarabja. Lafordításának indítékát Ferenczi Zoltán abban látta, hogy a júl.-i összezőrrenés(ek) hatására készült, ám az eljegyzési vers, az *Augusztus 5-dikén* forró vallomása után Heine „keresett sarcasmusával és modorosságával” Petőfi nem érezte megfelelőnek, és ezért törölte szövegét a versgyűjtő füzetből (Ferenczi Zoltán: Petőfi fordításai I. PetMuz VI. évf. 2. sz. 1893. márc., 36—37. h.). Ervelését átvette Voinovich is: VoinP II. 72.

Izzel szemben Gáldi László szerint „a költő lelkéből fakadó, diadalmas kiáltásnak érezzük...” (Petőfi kisebb műfordításai. ItK 1969. 409.) Figyelembe véve Gáldinak a H. sorhoz fűzött utalását is (l. a *Magyarúzatok*ban), vele egyetértésben úgy véljük, a

vers őszinte azonosulás. Sőt: talán egyfajta jegyajándéknak készült, de a célnak az eredeti *Augustus 5-dikén* jobban megfelelt. Emellett szólhat, hogy a költő viszonya fordításához korántsem egyértelmű. A terjedelemlistáról ui. nem törölte: *Koronázás (Heine után)* — VP VII. 517. Említést érdemel, hogy az *Augustus 5-dikén* sem jelent meg költője életében nyomtatásban. A törlés általunk vélt okára l. a *Fogadtatás* alfejezetét.

Az elmondottak alapján a hagyományos, 1847. júl.-i datálást némileg kitágítjuk: 1847. aug. 5. előtt.

Fogadtatás

Talán versünkre vonatkozik Petőfinek Aranyhoz intézett, Szatmárról 1847. aug. 29-ről keltezett levele, amelyben arról számolt be, hogy az aug. 5-i eljegyzés óta: *Hetenként egyszer megyek ki hozzá, s kétszer kapok tőle levelet.* (VP VII. 93.) A legutolsóból Petőfi idézett is (a levelek egyébként elvesztek, vö. VP VII. 254.): „*Rabszolgád vagyok, mert szeretlek; királynéd vagyok, mert szeretsz. Úgy hódolok neked, így felöllelek magamhoz. Mind a két helyzet boldogítóbb, mint világok fölött uralkodhatni, mint istennek lehetni!*” (VP VII. 93.)

Az idézet nem csupán a szerelmi kapcsolat definiálásának kísérlete, hanem mintha a *Koronázás* egyoldalú, alárendelt viszonyának tagadása/ korrekciója lenne. Ez megmagyarázná a vers törlését is, amely eszerint akár közös megegyezéssel történhetett.

Magyarázatok

A vers ném. szövege a következő:

KRÖNUNG

Ihr Lieder! Ihr meine guten Lieder!
Auf, auf! und wappnet euch!
Lasst die Trompeten klingen,
Und hebt mir auf den Schild
Dies junge Mädchen,
Das jetzt mein ganzes Herz
Beherrschen soll, als Königin.

Heil dir! du junge Königin!

Von der Sonne droben
Reiss ich das strahlend rote Gold,
Und webe draus ein Diadem
Für dein geweihtes Haupt.
Von der glatternd blauseidenen Himmelsdecke,
Worin die Nachtdiamanten blitzen,
Schneid ich ein kostbar Stück
Und häng es dir als Krönungsmantel,
Um deine königliche Schulter.
Ich gebe dir einen Hofstaat

Von steifgeputzten Sonetten,
Stolzen Terzinen und höflichen Stanzen;
Als Hofnarr meine Phantasie,
Als Herold, die lachende Träne im Wappen,
Diene dir mein Humor.
Aber ich selber, Königin,
Ich knie vor dir nieder,
Und huld'gend auf rotem Sammethissen,
Überreiche ich dir
Das bisschen Verstand,
Das mir, aus Mitleid, noch gelassen hat
Deine Vorgängerin im Reich.

- 8 *királyné*: Gáldi emlékeztetett arra, hogy a motívum már eredeti versében is felbukkant, az 1846. jan.—febr.-i *Tündérrálmom* 199—200. sorában: ... *De hisz trón volt ez* [ü. a szikla]; *mi rajta / A boldogság ifjú királyi párja.* (→ IV. 107. — Gáldi: i. m. 409.)
- 14 *éji gyémántok*: szintén Gáldi utalt rá, hogy itt félrefordítás történt, a „die Nachtdiamanten” helyes átültetése „éji gyémántok” lenne.

655. AUGUSZTUS 5-DIKÉN

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 56. f. v., „(Erdőd.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 284—286., UK02 II. 32—34., ÚK1 I. 276—278.; mindhárom helyen Augusztus 5-kén címváltozattal és „(Erdőd.)” helymegjelöléssel. Ugyanebben azt évben jelent meg a vers a Gyámbot c., Futó János szerk. és kiad. jótékony célú színészetű almanachban (Pest 1858. 129.), Szerelmem apotheosise címváltozattal, teljes szöveggel. A hozzáfűzött jegyzet semmitmondó dicséret: nem derül ki belőle, hogyan jutott a szerkesztő a vers szövegéhez; a nyomtatott szöveg eltérései a K-tól viszont nem annyira markánsak, hogy belőlük egy K1 megléte feltételezhető volna.

Keletkezés

A költő maga eljegyzéséről igen sommásan nyilatkozott leveleiben: *Tennap váltottam jegyet...* (Aranynak, 1847. aug. 6. — VP VII. 77.), illetve: *Tennap előtt voltam kinn s váltottam jegyet (!!!)*... (Luby Zsigmondnak, aug. 7. — VP VII. 78.) Szendrey Ignác ugyan nem változtatta meg véleményét, de „Csináljanak, amit akarnak!” mondattal beletörődött a fiatalok megváltoztathatatlan döntésébe. A találkozáson, az eljegyzésen, az esküvő megbeszélésén jelen sem voltak. Az utóbbin ezért Tomasekné Lauka Teréz (Lauka Gusztáv nővére) és Kolos István, leendő eskető papjuk vett részt. Az

esküvőt megismerkedésük első évfordulójára, 1847. szept. 8-ra tűzték ki, vö. Sass Károly: Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Újság 1883. szept. 2. és 9., idézte Hatv² II. 156. A kat. szertartás Szendreyék feltétele volt. Ezt már júl.-ban közölhették a völegénnyel, aki ezért mondott le arról, hogy Tompa Mihály eskesse őket. Erre I. Tompa levélt Aranyhoz (1847. aug. 1.): „... tennap kaptam tőle levelet, [...] írja: hogy nem részeltethet a szerencsében tervünk szerint, hogy én eskessem össze, mert szülei [ti. Szendreyék] jobb szeretik amúgy; és ő megnyugszik benne, és igen helyesen.” (VP VII. 375. és PAI II. 53.) Petőfi vonatkozó levele Tompának elveszett, vö. VP VII. 253.

Az eljegyzés napja egyben a vers megírásának dátuma is: 1847. aug. 5.

Fogadtatás

Az eseményt verssel köszöntötte Pap Endre, ismeretlen időpontban: P — hez / (jegyváltása után.) = Pap Endre hátrahagyott munkái. Kiad. Csengery Antal, Kemény Zsigmond. Pest 1852. I. 72. A vers szövege újabban: Hatv² II. 92—93. Mivel Petőfi satmári szállásadójáról van szó, nem zárható ki, hogy a verset is megismerhette.

Magyarázatok

- 1 *gyűrű*: a jegygyűrűk közül Szendrey Júliáé fennmaradt: PIM R 62.251, vö. Kalla—Ratzky 96—98. Bevésése: „J. S. 1847.” Ha ez Júlia monogramja (Júlia Szendrey), akkor feltételezhető, hogy Petőfiében „A. P.” vagy „S. P. 1847.” bevésés lehetett. A benyomott cégjelzés szerint („P. N. Pest.”) megállapítható, hogy a Prandner ötvösműhelyben készülhetett. A gyűrűket Petőfi feltéhetően júl. 1-jén Pestről vitte magával, és árukat az Emich Gusztávval kötött szerződés alapján júl. 27-én felvett 500 pengőforintból egyenlítette ki, vö. PAI III. 82. 27—36 A kozmikus látomás előzménye: *Képzetem* (1845. júl. 29. után, → III. 173—174.) és — az istenkeresés racionális útjaként — a *Válasz kedvesem levelére* 27—31. sorában (→ 111.). Prózában is megígérve az Aranyinak küldött, júl. 5-i bejei levélben: *Ha megházasodom, tudósítlak, hogy a hányadik égbé röpkültem.* (VP VII. 71.)

Szövegváltozat

C K 5-dikén [a szótag utólag beírva]

656. LEVÉL ARANY JÁNOSHOZ

Kézirat

K1 MTAK Kt. Petőfi-levelek, K 513/I. 6., a negyedréteg alakú fóliópár 1—3. lapján. Vö. VP VII. 371.

K2 OSZK Kt. Fond VII/11. 57. f. r — v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kéziratgyűjtes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

A közlés alapja a K2.

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.
Kötetben: UK01 286—289., UK02 II. 34—38., UK1 I. 278—282.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az aug. 5-i erdődi gyűrűváltás után Petőfi visszatért Szatmárra. *Tennap váltottam jegyet, szeptember 8-án esküszöm. Addig leszek itt Szatmáron...* — írta Arany Jánosnak abban az aug. 6-i levélben (VP VII. 77.), amelynek élén versünk és előlött az autográf dátum áll: *Szatmár, auguszt. 6. 1847.* (Így az előző krk levelezéskötete a költeményt is közölte: VP VII. 75—77.) Ami a Petőfinél párját ritkító hexameteres forma használatát illeti, egy emlékezés szerint a két költő Szalontán hexameterben beszélgetett egymással, Petőfi így akarván bizonyítani Az elveszett alkotmányt ebben a versmértékben írt Aranynak, hogy ő is birtokában van a klasszikus mértéknek (Péchy Imre: Petőfi reliquiák. Reform 1874. márc. 12., idézte Hatv² II. 99.). Eszerint a választott versmérték tehát visszautalás közös élményeikre.

Fogadtatás

Mivel a vers költője életében nem jelent meg nyomtatásban, fogadtatása is a címzetre és annak családjára korlátozódott. A postabélyegzők szerint a Szatmárban aug. 8-án felvett levelet Arany aug. 10-én kapta meg Szalontán (VP VII. 371.). Azonnal válaszolt (aug. 11-én) versben és prózában is: VP VII. 81—85. Az episztolában konkrétan is felelt Petőfi versének egyes részleteire. Ezek — a Petőfi-költemény sorszámainak rendjében — a következők: 1., 33—38., 39—40., 42., 46., 1. a *Magyarázatok* c. alfejezetet.

Magyarázatok

- C Ezzel a költői levéllel állt helyre a két poéta kapcsolata. Petőfi júl. 5-én Bejéről írt utoljára (VP VII. 71.). Arany erre csak aug. 5-én válaszolt. Egyrészt nem tudta Petőfi tartózkodási helyét („Hol találnak meg e soraim, nem tudom...” — a levelet a júl. 5-i híradás egy utalása alapján Erdődre, Sass Károlyhoz küldte, vö. VP VII. 74. és 370.), másrészt: „Most Szilágyi [István] volt nálam vagy két hétig...” (uo.). Petőfi Arany aug. 5-i levelét az említett ok miatt csak a költeményünkre adott, szintén verses válasszal együtt, aug. 11-én kapta meg, vö. aug. 17-i levelével: *Kapva kaptam két leveledet...* (VP VII. 86.) Az induló vershelyzet így válik érthetővé.
- 1 *Meghaltál-e*: Arany aug. 11-i verses válaszában így reagált erre: „... megvallom, fiu, / E szemrehányás, e feddő levél, / E szenvedélyes »meghaltál« kiáltás, / [...] — meg kell vallanom / Hogy ez nekem Fölötte jól esett. / Oh, mert belőle látom, mint szeretsz...” (VP VII. 81.)
 - 16 *egy hó*: valójában két hónap, hiszen Petőfi jún. első tíz napját töltötte Arany-nál.
 - 19 *jó magam, irni*: Petőfi valóban késedelmes és sommás levélíró volt. ezt már második, 1847. febr. 23-i levelében megvallotta barátjának: *Én ugyan rop-pant kuvasz levélíró vagyok, de azért, ha nem rested, néha-néha szívesen firkantok*

össze egy pár bolondságot számodra, s a te leveleidet mindig gyönyörrel veszem. (VP VII. 49.)

- 31 *túróstésztára*: kedvenc ételét a II. úti levélben is említette (Füzesabony, 1847. máj. 13.): *Szeretömet és a franciákat és a túróstésztát és a rónaságot fülem hallatára ne gyalázza senki.* (VP V. 46.) Vö. még Dravezky Balázs: *Petőfi a vendéglátásról és a költő kedves ételeiről* = *Történetek terített asztalokról és környékükről.* Bp. 1999. 86—87.
dobányra: Petőfi erős pipázó volt. Ezt önzánerező verseiben ismételtlen megírta, l. az 1844-es *Szeretlem- és pipadal* kezdősorait: *Szerettek én téged, pipám! / És a dobányt, mely benned ég...* (→ II. 24.). Vö. még a vers jegyzeteivel is: → II. 242.
- 32 *mindenfélére*: korábbi verseiben, így az említett *Szeretlem- és pipadalban* vagy a *Szemfájásomkor* (→ III. 17.) esetében mellérendelt motívumként használta a szerelmet (leányt); ezt most — völegényként — már nem profanizálhatta.
- 33 *komámasszony*: Arany Jánosné Ercsey Julianna. 1848-ban Petőfi Zoltánnak valóban keresztanyja is lett.
- 34 *barna Lacit*: Arany László (1844—1898), l. az *Arany Lacinak* c. vers jegyzeteit, → 420.
szőke Julist: Arany Juliska (1841—1865). Ugyanilyen jelzőkkel említette őket a VII. úti levélben is: ... *előttiünk a két fecsegő, virgonc gyermek, egy szőke leányka s egy barna kis fiú...* (VP V. 55.) A 33—38. sorra, a családjának küldött üzenetre Arany így válaszolt: „A mi pedig a komám asszonyt illeti: ő nem izen neked semmit. Teljesen desperált, hogy soha sem lát téged többé az életben. Laci ugyan váltig biztatja: hogy — de bizony eljő Petőfi bácsi, mert paripát ígért nekem s azt elhozza«, — de az anyja nem hiszi, azt mondja, nem gyermek ő már.” (VP VII. 85.)
- 39 *a kert*: a szalontai jegyzői szolgálati lakáshoz tartozott kis kert az ápr. 17-i tűzvészkor megmenekült, vö. Arany ápr. 21-i levelével: „Keritésem, ólam, kertem épségben maradt...” (VP VII. 58.) Szalontai tartózkodása idején Petőfi kedvenc helye volt, ahol — szokása szerint — fel-alá járkálva verselt, vö. Gyöngyösy László: *Arany János élete és munkái.* Bp. 1901. 137. és Rozvány Gabriella emlékirataival = Sáfrán Györgyi: *Arany János és Rozvány Erzsébet.* Bp. 1960. (Az MTAK kiadványai 19.) 42. Arany a 39—40. sorra is reflektált aug. 11-én. A verses levélben: „Miért nem írok a szálló madárnak, / Ki egykor almafámon énekelt, / Miért nem a méhnek, ki a minap / Mézet szedett kertem virágról, / Vagy a csapongó lepkének, ki néha / Megörvendezetté kis gyermekim...” — és a prózai válasza is: „A kert rózsái elmented után azonnal elhervadtak, — de ezek legalább jövő pünkösdre ismét megújulnak.” (VP VII. 82. és 85.)
- 41 *hívembez*: Szendrey Juliához, Erdődre. Petőfi Szalontán írta a *Mily szép a világ!* és a *Lennék én folyóvíz...* c. verseket: → 77—78 és 81—82.
- 42 *a csonka torony*: l. a hasonló c. verset és jegyzeteit: → 80—81 és 424—425. Arany reflexiója: „A csonka torony is köszönt pedig s kérdezi: mikor lesz szerencséje? s ha valaki azt mondaná neki, nem éri már ő azt meg, mindjárt összerogyna ijedtében.” (VP VII. 85.)
- 46 *a gólya fölötte*: l. *A gólya* c. verset és jegyzeteit: → 82—85. és 427—429. Arany válasza: „A gólya is elment, de nem búcsuzott el végkép.” (VP VII. 85.)
- 49 *Jártam azóta*: utalás második felvidéki útjára, vö. a IX—XIV. úti levéllel (VP V. 58—71.).

- 52—53 Általánosított sárospataki élménye, vö. a *XI. úti levél* (Sárospatak, 1847. júl. 9.): *Először is a várat néztem meg, mely hajdan a Rákócziaké volt, most pedig valami Preczenheimé.* (VP V. 65.)
- 52—55 Tolnai Vilmos a *Cymbeline* III. felv. 3. jelenetéből, Belarius szavaiból vezette le e sorokat. Egykorú m. ford. hűján, az eredetiből idézünk: „... though train'd up thus meanly / I' the cave wherein they bow, their thoughts do hit / The roofs of palaces...” (Tolnai Vilmos: *Jegyzetek Petőfi és az angol irodalom viszonyához*, It 1918. 300.) Petőfi példányában: PIM Kt. P 102/1—2. II. 438. (Leírása: Kalla—Ratzky 115—116. és 118.) Igaz, hogy a *Cymbeline*-t ráadásul saját magára osztotta a költő Shakespeare lefordítandó drámáinak sorában (vö. VP V. 180.), mégis úgy gondoljuk, hogy inkább saját, 1847. jan.-i versét, a *Palota és kunyhót* látta itt igazoltnak (→ 14—15.).
- 54—55 Petőfi 1847-ben gyakran ismételt motívumának (l. az előző jegyzetet!) párhuzama a Szalontáról, 1847. jún. 7-én keltezett *VII. úti levél*-ben: *S e költeményt [a Toldit] egy egyszerű falusi jegyző írta e kis szobácskában, melynek hossza öt, széle pedig két lépés; a mi tulajdonkép rendén van. A műzsák nem conservatív késsasszonyok, ők haladnak a korrál, s mint hogy a század jelszava: »éljen a nép!« a műzsák is leszálltak az aristokraticus Helikonról, s a kunyhókban telepedtek meg. Boldog én, hogy szinté [=szintén] kunyhóban születtem!* (VP V. 55.)
- 59 *nótáros*: nótárius (lat.), jegyző
- 60 *Bakternak vagy kondásnak*: őket a mezőváros alkalmazta, így az utalás tréfás protekciókérés. Az éjjeliőr funkcióját (aki a tűzre is vigyázott), a szalontai tűzvész emelte meg, míg a kondás fontosságát az adta, hogy „a szalontai nyulánk, konyafülű vörös sertések országszerte ismeretesek.” (Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára*. Pest 1851. II. 62.)
- 63—66 *Házasodom hivatal kell*: a téma már Petőfi második levelében, az 1847. febr. 23-án felmerült. Akkor — az érzelmi bizonytalanság helyzetében — a *Nem házasodom, barátom...* álláspontjára helyezkedett, miután éppen a népies triász helyzetén mérte föl (... *egy falusi papság, egy falusi jegyzőség és egy nagyvárosi ... izé semmi.*) lehetőségeiket. A hivatali előrehaladás és az anyagi gyarapodás megvalósítóinak ott is a *nem csak az egy igaz úr előtt alázatosan görnyedező jámbor keresztényeket* tartotta. (VP II. 48.)
- 67—69 E sorokat Horváth János Shakespeare *Coriolanus* c. tragédiájára vezette vissza, ott a II. felv. 3. színében a címszereplő „az alázatosság köntösében” vokokat koldul a Forumon a konzulságért. Petőfi fordításában (1848): *Hízlekedni fogok, uram, megesküdt testvéremnek, a népnek, hogy több érdemet arassak nála [...] betanulom a kedveltető hajlongást, s iparkodni fogok majmolni...* (VP IV. 282.) Horváth másik szövegpéldája Vörösmartytól való. A bujdosók (1830) V. felv.-ában az ifjú Gara meghódolást és kegyelemkérését javasol a fogságba esett és halálra ítélt Kontnak és társainak (VOM 8. Drámák III. A bujdosók. Kiad. Fehér Géza. Bp. 1962. 292—293.). A párhuzam távoli és nem meggyőző (Horváth 562.).
- 69 *a kutyának*: visszaulalás *A kutyák dala* c. jan.-i versre, → 15—16.
- 72 *harmadfi csikó*: tavasszal született, kétéves ló
- 85—91 Horváth János szerint a tenger — szabadság motívumot Kerényi Frigyes (az *Úti levelek...* címzettje) Tengeren c. verséből vette Petőfi (Élk 1847. febr. 20.): „Zúgják [a habok] a part felé s szikláin át / A szent szabadság dörgő himnuszát.” A habok másik üzenete: „A görbedőt az ég nem kedveli.”

(Horváth 562.) Mindenképp említendő azonban a *VII. úti levél* (Erdőd, 1847. máj. 26.) vallomása, tervezett nyugat-európai útja kapcsán: *Megnézem a tengert, melyet annyira obajtok már látni, mert hisz az rokona szívemnek: mély és viharos.* (VP V. 54.)

Szövegváltozatok

- C K1 [értelemszerűen cím n]
2 K1 feledéd,
<hogy> is,
9 K1 Meggyógyítani
12 K2 <k> mélyibe [téves szókezdet]
21 K1 illik [vessző n.]
30 K1 Ez<t>
31 K1 dohányra,
32 K1 <drága> kedves
K2 szent <s kedves> <drága> s kedves
38 K1 <k>e
42 K1 a lezugott harcoknak
K2 a <lezugott> harcoknak
43 K2 hallgat<,>
51 K2 <hét> kor
53 K2 gazdá<jo>ik
55 K2 <csak> de
70 K2 *pedig én* nékem! [utólag beírva]
K2 nékem! <oh> pusztán
76 K2 <Hane> Nem! Hanem
77 K2 <az> sem abrak<,>
83 K2 <szeleit> viharát
86 K1 <k> belé [téves szókezdet]
89 K1 zúg [vessző n.]
92—100 K1 És kijön a vizek aljáról a szörnyetegek s a
Tündérek serege, s valamennyi dalolja utánam:
»Téged dicsérünk, légy áldva, imádva, szabadság!
Nélküled élni örök szenny, érted halni örök fény!
Éljünk vagy haljunk? létünk szentsége, parancsolj!
És a nagy mindenséget betölti ez ének,
És a szolgasereg, mely él és hallja dalunkat,
Térdre borul és könyörög, hogy szállj be fülébe, siketség,
S kik már meghaltak: poraik reszketnek a sírban.

657. T. M. KISASSZONYHOZ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 58. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 289—290., UK02 II. 39—40., UK1 I. 283—284.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A Szatmárra visszatért Petőfi aug. 6-án elsőként Aranyt tudósította az eljegyzésről. A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán is a *Levél Arany Jánoshoz* után azonban ez a költemény áll (VP VII. 602. és 517.). Nem véletlenül: Térey Mari, akinek közbelépése és segítsége hozta meg a döntő fordulatot a szerelmesek kapcsolatában (l. a *Kit feledni vágytam...* c. vers jegyzeteit, → 381—382.), e verssel kapta meg Petőfi méltó köszönétét. Ezért 1847. aug. 6. után keltezéssel közöljük.

Fogadtatás

Petőfi a verset Riskó Ignáccal juttatta el a címzettnek, vö. Térey Mari levelével Petőfiné Szendrey Júliának (Nagykároly, 1847. okt. 4.): „Köszönd meg férjednek nevemben azon szép verseket, melyeket ő nekem Riskó által küldött, s tiszteletem is add néki át.” (MDSZJ 379. és PAI II. 55.)

Magyarázatok

- C T. M.: Térey (Flechl) Mária (1826—1857), a Károlyiak nagykárolyi jószágigazgatójának leánya. Szendrey Júliával folytatott levelezésük: MDSZJ 342—383. Nincs adat rá, hogy Petőfi tudott-e (és ha igen, mit) Térey Mária 1845/46-ban Ábrányi Kornél zongoraművész iránt átélt, de reménytelen szerelméről, ami a leányt megértővé és elhatározottá tette a Júlia-szerelmem támogatásában. Térey Mari feltehetően erre utalt máj. 5-i, Petőfinék küldött levelében: „... én azt tartom, sőt tapasztaltam is: hogy két forrón szerető szívet emberi erő nem választhat el.” (VP VII. 61.) Későbbi férjét, Kováts Eduárdot Petőfi is ismerte, vö. Térey Mari levelével Szendrey Júliának (Nagykároly, 1847. máj. 7. — MDSZJ 374. és PAI II. 41.).
- 25 *kéjtengert*: Petőfi már használta ezt a almanach-lírárt idéző szóösszetételt, a *Szín és való* c., 1842. máj.—jún.-i pápai versben (→ I. 48.); ott azonban a műélvező közönséget jelentette. A CzF (III. 481. h.) a közkeletűbb ’kéj-özön’ változatot tartalmazta. Itt a biedermeier emlékkönyvek divatja hívja életre.
- 28 *Nemes szívednek köszönöm*: a már 1846-ban nyújtott támogatás után (l. VP VII. 338—339.) Petőfi neki küldte meg az OK1 Júliának szánt példányát ápr. 6-án (VP VII. 56.), és — Júlia felhatalmazását kinyerve — máj. 5-i levelében ő hívta a költőt mihamar Szatmárba (VP VII. 61.).
- 32 *Boldoggá tenni másokat*: válasz Térey Mari máj. 5-i levelének zárómondatára: „Legjobb lesz felejtse nevét ezen levél írójának, s ha ez némiképp boldogságokhoz vezet, ezt látni, lesz leg szebb jutalmam. — ” (VP VII. 61.)

22 K <nyúl kere> *nyúliké* által [az aláhúzott szótag utólag beírva]

658. A KÖLTÉSZET

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 58. f. v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 290—291., UK02 II. 41., UK1 II. 3—4.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Ferenczi Zoltán a költeményt — és ennek a versgyűjtő füzetben meg a terjedelmistán elfoglalt helye sem mond ellent — az aug. 9-i, újabb erdődi látogatás és az aug. 20-i *Szép levél* közé helyezte (FPÉ III. 96—97.). Mivel a vers nem köthető egyetlen alkalomhoz, hanem folytatta azt a vitát, amelyet Petőfi szinte megszakítás nélkül vívott, és amelynek legutóbbi darabja a *Mi láрма ez megéni?* (1847. jún. 14—30., → 91—92.) volt, a Ferenczi megadta időkeret pontosítása mai adataink birtokában sem lehetséges. Tehát: *1847. aug. 9. és 20. között.*

Magyarázatok

- 7—9 E sorok előzménye az ÖK1 nem publikált *Előszavában* (1847. jan. 1.): *én szerintem a költészet nem nagyúri salon, hová csak fölpiperézve, fényes csizmákban járnak...* (VP V. 38.) Hasonló képet használt *A magyar ifjakhoz* 19—24. sorában is: → 31.
- 10 *á, hamis próféták:* szóvisszhang *A XIX. század költői* 25. sorából: → 17.
- 18—19 Az id. mondat másik feleként az *Előszóban:* *hanem szentegyház, melybe bocskorban, sőt meztláb is beléphetni.* (VP V. 38.)
- 19 *meztláb:* az ÖK1-ről névtelenül recenziót író Pulszky Ferenc (természetesen az *Előszó*ról mit sem tudva) Petőfi műszáját a népmesék királyleányához hasonlította, aki — a *János vitézre* is utalva — „meztláb megyen le a patakra, hogy kedvesének ruháját mossa...” (Lyrai költészet. MSzépírSz 1847. I. 18. sz. máj. 2. 277. — EPN 275.) Erre reflektálva a BpHiradó, majd nyomán a *Hond* (máj. 14.-én, illetve jún. 1-jén *†* [= Zerffi] szerint: „A meztlen láb mit sem tesz, — de hogy e lábak olly piszkosak [...] Petőfi muzsája vad, dacos cigányleány, nyers, durva és kormos...” (vö. EPN 300.).

Szövegváltozatok

- C K <...> A KÖLTÉSZET.
5 K <nevetlen> föl nem kent
6—7 K <(Kik tán azért burkolják bé magok,
Hogy meg ne lássuk hosszú fülöket.)>

659. AZ ÉN PEGAZUSOM

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 59. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 1848. jan. 4. 156. sz. 621., „P e t ő f i S á n d o r.” névaláírással, vö. EPN 379.

Kötetben: UK01 291—292., UK02 II. 42—43., ÚK1 II. 5—6.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Ferenczi Zoltán — akár megelőző párversét — 1847. aug. 9. és 20. között írottak tartotta (FPÉ III. 96.), ami megfelel a versgyűjtő füzetben, illetve a terjedelemlistán elfoglalt helyének.

Magyarázatok

- C Ilyen közkeletű szimbólumként használta legutóbb a *Tompa Mihálynál* c., 1847. júl. eleji versben is: ... *nem vész ében múzsád szárnyas lova.* (→ 98.)
- 1—4 Az ÖK1-et név nélkül recenzáló Pulszky Ferenc a klasszikus múzsaképtől, Béranger grisette-jétől, a költészet „kékszemű, halvány arcú, mély kedélyű, lantos német lány”-ától és az olasz lírika tündérleányától egyaránt elhatárolta Petőfi múzsáját (Lyrail költészet. MSzépírSz 1847. Í. 16. sz. máj. 2. 277. — EPN 275.)
- 7 *Világospej:* vörösesbarna árnyalatú lószín (PSzót IV. 669—670.); emberre értve: *A fakó leány és a pej legény* c. novellában (VP IV. 117—140.).
- 14 *csótár:* „nyereg alá való (díszesebb) takaró” (PSzót I. 497.)
- 17 *A pusztaóra:* hasonló kilovaglási jelenet a Szalontán, 1847. jún. 2. és 9. között írt *A göhya* c. vers 89—93. sorában: → 85.
- 21—24 A jelenet a korai zsánerképek ismétlődő részlete: *Pusztán születtem...* (1844. máj.—jún., → II. 43.), *Arvanyánybaj a süvegem bokrétiája...* (1844. jún., → II. 44.), *Liliom Peti* (1844. szept., → III. 11.), *Gyere, lovam...* (1844. dec., → III. 93.), *Paripámnak az ő színe fakó...* (1845. máj., → III. 159.), *A szeretőm nyalka gyerek...* (1845. szept. vége, → IV. 59—60). Menekülési motívumként átkerült a Júlia-versekbe is: *Mint megfogamszött átok...* (1846. okt., → IV. 204.),

Rövidre fogtam a keantárszárát... (1846. okt.—nov., → IV. 216.), Röpül az úti por... (1847. máj., → 69.) A Zöld Marci betyárballadában is: 1847. ápr., → 62—64.

- 36 *Rúgd agyon*: az eltúrt szolgaság fenyegetéseként *A világ és én* c. versben, enyhítettebben: ... *kirúgom szolgálómagadat!* (1845. febr. eleje, → III. 141.) Saját, lehetséges sorsára vonatkoztatva az *Egy gondolat bánt engemet...* 27—30. sorában: *S bolttestemen át / Fújó paripák / Szárguldnának a kivívott diadalra / S ott hagyjanak engemet összetiporva*. — (1846. dec. vége, → IV. 231.)

Szövegváltozatok

- 9 H A'
11 K <én> el
11, 13 H a'
14 H terítve,
16 H a'
villám [sh.]
17 H A'
18 H a'
19 H fordítom a'
20 H bitok
21 H A'
22 H a' lyánság,
a'
23 H A'
25 H 's
kerülne,
26, 27, 28 H a' (4x)
30 K fárad<t>,
31 K <D> Biz
32 H utam,
33 H lovam.
35 H 'S
alá, ha

660. ISMÉT KÖNNY!

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 59. f. v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Hazánk 171. sz. 1848. febr. 8. 681., „Pet ő fi S á n d o r.” névaláírással, vö. EPN 385.

Kötetben: UK01 293., UK02 I. 44—45., ÚK1 II. 7—8.; mindhárom helyen Ismét könny. címváltozattal és „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A költemény hagyományos datálása (FPÉ III. 97.): 1847. aug. 9 és 20. között. Ennek a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye sem mond ellent; új adat pedig nem bukkant fel a keletkezéstörténetet illetően, ezért nincs okunk változtatni rajta.

Magyarázatok

23—24 A csattanót Heine hatásának tulajdonította: Horváth 410. (jegyzetben)

- 24 *pípaüst*: Petőfi szenvedélyes pipázó volt, írás közben is dohányzott. Nem kevesebb mint öt pipája maradt fenn (Kalla—Ratzky 54—55. és 137—138.); de került közgyűjteménybe pipatőrium is Szendrey Júlia hagyatékából (vö. Kalla—Ratzky 121—122.), és magántulajdonban szintén fennmaradt a Teleki család költői pipatőriuma, amelynek egyes darabjait akár a költő is használhatta (Kalla—Ratzky 103—104.). Verseiben hasonlóképpen ismétlődő motívum a pipázás: *Szerelem- és pipadal* (1844. márc.—ápr., → II. 24—25.), *Ebéd után* (1844. ápr.—jún., → II. 31—32.), *Szobámban* (1844. aug., → II. 64—65.), *Egy telem Debrecenben* (1844. aug., → II. 67.), *Éjszakáim* (1844. szept. vége, → III. 16—17.), *Szemfájásomkor* (az ittenihez hasonló csattanóval; 1844. szept. vége, → III. 17.), *Mi lett?* (1844. szept. vége, → III. 19—20.), *Gyertyám homályosan lobog...* (a F XXIV. darabja, → IV. 119.)

Szövegváltozatok

- 1 H a'
3 H 'S
5 H a'
6 H napsugarán,
10 K <ez> csak,
11 H kínosabb talán;
14 H Miattad szerelem [szóközi vessző n.]
16 H pusztuló
nemzetem.
17 H keserűbb
21 H E'
21, 24 H a' (3x)
24 K pí<f>pafüst!
H pípaüst!

661. FALU VÉGÉN KURTA KOCSMA...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 60. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-gyűjtés leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 294—295., UK02 II. 45—47.; mindkét helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. Az elkobzott kötetek anyagát Kertbeny Károly megszerezte (megmentett példányból vagy másolatból), és az ő fordításában a vers előbb jelent meg németül kötetben, mint magyarul: Album hundert ungrischer Dichter. In eignen und fremden Uebersetzungen herausgegeben durch C[arl]. M[aria]. Kertbeny. Dresden — Pesth 1854. Volkromanzen von Petöfi 1844—1847. IV. Schenkenlied. 184—185.

Magyarul kötetben: ÚK1 II. 9—10., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A versért egy város és három falu versengett. A város Szatmár(németi) volt, ahol Petőfi költeményét lejegyezte. A Szamos 1882. okt. 28-i számában jelent meg „Névtelen” írása, a Helyi hírek c. rovatban, amely szerint a Kápolna utcai Gaal-ház „kertjében van egy körtefa, s ezen körtefa alatt írta Petőfi több versét, a többi között a *Falu végén kurta kocsmá* címűt is (Noéh korcsmájáról, mely a Szamosparton állott.)” (Szamos 1882. okt. 28., idézte Hatv² I. 909.) A válasz — „Egy megyebeli” álneven — szinte azonnal érkezett, mindkét állítást cáfolva. Petőfi a városban a Kápolna utcai ún. Betsky-házban lakott Pap Endre vendégeként, és: „Hasonlóul hamis és téves állítás, mintha a *Falu végén kurta kocsmá* című költeménye Petőfinék a híd előtti Noéh-házra vonatkoznék, mert mielőtt a Szamos hídja és a híd előtti tér oly magasra nem emeltetett, hogy az ott levő házak a földbe süllyedtnék látszanak, a Noéh-ház szép, magas, nagy épület és nem is kocsmá, hanem a hídbérlő és személyzetének lakása és helyisége volt, és Szatmár már azon időben is város és nem falu volt, s a Szamoson már akkor is híd és nem komp (mint a költeményben említetik) létezett [...] Vonatkozhatik ezen költemény valamely a vidéken, a Szamosközön látott korcsmára, mert Petőfi Pap Endre házánál és általa sok megyebeliekkel ösmerkedett meg, [...] azokhoz látogatóba kiment, így bizonyosan tudom és állítom, hogy Luby Zsigmondnál F[ülöpös]-Darócon volt, Berencén pedig Kovács Lajosnál több ízben és hosszasabban mulatott...” (Adatok Petőfi életéből, Szatmármegyei Közlöny 1882. nov. 12., idézte Hatv² I. 909—910.) Dálnoki Gaal Gyula színész, akire a „Névtelen” forrásként hivatkozott, békülekény hangot ütött meg: „... azt hiszem, nem von le sem a költemény jósága, sem Petőfi érdeméből, hogy erre vagy arra házra vonatkozik-e?” (Dálnoki Gaal Gyula: Adatok Petőfi életéből. Szamos 1882. nov. 25., idézte Hatv² I. 911.)

1956-ban kétszerzős cikk jelent meg Luby Margit és Molnár József tollából, amely tovább bővítette a 19. századból örökölt, szóba jöhető helységek körét: előbbi szerint Géberjén, az utóbbi szerint pedig Csenger (Riskó Ignác szülőfaluja) is igényt formálhatott a versre. Géberjén ráadásul nevezetes volt kegyetlen földesurairól, Szuhányi Jánosról és Ferencről, Fogarassy Lászlóról (Petőfi nyomában. Szabolcs-Szatmári Szemle 1956/1. 67—69.) Ugyanebben az évben végzett terepbejárást Dienes András, aki a Szamos két partján, átellenben fekvő, mára egyesült Matolcs és Tunyog mellett érvelt, felgyűjtve az ottani szájhagyományt is: A legendák Petőfije. Bp. 1957. XVI. fejezet: Tunyogmatolcs. 189—195. Molnár Mátvás szintén a Matolcs mellett, 1945-ben lebontott révkocsmára lokalizálta a verset: „Ott, ahol a kis Túr siet

belje...” Petőfi-hagyományok Szatmárban. Alföld 1973/1. 85. A kérdést ezzel le is zárhatnánk, kivált, hogy Dienes térképvezetésének címében is „legenda szerinti helyszín”-ről beszélt, és mindig megkülönböztette a szájhagyomány vonatkoztatásait a tényleges keletkezéstörténetől (i. m. 191.).

Csak hogy ebben az esetben a lokalizálás kérdése összekapcsolódik a verscselekmény forrásának kérdésével. 1891. jan. 6-án, a PT ülésén Jókai Mór azzal dicsekedett, hogy valamennyi nevezetesebb Petőfi-vers keletkezéstörténetét ismeri; Szász Gerő pedig a legszebb Petőfi-költeménynek állította. Mindezekben felindulva egy „Ribizko” nevű vagy álnévű szerző szövegegybevetésekkel egy Pyrker-anekdótában találta meg a vers forrását: Anekdoten Schatz. Frankfurt am Main 1855. II. 115. (Petőfi eredetisége. Magyar Állam 1891. jan. 13.) Vitának e tárgyban nem találtak nyomát; a cikk kimaradt a Petőfi-irodalomból is. Olyannyira feledésbe merült, hogy Kunszery Gyula egy másik forrás alapján újra hasonló következtetésre jutott. Ő dr. Korompai Lajostól, az ipolynyéki plébánia könyvtárából kapta az adatot, egy prédikációs és példagyűjteményből: Der Prediger und Katechet. Regensburg 1880. 795. Az itt is az egri érsek alsó-ausztriai plébánosi tevékenységéhez és 1792-höz kötött történettel kapcsolatban Kunszery az összes lehetséges hipotézist felállította: a Petőfi-vers egy 1880 előtti ném. fordítása alakult át; valóban Pyrkerrel történt, de a szülőfalujából szolgálati helyére tartva, még Magyarországon; Petőfi a Pyrker-anekdótát 1844. évi egri tartózkodása során hallhatta Tárkányi Bélától, az érseki iroda titkárától (Kunszery Gyula: Napló. Vigilia 1958. 239—241.). Dienes ezek közül csak a Petőfi felőli szövegátvitelt tudta feltételezni, a többi lehetőséget elutasította: Petőfi versének parafraízisa egy regensburgi példatárban. ItK 1958. 507—509. Mivel az 1891-es közleményt ő sem ismerte, nem tudhatta, hogy a Frankfurt am Main-i adat 1855-ből való — azaz Pyrker János László halála (1847) utáni, de a vers első hazai megjelenése (1858) előtti.

A megoldást a *Megjelenés* c. alfejezet adata kínálja: Kertbeny 1854-ben kiadott ném. fordítása egy év alatt átkerülhetett az anekdotagyűjteménybe, amely amúgy is állandóan bővített, változó szövegegyanyagot tartalmazó kiadványtípus volt. Noha számos részkérdés maradt még nyitva (például: ki volt az a m. irodalomban jártas, feltehetően rk. vallású egyén, aki Pyrkerre tudta hitelesen alkalmazni a történetet?), a verscselekmény Petőfítől eredeztethető. (Pyrker 1956-ban megjelent önéletrajzában a történet nem szerepel.)

Mivel mindez a hagyományos keltezés (FPÉ III. 97.) ügyét nem érinti, az — a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt hely alapján is — változatlanul 1847. aug. 9. és 20. közzörthetnek tekinthető.

Magyarázatok

- C. 1 *kurta kocsmá*: az egykorú definíció szerint „melyben nem esztendő hosszában, hanem a helyi szabályokhoz képest rendszeren csak szent Mihálytól szent Györgyig [szept. 29—ápr. 24.] mérik a bort; vagy ha máskor mérik is, az titokban történik; általában olyan csapszékét [jelent], mely a fogadóknál és vendéglőknel sokkal kisebbszérű.” (CzF III. 1208. h.) A fogalomról komoly nyelvtörténeti és vendéglátástörténeti irodalom van. Abban valamennyi szerző — Prohászka János: Milyen is a kurta kocsmá? MNyr 1957. 486—487., H. Fekete Péter: Kurta kocsmá — kurta csorda. MNyr 1959. 233—234., Gundel Imre—Harmath Judit: A vendéglátás emlékei. Bp. 1979. 7. — egyet-

értett, hogy működésében valamilyen szempontból korlátozott kocsmát jelentett. Itt révkocsmáról lévén szó, nyilván a Szamos téli befagyása volt e korlátozó tényező. Petőfi természetesen tisztában volt a fogalom pontos jelentéskörével, hiszen apja is bérelt révcsárdát 1844/45-ben, vö. Majsai Károly: Petőfi és szülei a szalkszentmártoni nagyvendégfogadóban 1845—1846. Szalkszentmárton 1996. 27—38. A helyi hagyomány szerint a matolcsi oldalon állt a révcsárda (Dienes 1957 191.).

- 23 *az uraság*: a családi hagyomány szerint a Matolcson és Tunyogon egyaránt birtokos Kölcsey Mihály, akinek kúriája a tunyogi oldalon állt, a Szamos partján (Dienes 1957 194.).

Szövegváltozatok

- 20 után K <Mínek már nekem a lélek?
Jobb lesz nekem, ha nem élek.>
33 K Fele<t>letet [th.]

662. A VÁNDOR LEGÉNY

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 60. f. v — 61. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.
Kötetben: UK01 295—297., UK02 II. 47—50., ÚK1 II. 11—14.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi — költői beérkezése után — több ízben is visszatért fiatalkori megpróbáltatásaira. Volt, amikor az időjárás és a tél látványa idézte föl benne az emlékeket (Téli világ, 1845. febr., → III. 142—143.), máskor a helyszín viszontlátása, amint az a XI. úti levélben olvasható (*Sárospatak, 1847. júl. 9.*): ... — *bej, jártam én már erre rossz időben is. Debrecenből utaztam Pestre, 1844-ben, februáriusban, kopott ruhában, gyalog, egy pár huszással és egy kötet verssel. [...] Egyes egyedül mentem itt a Hegyaján; egy lélekekel, egy élő lényvel sem találkoztam. Minden ember födelet keresett, mert iszonyú idő volt. A sívöltő szél havas esőt szórt reám. Épen szemközt jött. Arcomon megfagytak a könnyek, melyeket a zivatar hidege és a nyomorúság fakasztott.* (VP V. 64.) 1847-ben, túl a nagykorúság küszöbén, mindenképp új életszakaszra készülődve, szintén találunk olyan verset, mint a *Katonaélet* (1847. márc., → 51—52.); versünket pedig rövidesen, aug.-ban több hasonló követte.

A költeményt Ferenczi óta (FPÉ III. 97.) hagyományosan — a versgyűjtő füzetben és terjedelemlistán elfoglalt helye alapján is — 1847. aug. 9. és 20. között írottaknak tekintjük.

Magyarázatok

- 33—36 A strófa Iuvenalis körülrása: „Cantabit vacuus coram latrona victor.” (Satirae, X. 22., vö. Tolnai Vilmos: Szélgjegyzetek Petőfi verseihez. It 1913. 376.)
45 *Tréfa, a mi tréfa:* a viszontagságok ilyen hetyke felfogása először az *Egy telem Debrecenben* c. versben (1844. aug., → II. 67.).
59 *Benne lesz:* visszautalás a *Téli világ* szállóigévé lett refrénjére: *Hol a boldogság mostanában? / Barátságos meleg szobában.* (I. h.)

Szövegváltozatok

- 21 K <...> gyi <g> te
30 K <S> Volt
46 K <C> Kriminális
61 K <Olly> Ott

663. NE BÁNTSON AZ MEG...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 61. f. v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-gyűjtes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.
Kötetben: UK01 298—299., UK02 II. 51—52., ÚK1 II. 15—16.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Horváth János a verset úgy minősítette, hogy az „csakis lyrai fictio lehet, Byroni mintára.” (Horváth 566—567.) Példái azonban távoliak, nem győznek meg. Petőfi ezúttal nem szorult mintára. A XI. *úti levélben* (Sárospatak, 1847, júl. 9.): *az én életem dúsgazdag volt a sanyarúságban, s ha most boldog vagyok, megérdemlem. Hat esztendeig voltam istentül, embertül elbagyott földönfutó; hat esztendeig volt két sötét árnyékom: a nyomor és a lelki fájdalom és mikor? ifjuságom kezdetében, az élet legszebb szakában, mely csupán az örömeinek van teremtve, tizenhatodik esztendőmtől a huszonkettedikig. De jó hogy így történt; a ki boldogtalan nem volt, nem tudja megbecsülni boldogságát. S jó hogy egyszerre szenvedtem ki, a mit más egész életén át szenved apródonként. Minél viharosabb volt a tavasz, annál derültebb nyarat és őszét remelhetek.* — (VP V. 65.)

Ráadásul az aug. 5-i gyűrűváltással sem rendeződtek a viszonyok a Szendrey családdal. Aranyinak írta Szatmárról, aug. 17-én: *az én vőlegényi napjaim nyomorúságosak. Ipm annyira nem szeret, hogy formaliter megtiltotta a kijárást hozzájuk. Már megszegtem ugyan egy párszor e tilalmat, de vesztettem, mert utósó kinnlétemben [ezt tette Ferenczi Zoltán aug. 9-re, vö. FPÉ III. 96.] — valami tíz vendég szeme láttára — olly hidegen viselte magát irányomban, mint valami jegesmedve, úgy hogy én tökéletesen jégcsappá fagytam volna, ha mátkám*

napvilág-pillantásai nem ónak. Levelezünk erősen egymással és ő néha berándul Szatmárra, ez menti meg lelkemet az ébhaláltól. (VP VII. 87.) Ilyen körülmények között byroni fikcióról és modorról aligha beszélhetünk.

Mindez azonban nem befolyásolja a datálás kérdését, amit Ferenczi 1847. aug. 9. és 20. közöttre tett (FPÉ III. 96—97.); ennek a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt hely nem mond ellent.

Magyarázatok

- 1 *fényes napvilágom*: a metaforát fentebb idéztük az aug. 17-i levélből is, vö. VP VII. 87.
- 11 *egy szellemnek*: előzménye a F XXIV. darabjában: *Múltam jelenési lengenek körülem...* (*Gyertyám homályosan lobog...*, → IV. 119.)

Szövegváltozat

30 K szívemi<k>g; [th.]

664. HOMÉR ÉS OSZIÁN

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 62. f. r —v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzetében, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. II. 26. sz. dec. 26. 819—820., „P e t ő f i S á n d o r.” névaláírással, vö. EPN 377.

Kötetben: UK01 299—301., UK02 II. 53—55., ÚK1 II. 17—19.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Ferenczi Zoltán a költeményt 1847. aug. 9. és 20. között írottak tartotta (FPÉ III. 96—97.), aminek nem mond ellent a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye sem. Horváth János a vers ihletforrását Heine Nordsee-ciklusában találta meg, utalva az 1847 nyarán gyakran használt, csattanós versszerkezet kölcsönzésére és a *Koronázás* c. fordításra is (Horváth 553—554.). A Heine-párhuzamokat a *Magyarázatok*-ba építettük be. Ám a vers nem vezethető vissza egyetlen forrásra vagy mintára. Petőfi Hellász-képére Béranger is hatott, l. *Képzelt utazás* c. költeményének fordítását (1846. aug., → IV. 183—184.). Petőfi könyvtárában Osszián-kötetet is őrzött: *The Poems of Ossian*; and Dr. Blair’s Critical dissertation, London 1844. (VP V. 257.) A példány máig fennmaradt: OSZK Kt. Fond VII/228/12., vö. Kalla—Ratzky 115. és 118. Ennek 195—200. lapjáról ford.-t is készített: *Oiithona* (VP VI. 448—451. és 483—484.)

A címben szereplő két költő, sőt egybevetésük már a Fábíán Gábor fordította kiadás előszavában megvolt: Osián’ énekei 1—3. Buda 1833. XXX—XXXVI. Az

edíciói Petőfi a pápai kollégiumban vehette kézbe, vö. Rexa Dezső: A pápai főiskola [helyesen: képzőztársaság] könyvtára 1843-ban. Könyvtári Szemle 1915.176. Együtt-
emlegetésük kezdetől témája volt a Petőfi—Arany levelezésnek. Arany már legelső,
bemutatózó levelének (1847. febr. 11.) prózai részében — Shakespeare mellett —
Homéroszt jelölte meg kedvenc írójaként (VP VII. 45.); második levelében (1847.
febr. 28.) pedig homéroszi képet festett a magyar őstörténetről „Ha én valaha népies
epos írására vetném fejemet: a fejedelmek korából venném tárgyamat. Festeném a
népet szabadnak, nemesnek, fegyverforgatónak, ... A fejedelmet atyának, patriar-
chának, elsőnek az egyenlők közt. Festenék szabad hazát, közös hazát; megtanítanám
a népet, mikép szeresse a hont, mellyért előde vére folyt. Mert bizony nem a mai
nemesség vére volt az, melly visszazerezte Etele birodalmát: az a vér részint csatate-
ren folyt el, részint a magvetők igénytelen gubája alatt rejlik. Az a vér szolgavérré
sohasem fajúlhatott; mai napig is dacol a zsarnoksággal; azért durva, nyakas,
megigázhatlan; de azért merész, őszinte és tiszta is. S e nemes vér, minthogy az *egy
igaz úr* előtt szolgailag csúszkálni nem tudta, szolgává kényszerítettett: ellenben jöttek
idegen földről, támadtak a haza megnyűgött idegen népe közül *szolgák*, s azok lőnek
urakká. Epost ez utóbbi vér nem érdemel: az elsőnek akkor Homér kellett volna, —
most Ossian, ki a fajúlni kezdő ivadékat az elődök erényeire visszaemlékeztetné. E
feladatot azonban a ma élők közül, csak *te* bírnád meg; én csupán figyelmeztetésül
említettem.” (VP VII. 51.) Máj. 27-én Arany Szabó István 1846 őszén megjelent
(Odüsszeia-fordításából idézett (VP VII. 63.). Mivel a téma a további levélváltásokból
már hiányzik, alkalmasint Petőfi jún. 1. és 10. közötti szalontai tartózkodása során
beszélték meg; utóbb, a *Tompa Mihálynál* 46. sorában Petőfi *Homér-Arany Jánost* emle-
gette (júl. 3—8., → 99.). 1848. ápr. 18-i levelében azután a Toldi trilógiává fejleszté-
sét sürgette Aranyánál: *Ha így bevégezed Toldit, Homer és Ossian szerencséjének fogja tartani,
hu kezét fogsz velők.* (VP VII. 139.)

Magyarázatok

- 2—5 Szemere Miklós, aki 1845 óta Petőfit kérlelhetetlenül gyűlölte és ismételten
plágiummal vádolta (vö. ErdLev I. 303—307., PAt II. 32—35. és 51—53.), e
sorokat Szabó Dávid Béla futása c., 1879-ben kiadott hőskölteményének
kéziratából [!] orzottnak állította, l. levelét a szerzőhöz (1863. jún. 14.): „Föl-
tűnt előttem e hasonlat is: »Mint kiszakadt tenger beborítja virágzott dí-
szét népteli városnak, csak a templom tornya meredt ki«, sat. [...] Ép ez
eszmével kezdődik Petőfi *Homér és Oszjánya*: *Hol vannak a bellenek és hol a
cellák? — Eltűntenek ök, valamint — Két város, amelyet — A tengerek árnya benyel,
— Csak tornyaik orma maradt ki a vízből... E két torony orma: Homér s Oszján.*
Tekintve azt, hogy te sok évvel előbb írtad, mint ő, s hogy ő sok plágiumot
követett el (mint azt áltéven ki is mutattam a »Honderü«-ben [vö. EPN
318—322.], valószínű, hogy tőled vette gyönyörű képet.” (Figyelő 1882. 12.
k. 1. füz. 48., idézte Hatv² II. 73—74.) Horváth János a Nordsee-ciklus See-
gespenst c. darabjában, a hajópárkányról a tengerbe néző Heine látomásában
lelte meg a mintát: „Kirchenkuppel und Türme sich zeigten, / Und endlich,
sonnenklar, eine ganze Stadt...” (Horváth 554.)
- 27—30 A Nordsee-ciklus Die Nacht am Strande c. darabjában: „Die alte Zeit, wo
die Götter des Himmels / Niederstiegen zu Töchtern der Menschen, / Und
die Töchter der Menschen umarmten...” (Horváth 553.)

- 31—34 A ciklus Der Gesang der Okenaiden c. darabja nyomán: Und tief aus
 hochaufrauschendem Meer, / Wehmütig wie flüsternder Windzug, / Tönt
 der Gesang der Okenaiden...” (Horváth 554.)
- 35—38 A ciklus Sonnenuntergang c. darabja nyomán: „Die glühend rote Sonne
 steigt / Hinab ins weit aufschauende, / Silbergraue weoltmeer...” (Horváth
 553.)

Szövegváltozatok

- C Élk *Ossián*.
 1 Élk a' (2x)
 2 Élk *Eltüntenek*
 3 Élk a' *mellyet*
 4 Élk A'
 5 Élk a' *vzéből,*
 6 Élk E'
 's *Ossián*.
 7 Élk *Koldws*
 9 Élk egybe [apoztróf n.]
 10 Élk *Míndketteje*
 15, 21 Élk a'
 23 Élk A' *honnán a'*
 24 Élk 'S a'
 26 Élk A'
 27 Élk a'
 30 Élk *Játékaikeat*
 31 Élk 'S
 Ossiánt?
 35, 36 Élk a'
 38 Élk 'S
 K fény <koszoruzza> be borítja
 Élk a'
 40 Élk A'
 46 K *sivár* [th., jav.]
 47 Élk *Dalodba' királyi* [szóközi vessző n.]
 Ossián! —
 50 Élk 's *Ossián!*
 52 Élk 's
 55 Élk a'

665. TARKA ÉLET

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 63. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-
 együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban. Kötetben: UK01 301—302., UK02 II. 56—57., UK1 II. 20—21.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A múltba tekintő versek sorát folytató költeményt Ferenczi Zoltán 1847. aug. 9. és 20. közöttinek tartotta (FPÉ III. 96—97.). Ennek a versgyűjtő füzetben és a terjedelmistán elfoglalt helye sem mond ellent.

Magyarázatok

- 1 *Mars uramnál*: Petőfit („Rekrut Alexander Petrovich”) 1839. szept. 6-án vették állományba a 48. Gollner-gyalogezred újoncaként a soproni Halászlaktanyában. Ugyanott szerelt le, 1841. febr. végén. Az anyagi háttér hiánya és a dicsőségvágy mellett a világlátás szándéka, *Tyrol és Svétcz regényes tájait* megismerhetni, szintén motívumként szerepelt abban a döntésben, hogy Petőfi katonának állt, vö. Nagy Imre emlékezésével (Petőfinek egy ifjúkori levele. VU 1866. jún. 10., idézte Hatv² I. 295.). L. még: VP VII. 270.
- 2 *Thalia kisasszonyánál*: több ízben is. Először feltehetően 1839. márc. 10. és máj. 7. között volt a Pesti Magyar Színház „házi statista”-ja; 1841 nyarán a Dunántúlon vándorszínészkedett; 1842. nov. és 1843. ápr. között Székesfehérvárott és Kecskeméten játszott. 1843-ban hiába próbálkozott a pozsonyi országgyűlési társulatnál, nem kapott szerződést. Az év okt.-ében az Érmelléken egy faluzó kistársulat tagja volt. 1844. jan. 15-én Debrecenben és 1844. okt. 12-én a Nemzeti Színházban is fellépett egy-egy alkalommal. Utoljára 1845 tavaszán, a PDI-pal történt meghasonlás után merült fel a színészi pálya lehetősége, amikor a költőnek már három kötete jelent meg. A vándorszínészet mint a *regényes élet* színtere szerepelt már 1844-ben is: *Bucsú a színésztől*, → II. 46—47.
- 4 *elcsaptak*: a hadseregtől megrendült, teljes rokkantsággal fenyegető egészségi állapota miatt szerelték le, l. katonai felülvizsgálati bizonyítványát (PAt III. 28—29.). Ezt megelőzően már a dezertálás gondolatával foglalkozott, l. ném. nyelvű önéletrajzát 1846-ból (VP V. 164.).
elsőketem: valójában a vándorszínész-társulatok az állandó felbomlás-újjaalakulás állapotában éltek, tehát a költő mindkét életformáját regényesítette.
- 5 *Gyalogoltam*: legnevezetesebb útjára a Sárospatakról, 1847. júl. 9-ről keltezett, XI. *úti levélben* emlékezett meg: *Debrecenből utaztam Pestre, 1844-ben, februariusban, kopott ruhában, gyalog, egy pár huszárral és egy kótit verssel.* (VP V. 64.).
- 6 *négy lovas hintókon*: Teleki Sándor híres négyesfogatán Szatmárban, vö. Teleki Sándor: Petőfi Sándor Koltón = Egyről-másról. Bp. 1882. II. 16., idézte Hatv² I. 905.
- 7 *más csizmáját*: katonaként
- 8 *az enyimet más*: inasáról a második felvidéki útra indulva emlékezett meg: *Tennap délután vitte szállásomról holmimat a fejér-hajó fogadóba Ignác barátom és illetőleg szolgálóm.* (II. *úti levél*; Füzesabony, 1847. máj. 13. — VP V. 45.)

- 13—14 E két sor viszont nem regényesítés: az 1842. nov. 2-ről 3-ra virradó éjszakát valóban így töltötte, vö. a *Vadonban* c. vers jegyzeteivel, → I. 378.
- 17—18 Petőfit 1845. máj. 29-én tb. táblabírónak választották a rimaszombati megyegyűlésen: *Másnap kineveztek és felesküdtem táblabírónak ... Isten és Gömörmegye kegyelméből. (Uti jegyzetek — VP V. 30. és PAt III. 59.)* 1847. aug. 5-én — ezúttal távollétében — Zemplén megye, okt.-ben pedig Nógrád tisztelte meg hasonló módon (PAt III. 83. és 85—86.).
- 23 *úri hölgyek*: szintén vers szólt róla, 1845 nov.-ében, l. az *M. E. kisasszony emlékkönyvébe* jegyzeteit (→ IV. 369—370.). Hasonló helyzetet rögzítettek az emlékezők Petőfi 1846. okt.-i, szatmárcekei időzésének idejéből is (l. a *Borús, ködös őszi idő...* c. vers jegyzeteit, → IV. 593—594.).
- 25 A mindig magyaros ruhát viselő Petőfi ruházkodására összefoglalóan l. Ratzky Rita tanulmányát: *Petőfi öltözködése = Tények és legendák, tárgyak és ereklyék*. Szerk. Kalla Zsuzsa. Bp. 1994. A Petőfi Irodalmi Múzeum könyvei 1. 91—104. L. még a *Csokonai* c. vers jegyzeteit, → III. 264—267. Korábban versmotívumként: *Sorsbuzás előtt* (→ IV. 70—71.) és az *Uti jegyzetekben* is: VP V. 18.
- 28 *be tarka élet*: a vers címét és zárószavait választotta Jókai Mór 1855-ben, Petőfire emlékező kötetének élére, amely inkább anekdotafűzér, mintsem életrajz vagy memoár. Holott Horváth Jánosnak volt igaza, amikor a verset Petőfi „ismételt elvének, az össze nem illő változatosságnak a kimondásával” hozta összefüggésbe (Horváth 197.).

Szövegváltozat

10 K <Rágódtam> Egy helyen

666. O. B. KISASSZONYHOZ

Kézirat

K1 Elveszett vagy lappang. Egyedül Jókai Mór látta 1876-ban, amikor Szatmáron járt és felkereste az Olcsváry nővéreket, az ekkor már nagymama korú Kováts Ágostné O. Lillát és a vers címzetjét, O. Bertát: „Mind a kéziratokat, mind a tollat, mely azt megírta, mind az idő óta ereklyéül őrzik.” (Jókai Mór: *Petőfi Koltón*. A megénekelte cigányleány, Pila Anikó (1876) = *Megtörtént regék*. Bp. 1897. 343. Idézte Hatv² II. 149. és Dávid—Mikó 104.) A K1 azonban — szemben az Olcsváry Lillának leírt *Az árva hány autográfjával*, l. ott: → 363. — sohasem került közgyűjteménybe; Ferenczi Zoltán, aki versünk szövegváltozatát közölte, szintén csak a K2-t ismerte (Ferenczi Zoltán: *Petőfi ismeretlen költeményei 1847—1848-ból*. *PetMuz* III. évf. 1890. 2. sz. márc. 1. 70. h.)

K2 OSZK Kt. Fond VII/11. 63. f. v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kéziratgyűjtés leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 302—304., UK02 II. 57—60., UK1 II. 22—24.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A szatmári várakozás *csak úgy lézengék*-állapotát Petőfi barátai felkeresésével, kirándulásokkal, látogatásokkal élénkítette.

Jókai Mór 1876. évi útján felkereste — az akkor még nem fel nem oldott névrövidítésű — Olcsváry családot: „Ez úri családnak két leánya volt: Lilla és Berta.

O—i Lilla (K. Ágostonné, még most is kedves, szeretetreméltó hölgy, fiatal nagyanya), akkor ünnepelt szépség, derült kedély, művelt lélek, gyakran tartott Petőfivel költői versenyt, versekben beszéltek együtt, Szatmár vidékén ez megszokott társalgási tréfa. (...)

Berta ellenben még alig tizennégy éves, ábrándos szelíd szőke szépség, a gyermeki naivság vonásaival arcán: valódi kis angyal volt akkor. [...]

Petőfi ezt mondá e szőke angyalnak:

— Ha Júliát oly nagyon nem szeretném, önnek a lábaihoz borulnék, hogy imádjam.

— Engem bizony ne imádjon — mondá neki a szőke gyermek —, mert én nekem maga úgyse kellene; hanem ha maga olyan nagy költő, hát írjon nekem egy verset, de mindjárt: hadd látom, hogy csinálja!

Petőfi rögtön írószereket adatott magának, s csak arra kérte a szép felszólítót, hogy üljön ott előtte, amíg költeményét megírja, hogy arcáról gyujthassa meg költői föllángolását. S aztán úgy írta meg e költeményét, mint egy arcképfestő...” (I. h.)

Ezt ismételte meg (a nevet Olcsvárynak oldva fel) Ferenczi: FPÉ III. 100. A családnevet tőle Horváth János is ebben az alakban vette át: Horváth 297. (jegyzetben) Tovább színezte a családi legendát Ferenczy János, aki — Petőfi csapodárságát igazolandó — „udvarlási szándékból való közeledését” feltételezte a versírás okának (Ferenczy János: Petőfi Szatmáron. Magyarország 1905. nov. 15., idézte Hatv² II. 144—145. és Dávid—Mikó 103—104.). Nála a család neve egyébként „Olchváry” alakban szerepelt.

A költeményt Ferenczi 1847. aug. 9. és 20. közöttinek tartotta, vö. FPÉ III. 97. Ennek a versgyűjtő füzetben és a terjedemlistán elfoglalt helye sem mond ellent. Noha a családi hagyomány több látogatásról tud, egyetlen konkrét dátumot is ismerünk. Ez pedig 1847. aug. 15. (vasárnap), amikor Petőfi keltezéssel (is) hitelesítette *Az árva lány* Olcsváry Lillának adott autográf másolatát: → 363. Feltételezzük, hogy versünk keletkezése is ehhez kötődik, ezért (bár kérdőjellel) ezt a napot jelöljük meg a megírás dátumának.

Magyarázatok

C Olcsváry Albertine, O. Pál és Darvay Eszter leánya („Berta”) 1831-ben született, így 1847-ben 16 éves volt, szemben a Jókaira visszamenő emlékezések „alig 14 éves” életkor-megjelölésével, vö. Nagy Iván VIII. 328. Később Lázári Nagy Elek felesége lett; 1884-ben halt meg, vö. Molnár József: Petőfi és baráti köre Szatmárban. Szabolcs-Szatmári Szemle 1973/1. 36.

11 *Csendes még az*: hasonlóan építette föl versét Petőfi a *K. J.* [= Király Janka] *kisasszony emlékkönyvébe* c. költeményben (1846. nov. 15., → IV. 221.)

- 35 *dörömböznek*: a 'dörömböl, zajt üt' alakváltozata. Katona József is használta a Bánk bán II. szakaszának 371. sorában: „bár mint dörömbözött szerelme féltő / nagy szíve”. [ti. a nagyúrnak] (L. Katona József: Bánk bán. S. a. r. Orosz László. Kritikai kiadás. Bp. 1987. 213.) A dráma második, 1840-es kiadása megvolt Petőfi könyvtárában (VP V. 255.). A példány ma: OSZK Kt. Fond VII/228/20 (Kallay—Ratzky 115—116., 118.) Minden bizonnyal színpadon is látta a Nemzeti Színházban, ahol 1845. nov. 1. óta volt műsoron.

Szövegváltozat

- 45—48 K2 <Ha már benne vagy a szív e
Bajába',
Valld be kérlek! ne beszéljek
Hiába.>

667. SZÉP LEVÉL....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 64. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírására l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteit, → 297. A szöveg soronként törölve, a tartalomjegyzékből is: 99. f. v. (VP VII. 602.) Mindez feltehetően Szendrey Júlia iránti tapintatból, vlsz. az ő kérésére történt. Ugyanakkor Petőfi a terjedelemlistáról a verset nem törölte, vö. VP VII. 518.

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban. Ferenczi Zoltán először a FL 1890. évi 23. számában közölte (hibásan), majd jav. újrakiadása Ferenczi Zoltán cikkében: Petőfi ismeretlen költeményei 1847—48-ból. *PetMuz* III. évf. 1890. 2. sz. márc. 1. 73—74. h.

Kötetben: HP III. Függelék II. Kihagyottak 1847. 553—554.

Keletkezés

Petőfi és jegyese kapcsolattartására és annak problémáira l. a *Ne bántson az meg...* c. vers keletkezéstörténetét: → 489—490. A *Levelezünk erősen egymással...* kitéltet nem igazolják ugyan fennmaradt levelek, ám a levélváltások egyik darabja válthatta ki versünk megírását (vö. VP VII. 254.). Itt említendő az a szatmári hagyomány is, mely szerint: „Hogy Júlia szívét elidegenítsék, azt is megtették, hogy M[áramaros]-Szigetről egy levelet küldtek neki, melyben Petőfi árnyoldalait nagyon is kiszínezve mutatták be. Ez a levélküldés állítólag csak tréfából történt, s V[isontai] Kovách László volt a mestere, ki állandó kísérőjét, Pillingert használta fel e levélírára. Petőfi megtudván e levél tartalmát, végtelen haragra lobbant, és sejtván, hogy kinek a műve volt a levél, dühösen hangoztatta, hogy azt a kölyköt (Kovách Lacit) megöli. Alig tudták lecsillapítani.” (Deák Kálmán: *Petőfi Szatmáron. Szatmár és Vidéke* 1902. máj. 27., idézte Hatv² II. 155.) Feltehetően erre az esetre vonatkozott — már az első

harag múltával — a Várady Antalnak Szatmárról, aug. 26-án írt Petőfi-levéli egyik tréfás utalása: *Idának* [Várady feleségének, → IV. 540.] *már csak a kezét csókolom, mert mátkám egyenesen Othellótól ered...* (VP VII. 92.).

Ferenczi (I. h.) a vers megírását 1847. aug. 20. körültre tette.

Magyarázat

31—32 Az öngyilkosság gondolata (ugyanezzel a képpel) a *Röpül az úti por...* c. erdői versben (1847. máj. 18—20., → 69.); de a motívum előjött *A betegség-gel szomszéd a balál...* c. júl.-i költeményben is: → 115.

Szövegváltozat

24 K Kén<e a tö> a

668. MEGBÁNTOTT A RÓZSÁM...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 64. f. v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-gyűjtes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 304—305., UK02 II. 60—61., ÚK1 II. 25.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers a *Szép levél...* mögötti konfliktus megoldását rögzítette: következő szemé-lyes találkozásuk alkalmával tisztázhatták a problémá(ka)t. Sőt, az Aranynak küldött, aug. 29-i levél tanúsága szerint a kapcsolattartás formáját is kialakították az esküvőig: *l'ennap voltam ismét Juliskámnál. Hetenként egyszer megyek ki hozzá, s kétszer kapok tőle levelet.* (VP VII. 93.)

Ferenczi nyomán a verset 1847. aug. utolsó harmadára tehetjük.

Magyarázat

16 *Mit tegyen:* Petőfi a vers megírásakor feltehetően még nem kapta meg Arany aug. 25-i levelét, amely gyakorlati tanácsokkal szolgált, vö. VP VII. 90. Mivel mindez még a *Szép levél...* előtt történt, feltehetően Ferenczinek volt igaza, hogy a két költő még jún.-ban, Szalontán váltott szót Júlia személyiségvona-sairól, vö. FPÉ III. 97—98.

669. JÓ KÖLTŐNEK TARTANAK...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 65. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 305—306., UK02 II. 61—62., ÚK1 II. 26—27.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Ferenczi Zoltán a vers megírását 1847. aug. 20. utánra tette (FPÉ III. 98.), ennek a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye sem mond ellent.

Magyarázat

- 19 *ötyszáz ötven versben*: Petőfi verseinek száma a MSzépírsz névtelen (Pulszky Ferencről való) kritikájában szerepelt, az ÖK1-re vonatkoztatva: „Ötödfélszáz lyrai költeménnyel lepte meg Petőfi öt év alatt az olvasó közönséget...” (Lyrai költészet. MSzépírsz 1847. I. 18. sz. máj. 2. 277. — EPN 276.) Kihagyott és azóta írt verseire tekintettel, a költő kerek százzal toldotta meg a számot. Maga a versszak-csattanó Heine-hatás; az anti-klimax jellegzetes példája.

Szövegváltozat

C, 1 K <Láng eszűnek> <Nagy költőnek> Jó költőnek

670. A CSILLAGOS ÉG

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 65. f. v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 306—307., UK02 II. 62—64., ÚK1 II. 27—29.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Ferenczi szerint megírása 1847. aug. 20. utánra tehető (FPÉ III. 98.); ennek a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye sem mond ellent.

Magyarázatok

- C Vajda Pétertől, a Dalhon IV. füz.-ében (Bp. 1844. 31., új kiadása: Vajda 2004 702—703.), A természet bájai c. rész egyik alcíme
- 17 *szállj az égi testek között*: a csillag-utazás motívuma szintén Vajda: i. m. 32.; előzményére Petőfinél l. a *Válasz, kedvesem levelére* c. vers jegyzeteit, → 466.
- 25 *van-e ott is élet?*: Vajdánál (i. m. 32.) a válasz igenlő: „Gyönyörködöm, bámulok és újra nagyobb és nagyobb tekékre jutok s újra milliárd és milliárd életminta.”
- 32 *Lángol-e szerelem?*: a kozmikus szerelmi álmódoszás Vajdánál, az id. mű „Szerelem” alcímében: „... a napokon fölül kalandozék érzelmeimmel, és túlcaptam az anyagvilág határain, oda, hol az istenség lakozik boldogsága teljében...” (i. m. 44. és Vajda 2004 711.)
- 33—40 Mintáját Horváth János Byron Hebrew Melodies-ciklusának III. darabjában találta meg. Ó Böttger német fordítását idézte (Horváth 511.), mi az ang. eredetit: „If that high world, which lies beyond / Our own, surviving love endears; / If there the cherish'd heart be fond, / The eye the same, except in tears — / How welcome those untrodden spheres! / How sweet this very hour to die!” Petőfi példányában: OSZK Kt. Fond VII/228/14. 534. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 115. és 118.)
- 37 *szébb a föld*: a „földi menny” motívumának előzménye a *Tündéralom* (1846. jan.—febr., → IV. 101—108.) és a *Válasz, kedvesem levelére* (→ 111—113., vö. Margócsy 198.) c. versekben.

Völgváltozatok

- 1 K f<ü>öld
10 K <kis> halk
14 K törpül <?>,
23 K <s> gyors [téves szókezdés, th.]
28 K <M> A mclly
jutalma<ka>t

671. CSAK UGY OMLANAK MOST HOZZÁM...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 66. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-nyűttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 308—309., UK02 II. 64—66., UK1 II. 29—31.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers keletkezéséről nagyon keveset tudunk; „köszönhetően” annak, hogy Petőfi tapintatból nem közölte (vagy meg sem írta) a kihagyott számozású *XV. és XVI. úti levelet*. A megelőző, a *XIV. Szatmárról* kelt, 1847. júl. 17-én; a következő, a *XVII.* pedig már Koltón, szept. 15-én íródott. (A kihagyott levelek kérdésére l. Ferenczi Zoltán: »Úti levelek Kerényi Frigyeshez« = *PetMuz* II. évf. 1889. 149. h.; *HP* V. Vegyes művek II. 527—528. és *VP* V. 210.) Júlia naplói szintén hiányoznak a júl. 4. és a szept. 22. közötti időszakról. Két dolog azonban bizonyosnak tekinthető: Szendrey Ignác aug. 5., a gyűrűváltás után sem hagyott fel a Petőfi elleni hadjáratral, és ebben maradéktalanul felhasználta (akár korábban) tekintélyét, kapcsolatait; a korábbi, Júliához intézett figyelmeztetések, sőt, a vele érzetett kiközösítés után kétségkívül új mozzanat volt a magához a költőhöz intézett fenyegetés, amely azonban Petőfit (teljesen félreismerve személyiségét) megfélemlíteni nem tudta.

Az aug.-i besorolást nincs okunk felülvizsgálni, ezért a hagyományos keltezését elfogadjuk: 1847. aug. A legutóbbi krk a verset aug. végére helyezte (*VP* VII. 254.), ám a szűkítés dolgában a terjedelmes *Szécsi Mária* aug. végi befejezése óvatosságra int.

Magyarázatok

- 3 *Minap eggyel kedvesem*: l. a *Szép levél*... c. verset és jegyzeteit (→ 135—136. és 496—497.).
- 6 *jó barátom*: a névtelen levelek szokásos aláírási formulája. A szerző személyét Petőfi sohasem tudta meg.
- 7—10 A levél elveszett (vö. *VP* VII. 254.), belőle csak az itt a költő által, idézőjelben hozott, tehát vélhetően pontos citációkat ismerjük. Így viszont az utókor is csak találgathat a levélíró személyét illetően.
- 11 *Tréfa-e*: l. a *Szép levél*... c. vers jegyzeteit (→ 496—497.), az abban közölt szatmári hagyományt Visontai Kovács ~ Kovách László Júliához küldött leveléről.
- 33 *mind a három*: emlékeztetünk arra, hogy Petőfi 1846-ban és 1847-ben Szatmárban sok irigyet, vetélytársat, sőt ellenséget szerzett magának, és azok a körök, amelyeket a költő a 21—32. sorban tipizált, valóban „összeértek.” Ilyen volt már rögtön 1846 őszi elválásuk után az érmelléki eset: „Midőn 846-ban, novemb[er]. 5-én elmentél tőlünk, és Endréden olly csúfos hazugságokkal lázítottak föl ellenem, minek következtében majd örökre elvesztettek...” (Szendrey Júlia naplójának 1848. okt. 14-i bejegyzése: *MDSZJ* 304—305. és *PA* II. 118.) Ez váltotta ki a Prielle Kornéliával történt esetet, vö. a *Mi van innen távol*... c. vers jegyzeteivel, → IV. 641. Fényes Elektől meg tudható, hogy Érendrédek számos birtokosa volt, köztük az Uray család, akinek üdvöskéje, U. Endre 1847. febr.-jától (Szendrey Ignác biztatásával) udvarlóként jelent meg Júliánál. Sajátos helyzetben voltak a költő szatmári barátai is. (E kör legjobb összefoglalása Molnár Józseftől való: Petőfi és ba-

rátí köre Szatmárban. Szabolcs-Szatmári Szemle 1973/1. 35—48.) Őket — Pap Endrét, Riskó Ignácot és a többieket — minden érdekük idekötötte. Így könnyen érthető, hogy: „Egyszer meg éppen akkor ment haza, mikor Szendrey Pap Endrével bizalmasan beszélgetett. [Ti. Pap házában Szatmár, ahol a költő szállása volt.] Petőfi megtudván, ki van benn, dühösen rontott a szobába, s közte és Szendrey közt heves jelenet folyt le.” (Deák Kálmán: Petőfi Szatmáron. Szatmár és Vidéke 1902. máj. 27., idézte Harv² II 155.) A nőden Riskó és a *Szép levél*... kapcsán emlegetett jurátus, V. Kovács ~ Kovách László, Pap Endre sógora szintén udvarolgatott Juliának. Pap Endrét és Riskó Ignácot, Szatmár két költőjét Petőfi is elismerte (l. a *XIV. úti levelet*; Szatmár, 1847. júl. 17. — VP V. 70.), de kevesellte irodalmi tevékenységüket, és nem éppen finoman ígérte aktivizálásukat: *Addig botozom őket, míg ismét pengetni nem kezdük lantjaikat* (uo.). Akadt azonban az ismeretségi körnek olyan tagja is, a költőt 1846-ban lefestő Mezei József, aki éppen egy Petőfi-vers hatására határozta el, hogy többé nem versel: l. a *Költői ábránd volt, míg eddig érzék*... c. költemény jegyzeteit, → IV. 581. Az ÖK1-nek még inkább lehetett ilyen lehangelő hatása is. Anélkül, hogy kétségbe vonnánk a szatmári barátok őszinteségét, utalni szeretnénk Petőfi személyiségének megosztó hatására, hogy érzékeltethessük a szoba jöhető személyek széles körét és lehetséges motívumait.

39—40 *mint Sámson, / E számarcsonttal: az ószövetségi, nagyerejű Sámson „egy nyers számar-állcsontot talál, és kinyújtván kezét, felvéve azt, és agyonvert vele ezer embert.”* (Bir 15,15) A rossz költőt Petőfi már korábban is leszamarazta: *asinus ad hyram. (Császár Ferenc ő nagyságához, → IV. 48.)*

Szövegváltozat

26 K <töksi> úri

672. SZIVEM

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 66. f. v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság*.. c. vers jegyzeteiben. → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 309—311., UK02 II. 67—69., ÚK1 II. 32—34.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Képletkezés

A vers hagyományos datálása (FPÉ III. 98.): *1847. aug.* Mivel ennek a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye nem mond ellent, új szempont vagy adat pedig a pontosabb keltezéshez nem merült fel, nincs okunk változtatni rajta.

- C A fiatalkori versek után (*Örök bú*, 1841. ápr. 24., → I. 24—25.; *Szemrehányás*, 1843. júl., → I. 87—88; *Szívem, te árva rabmadár...* (1844. okt.—nov., → III. 34.) 1845-től Petőfi mindig megkülönböztette a szívről mint az érzelmek közkeletű jelképéről írtakat a lélektől, azaz a teljes, szellemi-elvi önarcképtől. E szűkített témaelőzmény-versek: *Avvagy én már soha...* (1845. aug.—szept., → IV. 38—39.), *Milyen furcsa álman...* (1845. aug.—szept., → IV. 40.), *Ifjuság* (1845. szept., → IV. 48—49.), *Virágos kert a költő szíve...* (1845. szept., → IV. 49—50.). A F-ben is: *Az én szívem* (→ IV. 124—125.), *Kívágom én...* (→ IV. 133.). Majd: *Most kezdem én csak még ismerni...* (1846. aug., → IV. 180—181.), *Megfagy a szív, ha nem szeret...* (1846. aug., → IV. 181.)
- 8 *Nemesebb barátság*: a hosszú szatmári tartózkodás során kiterjedt ismeretségi kör differenciálásának szükségességére l. az előző vers, a *Csak úgy omlanak most hozzám...* jegyzeteit!
- 10—12 A költő öccse, István 1845 vége óta székálló legényként Várpalotán élt és dolgozott, és a költő Arany Jánosnak írt, aug. 17-i levelének tanúsága szerint: ... *szüleimet kell tartanom és öcsémet segítenem...* (VP VII. 86.)
- 17—18 A motívum előzménye: *Kard és lánc* (→ 107—110.)
- 40 *Vegyétek ki*: ellentétes folytatású előzménye a F LXIII. darabjában: *Kívágom én...* (→ IV. 133.). Mikes Törökországi leveleiből (113. levél; Rodostó, 1735. ápr. 16.) Petőfi tudhatta, hogy Rákóczi szívét is kivették, és — végakarata szerint — Franciaországba vitték.

673. SZÉCSI MÁRIA

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/7. Egy 210 x 262 mm, álló formátumú, autográf számozású (9. old.), 5 f. terjedelmű füzet. Címoldala: *Szécsi Mária. / Irta / Petőfi Sándor.* A K végén is autográf aláírás: *Petőfi Sándor.*

Megjelenés

Élk 1847. II. 20. sz. nov. 14. 623—631., „P e t ő f i S á n d o r.” névaláírással, vö. EPN 364. Az elbeszélő költemény elkészültét hírlelő, aug. 29-i levelében Petőfi a kiadás helyéről is nyilatkozott Aranyknak: ... *nem pályázok vele; az Életképeibe vagy a Szépek könyvébe adom.* (VP VII. 93.) Az 1844 óta húzódó almanach helyett végül a divatlap mellett döntött.

Kötetben: UK01 29—42., UK02 I. 40—58., ÓK1 I. 40—58.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A Szécsi Mária-témában kiírt KisFT-i pályázatra és a népies triász 1847. aug. 1. előtti álláspontjára l. a *Murány omladécai* c. töredék jegyzeteit, → 449. A Toldi estéje

tervével küszködő Arany (aug. 25-i levelében Petőfinek) habozott: „Ígaz hé! mondtam én neked, mit Tompa ír, hogy nem fogok pályázni Szécsi Marinkára? Ha mondtam, ne vedd nagyon szorosán, félig meddig álszeméremből lehetett mondván, mert nem mondom hogy próbát nem teszek vele, ha csak azért is, hogy gyakoroljam magamat ebben a nemben.” (VP VII. 91.) Kétkelkedett Tompa távolmaradási szándékában is: „... nem voltam én Murányvárbán, mint ő” (Uo.) Tompa Aranynak csak okt. 28-án erősítette meg elhatározását: „Én nem pályázok Szécsi Máriára, annyi bizonyos, remélem Petőfi sem, azonban te miért ne pályáznál? bolondság volna egymást nyügöznünk.” (PAI II. 57.)

Ezzel szemben Petőfi aug. végére elkészült a maga művével: *Én megírtam Szécsi Máriát ... el ne ájulj ijedtedben, nem pályázok vele; az Életképeibe vagy a Szépek könyvébe adom.* (Levele Arany Jánosnak; Szatmár, 1847. aug. 29. — VP VII. 93.) Hogy a pályázásnak még gyanúját is elkerülje az általa amúgy sem kedvelt KisFT-ban, a határidő lejárta előtt egy héttel, nov. 14-én megjelentette elbeszélő költeményét az Élk-ben. A népies triásznak végül tagja sem pályázott. Tompa nem küldte be egyébként időben elkészült Szécsi Máriáját, az a PDI 1848. jan. 1-jei számában jelent meg; Arany pedig nem készült el időre, csak dec. 13-i levelével küldte el Petőfinek Murány ostroma c. kéziratát, vö. PAI II. 62., 64., VP VII. 113—114., 116. Távollétükben a pályádját ifj. Szász Károly nyerte el Murány hölgye c. versenyművével.

Okkal-joggal vetődik fel a kérdés, hogy ha a pályázat nem lehetett a népies triász reprezentatív bemutatkozási alkalma, sőt kimondottan vizzályforrás lett hármójuk, de főleg Petőfi és Tompa között (l. erre a *Fogadtatás* c. alfejezetet, továbbá: FPÉ III. 146—164.) — miért írta meg költőnk mégis a *Szécsi Máriát*? A magyarázatot Horváth János adta meg: Petőfinek a sokszor feldolgozott és nem is igazán vonzó téma alkalmat adott, „hogy a női hívatásról való gondolkodását az anekdota felfogásában tárgyi kifejezésre juttassa”. (Horváth 413.) Bizonyítékul a *Válasz, kedvesem levelére* szövegpárhuzamait idézte. Hozzátehetjük: az 1847. aug.-i versek közül említhető még a *Szép levél...*, a *Megbántott a rózsám...* és a szept. 1-jére datálható *Valahogy*. Ugyanitt idézhetők a tapasztalt Arany János életviteli tanácsai, aug. 25-i levelében (VP VII. 90.). Így lett a *Szécsi Mária* a két szuverén személyiségű jegyesnek és a korban újszerű, szerelmi-házassági kapcsolatuknak történelmi példázata. Mindez persze Szendrey Ignácnak is „köszönhető”, aki a levelezés megtúltásával, majd az együttlét korlátozásával megakadályozta, hogy a szerelmesek megismerjék egymást.

Ennek megfelelően választott Petőfi forrást is. Gyöngyösi Istvánt ismerhette, ennek a 193. sor utalása, továbbá a Koltón írt *A szerelem országa* a bizonyítéka. Br. Mednyánszky Alajos eredetileg ném. nyelvű novellája (1817), amely mellett döntött, a KisFT ajánlásában is szerepelt; m. kiadása már a *Salgónak* is egyik forrása volt (→ IV. 531.): Elbeszélések, regék 's legendák a' magyar előkorból. Németből Báró Mednyánszky Alajos után szabadon fordították Nyetske Alajos és Szebényi Pál nevelők. Pest 1832. 139—152., a Mátkásitás c. novella, vö. Farkas Gyula: Petőfi nagyobb elbeszélő költeményei és forrásai. Bp. 1923. (Eötvös-Füzetek 1. 41—44.) A kevés szereplőre épülő elbeszélés tökéletesen megfelelt Petőfi két főhősre koncentráló szerzői szándékának. Sőt, feltehetően a jún.-i szalontai időzékenk Aranynak is ezt ajánlotta, aki az epikai hitel kérdésével küszködve, ezt kevésnek találta forrásul, viszont még szept. 7-én sem tudott hozzájutni Gyöngyösihez (vö. aznap írt levelével. — VP VII. 95—96.). Farkas Gyula Petőfi másik forrásának Kisfaludy Károly 1817-ben [nálá tévesen: 1818-ban] írt, 1820-ban színre vitt és megjelentetett Szécsi Mária c. vitézi játékát tartotta (i. m. 42.). Kisfaludy forrásait a pozitívista kutatás már korán

tisztázta, I. Viszota Gyula: Széchy Mária a drámai költészetben. Bp. 1892. 11—14. és Bánóczi József: Kisfaludy Károly élete = Kisfaludi Kisfaludy Károly minden munkái I. Bp. 1893. 7. Eszerint a frissen kézhez kapott Fessler Ignác Aurél Magyarországtörténete mellett ő is Mednyánszky Alajos novelláját vette forrássul, csak éppen annak első, ném. nyelvű közlését: Wesselenyi's Brautwerbung = Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst, 1817. 70—71. sz. 297—292. A hasonlóságok tehát akár a közös forrásból is származhatnak.

A megírás kezdetére viszont, Horváth János találó párhuzamainak ellenére, nincsenek biztos adataink. A szalontai konzultáció lehetőségét a pályázás ügyében már említettük. Mindenesetre feltűnő, hogy hazatérve, a *VIII. úti levélben* (Pest, jún. 25.) Petőfi alkalmat talált arra, hogy Kisfaludy Károlyról és kultuszáról — kedvezőtlenül — nyilatkozzon: *Drámája* [itt: drámaírói munkássága általában] *szenvedhetetlen nyavalyás német érzélgés...* (VP V. 58.) Ez vonatkozhat akár Kisfaludy Szécsi Máriájára is.

Figyelembe véve a *Murány omladéka* c. töredéket (→ 99.) is, akár a murányi kirándulás másnapján, júl. 5-én megkezdhetette a lokális ihlet birtokában a megírást. Valószínűbb azonban, hogy csak Szatmárra érkezése, 1847. júl. 13. után látott munkához. Ennek utóbb emlékező szemtanúja is akadt: özv. Pap Endréné Kováts Jozefa, aki — 55 év múlva — összekeverte ugyan Petőfi 1846. és 1847. évi tartózkodását, ám a vendéglátó jó megfigyelő képességével rögzítette a költő szokott alkotásmódját: „Korhelykedésre egyáltalán nem volt hajlama, s éjjelei nagy részét a költészetnek szentelte. Itt írta meg *Szécsi Mária* c. költői elbeszélését is.” (Deák Kálmán: Petőfi Szatmáron. Szatmár és Vidéke 1902. máj. 27., idézte Hatv² I. 893.) A szintén Szatmáron írt és júl. 17. utánra datált *Válasz kedvesem levelére* 58—68. sora (→ 112.) viszont valóban mintha már Wesselenyi Ferenc belső konfliktusát visszahangozná, vö. Horváth 413—414. és nyomán Szigethy 131—132. Arra a még felvethető szűkítésre, hogy csak az aug. 5-i gyűrűváltás után látott volna munkához, semmiféle adatunk vagy emlékezésünk sincs.

Igy a megírás időkeretét tágabban, a szatmári időzés idejére határozzuk meg: 1847. júl. 14. — aug. 29.

Fogadtatás

A *Szécsi Mária* első, név szerint ismert olvasója Arany János volt, akit a Petőfi házaspár Szalontán felkeresett: „... nálam létekor, október végén [okt. 25. és 31. között], én az ő Szécsi Máriáját kéziratban olvastam...” (Arany levele Szilágyi Istvának; Szalonta, 1848. jan. 27. — PAAt II. 62., idézte Hatv² II. 164.) Arany ekkor megdöbbsent elképzeléseik hasonlóságán („isten a némbert szerelemre teremté...”). Ezt Petőfi lélekrokonságnak tartotta, Arany szerint pedig „mindketten megleltük az egyetlen archimedési pontot, mellyből Szécsi Máriát művésziileg felfogni lehet és kell; (ha az ember ugy nem akar vele jární mint Tompa Miska).” Vö. Tompa esküszegés-felfogásának bírálatával Arany 1848. jan. 8-i, Petőfinek írt levelében: VP VII. 123.

Kemény Zsigmond (a pályaműve iránt érdeklődő Szász Károlynak válaszolva) nov. 30-án már a *Szécsi Mária* megjelent szövegére reagált: „Mit mond Petőffy hasonló tárgyú munkájára? szereti é ön azt? Eötvös nagyon silányynak, én igen érdekesnek tartom.” (PAAt II. 57.)

Tompa Mihály, szintén az Él^k közlését olvasva, Adorján Boldizsárnak, Petőfi két verssel is megütszelt barátjának és első felvidéki útján egyik vendéglátójának a „közepszerű” jelzővel illette a *Szécsi Máriát*. A hír eljutott a költőhöz. Petőfi elfogadta a

minősítést (... az én Marcsám is csak, a mint Miska mondta Adorján Bódinak „nagyon közép szerű.” — levele Arany Jánosnak; Pest, 1848. jan. 2., VP VII. 117.), de a megjegyzésben újabb jelét látta, hogy Tompát vele kapcsolatban *irodalmi versenyzés* motiválja. Tompa — Aranytól értesülve erről — levelet akart írni e tárgyban Petőfinék, ilyen szöveggel: „Nem hittem hogy oly gyöngé ember légy hogy az ilyenekért haragudjál, t. i. a becsületes criticáért.” (Tompá levele Szemere Miklósnak; Beje, 1848. márc. 19. — PA II. 70.) A levél tényleges megírására azonban nincs adatunk. A kérdés viszont szóba került közöttük 1848. ápr.-ában, Tompa pesti tartózkodása idején („Előjött Petőfivel is annyi a dologból, mennyi előjöhett...”), majd l'reywaldauból, 1848. máj. 11-én Aranynak írt levelében is visszatért az „ügyre”, Adorján Boldizsárt is megkeresve, végül oda lyukadt ki: „Hogyan mer más is Szécsi Máriát írni, mikor ő írt.” (PA II. 76.)

Magyarázatok

- C Szécsi ~ Széchy Mária (1610 k. — 1679. júl. 21.), Széchy György és Homonnai Drugeth Mária leánya. Első házassága után (l. a 13. sor jegyzetét!) 1634-ben Kun Istvánhoz ment feleségül, akitől 1640-ben elvált. Anyja halála (1643) után a harmadrészben birtokolt Murányban élt, de a birtoklásért állandóan harcolnia kellett testvéreivel és sógoraival (Liszi Jánossal, Széchy Kata és Illésházy Gáborral, Széchy Éva férjével). Részletes életrajzát Acsády Ignác írta meg és publikálta 1885-ben, a Magyar történelmi életrajzok sorozatában.
- 1 *Zordon, de ragyogó*: a költő itt az őt személyesen érdeklő témának tett engedelményt, hiszen korábban az Árpád-ház kihalása utáni időket anarchikusnak ábrázolta a *Salgóban* (→ IV. 160—175.). A *lovagkor* kiterjesztése a harmonikusnak éppen nem nevezhető 17. századra ennek felülírása. Mindezt jól mutatja a versszak végének kettős gondolatjele, amivel a költői bevezetőt tkp. leválasztotta az elbeszéléstől.
- 4 *tündérkert*: a többször használt motívum a 'mesebeli, csodálatos szépségű kert' értelmezéstől a 6. sor két közkeletű szimbólumával 'az erények kertje' felé mozdult el.
- 6 *szerелеm rózsája*: keretbe illeszti a cselekményt, vö a. 389—390. sorrall!
- 7 *Idősb Rákóczi György*: I. Rákóczi György (1593—1648), 1630 és 1648 között Erdély fejedelme
- 7—8 *kétszáz esztendővel / Ezelőtt*: pontosabban 203 évvel korábban; I. Rákóczi György 1644. febr. 2-án indult el seregével Gyulafehérvárról. Petőfi a cselekményt 1646-ban tudta, tévedésének okára l. a *Murány omladéka* keletkezéstörténeti jegyzeteit, → 449.
- 13 *Betlen.*: ifj. Bethlen István (1606—1632), Bethlen Gábor unokaöccse, Bethlen István fejedelem (1630) fia, váradi főkapitány, 1627 és 1632 között Széchy Mária első férje
- 21 *Apám*: Széchy (II.) György, nádor, korának híres vitéze és gátlástalan birtokszerzője, aki maga is váltott pártot, Bethlen Gábor hűségéről a császáréra térve meg. Mái tisztázatlan körülmények között saját szolgálai ölték meg 1625-ben.
- 34 *Vesselényi Ferenc*: Wesselényi Ferenc (1605—1667), a harmincéves háború résztvevője, füleki főkapitány, 1655-től nádor. Az általa szervezett és róla

- elnevezett Habsburg-ellenes összeesküvést halála után leplezték le. Özvegye ekkor, 1671 febr.-jában kényszerült rá Murány elhagyására.
- 69 *amazonok*: a harcos nők mitológiai nemzete a Fekete-tenger déli partján az ókorban, a mai Kis-Ázsia területén.
- 79—82 *az ifju hajnal*: Petőfi a görög mitológia Éosz- és Phaeton-mítoszából alakította ki hajnalábrázolását.
- 81 *piros bársony mente*: a Toldi XI éneke kezdősorának hatása: „Fölvevé a hajnal piros köpönyegét, / S eltakarta vele az égboltnak felét, / De nem volt oly kényes a bársony ruhába’...” (Vö. Imre Lajos: Petőfi második felső-magyarországi útja = PeK 173.)
- 131 *ágyu-oroszlánok*: a 132. sor *bógnék rátok* fordulata magyarázza a metaforát A 137—138. sorban az asszony a vitézekre alkalmazza, közkeletűen.
- 142 *lélek-szakadásig*: a sietségtől elfúló lélegzettel (vö. CzF III. 1391. h.!)
- 167 *zultán*: a ’zultán’ alakváltozata Csokonai Vitéz Kármányéjában szerepelt (1799; CSVÖM Színművek II. 1795—1799. S. a. r. Pukánszkyne Kádár Jolán. Bp. 1978. 205.) A belőle alkotott személynévet adta Petőfi fiának 1848 decemberében.
- 167—172 A Mátyás-anekdota feljegyzője Oláh Miklós volt, a Hungaria VI. fejezetének Visegrád-leírásában.
- 193 *Marsból Venus*: a sor arra utal, hogy Petőfi ismerte Gyöngyösi István művét
- 223 *kicsiny kis sajka*: a szerelem metaforizálásának erre az ismétlődő megoldására l. a *Bucsi-pohár* c. vers jegyzeteit (→ 437.).
- 254 *Feleségem meghalt*: Bosnyák Zsófia 1644. ápr. 28-án hunyt el. Tizenöt évig volt Wesselényi Ferenc első felesége; házasságukat Pázmány Péter közvetítette. Már életében szent életűnek tartották. 1846-ban a KisFT az ő életéről írta ki előző pályázatát „költői beszély”-re, amelyet Garay János nyert meg. A „koszorúzott legenda” 1847-ben egy kötetben jelent meg a Toldival és Tompa Mihály Szuhay Balázssával. A pályázaton Tompa is részt vett, de nem kapott díjat; elbeszélő költeménye csak 1851-ben jelent meg nyomtatásban. Petőfi sora (kevésbé kegyeletos módon, utalva a Wesselényi hűtlenségéről szóló történeti megjegyzésekre) a 17—18. századi kedvelt diáknótára megy vissza: „Meghalt feleségem, / Satis tarde quidem [Későn tette, sajna], / Oda reménységem, / Debusset pridem [Ókor tette volna].”
- 324 *becsületemet*: Wesselényi itt és a következő jelenetben a *Ha férfi vagy, légy férfi...* sorait hangoztatja: *Százszoorta inkább éltedet / Tagadd meg, mint magad; / Hadd vesszen el az élet, ha / A becsület marad.* (1847. jan., → 8.)
- 389 *Letörttem egy rózsát*: a virágemlék fennmaradt, Petőfi hitelesítő rájegyzésével: *Murányról július 4. 1847.* (MTAK Kt. ltsz. n. — Kalla—Ratzky 96.)

Szövegváltozatok

- Alcím K (1847.)
 3 Él k téged,
 4 Él k ’S
 a’
 5 Él k ’s

- 6 Élk rózsája! — [csak egy gondolatjel]
- 9 Élk 'S a'
- 10 Élk a'
vágott:
- 12 Élk 's
- 13 K Bet<h>len
- 15 Élk Üdvöz légy,
- 16 Élk 's
lelke,
- 21 Élk 's
- 23 Élk a'
velem.
- 24 Élk 's
- 25, 28, 29, 30 Élk a'
- 32 Élk A'
- 33, 35 Élk a'
- 36 Élk 'S
- 37 Élk a'
K bocsátaték, [th., jav.]
- 39 Élk ohajtanék.³
- 40 K hogy [észre nem vett th., jav.]
- 40, 41 Élk a'
- 41 Élk hogy' ne
- 43 Élk 's
- 44 Élk ennyiből
- 47, 49 Élk a' (3x)
- 50 Élk 'S
K beszélt <?>.
- 52 Élk e'
szívét-e
- 53 Élk a'
- 54 Élk löveltek:
- 55 Élk boszorkány!
- 58 Élk 'S
- 59, 60 Élk a'
- 61 K <hír> ez
híremet<,>?
- 62 Élk így
- 63 Élk a'
- 65 Élk 'S
a'
- 67 K fur<f>csa,
- 68 Élk a'
- 71 Élk 'S
ifjú
- 73 Élk A'
hosszú (2x)
a'

- 75 Él_k bosszú,
- 77 Él_k 's
- 78 Él_k A'
- K szép<ni> [Petőfitől észre nem véve; utólagos ceruzás törlés]
- 79 K <Piros volt a hajnal, nem ijesztették meg>
Él_k ifjú
- 80 Él_k a'
- 81 Él_k 'S
K <újd_on_uj> újd_on_ut-új
Él_k új_on_ut-új
- 82 Él_k elő
- 84 Él_k a'
- 85 Él_k A'
- 87 Él_k 'S
- 88 K <S> És
Él_k a'
K völgyek<nek>
- 89 Él_k kétségbe-esés
- 90 Él_k 'S
- 91 Él_k a'
- 94 Él_k hangzik;
- 95 Él_k a'
- 96 K <leesett> talán leesett [az áthelyezett szó utólag beírva]
- 96, 98, 103 Él_k a'
- 103 Él_k 's
- 104 Él_k a'
ágy_utorok,
- 105, 106, 107 Él_k a'
- 109 Él_k a' milyen
- 110 Él_k a'
- 114 Él_k szívéig.
- 115, 116 Él_k a'
- 121 Él_k 'S
- 122 Él_k a'
- 124 Él_k 'S a'
ifjú_hoz
- 126, 127, 129 Él_k a'
- 129 Él_k a' míg
- 130 Él_k a'
- 132 K tü<t>zet
- 132, 133 Él_k 's
- 133 K ekké<k>p
- 135, 139 Él_k a' (3x)
- 143 Él_k 'S
a'
- 144 Él_k 'S
- 145 K <kar> falaink,
- 147 Él_k a'

- 149 Élk e'
 151 Élk Végig hallgatá
 a'
 e'
 153, 156 Élk 'S
 156 K odalán [sic! Észre nem vett th. Jav.]
 157 K kedvtelés<sel>ben
 158 Élk a'
 159 Élk 'S
 160 Élk 's
 163 Élk a' (2x)
 164 Élk A' hogy'
 165 Élk a'
 K porkoláb<o>tól
 Élk író-eszközt
 166 Élk 's
 168 Élk A'
 169 Élk a'
 K <f>elé
 170 Élk a'
 K <Z> A
 Élk A'
 171 K Megzavarodtában<,>
 Élk e'
 172 Élk 'S
 174 Élk E'
 ítam,
 175, 176, 178 Élk a'
 178 Élk csakhog
 180 Élk 'S
 181 Élk be//
 184 Élk 'S
 185 Élk félre veté...
 188 Élk a'
 egyedül
 189 Élk A'
 190 Élk 'S
 192 Élk a'
 194 Élk A'
 K <szelíd> bágyadt
 196 Élk A'
 197 Élk a'
 előbb
 lővelít
 200 Élk 'S
 's
 203 Élk szívet....

- 205, 206 Élk Kell hogy [vessző n.]
 207 Élk A'
 210 Élk a' *míg*
 211 K hozzá<.>d
 214 Élk Szívesen
 a'
 217 Élk E'
 a'
 220 Élk A' midőn
 220, 223 Élk e'
 224, 226 Élk A'
 227, 229 Élk a'
 233 Élk válaszul
 234 Élk a'
 235 Élk Veselényi,
 hogy' (2x)
 236 Élk hisz'
 238, 239 Élk a'
 240 Élk 'S
 ült
 241 Élk a'
 242 Élk leült a'
 246 Élk 'S
 's
 szívének.
 248 Élk megbűvölt-bájolt!
 249 Élk a'
 249, 253 Élk 's
 253 Élk énhozzám
 256 Élk a'
 261 Élk e'
 K fölserkentéd<?>,
 263 Élk a'
 266 Élk A'
 269 Élk a' *míg*
 270 Élk 'S
 a'
 272 Élk A'
 e'
 274 Élk 'S
 275 Élk a'
 276 Élk 'S
 a'
 278 Élk készul,
 279 Élk Sűrű
 280 K <é>ez [th.]
 Élk 's
 szerelmérül;

- 282 K <...> Lomha
 286 Él k A'
 288 Él k Mínd egy!
 's
 288, 293, 295 Él k a'
 297 Él k A' mit
 K <elm> megírtam,
 300, 301 Él k a'
 301, 305 Él k szívem,
 302 Él k fúvalom;
 303 Él k a'
 306 Él k e'
 307 Él k hívattál?
 308 Él k 's
 315 K <ha> rá
 316 Él k föltételért:
 317 Él k könnyű
 a'
 318 Él k Szerelmem- 's
 319 Él k nélkül, [sh.]
 322 K akár<k>mi
 <a>mi
 325 Él k A' melly
 326 Él k meg;
 331 Él k a'
 337 Él k fe/szóval
 a'
 338 Él k 'S
 340 Él k e'
 341 Él k 's
 343 Él k 'S
 343, 344, 345, 346 Él k a'
 347 Él k a' ki
 348 K <Igy> Ezt
 gondol<kodik>ja
 Él k 's
 349 Él k hisz'
 350 Él k mégis
 351 Él k asszonyom;
 a'
 352 Él k 's
 353 Él k a' hol
 355 Él k gyalázat,
 a'
 358 Él k a' mint
 361 Él k a'
 363 Él k a' mi
 366 Él k a'

- 367 Él^k híveitől;
 369, 371 Él^k 'S a'
 371 Él^k 's
 a'
 373 Él^k 's
 374 Él^k a' (2x)
 színpadot;
 375 Él^k A'
 a'
 381 Él^k hí^r a'
 382 Él^k A'
 's a'
 383 Él^k a'
 389 Él^k 's
 390 Él^k a'
 porából

674. A SZÁJHŐSÖK

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 67. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Országgyűlési emlék. Politikai, történeti és szépirodalmi almanach. Szerkeszti és kiadja Vahot Imre. Bp. 1848. II. Szépirodalmi rész, 76.; „PETŐFI.” névalírással.

Kötetben: UK01 311—312., UK02 II. 69—71., ÚK1 II. 34—36.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A versről semmit nem mond a Petőfi-filológia. Előrebocsájtva, hogy a véglegesebb képhez további helytörténeti kutatások szükségesek, eddigi szórt adatainkat a következőkben foglalhatjuk össze. Szatmár vármegye évnegyedes közgyűlésére (szept. 6—7.) a megyébe érkezett a Magyar Tudós Társaság egyik alapítója, gr. Batthyány Lajos sógora, a főrangú ellenzék egyik vezérégyénisége, gr. Károlyi György. Fogadására bandériumot szerveztek, diadalkaput emeltek (vö. PH 1847. szept. 16.). Szept. elején a megyében folytatta országos körútját István főherceg, a leendő nádor és — tőle függetlenül — gr. Széchenyi István is.

Pap Endre szatmári házában, ahol Petőfi is megszállt, találkozni lehetett „különösen az akkori megyei ellenzékiekkel, kik Szatmárra jöve, Pap Endrét rendezes felkeresték vagy hozzá szállottak...” („Egy megyebeli”: Ádatok Petőfi életéből. Szatmármegyei Közlöny 1882. nov. 12., idézte Hatv² I. 910.) Így Petőfi a készülődés közepébe kerülhetett, sőt, a 33. sor szerint mintha fel is kérték volna valamiféle közreműködésre. Hiszen a a megyei ellenzékiek emlékeztek Petőfi 1847. márc 16-i

fellépésére az Ellenzéki Kör pesti estélyén. Mi több, tudhattak arról is, hogy 1844 nov.-ében verssel köszöntötte gr. Károlyi Györgyné Zichy Karolina grófnót. A *Batthyányi és Károlyi grófné* (→ III. 37—38.) nemcsak a PDI 1844. nov. 24-i számában, de a V2-ben is megjelent (→ III. 293.).

Csakhogy ugyanezek a tények Petőfi szemszögéből nézve teljesen másképpen festettek. Telegdi Kovách László már 1846. szept. 7-én felidézte a költőnek említett versét, aki azonban dühösen tiltakozott, mondván: „ — Az akkor volt! ... most nem tenném meg!” (Petőfiről és az 1848 előtti irodalmi tényezőkről. Koszorú 1884. szept. 28. 619., idézte Hatv² I. 897., vö. → III. 294.) A Vahot Imre által kikényszerített verset valóban nem vette föl az ÖK1-be. Gr. Károlyi György ráadásul egyenes ági leszármazottja, dédunokája volt a szatmári békeszerzőnek, a Petőfi által a kuruc szabadságharc árulójának tartott Károlyi Sándornak. A költő már 1846. szept. 6-án, nagykárolyi tartózkodásának első estjén összeszólalkozott a főispánhelyettesi beiktatásra érkezett és a gr. Károlyi Lajost (György bátyját) éltető kortesekkel: „... *apja, nagyapja, szépapja hazáruló volt*” — mondta nekik (Telegdi Kovách: i. h.). Vegyük hozzá a *Nagy-Károlyban* c. verset és hatását (→ IV. 188—189., ill. 568—571.) meg a tényt, hogy a Károlyi grófok voltak Szendrey Ignác munkaadói — előttünk áll az az élethelyzet, amelyben a vers a közvetlenül esküvője előtt álló és ezért amúgy is feszült, önmagát az aug. 17-i, Aranyknak írt levélben *örök-dühösségűnek* nevezett Petőfi tollán megszületett.

Versünk része, sőt első pregnáns megfogalmazása annak a folyamatnak, amelynek során a költő teljesen és végleg kiábrándult a nemesi politizálás minden formájából. 1848-ban, a *Lapok Petőfi Sándor naplójából* így utalt vissza (*Pest, március 17. 1848.*) dátummal erre, benne a költeményre is: *Én tudtam azt, a mit ők nem tudtak, és azért szánakoztam a napi politika kurjogató hősein, s mosolyogtam a fontosságot, melyet magoknak tulajdonítottak...* (VP V. 79.)

A költemény a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán egyaránt a *Szívem* után és a szept. 1-jére tehető *Válahogy* előtt szerepel (vö. VP VII. 602. és 518.). Ezért mi is megtartjuk aug.-i besorolását, az időkeretet azonban — a fentiek alapján — 1847. aug. végére szűkítjük, a szöveget pedig a *Szécsi Mária* után helyezzük el.

Ögdattatás

A Nemzetőr 1848. aug. 6-án hírlelte az Országgyűlési emlék c. almanach megjelenését, cím szerint említve a verset is (Nemzetőr 1848. 6. sz. aug. 6. 95. — EPN 486.).

Magyarázatok

- 9 *Tenni, tenni!*: Horváth János három Széchenyi-idézettel szemléltette Petőfi tettkultuszának forrásait, ugyanakkor nem tudta megmagyarázni Vajda János egyidős, de korán publikált, A nemzethez c. versének (PDI 1847. szept. 30.) kétségtelen szövegpárhuzamait (Horváth 519.). Petőfi radikális tettkultuszára l. a *Ha férfi vagy, légy férfi...* 12. sorához fűzött jegyzetet; a Fialat Magyarország hasonló felfogására pedig l. Tamás Anna kismonográfiáját, amely egyébként Vajda versét is említi: Az Életképek (1846—1848). Bp. 1970. ItFüz 68. 144. A Fialat Magyarország elnevezés is Petőfítől való, vö. Aranyknak írt 1847. aug. 17-i levelével: *hova mindazokat számítom, kik valódi szabad-élvűek, nem-szűkkeblűek, merészek, nagyot-akarók...* (VP VII. 86.)

- 11 *Isten napja*: szóvisszhang Vörösmarty Gondolatok a könyvtárban c. versének 11—12. sorára: „... elhenyéljük a napot? / Az isten napját! nemzet életét!” (VÖM 3. Kisebb költemények 3. 1840—1855. Kiad. Tóth Dezső. Bp. 1962. 101.)
- 17 *Aldozat s tett*: ezek hiánya jellemezte már a megyei táblabírákat Irinyi József jellemképében is: „Hol tettről, áldozatról van szó, visszavonul, vagy legalább az utolsó sorba áll.” (A táblabíró. Élk 1845. II. 7—8. sz. aug. 16. és 23. 207—212., 240—243.)

Szövegváltozatok

- Alcím OE (Forradalom előtt.)
- 10 OE *igy*
- 19 K *önz*ó [th., a jelölt betű utólag beírva]
- 23 K <h> *ü*
- 25 K fölemel<é>te
- 32 OE *mindig*
- 35 OE *közéjök*
- 38 OE *Álnagyok*

675. VALAHOGY

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 67. f. v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 313—314., UK02 II. 71—72., ÚK1 II. 37—38.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az 5. sorban maga a költő adja meg a dátumot: *Nem a világ ez az egy bét...*, azaz — a szept. 8-ra kitűzött esküvői időpontból visszazámolvá — 1847. szept. 1. (A legutóbbi krk aug.-i versnek minősítette: VP II. 253—254.) Megírása előtt a költő már kézhez kaphatta Arany János aug. 25-i levelét, amelyben a költőtárs a házasember tapasztalatából életviteli tanácsokkal látta el barátját (Vö. FPÉ III. 97—98.). A konkrét utalásokra alább, a *Magyarázatok*ban térünk vissza.

Magyarázatok

- 3 *mabolnap*: szept. 8-án. A türelmetlen várakozásra l. a jún.-i, *Az időböz* c. verset: → 96—97.

- 8 *Szegény ember fia*: hasonlóképpen fogalmazott, felmérve jövőbeli anyagi helyzetét, Arany Jánosnak, az aug 29-i levélben: *Szegény legény voltam eddig is, ezután, másod magammal, még szegényebb leszek, de valahogy csak elférünk majd...* (VP VII. 93.)
- 13 *csak elélünk*: Arany az aug. 25-i levélben így intette barátját: „Légy takarékos a fősvénységig, néhány nap mulva ketten lesztek, néhány év mulva többen lehetek... [...] Ezt nem azért írom neked, mintha pazarlónak tartanálak, hanem csak azért, hogy ezentúl nem tehetsz olyas költségeket, mintha például Szathmárról csupán Arany Jánost meglátogatni, Szalontára jónél, s legkevesebbet 30 pftot [pengőforintot] elköltenél.” (VP VII. 90.) Petőfinél a motívum előzménye a *Hozzám jössz-e* c., jún.-i versben: → 92. A költő 1847. évi körülményeire I. H. Törő Györgyi tanulmányát: Petőfi anyagi helyzete. = TanPet 74—80.
- 15—16 *akaratos / Kis leány*: a szatmári várakozás időszakában utalt erre a *Már, galambom, engedj meg...* (júl., → 116—117.), a *Ne bántson az meg...* (aug., → 129—130.), *Szép levél...* (aug., → 135—136.), *Megbántott a rózsám...* (aug., → 136—137.). Arany aug. 25-én azt tanácsolta: „Nőd irányában nem szabad szeszélyesnek lenned, ha szinte benne idővel szeszélyességet tapasztalnál is. Le lehet erről szép módjával szoktatni. Kerüld az aprólékos szerelmi összezörrenéseket, ezekből élethalál-háború szokott támadni. Jövendőd függ ettől.” (VP VII. 90.)

676. ILLYEN ÓRIÁST, MINT...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 68. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 314—315., UK02 II. 73—75., ÚK1 II. 39—41.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A költeményt hagyományosan (vö. FPÉ III. 98.) 1847. aug.-ára datálták, holott a szept. 1-jei *Valahogy* után áll mind a versgyűjtő füzetben, mind a terjedelemlistán. I: ezért az 1847. szept. 1—7. közötti idősakra tesszük.

Magyarázat

17 *Megjövendöltem*: már a *Búm és örömem* c. versben (1845. szept., → IV. 57.)

39 *Csókezáporos*: hasonló szóösszetétel már az *Esik, esik, esik...* c. 1844. dec.-i versben: *Csókeeső esik...* (→ III. 92.)

677. ÓSZ ELEJÉN

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 68. f. v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 315—316., UK02 II. 75—76., ÚK1 II. 41—42.; mindhárom helyen (Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A reformkorban „őszelő” havának a szept.-t nevezték. Ez egybeesik az ábrázolt természeti jelenségekkel, továbbá megfelel a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helyének. Ezért *1847. szept. 1. és 7. között* irottnak tekintjük.

Magyarázatok

2 *eszterbői*: eresz

2—6 Az *Itt* és az *Ott* „az időbeli eltávolodást átjuttassa térbeli eltávolodásba.” (Vajda András: Petőfi verselésének néhány funkcionális vonása (1973) = *Költészet és retorika*. S. a. r. Korompay H. János és Vajda Lőrinc. Bp. 1998. 74—75.)

10 *talán*: a rímhelyzetbe került szó segít a költőnek „az objektív világ létének megkérdőjelezéséig eljutnia” (Margócsy 170. és 186.) A strófaszerkezet és a rímképlet megerősíti ezt a lehetőséget, vö. Horváth 477. és 568., valamint Vajda: i. h.

16 *szeszéhes hölgy*: a hasonlat megválasztására (Szendrey Júlia személyiségvonására) l. a *Valabogy* c. vers 15—16. sorához fűzött jegyzetet (→ 515.).

21 A sor előzményét Horváth János A bujdosók c. Vörösmarty-dráma (1830) III. felv.-ában, Csóka szolga szövegében találta meg: „Illyen, midőn napfény-nyel hull eső, / Nem tudjuk, milly idő van. Bú, s öröm / Könyetmosolygást váltanak fonákul.” (VÖM 8. Drámák III. A bujdosók. S. a. r. Fehér Géza. Bp. 1962. 243. — Horváth 568.)

28 *harang, a melly megkondul*: a motívum és nyomán a természet áhítatába forduló befejezés korábban a júl. 8-i *Alkony* c. versben, → 100.

678. BUCSÚ A NÓTELENSÉGTŐL

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 69. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-gyűjtés leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 317—318., UK02 II. 77—78., ÚK1 II. 43—44.; mindhárom „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. Az ÚK1-ben a cím első szava: *Búcsu...*

Keletkezés

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt hely alapján: *1847. szept. 1—7.*

Magyarázatok

C Hasonlóan versben búcsúzott a *regényes élettől*, színészmultjától, 1844 jún.-ának végén: *Bucsú a színészettől*, → II. 46—47.

17 *ifju cimboráim*: szóvisszhang a jún.-i, pesti *Bucsú-pohár* c. vers refrénjére: (→ 89—90.) A szövegösszefüggésből nem derül ki, itt is pesti körére gondolt-e vagy inkább szatmári ismeretségeire. Pap Endre id. költeménye (teljes szövege: Hatv² II. 93—94., vö. az *Augusztus 5-dikén* c. vers jegyzeteivel, → 476.) megengedi ezt a feltételezést is.

33 *tarka zászlód*: a jelkép kifejtése volt az aug.-i *Tarka élet* (→ 133.)

679. A KISBÉRES

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 69. f. v., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-gyűjtés leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 318—319., UK02 II. 79—80.; Kubinyi Ferenc—Vahot Imre (szerk.): Magyarország és Erdély képekben. Pest 1853. I. 109. [Hasonmás kiadása: Bp. 1985.] A Kecskemét és a kecskeméti puszták c. cikk keretében, „Petőfinek ezen, még ismeretlen gyönyörű költeménye” minősítéssel. Cím n., vlsz. sh. folytatás a 29. sor kihagyásával; ÚK1 II. 45—46. — az ÚK-kiadásokban mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt hely alapján: 1847. szept. 1—7.

Magyarázatok

- C „Az úgynevezett öregbéres segédje, kinek néhutt *ostoros* a neve.” (CzF III. 847. h.) Az utóbbi névváltozatra l. a 10—12. sort.
- 2 *vendégoldalon*: „A terhhordó, különösen széna-, zsúp, és kévés gabnatakarító hosszúszekerek oldalaihoz kötött rudak, melyeket úgynevezett keresztfákkal az oldalak magasságára fölemelnek, s illetőleg a szekeret szélesebbé teszük, hogy többet rakhassanak rá.” (CzF VI. 921. h.)
- 6 *hajszás*: „Igy hívják a jobbról befogott ökröt...” (CzF II. 1322. h.)
- 9 *Cselő*: ökörhajtó szó, vö. CzF II. 938. h.
csákó: köznévi értelemben kifelé hajló szarvú ökör (vö. CzF II. 884. h.), innen gyakori állatnév is.
- 11 *Kétőles*: 1 öl = 1, 89648 m, azaz 3, 79 m *három*: 5,68 m

Szövegváltozatok

- 17 K <rája> rajta,
30 K Mi<n>t [th.]

680. AZOKON A SZÉP KÉK HEGYEKEN TÚL...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 70. f. r., „(Szatmár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 320., UK02 II. 81—82., ÚK1 II. 47—48.; mindhárom helyen „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A mézeshetek megszervezéséről maga Petőfi csak sommásan nyilatkozott az *XVII. úti levélben*: *Barátom átengedte lakását, hogy itt töltsük a mézesbeteket, s itt töltsük...* (VP V. 72.) Teleki Sándor, akinek nevét a költő szándékosan elhallgatta, így emlékezett: „Szeptember első napjaiban, egy este, épen vacsoránál ültünk Harayval, midőn egyszer csak beállít hozzám Sándor. Nem vártuk, mert rendesen tudatni szokta jövetelét, s így annál kedvesebben lepett meg. Leült az asztalhoz, de csak úgy félvillára evett, s nagyon szótlan volt. Szokatlan komolyságáról mindjárt észrevettem, hogy valami nyomja a szívét. Vacsora után félrehív s azt mondja:

- Beszédem van veled négy szemkőzt.
Bevezettem a szomszéd szobába.
- Mondjad, mi kell?
- Druszám, nagy kérésem van hozzád.
- Ki vele, állunk elébe.
- Szeretném a mézes heteket nálad, Koltón tölteni.
- Hát ki mondja, hogy ne töltsd?
- De ez nem elég.
- Nos, hát folytasd.
- Eredj el te is hazulról, egyedül akarok lenni; ne lássa senki boldogságomat.
- Lehet; úgylis szülőimhez szándékszom menni, nagy örömet szeresz nekik, ha elküldesz.
- Mikor menjek?
- Majd megírom a napját; de hát még ez sem elég.
- Na!
- Küldj el mindenkit a háztól.
- Az istállókból is?
- Nem, csak a háztól.
- Szívesen; a szakács marad a feleségével, mert asszony nélkül nem hagyom nődet, ennetek is csak kell, mert turbékolásból nem éltek meg.
- Köszönöm!

Pár nap alatt üres volt a koltói ház, csak a szakács és szakácsnő várták a Petőfi-párt.” (Teleki Sándor: Egyről-másról. Bp. 1882. II. 43—44., idézte Hatv² II. 151. és Dávid—Mikó 113.)

Petőfi először az aug. 6-i, eljegyzését hírlelő verses levél prózai függelékében említette Aranyinak, már kész tényként, a mézeshetek helyét: ... *september 8^{kán} esküszöm. Addig leszek itt Szatmáron, akkor megyek Koltóra.* (VP VII. 77.) Az aug. 25-i levelében visszakérdező, a postautat tudakoló Aranyinak (vö. VP VII. 91.) aug. 29-én is megcrósította: *Koltóra az utolsó posta Nagy-Bánya. Legközelebbi leveledet már oda zárandokoltasd. Szeptember 8^{kán} este ott leszünk...* (VP VII. 93.) A koltói látogatás és a részletek megbeszélése tehát feltehetően nem az utolsó napokban történt. Mindazonáltal az utolsó szatmári, a házasságkötést közvetlenül megelőző versről van szó, amelynek dátuma így — a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján is — 1847. szept. 1—7.

Magyarázatok

- C Szatmárt a Bükk nevű hegység választja el keleti irányban a Szamos völgyétől és Nagybánya vidékétől.
- 7 *szép Erdélyországba*: Koltó és tágabb környéke, Kővár vidéke közigazgatási egységként az Erdélyi Nagyfejedelemséghez tartozott, de nem volt része a történelmi Transzilvániának. Petőfi már 1846. okt. 28-i levelében, előző évi koltói tartózkodása idején így adta meg címét Várady Antalnak: *Erdélyben, Kővár vidékén, Nagybányától egy órányira.* (VP VII. 38.)
- 8 *Láposvölgyi regényes magányba*: a Koltóról, 1847. szept. 15-ről keltezett XVII. úti levél ekképp határozta meg a helységet: *Ez egy kis falu Kővár vidékén, a Lápos-völgyben, Nagy-Bányától egy órányira délre.* (VP V. 72.)

- 26 *kedves feleségem*: az emlékezők szerint Petőfi már 1846. évi megismerkedésük alkalmával feleségül szemelte ki Júliát (→ IV. 597.) Versben először az 1846. okt. 1. és 6. között írt *Ha szavaid megfontolom...* záróstrófájában: *Azt várom én, azt az órát, / Mikor így szólhatok hozzád / Ölésem szent bevében: / „Édes kedves feleségem!”* (→ IV. 200—201.)

Szövegváltozat

14 K hazugságo<m>n, [th.]

681. A SIVATAG LAKÓI

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 70. f. v., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 321—322., UK02 II. 82—83., ÚK1 II. 49—50.; mindhárom helyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A szept. 8-i erdői várkapolnai esküvő után (az anyakönyvi kivonat: PAI III. 85.; a szertartás leírása magától a költőtől: *XVII. úti levél*, VP V. 71—72.; az emlékezések: Hatv² II. 156—157.) a fiatal pár — eredeti tervüktől eltérően — csak másnap, szept. 9-én érkezhetett meg Koltóra, miután ... *Nagy-Bányán túl Misztótfaluban eltört egy kerekünk. [...] Egyéb következése nem lett a dolognak, csak hogy az itteni késelem miatt más nap érbettünk Koltóra. Az éjet Nagy-Bányán töltöttük a fogadóban... házasságom első éjét a fogadóban! nem hiába vagyok a csárdák költője.* (I. h., VP V. 72.) Okt. 20-án indultak Kolozsvárra. A koltói versek időkerete tehát: 1847. szept. 9.—okt. 19.

Ezen belül relatív időrendet a versgyűjtő füzet és a vele itt is egybevágó terjedelmi lista adhat. Petőfi szept. 15-ről keletkezte a *XVII. úti levelet* (VP V. 71.), Júlia szept. 22-én folytatta naplóját. A rossz levélíró költő e kötelessége letudására szept. 17-ét választotta, amikor rövid híradást küldött Arany Jánosnak, Emődy Dánielnek és Kubinyi Rudolfnak (VP VII. 101—103.) Aranynak meg is jegyezte: *még csak verset se írok, hát egyebet hogy írnek?*; ám ez még lehetne a rossz levélíró szokott mentegetőzése. A koltói versek között egyetlenegy akad, a *September végén*, amely már címében hordozta kb. megírás idejét. Ha komolyan vesszük a címet és eszerint szakaszolunk, igazolva látjuk az Aranynak írottakat. Előtte ui. 5 + 1 költemény áll (az utóbbi a megírt, de elveszett *Mézesbeték*), utána viszont (okt.-ben?) 16. Az okt.-re kialakult szellemi műhelyképet rögzítette egyébként a *XVIII. úti levél* indítása (*Koltó, october 14. 1847.*): *Feleségem ott a másik asztalon naplóját írja; én ma már vágtam egy verset...* (VP V. 72.)

A legutóbbi krk azt a megoldást választotta, hogy a *September végén* előttiakat szept., az azt követőket okt. keltezéssel közölte: VP II. 270—294. E megoldást fi-

nomítjuk: a szept. 9., után, ill. az okt. 20. előtt megnevezést használva. Versünk az első 1847-es koltói költemény. A legutóbbi krk — különösebb filológiai indokolás nélkül — szept. 9-re datálta (VP II. 270.). Ezt nem látjuk megokolhatónak, ezért az 1847. szept. 9. után megjelöléssel élünk.

Magyarázatok

- C *sivatag*: az allegóriát maga Petőfi oldotta fel a *XVIII. úti levél*-ben: a mézeshe-
tek után *benne leszünk ama nagy sivatagban, melyet az élet prózájának neveznek.* (VP
V. 73.) Hasonló módon használta már 1845. okt.—nov.-ben *A sivatag koroná-
ja* c. versében, ahol a magányos tölgynek, az erő, a nagyság és a rendíthetet-
lenség közkeletű jelképének méltatlan környezete volt (→ IV. 79—81.).
- 1—16 A kised bestiarium azokat a korabeli sztereotípiákat ismétli, amelyeket az
iskolákban is tanítottak. Petőfi vonatkozó gimnáziumi tananyagára és azt ki-
egészítő olvasmányaira l. Asztalos 80—87.
- 3 *a sas*: a romantika közkedvelt jelképét Petőfi használta már hivatására (*Sas a
költés...*, *Az utánzókhöz*, 1844. aug. → II. 69.) és természetélményének
metaforizálására: *Börtönéből szabadult sas lelkem, / Ha a rónák végtelenjét látom.*
(*Az alföld*, 1844. jún.—júl., → II. 57.)
- 13 *a hiéna*: szerepelt már *Az örült* 26—31. sorában (1845. nov.—dec., → IV.
89—90.), és — átvitt értelemben — drámájában, a *Tigris és hiénában*, vö.
PSzót II. 246.
- 15 *a tigris*: előfordult a Koltón, 1846. okt. 26-án írt *Erdélyben* c. versben (→ IV.
212.) és hasonlat része volt az 1847. febr.-i III. Richard-kritikában (VP V.
43.).
- 31 *én fáradt oroszlán*: visszautalás az első, sikertelen leánykérést követő, máj. 19-i
Röpül az úti por... zárósoraira: *De most, mint a nyilvesszövel, a zaklatott / Megseb-
zett oroszlán, ugy megyek el veled!* (→ 69., vö. Horváth 308.)

Szövegváltozatok

- 10 K fej<é>it,
27 K e<g>zt

682. FÖLÖSLEGES AGGALOM

Kézirat

Az OSZK Kt. Fond VII/11. jelzeten őrzött 1847. évi versgyűjtő füzetben, a 70. f.
utáni kivágott lapon volt. A tartalomjegyzékről (99. f.v.) szintén kihúзва. Mivel a
füzetben minden költemény új oldalon kezdődött, versünk a kivágott lap rektóján
lehetett, a verzón pedig a terjedelemlistán utána szereplő *Mézesbetek* állhatott, vö. VP
VII. 518. Mivel a *Fölösleges aggalom* költője életében megjelent, és a terjedelemlistán
mindkét vers szerepelt, a lapot (amint azt már Ferenczi Zoltán megállapította)
Szendrey Júlia vághatta ki, feltehetően férje halála után, a kötetkiadásra készülve.
Ferenczi szerint „a »Fölösleges aggalom«-ban levő célzás miatt, hogy a költő a ház-
sácltben nem találta meg a remélt nyugalmat.” (Ferenczi Zoltán: Petőfi ismeretlen

költeményei 1847—1848-ból. PetMuz 1890. 2. sz. márc. 1. 67. h.) A VP VII. jegyzet-íróinak, Kiss Józsefnek és V. Nyilassy Vilmának kommentárja: „Amennyiben ez valóban így történt, mind Júlia, mind Ferenczi félreértette a vers mondanivalóját. Mert nem azt fejezte ki benne Petőfi, amit Ferenczi tulajdonított neki; épp ellenkezőleg, a költemény szerint a házasság és másfelől az írás, a cselekvés — Petőfi életelem — nincsenek egymással ellentmondásban.” (VP VII. 602.) Az értelmezéssel egyetértünk, s mivel versünk folyóiratban is megjelent (nyilván nem Júlia akarata ellenére), úgy véljük, Petőfiné nehezítésének tárgya a kivágott lap verzőjén volt, amit bizonyíthat, hogy a *Mézesbetek* szövegét máig nem ismerjük.

Költői versről lévén szó, megírásának időkerete tehát: 1847. szept. 9. után.

Megjelenés

Hazánk 1847. 149. sz. dec. 16. 593., „Petőfi Sándor.” névaláírással, vö. EPN 373.

Kötetben először: HP III. Függelék II. Kihagyottak. 1847. 555.

Magyarázatok

- C *aggalom*: az 'aggodalom' rövid, a korban még közkeletű alakját Petőfi 24 alkalommal használta (PSzót I. 75.); úgy tűnik fel, pusztán ritmikai kérdés volt megválasztásuk, mivel az 'aggodalom' is 13-szor fordul elő (PSzót I. 76.).
- 15, 31 *Házasság s nyugalom*: a kérdés Petőfit beérkezése óta foglalkoztatta. A filiszteriumtól való félelem már 1844 júl.-ában, a *Javulási szándékban* megszólalt: ... *engem a rendes élet / Időnek előtt megölne, tudom; / Költő vagyok, költőileg kell / Véig rohannom az életuton!* (→ II. 60.) Ugyanezen év karácsonyán Vachott Sándor elapadó poézisének okául is a boldog házasságot jelölte meg: *S mióta boldog, hangja ritkán jó... / Gyötörd, hogy halljuk édesbús dalát. (V. S.-né emlékkönyvébe, → III. 108.)*
- 17 *barátaim*: a kérdés már Pesten, jún.-ban felmerülhetett, Petőfi alkalmasint ezekre a felvetésekre (is) válaszolt a *Műzsám és menyasszonyomban* (→ 94.). Ezekhez az aggodalmakhoz nyilván a szatmári ismeretségi kör szintén csatlakozott; sőt, akár érv lehetett a házasság ellenében is.
- 28 *Eztán sem hallgatok*: a költői mértleg mindenesetre Petőfi igazolta, hiszen (az elvesztett verset is számolva) 23 költemény, két úti levél született itt, és elkezdte *A táblabíró* c. elbeszélő költeményét.

Szövegváltozatok

[Mivel K híján a Hazánk közlése az egyetlen szövegforrás Petőfi életében, közlésünk alapja az újságszöveg. Jelöltük és emendáltuk mindazokat a helyeket, ahol a többi Hazánk-közlés tapasztalatai alapján változtatnunk lehetett, sőt kellett]

- 7 H 's (2x)
- 12 H A' nyugott
- 13 H 'S
- 15 H 's
- 16 K gondolat. [a 32 sor alapján jav.]

- 17 H 'S
 21 H fujnia
 22 H zugjon a'
 23 H 'S
 H ugy
 24 H A'
 30 H Végig-hallgatni
 31 H 's

683. BESZÉL A FÁKKAL A BÚS ÓSZI SZÉL...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 71. f. r., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. II. 17. sz. okt. 24. 517—518. „Petőfi Sándor.” névaláírással, vö. EPN 353.

Kötetben először: DK 420.

(A K-ban a vers mellett ceruzás jelölés látható, amely az UK-kiadások szempontjából felmerült problémákat szokta jelezni.)

Keletkezés

Versünk a Koltón írt művek korábbi csoportjához tartozik, tehát keletzése: 1847. szept. 9. után lehet. Petőfi a *Főlöszleges aggalom* jövőre utaló optimizmusát követően szemlátomást azonnali szükségét érezte, hogy új élethelyzetében újrafogalmazza a [*Szubadság, szerelem!*] tematikáját. Szappanos Balázs a „szerelem és ...” teljes kapcsolatrendszerében vonultatta fel, 1843-ig visszamenőleg, az előzményeket (Fried—Szappanos 123—124.) Úgy véljük, ez bizvást szűkíthető a SzGy-ciklus darabjaként írt *Háborúval álmodám...* (1845. aug.—szept., → IV. 32—33.) és a *Véres napokról álmodom...* (1846. nov., → IV. 218.) c. költeményekre.

Összeállítás

A Hond nov. 9-i száma Medve Imre versét közölte, amelynek címe és kezdősora azonos Petőfiéivel (Hond 1847. II. 19. sz. nov. 9. 372. — EPN 353.). A vers teljes szövege: PA I. 150—151.

Magyarázatok

- 4 *A fák merengve rázzák fejüket:* a mintát Horváth János Heine Lyrisches Intermezzo c. ciklusának 61. darabjában találta meg: „Ich irrite klagend im Wald herum. / Ich habe die Bäum' aus dem Schlaf gerüttelt; / Sie haben mitleidig die Kopfe geschüttelt.” Petőfi maga is használta ezt a megszemélyesítést az

- Uti jegyzetében (1845): *Szépék azok a fenyűk, a mint a szellő rengeti sötét melancholikus lombjait, míg köztök a madarak vígan fecsegnek; olyanok, mint valami szomorú barna leányka, kit vigasztalnak, s ki fejrészva válaszol bágyadt mosolykal: — Nincs vigasztalás számomra!* (VP V. 25. — Vö. Horváth 537.)
- 7—8 *alszik / Kis feleségem:* a valós élethelyzet segítségével teremt meg Petőfi azt a versmonológ-szituációt, amelyben a társ csak „mint a szemlélet tárgya” jelenik meg, vö. Margócsy 97.
- 12 *Szabadságháborúk története:* meidezt utólag megerősítette, sőt némileg pontosította is a *Lapok Petőfi Sándor naplójából* 1848. márc 17-i bejegyzése: *Évek óta csaknem kirekesztőleges olvasmányom, reggeli és esteli imádságom* [vö. a 11. sor *imakönyvem* minősítésével!], *mindennapi kenyere a francia forradalmak története, a világnak ez új evangélioma, melyben az emberiség második megváltója, a szabadság hirdeti igéit.* (VP V. 79.) A következetesen használt egyes szám (*története*) egyetlen virtuális könyvet jelent, a forradalmi módszertan tanulmányozásának mindinkább bővülő tapasztalatanyagát. Megkülönböztette *Arz itélet* 1. sorában használt többes számtól (*A történeteket lapozám...*), ami általában vett történeti olvasmányait jelölte, vö. a sor jegyzeteivel, → 385—386. Az ott áttekintett forradalomtörténeti művek száma szept.-ig bizonyíthatóan egy lényeges tétellel gyarapodott, Lamartine L’Histoire des Girondins c. munkájával, amelynek első részét Pálffy Albert az Élk 1847. júl. 11-i számában ismertette, vö. Tamás Anna: *Az Életképek 1846—1848.* Bp. 1970. ItFüz 68. 204. és Fekete: Pev 148—149. Sőt, újabban fordítástörédéke is felbukkant a Tizek Társasága hajdani tagjának, Bérczy Károlynak hagyatékában (vö. Kerényi Ferenc: Bérczy Károly írói hagyatéka. It 1971/3. 674—676.).
- 13 *Minden betűje:* szó szerint ismétlődik az 1848. márc. 17-i forradalmi naplóban: *... minden betűjét szívembe véstem...* (VP V. 79.)
- 17 *Arany csal. ...:* Horváth János a részlet forrását Shelley Queen Mab elbeszélő költeményének IV. részében találta meg: „They cajole with gold... the thoughtless youth / Already crushed with servitude.” Seybt ném. fordításában: 11—13., vö. Horváth 537.
- 18 *szolgánép:* Petőfi első ízben itt motíválja a szolgaság létrejöttét és fennmaradásának okait.
- 19 *szabadság:* legutóbbi himnusza a *Levél Arany Jánoshoz* (1847. aug. 6., → 121—122.)
- 20 *a harcra lép:* az *Egy gondolat bánt engemet...* 13—14. sorának visszhangja: *Ha majd minden rabszolga-nép / Jármát megunva síkra lép...* (→ IV. 230.)
- 26 *mi haszna van?:* az 1847. márc.-i *Világosságo!* (→ 47.) nyitva hagyott kérdésére (*Használ-e a világnak, a ki érte / Fömládozó magát?*) történő visszatérés. Fekete Sándor magyarázata Petőfi — úgymond — rossz napjairól aligha elégséges indokolás (Fekete: Pev 299.).
- 28 *a csatáknak utósóiban:* a végső szabadságháború kérdésére I. az 1847. márc.-i *Háború volt...* c. vers jegyzeteit, → 360—361. A látomás azóta újra: *Arz itélet* (1847. ápr., → 59.)
- 29 *bosszút:* konkrétabb, m. függetlenségi hagyományok keretében fordult elő az 1847. máj. végi *Legszébb versemben:* *ha majdan Béccsel / Hazám bosszúja szembeszáll...* (→ 73.)
- 33 *Vérpanorama:* mint a következő sor szóhasználata is jelzi, forrása a Biblia (Jel 8,7; 14, 20, 16,3—6)

Szövegváltozatok

- C ÉlK A' (2x)
- 1 ÉlK a' (2x)
- 3 ÉlK Vaj/on
- 4 ÉlK A'
- 5 ÉlK 's
- 6 ÉlK A'
- 10 ÉlK kebele;
- 11 ÉlK a'
- 13 K üstököscsillag<g>ként [th.]
ÉlK üstökös—csillagként
- 17 ÉlK 's
- 18 ÉlK A'
- 20 ÉlK 'S
a' ki
a'
- 21 ÉlK 'S a'
- 27, 28 ÉlK a'
- 28 K csatáknak [a rag utólag beírva]
ÉlK utolsóiban,
- 29 ÉlK 'S
- 30 ÉlK 'S a'
- 34, 36 ÉlK A'
- 38 ÉlK 'S
fejemen;
- 39 ÉlK 'S

684. AZ EMBER

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 71. f. v., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság*... c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 322—323., UK02 II. 84—85., UK1 II. 51—52.; mindhárom helyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Költeményünknek a romantika gondolati poézisében rejlő forrásait már Horváth János kimutatta, az elsődleges mintát Vajda Péter Dalhon c. műve IV. füzében (Bp. 1844) találta meg, A természet bájai I. könyvének 3. alcímében: Az ember kicsinsége és nagysága (10—15. Modern kiadása: Vajda 2004 688—691.)

Byron hatása (The two Foscari, II. felv. 1. jelenet) távolinak tűnik. (Vö. Horváth 530—531.)

Petőfi kérdésfelvetése mindazonáltal nem szakadt el a társadalmi vonatkozásoktól. Egymás után olvasva az 1847. nyár végi verstermést, kétségtelenné válik, hogy *A szájbősök* ábrázolása (aug. vége, → 154—155.) szintén hozzájárult a kevélykedő ember képéhez.

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján a koltói versek korábbi csoportjába tartozik, ezért datálása: *1847. szept. 9. után.*

Magyarázatok

- 1 *nevetségesebb*: Lukácsy Sándor figyelmeztetett arra, hogy Petőfit nem a teológiai vonatkozások érdekelték, hanem szemléletében Kölcsy Vanitatum vanitasát (1823) követte, amelyet költője Szemere Pálnak, 1833. márc. 20-i önéletrajzi levelében így értelmezett: „... minekutána veszteségit az emberi élet *nevetségés* parányiságához és mulandóságához mérve, nyugalmas megvetéssel tekinthette.” (Kölcsy Ferenc levelezése. S. a. r. Szabó G. Zoltán. Bp. 1990. 145., vö. Lukácsy 1996 241. A kiemelés tőle.)
- 2 *kevélységben*: az egyházatyák, jelesül Nagy Szent Gergely és Aquinói Szent Tamás óta a „superbia” a hét főbűn egyike. Bibliai forrásait (Péld 16,18; Péld 29,23; Jer 50,32; Mal 4,1; Sir 10,7—22) egybegyűjtötte: Lukácsy 1996 240—241. Továbbélése a m. egyházi irodalomban: uo. 241—242. Emlékeztetünk arra is, hogy megjelenítve szerepelt a moralitásokban, így az ism. szerzőjű m. Comico-tragoediában (1646). A hét főbűn ábrázolása és elítélése iskolai írásgyakorlat témájává lett a 18. századra, vö. Csokonai Vitéz Mihály 1787-es versével, A Kevély első változatával (CSVÖM Köttemények 1. 1785—1790. S. a. r. Szilágyi Ferenc. Bp. 1975. 42. és a legújabban előkerült Szatmárnémeti Gyűjteményben is, vö. Demeter Júlia—Pintér Márta Zsuzsanna: „Jöszte poétának.” Egy ismeretlen Csokonai-versgyűjtemény. Bp. 2005. ItFüz 156. 110.) Hasonló céllal szerepelt a némileg korszerűsített bűnök között a Kevélység Vörösmarty Mihály versében is: Volt tanítványaimhoz (1822). VÖM 1. Kisebb költemények (1826-ig). S. a. r. Horváth Károly. Bp. 1960. 217—222. I. h.: 219.
- 6 *kevélykedel*: a szó ebben a formában már előfordult Vajda Dalhonában (I. h. és Vajda 2004 688.)
- 7—8 Kölcsyénél: „Gyertyaláng egész világunk, / Egy fúvlat a’ halál.” (Id. kiad. 118., vö. Horváth 530—531. és Lukácsy 1996 240.)
- 10—11 *bölcsőd pólyája* [...] / [...] *koporsódra szemfódel*: Kölcsyénél az 53. sorban: „Keddet és vég egymást éri...” (Id. kiad. 117.) Lukácsynak csak annyiban van igaza, hogy a közkeletű jelképek alkalmazása valóban Petőfi egyéni leleménye (Lukácsy 1996 243.)
- 14—17 Az ősforrás a Biblia: „Minden fejedelemiségnek rövid az ideje.” (Sir 10,9) Hasonló ábrázolás Vörösmarty Csongor és Tündéjének Fejedelem alakjában (II. és V. felv.). Vajda Péternél: „Ki tegnap király vala, ma koldus lehet; kit tegnap az egész világ istenelt, ma a nyomtattatás szégyenében fetrenghet.” (I. h.)
- 15 *gyávákat*: annak ellenére, hogy az előző vers, a *Beszél a fákkal a bús őrszi szél*... 17—18. sorában Petőfi motíválta a szolgaság létrejöttét, az erkölcsi

- felmentést — akár korábban — most sem adta meg. Előzménye a *Dalaim* (1846. júl.) 6. versszakában: *De mit tûr a szolgálagnak népe?... (→ IV. 180.)*
- 19 *discsüség szerzél*: elmúlásának szükségszerűségét és így hiábavalóságát az „ubi sunt”-formulára vezette vissza: Lukácsy 1996 243.
- 26 *A nép is elvesz*: hasonló gondolat és megfogalmazás Vajda Péternél: „Örök élet nem emberé, nem nemzeté. Eljő az aggkor s az érett gyümölcs magától is leesik. Így halt meg ó Hellasz, így szenderült el Róma; így nyugosznak sír éjében a népek, kik a pyramisok körött tomboltak, Babilont építék és Persepolist elpusztulni láták. Így fog egykor belőlünk is csak az emlék maradni hátra.” (Dalhon. III. füz. Pest 1841. Ima-dalok 28. 105.; Vajda 2004 616.) Vajdának is vlsz. forrása volt Vörösmarty, A Rom 306—345. sora (VÖM 5. Nagyobb epikai művek II. S. a. r. Horváth Károly és Martinkó András. Bp. 1967. 201—202.).
- 26—28 Visszautalás a *Homér és Oszján* kezdősorára: *Hol vannak a hellenek és hol a celtiák?* (→ 131.) Az ott felsorolt minták mellett Horváth János Shelley Queen Mabjának II. énekét említi, ahol a tündér a múlandóság nyomait mutatja, vö. Horváth 531. Vajda Péter szerint az életkor és a nemzedékek számontartása is lehet a kevélység forrása: „Öregnek gondolja magát az ember, ha elérte a hatvanat, hetvenet, és kevélykedik, ha tíz husz őst tud számlálni: szegény bu-borék az időben!” (Dalhon. IV. füz. 13. és Vajda 2004 689.)
- 29 *e föld is semmiségbe*: a föld kozmikus végének reformkori ábrázolására I. Martinkó András: *Teremtő idők*. Bp. 1977. 173—178. A Vörösmarty-példákból elsősorban a *Csongor és Tünde* Éj-monológja kívánczik az említésre: „Sötét és semmi lesznek: én leszek, / Kietlen, csendes, lény nem laktá Éj.” (A monológban megvan a tenger-motívum és az ember rakta emlékjelek eltűnése is, vö. VÖM 9. Drámák IV. S. a. r. Fehér Géza, Staud Géza, Taxner-Tóth Ernő. Bp. 1989. 151—152.). Shakespeare, jelesül A vihar hatását feltételezte a *Csongor és Tündére* Taxner-Tóth (i. h. 836.), Petőfi-re pedig: Fekete: Pev 299. Egykorú m. ford. híján eredetiben idézzük: „... the great, globe itself, / Yea, all witch it inherit, shall dissolve...” Petőfi példányában: PIM Kt. P 102/1—2. I. 15. (Leírása: Kalla—Ratzky 115—116. és 118.)

Szövegváltozatok

- 16 K uralkodás<t>
 21 K <ki> kísér ki
 23 K el<ő>ébb—utóbb
 24 K kevélykedel. [a többi strófa refrénjének analógiájára jav.]
 25 K maradjon<?>!

685. A MIÓTA ÉN MEGHÁZASODTAM...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 72. f. r—v., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

A vers tényleges világát a recepciótörténetben teljesen eltakarta az a nézet, amelyet Ferenczi Zoltán így foglalt össze: „... jós szemmel tekint a jövőbe *Szeptember végén* című költeményében...” (FPÉ III.168.). Ez ellen már Horváth János felemelte szavát, kevés eredménnyel: „Megdöbbenő jóslatot látnak benne, élményt, életrajzi adatot keresnek mögötte, fölteszik, hogy Júlia okot adott a költőnek ily baljóslatú képzelődésekre. Ez a föltevés is csak a költemény fölületes vizsgálatára támaszkodhat, hiszen maga a költemény tökéletes felvilágosítást ad az egész lelki folyamatról, melyet kifejez.” (Horváth 304.)

1847. szept. végére Koltón kialakult az a szellemi műhely-léggör, amely a *Főösleges aggalom* még jövő időnek értendő jelen idejét igazolta, és amely lehetővé tette, hogy a vers szövege mellé helyezzük Júlia naplójának egyes részleteit. (L. a *Magyarázatok* c. alfejezetben!) Az egymást testileg-lelkileg megismert házaspár életében szükségszerűen bekövetkezett az a hangulati állapot, amelyben Petőfi szept. 30-án levelet írt Bernát Gáspárnak Pestre: ... *életem csupa merő édesség, és már egy kis borsos-paprikás ételre éhezem.* (VP VII. 103.) Ez a levélben persze elsősorban az irodalmi élet hiányolt híreire vonatkozott; Petőfi és felesége koltói viszonylatában viszont elindíthatta a tájélmény kiváltotta és a 13. sorban kezdődő, feltételes módú (Horváth János is ezt hangsúlyozta) gondolatmenetet. Júlia naplójának 1847. szept. 28-i bejegyzésében olvasható: „Mi vigasztalja hát azt, ki kedvesét elveszi? mi a nőt, ki férjét temeti el, kivel egygyé olvadtak hitte saját életét, kiért boldogságát, mindenét olly örömet föláldozta volna, mert hiszen ő több volt magában, mint a mindenség nélküle.” (MDSZJ 293.) Az okt. 3-i naplórészletben pedig: „Olyat érzek, mintha életemnek egy igen szép, de régen-régen visszahozhatlanul elvesztett örömről gondolkodnám, mellynek édességét és keserűségét egyformán az utolsó csöppig kiuttam már, és több se jót se rosztat nem várhatok belőle.” (MDSZJ 295. és PAt II. 112.)

A költemény megírásának időpontját ezúttal a vers címe tartalmazza.

Magyarázatok

- 1 *a völgyben*: „Házam egy kis lejtős magaslaton áll; az előtérben éjszak felé sima nagy térség, zöld rétekkel és tölgyfa-csoportozatokkal, a térséget a Lápos vize kigyózza végig...” (Teleki Sándor: *Égyről-másról*. Bp. 1882. II. 25.)
- 4 *bó takará el a bérci tetői*: szintén Teleki leírásából tudható, hogy: „Távolabb a Hugyin, fején a fehér felleg; büszke ur ő, ritkán emeli le fővegét...” (uo. II. 26.). Júlia okt. 3-i naplójában: „A bércek, mint szerelem-nélküli jegyések néznek erre sötéten, komoran, mert fejeiken fehérülő keskeny hókosszoruval jegyzé el már a közelgő tél magának.” (MDSZJ 295. és PAt II. 112.)
- 1—4 Lenau Im *Vorfrühling* c. versének első versszakát, pontosabban „e költemény lappangó emléké”-t tartotta ihletforrásnak Horváth János: „Ringsum sind die Berge noch verschneit, / Aber Blumen seh' ich hier, die frühen, / Blumen, schön, dass ihr gekommen seyd, / Hier auf seinem frühen Grab zu blühen.” (Horváth 571.) Úgy véljük azonban, hogy nem ez a télvégi hangulatú vers, hanem inkább az *Ősz elején* c. saját költeménye előlegezte meg az indító versszak hangulatát (→ 157—158.), amit egyébként ő is említ: Horváth 307.

- 8 *A tél dere:* Horváth János három Vörösmarty-helyre utalt előzményként: Horváth 570—571. Az Eger c. kiséposz (1827) II. énekében Arszlán mondja magáról a 813—814. sorban: „... a / Dér megütött...” (VÖM 5. Nagyobb epikai művek II. S. a. r. Horváth Károly és Martinkó András. Bp. 1967. 139.) A Várnási c. drámában (1833), az I. felv. 559—561. sorában Gerő állítja uráról, Telegdiről: „Ép férfi még, de barna fűrri közt / Már látni itt ott intő szálakat, / S a dér után a tél nem messze van.” (VÖM 9. Drámák IV. S. a. r. Fehér Géza, Staud Géza, Taxner-Tóth Ernő. Bp. 1989. 300.) A Marót bán (1838) IV. felv.-ában, a 324—325. sorban Ída mondja férjének, a címszereplőnek.: „És üstököd setétlő fürtein, / A hervadásnak dervirága leng” (VÖM 10. Drámák V. S. a. r. Fehér Géza. Bp. 1971. 305.)
- 1—8 R. Várkonyi Ágnes a négy évszak élményét, majd az emberi életre kivetített metaforikát a kalendárium-versek hagyományához kötötte (R. Várkonyi Ágnes: Élmény, tudat, történelem = Történelem és emlékezet. Művelődéstörténeti tanulmányok a szabadságharc 150. évfordulója alkalmából. Szerk. Kríza Ildikó. Bp. 1998. 25.)
- 9 A szállóigévé lett sor bibliai forrásait Tolnai Vilmos gyűjtötte össze: „Meggyszáradt a fű, elhullt a virág...” (Iz 40,7—8); „Az embernek napjai olyanok, mint a fű, úgy virágzik, mint a mezőnek virága.” (Zsolt 103,15); az ember „Mint a virág kinyílik és elhervad, és eltűnik, mint az árnyék és nem állandó.” (Jób 14,2) A magyar irodalomban betöltött szerepéről Gy. Szabó András írt: „Elhull a virág...” Egy szállóige történetéhez. Hitel 2002. okt., 97—102.
- 11—16 Horváth János Byronnál (The Corsair, Canto I., Medora dalában) találta meg a sorok forrását. Ő Böttger ném. fordítását idézte, mi az ang. eredetit: „Remember me — Oh! pass not thon my grave / Without one thought whose relics there recline: / The only pang my bosom dare not brave, / Must be to find forgetfulness in thine. // My fondest — faintest — latest — accents hear: / Grief for the dead not virtue can reprove; / Then give me all I ever asked — a tear, / The first — last — sole reward of so much love!” Petőfi példányában: OSZK Kt. Fond VII/228/14. 76. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 115. és 118.) A m. irodalomból mintául szolgálhattott Bajza József Esthajnal c. verse (1822): „Leányka, édes! / Még most öledben / Elszenderülve / Mennyet lelek: // Ki tudja? holnap / / Talán síromra / Leng a lenyugvó / Est bíbora? // Ah, vajjon e szív, / Melly hön pihegve / Hófátyolodnak / Alatta ver, // Fog-e felettem / Sohajtozásban, / Mint e nyögő szél, / Kesergereni?” (Au 1823. 243—244., vö. Szücsi József: Bajza József. Bp. 1914. 185.)
- 18 *sötét lobogóul akaszd:* az elhunytól való megemlékezés e szokása már Ányos Pál versében: „Talán majd valaki jön sírom szélére, / S akasztván egy darab fátolt keresztjére...” (Egy boldogtalannak panasza a halavány holdnál) A vers szerepelt az Aszódon birtokolt Toldy-Handbuchban (Asztalos 90—91.), amelyet Pápan újra forgathatott (Rexa Dezső: A pápai főiskola (helyesen: képzőtársaság) könyvtára 1843-ban Könyvtári Szemle 1915. 176.). Ányos verseinek kötetét könyvtárába is megszerezte: VP V. 254.
- 19 *feljövök:* Petőfi regényében, *A bóhér kötele* (1845) VIII. fejezetében az öngyilkosságra készülő Róza ígéri meg Andorlaki Máténak, hogy ha sírjához kilátogat és nevét mondja: ... *feljövök hozzád és karjaimba szorítalak*, [...] *nem fog-*

lak kevésbé szeretni, mint most!” (VP IV. 34., vö. Horváth 571.) A sír felbon-
tásának jelenete a XI. fejezetben: VP IV. 39.

- 20 *Az éj közepén*: a néphit szerint a kísértetek órája éjfél és éjjeli egy óra között
van; Petőfi ismételt használta motívumként.

Szövegváltozatok

- 10 K <ked> hitvesem,
11 K <Míg> Ki
23 K <S szívem> S e szív

687. ELÉRTEM, A MIT EMBER ÉRHHET EL...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 73. f. v., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes
leírását l. az *Egy barátom az ifjúság*... c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 326—327., UK02 II. 90—91., ÚK1 II. 58—59.; mindhárom he-
lyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel és a 28. sor jelölt kihagyásával. Hiánytalan szöveg-
gel először: DK 424.

Keletkezés

A vers a koltói költemények második csoportjába tartozván, a versgyűjtő füzet-
ben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján: 1847. okt. 20. előtt.

Magyarázatok

- 14 *bonfi-aggalom*: az aggodalom tárgya azoknak a tetteknek elmaradása, ame-
lyekkel a Fiatall Magyarországnak már *nem akarja a hazá kopott bocskorát örökké
foltozni, hogy legyen folt hátán folt, hanem tetőtől talpig új ruhába akarja öltöztetni...*
(Levele Arany Jánosnak; Szatmár, 1847. aug. 17. — VP VII. 86—87.) Ko-
rábban a *Magyar vagyok* c. febr.-i versben: *Itt minálunk nem is bajnallik még, /
Holott másból a nap már úgy ragyog.* (→ 25.), valamint az aug.-i *A szájhbősökben*:
... a behyett, hogy szóval / Az időt így elbarácsoljátok. (→ 154.)
- 15 *kétnes hazá-szeretet*: az ember és polgár harmóniájának megbomlása 1846. nov.,
a *Nem ért engem a világ*... óta észlelhető (→ IV. 224). Utóbb l. a *Szomorú éj*
(1847. jan., → 12—13.) és *A magyar ifjakhoz* c. verseket (→ 31—32.), vö.
Margócsy 129—130.
- 19—38 Az 1847. febr.-i *Magyar vagyok* 37—40. sorában foglalt vallomás megismétlé-
sének kifejtése
- 25 *tövískoronádat*: Jézus megalázó koronázásának jelképe (Mt 27, 29; Mk 15, 17;
Jn 19,2), Petőfi gyakori profanizálásainak egyike.

- 28 *haramják*: a külső ellenség, vö. a *Megjelenés* c. alfejezettel.
 31 *korcsok fiaid*: l. *A külföld magyarjaihoz* (1844. dec., → III. 106—107.), *A magyar nemzet* (1845. jan., → III. 112—113.), *A gyűldei ifjakhoz* (1846. jan., → IV. 97—98.) és *A magyar ifjakhoz* (1847. febr., → 31—32.) c. verseket!
 33—34 *a nagy világ [...] meg se' lát*: előzménye a *Magyar vagyok* 29—30. sora: *Hogy hallgatunk! a második szomszédig / Alig hogy küldjük életünk neszt.* (→ 25.)
 35—36 *A házáról* (1845. okt.—nov., → IV. 75—77.) és a *Magyar vagyok* 17—24. sorának (→ 25.) parafrázisa
 38 *hogyha tenni kell*: a nászéjszakájáról a szabadságháborúba siető ifjú férj alakja megjelent a SzGy XXIX. darabjában, a *Háborúval álmodám...* c. versben (1845. aug.—szept., → IV. 32—33.)

Szövegváltozatok

- 11 K <mostan> nékem
 16 K szivet<?>,
 17 K <M> S
 18 K <S i> Istenre
 bíz<n>ván
 36 K <Meg> És

688. KAZINCZY GÁBORHOZ

Kéziratok

K1 OSZK Kt. Fond VII/99. 142 x 216 mm nagyságú, álló alakú, egy f. r.-ján és v.-ján. A régi palliumon olvasható a proveniencia: „Kazinczy Arthur (G. fia) ajándéka 1903. ápr. 17.”

K2 OSZK Kt. Fond VII/11. 74. f. r., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 328—329., UK02 II. 92—93., ÚK1 II. 60—61.; mindhárom helyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A házassága anyagi alapját megteremtő Petőfi az *I—VIII. úti levelet* 1847. júl. 22-én küldte el közlésre Kovács Pálnak, Győrbe. Itt ígért meg *ismét nyolcat, melyek újabb utamat tárgyalják Nógrád, Gömör, Borsod, Zemplén, Ung és Bereg megyékben.* (VP VII. 73.) Ezek közül hat elküldésére aug. 10-én került sor (VP VII. 80.). Köztük volt az Ungvárról, 1847. júl. 11-én keltezett *XII. úti levél*, amely júl. 10-i sátoraljaújhelyi és 11-én délelőtti széphalmi együttlétüket írta le. Ebben Petőfi — a szónok Kazinczy Gábor dicsérete mellett — leszögezte: *És ha ír? stílusa épen olyan botrányos, mint Kuthy Lajosé.* (VP V. 65.)

A győri Hazánk aug. 26-án kezdte meg a közlést, a XII-re okt. 12-én került sor (VP V. 213.). Egyetértünk a VP VII. jegyzetőivel, Kiss Józseffel és V. Nyilassy Vilmmával, akik szerint az id. „bírálat szigorát kívánta Petőfi ellensúlyozni *Kazinczy Gáborhoz* c., Koltón, 1847 októberében írt forradalmi hangú költői levelével...” (VP VII. 350.) Ezért küldhette el a K1-et a címzettnek. Annál is inkább, mert időközben, aug. 5-én Zemplén vármegye évnegyedes közgyűlésén Petőfit Sátoraljaújhelyen tiszteletbeli táblabírájává választották, alkalmasint Kazinczy Gábor javaslatára. (A közgyűlési határozat: PA II. 83.) A megismeretetésről Petőfi még Szatmárban értesülhetett, hiszen az Élk aug. 22-i számában már hírt adott róla, vö. PA II. 238.

A költői vers 1847. okt. 20. előtt született, feltehetően a hónap elején.

Magyarúzatok

- C Petőfi és a címzett Kazinczy Gábor (1818—1864) teljes kapcsolattörténetét l. VP VII. 349—350. Kiegészítésül említsük meg, ami a jelen krk-ból (→ IV. 397.) is kimaradt: Kazinczy Gábor lemásolta magának a *Szemere Pálhoz* c. Petőfi-verset (1846): MTAK Kt. Irodalmi feljegyzések. Tört. 2r 86., vö. T. Erdélyi Ilona: Az Ifjú Magyarország és Kazinczy Gábor. Bp. 1965. ItFüz 48. 35. 1847. márc. 16-án, az Ellenzéki Kör pesti estélyén csodálhatta meg ismét a költő az itt vezérmotívummal tett szónoki teljesítményt, amit a XII. úti levelben is megörökített; ugyanúgy a forradalmi tettkultuszra futtatva ki gondolatmenetét, mint költeményünkben: *Valódi csodagyermek a természetnek a szónoklatban; új Memnon-szobor, melyből egy örökké tartó hajnal szakadatlanul a legfőnségesebb hangokat csalja. Benne elérte a rögtönző szónoklat a non plus ultrát. Olyanok, mint ő, talán lehetnek, de nála különbeke nem. Csak az alkalom kell, hogy Mirabeauxja [!] legyen Magyarországnak.* (VP V. 65.)
- 1, 2 *Miljóké:* az ő helyzetükre A XIX. század költői c., jan.-i versében utalt Petőfi: → 17. A megismételve nyomatékosított kezdet és az *apostolok* zárószó kerete mutatja, hogy Kazinczyt is beemelte a költő-proféták kiválasztottjai közé. Várady Antal szerint Petőfi már 1844-ben, amikor először hallotta rögtönző szónoklatát, így kiáltott fel: *Kazinczy a világ első költője!* (VP VII. 350.)
- 5 *A nép nevében:* az 1—4. sor befogadó, maga mellé emelő gesztusa az 1847. márc.-i vers címével vált teljessé.
- 6 *csatázol bátran és vitézkül:* ha Petőfi nem is ismerte ennek minden részletét, Kazinczy Gábor valóban a vármegye és a régió legismertebb ellenzéki politikusainak egyike volt, aki 1846/47-ben az éhínség enyhítésére javasolta a nemesi pénztár igénybe vételét, alapítója és vezetője a „szegénylegénytársulat”-nak, amelynek élén elérte, hogy Zemplén országyűlési követi utasítása az Ellenzéki Nyilatkozat szellemét tükrözze, vö. Erdmann Gyula: Fények és árnyak. Kazinczy Gábor a reformkorban = Hagyomány, közösség, művelődés. Tanulmányok a hatvanéves Kósa László tiszteletére. Szerk. Ablonczy Balázs, ifj. Bertényi Iván, Hatos Pál, Kiss Réka. Bp. 2002. 323—338.
- 8 *vív e század:* az önmagával meghasonlott emberiségről, amely belül annál inkább háborog, mint a vulkán, melynek közel van kitörése. Ilyen e század, s lehetek-e én másforma? én, századom hú gyermeke! (Elsőszó az ÖK1-hez, 1847. jan. 1. —

VP V. 39.) *A század földadata* az Aranyrak írt legelső, febr. 4-i levélben is: *Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék...* (VP VII. 42.)

- 10—15 A Prometheus-hasonlat forrását Horváth János Shelley Prometheusában vélte fölfedezni, vö. Horváth 558. A közkeletű mítoszhoz azonban aligha volt szükség mintára.
- 39 *jutalom-reménnyel*: a vers befejezése *A XIX. század költőire* hajaz: *Talán az élet munkáinkért, / Nem fog fizetni semmivel...* (→ 18.)

Szövegváltozatok

- 7 K1 keresztesháborúk,
23 K1 mi [aláhúzva]
24 K1 igazság [aláhúzva]
30 K1 föllobba<t>ntsd [th.]
42 K1 apostolok.
K1 *Petőfi Sándor* aláírással

689. AZ UTÓSÓ VIRÁGOK

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 74. f. v., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 329—330., UK02 II. 94., ÚK1 II. 62; mindhárom helyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel és *Az utolsó virágok* címváltozattal.

Keletkezés

Szendrey Júlia naplójának okt. 3-i és 5-i bejegyzése is foglalkozik a virágok őszi hervadásával, vö. a *Magyarázatokkal*! Mindez megerősíti, hogy a koltói költemény *1847. okt. 20. előtt* született, azon belül (a versgyűjtő füzetben és a terjedemlistán elfoglalt helyének megfelelően) a hónap elején.

Magyarázatok

- 1 *Őszi idő*: párhuzamos helye az okt. 3-i naplóban: „Borúlt, fénytelen arccal tekint le az ég, haragos, zúgó szél ütötte fel táborát közte és a föld közt, és lengeti indulattal a környező felhőket...” (MDSZJ 295. és PAT II. 112.)
- 3 *Minden szépet leragad*: Júliánál, szintén okt. 3-án: „Az előttem fekvő tájat nézem, mint hal ki rajta lassan-lassan fű és virág, fa és bokor; alig észrevehetőleg bágyadnak és sárgúlnak el végre a levelek, mintegy fájlalva,

- 26—50 A boldog táj, a szerelem mulatókertjének leírása Gyöngyösi Istvánra megy vissza, amint azt már Horváth János észrevette: Horváth 519—520. Az I. rész 166—174. versszaka viseli a „Cupidónak házatája” címet (Gyöngyösi István: Márssal társolkodó Murányi Vénus. S. a. r. Jankovics József és Nyerges Judit. Bp. 1998. Régi Magyar Könyvtár. Források 8. 33—34.). Ezt követte Gyöngyösinél is „Az másik szomorú s tövissel rakott kert”, azaz a szerelmi csalódások áldozatainak ábrázolása (175—184. versszak, 35—36.). Gyöngyösi másik művében a boldogtalan szerelem cipruserdeje jelent meg, éjféle holdfény mellett, álomlátás formájában: Porábúl megelégedett Főnix, avagy Kemény János emlékezete. S. a. r. Jankovics József és Nyerges Judit. Bp. 1999. Régi Magyar Könyvtár. Források 10. II. könyv, VI. rész, 19—51. versszak, 96—100.

- 95 *öngyilkolás!*: Petőfinél ez a lehetőség legutóbb 1847. aug. 20. táján bukkant fel a *Szép levél*... csattanójában: *az első sziklakönél / Szétloccsantom fejemet!* (→ 136.)

Szövegváltozatok

- 12 K <S e> E táj<nak>nál
 51 K virágo<k>s [th.]
 59 K meg<y>igyam [th.]
 89 K ala<t>nt
 91 K <És> S

692. MENNY ÉS FÖLD

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 76. f. v., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság*... c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 335—336., UK02 II. 101—102., ÚK1 II. 70—71.; mindhárom helyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A múlt, a jelen és a jövő problémája Petőfinél már a F V. darabjában megfogalmazódott: *Mögöttem a múlt*... (→ IV. 112.). Koltói, ismételt felemlítését a versek mellett Júlia naplójának 1847. szept. 23-i bejegyzése is igazolja, amelyben „elenyészett tarka világ”-ára emlékezett: „Habár egyhangú volt is ez élet, de egyhangúsága zajos és lelket kimerítő volt; zajosabb, semhogy kábulás nélkül tovább kiállhattam volna. [...] helyébe jött az édes nyugalom. Nem esengek a múlt után, nem sovárgok szebb jövő elé; jelenem elég hogy elfoglalja egészen lelkemet, nem hagyva ott helyet tartós emlékezetnek, vagy többet ígérő reménynek.” (MDSZJ 291. és PAt II. 111—112., vö. Horváth 305.)

Ehhez képest a költő jegyessége idején és Koltón is korábban (l. a *Ne bántson az meg...*, a *Tarka élet* c. aug.-i és az *Egykor és most!* c. okt.-i verseket) a maga sanyarú, bár sokszínű fiatalságát idézhette föl a valóságos életrajznak megfelelően. A mostani költemény ezért, amint azt már Horváth János megállapította, irodalmi fikció; ő párhuzamnak Byron *To romance* c. versét hozta fel, amelyben az ang. költő a gyermekkor illúzióitól búcsúzott, vö. Horváth 563. E motívumvonulat a szerelem = tündérország metaforában Petőfi korábbi költészetében szintén megvolt, és így valóban alapul szolgálhatott.

A költeményt 1847. okt. 20. előtt írottak tartjuk.

Magyarázatok

- 8 *szép tündér világ*: a *János vitéz* befejező, XXVI. fejezete (1844. nov.—dec., → III. 89—91.) és a *Tündéralom* (1846. jan.—febr., → IV. 101—108.) óta a beletjesült szerelem színtere volt.
- 15—16 *pajkos ifjuságom*, / [...] *komoly férfikor*: a nagykorúság és a házasság csaknem egybeesése már a *Bucsi a nőtelenségtől* c., Koltó előtti, szept. eleji versben: *Megosztottam véled ifjuságom*, / *Hagyd magamnak férfikoromat.* (→ 158.)
- 24 *Phaëton*: Héliosz napisten fia, aki elbizakodottságában apja fogatát hajtva, csaknem fölperzselt a földet. Ezért Zeusz halállal büntette. Története Ovidius *Metamorphoses* c. művében iskolai tananyag volt.
- 26 *Aggalom s bú*: a jövő iránti aggodalom, ideértve az anyagi-megélhetési körülményeket, az ember és a polgár állandósuló ellentétét is, valamint a költői boldogságtól való búcsúzás
- 30 *Nem is oly rút*: annak az életerős optimizmusnak szellemében, amelyről az okt. 14-ről keltezett *XVIII. úti levél* is szól: ... *az én mézesbeteim a síríg fognak tartani ... legfőlebb a mámor fog eltűnni belőlök, de a költészet és a boldogság megmarad.* (VP V. 73.)

Szövegváltozatok

- 10 K idő<d>it, [th.]
 19 K rom<a>jaidnak
 28 K <nem a menny> csak a föld
 29 K [a sor eredetileg:] *Tán* nem oly szép, *milhyennek* szeretnők,
 30 K <De n> Nem is

693. CSENDES ÉLET

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 77. f. r., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzetében, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 336—337., UK02 II. 103—104., ÚK1 II. 72—73.; mindhárom helyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Első rápillantásra ez a költemény is azok közül való, amelyek a Koltón írottak relatív sorrendjét a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán megkérdőjelezhetik, hiszen mintha a mézeshetek első napjainak, tehát szept. elejének hangulatát idézné föl. Valójában az 1—16. sor kijelentő mondatai lehiggadt, letisztult lelkiállapotot tükröznek. A vers kulcsszava mégis a 18—19. sorban háromszor ismétlődő *furcsa*. Kéry Gyula jegyezte fel, miszerint Szendrey Júlia egy ízben sógornőjének, Gaylhoffer Antóniának, Petőfi István elvált feleségének a koltói mézeshetek árnyoldaláról is beszámolt, mondván: „Sándor hirtelen és lobbanékony természetű volt, én nyughatatlan és ideges.» Aztán elmondta, hogy ő unatkozott Koltón, s váltig biztatta Petőfit: menjenek már Pestre.” Sőt, uo. egy többé-kevésbé komolytalan, hirtelen indulatban eljátszott öngyilkossági kísérletről is esik szó: a mindössze egyemeletes kastély ablakába ült ki, ilyen szándékkal (Kéry Gyula: Szendrey Júlia és Gaylhoffer Antónia. MSalon 1900. 33. k. aug. 958—959. h., idézte Hatv² II. 161.).

Ennek alapján megtartjuk a vers 1847. okt. 20. előtti besorolását.

Magyarázatok

- C Ellenpontja az aug.-i *Tarka élet* címadásának.
- 1—4 Az ottani 1—2. sor, a *Szolgáltam én [...]* / *[...] Thalia kisasszonyánál* kifejtése. Hasonló már 1844. jún. végén, a *Bucsi a színésztől* c. versben: → II. 46—47. Itt és most átvitt értelemben és a véglegesség érzésével. A használt színpadi kelléktárra l. Szigethy 102—103.
- 7—8 Az önsánerezés egyik leggyakoribb, életrajzilag hiteles módja; legutóbb *A vándor legény* c. aug.-i versben: → 127—129.
- 8 *garabonciás diák*: Munkácsy János ilyen c. tündérbohózatában a vándorszínész Petőfi is játszott 1842. nov. 30-án Székesfehérvárott (Pat I. 9.) és vlsz. Kecskeméten is, vö. Fekete: PVSz 78.

694. AZ VOLT A NAGY, NAGY MUNKA...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 77. f. v., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 337—338., UK02 II. 104—106., ÚK1 II. 73—75.; mindhárom helyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Egyéb forrás híján a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján: 1847. okt. 20. előtt.

Magyarázatok

- 3 *Mig megszereztelek*: pontosan egy esztendő alatt, 1846. és 1847. szept. 8. között
- 12 *Rongyos poeta-vő*: Szendrey Ignác, aki maga polgárleányt vett feleségül, és aki (eszerint nem kifogástalan) nemessége igazolása elől 1840-ben Békés vm.-ből, a Festetics-szolgálatból Erdődre távozott és a Károlyiakhoz szegődött, két leánya kedvező házasságától remélte azt a társadalmi rangot, amire növekvő vagyona alapján vágyott, vő. Irányi István: Petőfi Mezőberényben = Mezőberény története. Mezőberény 1973. II. 35.
- 15 *ily isten-csapástól*: Szendrey valóban nem ment el az esküvői szertartásra sem. Az esküvői tanú, Sass Károly szerint: „Júlia anyja és testvére Mariska (később Gyulai Pálné) jelen voltak a vár kápolnájában tartott esküvőn. Szendrey, az apa nem jött el oda, hanem azalatt a kápolna fölötti szobában aggódott leánya jövőjén.” (Sass Károly: Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Újság 1883. szept. 9., idézte Hatv² II. 156.) Hasonlóképpen értékelte a 9—18. sorban leírtakat Petőfiné maga is, apjának 1847 végén írott, a költő kézírásában töredékesen fennmaradt levelében: „... őt láttam ily helyzetben, ki minden szegénysége, nélkülözései mellett soha megvetést, megaláztatást nem tűrt és nem tűrhet soha, már mint költő sem, ha egyéb tulajdonságait nem nézzük is...” (MDSZJ 253., VP V. 185., PAI II. 60.)
- 21—22 *Eltört [...] / Kocsinknak kereke*: Petőfi a már Koltóról, 1847. szept. 15-ről keltezett XVII. úti levélben erről így számolt be: *Nagy-Bányán túl Misztófaluban eltört egy kerekünk. [...] Egyéb következése nem lett a dolgonak, csak hogy az itteni késedelem miatt más nap érbettünk Koltóra. Az éjet Nagy-Bányán töltöttük a fogadóban...* (VP V. 72.)
- 24 *Áldás-súly*: a korabeli babona szerint „Rosszat jósoltak abból, hogy Koltóra menet kocsijuk kereke eltört.” (Sass Károly: i. h.)
- 28 *Elereszettének*: az idézett Szendrey Júlia-levél megörökítette a leányától elbúcsúzni lejött Szendrey Ignác végső gesztusát is: „És ő [ü. Petőfi] ölelve közeledett édes apámhoz és visszaütáztatott...” (I. h.). A jelenetet hasonlóan, részletezve Sass Károly is leírta (I. h., idézte Hatv² II. 157.).

Szövegváltozatok

C K <E> AZ<T> [utóbbi th.]

1 K <E> Az

11 K uramfia<,>:

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 78. f. r., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 338—340., UK02 II. 106—108., UK1 II. 76—78.; mindhárom helyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Korábban fikciónak, sőt „célzatos kitalálás”-nak tartotta a Petőfi-irodalom, vö. Horváth 362. Az első pillantásra is rokonítható Arany-vers, A szegény jobbágy (megjelent: PDI 1847. aug. 19.-én, AJÖM I. Kisebb költemények. S. a. r. Voinovich Géza. Bp. 1951. 11—12. és 411.) és Petőfi verse között az első filológiai átjárást Waldapfel József teremtette meg, aki felhívta a figyelmet Arany 1847. szept. 7-i levelének egyik utalására: „Itt nem léted óta [...] az ország útát megkövecselték (nekem egy versembe került)...” (Waldapfel József: Arany János egyik költeményéhez. It 1930. 102. — VP VII. 97.)

Bene Sándor Rozvány György emlékezésére (Arany János életéből. Nagyszalonta és Vidéke 1890. ápr. 6.) utalt, aki szerint Arannyal együtt szekerezve Nagyváradra — a cikkíró szerint feltehetően a Szalontát ért tűzkár ügyében — szemtanúja volt a robotot teljesítő jobbágyot ostorozó kocsis esetének (Bene Sándor: Arany János egyik versének keletkezéséről. It 1962. 314—315.) Mivel Petőfi a tűzkár után látogatott Szalontára, nem zárható ki, hogy az út állapotát személyesen is megtapasztalt költő az Aranytól hallott eszetet írta meg versében.

Jelenlegi ismereteink szerint az alábbi változatok képzelhetők el:

— valóban fikciós versről van szó. Ezt alátámasztani látszik az önszánerezés erős jelenléte a költeményben;

— valós alapja van, szalontai hallomás nyomán;

— végül: ha a 29—32. sort az ifj. br. Wesselényi Miklósról vonatkoztatjuk, a mézeshetek alatt Nagybányára többször belovagoló Petőfinek akár személyes élménye is lehetett, vagy írhatott a báró állapotáról szóló hallomás alapján.

A lehetőségek közül nem tudunk hitelt érdemlően választani. Keletkezése mindazonáltal: 1847. okt. 20. előtt.

Magyarázatok

- C Horváth János a szembeállításra Szemere Miklós Nagy sár c. versét idézte a PDI 1846. márc. 12-i számából (Horváth 551—552.). A párhuzam legfeljebb a téma kedveltségére utalhat; máskülönben aligha volna elképzelhető, hogy a Petőfi-„plágiumokat” beteges szorgalommal gyűjtögető és az UK1 megjelenéseket még élő Szemere éppen ezt az esetet ne kürtölte volna világgá.

- 1—2, 9—10 Az őszi táj leírásának párhuzamát l. Szendrey Júlia naplójának okt. eleji bejegyzésében (MDSZJ 295—296., és PAT II. 112—113.), idéztük *Az utolsó virágok* c. vers jegyzeteiben, → 535—536., vö. Horváth 305.
- 5—6 *fölniadtak / [...] a fák:* Horváth János Heine hatását (Lyrisches Intermezzo, 61.) említette: „Ich habe die Bäume aus dem Schlaf gerüttelt; / Sie haben mitleidig die Köpfe geschüttelt.” (Horváth 537. és 552.)
- 25 *siheder:* az önzánerezés legutóbb a szintén koltói *Csendes élet* 7—8. sorának garabonciás-hasonlatában: → 177.
- 27 *Kéblén kenyere, hátán háza:* létező szólás, amely az Erdélyi János szerk. és kiad. Magyar közmondások könyve c. gyűjteményben is szerepelt (Pest 1851. 185.).
- 35 *napfogyatkozás:* vakság. Br. Wesselényi Miklós (1796—1850) 1844 óta volt teljesen világtalan. E hipotézisnek azonban ellene mond, hogy Arany 1848 jan.-jában az ő Murány ostromát neki akarta dedikálni, mivel ez „a teljes életében becsületes uton haladt szerencsétlen nagy honfi sötét éjjelét némileg derítné...” (VP VII. 124.), Petőfi jan. 29-én őt sem vette ki az arisztokraták általa nem sokra becsült sorából: *Az ajánlást pedig csak hadd el, bé, vagy ajánld Veselényi inasának vagy kanászának, azt nem bánom, de Veselényi akármilyen derék ember, csak nagyúr, hiába, és a poeta nagyúrnak ne ajánlgassa semmiét, vagy a versét legalább ne...* (VP VII. 126.)
- 39 *szegény gazdagok:* az azóta Jókai-regénycímmé és onnan szállóigévé lett paradoxont korábbi szólásként nem találtuk, Petőfi nyelvi leleményének tűnik. Ez az érzelmesebb befejezés (szemben Arany verszárásával A szegény jobbágyban) viszont a Wesselényire utalást támasztja alá.

Szövegváltozatok

- 9 K a ki [utólag beírva] <már>
 11 K <ez esztendőben> a tavaszig már
 lesz <már>en [utólag beírva]
 16 K bú<cs>s [th.]
 36 K <A> E

696. MI A SZERELEM?

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 78. f. v., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.
 Kötetben: UK01 340—341., UK02 II. 108—110., ÚKJ1 II. 79—81.; mindhárom helyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján a koltói versek második csoportjába tartozik, tehát: 1847. okt. 20. előtt.

Horváth János átfedést látott Szendrey Júlia szept. 23-i naplóbejegyzésével, amelyben házassága első két hetét értékelte: „... mióta határképen két élet áll előttem, jóban rosszban; ezóta értem tökéletesen, mi az boldog lenni! csak ezóta foghatom föl az élet legszebb, legistenibb oldalát. Én szeretek, s mikor látom hogy szerelemmel boldogíthatom férjemet, nem jut eszembe aggódni a jövőn, bizonyosnak hiszem egész életünk boldogságát, isten előtt esküm dönthetlen biztosítékul tetszik előttem, hogy gyönyöreim a végtelenségbe nyúlhatnak, és a jelen fényességével vonom be a mérhetetlen hosszúságú jövőt, míg az ragyog a többi életek között, mint csillag az éj sötétjében. Nem félttem azt, hogy homály borítja el, míg férjemnek mosolyát vagy nyájas tekintetét láthatom. És ilyen nem bánatom is; színtolly határtalan, mint örömem, színtolly sötét dülő, mint fénylő, éltető boldogságom.” (MDSZJ 291. és PAt II. 111.) A párhuzam azonban a megírás időkeretének kiterjesztéséhez nem elégséges. Annál is kevésbé, mert a vers szerelemfelfogása, sőt gondolatmenete végighúzódik a korszak versein, levelein és személyes beszélgetésin. Közvetlen előzményének a *Valahogy* c., aug.-i vers tekinthető: → 155—156. Itt említhető az is, hogy Petőfi már okt. 11-én Koltórról arról intézkedett, hogy Kovács Pál, a Hazánk szerkesztője az *Úti levelek* honoráriumát nov. 2—3-ra, a pesti Schiller-házba küldje (VP VII. 105.): a szerelmi boldogság nem feledtethette a napi életgondok elhárítását.

Magyarázatok

- 1 *Süldő* [...] *bikéfcék*: a jobbra fiatal állatra használt jelző és az 'éretlen kölyök, fickó' jelentésű főnév versben csak itt fordul elő, vö. PSzót I. 354. és III. 599. Itt még nyitva marad, hogy *A helység kalapácsához* hasonló hetyke írónia vagy a kritikusokkal szemben használt szitokszavak irányába kanyarodik-e a vers.
- 4 *A nép nevében* c. vers 33—34. sorának lerántása: *Jogot a népnek, az emberiség / Nagy szent nevében...* (→ 37.)
- 9—16 A költői képek szándékoltan körmönfont halmozása *A helység kalapácsára* emlékeztet.
- 31—33 A motívum (közvetetten) a márc.-i *Szőke asszony, szőke asszony...* 62—64. sorában (→ 49—54.) és — immár közvetlenül — az *Erdőd, május 17. 1847.* 1—2. versszakában: → 68.
- 39 *Dolgozni*: Petőfinek nem volt polgári állása; tollából tartotta el magát és családját. Megfelelő szerzői jogi törvény híján (l. *A magyar politikusokhoz* c. vers jegyzeteit: → 595—596.) egyfajta nemzeti ösztöndíjban látta volna gondolj megoldását, vö. levelével 1847. febr. 23-ról Arany Jánosnak: *Adna csak nekem a nemzet évenként hét, nyolc százpengő forintot, megmutatnám, hogy pénzre nem lenne elveszthető.* (VP VII. 68.) Törő Györgyi számításai szerint Petőfi 1847. évi jövedelme 1920 pft volt (TanPet 80.).
- 41 *tán szépséges*: előzményül l. a júl.-i *Már galambom, engedj meg...* (→ 116—117.) és az aug.-i *Szép levél...*, a *Megbántott a rózsám...* és a *Valahogy* c. verseket (→ 135—136., 136—137. és 155—156.).

- 45 *Mienk legyen*: a gondolat (más összefüggésben) az aug.-i T. M. *kisasszonyhoz* c. vers csattanójában: *a boldogságnak testvére: / Boldoggá tenni másokat.* (→ 123.)

Szövegváltozatok

- 3 K szerelemről<....>!
35 K <S e> Eldobni
36 K legimádortabb [th.]
38 K Hel<l>yett
42 K Magunka<á>t [th.]

697. BÖLCSELKEDÉS ÉS BÖLCSESÉG

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 79. f. r., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 341—342., UK02 II. 110—112., ÚK1 II. 82—83.; mindhárom helyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi a „költő” fogalmához nem a „bölcst”-et, a „filozófust”-t kapcsolta. Némi sorsközösséget érzett ugyan (l. a F XIX. darabját, az *Egy bölcs bajdan...* c. verset, → IV. 117.), ám ugyanekkor elhatárolódását is megfogalmazta; elutasítva a „Viseld egyformán jó s bal sorsodat!” stoikus bölceletét, még akkor is, ha azt kedvenc antik poétája, Horatius fogalmazta meg (F XI., *Viseld egyformán...*, → IV. 114.). Ezt érezte meg Heine az ÖK1 anyagának ismeretében, amikor 1849 őszén Párizsból megköszönte Kertbeny Károlynak a neki ajánlott Petőfi-fordításkötetet: „... scheint mir sein Geist nicht eben sehr tief und ihm jeder Hamletzug ganz zu fehlen, zu seinem und seiner Nazion Glück. —” (Magyarul először először Kertbenytől idézve: Irodalmunk túl a határokon. Szépirodalmi Lapok 1853. 25. sz. 388.).

Horváth János párhuzamot látott, bár kérdőjellel, Szendrey Júlia naplójának 1847. okt. 17-i bejegyzése és versünk között (Horváth 305.) Kiss József ezt a PAT II. összeállításakor nem észlelte, és ezért az alábbi idézetet mellőzte: „Ha minden tudomány annyi költészetet ront le, mint nálam ez [ti., hogy elmagyarázták neki a csodált csillaghullás mibenlétét], úgy sajnálom a tudósokat, kik mindenről lefosztva az ékeséget, egész életökben úgy áll a világ minden szépsége előttök, mintegy [!] meztelen váz, melynek csontjait és belső részeinek alkotását vizsgálja.” (MDSZJ 298.). Ha a párhuzam elfogadható is, mint kettejük között felmerült téma, kronologizálásra nem alkalmas, ezért a vers megírását 1847. okt. 20. előttre tesszük.

- 1 „*Teremtve van-e...*”: a teremtésnek a bibliai Genézisből és a vele egyeztetni próbált hegeli fogalomhasználatból (világszellem, erő ↔ ellenerő) kialakított romantikus mítoszt Vajda Péter az *Észdér c. novella I. könyvében* fejtette ki (Dalhon. 3. füz. Pest 1841. 163—164. és Vajda 2004 659.). A 2—3. sorban azonban túllépett mintáján, következetes panteistaként az anyagi világ örökkévalóságát feszegetve.
- 4 *semmisségbe száll*: Vajda ezt már 1834-ben, Az utolsó éj c. művében ábrázolta: A nap szakaszai. Pest 1834. 55. és Vajda 2004 32. A közvetett előd Vörösmarty, a Csongor és Tünde, amelyből az Éj monológja kétségkívül hatott Vajdára.
- 5—8 A keresztyén eleve elrendelés (predestináció) és a véletlen (a romantika kedvelt motivációja) ütköztetése a teremtett világ egészére, isten akaratára vonatkoztatva már az aug.-i *A csillagos ég c. versben* megjelent: *Bölcseségből-e vagy csak szépségből talán?* (→ 138.)
- 9 *a lélek és a test*: ez a Dalhon IV. füz.-ében (Bp. 1844.) az első könyv 18. alcíme (38—40. és Vajda 2004 707—708.)
- 12 *Uj lángra lobban*: a lélekvándorlás kérdése hosszan foglalkoztatta Petőfit. *A bóhér kötele* Andorlaki Bálintja a siralomházban még úgy vélte: *Nem hiszem, hogy éljünk a síron túl...* (VP IV. 78.) *A Halhatlan a lélek...* a történelmi lélek-vándorlást elismerte: *... más világba nem megy át, / Csak itt lenn a földön marad, / A földön él és vándorol.* (→ IV. 226.) A szerelem halhatatlanságaként fogalmazódott meg *A csillagos égben* (→ 138—139.); itt azonban egyetemes kérdésként vetődött fel.
- 23—24 *a halál, / A végső szellem*: szintén Vajda Péter *Észdér c. novellája* nyomán (Dalhon. 3. füz. Pest 1841. 194—195. és Vajda 2004 681—682.)
- 25—26 A világ téves ítélete már a F XI. darabjában: *Igy szól, kit a bolond világ bölcsnek nevez.* (*Viseld egyformán...*, → IV. 114.)
- 28 *eltékozolja életét*: az idő és a tehetség bármilyen inditékú tékozlása Petőfi szemében megbocsáthatatlan bűnnek számított, vö *A szájhősök c. aug.-i vers* 9—10. sorával: *... szóval / Az időt így elbarácsoljátok...* (→ 154.)
- 31 *az a bölcs*: a teljes és hasznos, sőt élvezett életet nevezte már bölcsességnek az *F. A. emlékkönyvébe c.*, ápr. 26-i versében is: → 62.
- 32 *soha sem bölcselkedik*: korábbi kudarcára l. a júl.-i *Válasz, kedvesem levelére* 27—33. sorát (→ 111.)

Szövegváltozatok

- 7 K <M> Vagy
 9 K Egy-<é>e
 28 K életét<?>.

698. MEDDIG ALSZOL MÉG, HAZÁM?

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 79. f. v., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 343—344., UK02 II. 112—114.; mindkét helyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel. Az UK1-ből hiányzik, amit megerősít a K-n a címmel látható, ilyen esetekben megszokott ceruzás jelölés. Így végül kötetben először: DK 435.

Keletkezés

A költemény — a versgyűjtő füzet és a terjedelemlista alapján — a koltói versek második csoportjába tartozik, tehát: *1847. okt. 20. előtt*. Ugyanezt tartalmi ismérvek is megerősítik. Már Horváth János felfigyelt rá, hogy az ország mint „valamely közönyös, aluszékony magyar gazda képe, mint valamely alvó Pató Pál” jelenik meg benne (Horváth 353.). Koltón Petőfi elkezdte írni *A táblabíró* is, és Fegyveres Tamás gazdasága, udvarháza ehhez igencsak hasonló. (Horváth János utalása azért is hasznos és fontos, mert a *Pató Pál úr* az abbahagyott *A táblabíró* summájának tűnik.)

Magyarázat

C A címbeli és a kilenc strófakezdő sorban megismételt kérdés az 1847. febr.-i *Magyar vagyok...* 33—34. sorának parafrázisa: *Itt minálunk nem is bajnallik még, / Holott másból már a nap úgy ragyog.* (→ 25.)

Szövegváltozatok

- 5 K <Nem> Meddig
- 7 K Beözö<ln>nló [th.]
- 33 K hazám<?...>.
- 34—36 K <Hejh hazám, attól kell
Tartanom, hogy csak a más
Világon ébredsz fel!>

699. TÍZ PÁR CSÓKOT EGY VÉGBŰL....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 80. f. r., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 344—345., UK02 II. 114—116., UK1 II. 84—85.; mindhárom helyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A szerelmesek viszontagságos, ritka együttlétei és Júlia neveltetése eleve kizárták, hogy közöttük erotikus kapcsolat alakuljon ki a házasságkötés előtt. Ilyen célzás a Júlia-versekben először a *Ha szavaid megfontolom...* c. versben bukkant fel (1846. okt. 1—6., → IV. 200. és 597.), viszont hiába kért 1846. okt. 10-én búcsúcsókot a leánytól: *Nem szakíthattam ajkad szép bokráról / Egy csókvirágot édes úti társul.* (*Szeretsz tehát...*, 1846. okt.—nov., → IV. 214.). Arcon csupán a sikeres leánykérés után csókolhatta, máj. 25-én: *Mint égett arcátul ajkam!* (*Bírom végre Juliskámat...*, máj. 28. → 72.). Az első csók csak a gyűrűváltást követően esett meg közöttük: *Itt van ajka, itt van ajka, / Itt van végre ajkamon!* (*Augusztus 5-dikén*, → 118.). Az egészségesen türelmetlen Petőfi aug. 29-én Aranyinak mint (*jelenleg éppen viszkető tőkéi*) barátod írta alá magát (VP VII. 94.).

A testi megismerés így Koltóra maradt. Nem tudjuk, csak feltételezzük, hogy a *Mézesbetelek* c. költeményt éppen ilyen vonatkozásai miatt emelte ki Petőfiné az 1847-es versgyűjtő füzetből, l. az *Elveszett, állítólagos és tervezett Petőfi-versek* c. fejezetet! A beteljesült testi-lelki szerelem viszont bekerült az *Úti levelek...* lapjaira. Jelesül a Koltóról keltezett XVII.-be (szept. 15.): *édes barátom, legjobb szándékom mellett sem irhatok többet, mert a feleségem minduntalan a nyakamba ugrál, vagy én az övébe... [...]* *Egyedül vagyunk, azért ölelkezünk...* (VP V. 72.) Továbbá a *Kolozsvár, october 21. 1847.* keltezésű XIX.-be, ahol a visszatért a fordulat: *... engedj meg, barátom, most már nem írok többet ... feleségem fölkel belyéről s hozzám közeledik. Kétség kívül fontos végrendői lesznek velem, tehát nem irhatok.* (VP V. 76.)

Versünk tehát a koltói mézesbetelek egyfajta összefoglalásának (is) tekinthető, megírása: 1847. okt. 20. előtt.

Magyarázat

16—18 *élve / Felröpülök / Az égbe:* a „földi menny” vezérmotívuma már az 1847. máj.-i *Ha én kedvesemről gondolkodom...* (→ 65.) és az *Erdőd, május 17. 1847.* csattanójában (→ 68.), majd a jún. 1-jci *Te az enyim, én a tied...* 17—18. sorában (→ 74.), a jún.-i *Kérdezd: szeretlek-e?* záradékaiban (→ 89.), a szintén jún.-i *Bucsu-pohár* szentenciájában (*Feleség föld s ég közt a határ*, → 90.), a júl.-i *Válasz, kedvesem levelére* soraiban (→ 111—113.); az aggodalom hangján *A betegséggel szomszéd a balál...* (1847. júl., → 114—115.) és a házasságkötést megelőzően még az aug.-i *Ílyen óriást, mint...* c. versben (→ 156—157.). A koltóiak közül az *Egykor és most!* 27—28. sorában: *ő már / Itt a földön üdvezült.* (→ 173.)

Szövegváltozat

19 K Ol<c>tsuk

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 80. f. v., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 345—347., UK02 II. 116—118., ÜK1 II. 86—88.; mindhárom helyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A börtönből szabadult rab lelkiállapota mint hasonlat már a szintén Koltón írt, de 1846. okt.—nov.-i *Mikor a lánc lebull...* c. versben is szerepelt: *Még sokáig úgy jár, / Mintha rajta volna, / A szomorú terbet / Annnyira megszokta.* (→ IV. 215.) Mindez személyes impressziója lett 1847. júl. 12-én, a Munkácson tett látogatáskor, ahol ugyan a börtönöket nem mutatták meg, talán mert egyedül és egészen ismeretlen voltam.... (XIII. úti levél, — VP V. 68.), de a költőt nemcsak a bezártság érzése fojtogatta: ... *míg ott voltam, fülemben valami szellem szomorú dolgokat suttogott. Szavait nem is értettem, olly balkan beszélt, csak suttogását hallám, és annak olly bús hangja volt. Azt sem tudom, ki volt a suttogó szellem? az emlékezet-e vagy a sejtés?* (Uo.) A rossz érzés *A munkácsi várban* aznap írt refrénjében ötször tért vissza: *Bátran tudnék a vérpadra lépni, / Oh de ez a börtön ettül félek.* (→ 104—105.)

Mindazonáltal a benyomást ezzel nem tudta kiürni magából, a szabadság áldozataiért bekövetkezendő bosszú a koltói *Beszél a fákkal a bús őszj szél...* 29—30. sorában jelenik meg: → 164.

A vers a koltói költemények második csoportjába tartozik, tehát 1847. okt. 20. előtti.

Magyarázatok

- 1 „Te éretted barcolék...”: hasonlóképpen kezdte az 1846. szept. 8-i, *A bilincs* c. költeményét is: *Szabadságért küzdöit az ifju, / S börtönbe dobták...* (→ IV. 189.) Az ifjú rab alakja *A munkácsi várban* 9—16. sorában: → 104.
- 12 *régi, régi rab*: az öreg fogoly alakja *A munkácsi várban* 17—24. sorában. *A rab* a kettejük állapota közötti metamorfózist ábrázolta. Ehhez világirodalmi mintái Byrontól a *The Prisoner of Chillon* és Lenau verse, a *Der Gefangene* voltak, vö. Horváth 518. és 529—530. Hasonló történet a m. irodalomban is: Czako Zsigmond *Leona* c. tragédiájában (1846) Aquil, a természetben nevelkedett ifjú került lázítóként börtönbe a társadalmi igazságtalanságok ostromozásáért, majd „kegyelemből” halálos ítélet helyett az örültek házába zárták.
- 16 *századokra nyujt*: Horváth János *A bujdosók* c. Vörösmarty-dráma börtönjelenetéből származtatta, ahol Kont szövegében áll: „De jöjön bal sors [...], / Század lesz akkor a perc, s minden óra / Kísértő, gyötrő, hoszadalmas éj.” (VÖM 8. Drámák III. S. a. r. Fehér Géza. Bp. 1962. 311.) A körülmények

meghatározta időképzetre — a szerelmi várakozás motivációjával — l. *Az időhöz* c., jún.-i verset: → 96—97.

40 *szíve meghasadt*: Lenau rabjának ez csupán vágyálma.

Szövegváltozatok

23 K reménység [a nyilvánvaló th.-t javítottuk]

37 K börtönajtó<,>

701. A HOLD ELEGIÁJA

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11.1 81. f. r., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1848. I. 20. sz. máj. 7. 591—592., „PETŐFI SÁNDOR.” névaláírással, vö. EPN 417. A költő (ismeretlen okból, de vlsz. csak figyelmetlenségből) a terjedelimistán ezt a versét nem jelezte megjelentnek, vö. VP VII. 518.

Kötetben: UK01 347—348., UK02 II. 118—120., UK1 II. 89—91.; mindhárom helyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers a koltói költemények második csoportjába tartozik; megírása tehát 1847. okt. 20. előtt történt. Folytatása és szinte kifejtése a nem sokkal korábbi, szintén koltói *Mi a szerelem?* 9—14. sorának (→ 180—181.). Martinkó András szerint „művészeti szatíra”: Petőfi a humor és a szatíra közt (A humoros lángelme öncsapdája). ItK 1973. 27.

Magyarázatok

- 4 *az új ragyogó királya*: Kálmány Lajos szerint a holdkirály több magyar népmesében szerepel, és a szűkebb pátriában is, „Félegyházán [...] a Holdat férfinak tartják.” (Kálmány Lajos: Mithológiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban. A hold nyelvahagyományainkban = Akadémiai értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XIV. 5. 10. és 12.)
- 10 *minden poéta megugat*: Petőfi már 1845 szept.-ében, az *Én és a nap* 1—2. sorában elhatárolta magát a „holdvilágszürcsölő” biedermeier költészettől: *Bámulja sok oly epedőleg a holdat, / Ezt a megtestesült sobajt.* (→ IV. 51.) Hasonlóképpen fogalmazott Pákh Albert a PH 1847. jan. 31-i számában, amikor állást foglalt Petőfi kritikusa ellen: „... a költőnek tanácsot adtak, mellyeket ha követ, hasonló lesz azon szende—báj—szü—ingerféle poétákhoz, kik nappal is olly comicus arckifejezéssel a holdat keresik, hasonló bírálói egy részéhez.” (EPN 241.)

- 36 *tekintsek be*: a vers e része némileg önparódiának is tekinthető, hiszen korábban Petőfi is írt olyan költeményt, 1845. ápr. 1-jén a *Holdvilágos éjt*, amelyben a vándorló költő még *úgy elandalodva csügg a / Holdon s elömlő sugarán*. A csattanó azonban már ott is parodisztikus: a kántor szobájába betekintő hold a szokott életképet látja: *A kántor [...] / Benn feleségét dőngeti.* (→ III. 153—154.)

Szövegváltozatok (valamennyi a folyóiratközlésben)

C	A'
Alcím	(1847.)
1	a'
	isten mit [szóközi vessző n.]
2, 3	a'
5	kold us
7	a'
8	fenn a'
10	megugat.
11	'S
	a'
12	a' (2x)
	szíve,
15	a' fájdalomtúl,
16	a'
	a' melly
	dúl.
17	e'
18	a'
20	homlokából.
21	költő 's [szóközi vessző n.]
22	a'
23	Csakhogy, csakhogy a' még
27	utazásom:
30	kezeit.
32	szorítani?
33	'S úgy
	a'
34	úgy
	a'
35	'S
	's
36	'S kér hogy [szóközi vessző n.]
37, 38	a'
39	befelé.
42	a'
43	a' minek
44	a'

702. A KOLDÚS SÍRJA

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 81. f. v., „(Koltó.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1848. II. 1. sz. júl. 2. 20., „PETŐFI SÁNDOR.” névaláírással, vö. EPN 469.
Kötetben: UK01 348—350., UK02 II. 120—122., ÚK1 II. 92—93.; mindhárom helyen „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Cigány Ferencről, gr. Teleki Sándor parádés kocsisáról és az emlékére írott (?) versről tudhatókat l. az *Elvesztett, állítólagos és tervezett Petőfi-versek* c. fejezetben. 1847. évi halála, temetése és emléke azonban, úgy véljük, egyik motívuma lett versünk megírásának. Másképpen ui. aligha oldható fel az önellentmondás, amelyet Horváth Jánosnál olvashatunk. Szerinte „kitalált történet” (Horváth 338.), sőt „célzatos kitalálás” (362.), ám politikai tendenciája nem magyarázza azt az „elfogult érzelmesség”-et, amelyet szintén ő vett észre és rögzített (uo.). Annak viszont nincs írásos nyoma, hogy Petőfi elvitte volna feleségét Cigány Ferenc sírjához vagy beszélt volna róla.

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján a koltói versek második csoportjához tartozik: 1847. okt. 20. előtt.

Magyarázatok

- C *A koldús*: Petőfi egyik emblemikus figurája, akit sokáig — részben a chattertonizmus hatására, l. Martinkó András.: Petőfi és a chattertonizmus. *Alföld* 1973/1. 10—19., részben pedig életkörülményei által hitelesítve — önzánerezésre is felhasznált, l. *Az utolsó alamizsna* c. verset (1843. júl., → I. 85—87.) és ném. nyelvű önéletrajzát (1846. máj.—jún., VP V. 164.), ahol sajátjának vallotta a *Bettelsack und Freiheit!* életelvét. A koldus mint látomás az *Almos vagyok és még sem albatom...* (1846. okt.—dec., → IV. 13—16.) c. költeményben; alakja felbukkant a F IV. darabjában (*Annyit sem ér az élet...*, → IV. 111.) és regényében, *A bóbér kötelében* is (VP IV. 65.).
- 2 *puszták közepébe*: a puszta mint a szabadság, a korlátatlanság jelképe visszautal a ném. önéletrajz id. életévére, l. fentebb.
- 5 *a szegény legények*: a társadalom számkivetettjei, a betyárok
- 12 *Vadvirágok s fűvekkel*: a virágos sír motívumának fontosságára l. *A virágok* c. vers (1847. márc., → 378.) jegyzeteit.
- 23—28 *A nép* (1846. aug., → IV. 183.) c. költemény egyik motívumának megismételt kifejtése, talán Cigány Ferenc általánosított élettörténete révén

Szövegváltozatok

C ÉLK KOLDUS

- 2 Él'k A'
 4, 5 Él'k a'
 8 Él'k 'S
 8, 9 Él'k a'
 9 Él'k 's
 10 Él'k a'
 11 Él'k 'S
 12 Él'k 's
 13 Él'k a'
 egykor életében [szóközi vessző n.]
 15 Él'k 'S
 16 K szeb [th.? — jav.]
 17 Él'k a'
 20 Él'k a'
 át!
 21 Él'k a'
 a' melly
 22 Él'k a'
 23 Él'k Ifjúsága
 25 Él'k a'
 26 Él'k vérébül
 27 Él'k 's
 29 Él'k Csakhogy
 30, 31 Él'k a'
 34 Él'k 's
 35 Él'k a'
 36 Él'k a' melly

703. EZ MÁR AZTÁN AZ ÉLET!

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 82. f. r., „(Dézs.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 350—351., UK02 II. 122—124., ÚK1 II. 94—95.; mindhárom helyen „(Dézs.)” helymegjelöléssel és ponttal záruló címváltozattal.

Keletkezés

Petőfi okt. 20-án indult feleségével Koltórról Kolozsvárra, és az onnan keltezett (*Kolozsvár, október 21. 1847.*) XIX. úti levélben így foglalta össze útjukat: *Koltóhoz Kolozsvár két napi járó föld, legalább azon esetben annyi, ha az embernek oláh kocsisa van, különben kevesebb. Útba esik Dézs a Szamos mellett és Szamos-Ujvár, az örmények Jeruzsáleme. Csinos két*

város. (VP V. 76.) A vers csattanója adja magyarázatát, miért kellett az olcsóbb és lassabb közlekedés mellett dönteniök. A két naposra növekedett út ésszerű megállója volt Dés, ahol Petőfi a költeményt leírta. Ennek ellenére a költő erdélyi tartózkodásának monográfusai, Dávid Gyula és Mikó Imre kétségbe vonták, hogy a „keltezés tartósabb dési megállapodást jelentett volna.” Úgy vélték, Petőfiék Binasinyorskocsin utaztak, és Medgyes Lajos, aki már az előző évben invitálta Petőfit Erdélybe (Petőfi Sándornak. Élk 1846. II. 18. sz. okt. 31. 562—564., → IV. 617.), ezért nem találkozott velük ekkor (Dávid—Mikó 137—138.).

Mínhogy érvelésüknek mind a XIX. úti levél, mind versünk ellene szól (két napi útról lévén szó), elfogadjuk a hagyományos felfogást, miszerint az okt. 20/21-i éjszaka-t Désen töltötték (FPE III. 170.), a vers megírása tehát: *Dés, 1847. okt. 20.*

Magyarázatok

- 2 *egész éven át*: némi költői túlzás, egyfajta sajátos szerelmi időszámítás, ám tény, hogy máj. 13. óta Petőfi mindössze jún. második felét töltötte Pesten, szemben kétszeri szatmári tartózkodásával és második felvidéki útjával.
- 3 *készülom*: az életrajzilag igazolható, de önzánerezésre is gyakran felhasznált motívum a költői költeményekben is felbukkant, l. a *Csendes élet* meg a *Hintón és gyalog* c. verseket (→ 177. és 179—180.).
- 4 *két magyar hazát*: az 5. sorban említett *Magyarország* és a 7. sor *szép Erdélye*. Már az *Erdélyben* c. versben: *az fájtnék én nekem, / Hogy egy nemzetnek két országa van, hogy / A két országos nemzet a magyar!* (1846. okt. 26., → IV. 212.)
- 11 *hegytetőkről*: az általánosítás mögött friss élmény rejlett, amelyről a XIX. úti levél így emlékezett meg: *van egy fölséges kilátás, melyért magában is méltó ez utat megtenni. Ez a Nyirestető, Kővár vidéke és Belső-Szolnok megye határán. Egy pár órabosszat megy az ember föl felé, s midőn fölér végre a hegy tetejére, olyhat láthat, melynek másáért ugyancsak elballaghat, míg megelí ... előtte keletre, délre és nyugatra szabad kilátás majd a végtelenig a bércek teteje fölött, melyek mint három sorba állított óriások állnak ott; az első sor zöld, a második sötétkéke, s a harmadik, a legtulsó, világoskéke egyenrubában. Ez óriások és a Nyirestető között mélységes völgy, melynek fe- nekén a csillogó, kanyargó Szamos, mint egy oda fagyott villám. —* (VP V. 76.)
- 21 *sötét nagy kastély*: a költői Teleki-kastély
- 23 *fejér kis kunyhó*: feltehetően Arany János szalontai jegyzőháza, szolgálati lakása. Arany szept. 7-i, családi invitálására (vö. VP VII. 98.) válaszul, Petőfi szept. 17-i levelének utóiratában ígérte meg: *october vége felé nálatok leszünk!* (VP VII. 101.)
- 22—24 *Taszít [...] / üdvözel*: az adott helyzetben hálátlanak tetsző szembeállítás visszautal a *Palota és kunyhó* c., jan.-i versre (→ 14—15.), egyben jelzése a társadalmi problémákhoz való visszatérésének.
- 32 *erszényem*: az 1847. jún. 27-én, Emich Gusztávval aláírt második szerződés szerint (PÁt III. 81—83.) az ÖK1 örökáron való átengedése fejében feltehetően nemcsak a jún. 27-i első, 500 pft-os rátát vette föl, hanem a másodikat is, amely mellett okt. 1-jei árvételi dátum áll, holott a költő ekkor Koltón tartózkodott, vö. Kiss József jegyzetével, PÁt III. 238. Ezt az összeget egészítette ki a két laptól, az Élk-től és a győri Hazánktól verseiért, illerve az *Úti levelek*ért kapott 240 pft honorárium. Egy Pap Endrétől felvett kölcsön visszafizetéséről esik szó egy nov. 23-i levélben, vö. VP VII. 110.

Ezekből kellett visszafizetnie a Kubínyi-kölcson 200 pft-ját, támogatnia Vácott élő szüleit és Várpalotán öccsét, állnia a házasságkötés költségeit (új díszruha, jegygyűrűk, az esküvő), az utazásokat, a Dohány utcai lakás első, előre kifizetett 75 pft-ját, vö. Törő Györgyi: Petőfi anyagi helyzete = TanPet 74—80. A megélhetés gondja a mézeshetekben is felmerült, l. az *A mióta én megházasodtam...* Gond-figuráját és a hozzá intézett 32. sort: *Beszélgethetiünk még eleget.* — (→ 167.).

Szövegváltozatok

- 11 K <te> nézek
29 K <kalandozni> kóborolni

704. EL INNÉT, EL E VÁROSBÓL....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 82. f. v., „(Kolosvár.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 351—352., UK02 II. 124—126., ÜK1 II. 96—97.; mindhárom helyen „(Kolosvár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Már megindultam Erdélybe, s megint csak vissza kellett fordulnom. S ez most harmadszor történt velem életemben — írta Petőfi Szatmárról 1846. nov. 6-án vagy 7-én Urházy Györgynek Kolozsvárra (VP VII. 39. — Az előzők: 1843 és 1846. szept.). A végcél Kolozsvár lett volna, az 1846. szept. 9. és 1847. nov. 10. között ülésezett országgyűlés meglátogatása, az Unio-zsk. kőre csoportosuló fiatal erdélyi írőkkel való találkozás. A terv azonban csak a koltói nászút után valósult meg: 1847. okt. 21-én estefelé érkeztek Koltóról Kolozsvárra, ahol az akkori Kül-Torda utcában lévő Biasini-fogadóba szálltak. A házaspár két teljes napot töltött a városban. A költő benyomásait a XIX. és a XX. *úti levélben* rögzítette; az utóbbiban vonta meg a versünkkel egybevágó, érzelmi mérleget: *Két napot töltöttem Kolosvárt, de fölér két esztendővel, olyan gyönyörű két nap volt.* (VP V. 76.) A részletes programot három sajtótudósításból ismerjük: Mult és Jelen, 1847. okt. 28. (Szilágyi Ferentől — EPN 353—354.), Erdélyi Híradó, 1847. okt. 28. (Méhes Sámuel — EPN 354.; ezt átvette a PH is, nov. 4-én — EPN 360.), Hazánk, 1847. nov. 6. (Szilágyi Sándortól — EPN 361—362.), amit kiegészít két emlékezés, Vajna Sándoré (Erdélyi Híradó, 1888. jan. 31. — Hatv² II. 164.) és Walton Róberté (PH 1907. szept. 8. — Hatv² II. 162—163.). Eszerint okt. 22-én Petőfiék megnézték a város nevezetességeit, ideértve Mátyás király 1843-ra felújított szülőházát (kísérik ekkor Urházy György, Szilágyi Sándor és Brassai Sámuel lehettek), este a fogadó előtt a kolozsváriak spontán rokonszenv-tüntérése

zajlott, amikor is Petőfi beszélt hozzájuk; 23-án felkereste (akár csak Pozsonyban, rövid időre) az országgyűlés üléstermét. Este az országgyűlési ifjúság fátylaszenével tisztelkedett, szónokuk Haray Viktor volt; a díszvacsorát Urházy György adta uo., amelyen több követ is részt vett, az első pohárköszöntőt Berzenczei László marosszéki követ mondta a házaspárra, válaszul Petőfi a *Dalaimat* szavalta el. Az este folyamán több megezenésített Petőfi-vers is elhangzott. (A kolozsvári események újabb összefoglalásai: FPÉ III. 170—171. és Dávid—Mikó 138—145.) A Petőfi házaspár okt. 24-én reggel, a Biasini-gyorskocsijáráttal hagyta el a várost, Nagyváradra utazva. Mivel a költemény már szemlátomást tartalmazza a városnézés benyomásait, keletkezését (a hagyományos datálás szerint is) 1847. okt. 22-re vagy 23-ra tehetjük.

Magyarázatok

- 5 *Mint kívánkozám*: hasonló megfogalmazás olvasható a Kolozsvárról írt és 1847. okt. 21-ről keltezett XIX. úti levélben: *Már egy pár órája, hogy Kolozsvárott vagyok, s még mindig azon töröm fejemet, hogy csakugyan itt vagyok-e vagy sem? annyiszor indultam már ide s fordultam ismét vissza utközben, hogy végre örökös obssittal küldtem el a reményt, e városba valaha eljuthatnom.* (VP V. 75.)
- 12 *nem telik be*: ugyanez volt az első benyomás is: *benn valék a kicsiny, de élénk és kedélyesen tarka Kolozsvárban, melynek utcáit most gyönyörrel szemlélem Biasini fogadójának egyik ablakából...* (VP V. 76.)
- 21 *magyar szó*: Petőfi kellemes meglepetését fokozhatta, hogy talán ismerte Medgyes Lajos és Szathmáry Károly cikkváltását az Élk 1846. júl. 25-i és szept. 19-i számában, amelyben az erdélyi ifjúság hazafias tettekkészségét hiányolták (vö. Horváth 544.). Mindenképpen ismerte viszont Medgyesnek az őt Erdélybe invitáló cikkét (Petőfi Sándornak. Élk 1846. II. 18. sz. 562. — EPN 210—214.). Eszerint a Kolozsvárra koncentráló közéletben: „Nemesebb szónokaink [...] idegen iskolák után képezték magokat, s a felsőbb társalgási körökben a külföld vak utánzásának még némi foszlányai maig is fenállnak.” (EPN 213.) A következő sor *Mindenüttje* talán ennek örömteli megcáfolása.
- 27 *megszokás*: az ettől való félelem a koltói időszak egyik lélektani problémája volt a fiatal házások számára: felvillant az *A mióta én megházasodtam...* sorai-ban, a megélhetési gondokhoz kötve (→ 166—168.), az okt. 14-ről, Koltóról keltezett XV/III. úti levélben, a filiszterségtől való félelem alakjában (VP V. 73. és 75.). Nyíltabban szólt erről Szendrey Júlia naplójának okt. 12-i bejegyzése: „... az unott kedvetlen napok pedig, mint lomha csigák csúsznak előttünk...” (MDSZJ 296. és PAT II.. 113.)
- 30 *Rózsafátyolt*: a megszépítő látásmód jelképe. Kölcsey képe (vö. Trócsányi Zoltán: *A magyar nyelv Biedermeier-korszaka.* MNy 1927. 392.) a Képzület-hez c. versből (1818): KFMM Versek és versfordítások. S. a. r. Szabó G. Zoltán. Bp. 2001. 82.

Szövegváltozatok

- 9 K <Híres város> Nevezetes
- 13 K <Hogyan vannak> Összevissza

705. DICSÉRSZ, KEDVES....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 84. f. r., „(Nagy-Várad.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 355., UK02 II. 129—130., ÚK1 II. 102.; mindhárom helyen „(Nagy-Várad.)” helymegjelöléssel. Az ÚK1-ben két négysoros strófára bontva, a későbbi kiadásokban azonban strófabontás nélkül.

Keletkezés

Hazatérésükről Petőfi az utolsó, a *XX. úti levélben* (Pest, november 11. 1847.) igencsak röviden nyilatkozott: *Utam Bánfi-Hunyadon, a Királybágon, Nagy-Váradon, Szalontán, Mező-Túron s Szolnokon keresztül hozott Pestre.* (VP V. 76.) A Biasini-gyorskocsin Nagyváradra érkező házaspár az okt. 24-ről 25-re virradó éjszakát itt töltötte egy, közelebbről nem ismert fogadóban (vö. Dávid—Mikó 147.), ahonnan bérelt szekéren indultak okt. 25-én reggel Szalontára, Arany Jánosékhoz. Ezt a hagyományos datálást és a Nagyváradra lokalizált két vers keletkezéstörténetét (vö. FPÉ III. 171.) Martinkó András vonta kétségbe: „Petőfi úgyszólván meg sem állt Nagyváradon, okt. 24-én indultak feleségével Kolozsvárról, 25-én már Nagyszalontán vannak.” (Martinkó: AKr 24.) Gyanúját vlz. az keltette föl, hogy mind a versgyűjtő füzetben (VP VII. 602.), mind a terjedelemlistán (VP VII. 518.) a két nagyvárad-i költeményt megelőzi a nagyszalontai *Arany Jánosnál*. Ennek valós oka az lehet, hogy mindháromat később másolván bele a füzetbe, a sorrendet nem tartotta fontosnak vagy a házigazda iránti figyelemből változtatta meg. Arra ui. nincs adatunk, hogy a viszonylag rövid szalontai időzés (okt. 25—31.) alatt berándultak volna a városba, hazafelé pedig — mint fentebb idéztük — más útvonalon jöttek.

Martinkó feltételezése nemcsak a költő által adott lokalizálást hagyta figyelmen kívül, de 1847. okt. 11-i koltói levelének utalását is Kovács Pálnak, ami közvetve szintén a Váradon töltött éjszaka mellett érvel: ... *csak ez a mennykő hosszú út aggaszt, lévén feleségem, a ki filigránabb a colibri-tojásnál.* (VP VII. 105—106.) Ezért megismételjük a legutóbbi krk megállapítását (VP II. 298—299.), és versünket 1847. okt. 24-re tesszük. Mivel feltehetően egy, az utazás közben folytatott beszélgetés írásos reagálásáról van szó, a két nagyvárad-i költemény közül az első helyre tesszük.

706. NÉZEK, NÉZEK KIFELÉ....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 84. f. v., „(Nagy-Várad.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban. Az UK-tervekben és az UK kiadásaiban sem szerepel, amit igazol a cím mellé tett, ezúttal tollal végrehajtott jelölés. A mellőzésre feltehetően a militáris téma miatt került sor.

Első közlése (Szendrey Júlia hagyatékából, Petőfi Zoltán tulajdonából): VU 1869. 1. sz. jan. 3. 4., együtt a *Meddig alszol még, harxám?* (→ 183—184.) és az 1848-as *Olaszország* közlésével.

Kötetben először: DK 448. (vö. VP II. 395.)

Keletkezés

L. az előző vers keletkezéstörténeti jegyzeteit. Ennek alapján keletkezése: 1847. okt. 24.

Magyarázatok

- 4 *Silbakon*: őrszemen (ném.)
- 5 *faköpenyeg*: fából készült őrbódé, ahol az őrszem meghúzhatta magát az időjárás viszonyosságai elől, vö. még a 13—14. sorral.
- 11 *voltam én is*: 1839. szept. 6. és 1841. febr. vége között. Ném. nyelvű önéletrajza szerint: *Soldat zwei Jahre...* (VP V. 164.) Katonáskodásának adattára: PAt III.
- 20—31 Előzménye az 1847. márc.-i *Katona-élet* (→ 51—52.).
- 13—16 Az őrt álló Petőfi két esetét az emlékezők is megörökítették: Orlai Petrics Soma szerint: „Az őrálláskor faköpenyét versekkel írta tele” (Adatok Petőfi életéhez. BpSz 1879. XIX. k. 8., idézte Hatv² I. 301.), Sass István szerint pedig Horatiust olvasott (Petőfi katonáskodása Sopronban. VU 1884. febr. 17. 102., idézte Hatv² I. 299.). A költő maga a rövid *strázsáltam* megjelöléssel említette feladatai között az *Uti jegyzetek*ben (1845, VP V. 21.). A márc.-i *Katona-élet*ben ironikusan: *Csak minden harmad nap strázsálsz, / Akkor is csak nyok óráát állsz...* (→ 52.)
- 16 *Gyíklesőt*: a szurony tréfás neve
- 17—18 *borju-* / *Bőr*: az 1840-ben kiadott legénységi öltözködési szabályzatban előírt hátbőrönd, népnyelven: borjú. „A katonák poggyászukat szörmés borjúbőr hátbőröndben vitték, melynek két vállszíját a mellen egy kereszt-szíz kötötte össze. Ennek tetejére erősítették három szíjacskával az összehajtogatott köpenyt. Mivel a gyalogosnak ezenkívül csak egy kenyérsákja volt, minden ingóságát — pontos előírás szerint — a hátbőröndjébe málházta...” (Barcy Zoltán leírását l. Barcy Zoltán—Somogyi Győző: A szabadságharc hadserege. Bp. 1986. 17.)
- 19 *bakancs*: a leszerelt katonák ezt megtarthatták, vö. Baróti Lajos: Petőfi katonáskodásáról. Újabb adatok. It 1912. 380—384., idézte PAt III. 203. 1841. márc.-ában ebben érkezett Pápára is, vö. Orlai Petrics Soma: i. h. 13.!
- 21 *halberdókat*: a „Halt! Wer dort?” (Állj, ki vagy?) ném. vezényszó magyaros, katonanyelvi torzítása
- 23 *söpörtem*: a kaszárnyaudvar tisztítása az *Uti jegyzetek*ben is: i. h.

- 26 *Gyöngy élet*: a toborzóénekek kedvelt fordulata; Amade László 1750 k.-i verséből való: A szép fényes katonának arany, gyöngy élete... (Amade László versei. S. a. r. Schiller Erzsébet, Ajkay Alinka. Bp. 2004. RMKT XVIII. század VII. 82—84. és 388—389.) Noha az ötödfélszáz énekekben (1813) is szerepelt, 1836-ban pedig a szerző versei között szintén megjelent, Petőfi vlsz. Toldy Handbuchjából, első közléséből ismerte: I. 113.
- 31 *Elhajíték*: valójában Petőfit megrokkant egészségi állapota miatt szerelték le, vö. felülvizsgálati bizonyítványával: „Nähert sich stark der Realinvalidität...” (1840. dec. 23., közölve: PAt III. 29.)
- 39 *káplár*: ez a (meg nem nevezett) altiszt volt Petőfi katonaéletének megkeserítője. A *durva zsarnoknak* is titulált *káplár*, *mibelyest irást lát kezemben; lármáz, szitkozódik reám s dolgot ad.* (Levele Nagy Imrének; Graz, 1840. ápr. 30. — VP VII. 11.) Alakja az *Úti jegyzetek*ben (I. h.) és a *Katona-élet* 28. sorában is feltűnt.

707. ARANY JÁNOSNÁL

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 83. f. r—v., „(Szalonta.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 353—355., UK02 II. 126—129., ÜK1 II. 98—101.; mindhárom helyen „(Szalonta.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A Petőfi házaspár 1847. okt. 25. és 31. között tartózkodott Szalontán, vö. FPÉ III. 171.! Kevéssé látványos eseménytörténetét e látogatásnak összeállította Hatvany Lajos: Hatv² II. 164—166. és nyomán Dávid—Mikó 148. Hogy az időszakon belül mikor született a vers, arra nézve nincs adatunk.

Magyarázatok

- 3 *annyi sáros láb*: Petőfit házasságkötése óta is folyamatosan érték a kritikai támadások. Szept. 12-én a MSzépírSz tiltakozott az *I. úti levél* ellen, amely a lap Kerényi Frigyes-kritikájának jogosságát vonta kétségbe (MSzépírSz 1847. II. 11. sz. szept. 12. 173. — EPN 340.); szept. 14-én a Hond Zerffi szerkesztette Ökörsem rovata a *II. úti levél*nek a konzervatív írókra tett gúnyos célzásaira válaszolt (Hond 1847. II. 11. sz. szept. 14. 220. — EPN 341—342.); szept. 21-én uo. egy Ön álnévű levelező az Erdélyi Hiradó eljárását kárhoztatta, mert az Unio-zsk. költeményei közül — úgymond — „a legrosszabb verset”, az *Isten csodáját* közölte mutatóványul (Hond 1847. II. 12. sz. szept. 21. 239. — EPN 343.). Ugyanaznap egy Balla nevű székesfehérvári levelező a

- IV. *úti levél* egyik fordulatát Heinére vezette vissza, kimondatlanul is plágiummal vagy szolgálai követéssel vádolva Petőfit (PH 953. sz. 1847. szept. 21. — EPN 343—344.). Szept. 26-én a MSzépírsz — Tompa Mihály verseskötetét recenzálva — őt hirdette ki győztesnek az 1845. évi, az erdei lak leírását tárgyzó költői versenyben (MSzépírsz 1847. II. 13. sz. szept. 26. — EPN 344.). A Hond okt. 5-én és 12-én a *VIII. úti levél* ellen hadakozott; most már Kovács Pált is támadva, óva „a vigyázatlan szerkesztő úr” jövőjét a „hetvenkedő P. ur” közlésétől (Hond 1847. II. 14. sz. okt. 5. 279. — EPN 344—348. és 1847. II. 15. sz. okt. 12. 299. — EPN 349—351.). Következő számában a konzervatív divatlap a Severus álnévű szerző Irodalmi ABC c. sorozatának XLV. darabjában úgy vélte: „P. úr ellen is kiméletlennek kell lennünk.” (Hond 1847. II. 16. sz. okt. 19. 314. — EPN 351—352.)
- 10 *előszőr*: Petőfi (akkor még nőtlenül, egyedül) 1847. jún. 1. és 10. között volt Aranyék vendége Szalontán.
- 17 *Ime feleségem*: az irodalmi kérdések megbeszélésén kívül valóban Júlia bemutatása volt a cél. Mivel Petőfi — költői, szept. 17-i levelében — okt. végére megígérte a látogatást (VP VII. 101.), Aranyék várták őket. Így adódott az az anekdotává szelidülő, furcsa eset, amikor Aranyné Prielle Kornéliát (éppen őt!) vélte Petőfi feleségének (Prielle Kornélia: Ismeretségem Petőfivel. Koszoru 1879. I. k. 408., idézte Hatv² II. 153.).
- 20 *A magányos baghyok*: visszautalás a *Bucsú a nőtelenségől*. c. szept. eleji vers egyik motívumára (→ 000.)
- 28 *boldog házasságot*: megismétlése a *VII. úti levél* (Szalonta, 1847. jún. 7.) részletesebb leírásának (VP V. 55.)
- 29 *hívesed, [...] két virgonc gyermeked*: l. a *Levél Arany Jánoshoz* c., aug. 6-i vers jegyzeteit (→ 478.).
- 37 *Nem a hír*: cáfolata a *Hír* c. versnek, amelyben a *hír borostyánfája* volt az elérendő eszmény, akár a *meggyilkolt boldogság* árán is (1845. febr.—márc., → III. 146.).
- 39 *Mint napszámos*: valóban Petőfi volt 1847-ben az egyetlen m. költő, aki mindenféle rendszeres jövedelem (akadémikus, szerkesztői fizetés, tőke- vagy birtokjövedelem) nélkül, csak írói honoráriumából tartotta el magát és ezentúl családját. Ugyanakkor jól küsmerte magát a kialakuló polgári, piacosodó irodalmi életben; erre l. Margócsy István tanulmányát: Petőfi és az irodalmi gépezet = Margócsy 48—74.
- 41 *a feledés*: itt megismételte, amit a *XIV. úti levél* prózájában Gvadányi József múltba merülése kapcsán írt (*Szeptmár, július 17. 1847*): *Éz a gondolat egykor képes lett volna örüllté tenni, de most olly nyugodtan írom le, mintha a mi-atyánkot vagy kétszer-kettőt írnam.* (VP V. 69.) A hírnév ~ dicsőség elmúlása nagy távlatokba helyezve: *Az ember* (Koltó, 1847. szept. 9. után, → 165—166.).
- 44 *énekelnem kell*: a gondolatmenet — tréfás hangnemben — a *XVIII. úti levélben* (october 14. 1847.): *... a versírás is végre olly el nem hagyható szokássá válik, mint a lólopás vagy a fejkavarás vagy a részegeskedés. Sokszor mondtam magamnak: »ugyan mit firkeálsz te számár, hát nem jobb volna, ha addig a feleségedet ölelnéd?« föl is tettem magában, hogy csak azt a gondolatot rántom le, melly már tollam hegyén van, de mire ezt leírtam, ismét más s azután megint más jutott eszembe, s így nem mozdultam asztalomtól, míg a vers kész nem lett; azalatt pedig visszabozhatlan órákat ragadt magával a négy-lovas kocsin nyargaló idő! s így, a helyett hogy élveztem*

volna, irtam, irtam ... akár a dicsőségnek akár a feledésnek, mindegy! elég hozzá, hogy másnak, nem nekem. (VP V. 73—74.)

- 47 ismét a magamé: már a XIV. úti levélben: *Énekelni fogok síromig, de nem a te számodra* [ü. a nőalakban megszemélyesített dicsőségnek], *mint eddig, hanem a magam kedvéért, egyedül a magam kedvéért, mint a csalogány a lombok alatt s az égi-báború az ég és föld között; kibocsátom keblemből a pillangókat s a sasokat, és nem gondolok vele, lesznek-e nézőim vagy sem?* — (VP V. 69—70.)
- 48 *Rózsáim*: egyrészt konkrét utalás Arany kertjére (vö. a *Levél Arany Jánoshoz* 39—40. sorával, → 120.), másrészt jelkép; *A szerénységnek rózsalevele* szerepelt a *Válasz kedvesem levelére* zárósorában (→ 113.). Ott a babér, itt a borostyán alkotja a hírnév ellen-szimbólumát.
- 60 *a csatatérre*: a versekkel csatázás motívuma az 1847. ápr.-i *Rongyos vitézek* c. költeményben: → 64.
- 61—64 A sorok indulata az aug.-i, *Az én Pegasusom* befejezését idézi föl (→ 125.) a 60. sor *csatatérre* hívószava azonban az *Egy gondolat bánt engemet...* zárósortait involválja (→ IV. 230—231.), ami személyes problémáját világméretűvé emelte.

Szövegváltozatok

- 13 K egye<é>térzék [th.]
14 K A<z>
nem [utólag beírva]
29 K <feleséged,> hírvesed,
amott [a szótag utólag beírva]
47 K lennék <....>,
48 K Rózsá<kat, rózsákat>im volnának
helyett<!>.

708. SZÉP NAPKELETNEK...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 85. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 356—357., UK02 II. 130—132., ÚK1 II. 103—105.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A Petőfi házaspár 1847. nov. 4-én érkezett meg Pestre: *Holnap lesz két hete, hogy megérkeztem Erdélyből ... feleségemmel.* (Levele Orlai Petrics Somának; Pest, 1847. nov. 17. — VP VII. 109.) A versgyűjtő füzet autográf helymegjelölése alapján ez a megérke-

zést és az új, közös otthon elfoglalását követő első vers; s mint ilyen, Horváth János megállapítása szerint: „Ez is osztrópnak tekinti szerelmét lelki élete fejlődésében.” (Horváth 323.) Datálása tehát: 1847. nov. 4. után.

Magyarázatok

- C A napkeletre vándorlás motívuma már a Sz. J. *keisasszony emlékkönyvébe* c. versben (1846. okt. 8.) megjelenik, amelyet Petőfi az OK-ban a Júlia-versek élére helyezett (→ IV. 600.), és ahol magyarázata is adta: *Napkelet a szép hajnal hazája, / [...] Napkeletre vándoroltam én is...* — (→ IV. 202.) A házasságkötést megelőzően: *Látom kelet leggazdagabb virányit...* (1847. júl., → 106—107.) és az *Azokon a szép kék hegyeken túl...* 5—6. sorában: *Napkeletről messzebb napkeletre / Odaviszlek...* (1847. szept. 1—7., → 161.)
- 6 *minden szép virág: a Látom kelet leggazdagabb virányit...* c. versnek rögtön a 2. sorában: *A természetnek virág-háremét...* (I. h.)
- 8 *A hit virága:* elvesztését a CI VIII. darabjában vallotta meg a költő: *Eltörve latorjám, a hit. (Amott fõnn egy csillag ragyog...*, 1845. jan. 9—10., → III. 120.) Petőfi meggyõzõdéses neopanteizmusát jól példázza a két metafora különbsége.
- 13—14 *a búszke, / Az elbizott ész:* az istenkeresõ ész kudarcát l. a *Válasz, kedvesem levelére* 27—33. sorában (→ 111.).
- 21 *fényességitõl:* Vajda Péter Dalhonya nyomán (III. füz., Buda 1841. 54. és Vajda 2004 579.), az Ima-dalok 16. darabjában („... a sír képi a kaput, [...] hol a titkok vélt éjele helyett valóság napfényét pillantjuk meg.”) és a Dalhony IV. füz.-ében is (Bp. 1844. 47. és Vajda 2004 713.): „... a költõ [...] dallal köszönti a sír fénymagvát.” (Horváth 573.)
- 31—33 Hasonló kérdést tett föl Heine is (Clarisse 5): „Nur wissen möcht’ ich: wenn wir sterben, / Wohin dann unsre Seele geht?” (Horváth 573.)
- 34—36 A sorok párhuzamát Byronnál lelte meg Horváth János, a Hebrew melodies XV. darabjában, a When coldness wraps this suffering clay c. versben (Horváth 573.). Petőfi példányában: OSZK Kt. Fond VII/228/14. 536. (A példány leírását l. Kalla —Ratzky 115. és 118.)
- 38 *Csillagrul csillagra:* hasonló *A csillagos ég* c. aug-i versben. Mintája Vajda Dalhonya (IV. füz. Bp. 1844. 11. és Vajda 2004 688.): „... most égi életem kezdõdik, mint nálatok a sír után, s elindulok, egyik csillagtul a másikra.” (Horváth 573.)
- 31—42 A záróstrófa mintáját Horváth János az Antonius és Cleopátra c. Shakespeare-tragédia IV. felv.-ának 12. színében találta meg, Antonius szövegében a halottnak hitt királynõhöz (Horváth 573.). Egykorú m. ford. híján eredetiben idézzük: „Stay for me: / Where souls do couch on flowers, we’ll hand in hand, / And with our sprightly port make the ghostes gaze...” Petőfi példányában: PIM Kt. P 102/II. 409. (A példány leírását l. Kalla—Ratzky 115—116. és 118.)

Szövegváltozatok

- 35 K <Röpülök> Jutunk majd
36 K <A> Ez

709. OH NE BÁNTSD A KÖLTŐT....

(Moore után angolból.)

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 85. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1847. II. 24. sz. dec. 12. 756., „Petőfi Sándor.” névaláírással, vö. EPN 370.

Kötetben: UK01 357—358., UK02 II. 132—134., ÚK1 II. 106—107.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Thomas Moore (1779—1852) iránt rokonszenvét Petőfi sokféle formában kifejezésre juttatta, már a versfordítás előtt is. Műveinek két kiadása volt meg könyvtárában. A *Lyrical Beauties of Thomas Moore. Selected by Dr. H. M. Melford. Brunswick 1843.* volt a korábbi beszerzés, majd a díszkiadást is megvásárolta: *The Poetical Works of Thomas Moore. Complete in one volume. London 1846.* Ezután az előbbit, amint ezt más szerzők műveivel is megtette, ismeretlen időpontban elajándékozta, autográf dedikációval: *Arany Jánosnak Petőfi Sándor* (VP VII. 524.). Az 1846. évi kiadás poszszesszori névbjegyzése kétes hitelű, vö. VP VII. 522. Mindkét példány fennmaradt, az előbbi: PIM Kt. P 103., az utóbbi: OSZK Kt. Fond VII/228/13. (Kalla—Ratzky 115—119.), a vers azonban csak az összkiadásban szerepel: 10—11. Moore arcképe ott található az 1849 febr.-jában Pesten lefoglalt ingóságok között, vö. Gerő József: *Petőfi javainak lefoglalása és elárverezése (1849—1851)*. ItK 1933. 126—127., idézte Hatv² II. 608. Valóban, a Shakespeare átültetésére szövetkezett triász mindegyik tagja (Vörösmarty, Arany) fordított Moore-t is.

Hasonló tanúságot tettek az emlékezők is. Székely Józsefet a Dohány utcai lakásba gr. Teleki Sándor vitte le, ahol Petőfi „feleségének olvasott, tán éppen Byronból, vagy Moore Tamásból...” (Székely József: *Petőfi és a bor. Függetlenség 1882. okt. 19.*, idézte Hatv² II. 233.) Ez még lehetett — 35 év távlatából — akár a fordítás hatása is, ami viszont kevésbé vlsz. Szász Károly esetében, aki először 1849 elején Debrecenben találkozott a költővel: „Egy angol nyelvtant ajándékozott nekem s biztatott, hogy tanulmányozzam Shakespearet, legelőször pedig fordítsam Moore Tamást ír dalaival, melyeket saját példányában ki is kölcsönzött nekem.” (Szász Károly: *Első találkozásom Petőfivel. MSzalon 1899. 31. k. 928. h.*, idézte Hatv² II. 549.)

Mivel a helymegjelölés autográf, a fordítás pedig már dec. 12-én megjelent, megírása (a nyomdai átfutást is beleszámítva) *1847. nov. 4. és dec. 10. közé* tehető; besorolásánál pedig meghagytuk a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helyét.

Magyarázatok

A vers az *Irish Melodies* c. ciklus darabja.

OH! BLAME NOT THE BARD...

Oh! blame not the bard, if he fly to the bowers,
Where Pleasure lies, carelessly smiling at Fame;
He was born for much more, and in happier hours
His soul might have burn'd with a holier flame.
The string, that now languishes loose o'er the lyre,
Might have bent a proud bow to the warrior's dart;
And the lip, which now breathes but the song of desire
Might have pour'd the full tide of a patriot's heart.

But alas for his country! — her pride is gone by,
And that spirit is broken, which never would bend;
O'er the ruin her children in secret must sigh,
For 'tis treason to love her, and death to defend.
Unpriz'd are her sons, till they've learn'd to betray;
Undistinguish'd they live, if they shame not their sires;
And the torch, that would light them thro' dignity's way,
Must be caught from the pile, where their country expires.

Then blame not the bard, if, in pleasure's soft dream
He should try to forget what he never can heal:
Oh! give but a hope — let a vista but gleam
Through the gloom of his country, and mark how he'll feel!
That instant, his heart at her shrine would lay down
Every passion it nurs'd, every bliss it ador'd;
While the myrtle, now idly entwin'd with his crown,
Like the wreath of Harmodius, should cover his sword.

But tho' glory be gone, and tho' hope fade away,
Thy name, loved Erin, shall live in his songs;
Not ev'n in the hour, when his heart is most gay,
Will he lose the remembrance of thee ant thy wrongs!
The stranger shall hear thy lament on his plains;
The sign of thy harp shall be sent o'er the deep,
Till thy masters themselves, as they rivet thy chains,
Shall pause at the song of their captive, and weep!

Már Ferenczi Zoltán felhívta a figyelmet, hogy az egyébként hű fordítás során Petőfi lazított a verselésben, amikor az eredeti keresztrimes verselést (a b a b c d c d) félrimesben adta vissza (x a x a x b x b): Petőfi fordításai VI. = PetMuz VIII. évf. 1894. 1—2. sz. 15—19. Gáldi László viszont arra utalt, hogy költőnk az eredeti jambikus-anapeszitikus sorokat magyaros 12-esekbe tette át (Gáldi László: Petőfi kisebb műfordításai. ItK 1969. 413.).

- 10 A Petőfinél ritka, kiemelő inverzió nincs meg az eredetiben, vö. Gáldi: i. m. 417.

- 12 *death to defend*: a fonetikai stülémát Gáldi szerint Petőfi sz-szel akarta visszaadni (*szeleme* — *szeretni* — *szegeynlője*), ám szórt példái nem meggyőzők (i. m. 418.).
- 22 *messze bajt*: Ferenczi az eredeti 'lay down' [=eltemetni] szokatlan fordítását rímkenyszerrel magyarázta (i. h.).
- 24 *Harmodiusnak*: Harmodiosz i. e. 514-ben társával, Arisztogeitonnal merényletet hajtott végre Athénban Hippiász türannosz ellen, de csak testvérét, Hipparkhoszt ölték meg. A testőrök Harmodioszt a helyszínen felkoncolták. A zsarnokellenesség szabadsághőse lett, tettét már az. i. e. V. sz.-ban Kallisztratosz szkolionja (asztali éneke) megörökítette. Ez utóbbi Arany János későbbi fordításában: „Mirtusz lombja közé fonom be szablyám, / Úgy, mint Hármodiosz s Arisztogeitón, / Hogy Athénae szent áldozatán / Zsarnoki férfit, Hipparchot megölték.”
- 26 *Erin*: Írország ősi, kelta neve

Szövegváltozatok

- C, 1 ÉlK a'
- 1 K <ha lombok közé fut> magányba fut, hol
- 2 ÉlK a' (2x)
- 3 ÉlK 's
- 5 ÉlK A'
- 7 ÉlK a' melly
csak vágyakat lehel *most* [a jelölt szavak szórendje]
- 10 ÉlK 'S
- 12 ÉlK 's
K vé<g>dnie.
- 14 ÉlK A' ki
- 15 ÉlK a'
a' melly
- 16 ÉlK A' hazát hamvasztó
- 17 ÉlK a'
- 18 K Kéjek<ben> közt
- 20 ÉlK 's
- 22 ÉlK 's
a' mi
- 23 ÉlK 'S a'
- 25 ÉlK 's a'
- 28 ÉlK 's
- 30 K <...> a lant
ÉlK a'
- 32 K <énekén> dalán
ÉlK majd,

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 86. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság... c. vers jegyzeteiben*, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 359—360., UK02 II. 134—135., ÚK1 II. 108—109.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A pesti költeményt nemcsak a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye, de a benne foglaltak is 1847. nov. 4. utánra, de még vlsz. a hónapon belülré helyezik.

Magyarázatok

- 10 *Pamlagon*: lefoglalt javaik 1849. febr 16-i leltárában szerepelt „1 darab Kék-fehér gyapju szövetből készült pamlag...” (PAI III. 136.) *karszékében*: „1 darab szinte [=szintén] ahoz tartozó karszék” (uo.)
- 12 *kemence*: a kályhára, amely ott is szerepelt, l. az *Állj meg, feleségem... c. vers jegyzeteit* (→ 580.).
- 17—18 A látvány közvetlen élmény, hiszen a Dohány utcai Schiller-házban bérelt lakásuk, amint azt a szállást lefoglaló Egressy Gábor írta, „három utcaszoba...” (VP VII. 79.).
- 9—20 Horváth János szerint mintája Byron Wernerének I. felv.-éből az 1. jelenet, Josephine azövege: „But think, / How many in this hour of tempest shiver / Beneath the biting wind and heavy rain, / Whose every drop bows them down nearer earth, / Which hath no chamber for them save beneath / Her surface.” (Horváth 568.) Petőfi példányában: OSZK Kt. Fond VII/228/14. 466. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 115. és 118.) Mind ezt megerősíteni látszik Székely József emlékezése, aki szerint, amikor gr. Teleki Sándor társaságában meglátogatta a házaspárt otthonában: „... feleségének olvasott, talán éppen Byronból, vagy Moore Tamásból...” (Székely József: Petőfi és a bor. Függelenség 1882. okt. 19., idézte Hatv² II. 233.)
- 24 *füldönfutó valék*: a Bolond Istók-motívum a pesti versek sorában itt jelent meg először, ezért egyetérthetünk Hatvany Lajossal, aki szerint: „A *Bolond Istók* hangulatából ízelítőt az *Őszi éj* ad...” (Hatv² II. 250.). Ez viszont annyit is jelent, hogy Petőfi feltehetően még küszködött *A táblabíró* folytatásával és még nem írta meg a témát lezáró *Pató Pál urat*, amikor már a másik elbeszélő költeményen gondolkodott.

Szövegváltozatok

- 4 K <...> gyászt
7 K bujdos<,>

711. BÍRÓ, BÍRÓ, HÍVATALOD....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 86. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 360—361., UK02 II. 136—137., ÚK1 II. 110—111.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers rövid foglalata az *Almos vagyok és még sem alhatom...* 27—30. sorában olvasható: *Itt egy ifjú, ki lenyakaztaték, / Viszi fejét, markolva üstökét, / S szólván: „nem én, de te vagy a zsvány!” / Bedobja azt a bíró ablakán.* (1845. okt.-dec., → IV. 87.) Martinkó András nem is tekintette ezért 1847-es versnek (Martinkó: AKr 19.). Valóban nem tudhatjuk, mi készítette Petőfit a téma újrafogalmazására. Hathatott elhatározására Czákó Zsigmond Leona c. tragédiája (1846), amelynek férfi főszereplője, Eraszt bíró volt, és ő maga ítélte el apáca-szerelmét, gyermekének anyját, Leonát. Emlékeztetünk arra is, hogy a téma mostani kifejtése szabályos balladát eredményezett, s mint ilyen, nagyon is beleillett 1847-es terveibe. Ráadásul az ifjú elítélésének oka homályban maradt; lehetett akár a szabadság elítélt bajnoka is, mint *A bilincs*, *A munkácsi várban* vagy *A rab* főszereplője. A versírás motívumának ismerete nélkül a költemény csak általánosságban datálható: *1847. nov. 4. utánra.*

Szövegváltozatok

- 8 K köszörül [th., jav.]
18 K üstöké<p>be, [th.]
21 K m<é>eg [th.]
26 K <illy> e

712. RÓZSABOKOR A DOMBOLDALON....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 87. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Élk 1848. II. 2. sz. júl. 9. 51., „PETŐFI SÁNDOR.” névaláírással, vö. EPN 477. A terjedelemlistán valamilyen okból Petőfi nem jelölte a vers megjelenését (VP VII. 518.).

Kötetben: UK01 361., UK02 II. 137—138., ÚK1 II. 112.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Megírására forrásunk nem lévén, a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján soroljuk be: 1847. nov. 4. után.

Magyarázat

11—12 A motívum előzménye a júl.-i *Válasz, kedvesem levelére* c. vers 39—40. sorában: *A jó s nagy is kebledben lakik, / Igen, te vagy az isten lakhelye!* (→ 112.)

Szövegváltozatok

- C, 1 Élk a'
- 1 K dom<d>boldalon, [th.]
- 2, 3 Élk a'
- 4 Élk Hejh milyen [szóközi vessző n.]
- 5, 6, 7, 9 Élk a'

713. A TÁBLABIRÓ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/6. Egy, 213 x 268 mm nagyságú, álló formátumú, 5 f. terjedelmű füz. (tíz oldala Petőfi-autográf számozású), amelyből egy f. üres.

Megjelenés

Élk 1847. II. 22. sz. nov. 28. 693—695., „P e t ő f i S á n d o r.” névaláírással, vö. EPN 366. [Mutatványközlés: az Előljáróbeszéd és az I. §.]

Kötetben először: PVM III. 143—155. „(1847)” datálással. (az Előljáróbeszéd, az I—II. §. és a III. §. tíz versszaka) A kiadásban eredetileg helyén a Karaffa-dramatörédé (VP IV. 201—222.) szerepelt volna, Gyulai Pál előszava (I. k. III.) még ezt ígérte, a cenzúra azonban közbeszólt, a III. 143. jegyzete szerint: „*) Az előszóban említett »Egy cím nélküli drámából« című töredék több okbul nem közölthetett, ez ujabban megtalált töredékkal lón helyettesítve.”

Kötetben teljes szöveggel először: DK 731—737. [az V. §. n.]

A Jókai szerk. Élk 1847. nov. 14-én a Mi hír Budán? rovatban közölte: „Petőfi nagyszerű [=nagyszabású, terjedelmes] víg költeményen dolgozik.” (Élk 1847. II. 20. sz. nov.14. 640. — PAt I. 152.) A hírt átvette a Der Ungar: „Der productive Petőfi arbeitet gegenwärtig an einem großartigen humoristischen Gedichte.” (Der Ungar 1847. 264. sz. nov. 16. 2102. — PAt I 152.) Két nap múlva a PDI és a Jelenkor következett. Az előbbi szerint „Petőfi egy nagyobb költeményen dolgozik, valamint Arany János is, mindkettő népies modorban.” (PDI 1847. II. 47. sz. nov. 18. 1503. — EPN 366.) A Jelenkor a fiatal irodalom serénységét hírlelte, benne első helyen: „Petőfi nagy népkölteményen dolgozik; — ” (Jelenkor 1847. II. 92. sz. nov. 18. 549. — EPN 366.) Nyilvánvalóan egy hírcsokorról van szó; a kérdés csak az, hogy *A táblabíró*nak a nov. 28-i mutatványközlését készítették ezzel elő, vagy már a *Boland Istók* előzetesének tekinthetők.

Ferenzi Zoltán, aki folyamatosan kutatta fel és közölte éveken át Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez c. cikksorozatában eredményeit, és aki a négy hírből csak a Der Ungarét nem ismerte, felemás módon foglalt állást: szerinte az Élk nov. 14-i híradása *A táblabíró*a vonatkozott (PetMuz IV. évf. 1891. 6. sz. 302. h.), a másik kettő azonban az 1848-ban szintén töredékben maradt *Lebel vezér* c. elbeszélő költeményre: PetMuz II. évf. 1889. 1. sz. 48. h. és III. évf. 1890. 6. sz. 376. h. Hasonlóképpen tette le a voksot életrajzában is: FPÉ III. 179—180. és követte őt — mint biográfiai kérdésekben általában — Horváth János is: Horváth 434. A krk-k (az autográf *Költő és Pest* lokalizálás alapján) az okt.-ben Koltón megkezdett mű folytatását és félbemaradását Pestre és nov.-re tették: HP I. 421., VP III. 298.

1961-ben azonban Magyarországra, a PIM-be került az Emich Gusztávval kötött első, 1846. jún. 22.-i, az ÖK1-re vonatkozó szerződés fénymásolata. (Eredetije Milton Smith m. származású amerikai műgyűjtő tulajdonában volt. Nyomtatásban l. V. Nyilassy Vilma: Petőfi nyomavesztett szerződése = PIMÉvk 1962. 5—8. és — pótlásként — VP VII. 638—639.) E szerződésben, az i) pont alatt szerepelt „Egy víg hősköltemény”, amely nem készült el, de mivel a szerződést 1847. márc. 18-án mint teljesítettet lezárták, igazat kell adnunk Kiss József jegyzetének: „Ehelyett Petőfi alighanem más nagyobb, kiadatlan, a *Szerződés*be külön föl nem vett elbeszélő költeményeivel (*Szilaj Pista, Tündéralom, Szerelem átka*) kárpótolta Emichet.” (VP VII. 655.)

Mezősi Károly vetette föl, *A táblabíró* töredéke nem köthető-e a szerződés i) pontjához. Ezzel értelemszerűen a Koltón elkezdett mű megírasi kezdőpontja Petőfinék nem 1847-i, hanem 1846 őszi, ottani tartózkodására került át, vö. Mezősi Károly: Milyen titkokra deríthet fényt a hazakerült Petőfi-kézirat. Magyar Nemzet 1971. márc. 14. Megismételve kötetében is: Mezősi: KP 372—377. Az átkelzésre teljes elméletet épített ki Martinkó András: *Miféle táblabíró? A táblabíró?* (Adalék Petőfinék 1846-i fejlődéséhez) = *Költő, mű, környezet*. Bp. 1973. ItFüz 82. 168—201. Terjedelmes, sokágú eszme-futtatásának tartalmi kérdéseit l. a *Magyarzatok* alfejezetében, itt csupán az időrendi kérdések értékelésére vállalkozunk. Martinkó úgy vélte, a költő 1846 őszen, Szatmárban látott először táblabírákat, és az itteni, friss élmények hatása alatt 1846. okt. 25. és nov. 8/9. között Koltón elkezdte írni elbeszélő költeményét róluk, amelyet több ok miatt (mint a szerelem, a pesti zaklatottság, a túl vaskosra sikeredett ÖK1 terjedelme, az *Egy gondolat bánt engemet...* kiváló kötetzárása okán) abbahagyott. A töredék I. §-ának közreadását 1847 nov.-ében kizárólag pénzkeresettel indokolta, és határozottan állította, hogy Petőfi *A táblabíró*t nem szándékozott

fölvenni az UK01-be sem. Az ItFüz hatására Kiss József változtatott véleményén: a PAI. jegyzetében (389. és 390.) az id. hírcsokrot már nem *A táblabíróra*, hanem — Martinkó hatására — a *Bolond Istókra* vonatkoztatta.

Ugy véljük, Martinkó András kétségkívül látványos hipotézisének egyetlen pontját sem tudta filológiai érvekkel alátámasztani. Sőt, mindegyik állítása ellen hozhatók fel argumentumok. Petőfi már első felvidéki útján, 1845 tavaszán találkozott a táblabírák világával és az általuk képviselt megyei politizálással, hiszen máj. 29-én személyesen vett részt és esküdött fel Gömör vármegye évnegyedes közgyűlésén, Rimaszombatban, ahol őt is tiszteletbeli táblabíróvá választották (PAI. III. 59.); vonatkozó élményeit pedig már az *Uti jegyzetek*ben publikálta (VP V. 27—30.). Hogy Szatmárban milyen környezet várja, azt az 1842. júl. 29-én, Pápán a Gaal József Ólmosbotok c. szatúráját jelmezben szavaló Petőfi régen tudhatta; az rá nem hathatott a meglepetés erejével. A koltói tanácskozás Teleki Sándornál pedig nem vonható ide; ott a Partium visszacsatolásának ügye forgott a kérdésben, amire a költő az *Erdélyben* c. verssel adott egyéni választ (→ IV. 212—214.). Semmi nem bizonyítja, hogy Koltón 1846-ban kezdte írni *A táblabírót*.

1847-ben, jún. 26. óta új szerződés volt érvényben Emich Gusztávval, amelynek 1. pontja az OK1 örökáron átengedésével végérvényessé tette a korábbi megoldást. Ebben a második kontraktusban már csak összterjedelemtől volt szó (kb. 35 ív), de műfaji részletezéstől nem (PAI. III. 81—83.). Nem indokolható tehát az előző, lezárt szerződés i) pontjának idevonása.

Petőfi az UK01-be zánt elbeszélő költeményeket külön füzetekbe írta. Így járt el a *Szegesi Mária*, a *Bolond Istók*, a *Lebel vezér*, *Az apostol* — és *A táblabíró* esetében is, vö. PAI. III. 237.! Emlékeztetünk rá, hogy az OK1 is ilyen művekkel kezdődött, az OK2—3 kétkötetes változatában pedig az első kötetet alkották, azaz mindezt praktikus és bevált megfontolásból tette. *A táblabíró*-füzetten éppúgy 1847. áll, mint ahogyan a mutató is ebben az évben jelent meg. Így nem az a probléma, hogy a töredék része lett volna-e az UK01-nek, hanem az, hogy az önálló füzet, a K hová illeszthető az 1847. évi művek időrendjében.

Összefoglalva az elmondottakat: a töredéket *Koltón* és *Pesten*, 1847. okt. és nov. hónapban írták tartjuk; az id. híreket kivétel nélkül *A táblabíróra* vonatkoztatjuk. Azokat a megírási fázisokat, amelyeket Martinkó a K vizsgálatával állapított meg (i. m. 197—198., vö. a *Szövegváltozatokkal*), a fenti időkörben tartjuk érvényesnek. Eszerint Koltón, a mézeshetek alatt elkészült az Előljáróbeszéd és az I. §. letisztázva (ez lett a mutatónyközlés szövege); a Pesten folytatott 2—4. §. azonban valóban fogalmazvány. Nov. 14-én, amikor a Petőfi házaspárhoz költözött Jókai első kézből vett információt közölt a munkáról, Petőfi még valóban tervezhette a továbbbírát. Nov. 4., a Pestre érkezés után kb. nov. 25-ig Júlia betegeskedett, majd kb. nov. 24. és dec. 1. között Petőfi küszködött torokgyulladásal. Egészségi állapotukra l. az Arany Jánosnak írt, dec. 3-i levelet: ... *a feleségem csak három hétig köhögött, [...] én pedig a minapában nem csak a lánglelkű, hanem egyszersmind lángtorkú Petőfi voltam ... t. i. irtóztató torokgyulladásom volt. De csak egy hétig tartott.* (VP VII. 111.) Ezzel egybevág Sass István dec. 1-jei levele Károly öccsének: „Ide érkezükkor mint hallom az asszonyásg köhicsélt. Az út megártott szegénynek. Sándor most gyógyul torokgyulladásából.” (PAI. II. 58.)

Ugy véljük, a betegség egy hete alatt dönthetett a költő, hogy a befejezetlennek maradó töredék tisztázott-véglegesített részét (valóban anyagi megfontolásból) publikálja, maga pedig inkább a *Bolond Istók* írásába fog. (A kettő egyidejű lehetőségére l.

az *Őrszi új* c. vers jegyzeteit, → 566.) Áruklodó ui., hogy az Élk-nek az a nov. 28-i száma, amelyik a mutatóványt hozta, adta hírül egyszerűsre: „Petőfi beteg volt, de már jobban van.” (EPN 366.) A félbehagyásnak az is motívuma lehetett, hogy immár három vármegye táblabírája volt, Gömör (1845. máj. 29.) és Zemplén (1847. aug. 5. — PAt III. 83.) után Nógrádé is (1847. okt. 19. — PAt III. 85—86., vö. az ezt egyértelműen a m. irodalom megisztetetésének értelmező sajtóhírekkel a különböző pártállású lapokban, a Jelenkorban, az Élk-ben és a BpHiradóban: EPN 353—355.). A politizálás egyébként is az országgyűlés nov. 11-i megnyitása óta áthelyeződött a megyei szintről az országosra, amint azt Petőfi két, ezután írt politikai verse, az *Okatootáia* és *A magyar politicusokhoz* bizonyítja. Végül egyetértünk Hatvany Lajos fejtegetésével, hogy *A táblabíró* összefoglalt, tökéletes verssé formált sommája a *Pató Pál úr* (Hatv² II. 248.). Azzal a különbséggel, hogy ő a költeményt „ama hosszabbnak tervezett verses beszély megírása közben hirtelen lekanyarított”-nak vélte, mi pedig a téma lezárásának, és ezért a töredéket a *Pató Pál úr* elé soroltuk be. Feltűnő, hogy a vers után ismét a házassághoz kötődő költemények következnek, amelyek a *Boland Istók* tematikáját előlegezik és /vagy kísérik.

Magyarázatok

- C Jókai Mór a második táblabírói cím után, 1847. aug. 18-án a következő módon címezte levelét Szatmárba Petőfinék: „Tekintetes nemes, nemzeti és Vitézlő / *Petőfi Sándor* úrnak, több tekintetes / nemes, nemzeti és vitézlő vármegyék érdemes / Táblabírájának etc. etc. megkülönböztetett tisztelettel...” (VP VII. 89.) A címzés sokat elárul arról a sokréti viszonyról, amely a Fialat Magyarországot és Petőfit a táblabírák világához kötötte, és amely a szinte diákos csúfalkódástól az egy részükkel való közéleti együttműködésig terjedt. Mert egyfelől lehetett a Pilvax ifjúságának, a „közvélemény asztala” mellett ülőknek magukat „táblabíráknak” nevezni, amint azt magának az uralkodónak, Ferdinándnak 1846. márc. 12-i, rájuk vonatkozó utasítása tartalmazta (vö. Hatv² I. 834. és Martinkó: i. m. 169.), vagy anekdotázni fölöttük, amint azt Kemény Zsigmond 1846. aug. 13-i naplőbejegyzése bizonyítja (Kemény Zsigmond: Naplója. Bp. 1974. 143. és Martinkó: i. m. 176.). Másfelől azonban Petőfi is használta — igaz, csak egyszer — címét, kritikusai ellenében és talán a PDL vidéki olvasóközönségére is tekintettel (*Nyílt levél Vabot Imréhez*, VP V. 16. és 201., az utóbbi helyen a szerk. köszönetével és buzdításával), sőt — a kétes hitelű, „Nyesy Demeter táblabíró” álneven történt két eperjesi, 1845-ös megszólalás kapcsán — talán álnevének és önszánerezésre is használta átmenetileg (erre nézve l. VP VII. 634—636. és 650—654. és Martinkó: i. m. 184.). A két felvidéki út (1845, 1847) és a szatmári tartózkodások (1846, 1847) azonban differenciáltabban láttatták vele a táblabírák mikrotársadalmát. Erre utal egyébként a töredék 33—40. sora is. Vlsz. ez okozta, hogy Martinkó András és Margócsy István — más-más megfontolásból és eltérő gondolatmenet végén — egybehangozóan úgy vélték, hogy Petőfi szatirája a töredékben nem ment (volna) túl a centralisták, a PH Csengery Antal vezetete körének és Eötvös József regényének, *A falu jegyzőjének* (1845) kritikáján: Martinkó: i. m. 190. és Margócsy 231. A töredék tematikus előzménye Irinyi József jellemképe, *A táblabíró* (Élk 1845. II. 7—8. sz.).

- 1 *siralmas idő! [...] elfajult világ!*: a Cicero több beszédéből lett szállóige („o tempora, o mores!”) ide alkalmazott változata.
- 4 *az ítélet napja*: önparódia, a nagy szabadságversekben megjósolt utolsó ütközet ideje
- 5 *jöfördult fenekestül*: a „jöfördult világ (mundus inversus)” barokk képzetére, amelynek volt erkölcsi-társadalmi értelmezése is, l. Turóczi-Trostler József: A tótágast álló világ = Magyar irodalom — világirodalom. Bp. 1961. 281—307.
- 10 *elmélkedésnek*: a fölösleges és céltalan filozofálásra l. a Koltón írt *Bölcselkedés és bölcsesség* c. verset (→ 182—183.).
- 15 *a rettentő kísértet*: a forradalom réme, amelytől nemcsak a maradiak és a fontolva haladók, de a reformellenzékhez tartozó liberálisok is rettegtek, vö. Fekete: Pev 195—196.
- 22 *a bőségnek szarva*: Ovidius szerint (Metamorphoses IX. 87—88. sor) sapka formájú volt.
- 29 *mit nekünk a nyelv, mit az irodalom*: előzménye az 1845. júl.—aug.-i, borjádi *A magyar nemes* szállóigévé lett sora: *Nem irok, nem olvasok.* (→ IV. 10.) Ugyanez a kérdés *A magyar politikusokhoz* c., közel egyidős versben is: → 251—253.
- 38 *parókájok*: mint a konzervativizmus jelképe szerepelt már a *II. úti levélben* is (VP V. 46.)
- 50 *Fegyveres Tamás*: a m. nemesség közismert történelmi hivatkozása, hogy ti. a haza fegyverrel való megvédése indokolja előjogi fenntartását, az irodalmi névadásban is megjelent. Faludi Ferenc olaszból készült Dorellfordításában, az Istenes jószágra, és szerentsés boldog életre oktatott nemes ember c. munkájában (első kiadása: Nagyszombat 1748) Fegyverneki Sándornak nevezte vitéz, de háryjánoskodásra hajlamos szereplőjét. Csokonai Vitéz Mihály gr. Fegyvernekije a Tempefői (1793) főrangú szereplője, és amint arra Pukánszky Kádár Jolán utalt az utóbbi dráma krkának jegyzeteiben, a beszélő név (egy nemesi származású toborzó hadnagyé) ott szerepelt már a m. hivatásos színészet első játékdarabjában, Alois Brühl Simai Kristóf magyarította Igazházijában is (1790), vö. CSVÖM Színművek 1. 1793—1794. S. a. r. Pukánszky Kádár Jolán. Bp. 1978. 285. Mivel e művek ismeretére nincs adatunk, úgy fogalmazhatunk, hogy Petőfi azonos logika alapján adott nevet táblabíró-hősének.
- szónokolni föláll*: a beszéd szatirikus ábrázolásának elmaradása indokolt, azt már megírta Czuczor Gergely: Maradi Marady táblabíró úr beszéde. Élk 1844. dec. 11., vö. HP II. 534.
- 88 *Invalídussá*: rokkantta, eredeti feladatára képtelenné (lat.)
- 92 *tengeri-kutyához*: a ném. 'Seehund' tükörford.-a; fóka
- 114 *a mi Tiszánk*: visszautalás *A Tisza* c. versre (→ 27—29.)
- 117 *Felső-Kis-Kálnótul*: Kálnó (ma: Kalinovo, Szlovákia) létező falu, Nógrád vármegyében, az Ipoly mellett, vö. Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest 1851. I. 158. Közbirtokosi jellegét ő is kiemelte: „Derék uri lakházak.” Petőfi talán első felvidéki útján hallotta a helységnevet, amelyet most két jelzővel toldott meg.
- 122 *Iskolába [...] folyódat*: vö. a *III. úti levél* (Debrecen, május 14. 1847.) prózájával a Tisza szabályozásáról: *lesz rend és prózaiság. [...] Így teszi az élet a lángészt filiszterré!* (VP V. 48.)
- 130 *residentiája*: székhelye (lat.)

- 144 *Badallóké*: helységnévből alkotott családnév. Petőfi itt kelt át a Tiszán, 1847. júl. 13-án, *Badaló mellett, Bereg és Szatmár megye közt...* (XIV. úti levél, VP V. 69.)
- 145 *báza*: az *ősi házban* leélt élet már *A magyar nemesben* is (→ IV. 11.)
- 192 *a törökök annyiszor kergettek*: vö. *A nép nevében* (1847. márc.) 31—32. sorával: *Mikor emeltek már emlékszóbot / A sok hős lábának, mely ott úgy futott?* (→ 37.)
- 209—212 Borbála iszákossága és a tréfás mentegetőzés *A helység kalapácsa* (1844. aug.—szept.) *szemérmes Erzsókéjének* történetében, a II. ének 202—223. sorában is (→ II. 75—76.)
- 213 *kakasság*: tréfás gyűjtőnévképzés, értsd: a kakasok
- 216 *ex tempore*: rögtön, késlekedés nélkül (lat.)
- 237 *Irnom kellett volna*: ismét *A magyar nemes* szállóigéje: *Nem irok, nem olvasok.* (I. h.)
- 258 *kalamáris*: tintatartó (lat.)
- 270 *A kertnek [...] lugosáig*: Kármán József Fannija menekült oda a világ elől. Szendrey Júliának is hasonló rejtekhelye volt az erdői várkertben, l. az *Állj meg feleségem...* jegyzeteit (→ 580.).
- 284 *könyvet olvas egyre*: ezért is nevezte Martinkó Piroskát „Fannyba oltott George Sand”-nak, élő mintája valóban Szendrey Júlia volt (i. m. 192.).
- 301 *bátyja*: Fegyveres Dezső viszont „kiköpött mása Andorlaki Bálintnak”, *A hóhér kötele* c. regény hőséneke (Martinkó: i. m. 191.)
- 392 *a nyilván*: a nyilvánosság

Szövegváltozatok

- Alcím K — Töredék — / 1847.
 ÉlK Mutatvány / „A’ táblabiró” / című vig hőskölteményből.
- 2 ÉlK a’
 ’s
 a’ ki
- 5 ÉlK A’
- 6 ÉlK a’ (2x)
- 7 ÉlK a’ hája [sorvégi vessző n.]
- 8, 11—13 ÉlK a’
- 15 ÉlK Feltűnt
 a’
- 16 ÉlK e’
 a’ végítélet.
- 18 ÉlK a’
- 20 ÉlK A’
 K jaco<n>binus.-sipka.
- 21 ÉlK e’
- 22 ÉlK a’ (2x)
- 23 ÉlK A’ mellyből
 csak úgy
- 24 ÉlK a’
- 25 ÉlK Ujítás”
 a’

- 25 e'
K sátán<i>
- 26 ÉlK 'S
a'
- 27 ÉlK ama'
- 29, 32 ÉlK a'
- 33 ÉlK 'S
szentségtörése [sh.]
a'
K szentség-törés<t>nek!
- 34 ÉlK A' táblabírák
- 36 ÉlK A' melly újítást,
- 37, 43 ÉlK a' táblabírák
- 38 ÉlK A' kik
- 39, 40 ÉlK a'
- 45 ÉlK A'
- 46 ÉlK 's
a' mellyiket
- 47 ÉlK A'
a' melly'ket
- 49 ÉlK Felső-Kis-~~ke~~lnai
- 52/53 ÉlK I-ső
- 55 ÉlK A' midőn
- 58 ÉlK hogy'
- 60 ÉlK a' mint
- 62 ÉlK a' mi
- 63 ÉlK ~~í~~rom,
- 64 ÉlK papírosom.
- 67 ÉlK a'
Gellért-hegyet
- 68 ÉlK Ama'
e'
- 71 ÉlK ama'
- 73, 76 ÉlK a'
- 78 ÉlK nagyon,
- 79 ÉlK a'
's
- 80 ÉlK a' (2x)
- 81 ÉlK 'S
a'
könnyű
- 82 ÉlK A'
- 83 ÉlK 'S
a' mit
- 84 ÉlK mélyen [ritkítás n.]
- 94 ÉlK a'
keresztül fürkésztem
- 95 ÉlK e'

- 95 's a'
 96 ÉlK 'S
 97 ÉlK a'
 98 ÉlK meg.
 100 ÉlK baj^sza.
 101 ÉlK 'S
 102 ÉlK ebb' a'
 K tekintetben<,>:
 106 ÉlK a'
 107 ÉlK 'S
 110 K val<l>ahogy
 ÉlK valahogy'
 111 ÉlK 'S
 115 K <...> nincsen semmi
 120 K a<z oldala> dereka
 148 K <S...> Utána
 167 K <csupán> csak
 nyugat<ra> felé
 185 K <Egy uj butor van az egész épületben>
 255 K bevág<ot>a
 263 K őt<r>
 270 K l<o>ugosáig,
 279 K olyan <ifjú> szép [a jelölt szótag utólag beszúrva]
 298 K ábrándjaiból [th., jav.]
 334 K is [utólag beírva]
 360 K <hiba> hiába.
 394 K angyalaként [a jelölt betű utólag beírva]
 396 K <Tánc> Csibének
 396 után K <V. §. / (Koltó és Pest.)>

714. PATÓ PÁL ÚR

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 87. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását. l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 362—363., UK02 II. 138—140., ÚK1 II. 113—115.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Hatvany Lajos szerint „nincs kizárva, hogy *A táblabírót*, melybe Petőfi már a koltói mézeshetek folyamán fogott bele, utóbb Pesten azért szakította félbe, mert

úgy érezte, hogy e tárgyról való mondanivalóit ama hosszabbnak tervezett verses beszély megírása közben hirtelen lekanyarított *Pató Pálnak* öt strófájában sikerült végérvényes tökélytel kifejeznie.” (Hatv² II. 248.) A két mű közötti összefüggést helytálló észrevételnek tartjuk, a sorrendet azonban fordítva feltételezzük: az 1847. nov. utolsó hetében betegeskedett Petőfi, elakadva az elbeszélő költemény írásával, mintegy összefoglalta azt versünkben. Ennek alapján a külön füzetbe följegyzett *A táblabíró*t e költemény elé soroltuk be; a *Pató Pál úr* megírását pedig 1847. nov. utolsó vagy dec. első napjaira tehetjük.

Terjedelmes irodalma van annak a kérdésnek, ki volt az élő modellje Petőfinek. Magát a tényt nem vonták kétségbe; Dienes András pl. arra hivatkozott, hogy a költő életében a vers ezért nem jelent (volna) meg (Dienes András: Itt nyugszik Pató Pál úr... Népszava 1959. szept. 13.) Ami persze — tapasztalhatjuk — önmagában nem érv, hiszen az 1847-es verstermés jelentős hányadára áll: Petőfinek tervezett új kötetében ügyelnie kellett a meg nem jelent versek kellő arányára. Ráadásul versünk 1858-ban, az ÜK1-ben, tehát az első lehetséges alkalommal nyomdafestéket látott.

A hagyománynak két ága van. Szatmár vármegyében számon tartottak egy zsarolyáni Pathó családot (Gorzó Bertalan: Szatmár vármegye nemes családjai. Nagykároly 1910. 99.). Az ő leszármazottjuk, Köpeczi Botz Gyula 1970-ben egy olvasói levélben jelentkezett. Dédanyja volt Pató Sára, a versben szereplő Pál másodunokatestvére. A kiterjedt família nem örült a versnek, szerintük a *Pál* csak az alliteráció miatt került a szövegbe. Dédapja replikáját is felidézte, amikor felesége a családi jussat kérte rajta számon: „Nem elég juss az neked, hogy országos hírre jutottatok, Patók, Petőfi révén?” (Köpeczi Botz Gyula: Ki volt Pató Pál? Magyar Nemzet 1970. febr. 23.)

A régi Esztergom vármegyéhez tartozott Magyarszölgényről Nagymajtényi Jenő írt 1943-ban bölcsészdoktori disszertációt. Ebben rögzítette azt a hagyományt, hogy Pathó Pál alszolgabíró (1848-ban a helyi nemzetőrség parancsnoka) volt a modell; a költő a pozsonyi diétára utazva járhatott a helységben. (Tartalmilag idézte Zolnay László: Esztergomi emlékek. Annales Strigonienses / Esztergom évlapjai I. Bp. 1960. 177—179.) Ezt megelőzően már, 1956-ban az Esztergom-kismonográfia is közölte a hagyományt, de más helynévhez kötve: „A negyvenes években Petőfi is megfordult itt — 1846-ban Jókai Mórral együtt, mint Várady Antal lakodalmanak násznagya —, s a túlparton, Kéménden, Muzslán járva, Pató Pál Esztergom megyei esküdtről mintázta meg a maradi köznemesség ellen írt halhatatlan szatíráját.” (Dercsényi Dezső — Zolnay László: Esztergom. Bp. 1956. 43.) Vércse Miklós párkányi tanár 1959-ben a magyarszölgényi temetőben megtalálta az 1855. ápr. 28-án elhunyt Pathó Pál sírját, aminek alapján mind Zolnay, mind Dienes (I. h.) elfogadta az azonosítást. Maga Vércse is összefoglalta kutatásait az Esztergom vármegyében 1626 óta igazolt nemességű család szóban forgó tagjáról, akinek 1843-ban már nem volt birtoka, ezért hivatalokat vállalt. Elismerte ugyanakkor, hogy helyi hagyomány nincs róla és Petőfi látogatásáról sem a községben (Vércse Miklós: Melyik Pató Pál úr? Irodalmi Szemle 1973. 42—45.).

Szemben az eddig id. állásfoglalásokkal és közzélekedéssel, nem gondoljuk, hogy Petőfinek egyetlen, élő modellszemélyre lett volna szüksége. Ezt támasztja alá, hogy a családnevet 1847-ben már használta, *A fakó leány és a pej legény* c. novellájában (megjelent az Élk 1847. máj. 8-i és 15-i számában): *Pató Lőrinc gazdának három leánya volt; a legöregebbiket, Sárít hitták fakó leánynak...* (VP IV. 129.)

A típus és a szatirikus környezetrajz irodalmi kedveltségére utalt Horváth János, bár nem vlsz., hogy éppen Kuthy Lajosnak Fresco-festések c., az 1843-as Hond-ben megjelent karcolata lett volna Petőfi mintája az ábrázolásban (Horváth 568.). Világ-irodalmi mintáját Hankiss János Petőfi kedvenc fr. poétájánál, Béranger-nál találta meg; főképp a Le marquis de Carabas és a L'enfant de bonne maison c. versekben, amint azt terjedelmes szövegpárhuzamokkal igazolta is (Hankiss János: Petőfi és a francia költők. BpSz 551. sz. 1923. jan. 11.). Petőfi példányaiban: OSZK Kt. Fond VII/228/2/I. 227—229. és II. 46—49. MTAK Kt. K 519. 171—173. és 283—286. (A példányok leírását l. Kalla—Ratzky 115—116. és 119.)

Magyarázatok

- 1 *elátkozott királyfi*: hasonló fordulat, csak nőakkal az ÖK1 meg nem jelent, 1847. jan. 1-jéről keltezett előszavában: ... *dalol feltételezhetően műzsám, mint az elátkozott királyleány az operenciás tenger szigetében, melyet vadállatok és szörnyetegek őrznek.* (VP V. 39.)
- 2 *Óperencián*: Felső-Ausztria hivatalos nevének („Österreich ob der Enns”) népi változata, ott állomásozott m. katonák révén. A folklórban és a népryelven a ’távoli, soha nem látott’ megfelelője, amit csak erősített a tenger motívumának idekapcsolása (Dömötör Sándor: Az óperenciás tenger és a valóság. MNyr 1948. 235—242.; Implom József: Óperencia. MNy 1952. 208.9). Elő-történetére és 18. sz.-i előfordulásaira l. a *János vitéz* 1330. sorához fűzött jegyzetet (→ III. 324.); ott, a XXIV—XXVI. fejezetben Tündérország található szigetében.
- 3—4 *falyában, / [...] magorván*: akár Fegyveres Tamás *A táblabíró*-töredékben
- 8 A refrén mintáját Hankiss Béranger Roger Bontemps és Le petit homme gris c. verseiben találta meg (l. h.). Petőfi példányaiban: OSZK Kt. Fond VII/228/2/I. 15—17. és I. 29—30., MTAK Kt. K 519. 11—12. és 22—23. (A példányok leírását l. Kalla—Ratzky 115—116. és 119.)
- 9—14 A ház leírása *A táblabíró* II. §-ának 145—160. sorával vethető egybe.

Szövegváltozatok

- 10 K <Vakolatja> Hámlik le a
- 18 K Szánt<ő>ó föld [th.]
- 33 K <tengeri át> tengeri által;
- 34 K <az ősök> apái
- 36 K <sem volt> sincsen
- 40 K <e>arr<e>a

715. EGY APÁHOZ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 88. f. r—v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban. A K címe mellett keresztelvény jelölés látható; valóban nem került be az UK1 kiadásába sem. A megjelenés feltehetően Szendrey Júlia akadályozta meg.

Kötetben először: DK 722. (a kötet toldalékában)

Keletkezés

Bármennyire gondosan is igyekezett — kiadójával és lapszerkesztőivel — Petőfi megtervezni házassága anyagi alapjait, megélhetésükért folyamatosan harcolnia kellett — kivált, hogy Szendrey leányával semmiféle hozományt nem adott. Erről már az *Úti levelek...* záródarabjában, a XX.-ban is írt (*Pest, november 11. 1847.*), bár az utalás a K-ból kihúzta, és nem engedte nov. 30-án megjelenni: ... fiatal házasnak sok a dolga, míg rendbe szedi magát. <, kivált ha olyan gondos ipa és napa van, mint nekem.> (VP V. 216.) Szatmári időzéséből adósságai is maradhattak, amelyeknek pontos rendezését — mint mindig — becsületbeli ügynek tekintette. Erre utalt Pap Endre levele (Szatmár, 1847. nov. 23.), amelyben ez olvasható: „... leveledet, s a pénzt benne, vettem. Ennyit megnyugtatósodra.” (VP VII. 110.)

Szendrey Júlia levelezett családjával. Sz. Ignác 1848. jan. 6-án már harmadik válaszelevelét írta leányának. Petőfiné levelei közül csak a másodiknak datálatlan töredékét ismerjük (Petőfi kézírásában), ebben idézte föl az esküvő utáni elutasítás jelenetét: „... ő ölelve közeledett édes apámhoz és visszaútasított — ekkor összehuzodni éreztem szívemet, és keserű gyönyört éreztem vidám arccal jó kedvvel távozni onnan, hova talán többé vissza nem térhetek.” (MDSZJ 253, VP V. 185., PA II. 60—61.) A töredék nem utalt ugyan az anyagi támogatás hiányára, Szendrey 1848. jan. 6-i válasza azonban igen: „Irod továbbá, miként nem kínálalak meg segedelemmel, — fiam! ez megbántás lett volna férjedre nézve, én legalább annak vettem volna ha házasságom első heteiben sem tudtam volna legalább ha más ezt tette volna fel róllam, a nyomorból nőmet megmenteni, — és nyomorrral gondolkozni mindjárt elejénte!!! — ugy hiszem, ez tőled is ábránd, egy kis elmefuttatás, — ...” (MDSZJ 254., PA II. 61.)

Az elmondottak alapján úgy véljük, hogy a vers közelebbi datálása jelenlegi forrásaink szerint nem szűkíthető, ezért meghagytuk hagyományos datálását (FPÉ III. 183.): 1847. nov. 4. után, ami egyébként a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helyének is megfelelő (vö. VP VII. 518. és 602.).

Magyarázatok

- C A vers címzettje Szendrey Ignác, Petőfi apósa (1800—1895). Magatartását a költő verseiben pontosan rögzítette, l. az *Erdőd, május 17. 1847.* (→ 68.), a *Röpül az úti por...* (→ 69.), az *Az volt a nagy, nagy munka...* (→ 178—179.), a *Mi a szerelem?* (→ 180—181.) c. verseket és jegyzetüket.
- 10—11 L. a Szendrey Júlia id. töredékes levelében ábrázolt jelenetet az esküvő napján, a *Keletkezés* c. alfejezetben.
- 15 *szülői aggalom*: erre nézve l. Szendrey id. 1848. jan. 6-i levelét (I. h.).
- 19 *Arinak tartád*: Petőfi ábrázolása kíméletlen, de pontos. Szendreynek nemessége körüli problémái akadtak 1840-ben: Békés vármegye a Mező-

berényben, Festetics-szolgálatban élő és dolgozó inspektort nemessége igazolására szólította fel, ami helyett Erdődre, Károlyi-alkalmazásba szegődött (vö. Irányi István: *Petőfi Mezőberényben.* = *Mezőberény története.* Mezőberény 1973. II. 35.). Ráadásul maga is polgárleányt vett feleségül, Gálovits Annát. Ezért két leánya, Júlia és Mária szerencsés házasságától remélte — vagyona mellé — a társadalmi felemelkedést.

- 20 *alkuvál is már*: Szendrey vőjelöltje 1847 tavaszán Uray Endre, U. Bálint volt országgyűlési követ, királyi tanácsos fia volt. Őt „Papa bevezette”, amint azt Júlia írta barátnőjének, Térey Marinak, 1847. márc. 13-i levelében. Uo. a leány világosan felismerte már az érdekházasság háttérmotívumát is: „... talán Uraynál is csak számításból megy az egész historia, s mert bizonyosnak tartja mind a mellett *mint a gazdag Uray* győzelmét, ezért vesz magának olly kevés fáradságot...” (MDSZJ 368., PAt II. 30—31.) Petőfi már vőlegényként számot vetett házassága várható nehézségeivel (*Valahogy*, → 155—156.) és férjként, Koltórol szintén versben rögzítette Szendrey elborzadását is: *S uramfia: poéta, / Rongyos poéta vő!* (*Az volt a nagy, nagy munka...*, → 178.) Hasonlóképpen vélekedett és szurkolt Tompa Mihály is: „... e házasság el nem törik; s én két okból örülök annak: Petőfi barátom s boldogságát óhajtom, továbbá szeretném látni azon keserű pofát, melyet a gőgös aristocrata Uray vág, hogy egy szegény magyar költő, fia orra elől elkapja a madarat.” (Levele Böszörményi Károlynak; [Beje, 1847. júl. 21.] — PAt II. 50—51.)
- 31 *embervásár*: Petőfi a lélekvásár-képet már korábban is használta, l. a *Hazáért...* c. 1846. nov.-i versét (→ IV. 222.), de ott a politikai élet színtereként ábrázolta.

Szövegváltozat

51 K <Hab> Bár

716. ÁLLJ MEG FELESÉGEM....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 89. f. r—v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 363—365., UK02 II. 140—143., UK1 II. 116—19.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

1847. nov. 4. után a fiatal házaspár nemcsak otthona berendezésével foglalatossodott, hanem betegeskedtek is (l. *A táblabíró* jegyzeteit, → 570.), ami megakadályoz-

ta őket abban, hogy akár régi barátaikkal is felvegyék a kapcsolatot. Jókai Mór ekkor már velük lakott (l. 1847. nov. 17-i levelét anyjának: „Együtt lakom Petőfiékkel dohány-utcában 373 szám alatt első emeletben.” — PAI II. 57.), de pl. Sass István dec. 1-jén azt írhatta Károly öccsének Erdődre: „Petőfiéknél — bár vágyva vágyom — még eddig betegségem miatt nem leheték. Ide érkezttük mint hallom az asszonyosság köhincseit. Az út megártott szegénynek. Sándor most gyögyul torokgyuladástól.” (PAI II. 58.)

Ez a kényszerű, az egész nov.-t igénybe vevő bezártság okozhatta, hogy mintha a költői tematika folytatódna Pesten is: a *Szép napkeletnek...*, az *Őszi éj*, a *Rózsabokor a domboldalon...* és az *Egy apához* után versünk is ebbe a sorozatba tartozik. A korai találkozások visszaidézésével, a játék idézőjelezésével a *September végén* hangulatának folytatója. Megírása 1847. nov. 4. és dec. 10. közöttre tehető.

Magyarázatok

- 7—8 *Isten drága napját / Egyre lopni*: ironikus szóvisszhang Vörösmarty verse, a Gondolatok a könyvtárban (1844) 11—12. sorára: „...elhenyéljük a napot? / Az isten napját?” (VÖM 3. Kisebb költemények III. 1840—1855. s. a. r. Tóth Dezső. Bp. 1962. 101.)
- 13 *Munka, tett az élet*: saját radikális tett-kultuszának (legutóbb *A szájhősök* c., aug.-i versben) idézőjelezése
- 19—20 *ott a csendes / Kertben*: az erdői várkertben, l. a *Kinn a kertben voltunk...* c., 1846. szept. 19-i, ott írt verset és jegyzeteit: → IV. 191. és 578.
- 21 *a kályha*: a PIM relikviatárának tulajdonát képező, R 90.107. jelzetű fehér kerámia-kályha jelenleg Kápolnásnyéken, a Vörösmarty Emlékmúzeum biedermeier enteriőrjének részeként látható. Fényképe és leírása: Kalla—Ratzky 111.
- 22 *Nagy fa*: a park tavának töltésén lévő tölgyek egyike, amely alatt falóca állt. Júlia ide, kedvenc tartózkodási helyére a második erdői látogatáson vezet-te el Petőfit (MDSZJ 328., idézte Dávid—Mikó 39., vö. → IV. 579—580.).
- 41—42 *„Én / Nem szeretem önt.”*: Júlia valóban ezt válaszolta a költő vallomására, l. a *Költői ábránd volt, mit eddig érzék...* 25—26. sorát: *Mondád — és nem is reszketett beszéded — / Mondád, hogy soba senkit nem szeretsz.* (→ IV. 193. és 582.)

717. AZ ÉJ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 90. f. r—v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.
Kötetben: UK01 366—369., UK02 II. 144—148., ÚK1 II. 120—124.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján 1847. nov. végére vagy dec. elejére tehető. (Ez hagyományos keltezése is, a FPÉ III. 183. óta.)

Magyarázatok

- C Az éjszaka ábrázolása bevett, gyakori romantikus lírai téma. (Ironikus-önironikus változata a F XLIV. darabjában; *Fönséges éj!*, → IV.126.) Petőfinél a *nem alszom, ébren álmodom* hangulatát (*Éj van...*, 1845. aug. → IV. 14—15., vö. Horváth 299.) az éjszakai munka életrajzi vonatkozásai hitelesítették. A SzGy III. darabjának szerelmi motivációját 1847 júl.-ában, a *Látom kelet leggazdagabb virányit...* 17—28. sorában (→ 107.) és az aug.-i *A csillagos égben* (→ 138—139.), azaz a Júlia-versekben is megőrizte.
- 16—17 *a gyászos / Ifju*: utalás Endümion éliszi király mítoszára. Zeusz és Kalüké nimfa fia a holdistennő, Szeléné (~ Luna) szeretője volt. Hazai irodalmi előzménye Kölcsey Ferenc Endymion c. verse: KFMM Versek és versfordítások. S. a. r. Szabó G. Zoltán. Bp. 2001. 123—125. és 829—830. Ismét jó példa arra, hogy Petőfi a korban még közkeletű mítoszokat hogyan romantizálja.
- 28—29 *a fűre / Könnye*: a harmat. Mítosza Vajda Péter Dalhonának IV. füz.-ében (Bp. 1844. 26—27., Vajda 2004 698—699.); ám a Horváth János felvetette párhuzam ezúttal igen távoli (Horváth 531.).
- 16—30 Horváth János a sorok párhuzamát Lenau Hypochonders Mondlied c. verse 5. versszakában vélte megtalálni: Horváth 531.
- 37—42 *A hevesi rónán* c. vers (1846. aug. 29.) 21—28. sorának megismétlése: *Emelkedik föl a hold; / Olyan szép s olyan habvány, / Mint a meghalt menyasszony / Bús völgyénye karján. / / S talán a hold valóban / Egy bolt menyasszony árnya, / Kit a koporsóból vissz / Az égbe szellemszárnya.* (→ IV. 185.)
- 61 *az örült*: Lukácsy Sándor emlékeztetett az örült = kvázi-költő azonosságra (Csillagtalan éjek. A Felhők körül. Holmi 1996. 1703.) A „bölc bolond”-ra l. még a *Bolond Istók* címéhez fűzött magyarázatot!
- 67 *a baldokló*: szintén „a szellemi-lelki értelemben vett határhelyzetekben létező figurák” egyike, akár az örült és a költő (Margócsy 187.).
- 76 *a költő*: Petőfi nem csak a cím magyarázatában említett verseiben, hanem prózában is hangot adott ennek „a romantikus ismeretelméleti feltevés”-nek, „mely szerint a transzcendens »titok« meghallására »normális« emberi percepció nem képes...” (Margócsy 186—187.): *A természettel mulattam, az én legkedvesebb barátommal, kinek semmi titka nincs előttem. [...] megtanított rá a világ mysteriumainak grammaticája, a költészet. (X. úti levél; Miskolc, július 8. 1847. — VP V. 62.)*
- 79—81 *A merengő / Költő / Érti*: Vajda Péter Dalhon c. műve IV. füz.-ének Szerelme-dalok ciklusában, Társalgás a holddal alcím alatt (Bp. 1844. 61., Vajda 2004 722.): „... ha pedig boldogtalan szerelmes vagy, és azért keresed az éjt, vagy ha más bú emészt ... elbeszélheted nekem...” (Horváth 531.)

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 91. f. r—v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 369—371., UK02 II. 148—152., ÚK1 II. 125—128.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel. Ezekben, sőt az ÚK további kiadásában is csak sima *Ausztrália* olvasható.

Keletkezés

Ferenczi Zoltán, aki úgy vélte, hogy Petőfi „feszült figyelemmel kísérte az 1847. nov. 12. óta Pozsonyban ülésező országgyűlés tárgyalásait”, költeményünket szintén ezzel hozta kapcsolatba: „... *Okatootáia*, melyben Magyarország állapotával gúnyolódik, részben a közös teherviselés elvének a főrendeknél való bukására vonatkozik, mely nov. 29-én került a rendek elé.” (FPÉ III. 183. és 185.)

Ferenczinek maga Petőfi mondott ellent forradalmi naplójának 1848. márc. 17-i bejegyzésében: *Politikai életünket távolról néztem vagy rá sem néztem, a miért részint egyoldalúsággal, részint bűnös egykedvűséggel vádoltak.* (VP V. 79.) Hasonlóképpen, a vers szövege sem igazolja Ferenczit, hiszen itt általános helyzetképről van szó, nem egyetlen politikai kérdéskör megverseléséről. Mindazonáltal datálása elfogadható: a vers 1847. dec. 10. előtti, a hónap elejéről való.

Magyarázatok

- C *Okatootáia*: Martinkó András kutatásainak köszönhetően tudható, hogy létező sziget, a felfedezőjéről elnevezett, óceániai Cook-szigetcsoport tagja. James Cook 1777. ápr. 4-én járt ott. Petőfi a nevet — Otakootaia alakban, amelyből ta ~ ka metatézissel lett a vers címe — Aszódon, 1837 elején olvasta, németül Campe útleírás-gyűjteményében, amelyet a kisgimnázium könyvtárából kölcsönzött ki (Martinkó András: *Okatootáia* felfedezése gyümölcsöző tévutak után. ItK 1982. 275—289. és Asztalos 85—86.) A mű teljes címe: *Sammlung interessanter und durchgängig zweckmässig abgefasster Reisebeschreibungen für die Jugend von J. H. Campe. I—XII.* Wien 1786—1812.
- 3 *China*: a Kínával való csúfolódás és példálózás bevett fordulat volt az 1840-es évek hír-és divatlapjaiban, l. erre Horváth 567. felsorolását.
- 21—24 A strofa előképe a *Levél Várady Antalhoz* 59—63. sora: *Hazám, még sem vagy oly boldogtalan, / Minőnek első pillanatra látszol, / A lelki szükség nem bánt tégedet, / Minden szükséged van; de lelki nincs; / Ettől az egytől megmentett az isten...* (1846. máj. 22., → IV. 177.)
- 31—32 Ez volt Fegyveres Tamás hitvallása is: *De mit nekünk a nyeh, mit az irodalom! (A táblabíró, → 202.)*

- 33 *bolond fővel*: vö. Csokonai Vitéz Mihály színjátékának, A méla Tempefőinek (1793) alcímével: „Az is bolond, a ki poétává lesz Magyarországban.”
- 43 *bagarja*: „Leginkább vörös színre festett, vízellenes, igen erős és nehéz szagú bőr...” (CzF I. 376. h.) Az ilyen bőrrrel dolgozó csizmadiák beszélő neve volt *A helység kalapácsában* (1844): *Bagarja uram* (..) / *A csizmacsinálás / Érdemkoszorúja művésze*. (→ II. 77.)
kutyabőr: „Átv[itt]. ért[elemben]. Oklevél, különösen, amely nemesi adományozásról szól. [...] Nevét onnan kapta, mert az okleveleknek való hártákat rendszeren kutyabőrből gyártották.” (CzF III. 1220. h.)

Szövegváltozatok

- 4 K Ausztrália [a z utólag beírva]
 5 K Ausztr(ál)jának [a z utólag beírva]
 7 K <Sehogy s> Nem
 10 K Ausztr(ál)ia! [a z utólag beírva]
 32 K Kapa-kasza <sz>kerülök. [th.]
 34 K szán<t>ja

719. BOLOND ISTÓK

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/5. Egy 208 x 262 mm nagyságú, álló formátumú füz., 16 autográf számozású lappal, 8 f. terjedelemben.

Megjelenés

Élk 1848. I. 2. sz. jan. 9. 48—55. és 3. sz. jan. 16. 81—86., „Petőfi Sándor.” névalírással, vö. EPN 380.

Kötetben: UK01 3—28., UK02 I. 3—39., ÚK1 I. 3—39., mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Ferenczi Zoltán, aki a Petőfi nagyobb elbeszélő munkáiról 1847 nov.-ében megjelent híreket *A táblabíróra*, illetve a *Lebel vezérre* vonatkoztatta (l. *A táblabíró* keletkeztörténeti jegyzeteit, → 569.), életrajzában így állította össze az epikus művek kronológiáját: „Csakhamar abba hagyja e művet [*A táblabíró*], *Bolond Istók*ba kap s novemberben és december hava első felében elkészíti.” (FPÉ III. 179.) *A Lebel vezért* „*Bolond Istók* miatt tette félre”, majd 1848 jan.-jában folytatta (FPÉ III. 180—181.). Ebből az időrendből egy kapkodó, ebbe-abba belekezdő szerző képe jelenik meg előttünk, ami egyáltalán nem illik a házassága felelősségtudatában a szerződésén nagyon is céltudatosan és rendszeresen dolgozó Petőfi.

Azt viszont el kell fogadnunk, hogy a *Bolond Istók* külső keletkeztörténetére semmiféle forrásunk nincsen. Az *Őrszi éj* bizonyította (→ 198—199.), hogy 1847. nov. 4., a Pestre visszaérkezés után a téma folyamatosan jelen van Petőfi gondolatai-

ban. A rendelkezésre álló adatok alapján a következő hipotézis állítható fel a megírásról. Nov. 28-án jelentette az Élk, hogy a beteg Petőfi jobban van (EPN 366.). Feladva *A táblabíró* megírását, lezárva ezt a tematikát a *Pató Pál úrral*, teljes erővel nekifogott a *Bolond Istóknak*. Aminthogy a dec. eleji versekben (a két közvetlenül politikai témájút leszámítva) mindenütt van utalás házassága történetére vagy a Bolond Istók-tematikára: *Egy apához, Alj meg, feleségem...*, *Az éj, Mosolyogj rám!, Feleségem neve napján, Csendes tenger rónaságán...* Ha elfogadjuk, hogy *A haraghoz* a lírai önarckép ismét teljesé tételét szolgálta a *Haragos Petőfi* felidézésével, akkor a *Bolond Istók* elkészülhetett a hónap közepére. Így megírásának vélhető időkerete: 1847. nov. vége — dec. első fele.

Magyarázatok

- C *Bolond Istók*: Dugonics András posztumusz megjelent gyűjteményében (Magyar példa beszédek és jeles mondások. Szeged 1820. I. 114.) már olvasható a „Bé tekintet, mint bolond Istók Debrecenbe.” A hozzáfűzött jegyzet szerint: „Léva i szüleményektől hallottam: hogy ez a bolond Istók Léva n született volna, egész életében nem is lett volna más ingerje, hanem: hogy minden esztendőben meg lássa egyszer Debrecen városát. Nem is ment tovább az első háznál benne ismét haza tért, és kóborlásával meg elégedett.” A szólás ismertségére jellemző, hogy már a 18. században az irodalomba is bekerült. Hasonlat formájában Orczy Lőrinc 1787-ben megjelent episztolájában, a Generál gróf Beleznai Miklós-nak c. versben szerepelt: „Mint valaha bolond Istók Debrecenben / Bétékintett, kiment Ferenc a kertében...” Idézetünk Toldy Ferenc Handbuch der ungrischen Poesie (Wien — Pest 1828. I. 149.) c. kézikönyvből való, ez ui. megvolt az aszódi diák Petőfi tulajdonában, vö. *Az ítélet* jegyzetével, → 387. Pozsonyban, 1794-ben Szaller György Istók Debrecenben c. röpirattal válaszolt az őt elítélő, munkáiba felületesen bukkantató recenziéseknek. (Az írás egyidejűleg ném. nyelven is megjelent, a Der neue Eulenspiegel cím alatt.) Magyarázatul a szerző megjegyezte, hogy nem bolondot, hanem szeleburdit jelent. (a. m. a ném. „Windbeutel”), amit bizonyíthat, hogy magyarul ’Mindenütt istók’ névváltozata is van (Kardos Lajos: Bolond Istók a XVIII. században. Ethn 1912. 177—178. és Waldapfel József: Istók — Debretzenbe. Ethn 1929. 182—183.). A romantika korának alkotóit az vonzotta a témához, hogy a név és a szólás mögött nem rejtett kötött történet, teret adva az önéletrajzi elemeknek éppúgy, mint a fantáziának. (A folklór-nyomokra l. Benedek Róza: Bolond Istók. Ethn 1911. 72—80.) Bolond Istók Petőfinek mindig is kedvelt alakmása volt. 1843. márc. 25-én a vándorszínész Petőfi Kecskeméten jutalomjátékára a Lear király Bolondját (akkori szerepnevén: a Bohócot) választotta, amelyet az egykorú közönség komikus szerepnek tartott és fogadott el, míg Petőfi — a nagy romantikus színészegyeniség, Megyeri Károly és Egressy Gábor nyomán — (Jókai szavával) „komoly filosofhot” játszott, megosztva publikumát. (Erre az eseményre l. Fekete: PVSz 96—110., az emlékezések: Hatv² I. 443—445.) Az „okos bolond” mellé a sokféle járt, sokféle tapasztalatot szerzett csavargó ~ vándor társult. (Ilyen a vándorszínész maga is.) Mindjárt az első versbeli említés kapcsán: *Betérek Debrecenbe / Bolond Istók gyanánt...* (*A csavargó,*

1844. aug., → II. 68.) 1847 nyarán és őszén, az életforma-váltás során megírta előtörténetét (*Fölszédtem sátorfám...*, 1847. jún., → 93—94.), a figura kvintesszenciáját *A vándor legényben* (1847. aug., → 127—129.), addigi életének összefoglalóját (*Tarka élet*, 1847. aug., → 133.), hogy azután a koltói versek motívumaként mindez beletorkollik a megnyugvás → elhallgatás konfliktusába (*A sivatag lakói*, 1847. szept.-i, → 162.) vagy a szembeállítás része legyen (*Egykor és most!* → 172—173., *Csendes élet*, → 177., *Hintón és gyalog*, valamennyi 1847 okt.-ében, → 179—180.). De megjelent az új, a páros vándorlás képe is: *Ez már aztán az élet!* (1847. okt. 20., → 189—190.) Ennél is több verset vont Horváth János a „Bolond Istók-ihlet” körébe: Horváth 417—419. Az említett világirodalmi párhuzam mellett mintául Farkas Gyula Dickens Martin of Chuzzlewit (1844) c. regényét említette, amely megvolt a költő könyvtárában (VP V. 252.). A címszereplő különöc, önző öregember világgűlöletében, a mellette élő árva leány figurájában, az öreget felvidító és a leányt feleségül vevő Tom Pinch alakjában lelte meg a párhuzamokat (Farkas Gyula: Petőfi nagyobb elbeszélő költeményei és forrásaik. Bp. 1923. Eötvös-Füzetek 1. 44—48.).
- 22 *A záporboz:* az úton járók időjárési ellenségeit *A vándor legény* foglalta össze, a *Szél, hidegség, hó, eső* sorban (→ 129.). L. még a vershez fűzött életrajzi jegyzetet is!
- 26—30 Utalás Shakespeare Julius Caesar c. tragédiája III. felv.-ának 1. színére, vö. Szigethy 105.
- 33—34 *nyakában / Egy pár bunda s köpönyeg:* így vészelt át (lekonyított kalappal és kifordított subával) Kukorica Jancsi a vihart a *János vitéz* V. fejezetében (→ III. 48.).
- 46 *szerencsét mos:* a szólás ősforrása az ószövetség, Jeremiás könyve: „Elváltoztathatja bőrét a szerencsen...?” (Jer 13,23) A hiábavaló erőfeszítés példázata lett.
- 67 *szívárványos lett:* hasonló a *János vitéz* id. helyén
- 72 *paradicsommadár:* DK-Ázsiában honos, hosszú farkáról és színes tollazatáról nevezetes (CzF V. 63. l.)
- 84 *a város leányai:* a vagabundus életforma „kellékei?” ők már *A csavargóban* is: *...ittam / Bort és öleltem hiányt.* (→ II. 68.)
- 97 *Zsiványfészek:* a *János vitéz* VI. fejezetére emlékeztetően: → III. 49.
- 102 *Ergo:* tehát (lat.)
- 143 *„A tatárjárásnak:* 1241/42-ben.
- 145 *Timurlán:* Timur Lenk (1336—1405), 1370 és 1405 között mongol uralkodó
- 146 *Dzsengizkán:* (1155—1227), 1206-tól mongol nagykán, aki Kínától a Kaszpi-tengerig terjedő birodalommal szervezte Belső-Ázsia lovasnómad népeit.
- 237 *vendégoldalas szekér:* azaz oldalrudakkal megerősített, hogy több férjen rá
- 251 *Matuzsálemina:* tréfás női név képzése a bibliai, 969 esztendő t élte és így a magas életkor jelképének számító Matuzsálem (1Móz 5,21—27) nevéből
- 273—276 Bolond Istók ismereteinek részletezése Csokonai Vitéz Mihály vígjátékának, a Karnyónénak (1799) 7. jelenetére emlékeztet, amelyben Kuruzs Péter sorolja fel tudását (CSVÖM Színművek 2. 1795—1799. S. a. r. Pukánszky Kádár Jolán. Bp. 1978. 194.).

- 279—280 A *Tarka élet* c. aug.-i vers (→ 133.) rövid összefoglalása
- 289—348 A társadalomból kivonult aggastyán m. irodalmi előképe Eraszt Czakó Zsigmond Leona c. tragédiájában (1846)
- 387—388 és 531—532 A két sor tagadása a Platónnak tulajdonított, Hérodotosz feljegyezte antik szállóigéknek, amely szerint senki sem boldog halála előtt. Petőfi Ovidius Metamorphoséséből ismerhette: III. 136.
- 457 *Az olyan beszédben*: Dickensről írta a *XVIII. úti levélben* (Koltó, october 14. 1847): *Ez a legszebb küldetés a földön: másokat felderíteni.* (VP V. 74., vö. Farkas: i. m. 47.).
- 609 *sikárló*: „súrolásra való szalmatekerics v. kefe” (PSzót II. 549. és CzF V. 819.)
- 613—614 A katonakori emléket relikvia is hitelesíti: Petőfi fennmaradt sárga egyenruha-gombja, amit útidobozában őrzött. Jelenleg az MTA Kt. relikviái között, vö. Kalla—Ratzky 53.
- 651 *vándorbottal kezében*: Petőfi vándorbotját a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum őrzi, vö. Kalla—Ratzky 57.
- 708—712 A záróstrófák családidill-jellegére l. Zolnai Béla: A magyar biedermeier Bp. [1942.] 110.

Szövegváltozatok

(Megjegyzés: az ÉlK közlésében nincsenek sorkihagyások, ezt külön nem tüntetjük fel az alábbiakban.)

- Alcím K (1847.)
- 1 ÉlK biz' a'
tagadhatlan, [szótagkiesés, sh.]
- 2 ÉlK a'
- 3 ÉlK 'S
- 6 ÉlK 'S a'
- 11 K én<n>
- 13 ÉlK Hisz'
a'
- 21 ÉlK a'
- 22 ÉlK A'
- 23 ÉlK biz'
K <...> fordul
- 24 ÉlK 's dől' [az utóbbi aposztróf sh.]
- 28 ÉlK A'
- 29 ÉlK 'S
- 30 ÉlK a'
- 33 ÉlK a' kinek
- 34, 35 ÉlK 's
- 36 ÉlK egykedvűleg:
- 38 ÉlK a'
- 42 ÉlK A'
a'
- 43 ÉlK biz'
- 45 ÉlK a'

- 47 Él k a' millyen
 50 K Až <eső> zápor [a jelölt betű utólag beírva]
 51 Él k A'
 53 K Až <t>
 Él k a'
 54 Él k A' ki
 a'
 55, 56 Él k 'S
 56 Él k még is
 58 Él k 'S
 iżút
 59 Él k a'
 60 Él k 'S
 62 Él k nyugodtan;
 65 Él k a'
 67 Él k 'S
 69 Él k a'
 71 K jovendóm [th., jav.]
 72 Él k 'S
 a'
 74 Él k A'
 75, 78 Él k a' (3x)
 79 Él k A'
 84, 88 Él k a'
 90 Él k ez
 92 Él k földön.
 99 Él k szívében,
 100 Él k A' kinek
 a'
 101, 102 Él k a'
 103 K Erg <ó> o
 107 Él k ez [sh.]
 108 Él k iskolák?
 110 Él k A' hová
 111 Él k a'
 114 Él k rom,
 120 Él k szomorúan
 125 Él k a'
 130 Él k életment
 131 Él k 's
 133, 136, 142 Él k a'
 143 Él k A'
 146 Él k Dzsengekán
 's
 149 Él k 'S
 a'
 151 Él k 'S
 153 Él k A'

- 161 K közbevág<g>ott, [th.]
 162 Élk A'
 vegét [sh.]
 163 Élk hírével
 166 Élk Befogadni hát,
 169 K <az ifju> a vándor,
 Élk a'
 170 Élk Hisz'
 173 Élk És ezért,
 van...! [idj. bezárása n.]
 177 Élk tágtott.
 179 Élk szólok,
 181 Élk a'
 185, 186 Élk Hófehér
 190 K <síron> egy
 190, 192 Élk [a két sor egybetördelve, de nagy kezdőbetűvel — sh.]
 191 Élk télidőben
 194 Élk a'
 195 Élk 'S
 197 Élk a'
 199 Élk 'S szóAt [sh.]
 200 Élk 'S
 közeledve.
 205 Élk a'
 207 K fölmelege<d>nném
 Élk fölmelege~~n~~ném
 208 Élk 'S
 a'
 209 Élk 'S
 213 Élk a'
 214 Élk 'S
 215, 217 Élk a'
 218 Élk A'
 K <ggu> guggolt [th.]
 219 Élk 'S
 220 Élk ~~ne~~
 221 Élk a'
 222 Élk gondolkozik,
 223 Élk Tudtam így [szóközi vessző n.]
 225 Élk 's
 226 Élk tarka barkát,
 228 Élk Hisz'
 229, 230 Élk A' mi
 229 Élk a' mi
 230 Élk 's
 232 Élk a'
 233 Élk 'S a' mit
 235 Élk a'

- 238 K ott, [a szó utólag beírva]
 240 K még [a szó utólag beírva]
 <nevetett,> mosolygott,
 243, 244 Él k a'
 245 Él k fölül
 250 Él k a'
 251 Él k a' Matuzsalem/na
 254 Él k el [szóvégi központoszás n.]
 257 Él k jó [nyitó idj. n.]
 259, 261 Él k a'
 265 Él k A'
 268 Él k 'S
 269 Él k a'
 275 K kuru<sz>zslás...
 Él k kuruzslás [sorvégi központoszás n.]
 276 Él k a'
 281 Él k Mondd:
 283 Él k szólt:
 285 Él k azt,"
 286 Él k vele —
 287 Él k e'
 288 Él k A' melly
 289, 292 Él k széppel jóval [szóközi vessző n.]
 290 Él k Aggastyán,
 295 Él k 'S
 298 K <E> S
 Él k 'S
 299 Él k a'
 301 K <De> Hanem
 301, 303 Él k a'
 309 Él k Szerettem,
 310 K ég<en>ben,
 311 Él k 'S
 312 Él k a'
 314 Él k legyőzve,
 315, 316 Él k a'
 317 Él k 's
 a'
 318 K hasz<on>nom
 Él k haszmom [sh.]
 321 Él k Hosszú
 325 Él k 's
 K nem [a szó utólag beírva]
 Él k őt,
 326 Él k A'
 328 Él k a'
 338, 340 Él k [a két sor az előzőhöz folyamatosan, de nagy kezdőbetűvel
 tördelve]

- 339 Élk A' ki
 341 Élk a'
 347 Élk ama'
 348 Élk A' mellynek
 349, 358 Élk a'
 359 K <mivel hogy> mert
 360 Élk a'
 kétségbæses.
 361, 363 Élk a'
 365 Élk A'
 kétségbæses
 366 Élk A' melly
 367 Élk a' kinek
 369 Élk 'S
 370 Élk A' ki
 370, 372 Élk [a két sor az előzőhöz folyamatosan, de nagy kezdőbetűvel
 tördelve]
 371, 373 Élk a'
 376 Élk A' ki
 378, 381 Élk a'
 383 Élk a' (2x)
 egy
 385 Élk 'S
 a' kit
 elkerülne,
 389 Élk 'S a'
 395 Élk 'S
 e'
 396 Élk a'
 400 Élk ifjú,
 401 Élk a'
 403 Élk 'S
 407 Élk A' midőn
 408 Élk ordúban [sh.]
 413 Élk a'
 415 Élk a' kinek
 421 Élk 'S
 biz'
 K már [a szó utólag beírva]
 423 Élk a'
 424 Élk [az első közlés vége]
 427 Élk a'
 431 Élk a' ki
 433 Élk a'
 434, 436 Élk [a két sor az előzőhöz folyamatosan, kis kezdőbetűvel
 tördelve]
 435 Élk 'S
 's

- 438 ÉlK A' kitől
ÉlK a' ki
- 439 ÉlK A' ki
- 440 ÉlK a'
- 442, 444, 446, 448 ÉlK [e sorok az előzőhöz folyamatosan, kis kezdőbetűvel tördelve]
- 446 ÉlK e'
- 449 ÉlK a' mit
tegnap
- 452 ÉlK 'S
- 454 K „<m> Maradok;
- 456 ÉlK a'
- 458, 460, 462, 464 ÉlK [e sorok az előzőhöz folyamatosan, kis kezdőbetűvel tördelve]
- 462 ÉlK érkezett,
- 463 ÉlK e'
K pusztán<?>!
- 464 ÉlK vajjon
- 468 ÉlK kívül
- 470, 472, 474, 476 ÉlK [e sorok az előzőhöz folyamatosan, kis kezdőbetűvel tördelve]
- 470 ÉlK a'
- 473 ÉlK 'S
a'
- 475 ÉlK 'S így
önti
- 478 ÉlK Ugy
a'
- 479 ÉlK Áhítattal
- 482 K találn <ék>ám
- 483 ÉlK 's
- 484 ÉlK Jaj; [vlsz. sh.]
- 486 ÉlK Szívtelenül
- 487 K annak van-e [szóközi vessző n., az ÉlK alapján jav.]
ÉlK szíve,
- 488 ÉlK szívet
- 489 ÉlK 's
- 493 ÉlK e'
- 495 ÉlK Ugy-e
- 498 ÉlK 'S
- 506 ÉlK E'
- 507 ÉlK És egy [szóközi vessző n.]
- 510, 512, 514, 516 ÉlK [e sorok az előzőhöz folyamatosan, kis kezdőbetűvel tördelve]
- 512 ÉlK lehetett [központosítás n.]
- 513 K <...> két árvíz,
ÉlK a' mély
- 516 ÉlK Múlt 's

- 517 Él^k e'
 522 Él^k engem szeret,
 524 Él^k a' fe**bér
 526 Él^k <...> szépen
 529 Él^k ember addszá [sorközi vessző n.]
 535 K^k isten ember [a hiányzó vesszőt az Él^k analógiájára jav.]
 542 Él^k A'
 543 Él^k 's
 544 Él^k e'
 546 Él^k A'
 555 Él^k 's
 K <örködik> őrizi
 558, 560 Él^k [e sorok az előzőhöz folyamatosan, kis kezdőbetűvel tör-
 delve]
 561 Él^k a'
 565 Él^k Úgy
 567 Él^k a'
 569 Él^k A' midőn
 572 Él^k 'S
 579 Él^k a' ki
 580 Él^k A' ki
 582 Él^k e' [sh.]
 utján....
 584 Él^k *íj*u
 585 Él^k a'
 587 Él^k 'S
így
 593 Él^k *ugy*
 596, 597 Él^k a'
 599 Él^k *így*
 a'
 603 Él^k E'
 605 Él^k 'S
 a'
 606 Él^k A'
 611 Él^k 'S
 a'
 613, 614, 615 Él^k a'
 617 Él^k 'S ez [szóközi vessző n.]
 618, 619 Él^k a'
 623 K^k a' [utólag beírva]
 623, 624, 626, 627 Él^k a'
 628 Él^k 's
 629 Él^k a' *lyán*ka,
 630, 632 Él^k [e sorok az előzőhöz folyamatosan, kis kezdőbetűvel tör-
 delve]
 631 Él^k látja,
 633 Él^k Reggelként [sh.]**

- 636 Él k a'
szívét!
- 637 Él k rö pül nek
- 645 Él k 'S
- 650 Él k A'
- 651 Él k 'S a'
K kezé <p>ben [th.]
- 653, 654 Él k 'S
- 654 Él k mozgott;
- 656 Él k [a sor az előzőhöz folyamatosan, kis kezdőbetűvel tördelve]
- 657 Él k is,
- 659 K <S n> Nem
Él k a' ki
- 660, 662 Él k a'
- 663 Él k 'S
- 667, 669 Él k a'
- 671 Él k A'
a'
- 673 K <pihen> nyugszik
- 674, 676, 678, 680 Él k [e sorok az előzőhöz folyamatosan, kis kezdőbetűvel tördelve]
- 674 Él k A'
K <és> s
Él k 's
- 679 Él k a' hol
- 681 Él k a'
- 683 Él k lesz,
- 685 Él k A' midő n a'
- 686 Él k 's
- 687 Él k E'
- 688, 691 Él k a'
- 693 Él k a' mő. [sh.]
- 699 Él k a'
- 700 Él k Ó nekik
- 702 Él k a' (2x)
- 703, 704 Él k a'
- 705, 706 Él k A'
- 706 Él k ez.
- 709 Él k A'
- 711 Él k a' (2x)
férj. [sh.]
- 712 Él k Es [sh.]
- 713 Él k A'
's
- 714 Él k 'S
a'
- 715, 716 Él k a'
kés

720. MOSOLYOGJ RÁM!

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 92. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 372—373., UK02 II. 152—154., ÚK1 II. 129—130.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az emlékezők (akár pesti ismerősök, barátok, akár alkalmi látogatók) egyetértettek abban, hogy az — úgymond — megkomolyodott Petőfi és felesége szinte egyáltalán nem éltek társasági életet. Ezt 1847. nov.-ében Júlia betegsége még elégségesen magyarázza. A helyzet azonban később sem változott. A velük lakott Jókai szerint: „Látogatóba nem jártak sehova, s őket sem látogatta [...] senki.” (Jókai Mór: Petőfi emlékszobránál. Koszorú 1882. VIII. k. 5. füz., nov., 398., idézte Hatv² II. 226.) 1848. febr. 20-i levelében Tomasekné Lauka Teréznek ezt Petőfiné közös elhatározásuknak mondta; kérdéses viszont, hogy ez mennyire az erdődi közvéleménynek, közvetve a Szendrey családnak szólt (PAI II. 65.). Az asszony „szeszélyessége” azonban nyilván ekkor sem változott. Vonatkozóan érdekes lehet Hiador—Jámbor Pál véleménye: „Szendrei Júliában volt valami férfias, ami az embert nem érzelmre, hanem eszmékre ébreszté. [...] Férje tisztelettel hallgatta őt mindig, és csak néha szólt bele a vitába, de korántsem, hogy ellentmondjon, hanem hogy neje állításait megerősítse. [...] Ha valaki egymás mellett látta őket, fogadott volna, hogy a rendkívüli jelenség kettejük közt a nő.” (Hiador: A szép időkből. FL 1880. ápr. 1., idézte Hatv² II. 233.) Minderre rálicitált Jókai Mór: „... saját neje előtt éppen a szolgálattelvő lovag (cavalier servant) szerepét viselte...” (Jókai Mór: Petőfi mint színész (1874) = Megtörtént regék. Bp. 1897. 92., idézte Hatv² II. 237.) Szatmári ismerősének, Pap Endréné Kováts Jozefának a költő állítólag nyersebben fogalmazott, a „megszelidülését” firtató kérdésre: *Hiába! papus alatt vagyok.* (Deák Kálmán: Petőfi Szatmáron. Szatmár és Vidéke 1899. aug. 15., idézte Hatv² II. 234.)

A szellemi hátország illetlen feltárása azonban nem segít a datálásban, amelyhez itt is marad a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt hely, amely 1847. nov. 4. és dec. 10. közöttének mutatja a költeményt.

Magyarázatok

- 4 *mosolygásodat*: az erre épített metafora-rendszer végigkísérte a Júlia-verseket. Alapfokon a *Költői ábránd volt, mit eddigi érzék...*21. sorában (1846. szept.

27—28.): *Ugy fénylik lelked, mint a nap világa fénylett...* (→ IV. 193.) A házastársi lírában is visszatért, a *Dicsérsz, kedves...* zárósorában (→ 192.) és a már Pesten írott első versben, a *Szép napkeletnek...* nyitóképében: *Szép napkeletnek / Viránya lelkem, / Örök tavasznap mosolyog le rá...* (→ 195.)

13—16 A versszak megerősíti, hogy a *Boland Istók* befejezésével közel egyidős költeménnyel van dolgunk: a vándort itt már biztos menedék várja.

34 *térded csókolója*: ez a reneszánsz bókolóverseket idéző fordulat mondatta Margócsyval, hogy a vers „már-már férfiatlan” (Margócsy 28.).

Szövegváltozatok

5 K <Hogy> Már

31 K t<ö>ördöfés

721. A MAGYAR POLITICUSOKHOZ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 92. f. v — 93. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Országgyűlési emlék. Politikai, történeti és szépirodalmi almanach. Szerkeszti és kiadja: Vahot Imre. Budapest 1848. II. 108—109. A megjelenés pontosabb időpontja 1848. aug. eleje, vö. *Nemzetőr* 1848. 6. sz. aug. 6. 95., vö. EPN 486. és PAt I. 410.

Kötetben: UK01 373—375., UK02 II. 154—157., ÚK1 II. 131—134.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi egyre csökkenő érdeklődéssel és várakozással követte az 1847. nov. 11-én megnyílt pozsonyi országgyűlés tanácskozásait, amint azt már az *Okatootáia* keletkezéstörténetében említettük és idéztük. Mindazonáltal volt két kérdés, ami a költőt közvetlenebbül érintette. Az egyik a sajtószabadság, a másik a művészek szerzői jogi helyzetét szabályozó törvény tervezete. Mindkettőre utalhatott az előző országgyűlés berekesztésekor írt *Mért nem születtem ezer év előtt?* zárószora (*Sínlődik a nyelv terbes rabbinlinsen.*), vö. → III. 92. és 334. 1844 nov.-ére elkészült a szerzői jogi törvényjavaslat is, ám nemcsak tc. nem lett belőle, de a mostani, 1847/48-as országgyűlés napirendjére sem került. (A kérdésre újabban l. Kerényi Ferenc: *Pest vármegye irodalmi élete 1790—1867.* Bp. 2002. 45. és Völgyesi Orsolya: *A szerzői jog és az írói státusz a XIX. század első felében = Polgárosodás és irodalom.* Szerk. Alexa Károly. Kőlcsey Füzetek III. Bp. [2003] 98—112.) S noha Petőfi maga kitűnően kiismerte magát a piacodosó irodalmi viszonyok között, érdekeit érvényesíteni tudta (vö. Margócsy István: *Petőfi és az irodalmi gépezet = Margócsy 48—74.*), a kérdés a fiatal irodalom vonatkozásában megoldatlan maradt; anélkül nem alakult volna meg 1846-ban a Tízek Társasága érdekérvényesítő szervezete. A sajtószabadság kérdése az immár

negyedszer — 1836, 1839 és 1843 után — felvetett országgyűlési lap tárgyában került napirendre az alsótábla nov. 18-i üzenetében, amely „minden megelőző vizsgálat”, azaz előzetes cenzúra nélkül készült volna. A konzervatívok aggálya ellenére (hogy ti. a lap ne involválja a teljes sajtószabadság ügyét) az alsótábla nov. 19-én, az 5. országos ülésen elfogadta az üzenetet, és választmányt küldött ki. Erről Petőfi a PH nov. 25-i és 26-i számában olvashatott.

Az elmondottakból következik, hogy nem értünk egyet Ferenczi Zoltánnal, aki szerint Petőfi itt „inkább általánosságban beszél a költők hivatásáról...”, ám dec. elejére történő datálását elfogadhatónak tartjuk (FPÉ III. 185.). A fentiek alapján — tekintve, hogy a feleséget köszöntő, névnapra vers előtt áll — az időkeretet azonban némileg szűkíteni tudjuk: 1847. nov. 26 — dec. 10.

Fogadtatás

A Nemzetőr 1848. aug. 6-án hírlelte az Országgyűlési emlék c. almanach megjelenését, cím szerint említve a verset is (Nemzetőr 1848. 6. sz. aug. 6. 95. — EPN 486.).

Magyarázatok

- 3 *a megyék s ország gyűlésén*: a Szatmárban hosszabb időn át életközben látott megyei politizálás után Petőfi 1847. okt. 22-én vagy 23-án felkereste Kolozsvárott az erdélyi országgyűlést is, vö. FPÉ III. 170—171. és Dávid—Mikó 137—146. Vajna Sándor (ekkor Belső-Szolnok vármegye követi írnoke) így látta Petőfit: „... a karzaton jobbkéz felől a három nyílás közül a középsőben foglalt helyet [...] fennállva szemlélte és hallgatta a gyűlés folyamatát, összefont karokkal, ballábára nehézkedve, s balkezének középső ujjával kis mozdulást tett, midőn egyik vagy másik országgyűlési tag kiletéről és nevéről halkán tudakozódott. Türelmetlenséget tanúsított; nem is ült le, s a gyűlés végig sem várta, korán eltávozott.” (Vajna Sándor: Följegyzés Petőfi haláláról. Erdélyi Híradó 1888. jan. 31., idézte Hatv² II. 164.) Jellemző, hogy a költő a *XX. úti levélben* említést sem tett erről a bekukkantásról, vö. VP V. 76.

1—4 Vö. *A szájhősök* c. verssel: → 154—155.

5—8 *A Hintón és gyalog jelenete*: → 179—180.

- 12 *Az ő szolgáljok*: Petőfi tisztelete a szolgálatba nem álló, független személyiségek iránt jól tükröződik az Emődny Dánielről, barátjáról írottakban a *IX. úti levélben* (Beje, július 6. 1847.): *Urak, tiszteljétek az ilyen embereket, kik kenyeret esznek, bár kalácsot ehetnének.* (VP V. 60.)

- 16 *haszontalan verselők*: hasonlóképpen nyilatkozott Fegyveres Tamás, *A táblabíró-törödéki hőse*, az Előljárobeszéd 29. sorában: *De mit nekünk a nyelv, mit az irodalom!* (→ 202.) és az *Okatootáia* 29—32. sorában említett *költők, művészek és más / Kapa-kaszakerülők.* (→ 224.)

- 33 *mi a költő*: a vers közvetlen előzményének a Moore-ford. számít, az *Oh ne bántsd a költőt.* ... (→ 197—198.)

- 46 *Nagy honfi-érdemök*: az 1844-es törvényjavaslat szerint a szellemi tulajdon védelme „az álladalom kötelessége”, amit az indokol, hogy: „... az irodalom s az írók nálunk különös méltánylást érdemelnek azon körülménynél fogva, mi szerént ezeknek jótékony és hív és kitartó befolyása alatt indula újabb vi-

rágásnak drága nemzetiségünk.” (Magyarország közgyűlésének naplója. Pozsony 1844. 232—236., vö. Kerényi: i. m. 45.)

- 48 *nincsen túl fél századon*: a következő két strofa is megerősíti, hogy a nyelvújítás harcaira gondolt itt Petőfi.
- 61 *Költők*: név nélkül is elsősorban Kazinczy Ferencre és Kölcsey Ferencre utalt, vö. a *Szépbalmon* c. verssel (→ 101—103.), valamint a *XII.* és a *XIV. úti levél*-lel (VP V. 66. és 69.).

Szövegváltozatok

- 2 K <fényes,> elbizott,
OE elbizott kevély [szóközi vessző n.]
- 5 OE pusztúlj
- 18 OE Tudjátok é,
- 24 K <.> hamva
- 40 OE írta
- 41 OE se [apoztróf n.]
- 45 OE költőnek
- 46 OE érdeme
- 60 K rajt<á>a [th.]
OE rúgjatok!
- 62 OE rongyos éhes [szóközi vessző n.]
- 63 OE ápolák, menték

722. FELESÉGEM NEVE NAPJÁN

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 93. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság*... c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 376—377., UK02 II. 158—159., ÚK1 II. 135—136.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Nem tudjuk, miért tartotta Szendrey Júlia (*kis Juliskám*) dec. 10-én, Judit napján névünnepét. Talán apja is megemlékezett erről; mindenesetre Szendrey Ignác 1848. jan. 6-án már leányához írt, két korábbi levelére utalt (a névnapra és karácsonyra?), l. PAt II. 61. Így nem zárható ki az sem, hogy Júlia elkomorodásának oka (vö. a néhány nappal korábbi *Mosohogyi rám!* c. verssel, → 250—251.) éppen a korábbi névnapokra való visszaemlékezés volt. Az 1—16. sor játéka (Horváth János szavával: „bohókás alakoskodás” — 295.) mindenképpen felvidító

szándékra utal. A vers datálása, a családi ünnepre tekintettel, ezúttal autográf: 1847. dec. 10.

Magyarázatok

- 3 *ócska mentét* [...]
- 6 *Magyar nadrágot*: ilyet viselt, romlott állapotban Pató Pál is: *Hát a mente, hát a nadrág, / Ugy megritkult, olyan ó...* (→ 215.)
- 7 *bajuszpödrőért*: Fegyveres Tamást, *A táblabíró hősét is kackéjasan kipödrött bajússa* jellemezte (→ 204.).
- 13 *régi idő*: a konzervatív és közönyös nemesség kifigurázása Fegyveres Tamás és Pató Pál alakjában nem jelentette a múlt m. hagyományainak megtagadását. Nemcsak 1844-ben tartotta sokra *A régi jó Gvadányit* (→ II. 68—69.), véleménye 1847-ben változatlan maradt a *XIV. úti levélben* is: *Istenemre, sokért nem adnám, ha én irtam volna a peleskei notáriust.* (Szatmár, 1847. júl. 17. — VP V. 69.)

Szövegváltozatok

26 K é<j>s

34 K <Élet késő alkonyát,>

723. CSENDES TENGER RÓNASÁGÁN...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 94. f. r—v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 377—379., UK02 II. 160—163., ÚK1 II. 137—140.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Ferenczi Zoltán tágabb időkeretét (1847. nov.—dec.) ezúttal Horváth János szűkítette, a verset 1847. dec. 10. utánra téve, miután a versgyűjtő füzetben és a terjedelmelistán egyformán a névnapi költeményt követi (Horváth 356.).

Magyarázatok

- C, 1 *Csendes tenger*: megváltozott életének jelképeként, mintegy feleletül a *VI. úti levél* (Erdőd, máj. 26. 1847.) európai utazási tervének indokolására: *Megnézem a tengert, melyet annyira ohajtok már látni, mert hisz az rokona szívemnek: mély és viharos.* (VP V. 54.) A tenger-motívumra l. Szigethy 134—149. (versünk említése nélkül). Horváth János szerint Lenau Wunsch c. költeménye szolgált mintául

- Petőfi számára, vö. Horváth 539—540. *tenger rónaságán*: a metafora először *Az alföldben* (1844. jún.—júl.): *az alföld tengersík vidékin...* (→ II. 56.)
- 7 *A folyó*: visszautalás a *Költői ábránd volt, mit eddig érzék...* 9—10. sorára: *Most értem én csak e szilaj folyóra. / Mint von magával, mint von, mint ragad!* (→ IV. 193.)
- 24 *Ringatózni végbetetlen*: a szerelmi, örökkévaló boldogság a *Szép napkeletnek...* zárósorában, hattyú-hasonlattal: → 197.
- 25 *Nyugodalmatlan tengeren*: a *Boldogságonnak tenger-özöne* már a koltói *Elértem, a mit ember érhet el...* 21. sorában (→ 169.).
- 56 *öntudatlanul*: a monológ formájú vers negyedfeles és négyes rímtelen trocheusai a Csongor és Tünde versformáját idézik, vö. Horváth 320. és 539.
- 66 *A delfinen Arión*: az i. e. 7. századi, műveiből nem ismert ditirambus-szerző mondáját Hérodotosz örökítette meg. Eszerint a Sziciliából Korinthoszba hajózó Arión az életet törő hajósok elől a tengerbe vetette magát, miután dalával egy delfint csalogatott oda, amely megmentette őt. L. még Ovidius: *Fasti* II. 83—118. sor.
- 69 *fájó aggalom*: a magánember és a közéleti költő ellentmondását először a *Nem ért engem a világ...* c. versben fogalmazta meg (1846. nov. 22. után, → IV. 224—225.). A házasetlet alatt a koltói *Elértem, a mit ember érhet el...* c. költeményben (→ 169—170.). Petőfinek az aktuális, napi politikához való viszonyára l. az *Okatootáia* jegyzeteit: → 582.

Szövegváltozatok

- 52 K <t> nem
 57 K <Éppen m> Mintha
 <játs> <dal> hajával
 59 K *mert* [a szó utólag beírva]

724. HONVÁGY

(Béranger után franciából.)

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 95. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 380—381., UK02 II. 163—165., ÜK1 II. 141—143.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A ford. a versgyűjtő füzetben és a terjedemlistán elfoglalt helye alapján 1847. dec. 10. után íródhatott.

A vers eredeti címe: La Nostalgie ou la maladie du pays

Vous m'avez dit: „A Paris, jeune pâtre,
Viens, suis-nous, cède à tes nobles penchants.
Notre or, nos soins, l'étude, le théâtre,
T'auront bientôt fait oublier les champs.”
Je suis venu; mais voyez mon visage.
Sous tant de feux mon printemps s'est fané.
Ah! rendez-moi, rendez-moi mon village,
Et la montagne où je suis né!

La fièvre court, triste et froide, en mes veines;
A vos désirs cependant j'obéis.
Ces bals charmants où les femmes sont reines,
J'y meurs, hélas! j'ai le mal du pays.
En vain l'étude a poli mon langage;
Vos arts en vain ont ébloui mes yeux.
Ah! rendez-moi, rendez-moi mon village,
Et ses dimanches si joyeux!

Avec raison vous méprisez nos veilles,
Nos vieux récits et nos chants si grossiers.
De la féerie égalant les merveilles,
Votre Opéra confrondrait nos sorciers.
Au Saint des saints le ciel rendant hommage,
De vos concerts doit emprunter les sons.
Ah! rendez-moi, rendez-moi mon village,
Et sa veillée et ses chansons!

Nos toits obscurs, notre église qui croule,
M'ont à moi-même inspiré des dédains.
Des monuments j'admire ici la foule,
Surtout ce Louvre et ses pompeux jardins.
Palais magique, on dirait un mirage
Que le soleil colore à son coucher.
Ah! rendez-moi, rendez-moi mon village,
Et ses chaumes et son clocher!

Convertissez le sauvage idolâtre:
Près de mourir, il retourne à ses dieux.
Là-bas, mon chien m'attend auprès de l'âtre;
Ma mère en pleurs repense à nos adieux.
J'ai vu cent fois l'avalanche et l'orage,
L'ours et les loups fondre sur mes brebis.
Ah! rendez-moi, rendez-moi mon village,
Et la houlette et le pain bis!

Qu'entends-je, ô ciel! pour moi remplis d'alarmes,
 „Pars, dites-vous, demain pars au réveil.
 C'est l'air natal qui séchera tes larmes;
 Va refleurir à ton premier soleil.
 Adieu, Paris, doux et brillant rivage,
 Où l'étranger reste comme enchaîné.
 Ah! je revois, je revois mon village,
 Et la montagne où je suis né!

Petőfi Béranger-példányai közül csak az 1844. évi összkiadásban: MTAK Kt. K 519. 529—531. (A példány leírását l. Kalla—Ratzky 115. és 119.)

Keletkezés

A versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt hely alapján a fordítás 1847. dec. 10. után készülhetett. Mindkét elemzője az átültetést pontosnak és hűnek tartotta; leszámítva, hogy Petőfi a keresztrímet a kényelmesebb félrímre változtatta, vö. Ferenczi Zoltán: Petőfi fordításai VII. = PetMuz VI. évf. 4. sz. 1893. júl., 87. és Gáldi László: Petőfi kisebb műfordításai. ItK 1969. 419—420. Egyes észrevételeiket alább közöljük.

Magyarázatok

- 26 *csekélyleni*: az életműben csak itt előforduló, keresett választékosságú szóval Petőfi híven követte az eredetit, vö. Gáldi: i. h.
- 27 *sok emlékszobrok*: Gáldi szerint ugyanezt a célt szolgálta a szokatlan, ekkor már archaikus hatású többes szám használata is
- 29 *Pompás kastélyok*: Ferenczi emlékeztetett arra, hogy itt félreértés történt: a „Palais magique” az eredetiben egyes számú, és a Louvre-ra vonatkozik (l. h.). *légtűnemények*: Gáldi szerint az 1831 óta használt és Kunoss Endre által szorgalmazott szóösszetétel szintén a béranger-i körmönfont Párizs-leírás visszaadásának eszköze.

Szövegváltozatok

- 5 K a *sok* [utólag beírva]
- 11 K királyn<ő>ék
- 26 K <ám> én
- 41 K <tett ez> lettem!
- 44 K <U> Éledni

725. VAS-ÚTON

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 96. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban. Kötetben: UK01 383—384., UK02 II. 167—169., UK1 II. 146—147.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A K-ban elfoglalt helye alapján mind a HP (III. 248—249.), mind az FPÉ (III. 184.) 1847. dec. közepére tette a verset. Vitát a megírás egyéb körülményei váltottak ki. Havas úgy vélte: „Valószínű, hogy itt az újon (1847 szeptember 17-ikén) megnyílt pest—szolnoki vasút értendő, melyen Petőfi rövid kirándulást tett.” (HP III. 616.) A kiadás bírálatában Baróti Lajos azonnal helyesbített: „Alkalmasint nem a pest—szolnoki, hanem a pest—váci vonalon utazott Petőfi. Szülei ekkortájt Vácon laktak s ő többször odarándult látogatásukra.” (BarHP 798.) Megerősítette őt Trager Ignác is: Vác az irodalomban. Vác 1925. (Váci könyvek 15.) 162—166. A kérdést végérvényesen az MDSZJ megjelenése (1930) döntötte el; ott olvasható Szendrey Júlia 1847. dec. 18-i naplóbejegyzése, amely pontosan megjelölte annak a váci kirándulásnak a napját, amikor Petőfi feleségét vitte szüleinek bemutatni: „Gyönyörű útat tettünk múlt hétfőn, azaz 13-án. A vasuton mentünk, vagy igazság szerint inkább repültünk, Vácra.” (MDSZJ 298—300.) Újabb közlései: Hatv² II. 227—228. és PA II. 113—115. Összefoglalóan a kérdésre l. még Mezősi: KP 312.

Arra a kérdésre, miért helyezte Petőfi versünket a Czakó-nekrológ utánra (VP VII. 518.), egyetlen magyarázat adódhat: a váci utazás megírását az öngyilkosság halasztotta dec. 14-nél későbbre. (Mint ahogyan Szendrey Júlia is csak dec. 18-án rögzítette naplójában élete vélhetően első vasúti utazásának élményét.) Mivel ez azonban csupán hipotézis, a vers datálása: 1847. dec. 13. után.

Magyarázatok

- C Az első magyarországi vasútvonal 1846. júl. 15-én nyílt meg Pest és Vác között, ezt a Pest—Szolnok közötti követte, 1847. szept. 1-jén. (Vö. a keletkezéstörténet vitáival!) Egressy Ákos, a színész-barát szintén színész fia úgy emlékezett, hogy a váci vonal megnyitása után Petőfi két napon át szivarozva fel-alá utazgatott az új közlekedési eszközön, így ünnepelve egyszersmind az ÖK1 megjelenését (Egressy Ákos: Petőfi Sándor életéből. Bp. 1909. 60—61. Idézte Hatv² II. 226—227.) Az időrendi zavart mutató, anekdotás emlékezés bizvást utalható a Petőfi-legendárium körébe. Második felvidéki útjára a költő, 1847. júl. 1-jén már a váci vonalon utazott (vö. a IX. úti levéllel, VP V. 60.), és ennek megörökítése már tartalmazta versünk eszmeecsíráit: ... *azon a vasúton bámulatosan halad az ember. Szeretném rá ültetni az egész magyar hazát; néhány esztendő alatt tán kipótolná, a mit néhány század alatt elmulasztott a haladásban. Kár, hogy oly rövid még nálunk az egész vasút. Mikor az ember azt gondolja, hogy még csak fölül, már akkor leszáll, s ott van Vác.* (Az út kb. háromnegyed órát tartott.)
- 19 *A nyugati heggyetőre:* ez a sor a bizonyíték, hogy a vers a délutáni visszaút élményét rögzítette. Erről Szendrey Júlia naplójának 1847. dec. 18-i bejegyzése így tudósított: „... visszaíndultunk a gőzkocsira, melly négy és fél óra-
kor indult. Ha menet el voltam ragadtatva, hát még visszajövet! egész maga-

mon kívül voltam. Egyenesen az égbe is repülhettünk volna, annélkül, hogy ezen csudákoztam volna. A nehéz köd lecsapta a gőzt a kocsis oldalaira, s ez ép oly sötét volt, mint a vészterhes zivatart rejtő felhők, s mi köztök futottunk fáradatlanul. A szikrák, mint megannyi fényes ragyogó csillagok maradoztak el mellettünk; és e bűjáték mindinkább valószínű látszott, a mint sötétedett az éj. Valóban kábitó az illy utazás! még most is néha úgy tetszik, mintha szállanék e sötét felhők között, és látnám e csillagokat, melyek egy-egy világot zárnak magukban, s én futok mindig sebesebben, mindig gyorsabban, míg följáróm így a mindenséget.” (I. h.)

Szövegváltozatok

- C K Vas-*uton* [A versgyűjtő füzet autográf tartalomjegyzéke és a 25. sor alapján jav.]
2 K Köz<é>epében [th.]
18 K <a hegy> fáradva
30 K mü<l>veltség, [th.]

726. CZAKÓ TEMETÉSÉN

(† öngyilkosság által december 14. 1847.)

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 95. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjúság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Km1 OSZK Kt. Fol. Hung. 1754. 42. f. r—v. Egressy Gábor szavalókönyvében, „1847. dec. 16.” Alcímmel. (A többi 1847-es vers — 49—79. ff. — későbbi lejegyzésű, így kötetünkben értelemszerűen nem szerepelnek.)

Km2 OSZK Kt. An. Lit. 4809. Egressy Gáborné másolata (2 f.)

Megjelenés

Élk 1847. II. 25. sz. dec. 19. 800. [cím és névalírás n., nekrológba illesztve, szerk. megjegyzéssel], vö. EPN 375.

Kötetben: UK01 382—383, UK02 II. 166—167., ÚK1 II. 144—145.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel. Címmel előszór: Magyar Thalia. Szerk. Vahot Imre. Pest 1853. 206. [az elkobzott UK01 és UK02 anyagából]

Keletkezés

Czakó Zsigmond (1820—1847), a fiatal irodalom egyik legtehetségesebb drámaírója, a Nemzeti Színház tagja — amint arra a vers alcíme is utalt — 1847. dec. 14-én délbén felkereste lakásán Csengery Antalt, a PH szerkesztőjét, a Hatvani u. 583. sz. alatti Horváth-házban (ma: Kossuth Lajos u. 3.), ahol a szerkesztőség is működött. A történetekről a PH dec. 16-i száma így tudósított: „Hosszas beszélgetés után, miközben ismertetésül néhány német politikai lyricus verseit olvasok föl előtte, előbb a szerencsétlen Lenau képét dicsérte, majd Uhland arképét vette kezébe, s tréfás

megjegyzésekkel mutatta azt e lapok ujdonságírójának [Emődý Dánielnek], ki szintén jelen volt. Alig pár perc múlva a pisztolylövésre tért át, s kérdező, vajjon e lapok szerkesztőjének céllovó pisztolya nehezebb e, mint báró Keményé, melyet ő azon ürügy alatt kért el, hogy külvárosi lakásában magát éjjeli megtámadás ellen őtalmazhassa? Az Életképek szerkesztőjétől [Jókai Mórtól] is hasonló szin alatt kért el a napokban egy kétsövű pisztolyt. A miénk legjobban megnyerte tetszését. Kezébe vette, s ismételt figyelmeztetésünkre, hogy töltve van, sem adta vissza. Állítá, hogy e fegyverrel 15 lépésről ellőné a huszast. Ezek voltak végső szavai. Ugy látszik, csak azon percre várt, midőn mindkettőnk figyelme, kik jelenvoltunk, az ablakon ki, az utcára fordult. Egy kis durranás után, melyet lővésnek alig gondolhatánk, halálmeredten ült előbbi helyzetében boldogtalan vendégünk. A lővés hangját a száj fogta fel, hová hihetőleg a csövet helyezé; s a golyó szájpadrólásán keresztül koponyájába furódott.” A Rókus-kórházba szállított Czakó néhány óra múlva meghalt. Boncolását dec. 16-án végezték, és ugyanaznap délután három óraker el is temették a régi ferencvárosi temetőben. (A mai Haller u. környékén.) Az eddigi ismeretlen boncolási jkv.-et és a Pest városa által lefolytatott vizsgálat dokumentumait nemrég közölte Budapest Főváros Levéltárából Szilágyi Márton: „sötét halálával az öngyilkosnak...” (Czakó Zsigmond halála). It 2005. 20—41.

Petőfi Czakót bizonyíthatóan 1844 őszén már ismerte: okt. 12-én együtt léptek fel a Nemzeti Színháznak azon A szökött katona-előadásán, amely Egressy Gábor jutalomjátéka volt, és amelyben Petőfi Gémesi nótárius szerepét a „a jutalmazandó iránti szivességből” játszotta el. (A színlapot l. PA t I. 14.) Együtt emlegette őket házuk vendégei sorában (1845. tavaszi vidékre költözésük előtt) Vachott Sándorné is: Rajzok a múltból. Bp. 1887. I. 336. (Idézte Hatv² I. 607.) Innen személyes kapcsolatuk folyamatos, barátságuk töretlen, és bizonyára ez az oka, hogy nincs levelezésük. Az 1846 aug.-ában Pestre érkezett Kemény Zsigmond naplójában szinte mindig együtt találkozunk velük (PA t II. 92.). Mindössze 11 nappal az öngyilkosság előtt kelt Petőfinek az az ellennyugtája, amelyben igazolta, hogy Kubinyi Rudolf elismervényét Czakótól átvette (VP VII. 640.). 1847-ben, amikor Pákh Albert Gräfenbergbe utazott gyógykezelésre, ingóságai egy részét Czakonál hagyta, onnan az öngyilkosság után Petőfihez kerültek, és 1849-ben nála is foglalták le ezeket. A foglaltat végrehajtó Kotaszek János ügyész ceruzával rájegyezte a listára azokat a címeket, ahol „Párttű Petőfi Sándor” javait kutatta; ezek között szerepelt a „Ferencz Városi temető utza”, Czakó utolsó lakóhelye is (VP V. 251. és Mezősi Károly: Petőfi lefoglalt könyvtára és irományai = Mezősi: KP 432.). Kapcsolattörténetük legjobb összefoglalása is tőle származik: Petőfi és Czakó Zsigmond. = Mezősi: KP 313—343.

A verset 1847. dec. 14., az öngyilkosság és dec. 16. között bármikor írhatta. Úgy gondoljuk azonban, igaza van Mezősinek: „A címből és a versben »e koporsóra« rámutatásból kétségtelen, hogy Petőfi a verset a temetés benyomásainak, a fájdalmas búcsúzásnak közvetlen hatására, minden bizonnyal a temetés napján, december 16-án írta, s ő maga is jelen volt a temetésen.” (Mezősi: KP 315.) Hozzátehetjük még a Mezősitől is észrevett rámutató szövegjavítást a K 2. során (vö. i. m. 316.), a Km1 dátumát, valamint Jókai Élk-nekrológiájának indítását (ebbe illesztette be a verset): „Dec. 16-án temették el Czakó! — Midőn e sorokat írjuk, épen sírjától jövének meg.” (Élk 1847. II. 25. sz. dec. 19. 799., idézte Mezősi: KP 316.) Emlékeztetünk arra is, hogy Petőfi és Jókai ebben az időben közös lakást béreltek.

Ezért a verset nagy bizonyossággal 1847. dec. 16-ra datálhatjuk.

Magyarázatok

- 2 *Gyűlölség*: Czakó Leona c. tragédiáját (1846) a cenzúra áthelyeztette középkori m. környezetéből is (vö. Viszota Gyula: Czakó „Leona” c. drámája és a cenzúra. VU 1913. okt. 4.). A *Hond* alig fél évvel korábban, 1847. júl. 13-án nevezte a szerzőt „Vörös sipkás drámaíró!”-nak, azaz jakobinusnak, de támadta a darabot Erdélyi János is, a PDI 1846. aug. 22-i és aug. 29-i számában megjelent, Ember Pál álnéven írt kritikájában. Utóbb ugyanezt tette az újonnan indult MSzépírsz is, a Végrendelet és a Könnyelműek elleni bírálattal, Henszlmann Imre és Erdélyi írásaival (1847. jan. 31. és febr. 28.; vö. Erdélyi János: Irodalmi, színházi, közéleti írások és beszédek. S. a. r. T. Erdélyi Ilona. Bp. 2003. Fontes 19. 230—237. és 643—644.). Jókai, az Élk Petőfi versét is közlő nekrológiájában, dec. 19-én nyíltan a „lapokban irkáló kritikusaiknak veszett kiméletlenségű eljárása”-ban látta Czakó világgýűlöletének fő okát. Válaszul Erdélyi a MSzépírsz dec. 28-i búcsúztatójában elvállalta a felelősség rá eső részét („Ha hibáztunk, isten bocsásson meg nekünk” — Erdélyi: i. m. 482.); a *Hond* azonban dec. 21-én elsősorban az anyagi helyzetre vezette vissza az öngyilkosságot, miközben arra hivatkozott, hogy 1844-ben a Kalmár és tengerész kapcsán elsőként ismerte föl Czakó tehetségét (vö. Mezősi: KP 322—323.). Ugyanebben a számban Zerffi az *Úti levelek...* bírálatában Petőfit is „nehai embergyűlölő”-nek nevezte (EPN 376.).
- 9 *Keresett-e*: Petőfi kérdését az indokolhatja, hogy 1847. júl. 1. és nov. 4. között nem volt Pesten, visszaérkezése után pedig családi otthona berendezésével volt elfoglalva, és a korábnál kevesebb időt töltött társaságban.
- 16 *állt magában*: a boncolási jkv. szerint a máj és a lép gyulladt állapota olyan „búskomorság”-ot mutatott, amely hajlamossá tette az elhunytat az öngyilkosságra (Szilágyi: i. h. 34.).

Szövegváltozatok

- 1 K <Nem csak> Könnyez
<de> oh
Élk a' (2x)
- 2 K <hogya ha> ha itt
Élk *vo*na,
- 3 K <Az is ejt> Ejtene
Élk drága gyöngyöt,
- 4 Élk e'
- 6 Élk a'
semmisségbe;
- 7 K <Ifjúságnak tavasza dől,>
- 9 Élk lelket?
- 10 K <.> S
Élk 'S
- 13 Élk a' (2x)
- 14 Élk van;
- 15 Élk 'S
e' (2x)
- 18 Élk a'

- 20 Élke'
 21 Élke' (2x)
 22 Élke volna,
 23 Élke drága gyöngyöt.
 24 Élke'

727. A HARAGHOZ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 96. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirategyüttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben. UK01 385—386., UK02 II. 169—171., UK1 II. 148—150.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers 1847 dec.-ében születhetett, a hónap *második felében*. Hatvany Lajos arra figyelmeztetett, hogy „... a Dohány utcai Schiller-ház lakójának főbérleti megelégedése a révparthoz ért ifjú férjnek csak rövid, átmeneti állapota lehetett, mely ha tovább tart, minden bizonnyal a teremő erejében támadta volna meg. Ezért kelt a derűs *Bolond Istókkal* egyidőben, mintegy annak ellendarabjaként *A haraghoz*, melyben a pillanatnyi gondtalansága miatt való lelkiismereti furdalásának adta zord kifejezését.” (Hatv2 II. 251.) Hozzátehetjük: véleményünk szerint az elbeszélő költemény *befejezésével* kb. egyidőben született versünk. Horváth János is a költői önarckép tudatos korrekcióját látta a megírás okának (Horváth 365.), amihez Margócsy István hozzátette a „váltás-sorozatok”-ra épülő versszerkezet megfigyelését (Margócsy 172.), Elekfi László pedig a tudatosságot formailag ellenpontozó két tirádára hívta fel a figyelmet (Elekfi 236—237.). Ugyanakkor a költemény az év végi, számadó versekhez is kapcsolódik, hiszen válasz az 1847. évet nyitó *Egy barátom az ifjuság...* programjára: *Teljes szívvel szeretni és / Gyűlölni!* (→ 7.)

Magyarázatok

- C A költői szándékot jól tükrözi, hogy a hasonlat szinte kölcsönveszi a *Vad ár e szenvedély...* képét egyik legnagyobb hatású szerelemes verséből (*Költői ábránd volt, mit eddig érzék...*, 1846. szept. 27—28., → IV. 192.) és az 1847. jún.-i, Szalontán írt *Lennék én folyóvíz...* 1. versszakából (→ 81.)
- 6 *Szílaj*: a jelző is az említett, 1846. szept.-i versnek az egyik kulcsszava.
- 9 *csendes házmadár*: barátai, sőt futó ismerősei is felfigyeltek a változásra. Hiador—Jámbor Pál: „Sohasem hittem, hogy Petőfi valaha megváltozzék. A vidám, szilaj, jókedvű leplezetlen ifjú házassága után zárt keblű, hallgatag, komoly férj lett. Mi szülte a változást? A boldogság.” (Hiador: A szép idők-

- ből. FL 1880. ápr. 1., idézte Hatv² II. 233.) Berecz Károly szerint is: „Már mint jegyes s később mint házas ember mindinkább nekikomolyodott. Sokat tanult s visszavonulva élt.” (Berecz Károly: A régi »Fiatl Magyarországnak«. Bp. 1896. 16., idézte Hatv² II. 234.)
- 16 *vállatrántó*: visszautalás az évnnyitó *Egy barátom az ifjuság...* 17—18. sorában megfogalmazott félelmére a közönytől: *bidegen vállat rántok / A rosztára.* (→ 7.)
- 18 *bálóspékás*: a nyárspolgár ábrázolásának szokott kelléke, sőt jelképe ugyan nem volt Petőfi hagyatékában, ám fennmaradt házisipkája, amelyet a PIM őriz (R 62.355.), és amelyet Szendrey Júlia hímezett menyasszonyként a számára (Kalla—Ratzky 98.). Az asszony aztán a velük lakott Jókainak is készített egyet: PIM R 92.38. (Kalla—Ratzky 111.)
- 26 *aggalom*: szóvisszhang a koltói *Főlöstleges aggalom* c. vers címére (→ 163.)
- 30 *ifju-barag*: ennek elmúlásától félt Petőfi a nagykorúság küszöbén, az *Egy barátom az ifjuság...* c. versben (i. h.)
- 31 *szivembül*: 1847 aug.-ában is legfontosabb erényének tekintette az *Illy sokféle indúlat és illy / Forró érzélem* iránti érzékenységét (*Szívem*, → 141.). Ott a 16—18. sorban: *Bánya ez, a melly a / Szabadság számára / Karóvasat terem.*
- 37 *róna mezőkön*: a kép előzménye a *Csendes tenger rónaságán* c. vers nyitósoraiban: → 254.
- 42 *a jövendő / Sziklás vadona*: Petőfi forradalmi naplójának 1848. márc. 17-i bejegyzésében így emlékezett ezekre a hónapokra: *vártam a jövendőt, vártam azt a pillanatot, mellyben szabadsági eszméim és érzelmeim, szívemnek ezen elkárbozott lelkei, elhagyhatják a börtönt, kinszenvedésök helyét ... vártam a pillanatot; nemcsak reméltem, de bizton hittem, hogy el fog jóni.* (NP V. 79.)

Szövegváltozatok

- 3 K <p> bérci
 14 K lovagl<ott>a
 20 K ifju<,>?
 22 K <S> Nem
 45 K <Megnöve folyamán> [téves sormásolás]
 51 K Ni<g>agará! [th.]

728. KINN A MÉNES, KINN A PUSZTÁN...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 97. f. r., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 386—388., UK02 II. 172—174., ÚK1 II. 151—153.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi egy gyakori, mondhatni, tipikus pusztai esetet dolgozott fel; részleteiben is hitelesen. „1832-ben Tóth Imre járszalsószentgyörgyi számadó csikós arról számolt be, hogy az őrzése alá bízott ménesből hat fegyveres lovasbetyár 13 lovat kiválogatva erőszakosan elhajtott. Kilencre ebből Torontál s Csanád megyéken akadt rá...” — ismertetett egy konkrét peranyagot Bánkiné Molnár Erzsébet (Betyárok a Kiskun-ságban. Debrecen 1999. 15.) A félegyházi Veszelka testvérek ott voltak a tettesek között; a fellebbezések folytán ügyük éppen 1847-ig húzódott, amikor is a királyi tábla eltörölte az elsőrendű vádlott, Veszelka András másfél évi, súlyosbított börtönbüntetését. Még ugyanebben az évben Kiskunhalas határában követtek el újabb rablást. De tevékenykedett Rózsa Sándor is, akinek kegyelmi kérvényét az uralkodó 1845-ben elutasította (i. m. 21.). A romló közbiztonság miatt Kiskunfélegyháza városa háromról négyre emelte pusztázó hadnagyaik számát (i. m. 15—16.).

Mindez hitelesíti ugyan a történetet, ám kronologizálásra — éppen tipikus volta miatt — nem alkalmas. Annál kevésbé, mert a téma előzményei már jóval korábban megtalálhatók a Petőfi-versekben: *Hírös város az aafödön Kecskemét...* (1844. jan.—febr., → II. 16.), *Gyors a madár, gyors a szélvész...* (1845. febr.—márc., → III. 147.) Ezért is gondolta úgy Martinkó András, hogy nem 1847-es versről van szó (Martinkó: AKr 19.). Horváth János viszont arra figyelte föl, hogy a költemény abba a sorozatba illik, amelyben Petőfi az életképtől a ballada tömörsége felé halad (Horváth 398—399.). Egyetértve vele, a sorozatot azonban tágabban véve, úgy véljük, hogy *Az árva lány*, a *Két sobaj*, a *Szőke asszony*, *szőke asszony...*, a *Zöld Marci*, a *Pannyó Panni*, a *kisbéres* tudatos folytatásaként — a versgyűjtő füzetben és a terjedelemlistán elfoglalt helye alapján is — tartható a hagyományos datálás (FPÉ III. 184.): 1847. dec. Ezt némileg szűkíteni is tudjuk, a váci látogatás és a Czakó-temetés figyelembe vételével: 1846. dec. 16. után.

Magyarázatok

- 13—20 A csikósbojtárok jelenete a Toldi I. énekének 1—2. versszakára emlékeztet; Petőfinél hasonló élmény a Beregszászon leírt *Meleg dél van...* c. versben (1847. júl. 12., → 105.)
- 21 *Kecskemét*: a város mindkét előzmény-versben szintén előfordult, sőt ott játszódott az 1847. márc.-i *Két sobaj* is (→ 42—44.).
- 24 *szép sötétpej paripán*: világosabb lószínnel, de hasonlóan jellemezte saját jelképes lovát *Az én Pegazusom* c., aug.-i versben: → 124.
- 44 *Szabadkán*, [...] *Kikindán*: a kétségkívül meglévő rímkényszer ellenére (vö. a *Szövegváltozatokékal*) hiteles részlet; a keletkezéstörténetben példaként említett esetben szintén szerepelt Torontál vármegye (itt volt Kikinda); Szabadka pedig négy, országos állatvására miatt volt kedvelt úti cél. Hasonló megoldást használt már a *Gyors a madár, gyors a szélvész...* záróstrófájában; ott a szintén Torontál megyei Becskerek szerepelt (→ III. 147.).

Szövegváltozatok

- 5 K <az is> ha
10 K I<dd>szogatni
42 K Ló<.>—keresni,
44 K Kikindán<!>. [a jelölt szórész jav. olvashatatlan szövegen]

729. MÉG ALIG VOLT REGGEL...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 97. f. v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság...* c. vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.
Kötetben: UK01 388., UK02 II. 174., ÚK1 II. 154.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A 25. születésnapjára és a szokásos évvégi számadásra készülõ, döntõ életeseeményeket átélt költõ joggal merengett el (nem elõzmények nélkül) az idõ gyors múlásán. Az éves, átfogó életmérleg azonban nem itt, hanem a következõ versben készült el. Megírása ezért: *1847. dec. vége*.

Magyarázatok

- 1—5 A *Még* ↔ *Már* szembeállítás elõzménye a *XVIII. úti levélben* (*Költõ, october 14. 1847.*): *Ab, az idõ halad, oly vén házias vagyok már! (õt betes) mabolnap talán már bölcsõ jön a házba s utána nem sokára koporsó. Egyebet sem teszünk, csak születünk és halunk.* (VP V. 73., vö. Horváth 308—309.) Az idõ relatív szemléletére l. az 1847. jún.-i *Az idõbõz* c. verset: → 96—97.
3 *megösmarkedtünk*: 1846. szept. 8-án, Nagykárolyban
4 *feleségem vagy*: 1847. szept. 8. óta rég: három és fél hónapja
6 *Mabolnap ott alszunk*: Horváth János a F XLIV. darabjában, a *Szép kedvesem...*-ben látta elõzményét (→ IV. 127., vö. Horváth 309.).
7—8 korábban a F III. darabjának, a *Szeretném itt hagyni...* zárószóiraiban, részben azonos képpel: *S nézném a felbõk vándorseregét, / Nézném a nap jöttét s lementét... / Mig végre magam is lemennék.* (→ IV. 111., vö. Horváth 309.)

Szövegváltozat

- 6 K <fek>alszunk

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/11. 98. f. r—v., „(Pest.)” helymegjelöléssel. (A kézirat-együttes leírását l. az *Egy barátom az ifjuság... c.* vers jegyzeteiben, → 297.)

Megjelenés

Petőfi életében a költemény nem jelent meg nyomtatásban.

Kötetben: UK01 389—391., UK02 II. 175—178., ÚK1 II. 155—158.; mindhárom helyen „(Pest.)” helymegjelöléssel és az utolsó két versszak, azaz az 57—64. sor nélkül, a csonkítás - - - jelölésével. A teljes szöveg először: ÚK2.

Keletkezés

Petőfinek szokása volt, hogy „programadó, vallomásos, összefoglaló jellegű költemény” (Kiss József jegyzete: → II. 146.) írásával zárja az óévet és indítsa az újat, egyszersmind saját születésnapját is köszöntve. E Janus-arcú számvetést szerencsés szóval nevezte Fried István, lektorunk „évtemető”-nek. Az 1843/44. fordulójától számítható sorozatra l. F[erenczi]. Z[oltán]: Petőfi és az év vége. = PetMuz VI évf. 1893. 6. sz. 122. és uő: Ferenczi: SzSz 22. A költő szemlátomást nem érezte elegendő összegezésnek a *Még alig volt reggel... nyolc sorát a sokeseményű esztendő végén*, ezért készíthette e négyteteles költeményt. Megírásának időpontját ezúttal a vers címe tartalmazza: *1847. dec. 31.*

Magyarázatok

- 1—8 A tipizált háztartás parasztgazdaság-változata jelképezte Magyarországot a *Meddig alszol még, hazám?* c. koltói versben is (→ 183—184.).
- 10 *nincsen pénzünk:* a Petőfiék anyagi helyzetét elemző H. Törő Györgyi az 1847. évi költségvetést 1740 pft-ra tette, és megállapította, hogy az év végére nem volt adósságuk, és csöndes létbiztonságot teremtettek maguknak (TanPet 80.). Ha ezen a bebútorozott lakást és a napi megélhetést értette, álláspontja elfogadható. Kézpénz- vagy egyéb tartalékok azonban aligha lehetett. Ezt nemcsak az *Egy apához* bizonyítja, hanem főleg az 1848. jan. 1-jével módosított, előrehozott fizetésű Emich-szerződés (vö. PAI III. 82.).
- 15 *szegény gazdagság:* korábban a *Hintón és gyalog* c. koltói vers 39. sorában: *Ti szegény gazdagok...* (→ 179.)
- 18 *Tavały illyentájban:* Petőfi 1846. évi magányos karácsonyára l. a *Karácsonkor* c. verset: → IV. 227—228.
- 23—24 *Vö. a XVIII. úti levéllel (Koltó, october 14. 1847.): ... mabonnap talán már bölcső jön a házba...* (VP V. 73.) Ezek a sorok szinte kitöltik a *Még alig volt reggel...* 5. és 6. sora közötti időbeli ugrást (→ 263.).
- 27 *haldoklik az esztendő:* a megszemélyesítés először a *Bucsu 1844-től* 25. sorában: *Oh, haldokló év!* (→ III. 109.) *Vö. Lukácsy 1996 277.*
- 57 *a zsarnok s a szolgálélek:* noha Petőfi az év során motíválta a szolgaság lélektanát is (*Arany csal s ostor kerget tégedet...*), a *Beszél a fákkal a bús őszi szél...* c.

költői vers 17. sorában, majd rögtön a következőben, *Az emberben világosá tette, hogy ezentúl sem ad felmentést a szolgaságra (Hódítani csak gyávákat lehet...)*: → 164—165. Az alávetettség lélekölő hatására, ami Petőfi kemény ítéletmondásának erkölcsi alapja, l. a *Rabság* c. verset 1846 aug.-ából: → IV. 181—182.

- 59—64 A keresztény megbocsájtás és szeretet tagadása akadályozta meg a teljes szöveg kiadását, l. a *Megjelenés* alfejezetet! Okát Petőfi abban látta, hogy 1847-ben sem dőlt el a szabadság és a szolgaság küzdelme, l. a *Kard és lánc* c., júl.-i vers zárását: → 107—110.

Szövegváltozatok

32 K <Elv> Válhat<at>lanúl,

43 K <még> már

54 K megbocsát,

MUTATÓK

CÍM- ÉS VERSKEZDETMUTATÓ

(Mutatónk valamennyi, a kötetben közölt és említett Petőfi-mű címét tartalmazza, műfajra való tekintet nélkül. A félkövér számok a jelen kötetben közölt versek lapszámára utalnak, a kurzíváltak a jegyzetekére. A verskezdeteket kerék zárójelbe tettük.)

- A betegséggel szomszéd a halál... **114**,
470, 497, 548
- A bilincs 459, 549, 567
- A csaplárné a betyárt szerette 305
- A csárda romjai 304, 305
- A csavargó 584
- A csillagos ég **138**, 498—499, 546, 562,
581
- A csonka torony **80**, 424—426, 459
- A fakó leány s a pej legény [elbeszélés]
328, 363, 483, 576
- (A fának lombokat hoz a tavasz...) **46**
- A farkasok dala **16**, 313, 315—317, 318,
463
- A felhők **29**, 343—344, 347, 349, 350,
352
- A golyó **82**, 427—430, 434, 451, 478,
483
- A gyuldei ifjakhoz 336
- A haraghoz **260**, 584, 606—607, 606
- A hazáról 308, 312, 335, 348, 369, 533
- A helység kalapácsa 283, 284, 286, 305,
544, 573, 582
- A hevesi rónán 581
- A hóhér kötele 310, 335, 377, 407, 462,
531, 546, 552
- A hold elegiája **187**, 550—551
- A Honderühöz 285
- A kisbéres **160**, 517—518
- A koldús sírja **188**, 552—553
- A koros hölgy [regényfordítás] 305
- A költészet **123**, 348, 482—483
- A költő s a szőlővessző 307, 331
- A kutyák dala **15**, 315—317, 318, 463, 479
- A külföld magyarjaihoz 336, 533
(A küszöbön guggol Sári néni...) **78**
- A leánykákhoz 335
- A letarlott... 451
- A magyar ifjakhoz **31**, 336, 346—349,
370, 399, 482, 532
- A magyar nemes 572, 573
- A magyar nemzet 314, 335, 533
- A magyar politicusokhoz **251**, 544, 571,
572, 595—597
- A majtényi sikon **72**, 312, 325, 412—
415, 425
- A mióta én megházasodtam... **166**,
527—529, 555, 556
- A munkácsi várban **104**, 424, 458—459,
549, 567
- A nagyapa [elbeszélés] 328, 338
- A nép 308, 320
- A nép nevében **36**, 356—360, 386, 411,
534, 544, 573
- A rab **185**, 549—550, 567
- A régi jó Gvadányi 598
- A sivatag koronája 402, 472, 521
- A sivatag lakói **162**, 520—521, 537, 585
- A szájhősök **154**, 512—514, 526, 532,
546, 596
- A szél **32**, 349—351, 352, 427
- A szerelem **52**, 376—377, 432
- A szerelem országa **173**, 503, 537—538
- A szerelmes tenger 462
- A szeretőm nyalka gyerek... 483
- A táblabíró **201**, 522, 547, 566, 568—
575, 576, 577, 579, 582, 584, 596, 597
- A természet vadvirága 316

- A Tisza **27**, 304, 305, *339—343*, 428, 434, 451, 463, 521, 572, 599
- A XIX. század költői **17**, *317—321*, 322, 332, 358, 369, 370, 387, 399, 456, 472, 482, 534, 535
- (A történeteket lapozám s végére jutottam...) **59**, 524
- A türelemről **61**, 299, *391—393*, 417
- A vándor legény **127**, *488—489*, 540, 585
- A világ és én 301, 484
- A virágok **54**, 536, *377—379*, 552
- A zsványság vége 333
- (Ah siralmas idő! oh elfajult világ!...) **201**
- Alacsony kis ház... 314
- Alkony **100**, *450—451*, 516
- Alku 345
- Állj meg feleségem... **218**, 566, 573, *579—580*, 584
- Álmaim 537
- Álmaimban gyakran... 361
- (Álmodtam a minap...) **173**
- Álmodtam szépet, gyönyörűt... 383
- Álmos vagyok és még sem alhatom... 537, 552, 567
- Amott az a hegy... **105**, 460
- Amott fõnn egy csillag ragyog... 562
- Annyit sem ér az élet... 392, 552
- Apám mestersége s az enyém 307
- Arany Jánoshoz **22**, *329—332*, 377
- Arany Jánosnál **193**, 557, *559—561*
- Arany Lacinak **75**, *419—421*, 478
- Arcképemmel... 427, 428
- Árvalányhaj a süvegem bokrétája... 483
- Augusztus 5-dikén **118**, 473, 474, *475—476*, 517, 548
- Avvagy én már soha... 502
- Az alföld 304, 305, 341, 428, 521, 599
- Az apostol 570
- Az árva lány **39**, *363—365*, 366, 373, 378, 442, 452, 494, 495, 536, 608
- Az éj **220**, *580—581*, 584
- Az elhagyott zászló **115**, *471—472*
- Az ember **165**, *525—527*, 560, 611
- Az ember ugyan hova lesz?... 352, 370
- Az emberiség sorsa **46**, *368—369*, 385, 386
- Az én Pegazusom **124**, *483—484*, 528, 561, 608
- Az én szerelmem 427
- Az én szívem... 369, 502
- Az erdőnek madara van... **97**, 447
- Az időhöz **96**, *446—447*, 550, 609
- Az ítélet **59**, 369, *384—389*, 463, 524, 584
- Az örült 301, 521
- Az utáználhoz 316, 521
- Az utósó virágok **171**, *535—536*, 543
- Az utósó alalmazna 302, 552
- Az volt a nagy, nagy munka... **178**, *540—541*, 578
- Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz 437
- Azokon a szép kék hegyeken túl... **161**, *518—520*, 562
- (Azt hittem, hogy szemembül a sors...) **125**
- Bámulja sok oly epedőleg... 550
- Bányában **70**, 380, *409—411*
- Batthyányi és Károlyi grófnék 513
- Beszél a fákkal a bús őszi szél... **164**, *523—525*, 526, 549, 610
- Betegségemben 351
- Bíró, bíró, hivatalod... **199**, 567
- Bírom végre Juliskámat... **71**, *411—412*, 548
- Bolond Istók **226**, 566, 569, 570, 581, *583—593*, 606
- Borús ködös őszi idő 303, 304, 364
- Bölcselkedés és bölcseség **182**, *545—546*, 572
- Bucsú 1844-től 610
- Bucsú a nőtelenségtől **158**, 517, 539
- Bucsú a színésztől 493, 517, 540
- Bucsú-pohár **89**, *436—438*, 506, 517, 548
- Busúlnak a virágok... 350
- Cigány Ferenc, a négyes kocsis 276—277
- Cipruslombok Etelke sírjáról [cikluscím] 287, 405, 562
- Czakó temetésén **259**, *603—606*
- (Csak egy lényel van kevesebb...) **39**

- Csak úgy omlanak most hozzám... **139**,
499—501, 502
- Csalogányok és pacsírták 319, 416
- Császár Ferenc ő nagyságához 407, 501
- Csendes élet **177**, 539—540, 594
- (Csendes magányból a mézeshetek
után...) **193**
- Csendes tenger rónaságán... **254**, 584,
598—599, 607
- (Csillagnak születél...) **92**
- Csokonai 494
- Csuklyában jár a barát... **30**, 344—345
- Dalaim 271, 299, 312, 350, 360, 376,
413, 527, 556
- De mért is gondolok rá?... **38**, 361—363,
366, 376, 382, 437
- Deákpályám 345
- Dicsérsz, kedves... **192**, 557, 595
- E. R. kisasszony emlékkönyvébe 394,
396
- Ebéd után 485, 528
- Édes öröm, ittalak már... **33**, 338,
351—353, 367
- Egressy Etelke **18**, 318, 321—324,
- Egressy Gáborhoz 322
- Egy apához **216**, 577—579, 580, 584,
610
- Egy barátom az ifjúság... **7**, 297—298,
302, 303, 312, 315, 317, 321, 324,
328, 333, 334, 337, 339, 343, 344,
346, 349, 351, 353, 356, 360, 363,
365, 366, 367, 373, 374, 376, 381,
384, 389, 391, 393, 395, 397, 401,
403, 408, 409, 411, 412, 417, 418,
419, 421, 422, 424, 426, 427, 432,
433, 435, 436, 438, 439, 441, 444,
446, 447, 449, 452, 453, 458, 459,
460, 461, 462, 465, 467, 469, 470,
471, 472, 473, 475, 476, 480, 482,
483, 484, 485, 488, 489, 490, 492,
494, 496, 497, 498, 499, 501, 512,
514, 515, 516, 517, 518, 520, 523,
525, 527, 529, 532, 533, 535, 536,
537, 538, 539, 540, 542, 543, 545,
547, 549, 550, 552, 553, 555, 557,
559, 561, 563, 566, 567, 575, 577,
579, 580, 582, 594, 595, 597, 598,
599, 601, 602, 606, 607, 609, 610
- Egy bölcs hajdan 545
- Egy estém otthonn 443
- Egy gondolat bánt engemet... 301, 302,
303, 310, 317, 320, 326, 333, 354,
355, 360, 361, 385, 387, 402, 424,
459, 484, 524, 561, 569
- Egy pár rövid nap... 352
- Egy hajfürthöz 438
- Egy szép hölgy emléke 438
- Egy telem Debrecenben 289, 485, 489
- Egykor és most! **172**, 536—537, 539,
548, 585
- Éj van... 307, 581
- (Éjfél lesz, és én még sem alhatom,...)
12
- Éjjel 307
- Éjszakáim 485
- El innét, el a városból... **190**, 555—556
- Elértem, a mit ember érhet el... **169**,
532—533, 599
- Élet, halál 311
- Elfojtott könnyek 344
- Elhagytam én a várost 272
- Élő halott 354
- [Előszó az Összes költeményekhez]
283, 284, 310, 318, 338, 398, 399,
482, 534
- Első esküm **59**, 389—391
- Én 300, 301
- Én és a nap 570
- (Én hittem-e egykor...) **77**
- Epigramm 2. 311
- Erdélyben 346, 360, 385, 398, 521, 554,
570
- Erdőben 272
- Erdőd, május 17. 1847 **68**, 404, 406—
408, 415, 441, 544, 548, 578
- Ereszkedik le a felhő... 364
- (És vége a komédiának...) **177**
- Esik, esik, esik... 515
- Euláliához **55**, 379—381
- (Ez a te lányod, Gábor? én nem hihe-
tem...) **18**
- Ez már aztán az élet! **189**, 553—555,
585
- (Ezer öltre vagyok ideleenn a...) **70**

- F. A. emlékkönyvébe **62**, 393—395, 440, 546
- Falu végén kurta kocsmá... **126**, 485—488
- Falun 308, 378, 405, 418, 451
(Fekszem hanyatt a föld sötétzöld szőnyegén...) **138**
(Fekügyetek...) **220**
- Fellegem neve napján **253**, 584, 597—598
- Felhők [ciklus- és kötet cím] 283, 301, 325, 326, 338, 341, 343, 354, 369, 370, 378, 387, 392, 401, 402, 405, 422, 440, 472, 545, 581, 609
- Felköszöntés 281
- Felsülés 438
- Fényes csillag... 400
(Fiú valék még, iskolás fiú...) **59**
(Föl tudnám én is öltöztetni...) **64**
(Föl, föl, dalaim, jó dalaim!) **117**
(Földre szállt a legszebb angyal...) **107**
- Fölösleges aggalom... **163**, 276, 521—523, 530, 607
- Fölszedtem sátorfám... **93**, 441—444, 467, 585
- Fönséges éj! 400, 581
- Függ már a lant... 318
- Füstbe ment terv 443
- Garay garaboncáskodása [vitacikk] 392
- Gróf Teleky Sándorhoz 314
- Gyalázatos világ 446
- Gyermekkori emlékek 272
- Gyere, lovam... 483
- Gyermekkori emlékek 272
- Gyertyám homályosan lobog... 485, 490
- Gyors a madár, gyors a szélvész... 608
- Gyöngye vagyok 354
- Ha az isten... 311, 333, 360
- Ha én kedvesemről gondolkodom... **65**, 399—401, 548
(Ha én madár volnék...) **29**
- Ha férfi vagy, légy férfi... **8**, 298—303, 316, 354, 361, 402, 417, 440, 463, 467, 506, 513
- Ha szavaid megfontolom... 382, 520, 548
- Háború volt... **37**, 360—361, 524
- Háborúval álmodám 333, 360, 523, 533
(Hadd támadjon föl mégegyszer a mult...) **89**
- Halálvágy 428
- Halhatlan a lélek... 546
(Halljátok csak, mik nem történetek velem!) **86**
- III. Richárd [kritika] 323, 355, 371
- Három fiú **23**, 333—334, 378
- Három szív története 312, 327
- Hattyudalféle 325, 354
- Hazaértem... 579
- Hazámban 462, 467
(Hejh, vannak ma számadások!) **264**
- Híntón és gyalog **179**, 542—543, 554, 596, 610
- Hír 331, 467, 560
- Híres szépség **90**, 438—439,
- Hírös város az aafödön Kecskemét... 305, 608
(Hogyan vagy, kedves jó leányka?...) **122**
(Hogyha üres az embernek...) **127**
- Hol a leány, ki lelke röplését... **67**, 403—406, 428, 466
(Hol vannak a hellenek és hol a celták?...) **131**, 527
- Holdvilágos éj 438, 551
- Homér és Oszián **131**, 490—492, 491, 527
- Honvágy **256**, 599—601
- Hozzám jösz-e? **92**, 441, 515
- Ibolyák [kéziratos füzet] 407
- Ide, kis lány... **21**, 328—329
- Ifjuság 391, 402, 502
- Igazság! alszol? 370
- Illyen őriást, mint... **156**, 515—516, 548
- Irtóztató csalódás 281
- Ismerjete meg! 325
- Ismét könny! **125**, 484—485,
(Isten hozzád, gyönyörű hazugság...) **176**
- (Isten, alkotál-e...) **140**
- Isten csodája 316, 398, 559

(Itt a gyűrű, itt a gyűrű...) **118**
Itt állok a rónaközépen... 341, 378
(Itt állt a nagy, itt állt az erős Murány...) **99**
(Itt tüze föl piros zászlaját a...) **104**
(Itt vagyok, itt vagyok testestül-lelkestül...)
... **98**
Ívás közben 416

János vitéz 283, 287, 288, 308, 333, 335, 345, 366, 375, 418, 460, 461, 463, 482, 539, 577, 585
Javulási szándék 444, 522
Jó ideje lement a nap... **113, 469**
Jó költőnek tartanak... **137, 417, 498**
Jókay Mórhoz 326, 440
(„Jön biz a, tagadhatatlan...”) **226**
Jövendölés 405, 406, 428, 443
Júliához 273—274, 382, 418

K. J. kisasszony emlékkönyvébe 394, 495
Karácsonkor 298, 364, 610
Kard és lánc **107, 461, 462—465, 502**
Katona-élet **51, 374—376, 488, 558, 559**
Kazinczy Gáborhoz **170, 454, 533—535**
(Kecskemét városa...) **42**
Kellemetlen őszi reggel... 364
Képzelt utazás 490
Képzetem 466, 476
Kérdezd: szeretlek-e? **88, 435—436, 437, 548**
Kereszt 301, 456
Keserű élet, édes szerelem **26, 337—339, 352, 354**
Két sohaj **42, 365—366, 364, 396, 452, 608**
(Ki a mezőre ballagok...) **54**
Ki vagyok én? nem mondom meg... 305
(Kiapadsz-e, harag...) **260**
Kiért üritsem a pohárt... [P] 278—279
Kik a föld alacsony porából... 402, 428
Kinn a kertben voltunk... 473, 580
Kinn a ménes, kinn a pusztán... **262, 607—609**
Kis furulyám szomorúfűz ága... 402

(Kis Juliskám, feleségem...) **253**
Kis lak áll a nagy Duna mentében... 443
Kis-Kunság 304
Kit feledni vágytam... **56, 362, 376, 381—384, 405, 437, 462, 466, 481**
Kivágom én... 502
(Kívül-belül szomorú csárda ez...) **9**
(Kopogtatának. Kérdém: ki van ott?...) **94**
Koronázás **117, 473—475, 490**
[Kovács Jánosné emlékkönyvébe] 274—275, 394, 396, 434
Költő lenni vagy nem lenni 301, 370, 445
Költői ábránd volt, mit eddig érzék... 382, 383, 398, 409, 437, 473, 501, 580, 594, 599, 606
(Könnyez a részvét... oh még a...) **259**
Kuruttyó 375
Kutyakaparó **9, 303—306, 318, 341, 434**
(Laci te...) **75**
Lant és kard 318
Lapok Petőfi Sándor naplójából 385, 524, 582, 607
(Látod, látod... vagy hiszen mit látnál?...) **198**
Látom kelet leggazdagabb virányit... **106, 461—462, 562, 581**
Legenda 345, 463
Legszebb versem **73, 415—417, 418, 425, 524**
Lehel vezér 569, 570, 583
(Lenézik a szegény költőket...) **251**
Lennék én folyóviz... **81, 426—427, 478, 606**
(Lesz-e gyümölcs a fán, mellynek nincs virága?...) **31**
Levél Árainy Jánoshoz **119, 428, 476—480, 481, 524, 560, 561**
Levél Várady Antalhoz 320, 333, 348, 360, 385, 386, 387, 407, 472, 582
Líliom Peti 483

M. E. kisasszony emlékkönyvébe 494
(Ma lágyan suttogó, szelíd szellő vagyok...) **32**

Magyar vagyok... **24**, 334—336, 347,
348, 532, 533, 547
Magyarország 314
Már, galambom, engedj meg... **116**, 465,
472—473, 515, 544
(Másnak szívem mindig jót kívánt...) **26**
Meddig alszol még, hazám? **183**, 547,
558, 610
(Meddig tart ez örült hangzavar még?...)
154
Még alig volt reggel... **263**, 609, 610
Még egy ic[c]ét...[?] 281, 282
(Még kér a nép, most adjatok neki!) **36**
(Még nyílnak a völgyben a kerti virá-
gok...) **168**
Megbántott a rózsám... **136**, 497, 503,
515, 544
Mégfagy a szív, ha nem szeret... 402,
502
(Meghaltál-e? vagy a kezedet görcs
bántja, imádott...) **119**
(Megjött, megjött az óhajtott levél!...)
108
(Megtépve, megcsufolva...) **115**
Megúnt rabság 427, 428
Megy a juhász számaron... 345, 364
Meleg dél van... **105**, 459—460, 528,
608
Menny és föld **176**, 538—539
Merengés 331
Mért nem születtem ezer év előtt? 595
(Mért vagyok én a hold? isten, mit vétet-
tem...) **187**
Mért vagyok én még a világon... 325,
370, 387
(Messze, messze, messze...) **19**
Mézeshetek 276, 282, 520, 522, 548
Mi a szerelem? **180**, 543—545, 550, 578
Mi láрма ez megént? **91**, 439—441, 482
Mi lelt? 485
Mi vagy keblem... 352
Mi van innen távol... 298, 328, 339, 383,
500
Mi volt nekem a szerelem? **44**, 362,
366—367, 376, 377, 382, 427, 437
Midőn a földön... 387
Midőn nagyon bánt... 405
(Miért vagy oly kevély, te palota?...) **14**

Mikor a lánc le hull... 383, 459, 549
(Miljók nevében emelem szavam...) **170**
Milly szép a világ! **77**, 421—422, 478
Milyen furcsa álmam... 502
Minden virágnak... 325
(Mindent tevé, a mit szabad...) **216**
Mint a felhők a nyári égen... 272
(Mint elátkozott királyfi...) **215**
Mint megfogamszott átok... 409, 483
(Mint vadállat, mely halálát sejtj...) **188**
(Mióta elváltam édes szeretőmtől...) **72**
Mit ettél föld... 386
Mit szól a bölcs 352
(Mondatok: „Jer Párizsba, ifju pász-
tor...) **256**
Mosolyogj rám! **250**, 584, 594—595,
597
Mosolyogjatok rám... 473
Most kezdem én csak még ismerni...
502
Mögöttem a múlt 538
Murány omladékai **99**, 448, 449—450,
502, 504, 505
Múzsám és menyasszonyom **94**, 444—
445, 522
Nagy-Károlyban 303, 316, 317, 324, 336,
400, 513
Nála voltam... 311
Ne bántson az meg... **129**, 489—490,
496, 515, 539
(Ne fogjon senki könnyelműen...) **17**
(Négy ágú épület, a mely be sincs fed-
ve...) **62**
(„Nehéz nekem már a bocskor...) **51**
Nehéz, nehéz a szívem... 400
(Nem a terhes szekér...) **96**
(Nem akarok elrohadni...) **66**
(Nem angol ló az én Pegazusom...) **124**
Nem csoda, hogy újra élek 339, 382,
383, 472
Nem ért engem a világ... 301, 307, 348,
532, 599
(Nem ül kevélyebben a huszár a lo-
von...) **160**
(Nevezetes a tennapi napom...) **68**
Nézek, nézek kifelé... **192**, 557—559
Nincs jogom, hogy... 361

- (Nincs nevetségesebb az embernél...) **165**
- (Nyári napnak alkonyúlatánál...) **27**
Nyílt levél Vahot Irmréhez **578**
- O. B. kisasszonyhoz **134, 494—496,**
Oh ne bántsá a költőt... **197, 417,**
563—565, 596
(Oh szent költészet, mint le vagy aláz-
va...) **123**
Oh, szerelem... **402**
Okatootáia **223, 574, 582—583, 595,**
596, 599
Olaszország **558**
(Olvastad úgy-e bár a bibliába'...) **62**
(Olyan a nap, mint a hervadt rózsza...) **100**
(Ott a zerge a kősziklán...) **162**
- Örök bú **502**
Örök ölelkezés **325, 405**
Öröm dal **351**
Ősz elején **157, 516, 530**
Őszi éj **198, 566, 571, 580, 583**
(Őszi idő a javából...) **171**
- Palota és kunyhó **14, 312—315, 333,**
336, 348, 358, 413, 479, 554
Panyó Panni **100, 364, 452—453, 608**
Paripámnak az ő színe fakó... **483**
Pató Pál úr **215, 547, 566, 571, 575—**
577, 584, 597
Pest **431, 432**
(Pompás kis utazás, valóban!...) **87**
Pusztta föld ez, a hol most járok... **86,**
432—433
Pusztai találkozás **395, 397**
Pusztán születtem **483**
- Rabhazának fia **385**
Rabló **277**
Rabság **611**
Rákóczi [?] **282, 325**
(Rég eltemette a nyarat...) **179**
Rég veri már a magyart a teremtő... **278,**
335
- Reszket a bokor, mert... **298, 307, 328,**
337, 350, 383
Robin Hood [fordítás] **446**
(Róla és csak róla szól...) **90**
Rongyos vitézek **64, 397—399, 561**
Rózsabokor a domboldalon... **200,**
567—568, 580
Röpül az úti por... **69, 408—409, 497,**
521, 578
Rövidre fogtam a kantárszárat... **383,**
484
- S. K. emlékkönyvébe **300**
Salgó **503, 505**
Sári néni **78, 422—423**
Szeptember végén **168, 352, 520, 529—**
532, 580
Sírom **325**
(Sok verset írtam én már össze...) **73**
(Sokféle a madár, s egyik ezt, másik
aszt...) **82**
Sors, nyiss nekem tért... **301, 354**
Sorshuzás előtt **494**
(Sötét a bánya...) **46**
(Süldő poéták, bikficek...) **180**
(Süvölt a zivatar...) **15, 16**
- Sz. J. kisasszony emlékkönyvébe **343,**
400, 562
[Szabadság, szerelem!] **13, 308, 309—**
312, 523
Száll a felhő... **343, 401**
Száműztem magamat... **386**
Száz alakba... **427**
Szécsi Mária **142, 467, 500, 502—512,**
513, 570
Szemere Pálhoz **534**
Szemfajásomkor **308, 478, 485**
Szemrehányás **502**
Szent sír **19, 299, 313, 324—327, 333,**
378, 413, 435, 456
Szép kedvesem... **325, 405, 609**
Szép levél... **135, 482, 496—497, 500,**
501, 503, 515, 538, 544
(Szép multság téged nézmem...) **134**
Szép napkeletnek... **195, 561—562, 580,**
595, 599
(Szép vagy, mint a csillag-sugár...) **55**

Széphalmon **101**, 453—457, 597
Szerelem átka 288, 569
Szerlem- és pipadal 478, 485
Szerlem gyöngyei [cikluscim] 287, 311,
314, 361, 533, 581
Szerlem, szerlem... 325
Szerelmes vagyok én... 382
Szeretném itt hagyni 609
Szilaj Pista 397, 569
Szilveszter éje 1847ben **264**, 610—611
Szín és való 481
Szivem **140**, 442, 501—502,
Szivem, te árva rabmadár... 502
Szobámban 325, 485
(Szolgáltam én Mars uramnál...) **133**
(Szólt az édes apa legelső fiához...) **23**
Szomorú éj **12**, 307—309, 333, 345,
532
Szőke asszony, szőke asszony... **49**, 364,
373—374, 439, 452, 453, 544, 608

[T. M. kisasszony emlékkönyvébe] 394
T. M. kisasszonyhoz **122**, 480—482,
545
Tarka élet **133**, 492—494, 517, 539, 540,
585, 586
Távolból 443
Távozol hát, ifjúságom? 298, 316
Te az enyim, én a tied... **74**, 418—419,
528, 548
(„Te éretted harcolék, szabadság...”) **185**
Te vagy, te vagy, barna kis lány... 382,
402, 462
(Te a nemzet-hálátalanság...) **101**
Tedd le, bojtár, a subádat... **45**, 367—
368
Téli világ 489
Temetőben 354
(Tenger-kéj veszen körül...) **258**
(„Teremtve van-e a világ...”) **182**
Tigris és hiéna 284, 300, 310, 521
Tíz pár csókot egy végbül... **184**, 547—
548
(TOLDI írójához elküldöm lelkemet...) **22**
Tompa Mihályhoz 354
Tompa Mihálynál **98**, 447—449, 483,
491

(Tőled válok, legrégibb barátom...) **158**
Tündéralom 418, 431, 437, 466, 475,
499, 537, 539, 569
Tündéerkaland **86**, 431—432
(Türelem, te a birkák s a...) **61**
Tűz **66**, 398, 401—403, 415, 463
Ujjonnan visszajött a régi baj... **34**, 337,
347, 353—356, 378, 399
Utazás az alföldön **87**, 433—435, 446
Úti jegyzetek 331, 375, 389, 390, 494,
524, 558, 559, 570
Úti levelek Kerényi Frigyeshez 281, 325,
326, 340, 341, 350, 377, 379, 397,
400, 409, 410, 411, 412, 413, 416,
417, 418, 420, 422, 432, 434, 437,
439, 440, 441, 444, 445, 448, 450,
451, 452, 453, 454, 456, 458, 459,
460, 461, 462, 465, 466, 470, 478,
479, 480, 488, 489, 493, 500, 518,
519, 520, 521, 528, 533, 534, 536,
537, 539, 541, 544, 548, 549, 553,
554, 555, 556, 557, 559, 560, 561,
572, 573, 578, 581, 586, 596, 598,
602, 605, 609

(Üljetek föl képzetemnek...) **52**
(Üres már a fecskéfészek...) **157**
Üresen áll már a kancsó... [P] 278, 279—
281

V. S.-né emlékkönyvébe 522
Vadember 494
Vadonban 536, 537
Vadonerdő a világ 352
Vajda Péter halálára 325, 456
Vajon mi ér? 386
Valahogy **155**, 514—515, 503, 513, 516,
544, 579
Válasz, kedvesem levelére **108**, 461,
465—469, 476, 499, 503, 546, 548,
561, 562, 568
(Van egy ország, úgy híják, hogy...) **223**
(Várom, várom lakodalmam...) **155**
Vas-úton **258**, 601—603
Végszó ***hoz 316
(Vén torony áll a rónaság felett...) **80**
Véres napokról álmodom... 333, 354,
360, 385, 459, 523

(Világdöntő kacajra...) **163**
Világosságot! **46**, 369—373, 385, 387,
428, 524
Virágos kert a költő szive 502
Visegrád táján 322
Viseld egyformán... 391, 545, 546

Volnék bár... 427
Voltak barátim... 325
Voltak fejedelmek... 326
(Zordon, de ragyogó lovagkor!...) **142**
Zöld Marci **62**, 322, 364, 395—397, 434,
452, 484, 608

NÉVMUTATÓ

- Ablonczy Balázs 534
Ábrányi Kornél 481
Adorján Boldizsár 504, 505
Aiszóposz 316
Ajkay Alinka 559
Ajtai K. Albert 397
Alexa Károly 595
Amade László 559
V. András János 313
Anonymus 386
Ányos Pál 531
Apponyi György 394
Arany János 290, 299, 301, 325, 329,
330, 331, 332, 337, 358, 364, 374,
376, 377, 380, 391, 392, 408, 413,
417, 419, 422, 423, 424, 425, 428,
431, 432, 433, 434, 437, 442, 446,
448, 449, 452, 453, 459, 471, 472,
474, 475, 476, 477, 478, 481, 489,
491, 497, 502, 503, 504, 505, 513,
514, 515, 519, 520, 528, 532, 535,
542, 543, 544, 554, 557, 560, 563,
565, 569, 570
Arany János (a költő dédapja) 424
Arany Jánosné ERCSEY Julianna 420, 478,
560
Arany Juliska 420, 478
Arany László 420, 425, 478
Arisztogeiton 565
Asztalos István 290, 316, 359, 389, 521,
531, 582
Attila, hun király 302, 386, 428, 491

Babeuf, François Noël 361
Badics Ferenc 396

Bajza József 312, 335, 356, 370, 371,
385, 392, 412, 443, 531
Balassi Bálint 311
Balkányi Enikő 281
Balogh István 280, 389
Bangó Péter 439
Bánkiné Molnár Erzsébet 365, 396
Bánkúti Imre 326
Bánóczi József 504
Barabás Miklós 284
Barcy Zoltán 558
Barna János 389
Baróti Lajos 290, 558, 602
Bártfai Szabó László 278
Bártfay László 330
Bartók Lajos 293
Batthyány Kázmér, gr. 394
Batthyány Lajos, gr. 512
Bayard, Jean-François-Alfred 279
Békés István 396
Bem József 299, 300
Bene Sándor 542
Benedek Róza 584
Benevölgyi 430
Beniczky Péter 316
Béranger, Pierre Jean de 269, 287, 293,
313, 315, 318, 319, 320, 324, 325,
332, 346, 347, 386, 490, 577, 599,
600, 601
Bérczy Károly 524
Bercsényi Miklós 326
Berecz Károly 318, 357, 370, 607
Berlioz, Hector 325
Bernard, Charles de 305
Bernát Gáspár 530

- Bertényi Iván 534
 Berze Nagy János 290
 Berzenczei László 556
 Berzeviczy Aladár 454
 Bessenyei György 456
 Besze János 357
 Bethlen Gábor 505
 Bethlen István 505
 Bethlen István, ifj. 505
 Bethlen Miklós 327
 Bihari Mór 403
 Bisztray Gyula 294
 Bloch Móric 346
 Bohus Jozefa 323
 Bónis Ferenc 280
 Boross Mihály 376
 Borostyán (Petőfi Sándor színészi álneve) 351
 Borsy Zoltán 341
 Borzsák István 300
 Bosnyák Zsófia 506
 Bossuet, Jacques-Bénigne 386
 Bowring, John 287
 Börne, Ludwig 371
 Böszörményi Károly 448, 579
 Böttger, Adolf 371, 531
 Brassai Sámuel 555
 Brisits Frigyes 463
 Brühl, Alois 572
 Buczy Emil 461
 Budai Ézsaiás 359
 Bulcsu Károly 340
 Bulyovszky Gyula 380
 Bus Aurél → Szabó Richárd
 Byron, George Gordon Noël, Lord 371, 386, 436, 466, 489, 499, 526, 531, 539, 549, 562, 563, 566

 Cabet, Étienne 314
 Campe, J. H. 582
 Caprara, Aeneas Sylvius, császári generális 459
 Chamfort, Nicolas de 314
 Chapon, Louis 407
 Chatterton, Thomas 302
 Cicero, Marcus Tullius 572
 Cigány Ferenc 276, 277, 552
 Closça, Joan Oargu 358

 Cook, James 582
 Czakó Zsigmond 549, 567, 586, 602, 603, 604, 605, 608
 Czeizel Endre 290
 Czuczor Gergely 290, 314, 385, 572

 Csák Máté 325, 358
 Csala Károly 282
 Csapó Dániel 271
 Csapó Etelka 323, 405, 470
 Csapó György 271
 Csapó Vilmos 271
 Csapody István 308
 Császár Ferenc 304, 398, 399, 439, 440
 Csatskó Imre 303, 304
 Csengery Antal 476, 571, 603
 Csetri Elek 313
 Csiky Gergely 351, 352, 367
 Csokonai Vitéz Mihály 290, 316, 326, 370, 377, 423, 506, 526, 572, 583, 585

 Dahlmann, Friedrich Christoph 385
 Dálnoki Gaal Gyula 486
 Dánielisz Endre 425
 Dankó Imre 425
 Darvay Eszter 495
 Dávid Gábor Csaba 316
 Dávid Gyula 276, 290, 410, 417, 494, 495, 519, 554, 556, 557, 559, 580, 596
 Dávidházi Péter 270
 Deák Kálmán 496, 501, 504, 594
 Demeter Júlia 526
 Dercsényi Dezső 576
 Dernői Kocsis László 292
 Dickens, Charles 359, 443, 585, 586
 Dienes András 282, 341, 487, 488, 576
 Diósy Márton 287, 311, 312
 Dobrossy István 358
 Domanovszky Sándor 431
 Donizetti, Gaetano 279
 Dorell 572
 Dózsa György 358, 402
 Dömötör Ákos 314
 Dömötör Sándor 396, 577
 Draveczky Balázs 478
 Dugonics András 584
 Dzsingisz kán 585

- Egressy Ákos 322, 323, 602
 Egressy Árpád 322
 Egressy Béni 279, 280, 281
 Egressy Etelka 321, 322, 323
 Egressy Gábor 300, 321, 322, 323, 346, 351, 352, 357, 376, 566, 584, 603, 604
 Egressy Gáborné Szentpétery Zsuzsanna 323, 603
 Eisler-Vasfi Mór 413
 Elekfi László 290, 300, 313, 319, 320, 341, 371, 451, 606
 Ellrich, August 335
 Emich Gusztáv 269, 284, 285, 286, 287, 289, 293, 294, 297, 310, 311, 437, 476, 554, 569, 570, 610
 Emódy Dániel 520, 604
 Empedoklész 402
 Endrődi Sándor 290, 293, 317
 Eóry Szabó Antal 283
 Eötvös József, br. 285, 287, 288, 301, 314, 319, 320, 355, 399, 504, 571
 Ercsey Julianna → Arany Jánosné Ercsey Julianna
 T. Erdélyi Ilona 280, 282, 291, 301, 394, 534, 605
 Erdélyi János 279, 280, 282, 291, 318, 319, 330, 331, 355, 366, 423, 455, 543
 Erdélyi József 396
 Erdélyi Lujza → Kovács Jánosné
 Erdélyi Róza 396
 Erdmann Gyula 534
 Esterházy Antal 414, 425
- Fábián Gábor 490
 Faludi Ferenc 572
 Farkas Gyula 503, 585
 Farkas Péter 442
 Fehér Géza 280, 446, 478, 516, 527, 531
 Fehér Ipoly 304
 Fehérváry Kontra Antal 278, 279, 281
 H. Fekete Péter 487
 Fekete Sándor 279, 291, 301, 314, 315, 331, 346, 347, 355, 371, 381, 385, 386, 387, 459, 524, 527, 572, 584
 Fényes Elek 410, 414, 424, 448, 455, 459, 478, 500, 572
 Fenyő István 314
- Ferdinánd, V., magyar és cseh király, osztrák császár 571
 Ferenc, I., francia király 301
 Ferencz János 495
 Ferenczi Sarolta 340, 343
 Ferenczi Zoltán 269, 276, 277, 279, 282, 291, 309, 310, 311, 313, 319, 323, 340, 349, 356, 362, 366, 368, 390, 394, 397, 398, 400, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 435, 437, 440, 452, 461, 463, 466, 467, 470, 471, 472, 473, 482, 488, 489, 490, 493, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 521, 522, 530, 564, 565, 569, 582, 583, 596, 598, 601, 610
 Fessler Ignác Aurél 504
 Fichte, Johann Gottlieb 301
 Fogarasi János 290
 Fogarassy László 486
 Forgách Simon 414
 Földessy Gyula 300
 Frankenburg Adolf 291, 328, 347, 393, 394
 Frenyó Lajos 278
 Fried István 270, 291, 305, 311, 313, 314, 315, 316, 319, 385, 387, 425, 427, 428, 523, 610
 Frigyük Katalin 351
 Futó János 475
- Gaal József 330, 362, 385, 396, 397, 428, 443, 570
 Gáldi László 294, 473,, 475, 564, 565, 601
 Gálovits Anna 579
 Galván Károly 323
 Garay János 287, 330, 506,
 Gáspár János 419
 Gaylhoffer Antónia 540
 Geibel Károly 283, 284, 286, 287
 Gergely Pál 425
 Gergely, I., Nagy Szent 526
 Gerő József 417, 563
 Gerskovics Alekszandr 396
 Goethe, Johann Wolfgang 282, 287
 Gondol Dániel 443
 Goriupp Alisz 394
 Gorzó Bertalan 576

- Gömöri György 417
 Greguss Ágost 288, 289, 331
 Gulyás József 279
 Gundel Imre 488
 Gvadányi József 560, 460
- Gyalus László 425
 Gyöngyösi István 503, 506, 538
 Gyöngyösy László 478
 György Jenő 397
 Győry János 341
 Gyulai Pál 273, 274, 294, 364, 404, 407, 452, 515, 568
 Gyulai Pálné Szendrey Mária 541, 579
 Gyulay Lajos, gr. 313
- Hajdu József 442
 Halka Sámuel 359, 380
 Haméiri, Avigdor 281
 Hankiss János 577
 Haray Viktor 518, 556
 Harmath Judit 488
 Harmodiosz 565
 Hatos Pál 534
 Hatvany Lajos 272, 274, 277, 278, 279, 291, 300, 324, 332, 360, 361, 362, 364, 375, 380, 383, 390, 403, 404, 407, 408, 410, 413, 415, 417, 433, 442, 448, 451, 467, 470, 476, 477, 486, 491, 493, 495, 501, 512, 513, 517, 519, 520, 540, 541, 555, 559, 563, 566, 571, 575, 576, 584, 594, 602, 604, 606, 607
 Havas Adolf 290, 291, 343, 394, 398, 401, 415, 602
- Hazucha Ferenc 439
 Hegedüs András 304
 Hegedüs Zoltán 431
 Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 371, 546
 Heine, Heinrich 298, 302, 316, 350, 371, 387, 438, 446, 462, 473, 474, 485, 490, 491, 498, 523, 543, 545, 560, 562
 Heisemann György 292
 Heltai Gáspár 316
 Henszlmann Imre 605
 Herfurth József 277, 278
- Hérodotosz 586, 599
 Herwegh, Georg 315, 319, 355, 361
 Hiador → Jámbor Pál
 Hipparkhosz 565
 Hippiász 565
 Hogarth, William 376
 Holtei, Karl 301
 Homérosz 382, 419, 491
 Homonnai Drugeth Mária 505
 Hopp Lajos 326
 Horatius, Quintus Flaccus 283, 300, 313, 392, 446, 545, 558
 Horea, Vasile Nicola 358, 392
 N. Horváth Béla 319
 Horváth Clarisse 356
 Horváth János 291, 298, 300, 301, 302, 305, 307, 314, 315, 318, 319, 320, 325, 336, 340, 346, 347, 348, 350, 352, 354, 355, 361, 366, 370, 371, 373, 378, 379, 382, 386, 387, 390, 392, 396, 399, 435, 436, 438, 443, 446, 451, 452, 461, 462, 466, 478, 485, 489, 490, 491, 492, 494, 495, 499, 503, 504, 513, 516, 521, 523, 524, 525, 526, 527, 530, 531, 532, 535, 538, 539, 542, 543, 544, 545, 547, 549, 552, 556, 562, 566, 569, 577, 581, 582, 585, 597, 598, 599, 606, 608, 609
 Horváth Károly 295, 326, 335, 364, 459, 463, 526, 527, 531
 Horváth Mihály 358, 359, 459
 Hruz Mária → Petrovics Istvánné
 Hugo, Victor 282, 355, 399
- Illésházy Gábor 505
 Illyés Gyula 291, 315, 319, 332
 Illyés János 434
 Implom József 577
 Imre Lajos 460, 506
 Imre Sándor 446
 Ipolyi Arnold 428
 Irányi István 448, 541, 579
 Irinyi József 395, 514, 571
 István főherceg 512
- Jakab István 280
 Jakobey Károly 456

Jakus Lajos 442
 Jámbor Pál (Hiador) 338, 357, 594, 606, 607
 Jankovics József 538
 Jezerniczky László 339
 Jókai Mór 286, 292, 293, 359, 362, 366, 374, 377, 379, 380, 394, 403, 407, 416, 439, 452, 458, 471, 472, 473, 487, 494, 495, 543, 570, 571, 576, 579, 584, 594, 604, 605, 607
 Jósika Miklós 280
 József, II., német-római császár, magyar és cseh király 358

 Kajna Gábor 392
 Kalla Zsuzsa 292, 300, 301, 320, 325, 332, 347, 364, 371, 378, 386, 392, 417, 436, 437, 446, 449, 454, 467, 476, 478, 485, 490, 494, 496, 499, 506, 527, 528, 531, 535, 562, 563, 577, 580, 586, 601, 607
 Kallisztratosz 565
 Kálmány Lajos 550
 Kapocsy György 341
 Karacs Teréz 387
 Kardos Lajos 584
 Kármán József 573
 Károly, XII., svéd király 386
 Károlyi Antal, gr. 413
 Károlyi György, gr. 410
 Károlyi Györgyné gr., Zichy Karolina 513
 Károlyi Lajos, gr. 413, 513
 Károlyi Sándor, gr. 413, 414, 513
 Katona József 496
 Kazinczy András 454
 Kazinczy Antonin 456
 Kazinczy Arthur 533
 Kazinczy Bálint 456
 Kazinczy Eugénia 456
 Kazinczy Ferenc 314, 370, 454, 455, 458, 597
 Kazinczy Gábor 336, 356, 417, 445, 453, 454, 533
 Kazinczy Ifigénia (e néven az első) 455
 Kazinczy Ifigénia (e néven a második) 456

 Kazinczy József 454
 Kazinczy Lajos 456
 Kazinczy Márk-Emil 456
 Kazinczy Thália 456
 Kéky Lajos 292, 331
 Kemény Mihály 375
 Kemény Zsigmond 476, 504, 571, 604
 Kerényi Ferenc 270, 279, 295, 322, 378, 390, 452, 524, 595, 597
 Kerényi Frigyes 380, 422, 478, 559
 Keresztury Dezső 290
 Kertbeny Károly (er. Benkert, Karl Maria von) 292, 303, 312, 413, 486, 487, 545
 Kéry Gyula 293, 294, 433, 540
 Kilényi Dávid 351
 Király Janka 495
 Király Károly 428
 Kisfaludy Károly 503, 504
 Kisfaludy Sándor 311, 425
 Kiss Ferenc 272, 274, 378, 397
 Kiss Györgyné Revesz Zsófia 442
 Kiss József 269, 276, 279, 281, 291, 293, 295, 297, 345, 362, 376, 380, 394, 416, 465, 522, 533, 545, 554, 569, 570, 610
 Kiss Réka 534
 Kókay György 293
 Kolb, Georg Friedrich 370, 371, 385, 386, 387
 Kolbenheyer Móric 277
 Kollár, Ján 311
 Kolos István 475
 Kommer Magda 431
 Koren István 390
 Korompai Lajos 487
 Korompay Bertalan 467
 Korompay H. János 283, 288, 290, 292, 323, 365, 516
 Kósa László 534
 Kossuth Lajos 300
 Kotaszek János 604
 Kóti József 431
 Kóti László 431
 Kotzebue, August von 381
 Kovács Ilona 325
 Kovács János 434
 Kovács Jánosné Erdélyi Lujza 396, 434

- Kovács József László 387
 Kovács Lajos 486
 Kovács Pál 303, 304, 310, 317, 337, 354,
 359, 380, 439, 465, 533, 544, 557, 560
 Kovácsi Antal 419
 Kováts Agostné Olcsváry Lilla 363, 494,
 495
 Kováts Eduárd 400, 404, 481
 Kováts Gézáné 363
 Kováts Jozefa → Pap Endréné Kováts
 Jozefa
 Kölcsey Ferenc 292, 301, 311, 326, 335,
 357, 358, 370, 386, 460, 488, 526,
 556, 581, 597
 Könyves Tóth Kálmán 274
 Köpeczi Béla 324
 Köpeczi Botz Gyula 576
 Körössy Ferenc 279
 Kövessy Kálmán → Császár Ferenc
 Kristóf Adolf 276, 277
 Kríza Ildikó 531
 Kubinyi Ferenc 517
 Kubinyi Rudolf 376, 400, 404, 437, 454,
 520, 555, 604
 Kulin Ferenc 358
 Kun Lajos 395
 Kunewalder Zsigmond 357
 Kunoss Endre 601
 Kunszery Gyula 487
 Kuthy Lajos 359, 577
- La Fontaine, Jean de 302
 Laban Ferdinand 461, 466
 Laczkovics János 300
 Lajos, I., magyar király 450
 Lamartine, Alphonse-Marie-Louis Prat
 de 524
 László Borbála 390
 Latabár Endre 351
 Lator György (Petőfi Sándor írói álneve)
 346, 347
 Laube Henrik 399
 Lauka Gusztáv 347, 403, 406, 408
 Lauka József 410
 Lázári Nagy Elekné Olcsváry Berta
 (Albertine) 494, 495
 Lenau, Nikolaus 378, 461, 466, 530, 549,
 550, 581, 598, 604
- Lengyel Dénes 292
 Lessing, Gotthold Ephraim 439
 Lisznyai Kálmán 340, 395, 451, 460,
 461, 466
 Liszt Ferenc 325
 Liszt János 505
 Livius, Titus 386
 Lokodetti 328, 382, 416
 Luby Margit 341, 486
 Luby Zsigmond 299, 341, 475, 486
 Lukácsy Sándor 292, 293, 301, 314, 320,
 361, 385, 410, 472, 526, 527, 581, 610
 Luther, Martin 402
 Luzsénszky, br. 416
- Majláth Béla 406
 Major Ervin 279, 280
 Majsai Károly 488
 Makay I. 357
 Marczibányi-Motesiczky Vincenzia
 449
 Maréchal, Pierre Sylvain 361
 Margittai Péter 314
 Margócsy István 283, 292, 300, 301, 302,
 307, 308, 312, 320, 344, 348, 350,
 386, 463, 467, 499, 516, 524, 532,
 560, 571, 581, 595, 606
 Mária Terézia magyar és cseh királynő
 413, 424
 Mária, Nagy Lajos király leánya 450
 Martinkó András 269, 292, 295, 302,
 304, 310, 315, 324, 325, 328, 335,
 340, 363, 368, 373, 395, 427, 443,
 452, 527, 531, 532, 550, 552, 557,
 567, 569, 570, 571, 573, 582, 608
 Mátyás (Hunyadi), I., magyar király 330,
 428, 555
 Medgyes Lajos 346, 347, 554, 556
 Mednyánszky Alajos, br. 503, 504
 Mednyánszky Berra 312, 352, 405
 Medve Imre 523
 Megyeri Károly 584
 Méhes Sámuel 555
 Meltzl Hugó 309, 311
 Ménard, Anaïs → Ségalas, Anaïs, Mme
 Mészáros Endréné 433, 434
 Mészáros István 433
 Mezei József 433, 434, 501

- Mezősi Károly 292, 364, 428, 429, 443, 569, 604, 605
Michelet, Jules 371, 386
Mignet, Auguste 385
Mikes Kelemen 326, 502
Mikes Lajos 275, 292
Miklós Róbert 341
Mikó Imre 276, 290, 410, 417, 494, 495, 519, 554, 556, 557, 559, 580, 596
Mirabeau, Gabriel Honoré Victor Riqueti de 300, 390
Miskolczi Ambrus 313
Miskolczi Pál 302
Molnár József 341, 486, 495, 500
Molnár Mátyás 486
Moore, Thomas 417, 563, 564, 566, 596
Mudra Viktória 295
Munkácsy János 540
Müller Lipót 293, 318, 319, 320, 332
- Nagy Ignác 359
Nagy Imre 345, 493
Nagy Iván 495
Nagy Miklós 292
Nagy Sándor, tűzér 311
Nagy Zsuzsika 307
Nagymajtényi Jenő 576
Novák László 305, 442
- Nyerges Judit 538
Nyetske Alajos 503
V. Nyilassy Vilma 295, 297, 465, 522, 533
- Obernýk Károly 357, 358, 416
Oláh Gábor 350
Oláh Miklós 506
Olcsváry Berta (Albertine) → Lázári Nagy Elekné Olcsváry Berta
Olcsváry Lilla → Kováts Ágostné Olcsváry Lilla
Olcsváry Lilla 363
Olcsváry Pál 495
Oltványi Ambrus 293, 416, 458
Orczy Lőrinc 584
Orlay Petrics Soma 293, 400, 404, 558
Orosz László 496
Oroszhegyi Józsa 339, 340
- Ortutay Gyula 401, 420
Osszián 490
Ovidius, Publius Naso 539, 572, 586, 599
- Pákh Albert 284, 330, 340, 448, 471, 550, 604
Pál József 293, 401
Pálffy Albert (Petőfi Sándor írói álneve) 379
Pálffy Albert 379, 380, 524
Pándi Pál 291, 293, 294, 313, 336, 358, 359, 370, 380
Pántzél János 375
Pap Endre 397, 401, 413, 460, 476, 486, 501, 512, 517, 554, 578
Pap Endréné Kováts Jozsefa 299, 460, 504, 594
Pap Kálmán 299
K. Papp Miklós 397
Pathó Pál 576
Pató Pál 576
Pató Sára 576
Pázmány Péter 506
Péchy Imre 477
Péczeli József 316
Pesti Gábor 316
Pesty Frigyes 289
Péter László 269
Peterdi Andor 278
Petőfi István 307, 406, 502, 506, 540, 555
Petőfi Zoltán 478, 558
Petőfiné → Szendrey Júlia
Petrarca, Francesco 331
Petrichevich Horváth Lázár 392, 394, 439, 440
Petrovics István, id. 307, 308, 390, 428, 429, 442, 443, 555
Petrovics István, ifj. → Petőfi István
Petrovics Istvánné Hruz Mária 428, 442, 443, 555
Phaedrus 316
Pila Anikó 494
Pintér Márta Zsuzsanna 526
Platón 586
Podhraczký József 386
Pompéry János 304, 395, 440

- Porkoláb Tibor 451, 454, 455
 Potter, Louis de 361
 Prandtner, örvös 437, 476
 Prielle Kornélia 298, 307, 328, 383, 405, 416, 439, 466, 500, 560
 Prohászka János 487
 Pukánszky Kádár Jolán 506, 572, 585
 Pulszky Ferenc 287, 288, 398, 434, 482, 498
 Pyrker János László 487

 Ráday Gedeon, gr. 394
 Raffaello, Giovanni Santi di 376
 Rákóczi Ferenc, II. 282, 324, 325, 326, 358, 413, 414, 425, 458, 502
 Rákóczi György, I. 425, 505
 Rakos Miklós 335
 Rákosi Márton 528
 Ratzky Rita 292, 295, 300, 301, 320, 325, 332, 347, 364, 371, 378, 386, 392, 417, 436, 437, 446, 449, 454, 467, 476, 478, 485, 490, 494, 496, 499, 506, 527, 528, 531, 536, 562, 563, 566, 577, 580, 586, 601, 607
 Remellay Gusztáv 287
 Rényi József 410
 Reseta János 284, 310
 Réti Hugó 316
 Révész Tivadar 272
 Rexa Dezső 491, 531
 Riskó Ignác 355, 481, 486, 501
 Rousseau, Jean Jacques 314
 Rozvány Erzsébet 478
 Rozvány Gabriella 478
 Rozvány György 424, 425, 542
 Rózsa György 410
 Rózsa Sándor 608
 Rösler Ágnes 339

 Sáfrán György 329, 364, 452, 478
 Salamon Ábris 281
 Samarjay Károly 428
 Sándor József 341
 Sárváry 428
 Sas Imre 359
 Sasku Károly 370, 371
 Sass István 364, 375, 442, 558, 570, 580
 Sass Károly 289, 337, 338, 339, 361, 362, 381, 382, 383, 403, 404, 406, 407, 408, 409, 410, 437, 476, 477, 541, 570, 580
 Schiller Erzsébet 559
 Schiller, Friedrich 282
 Schöpflin Aladár 279
 Schreiner-Rényi Ferenc 410
 Schubart, Christian Friedrich 316
 Ségalas, Anaïs, Mme 282
 Ségalas, Bertile 282
 Seybt, Julius 350, 524
 Shakespeare, William 282, 294, 300, 301, 323, 370, 371, 378, 387, 392, 419, 446, 466, 478, 491, 527, 562, 586
 Shelley, Percy Bysshe 350, 361, 387, 524, 527, 535
 Schiff, Seymour 395
 Simai Kristóf 572
 Simor András 282
 Smith, Milton 569
 J. Soltész Katalin 294, 301, 305, 338, 386
 Solymossy Sándor 396
 Sombori József 314
 Somogyi Győző 558
 Somogyi József 415, 416, 417
 Sötér István 361, 416, 417
 Sparks, Jared 385
 Staud Géza 446, 527, 531
 Stoll Béla 294, 375
 Sujánszky Antal 439
 Sylvester János 387

 Gy. Szabó András 531
 Szabó András, püspök 455
 Szabó Dávid 491
 Szabó Dénes 294
 Szabó G. Zoltán 292, 295, 299, 311, 416, 556, 581
 Szabó István 382, 491
 Szabó Richárd 346
 Szalay László 300, 390
 Szalay Ferenc 378
 Szaller György 584
 Szana Tamás 293
 Szántó Imre 396
 Szappanos Balázs 291, 305, 313, 316, 385, 387, 428, 523

- Szász Gerő 487
 Szász Károly, ifj. 331, 503, 504, 563
 Szathmáry Károly 346, 347, 348, 355, 556
 Szebényi Pál 503
 Szeberényi Lajos 387, 443
 Széchenyi István, gr. 314, 316, 326, 336, 370, 512, 513
 Széchy Éva 505
 Széchy György 505
 Széchy Kata 505
 Szécsi ~ Széchy Mária 449, 453, 502, 503, 504, 505,
 Szegfy Móric 319, 387
 Székács József 314
 Székely József 563, 566
 Szelestey László 357, 379, 387, 453
 Szemere Miklós 291, 422, 423, 491, 505, 542
 Szemere Pál 331, 526
 V. Szendrei Júlia 423
 Szendrey Ignác 362, 382, 404, 407, 408, 409, 410, 412, 465, 475, 476, 489, 500, 501, 503, 513, 540, 578, 597
 Szendrey Ignácné 476, 541
 Szendrey István 425
 Szendrey Júlia 273, 274, 275, 276, 289, 292, 297, 298, 307, 328, 337, 338, 339, 343, 350, 352, 354, 361, 362, 363, 366, 373, 381, 382, 383, 400, 402, 403, 404, 406, 407, 408, 409, 412, 416, 435, 445, 462, 467, 470, 472, 473, 476, 478, 481, 482, 485, 496, 497, 500, 501, 516, 520, 521, 522, 530, 535, 536, 537, 538, 540, 543, 544, 545, 547, 556, 558, 560, 561, 562, 570, 573, 578, 579, 581, 594, 597, 602, 607
 Szendrey Mária → Gyulai Pálné
 Szendrey Mária
 Szentpétery Zsigmond 323
 Szentpétery Zsuzsanna → Egressy Gáborné
 Szerdahelyi Ede 299
 Szerdahelyi József 279
 Szigethy Gábor 294, 350, 466, 504, 540, 598
 Szigligeti Ede 278, 281, 322, 323, 365, 375
 Szilágyi Ferenc 314, 370, 377, 423, 455, 526, 555
 Szilágyi István 329, 330, 477, 504
 Szilágyi Márton 604, 605
 Szilágyi Sándor 398, 555
 Szily Kálmán 461
 Szini Károly 282
 Szinnyei Ferenc 396
 Szinnyei József, id. 311
 Szókratész 352
 Szőnyi Pál 433, 434
 Szuhányi János 486
 Szuhányi Ferenc 486
 Szuper Károly 294, 301
 Szücsi József 531
 Tacitus, Publius Cornelius 386
 Takács Péter 316
 Tamás Anna 346, 513, 524
 Tamás, Aquinói Szent 526
 Tamassa Pál 316
 Tarján Vilmos 410
 Tárkányi Béla 487
 Taxner-Tóth Ernő 446, 527, 531
 Telegdi Kovách László 324, 413, 513
 Teleki László, gr. 394
 Teleki Sándor gr. 276, 277, 300, 302, 358, 413, 493, 518, 519, 530, 552, 563, 566, 570
 Telepi György 323
 Telepy Károly 323
 Telepy Károlyné Egressy Galambos Etelka → Egressy Etelka
 Térey (Flechl) Mária 289, 328, 354, 362, 366, 381, 382, 400, 404, 405, 416, 454, 470, 481, 579
 Timur Lenk 585
 Toldi Miklós 330
 Toldy Ferenc 387, 531, 559, 584
 Tolnai Vilmos 316, 323, 377, 402, 478, 489, 531
 Tomasekné Lauka Teréz 475, 594
 Tompa József 342
 Tompa Mihály 294, 299, 330, 340, 379, 380, 447, 448, 449, 453, 471, 476, 503, 504, 505, 506, 560, 579
 Tóth Dezső 294, 295, 320, 371, 514
 Tóth Imre 608

- Tóth József 274, 299
 Tóth Lőrinc 330, 410
 Tóth Róza 311
 Tóth Sándor 390
 H. Törő Györgyi 295, 458, 544, 555, 610
 Török Sophie 455
 Törökfalvi Pap Zsigmond 410, 417, 420
 Törös László 425
 Tóttós Gábor 364
 Tragor Ignác 364, 602
 Trócsányi Zoltán 556
 Túri Mészáros István 442
 Turóczi-Trostler József 572
 Tüske Pál (Sebesi Samu) 279
 Tyroler József 287
- Uhland, Ludwig 287, 604
 Újvári Edit 293, 400
 Uray Bálint 362, 579
 Uray Endre 362, 376, 500, 579
 Urházy György 397, 398, 401, 555, 556
- Vahot Imre 283, 378, 391, 407, 420, 471, 512, 513, 517, 595, 603
 Vachott Sándor 281, 455, 456, 522
 Vachott Sándorné 604
 Vadnay Károly 379, 380, 451
 Vadnay Mihály 451
 Vadnay Rudolf 289, 450
 Vajda András 323, 365, 398, 516
 Vajda János 513
 Vajda Lőrinc 323, 365, 398, 516
 Vajda Péter 294, 301, 323, 335, 350, 370, 378, 379, 387, 392, 499, 525, 526, 527, 546, 562, 581
 Vajna Sándor 555
 Vályi András 449
 Várady Antal 272, 407, 497, 519, 534, 576
 Várady Béla 272
 Várady Károlyné Miklós Ida 448
 Varga János 293
 Várhelyi Ilona 396
 Varjas Béla 279, 295
 R. Várkonyi Ágnes 531
 Vas Gereben (er. Radákovits József) 359
 Vas István 324
- Vasberényi Géza 272, 274, 377, 378, 397
 Vasvári Pál 340
 Vay Ádám 414
 Vércse Miklós 576
 Veres Károly 425
 Vernoy de Saint-Georges, Jules Henri 279
 Vértesy Jenő 322
 Veszélka András 608
 Vico, Giambattista 371
 Vigny, Alfred de, gr. 316
 Virág Benedek 300, 310, 316, 386
 Visontai Kováts ~ Kovách László, id. 460, 461, 466, 496, 500, 501
 Viszota Gyula 326, 504, 605
 Voinovich Géza 290, 295, 309, 310, 330, 380, 401, 415, 424, 431, 435, 437, 473, 542
 Voltaire, François-Marie Arouet 282, 386
 Völgyesi Orsolya 357, 595
 Vörös Imre 335, 370
 Vörösmarty Mihály 280, 281, 287, 295, 300, 320, 326, 327, 330, 357, 364, 369, 371, 391, 440, 443, 446, 463, 478, 514, 516, 526, 527, 531, 546, 549, 563, 580
- Wacha Imre 294
 Waldapfel József 542, 584
 Waldmann, Lea 281
 Walton Róbert 555
 Washington, George 385
 Wéber Antal 294
 Weisz György 442
 Wesselényi Ferenc 467, 504, 505, 506,
 Wesselényi Miklós, ifj. br. 316, 542, 543
- Zerffi Gusztáv 284, 285, 330, 338, 347, 389, 399, 422, 439, 440, 482, 559, 605
 Zilahy Károly 295, 310
 Zolnai Béla 378, 381, 586
 Zolnay László 576
 Zöld Márton 396, 397
 Zrínyi Ilona 326, 458

TARTALOMJEGYZÉK

(A második oszlop a jegyzetre utal.)

VERSSZÖVEGEK

1847

567. Egy barátom az ifjuság...	7	297
568. Ha férfi vagy, légy férfi...	8	298
569. Kutyakaparó	9	303
570. Szomorú éj	12	307
571. [Szabadság, szerelem!]	13	309
572. Palota és kunyhó	14	312
573. A kutyák dala	15	315
574. A farkasok dala	16	315
575. A XIX. század költői	17	317
576. Egressy Etelke	18	321
577. Szent sír	19	324
578. Ide, kis lány...	21	328
579. Arany Jánoshoz	22	329
580. Három fiú	23	333
581. Magyar vagyok	24	334
582. Keserű élet, édes szerelem	26	337
583. A Tisza	27	339
584. A felhők	29	343
585. Csuklyában jár a barát...	30	344
586. A magyar ifjakhoz	31	346
587. A szél	32	349
588. Édes öröm, ittalak már... ..	33	351
589. Ujjonnan visszajött a régi baj...	34	353
590. A nép nevében	36	356
591. Háború volt... ..	37	360
592. De mért is gondolok rá?...	38	361
593. Az árva lány	39	363
594. Két sohaj	42	365
595. Mi volt nekem a szerelem?	44	366
596. Tedd le, bojtár, a subádat ...	45	367
597. Az emberiség sorsa	46	368
598. Világosságot!	46	369
599. Szőke asszony, szőke asszony	49	373
600. Katona-élet	51	374
601. A szerelem	52	376
602. A virágok	54	377

603. Euláliához	55	379
604. Kit feledni vágytam ...	56	381
605. Az itélet	59	384
606. Első esküm	59	389
607. A türelemről	61	391
608. F. A. emlékkönyvébe	62	393
609. Zöld Marci	62	395
610. Rongyos vitézek	64	397
611. Ha én kedvesemről gondolkodom...	65	399
612. Tűz	66	401
613. Hol a leány, ki lelkem röpülését...	67	403
614. Erdőd, május 17. 1847	68	406
615. Röpül az úti por.	69	408
616. Bányában	70	409
617. Bírom végre Juliskámat ...	71	411
618. A majtényi síkon	72	412
619. Legszebb versem	73	415
620. Te az enyim, én a tied... ..	74	418
621. Arany Lacinak.....	75	419
622. Milyen szép a világ!	77	421
623. Sári néni	78	422
624. A csonka torony	80	424
625. Lennék én folyóviz ...	81	426
626. A gólya	82	427
627. Tündérkaland	86	431
628. Puszta föld ez, a hol most járok ...	86	432
629. Utazás az alföldön	87	433
630. Kérdezd: szeretlek-e?	88	435
631. Bucsú-pohár	89	436
632. Híres szépség	90	438
633. Mi lárma ez megént?	91	439
634. Hozzám jössz-e?	92	441
635. Fölszedtem sátorfám...	93	441
636. Múzsám és menyasszonyom	94	444
637. Az időhöz	96	446
638. Az erdőnek madara van...	97	447
639. Tompa Mihálynál	98	447
640. Murány omladékai	99	449
641. Alkony	100	450
642. Panyó Panni	100	452
643. Széphalmon	101	453
644. A munkácsi várban	104	458
645. Meleg dél van...	105	459
646. Amott az a hegy... ..	105	460
647. Látom kelet leggazdagabb virányit...	106	461
648. Kard és lánc	107	462
649. Válasz, kedvesem levelére	111	465
650. Jó ideje lement a nap...	113	469

651. A betegséggel szomszéd a halál... ..	114	470
652. Az elhagyott zászló	115	471
653. Már, galambom, engedj meg	116	472
654. Koronázás (Heine után németből.)	117	473
655. Augusztus 5-dikén	118	475
656. Levél Arany Jánoshoz	119	476
657. T. M. kisasszonyhoz	122	480
658. A költészet	123	482
659. Az én Pegazusom	124	483
660. Ismét könny!	125	484
661. Falu végén kurta kocsmá...	126	485
662. A vándor legény	127	488
663. Ne bántson az meg...	129	489
664. Homér és Oszián	131	490
665. Tarka élet	133	492
666. O. B. kisasszonyhoz	134	494
667. Szép levél... ..	135	496
668. Megbántott a rózsám...	136	497
669. Jó költőnek tartanak...	137	498
670. A csillagos ég	138	498
671. Csak úgy omlanak most hozzám...	139	499
672. Szívem	140	501
673. Szécsi Mária	142	502
674. A szájhősök	154	512
675. Valahogy	155	514
676. Illyen óriást, mint...	156	515
677. Ősz elején	157	516
678. Bucsú a nőtelenségtől	158	517
679. A kisbéres	160	517
680. Azokon a szép kék hegyeken túl...	161	518
681. A sivatag lakói	162	520
682. Fölösleges aggalom	163	521
683. Beszél a fákkal a bús őszi szél... ..	164	523
684. Az ember	165	525
685. A mióta én megházasodtam... ..	166	527
686. Szeptember végén	168	529
687. Elértem, a mit ember érhet el...	169	532
688. Kazinczy Gáborhoz	170	533
689. Az utósó virágok	171	535
690. Egykor és most!	172	536
691. A szerelem országa	173	537
692. Menny és föld	176	538
693. Csendes élet	177	539
694. Az volt a nagy, nagy munka...	178	540
695. Hintón és gyalog	179	542
696. Mi a szerelem?	180	543
697. Bölcselkedés és bölcsesség	182	545
698. Meddig alszol még, hazám?	183	547

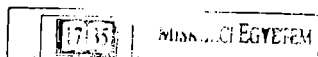
699. Tíz pár csókot egy végbül...	184	547
700. A rab	185	549
701. A hold elegiája	187	550
702. A koldús sírja	188	552
703. Ez már aztán az élet!	189	553
704. El innét, el e városból...	190	555
705. Dicsérsz, kedves...	192	557
706. Nézek, nézek kifelé...	192	557
707. Arany Jánosnál	193	559
708. Szép napkeletnek... ..	195	561
709. Oh ne bántsd a költőt... (Moore után angolból.)	197	563
710. Őszi éj	198	566
711. Bíró, bíró, hivatalod... ..	199	567
712. Rózsabokor a domboldalon...	200	567
713. A táblabíró	201	568
714. Pató Pál úr	215	575
715. Egy apához	216	577
716. Állj meg feleségem...	218	579
717. Az éj	220	580
718. Okatootáia	223	582
719. Bolond Istók	226	583
720. Mosolyogj rám!	250	594
721. A magyar politikusokhoz	251	595
722. Feleségem neve napján	253	597
723. Csendes tenger rónaságán... ..	254	598
724. Honvág (Béranger után franciából.)	256	599
725. Vas-úton	258	601
726. Czako temetésén	259	603
727. A haraghoz	260	606
728. Kinn a ménes, kinn a pusztán...	262	607
729. Még alig volt reggel...	263	609
730. Szilveszter éje 1847ben	264	610

JEGYZETEK

Bevezetés a jegyzetekhez	269
Javítás	271
Pótlások	272
Elveszett, állítólagos és tervezett Petőfi-versek	276
A Petőfi Összes költeményei 1847. évi recepciótörténete	283
Rövidítések	290
Az egyes versek jegyzetei	297

MUTATÓK

Cím- és verskezdetmutató	615
Névmutató	624

A kiadásért felelős
az Akadémiai Kiadó Zrt. igazgatója
Felelős szerkesztő Mérey Zsoltné
Termékmenedzser Hesz Margit
A számítógépes szerkesztés a Vetula Visual Bt. munkája
Felelős vezető Liener Katalin
A nyomdai munkálatokat a PXP Első Digitális Nyomda Zrt. végezte
Felelős vezető Ratkovits Péter
Budapest, 2008
Kiadványszám: KM070020
Megjelent 39,875 (A/5) ív terjedelemben

